

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

«Οι πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις των διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ στην πόλη: μια συγκριτική προσέγγιση»

Διδακτορική Διατριβή
Βασιλική Γεωργούλα

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια

Θεανώ Σ. Τερκενλή (Επιβλέπουσα)
Καθηγήτρια, Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Λοιπά μέλη τριμελούς επιτροπής

Πάρις Τσάρτας,
Καθηγητής Τουριστικής Ανάπτυξης, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Γιώργος Κ. Γκαντζιάς,
Καθηγητής Πολιτιστικής Πολιτικής και Διοίκησης, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Μυτιλήνη, 2018

Λοιπά μέλη επταμελούς επιτροπής

Ευάγγελος Χρήστου,
Καθηγητής, Αλεξάνδρειο Τ.Ε.Ι Θεσσαλονίκης

Βασιλική Κατσώνη,
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Τουριστικών
Επιχειρήσεων, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Ελένη Μπριασούλη - Καπετανάκη,
Καθηγήτρια Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστημίου Αιγαίου

Δημήτρης Παπαγεωργίου
Καθηγητής, Τμήμα Πολιτισμικής Τεχνολογίας και
Επικοινωνίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'V. Kerkentzi', with a large, stylized flourish on the left side.

7^η Νοεμβρίου 2018

Copyright © Βασιλική Γεωργούλα 2018.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Δηλώνω υπεύθυνα πως είμαι η αποκλειστική συγγραφέας της υποβληθείσας Διδακτορικής Διατριβής με τίτλο «Οι πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις των διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ στην πόλη: μια συγκριτική προσέγγιση». Η συγκεκριμένη Διδακτορική Διατριβή είναι πρωτότυπη και εκπονήθηκε αποκλειστικά για την απόκτηση του Διδακτορικού διπλώματος του Τμήματος Γεωγραφίας. Κάθε βοήθεια, την οποία είχα για την προετοιμασία της, αναγνωρίζεται πλήρως και αναφέρεται επακριβώς στην εργασία. Επίσης, επακριβώς αναφέρω στην εργασία τις πηγές, τις οποίες χρησιμοποίησα, και μνημονεύω επώνυμα τα δεδομένα ή τις ιδέες που αποτελούν προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας άλλων, ακόμη κι εάν η συμπερίληψη τους στην παρούσα εργασία υπήρξε έμμεση ή παραφρασμένη. Γενικότερα, βεβαιώνω ότι κατά την εκπόνηση της Διδακτορικής Διατριβής έχω τηρήσει απαρέγκλιτα όσα ο νόμος ορίζει περί διανοητικής ιδιοκτησίας και έχω συμμορφωθεί πλήρως με τα προβλεπόμενα στο νόμο περί προστασίας προσωπικών δεδομένων και τις αρχές Ακαδημαϊκής Δεοντολογίας.

Η έγκριση διδακτορικής διατριβής από το Τμήμα Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου, δεν υποδηλώνει την αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα (Ν. 5343/1932, άρθρο 202, παράγραφος 2).

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της παρούσας διδακτορικής διατριβής επιθυμώ καταρχήν να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την επιβλέπουσα μου, Καθηγήτρια του Τμήματος Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου, Θεανώ Σ. Τερκενλή που ανέλαβε την πρόκληση διαβλέποντας την πρωτοτυπία του θέματος αλλά και τις επιστημονικές του δυσκολίες. Εκτιμώ ιδιαίτερος και θαυμάζω το γεγονός πως, καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της διατριβής, υπήρξε πάντα διαθέσιμη να με καθοδηγήσει επιστημονικά, να μου συμπαρασταθεί αλλά και να με ενθαρρύνει σε όλες τις δυσκολίες που παρουσιάστηκαν. Παράλληλα επιθυμώ να ευχαριστήσω και τα μέλη της Συμβουλευτικής Επιτροπής Πάρι Τσάρτα, Γεώργιο Γκαντζιά, Ευάγγελο Χρήστου Βασιλική Κατσώνη, Ελένη Μπριασούλη και Δημήτρη Παπαγεωργίου για την ευγενική τους διάθεση να συνεργαστούν μαζί μου.

Θέλω ακόμα να τονίσω ότι για τη διενέργεια του εμπειρικού μέρους της διατριβής υπήρξε καθοριστικής σημασίας η συνδρομή των στελεχών του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας και του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας. Ευχαριστώ πολύ την Βίκυ Μαραγκοπούλου για το ενδιαφέρον και την προθυμία της να με βοηθήσει προσωπικά και να συμβάλει με πολύτιμες πληροφορίες από την 20ετή εμπειρία της ως Καλλιτεχνική Διευθύντρια του Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας Φεστιβάλ. Ευχαριστώ και την μετέπειτα Καλλιτεχνική Διευθύντρια Κατερίνα Κασιούμη αλλά και την Βαλερύ Πετί, διοικητικό στέλεχος του φεστιβάλ για την συμβολή τους στην αναζήτηση πολύτιμων στοιχείων της έρευνας. Οφείλω επίσης να ευχαριστήσω τα στελέχη του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας καθώς και τον καλλιτεχνικό διευθυντή κύριο Παπαδόπουλο Αντώνιο.

Στη συνέχεια θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τις χορογράφους του «Συνδέσμου Χορού» Τζένη Αργυρίου, Βάσω Γιαννακοπούλου, Μαρία Κολιοπούλου, Μέντη Μέγα και Κατερίνα Σκιαδά για την ευκαιρία που μου έδωσαν να συνεργαστούμε επαγγελματικά και παράλληλα να μοιραστούν μαζί μου τις σκέψεις και εμπειρίες τους έτσι ώστε να έχω βαθύτερη πρόσβαση στο πεδίο μελέτης μου και να ανακαλύψω κρυφές πτυχές της σχέσης καλλιτεχνών, κοινού και φεστιβάλ.

Επιπρόσθετα θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου σε όλους τους γνωστούς και αγνώστους, επαγγελματίες και καλλιτέχνες που αφιέρωσαν χρόνο να απαντήσουν στα ερωτηματολόγια της έρευνας αλλά και να λάβουν μέρος ως κύριοι πληροφορητές στις συνεντεύξεις. Ευχαριστώ ακόμα τους Ηλία Μαμούρα και Πάμπο Χαραλάμπους για τις πολύτιμες συμβουλές τους στις δυσκολίες της στατιστικής ανάλυσης.

Τέλος, η παρούσα διατριβή δεν θα ήταν δυνατόν να ολοκληρωθεί χωρίς την στήριξη της οικογένειας μου και των φίλων μου. Είμαι ιδιαίτερα τυχερή για την αμέριστη προθυμία της μητέρας μου και της θείας μου να με στηρίξουν σε πολλά επίπεδα καθημερινώς αλλά και να λύσουν πολλά από τα πρακτικά εμπόδια. Το ίδιο ισχύει και για την αδερφή μου που, αν και κατοικεί σε άλλη χώρα, είναι πάντα εκεί για μένα. Οφείλω πολλά και στον πατέρα μου γιατί όσο ήταν στην ζωή, με στήριξε απλόχερα σε όλα μου τα βήματα και με την θετικότητα του με ενθάρρυνε πάντα σε όλες μου τις αποφάσεις. Ήταν πολύ σημαντικό για μένα πως είχε πιστέψει σε αυτό το εγχείρημα σαν να το είχα ήδη ολοκληρώσει. Τέλος, ευχαριστώ τον τετράχρονο γιο μου Ηλία, για την υπομονή και την κατανόηση του τις ώρες που χρειαζόταν να είμαι μακριά του αλλά και για την ησυχία που έκανε όταν έπρεπε να δουλέψω στο διπλανό δωμάτιο.

Η διατριβή είναι αφιερωμένη στον Ηλία με την ελπίδα να δίνονται σε όλα τα παιδιά ευκαιρίες να αντλούν έμπνευση και αισιοδοξία από τον τρόπο που ο πολιτισμός, οι τέχνες και τα ταξίδια ανοίγουν τους ορίζοντες και φέρνουν τους ανθρώπους πιο κοντά, ειρηνικά.

Στον γιο μου Ηλία

Πίνακας Περιεχομένων:

Περίληψη	1
Summary	2
Εισαγωγή	3
Μέρος Α' – Το θεωρητικό υπόβαθρο	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ – Πολιτισμός: Ανάπτυξη και πολιτική	12
1.1 Εισαγωγή	12
1.2 Εννοιολογικός προσδιορισμός του πολιτισμού και της κουλτούρας	12
1.3 Οι όροι πολιτισμός και κουλτούρα στην Ελλάδα	14
1.4 Πολιτιστικά αγαθά	17
1.5 Μέσα διάδοσης πολιτιστικών αγαθών	17
1.6 Η έννοια και η σημασία της πολιτιστικής ανάπτυξης	18
1.7 Οι διαστάσεις της πολιτιστικής ανάπτυξης	19
1.8 Η χάραξη της πολιτιστικής πολιτικής	21
1.9 Οι βασικές κατευθύνσεις της πολιτιστικής πολιτικής στην Ευρώπη	24
1.10 Οι βασικές κατευθύνσεις της πολιτιστικής πολιτικής στην Ελλάδα	26
1.11 Η πολιτιστική πολιτική και ανάπτυξη στα χρόνια της οικονομικής κρίσης	30
1.12 Συμπεράσματα κεφαλαίου	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ – Τα φεστιβάλ: Είδη και χαρακτηριστικά	36
2.1 Εισαγωγή	36
2.2 Ορισμοί βασικών εννοιών	36
2.3 Η ιστορία των φεστιβάλ	39
2.4 Η τυπολογία των φεστιβάλ	43
2.5 Οι εμπλεκόμενοι φορείς και πρόσωπα των φεστιβάλ	46
2.6 Η πολυπλοκότητα των φεστιβάλ	48
2.7 Ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης στα φεστιβάλ	50
2.8 Τα είδη των καλλιτεχνικών φεστιβάλ και τα χαρακτηριστικά τους	51
2.9 Επιτυχημένα διεθνή καλλιτεχνικά φεστιβάλ στην Ευρώπη	53
2.10 Επιτυχημένα διεθνή καλλιτεχνικά φεστιβάλ στην Ελλάδα	58

2.11	Συμπεράσματα κεφαλαίου	65
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ – Ο φεστιβαλικός τουρισμός		66
3.1	Εισαγωγή	66
3.2	Το εννοιολογικό πλαίσιο και τα χαρακτηριστικά του τουρισμού.....	66
3.3	Οι διακρίσεις και τα είδη του τουρισμού	68
3.4	Οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές του τουρισμού.....	69
3.5	Ο πολιτιστικός τουρισμός	72
3.6	Χαρακτηριστικά του πολιτιστικού τουρισμού	73
3.7	Τα είδη και η τυπολογία των τουριστών του πολιτιστικού τουρισμού	74
3.8	Η βιώσιμη πολιτιστική ανάπτυξη και τουρισμός	76
3.9	Ο φεστιβαλικός τουρισμός.....	78
3.10	Ο φεστιβαλικός τουρισμός στην Ελλάδα.....	80
3.11	Η έρευνα στο τομέα των φεστιβάλ στην Ελλάδα.....	83
3.12	Συμπεράσματα κεφαλαίου	85
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ – Οι πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ ..		86
4.1	Εισαγωγή	86
4.2	Οι κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις των φεστιβάλ	86
4.3	Οι τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ στον τουρισμό	93
4.4	Τα φεστιβάλ ως εργαλείο προώθησης και branding του προορισμού.....	94
4.5	Οι επιπτώσεις των φεστιβάλ στην ανάδειξη καλλιτεχνικής δημιουργίας ..	97
4.6	Συμπεράσματα κεφαλαίου	99
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ – Οι μελέτες περίπτωσης της Καλαμάτας & Δράμας		101
5.1	Εισαγωγή	101
5.2	Χαρακτηριστικά του Νομού Μεσσηνίας και του Δήμου Καλαμάτας.....	103
5.2.1	Η τουριστική ανάπτυξη της Καλαμάτας	104
5.2.2	Η πολιτιστική ανάπτυξη της Καλαμάτας	109
5.3	Το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας	111
5.4	Χαρακτηριστικά του Νομού Δράμας και του Δήμου Δράμας.....	116
5.4.1	Η τουριστική ανάπτυξη της Δράμας	117

5.4.2	Η πολιτιστική ανάπτυξη της Δράμας.....	122
5.5	Το Διεθνές Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας.....	123
Μέρος Β - Η εμπειρική έρευνα		131
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ – Ο σχεδιασμός της έρευνας		131
6.1	Εισαγωγή	131
6.2	Ο σκοπός και οι ερευνητικοί στόχοι της διατριβής.....	131
6.3	Η μεθοδολογική προσέγγιση του θέματος	137
6.4	Το πρώτο μέρος της επιτόπιας εμπειρικής έρευνας – Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας, 2012.....	154
6.5	Το δεύτερο μέρος της επιτόπιας εμπειρικής έρευνας – Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας Σεπτέμβρης, 2016	155
6.6	Το τρίτο μέρος της επιτόπιας εμπειρικής έρευνας - Το Διεθνές Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας, 2016	157
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ – Παρουσίαση αποτελεσμάτων		159
7.1	Εισαγωγή	159
7.2	Αποτελέσματα έρευνας από κύριους πληροφορητές.....	159
7.3	Αποτελέσματα περιγραφικής στατιστικής έρευνας ερωτηματολογίων ...	177
7.4	Στατιστική ανάλυση δεδομένων έρευνας ερωτηματολογίων	193
7.5	Αποτελέσματα έρευνας με δεδομένα ερωτηματολογίου κοινού Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2006-2016.....	262
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ – Συμπεράσματα & Συζήτηση.....		266
Βιβλιογραφία.....		286
Παραρτήματα		304

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1: Σύνολο δαπανών Ελληνικού Δημοσίου για τον πολιτισμό σε τρέχουσες τιμές σε εκ. € (2007-2016).....	31
Διάγραμμα 2: Γενικές δημόσιες δαπάνες ως % του ΑΕΠ (2009-2015).....	31
Διάγραμμα 3: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (σε ΜΑΔ* και σε \$) (2009-2016).....	32
Διάγραμμα 4: Ποσό επιχορηγήσεων παραστατικών τεχνών στην Ελλάδα σε € (2008-2015).....	34
Διάγραμμα 5: Η τυπολογία του πολιτιστικού τουρίστα	76
Διάγραμμα 6: Βασικοί παράγοντες της τουριστικής πολιτιστικής ανάπτυξης	77
Διάγραμμα 7: Σχέση κλίμακας μεγέθους και επιπτώσεων των event	87
Διάγραμμα 8: Κρίσιμοι παράγοντες που συμβάλλουν στην επιτυχή στρατηγική branding ενός τουριστικού προορισμού.....	96
Διάγραμμα 9: Ξενοδοχειακό δυναμικό Περιφερειακής Ενότητας Μεσσηνίας	109
Διάγραμμα 10: Ξενοδοχειακό δυναμικό Περιφερειακής Ενότητας Δράμας.....	119
Διάγραμμα 11: Πρόσβαση στο διαδίκτυο από την κατοικία στην Ελλάδα, σύνολο πληθυσμού (2013-2017)	150
Διάγραμμα 12: Σύνδεση στο διαδίκτυο από κινητή συσκευή στην Ελλάδα, σύνολο πληθυσμού (2010-2017)	151
Διάγραμμα 13: Κλάδος δραστηριοποίησης επαγγέλματος ερωτηθέντων	180
Διάγραμμα 14: Μορφωτικό επίπεδο ερωτηθέντων	180
Διάγραμμα 15: Ηλικία ερωτηθέντων	181
Διάγραμμα 16: Φύλο ερωτηθέντων.....	181
Διάγραμμα 17: Τόπος κατοικίας ερωτηθέντων.....	182
Διάγραμμα 18: Είδος καταλύματος	185
Διάγραμμα 19: Περιοχές που επισκέφτηκαν οι θεατές του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016	186
Διάγραμμα 20: Περιοχές που επισκέφτηκαν οι θεατές του Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016.....	186
Διάγραμμα 21: Ημερήσιο κόστος διαμονής.....	187
Διάγραμμα 22: Αριθμός διανυκτερεύσεων.....	187
Διάγραμμα 23: Κίνητρα απόφασης επίσκεψης των πόλεων	188

Διάγραμμα 24: Κίνητρα απόφασης επίσκεψης των φεστιβάλ	189
Διάγραμμα 25: Απαντήσεις ερωτηθέντων για τα δυνατά σημεία του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016	190
Διάγραμμα 26: Απαντήσεις ερωτηθέντων για τα δυνατά σημεία του Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016.....	191
Διάγραμμα 27: Απαντήσεις ερωτηθέντων για τα αδύνατα σημεία του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016	192
Διάγραμμα 28: Αντιλήψεις ερωτηθέντων για τα αδύνατα σημεία του Φεστιβάλ Τ. Μ. Μ. Δράμας 2016.....	193
Διάγραμμα 29: Συμβολή των Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 & 2016 στην προώθηση της εικόνας της πόλης	197
Διάγραμμα 30: Συμβολή των Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 & 2016 ως κίνητρο προσέλκυσης τουριστών σε όλο τον Ν. Μεσσηνίας.....	199
Διάγραμμα 31: Οφέλη του φεστιβάλ για τις τουριστικές επιχειρήσεις ολόκληρου του Ν. Μεσσηνίας.....	200
Διάγραμμα 32: Ευκαιρίες να έρθουν οι επισκέπτες πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ.....	201
Διάγραμμα 33: Συχνότητες επίσκεψης κατοίκων και επισκεπτών στο Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012	213
Διάγραμμα 34: Συχνότητες επίσκεψης κατοίκων και επισκεπτών στο Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016	214
Διάγραμμα 35: Συχνότητες επίσκεψης κατοίκων και επισκεπτών στο Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016.....	215
Διάγραμμα 36: Συχνότητες επισκέψεων στα Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012&2016	217
Διάγραμμα 37: Κύριος λόγος επίσκεψης του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 .	218
Διάγραμμα 38: Κύριος λόγος επίσκεψης του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016 .	219
Διάγραμμα 39: Κύριος λόγος επίσκεψης του Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016.....	220
Διάγραμμα 40: Σύγκριση λόγων επίσκεψης των Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 & 2016.....	222

Διάγραμμα 41: Συσχετίσεις κίνητρων επίσκεψης στα φεστιβάλ ανάλογα με το φύλο	235
Διάγραμμα 42: Scree plot, Παράγοντες ερμηνείας διακύμανσης, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012	240
Διάγραμμα 43: Scree plot, Παράγοντες ερμηνείας διακύμανσης, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016	247
Διάγραμμα 44: Scree plot, παράγοντες ερμηνείας διακύμανσης, Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016.....	253
Διάγραμμα 45: Ανάλυση σε ομάδες, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012	259
Διάγραμμα 46: Ανάλυση σε ομάδες, Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016	261

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Επιχορηγήσεις σε πολιτιστικούς φορείς στην Ελλάδα (2015).....	32
Πίνακας 2: Επιχορηγήσεις σε πολιτιστικούς φορείς στην Ελλάδα (2014).....	33
Πίνακας 3: Επιστήμες που ασχολούνται με τη μελέτη των φεστιβάλ (event).....	38
Πίνακας 4: Καταγραφή φεστιβάλ ανά είδος	43
Πίνακας 5: Είδη φεστιβάλ στην Ελλάδα (2016)	53
Πίνακας 6: Διεθνή Ευρωπαϊκά φεστιβάλ σε αριθμούς.....	58
Πίνακας 7: Διεθνή Ελληνικά φεστιβάλ σε αριθμούς (2015)	62
Πίνακας 8: Σημαντικότερα ετήσια Ελληνικά καλλιτεχνικά φεστιβάλ (2016 & 2017) 63	
Πίνακας 9: Διακρίσεις των μορφών τουρισμού.....	68
Πίνακας 10: Ειδικές μορφές τουρισμού	70
Πίνακας 11: Πόροι του πολιτιστικού τουρισμού	73
Πίνακας 12: Τα είδη του πολιτιστικού τουρίστα	75
Πίνακας 13: Έρευνες σχετικές με τα φεστιβάλ και τον πολιτιστικό τουρισμό στην Ελλάδα.....	84
Πίνακας 14: Βασικές κοινωνικές επιπτώσεις των events στον τόπο διεξαγωγής	88
Πίνακας 15: Βασικές οικονομικές επιπτώσεις των events στον τόπο διεξαγωγής ...	90
Πίνακας 16: Η αντίληψη του τουρίστα και η σημασία branding του προορισμού... 95	
Πίνακας 17: Διανυκτερεύσεις και πληρότητα στην Περιφέρεια Πελοποννήσου ...	107
Πίνακας 18: Αφίξεις στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου στην Περιφέρεια Πελοποννήσου	108

Πίνακας 19: Ξενοδοχειακό δυναμικό Περιφερειακής Ενότητας Μεσσηνίας	109
Πίνακας 20: Ξενοδοχειακό δυναμικό Περιφερειακής Ενότητας Δράμας	119
Πίνακας 21: Διανυκτερεύσεις και πληρότητα στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης	120
Πίνακας 22: Αφίξεις στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.....	121
Πίνακας 23: Τα διεθνή φεστιβάλ Καλαμάτας και Δράμας σε αριθμούς (2016)	129
Πίνακας 24: Συνοπτικός πίνακας διδακτορικής διατριβής: Σκοπός έρευνας, ερευνητικοί στόχοι, ερευνητικά ερωτήματα, ερευνητικές υποθέσεις, μεθοδολογία και εργαλεία ανάλυσης δεδομένων	133
Πίνακας 25: Δημογραφικά στοιχεία των όλων των ερωτηθέντων ανά φεστιβάλ ..	178
Πίνακας 26: Στατιστικά στοιχεία τουρισμού των επισκεπτών των Φεστιβάλ Καλαμάτας Χορού 2012 & 2016 και Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016	182
Πίνακας 27: Μέσος όρος βαθμολογίας των πολιτιστικών και τουριστικών επιπτώσεων των Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 & 2016	194
Πίνακας 28: Μέσος όρος & τυπική απόκλιση «Το φεστιβάλ συμβάλλει στην προώθηση της εικόνας της Καλαμάτας προς τα έξω και της προσθέτει αξία ως τουριστικό προορισμό».....	197
Πίνακας 29: Έλεγχος ANONA «Το φεστιβάλ συμβάλλει στην προώθηση της εικόνας της Καλαμάτας προς τα έξω και της προσθέτει αξία ως τουριστικό προορισμό» ..	197
Πίνακας 30: Μέσος όρος & τυπική απόκλιση «Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης τουριστών σε όλο τον Ν. Μεσσηνίας».....	198
Πίνακας 31: Έλεγχος ANOVA «Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης τουριστών σε όλο τον Ν. Μεσσηνίας».....	198
Πίνακας 32: Μέσος όρος & τυπική απόκλιση «Κατά την διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις ολόκληρου του Ν. Μεσσηνίας»	199
Πίνακας 33: Έλεγχος ANOVA «Κατά την διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις ολόκληρου του Ν. Μεσσηνίας»	200
Πίνακας 34: Μέσος όρος & τυπική απόκλιση «Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό» ...	201

Πίνακας 35: Έλεγχος ANOVA «Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό»	201
Πίνακας 36: Μέσος όρος βαθμολογίας των πολιτιστικών και τουριστικών επιπτώσεων του Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016	202
Πίνακας 37: Σύγκριση αντιλήψεων κατοίκων και επισκεπτών για τις επιπτώσεις του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012	205
Πίνακας 38: Σύγκριση αντιλήψεων κατοίκων και επισκεπτών για τις επιπτώσεις του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016	208
Πίνακας 39: Σύγκριση αντιλήψεων κατοίκων και επισκεπτών για τις επιπτώσεις του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας 2016.....	210
Πίνακας 40: Συχνότητες επίσκεψης των Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 & 2016	216
Πίνακας 41: Κύριος λόγος επίσκεψης των Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 & 2016	221
Πίνακας 42: Μέσος όρος βαθμολογίας αντιλήψεων των επαγγελματιών του πολιτισμού και του τουρισμού για τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012	224
Πίνακας 43: Μέσος όρος βαθμολογίας αντιλήψεων των επαγγελματιών του πολιτισμού και του τουρισμού για τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016	226
Πίνακας 44: Μέσος όρος βαθμολογίας αντιλήψεων των επαγγελματιών του πολιτισμού και του τουρισμού για τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις του Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016	228
Πίνακας 45: Συσχετίσεις ηλικίας όλων των ερωτηθέντων	231
Πίνακας 46: Συσχετίσεις φύλου όλων των ερωτηθέντων	233
Πίνακας 47: Συσχετίσεις κίνητρων επίσκεψης των φεστιβάλ ανάλογα με το φύλο	234
Πίνακας 48: Μέσος όρος βαθμολογίας μεταβλητών, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012.....	237
Πίνακας 49: KMO and Bartlett's Test, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012	239
Πίνακας 50: Παράγοντες ερμηνείας διακύμανσης, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012	239

Πίνακας 51: Αποτελέσματα παραγοντικής ανάλυσης, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012.....	242
Πίνακας 52: Μέσος όρος βαθμολογίας και τυπική απόκλιση ανά μεταβλητή, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016	243
Πίνακας 53: ΚΜΟ and Bartlett's Test, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016	246
Πίνακας 54: Παράγοντες ερμηνείας διακύμανσης, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016	246
Πίνακας 55: Αποτελέσματα παραγοντικής ανάλυσης, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016.....	248
Πίνακας 56: Μέσος όρος βαθμολογίας και τυπική απόκλιση ανά μεταβλητή, Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016	250
Πίνακας 57: ΚΜΟ and Bartlett's Test, Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016	251
Πίνακας 58: Παράγοντες ερμηνείας διακύμανσης, Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016	252
Πίνακας 59: Αποτελέσματα παραγοντικής ανάλυσης, Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016	253
Πίνακας 60: Σύνοψη αποτελεσμάτων παραγοντικών αναλύσεων.....	256
Πίνακας 61: Ανάλυση σε ομάδες, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012	259
Πίνακας 62: Ανάλυση σε ομάδες, Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας 2016	260
Πίνακας 63: Στοιχεία έρευνας κοινού Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2006-2016.....	262
Πίνακας 64: Σύνοψη αποτελεσμάτων παραγοντικών αναλύσεων	280

Κατάλογος Χαρτών

Χάρτης 1: Γεωγραφική απεικόνιση σημαντικότερων Διεθνών Καλλιτεχνικών Φεστιβάλ στην Ελλάδα (2016).....	65
Χάρτης 2: Η θέση της Καλαμάτας στη Περιφέρεια Μεσσηνίας και η απόσταση της από την Αθήνα	103
Χάρτης 3: Η θέση της Δράμας στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, και η απόστασή της από την Αθήνα	116

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1: Διεθνές Φεστιβάλ Εδιμβούργου, Παράσταση σε ανοιχτό χώρο.....	55
Εικόνα 2: Διεθνές Φεστιβάλ Σάλτσμπουργκ, Ζωντανή μετάδοση στην πλατεία Karitelplatz	56
Εικόνα 3: Φεστιβάλ της Αβινιόν, Παράσταση στο Palais de Papes	57
Εικόνα 4: Χώροι παραστάσεων «Πειραιώς 260».....	60
Εικόνα 5: Αρχαίο Θέατρο της Επιδαύρου	60
Εικόνα 6: Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης, Η προβλήτα Α του λιμανιού	62
Εικόνα 7: Πανοραμική άποψη της πόλης της Καλαμάτας	107
Εικόνα 8: Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας, Προβολή στο Αμφιθέατρο του Κάστρου .	111
Εικόνα 9: Το νεόδμητο Μέγαρο Χορού της Καλαμάτας.....	114
Εικόνα 10: Άποψη από το κέντρο της Δράμας.....	122
Εικόνα 11: Αίθουσα προβολής -Δημοτικό Ωδείο Δράμας.....	127

Κατάλογος Σχημάτων

Σχήμα 1: Κατηγοριοποίηση των φεστιβάλ	44
Σχήμα 2: Τυπολογία των event από την σκοπιά της οργάνωσης	46
Σχήμα 3: Οι σχέσεις των εμπλεκομένων (stakeholders) των φεστιβάλ.....	47
Σχήμα 4: Οι παράμετροι ενός πολιτιστικού φεστιβάλ	49
Σχήμα 5: Μοντέλο ανάπτυξης πολιτιστικού τουρισμού	78
Σχήμα 6: Μοντέλο κατανόησης και ανάπτυξης τεχνογνωσίας των event	86
Σχήμα 7: Η επιρροή του branding του προορισμού και ο ρόλος των φεστιβάλ	95

“Festivals promote diversity, they bring neighbors into dialogue, they increase creativity, they offer opportunities for civic pride, they improve our general psychological well-being. In short, they make cities better places to live”.
David Binder

Περίληψη

Ο σκοπός της διατριβής είναι η διερεύνηση των επιπτώσεων των διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ στην τουριστική και πολιτιστική ανάπτυξη των πόλεων. Στο θεωρητικό μέρος πραγματοποιείται ανάλυση της σχετικής διεθνούς βιβλιογραφίας ενώ η εμπειρική έρευνα βασίζεται σε δύο εδραιωμένα διεθνή φεστιβάλ τέχνης: το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας και το Διεθνές Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας. Παρόλες τις οικονομικές περικοπές της τελευταίας δεκαετίας, αυτά τα δύο φεστιβάλ έχουν καταφέρει να διατηρήσουν τη δημοτικότητα και το κύρος τους συμβάλλοντας πολιτιστικά και τουριστικά σε δυο πόλεις με διαφορετικά γεωγραφικά χαρακτηριστικά, μετά από 24 χρόνια συνεχούς παρουσίας.

Τα πρωτογενή δεδομένα συλλέχθηκαν τόσο με ποιοτικές όσο και με ποσοτικές μεθόδους όπως τη συμμετοχή παρατήρηση, τις συνεντεύξεις και τα ερωτηματολόγια κατά τη διάρκεια των ετών 2012 και 2016. Συνολικά διεξήχθησαν 11 συνεντεύξεις με κύριους πληροφορητές στις δύο πόλεις και απαντήθηκαν 512 ερωτηματολόγια από τους κατοίκους και τους επισκέπτες των δύο πόλεων. Τα συμπεράσματα της έρευνας προκύπτουν από τον συνδυασμό όλων των πηγών δεδομένων και την πολύ-επιστημονική προσέγγιση τους προβάλλοντας τον εξαιρετικά θετικό πολιτιστικό και τουριστικό αντίκτυπο των φεστιβάλ στην κάθε πόλη. Συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι στην περίπτωση της Καλαμάτας, το φεστιβάλ έχει παίξει σημαντικό ρόλο στην βελτίωση των πολιτιστικών προτύπων και υποδομών και έχει συμβάλει στην αναβάθμιση του προφίλ του προορισμού. Αντιστοίχως, στην περίπτωση της Δράμας το φεστιβάλ έχει επηρεάσει εξαιρετικά θετικά τις τουριστικές υποδομές και έχει βελτιώσει την εικόνα του προορισμού.

Στόχος της διδακτορικής διατριβής είναι να αποκαλύψει τις αναξιοποίητες δυνατότητες των φεστιβάλ και να συμβάλει στη γνώση σχετικά με τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις τους στις πόλεις υποδοχής.

Summary

The objective of the thesis is to explore the role and the impacts of international arts festivals in tourism and cultural development of the host cities. More specifically, empirical research is based on two established International arts festivals held in two medium sized Greek cities: The International Dance Festival of Kalamata and the International Short Film Festival of Drama. In times of serious economic cutbacks, the two festivals represent two publicly funded events which have managed to maintain their popularity and high status, on the European festival map, as well as to raise their host cities' cultural and tourism standards.

Primary data were collected by both qualitative and quantitative methods such as participant observation, interviews and structured online questionnaires during 2012 and 2016. In total, 12 interviews were conducted with key informants and 512 questionnaires were answered by residents and visitors of the two cities. Results suggest that, after 24 years of operation, the two festivals are significantly acknowledged for their overall role in the cities' cultural and tourism development. The city of Drama has benefited from its festival, which has played a significant part in improving the city's tourism infrastructure, image and first-time visitor attraction. As Kalamata is an already established destination, the festival has significantly raised cultural standards and infrastructure plus it has enhanced its image and high-profile visitor attraction. In both cases, it is widely acknowledged that the festivals have a lot of further untapped potential.

This doctoral research aims to contribute to knowledge concerning the impacts of established international festivals on medium-sized cities, useful for research and academic purposes, as well as for local and national authorities responsible for cultural and tourism planning.

Εισαγωγή

Η θεματική περιοχή

Αρχικά, οι λόγοι επιλογής του συγκεκριμένου θέματος της έρευνας συνδέονται με το προσωπικό ενδιαφέρον της ερευνήτριας για θέματα που συνδυάζουν την τουριστική και πολιτιστική ανάπτυξη, οι οποίες δύνανται να βελτιώσουν το βιοτικό επίπεδο και την ποιότητα ζωής των κατοίκων της πόλης. Το ακαδημαϊκό και επαγγελματικό υπόβαθρο της ερευνήτριας στους τομείς του πολιτισμού και του τουρισμού αλλά και η τακτική παρακολούθηση καλλιτεχνικών φεστιβάλ και η ενασχόληση της με τις παραστατικές τέχνες ήταν το σημαντικότερο έναυσμα για την επιλογή του θέματος του θεσμού των διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ και την συμβολή τους στην ανάπτυξη του πολιτισμού και του τουρισμού των πόλεων.

Τις τελευταίες δύο δεκαετίες, η πρόσβαση στους πολιτιστικούς πόρους και την πολιτιστική κατανάλωση έχουν αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία για την βιώσιμη πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη στην Ευρώπη και της χώρες του Δυτικού πολιτισμού. Η μελέτη που κλάδου των φεστιβάλ περιλαμβάνει τη συμβολή και τη συνεργασία διαφόρων επιστημονικών πεδίων για την αποτελεσματικότερη εξαγωγή συμπερασμάτων, όπως ο τουρισμός, η οικονομία, οι πολιτιστικές επιστήμες, η κοινωνικές επιστήμες και η γεωγραφία.

Η έρευνα εστιάζει αρχικά, στον εννοιολογικό προσδιορισμό των όρων του πολιτισμού, της κουλτούρας και των πολιτιστικών αγαθών αλλά και στη σχέση τους με την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Έπειτα, αναλύονται, η συμβολή του πολιτισμού στην ανάπτυξη τόσο με κοινωνικούς όσο και με οικονομικούς όρους αλλά και οι διαστάσεις της σημασίας της πολιτιστικής αποκέντρωσης και ιδιαιτέρως στην Ελλάδα όπου τα σημαντικά διεθνή καλλιτεχνικά και πολιτιστικά δρώμενα λαμβάνουν χώρα κυρίως στην πρωτεύουσα.

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, αναγνωρίζεται πλέον ότι ο πολιτιστικός προγραμματισμός των πόλεων θεωρείται πρωταρχικής σημασίας για την επίτευξη εύρωστων αστικών κέντρων, με υψηλό βιοτικό επίπεδο, τα οποία να προσφέρουν ευκαιρίες για δημιουργικότητα και επιχειρηματικότητα.

Προκειμένου να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι, τα φεστιβάλ αξιοποιούνται όλο και περισσότερο στο πλαίσιο των αστικών στρατηγικών με σημαντικά θετικές κοινωνικές και οικονομικές επιδράσεις. Η παρακολούθηση των φεστιβάλ προσεγγίζεται ως μέσο ανάδειξης του προορισμού. Δεδομένης της έλλειψης επαρκούς επιστημονικής έρευνας εστιαζόμενη στον φεστιβαλικό τουρισμό αλλά και της επιτακτικής ανάγκης αποκέντρωσης διεθνών πολιτιστικών γεγονότων στην Ελλάδα, κρίνεται ιδιαιτέρως χρήσιμη η διερεύνηση του ρόλου των φεστιβάλ στη δημιουργία υποδομών, την

αύξηση εσόδων και απασχόλησης και τη βελτίωση της εικόνας του προορισμού, στη χώρα μας. Επιπροσθέτως, αναγνωρίζεται η σημασία των φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη και διερευνάται ο καταλυτικός ρόλος τους στη διάδοση των τεχνών και την συμμετοχή του κοινωνικού συνόλου στα δρώμενα, στη στήριξη και προβολή της καλλιτεχνικής δημιουργίας αλλά και στην βελτίωση των πολιτιστικών υποδομών.

Παρόλα αυτά, ο όρος φεστιβάλ είναι μια έννοια με πολλές διαστάσεις, εκατοντάδες είδη και πολυποίκιλα χαρακτηριστικά. Η συγκεκριμένη έρευνα επικεντρώνεται στο ξεχωριστό είδος των διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ, που επιχορηγούνται κυρίως από δημόσιους φορείς και έχουν συνεχόμενη παρουσία για πάνω από μια δεκαετία στην πόλη. Για το λόγο αυτό επιλέχθηκαν να ερευνηθούν εμπειρικά δυο διεθνή Ελληνικά Φεστιβάλ στις πόλεις της Καλαμάτας και της Δράμας που διεξάγονται με επιτυχία τα τελευταία 24 έτη.

Τέλος, αναλύονται σε βάθος συγκεκριμένα πεδία μελέτης των κοινωνικών και οικονομικών επιπτώσεων των φεστιβάλ δηλαδή, η συμβολή των φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη, ο αντίκτυπος των φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη, αλλά και ο ρόλος τους στην ανάδειξη της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Η προσέγγιση αυτή επιδιώκει να τονίσει τον πολυδιάστατο ρόλο των φεστιβάλ στις πόλεις τόσο σε θεωρητικό όσο και σε εμπειρικό επίπεδο.

Συνοψίζοντας, οι προαναφερθείσες μέθοδοι προσέγγισης του ερευνητικού μας πεδίου αναδεικνύουν τις συνδυαστικές δομές μεταξύ πολιτιστικών και τουριστικών πεδίων αλλά και τη σχέση τους με την αστική ανάπτυξη. Τα συμπεράσματα της έρευνας αναδεικνύουν την ανάγκη να συνεχιστεί η στήριξη περιφερειακών και διεθνών φεστιβάλ τόσο από δημόσιους αλλά και ιδιωτικούς φορείς έτσι ώστε η επιτυχία τους να αποτελέσει παράδειγμα και για άλλες πόλεις.

Ο σκοπός

Η έρευνα η οποία ολοκληρώθηκε στο πλαίσιο της παρούσας διδακτορικής διατριβής είχε ως κύριο σκοπό τη διερεύνηση των αντιλήψεων, στάσεων και απόψεων των φορέων, της τοπικής κοινωνίας και των επισκεπτών σχετικά με την πολιτιστική και τουριστική συμβολή των διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ στις πόλεις.

Ο βασικός ερευνητικός στόχος του θεωρητικού μέρους της διατριβής αφορά τη διερεύνηση του ρόλου των φεστιβάλ στην πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη Ευρωπαϊκών και Ελληνικών πόλεων. Η δευτερογενής έρευνα προς αυτή την κατεύθυνση ανέδειξε τις επιτακτικές ανάγκες χάραξης πολιτιστικών και τουριστικών πολιτικών με σκοπό την περαιτέρω αξιοποίηση, ανάδειξη και χρηματοδότηση καλλιτεχνικών φεστιβάλ ακόμα και σε περιβάλλον οικονομικής κρίσης και μειωμένων οικονομικών πόρων.

Λαμβάνοντας υπόψη την περιορισμένη υφιστάμενη έρευνα στον τομέα των φεστιβάλ στην Ελλάδα αλλά και από τη μελέτη της διεθνούς βιβλιογραφίας στο χώρο των φεστιβάλ και των επιπτώσεων τους στον πολιτισμό και τον τουρισμό, διαπιστώνονται αρκετές ελλείψεις στη σχετική επιστημονική γνώση. Οι ερευνητικοί στόχοι της εμπειρικής έρευνας αφορούν την κάλυψη των σχετικών θεωρητικών και εμπειρικών κενών στις δυο περιπτώσεις μελέτης του Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας και του Διεθνούς Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Δράμας, δηλαδή αφορούν την συλλογή και την οργάνωση πρωτογενών και δευτερογενών στοιχείων που αφορούν τα χαρακτηριστικά του κοινού των φεστιβάλ αλλά κυρίως τον προσδιορισμό και τη σημασία των πολιτιστικών και τουριστικών επιπτώσεων των φεστιβάλ στις δυο αυτές πόλεις.

Η μεθοδολογία

Ο σχεδιασμός της έρευνας αποτέλεσε μια καθοριστικής σημασίας διαδικασία καθώς έθεσε τη βάση όπου η ερευνήτρια βασίστηκε για να απαντήσει τα παραπάνω ερευνητικά ερωτήματα. Η έρευνα του τουρισμού είναι συχνά σύνθετη μεθοδολογικά καθώς οι παράγοντες που προσδιορίζουν και επηρεάζουν το τουριστικό φαινόμενο είναι ετερόκλητοι και συνδυάζουν στοιχεία διαφορετικών επιστημών όπως η οικονομία, η κοινωνιολογία, η γεωγραφία κτλ. Οι μέθοδοι των κοινωνικών επιστημών έχουν τις δικές τους ιδιαιτερότητες καθώς η μελέτη των ατόμων, των ομάδων και των πρακτικών συμπεριφοράς τους είναι λιγότερο απλή σε σύγκριση με τη μελέτη μετρήσιμων δεδομένων. Το σημαντικό ήταν να συγκεντρωθούν στοιχεία και δεδομένα τα οποία κατά την ανάλυση να τεκμηριώσουν, να ερμηνεύσουν, να παρέχουν εξηγήσεις αλλά και να συμβάλουν στην αξιολόγηση των πολιτιστικών και τουριστικών επιπτώσεων των φεστιβάλ και στις δυο περιπτώσεις μελέτης.

Στην παρούσα διατριβή αξιοποιείται ο συνδυασμός ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων με την χρήση μίας ή περισσότερων μεθόδων για να συλλεχθούν τα δεδομένα. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκαν οι παρακάτω μέθοδοι συλλογής πρωτογενών δεδομένων:

1. Συμμέτοχη επιτόπια παρατήρηση
2. Συνεντεύξεις με κύριους πληροφορητές
3. Έρευνα ερωτηματολογίων

Επιπλέον, χρησιμοποιήθηκαν δευτερογενή στοιχεία από την έρευνα κοινού που διεξάγει ετησίως το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας. Συγκεκριμένα, για τους λόγους της διδακτορικής έρευνας παραχωρήθηκαν διαθέσιμα δεδομένα που συλλέχθηκαν από το φεστιβάλ τη δεκαετία 2006-2016. Το σύνολο των ερωτηματολογίων ήταν 3,250 και πραγματοποιήθηκε από την ερευνήτρια καταμέτρηση και επεξεργασία στοιχείων, σχετική με τις ανάγκες της διδακτορικής διατριβής.

Η εμπειρική έρευνα πραγματοποιήθηκε σε τρία τμήματα με τις ανάλογες μεθόδους που αναφέρονται παρακάτω:

- Α' μέρος της εμπειρικής έρευνας – Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας, 2012
 - Συμμέτοχη επιτόπια παρατήρηση στο Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας.
 - Συνεντεύξεις με κύριους πληροφορητές (αριθμός συνεντεύξεων 6).
 - Η έρευνα ερωτηματολογίων του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 (αριθμός ερωτηματολογίων 187).
 - Στοιχεία έρευνας κοινού Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας (2006-2011)
- Β' μέρος της εμπειρικής έρευνας – Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας, 2016
 - Συνεντεύξεις με κύριους πληροφορητές (αριθμός συνεντεύξεων 3).
 - Η έρευνα ερωτηματολογίων του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 (αριθμός ερωτηματολογίων 196).
 - Στοιχεία έρευνας κοινού Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας (2012-2016).
- Γ' μέρος της εμπειρικής έρευνας - Διεθνές Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας, 2016
 - Συνεντεύξεις με πληροφορητές (αριθμός συνεντεύξεων 3).
 - Η έρευνα ερωτηματολογίων του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας 2016 (αριθμός ερωτηματολογίων 135).

Στη συνέχεια, η παρουσίαση και η επεξεργασία των αποτελεσμάτων της περιγραφικής στατιστικής και αλλά και των στατιστικών αναλύσεων πραγματοποιήθηκε με βάση τη σειρά των ερευνητικών ερωτημάτων. Τα συμπεράσματα της εργασίας προκύπτουν από την ανάλυση συνδυασμού όλων των ομάδων δεδομένων και των τριών τμημάτων της εργασίας μέσα από πολύ-επιστημονική προσέγγιση τους. Τέλος, τα αποτελέσματα της διατριβής συνδέονται με αυτά παρόμοιων ερευνών της διεθνούς και Ελληνικής βιβλιογραφίας, γίνεται αναφορά στις δυσκολίες και τους περιορισμούς της έρευνας καθώς και προτάσεις για περαιτέρω σχετική μελλοντική έρευνα.

Η αξία και η καινοτόμος συμβολή της διατριβής

Παρόλη την διάδοση των καλλιτεχνικών φεστιβάλ τα τελευταία 30 χρόνια, υπάρχει σχετική έλλειψη γνώσης και πληροφορίας στον τομέα αυτό. Τα φεστιβάλ γενικότερα παρουσιάζουν εκατοντάδες διαφορετικά χαρακτηριστικά, είδη και στοιχεία. Ο αριθμός ερευνητικών προσεγγίσεων που καλύπτουν είτε τις οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις των φεστιβάλ, είτε τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις των φεστιβάλ μεγάλης κλίμακας στον τόπο διεξαγωγής τους, είναι σχετικά μικρός. Στο πλαίσιο των εργασιών τους, πολλά σημαντικά φεστιβάλ διεξάγουν διαφόρων ειδών έρευνα σχετική με την διοργάνωση, την απήχηση και την επιτυχία της δουλειάς τους

αλλά αυτή περιορίζεται κυρίως στο προφίλ και την ικανοποίηση των επισκεπτών καθώς και σε μετρήσιμα οικονομικά οφέλη.

Στις περισσότερες έρευνες ο όρος «φεστιβάλ» περιλαμβάνει διαφόρων ειδών πολιτιστικά γεγονότα και όχι απαραίτητα το είδος του καλλιτεχνικού φεστιβάλ που ορίζεται παρακάτω και που αφορά την παρούσα έρευνα. Συγκεκριμένα, απουσιάζει μια σαφής και ευρέως αποδεκτή οριοθέτηση αναφορικά με τα χαρακτηριστικά που συνθέτουν ένα διεθνές καλλιτεχνικό φεστιβάλ. Η παρούσα διατριβή επιδιώκει να ορίσει και να οριοθετήσει το συγκεκριμένο είδος των φεστιβάλ, το οποίο εστιάζει στο ευρύτερο πλαίσιο των διεθνών, εθνικών και τοπικών φεστιβάλ.

Η επισκόπηση της σχετικής επιστημονικής βιβλιογραφίας αποκαλύπτει δεκάδες διαφορετικά είδη φεστιβάλ με ποίκιλα χαρακτηριστικά. Αναλυτικότερα, η παρούσα διατριβή επικεντρώνεται στα διεθνή, τακτικά και με μακροχρόνια παρουσία καλλιτεχνικά φεστιβάλ που πραγματοποιούνται στην Ελλάδα και μοιράζονται τα εξής χαρακτηριστικά:

1. επιχορηγούνται κυρίως από δημόσιους φορείς (π.χ. Υπουργείο Πολιτισμού, Δημοτική αρχή, ΕΣΠΑ)
2. παρουσιάζουν επαγγελματίες καλλιτέχνες και επαγγελματικές ομάδες καλλιτεχνών
3. έχουν διεθνή προσανατολισμό και συμπεριλαμβάνουν και καλλιτέχνες και ομάδες της αλλοδαπής
4. είναι τακτικά, ετήσια και λαμβάνουν χώρα τουλάχιστον τα τελευταία 10 χρόνια
5. έχουν σαφές καλλιτεχνικό όραμα

Επιπροσθέτως, δεδομένου ότι τα διεθνή φεστιβάλ συνήθως προκύπτουν και υλοποιούνται από εθνικές πρωτοβουλίες και πολιτικές είναι σημαντικό να μελετηθεί ο βαθμός που τα φεστιβάλ αφορούν την τοπική κοινωνία και πως επιδρούν σε αυτή. Συνεπώς, προκύπτει η ανάγκη να προσδιοριστεί το προφίλ του κοινού των φεστιβάλ, να αποτυπωθούν και να συγκριθούν οι ενδεχόμενες διαφορές ή ομοιότητες στις αντιλήψεις μεταξύ κατοίκων και επισκεπτών της πόλης, αλλά και αν τα φεστιβάλ εκπληρώνουν τους στόχους τους τόσο ως προς τους καλλιτεχνικούς τους σκοπούς όσο και ως προς τον αναπτυξιακό τους ρόλο. Συνεπώς, ο απώτερος σκοπός της διατριβής είναι να συμβάλει στην πλήρωση του ερευνητικού κενού που υπάρχει σχετικά με την διερεύνηση και αξιολόγηση των αντιλήψεων και απόψεων των κατοίκων και των επισκεπτών μιας πόλης σχετικά με τον ρόλο των φεστιβάλ στην πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη της περιοχής.

Από την σχετική βιβλιογραφική επισκόπηση που αφορά τον Ελληνικό χώρο απουσιάζει μια προσέγγιση του ρόλου των διεθνών φεστιβάλ σε πόλεις μικρού και

μεσαίου μεγέθους. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, οι μικρότερες Ελληνικές πόλεις συνήθως υστερούν σε πολιτιστικές δραστηριότητες και κυρίως σε γεγονότα διεθνούς κλίμακας. Αντιθέτως, οι μεγαλύτερες πόλεις και οι πρωτεύουσες δυτικών κρατών απολαμβάνουν σημαντικές ετήσιες και τακτικές διεθνείς διοργανώσεις αλλά με λιγότερο εμφανείς και σημαντικές πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία είναι σημαντικό να ενισχυθεί και να προαχθεί η πολιτιστική αποκέντρωση και να ενθαρρυνθεί η συμμετοχή της κοινότητας στον πολιτιστικό προγραμματισμό και στα πολιτιστικά δρώμενα.

Τέλος, από την σχετική βιβλιογραφία που αφορά τα διεθνή φεστιβάλ σε Ευρωπαϊκές και Ελληνικές πόλεις απουσιάζει μια προσέγγιση και ανάλυση των αντιλήψεων τόσο των κατοίκων της πόλης όσο και των επισκεπτών της σχετικά με τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ στην πόλη. Δεδομένου ότι τα διεθνή φεστιβάλ προσελκύουν σε πολύ υψηλό βαθμό κοινό που δεν είναι κάτοικοι της πόλης όπου διεξάγεται το φεστιβάλ, κρίθηκε ιδιαίτερα σημαντικό να ερευνηθούν και οι απόψεις των κατοίκων των πόλεων όπου διεξάγονται τα φεστιβάλ. Αξίζει να σημειωθεί πως στην περίπτωση των διεθνών φεστιβάλ Δράμας και Καλαμάτας, τα φεστιβάλ αυτά χρηματοδοτούνται κατά 50% από τις αντίστοιχες Δημοτικές Αρχές άρα και στηρίζονται εμμέσως οικονομικά και από τους κατοίκους της κάθε πόλης. Καταδεικνύεται άρα, σημαντικό να διερευνηθούν και να αξιολογηθούν ο ρόλος, η συμβολή, οι απόψεις και η αποδοχή της τοπικής κοινωνίας ως προς τη διοργάνωση των διεθνών φεστιβάλ. Συνοψίζοντας, με βάση την οριοθέτηση του όρου του διεθνούς καλλιτεχνικού φεστιβάλ αλλά και από τις δυο πλευρές των αντιλήψεων των κατοίκων και των επισκεπτών της πόλης που διεξάγεται το φεστιβάλ, διερευνάται η σημασία και ο ρόλος των φεστιβάλ στην τουριστική και πολιτιστική ανάπτυξη μιας μεσαίου μεγέθους πόλης.

Η πρωτοτυπία της διατριβής έγκειται συνδυαστικά, αλλά και μεμονωμένα, σε όλους τους παρακάτω τομείς και σημεία:

Θεωρητική συμβολή. Ο πρωταρχικός σκοπός της διατριβής είναι να συμβάλει στην πλήρωση του κενού που υπάρχει στην σχετική διεθνή βιβλιογραφία σχετικά με τις αντιλήψεις και απόψεις των κατοίκων και των επισκεπτών μιας πόλης σχετικά με τον ρόλο των φεστιβάλ στην πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη της πόλης και της ευρύτερης της περιοχής. Ειδικότερα, η πρωτοτυπία του θέματος και της προσέγγισης της διδακτορικής αυτής διατριβής έγκειται:

1. στον ορισμό και οροθέτηση των διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ με ιδιαίτερα ή/και κοινά χαρακτηριστικά, στο ευρύτερο πλαίσιο των διεθνών, εθνικών και τοπικών φεστιβάλ

2. στην διερεύνηση και ανάλυση του αναπτυξιακού ρόλου των διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ σε μικρού και μεσαίου μεγέθους πόλεις
3. στην διερεύνηση και ανάλυση του πολλαπλού αναπτυξιακού ρόλου των διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ, σύμφωνα με τις αντιλήψεις κατοίκων, επισκεπτών και εταίρων ειδικού ενδιαφέροντος (stakeholders) της πόλης όπου διεξάγεται το φεστιβάλ, τόσο στον τουρισμό όσο και ευρύτερα στην κοινωνία.

Μεθοδολογική συμβολή. Η καινοτόμος συμβολή της εργασίας εκτείνεται και στον μεθοδολογικό τομέα, και συγκεκριμένα στην ολοκληρωμένη και διεξοδική διερεύνηση και ανάλυση του θέματος, με τη χρήση σύνθετης μεθοδολογικής προσέγγισης δηλαδή:

1. καταγραφή, ανάλυση, αξιολόγηση και σύνθεση τεσσάρων (4) ομάδων δεδομένων από: α) πολυετή συμμετοχή παρατήρησης, β) συγκέντρωση και επεξεργασία δευτερογενών αρχειακών στοιχείων των φεστιβάλ, γ) συνεντεύξεις σε βάθος με κύριους πληροφορητές και εταίρους ειδικού ενδιαφέροντος και δ) εκτενή έρευνα πεδίου με τη βοήθεια ερωτηματολογίου στους κατοίκους και επισκέπτες των πόλεων των φεστιβάλ
2. τα πρωτογενή στοιχεία συμπεριελάμβαναν όλες τις ομάδες εμπλεκόμενων στο ερευνητικό αντικείμενο της διατριβής: επισκέπτες του φεστιβάλ, καλλιτέχνες και λοιπούς συμμετέχοντες στην διοργάνωσή του, καθώς και κατοίκους των πόλεων των φεστιβάλ
3. η συνολική αυτή ερευνητική προσέγγιση εφαρμόστηκε συγκριτικά, τόσο διαχρονικά όσο και δια χωρικά: για το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας (έτη 2012 και 2016) και για το Διεθνές Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας (έτος 2016)

Πρακτική εφαρμογή. Τέλος, η καινοτόμος συμβολή της διδακτορικής αυτής διατριβής αφορά την διερεύνηση των συσχετισμών που αναπτύσσονται ως προς τον πολλαπλό και πολυσχιδή ρόλο των διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ τόσο για την τουριστική όσο και για την πολιτιστική ανάπτυξη δυο Ελληνικών πόλεων, της Καλαμάτας και της Δράμας, δηλαδή έγκειται:

- στην εφαρμογή της σχετικής εμπειρικής έρευνας, για πρώτη φορά στην Ελλάδα, σε τοπική πολιτιστική διοργάνωση των δυο περιπτώσεων μελέτης, αλλά με διεθνή απήχηση, και με στόχο την ανάλυση της σημασίας των επιπτώσεων των φεστιβάλ τόσο στην πολιτιστική όσο και στην τουριστική ανάπτυξη των δυο αυτών μεσαίου μεγέθους πόλεων.

Η δομή της εργασίας

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζονται αρχικά οι έννοιες του πολιτισμού και της κουλτούρας και η σχέση τους με την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Γίνεται ο εννοιολογικός προσδιορισμός του όρου του πολιτισμού στην Ελλάδα και αναφορά στα πολιτιστικά αγαθά καθώς και στα μέσα διάθεσής τους. Έπειτα, αναλύεται η συμβολή του πολιτισμού στην ανάπτυξη τόσο με κοινωνικούς όσο και με οικονομικούς όρους, οι διαστάσεις της πολιτιστικής ανάπτυξης και ο όρος της πολιτιστικής αποκέντρωσης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται σε βάθος ο τομέας των φεστιβάλ καθώς ο όρος είναι μια έννοια με πολλές διαστάσεις, εκατοντάδες είδη και πολυποίκιλα χαρακτηριστικά. Σε αυτό το κεφάλαιο επιδιώκεται να οριστούν η έννοια και τα χαρακτηριστικά των φεστιβάλ, παρουσιάζοντας τους ορισμούς, την ιστορία των φεστιβάλ, την τυπολογία τους και τα επιστημονικά πεδία που τα μελετούν. Επίσης, γίνεται εκτενής αναφορά σε όλους τους διαφορετικούς εμπλεκόμενους και φορείς που συμβάλουν στη διοργάνωση και την πραγματοποίηση ενός φεστιβάλ. Τέλος, γίνεται παρουσίαση διεθνών επιτυχημένων φεστιβάλ σε Ευρωπαϊκές και Ελληνικές πόλεις.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται η έννοια και τα χαρακτηριστικά του τουρισμού με έμφαση στον ρόλο του πολιτισμού και τα φεστιβάλ στον τουρισμό. Αναλύονται το εννοιολογικό πλαίσιο του τουρισμού, οι παράγοντες της τουριστικής ζήτησης, τα είδη του τουρισμού, η έννοια του πολιτιστικού τουρισμού, η τυπολογία των τουριστών του πολιτιστικού τουρισμού, οι έννοιες του καλλιτεχνικού και του φεστιβαλικού τουρισμού και τέλος ο φεστιβαλικός τουρισμός στην Ελλάδα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η θεωρητική επισκόπηση των πολιτιστικών και τουριστικών επιπτώσεων των φεστιβάλ στους τόπους που πραγματοποιούνται. Πιο συγκεκριμένα, αναλύονται τα κύρια πεδία μελέτης των επιπτώσεων των φεστιβάλ, η συμβολή των φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη, ο αντίκτυπος των φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη, αλλά και ο ρόλος τους στην ανάδειξη της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Η προσέγγιση αυτή επιδιώκει να τονίσει στον πολυδιάστατο ρόλο των φεστιβάλ στις πόλεις.

Το πέμπτο κεφάλαιο επικεντρώνεται στις μελέτες περίπτωσης δυο επιτυχημένων Ελληνικών Διεθνών Φεστιβάλ στις πόλεις της Καλαμάτας και της Δράμας, τα οποία ιδρύθηκαν το 1995 από το Υπουργείο Πολιτισμού και την πρωτοβουλία δημιουργίας «Εθνικού Δικτύου Πόλεων» σε Ελληνικές πόλεις. Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται η παρουσίαση των τουριστικών και πολιτιστικών πτυχών της κάθε πόλης. Επίσης, περιγράφεται η ιστορική εξέλιξη, η διοργάνωση και τα χαρακτηριστικά των Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας και του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας.

Το έκτο κεφάλαιο πραγματεύεται την μεθοδολογία, τον σχεδιασμό και τα στάδια πραγματοποίησης της έρευνας. Παρουσιάζεται η ανάλυση του σχεδιασμού της έρευνας αναφορικά με τους τύπους της μεθοδολογίας που επιλέχθηκαν και η περιγραφή της διαδικασίας της συλλογής πρωτογενών δεδομένων. Γίνεται μνεία στις ιδιαιτερότητες και τους περιορισμούς που προκύπτουν από τη χρήση της διαδικτυακής έρευνας στην συλλογή ποσοτικών δεδομένων.

Στο έβδομο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα ποιοτικά και ποσοτικά αποτελέσματα της εμπειρικής έρευνας που εφαρμόστηκε. Αρχικά αναλύονται τα ποιοτικά δεδομένα από τις συνεντεύξεις με τους κύριους πληροφορητές. Έπειτα, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της περιγραφικής στατιστικής επεξεργασίας που αφορούν τα δημογραφικά στοιχεία που συλλέχθηκαν από την έρευνα ερωτηματολογίων αλλά και από τα στοιχεία που παραχωρήθηκαν στην ερευνήτρια από την έρευνα κοινού του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας. Τέλος, η στατιστική ανάλυση των δεδομένων που συλλέχθηκαν μέσω της έρευνας ερωτηματολογίων έγινε με το πρόγραμμα SPSS 20, με τη βοήθεια του οποίου πραγματοποιήθηκαν συσχετίσεις δημογραφικών στοιχείων, παραγοντικές αναλύσεις αλλά και αναλύσεις σε ομάδες (cluster analysis) των σημαντικότερων δεδομένων της εμπειρικής έρευνας σχετικά με τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ στις πόλεις.

Τέλος, στο όγδοο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τον συνδυασμό όλων των ομάδων δεδομένων και των τριών τμημάτων της έρευνας μέσα από μια πολύ-επιστημονική προσέγγιση. Τα αποτελέσματα της έρευνας των ερωτηματολογίων συνδέονται με τα δεδομένα των συνεντεύξεων με κύριους πληροφορητές αλλά και με τα στοιχεία των ερωτηματολογίων του κοινού που παραχωρήθηκαν από το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας. Επίσης, τα αποτελέσματα συνδέονται με την διεθνή και Ελληνική βιβλιογραφία παρόμοιων ερευνών ενώ γίνεται και αναφορά στις δυσκολίες της έρευνας. Το τελικό μέρος αφορά την αυτοκριτική ως προς τα σημεία που θα μπορούσαν να προσεγγιστούν διαφορετικά καθώς επίσης παρατίθενται και προτάσεις για περαιτέρω σχετική μελλοντική έρευνα και δόμηση της γνώσης της θεωρίας.

Μέρος Α' – Το θεωρητικό υπόβαθρο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ – Πολιτισμός: Ανάπτυξη και πολιτική

1.1 Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται αρχικά οι διαφορετικές έννοιες του πολιτισμού και η σχέση τους με την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Γίνεται ο εννοιολογικός προσδιορισμός των όρων του πολιτισμού και της κουλτούρας στην Ελλάδα και αναφορά στα πολιτιστικά αγαθά καθώς και στα μέσα διάθεσής τους. Έπειτα, αναλύεται η συμβολή του πολιτισμού στην ανάπτυξη τόσο με κοινωνικούς όσο και με οικονομικούς όρους, οι διαστάσεις της πολιτιστικής ανάπτυξης και ο όρος της πολιτιστικής αποκέντρωσης. Απαραίτητη κρίνεται η αναφορά στον ρόλο και τις βασικές κατευθύνσεις της πολιτιστικής πολιτικής στη χώρα μας από το 1970 και μετά, στον ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης στην πολιτιστική ανάπτυξη και τέλος στην πολιτιστική πολιτική στην Ελλάδα στην περίοδο της οικονομικής κρίσης που ξεκίνησε το 2008.

1.2 Εννοιολογικός προσδιορισμός του πολιτισμού και της κουλτούρας

Οι έννοιες του πολιτισμού και της κουλτούρας είναι σύνθετες και πολυδιάστατες και θεωρείται αναγκαίο να προσεγγίσουμε εν συντομία το εννοιολογικό τους περιεχόμενο πριν αρχίσουμε την διερεύνηση των διαδικασιών της πολιτιστικής πολιτικής και ανάπτυξης.

Σύμφωνα με τον Γκαντζιά (2010:14), οι ερευνητές και οι επαγγελματίες του πολιτισμού υποστηρίζουν ότι η έννοια του πολιτισμού είναι σύνθετη και πολυδιάστατη και αντιμετωπίζουν δυσκολία στο να ερμηνεύσουν διεπιστημονικά την έννοιά του. Ο R. Williams (1983:76-82 στο Γκαντζιάς, 2010:14) υποστηρίζει ότι η έννοια «πολιτισμός» είναι δυνατόν να αποδοθεί ικανοποιητικά με βάση α) το γενικό πλαίσιο της νοοτροπίας και της αντίληψης του μυαλού των ανθρώπων, β) τη διανοητική ικανότητα των ανθρώπων για την ανάπτυξη του κοινωνικού ιστού, γ) το σύνολο των τεχνών, δ) το γενικό πλαίσιο που περιλαμβάνει τον τρόπο ζωής, τα υλικά αγαθά, τη διάνοηση και την θρησκεία. Ειδικότερα, ο Williams (1983, στο Γκαντζιάς, 2010:14) επισημαίνει ότι η έννοια του «πολιτισμός» προσδιορίζει και περιγράφει το πλαίσιο της εργασίας και της πρακτικής διάστασης στον χώρο της διανοητικής ικανότητας των ανθρώπων, για την ανάπτυξη του συνόλου των τεχνών και ιδιαίτερα της καλλιτεχνικής δραστηριότητας (π.χ. τα εικαστικά, ο χορός, το θέατρο).

Οι όροι πολιτισμός (civilisation) και κουλτούρα (culture) κάνουν την εμφάνισή τους στην Ευρώπη του 18^{ου} αιώνα για να καθιερωθούν τον 19^ο αιώνα και στις μέρες μας τους αποδίδονται πλήθος ορισμών. Ενδεικτικό είναι το ερευνητικό έργο των εθνολόγων Kroeber και Kluckhohn οι οποίοι κατέγραψαν το 1952, 164 διαφορετικούς

ορισμούς της κουλτούρας και τους κατέταξαν στις ακόλουθες έξι κατηγορίες: τους περιγραφικούς, τους ιστορικούς, τους κανονιστικούς, τους ψυχολογικούς, τους δομικούς και τους γενετικούς (Kroeber & Kluckhohn, 1952:77).

Η κουλτούρα (culture) που προέρχεται από το λατινικό colere (=φροντίζω, φρουρώ, καλλιεργώ, οργώνω) μέχρι το 1440 αποδίδεται την καλλιέργεια της γης (Harper, 2001). Η μεταφορική έννοια της καλλιέργειας μέσω της παιδείας καταγράφεται για πρώτη φορά το 1510. Το 1805 προσλαμβάνει και τη σημασία της πνευματικής διάστασης του (υλικού) πολιτισμού, ενώ μετά το 1867 αρχίζει να σημαίνει τα συλλογικά ήθη και επιτεύγματα του ανθρώπου. Συνδέεται έτσι με την κοινωνική ανάπτυξη, τα νοήματα, τις αξίες και τους τρόπους ζωής και πρόσφατα με τις πρακτικές που παράγουν νόημα (Bocock, 1992:230). Επιγραμματικά θα μπορούσε να περιγραφεί ως ο λόγος για τον οποίο αξίζει να ζούμε (Eliot, 1948: 27).

Επιπλέον, στην καθημερινή Ελληνική γλώσσα χρησιμοποιούμε τον όρο «κουλτούρα» (culture) για να αναφερθούμε σε εξεζητημένες μορφές τέχνης όπως η όπερα, η κλασική μουσική, η λογοτεχνία ή οι σύγχρονες παραστατικές ή εικαστικές τέχνες. Ο όρος culture έχει την ίδια Λατινική ρίζα με τον όρο cultivate (καλλιεργώ) και υπονοεί πνευματική καλλιέργεια και εκλεπτυσμένα γούστα (Macionis, 1995:76). Οι παραπάνω τέχνες αναφέρονται συχνά και ως «υψηλές τέχνες» (high arts). Οι υψηλές τέχνες σχετίζονται με την πνευματική καλλιέργεια και πιο συγκεκριμένα με το γεγονός ότι δεν μπορούν να εκτιμηθούν από οποιοδήποτε άτομο χωρίς μόρφωση, εξάσκηση και προσπάθεια (Hughes, 2000:13). Συνήθως, η υψηλή κουλτούρα σχετίζεται με τις τέχνες και η δημοφιλής κουλτούρα σχετίζεται με την διασκέδαση. Οι κοινωνικοί επιστήμονες χρησιμοποιούν τον όρο «υψηλή κουλτούρα» high culture για να αναφερθούν σε πολιτιστικά πρότυπα που διακρίνουν μια κοινωνική ελίτ, ενώ ο όρος «δημοφιλής κουλτούρα» popular culture καθορίζει πολιτιστικά πρότυπα που είναι ευρέως διαδεδομένα στον πληθυσμό μιας κοινωνίας (Macionis, 1995:76).

Η πρώτη φορά που καταγράφεται η έννοια του πολιτισμού (civilisation) το 1704, εξέφρασε την ανάγκη παγκοσμιοποίησης του διαφωτισμού και την πίστη σε μια ατέρμονη πρόοδο της ανθρωπότητας, με τις ανθρώπινες κοινωνίες να οφείλουν να γίνουν κοινωνοί του ενιαίου πολιτισμού, ακολουθώντας το παράδειγμα των πλέον προοδευτικών ανάμεσά τους (Sanon, 1978:614). Τον 18ο αι., ο όρος πολιτισμός χρησιμοποιείται σε αντιδιαστολή με την έννοια της βαρβαρότητας (Wallerstein, 1994:216) και τον 19^ο αιώνα απαντάται και στον πληθυντικό αριθμό αποδίδοντας τον τρόπο ζωής ενός ορισμένου έθνους ή επιμέρους εθνών σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο (Bagby, 1963:6-7).

Έπειτα, ο Γκαντζιάς (2010:17) επισημαίνει ότι στην εποχή της ψηφιο-επικοινωνιακής παγκοσμιοποίησης, όχι μόνο η ετυμολογική αλλά κυρίως η διεπιστημονική απόδοση της έννοιας του «πολιτισμού» αποτελεί προϋπόθεση και όχι επιλογή για την

αποδοτικότερη αντίληψη, κατανόηση, ερμηνεία και υιοθέτηση της έννοιας του «πολιτισμού» από τους ενδιαφερόμενους.

Επιπροσθέτως, ο Macdonis (1995) ορίζει ως «πολιτισμό» τις αξίες, τις πεποιθήσεις, την συμπεριφορά και τα υλικά αντικείμενα που χαρακτηρίζουν τον τρόπο ζωής μιας ομάδας ανθρώπων. Ο πολιτισμός είναι ένα ιστορικό φαινόμενο και κάθε κοινωνία έχει τον δικό της, ο οποίος αναπτύσσεται ταυτόχρονα με την εξέλιξη της κοινωνικής παραγωγής. Ο πολιτισμός είναι ακόμα, μια γέφυρα που ενώνει το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον και μια κληρονομία που εξελίσσεται διαρκώς (Macdonis, 1995:62). Γενικότερα, χρησιμοποιώντας τον όρο «πολιτισμός» εννοούμε το σύνολο των πνευματικών και υλικών αξιών που δημιουργήθηκαν από την ανθρώπινη δράση στην διαχρονία (Μπιστάνη, 2004:29).

Ο Tylor αναφέρει, επίσης, ότι ο πολιτισμός αποτελεί ένα σύνθετο σύνολο που περιλαμβάνει τη γνώση, την πίστη, την τέχνη, το νόμο, τα ήθη και τα έθιμα και άλλες δεξιότητες που απέκτησε ο άνθρωπος ως μέλος μιας κοινωνικής ομάδας (Tylor, 1920:1). Διαχώρισε έτσι την έννοια του πολιτισμού από αυτήν της λεγόμενης «υψηλής κουλτούρας» διευκρινίζοντας παράλληλα ότι ο πολιτισμός δε σχετίζεται με τη βιολογική κληρονομικότητα αλλά διαμορφώνεται σταδιακά ως κάτι το επίκτητο (Φίλιας, 2000:24). Στον αντίποδά του Tylor, ο Boas υποστήριξε ότι κάθε πολιτισμός αποτελεί μια μοναδική ενότητα και ολότητα και αμφισβήτησε την άποψη περί μιας μονογραμμικής εξελικτικής πορείας του ανθρώπινου πολιτισμού (Φίλιας, 2000:27).

Πέρα από τις όποιες ιδεολογικές συγκρούσεις και θεωρητικές διαφοροποιήσεις που έχουν καταγραφεί διαχρονικά, στις μέρες μας, στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, ο ρόλος του πολιτιστικού συστήματος έχει αποκτήσει ομολογουμένως πρωτόγνωρη σημασία. Η σύγχρονη θεώρησή του ως πόρου, τον καθιστά ικανό να λειτουργεί ως μέσο επίλυσης πολιτικών και κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων, συμπεριλαμβανομένων και αυτών της πόλης (Yudice, 2003:279). Σύμφωνα μάλιστα με την επικρατούσα αντίληψη, ο πολιτιστική παράμετρος θεωρείται ο τέταρτος πυλώνας της αειφορίας, δίπλα στην περιβαλλοντική υπευθυνότητα, την οικονομική ευημερία και την κοινωνική ισότητα.

1.3 Οι όροι πολιτισμός και κουλτούρα στην Ελλάδα

Αν και η λέξη «πολιτισμός» είναι μια λέξη που χρησιμοποιείται ευρέως στο καθημερινό λεξιλόγιο της Ελληνικής γλώσσας, το περιεχόμενο της δεν είναι πάντα σαφές και ξεκάθαρο. Ο όρος «πολιτισμός» προέρχεται από την μετάφραση του αγγλικού ή και του γαλλικού *civilisation*. Επίσης, με τον όρο «πολιτισμός» αποδόθηκε και ο όρος *culture* στα αγγλικά ή και στα γαλλικά.

Στις ελληνικές μεταφράσεις ο όρος «culture» παραμένει αμετάφραστος και αποδίδεται με την λέξη «κουλτούρα» και πολιτισμικό σύστημα χωρίς να αποδίδεται με την ελληνική λέξη «καλλιέργεια». Σύμφωνα με τον Williams, κουλτούρα καθορίζεται και ο γενικός τρόπος ζωής που περιλαμβάνει συγκεκριμένα νοήματα και αξίες που εκφράζονται όχι μόνο με την τέχνη και τη μάθηση αλλά και με τους θεσμούς και την καθημερινή συμπεριφορά μέσα από το αδιαίρετο πλέγμα της κοινωνίας (Williams, 1994:24-29). Στην ελληνική γλώσσα ο πολιτισμός σημαίνει αφενός το μέσο επίπεδο της αισθητικής και της τεχνολογίας του καθημερινού βίου μιας εποχής και μιας κοινωνίας (civilisation), και αφετέρου την πνευματική καλλιέργεια, το ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα γράμματα, τις τέχνες και την Ιστορία (Βενιζέλος, 1998:12).

Ο όρος *πολιτισμός*, με την ανθρωπιστική διάσταση του Διαφωτισμού (Γκιζέλης, 2005), εισήχθη στην ελληνική διανόηση το 1829, από τον Αδαμάντιο Κοραή, ο οποίος θέλησε να αποδώσει στην ελληνική γλώσσα τον όρο *civilisation*. Ο πολιτισμός που προϋπήρχε ως όρος στην αρχαία Ελλάδα και δήλωνε τη διαχείριση δημοσίων υποθέσεων, απέκτησε με τον Κοραή νέο νόημα. Η επιλογή μιας λέξης άμεσα συνδεόμενης με τη λέξη *πολίτης* (*πολίτης* + *-ισμός*), ήταν σκόπιμη, προκειμένου να αποδοθεί ακριβέστερα ο όρος *civilisation*, που ανάγεται στο λατινικό *civilis* «πολιτικός», το οποίο με τη σειρά του προέρχεται από το *civis* «πολίτης» (Μπαμπινιώτης, 2000:Β06).

Ο πολιτισμός δεν ορίζεται ως έννοια στο Σύνταγμα της χώρας. Η μόνη έμμεση αναφορά γίνεται στην πρώτη παράγραφο του 16ου άρθρου: η τέχνη και η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες¹. Η ανάπτυξη και η προαγωγή τους αποτελεί υποχρέωση του κράτους. Επίσης, με το 15^ο άρθρο κατοχυρώνεται η αντικειμενική και με ίσους όρους μετάδοση προϊόντων λόγου και τέχνης και η εξασφάλιση της ποιοτικής στάθμης των προγραμμάτων που επιβάλλει η κοινωνική αποστολή της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης και η πολιτιστική ανάπτυξη της χώρας². Τέλος, στην πρώτη παράγραφο του 24^{ου} άρθρου, ορίζεται η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος ως υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός, ενώ η έκτη παράγραφος του ίδιου άρθρου κατοχυρώνει την προστασία των μνημείων, των παραδοσιακών περιοχών και στοιχείων³.

Ο ελληνικός πολιτισμός δεν εξαντλείται σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους ή ορισμένες πτυχές αλλά θεμελιώνεται σε δύο βασικούς άξονες, αυτούς της διαχρονίας και της συνέργειας (Βενιζέλος, 1998:18), αποκτώντας ένα εκτεταμένο χρονολογικό

¹Άρθρο 18ο του Συντάγματος

<http://www.parliament.gr/politeuma/syntagmaDetails.asp?Arthroid=18>

²Άρθρο 17^ο του Συντάγματος

<http://www.parliament.gr/politeuma/syntagmaDetails.asp?Arthroid=17>

³Άρθρο 24 του Συντάγματος

<http://www.parliament.gr/politeuma/syntagmaDetails.asp?Arthroid=24>

και θεματολογικό εύρος. Την τελευταία δεκαετία, ο πολιτισμός όπως εννοείται στα επίσημα κρατικά έγγραφα, υπογραμμίζει την πολιτιστική κληρονομιά και τις εκδηλώσεις της λογοτεχνικής και καλλιτεχνικής δημιουργίας από την προϊστορία μέχρι σήμερα, καθώς επίσης τις αξίες και τα πρότυπα συμπεριφοράς που συνάδουν με την προώθηση της δημιουργίας και την ελεύθερη πρόσβαση στην καλλιτεχνική και λογοτεχνική παραγωγή (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2017).

Στη συνείδηση των Ελλήνων, βέβαια, οι εννοιολογικές και ιδεολογικές διαστάσεις του πολιτισμού δεν φαίνεται να έχει αποσαφηνιστεί πλήρως. Αντίθετα, και όπως προκύπτει από έρευνα για την πολιτιστική συμπεριφορά τους, ο πολιτισμός ως έννοια περιλαμβάνει τα πάντα (Περιοδικό Highlights, 2005).

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να αναφερθούμε και στον ορισμό του «πολιτισμού» αλλά και τον ειδικότερο προσδιορισμό των εννοιών του «πολιτισμικού» και του «πολιτιστικού» σύμφωνα με τον Γκαντζιά (2010). Συγκεκριμένα, αρχικά ο Γκαντζιάς (2010:19) αναφέρει πως λαμβάνοντας υπόψη και τις νέες συνθήκες πολιτιστικής τεχνολογίας του Διαδικτύου ο διεπιστημονικός ορισμός για την έννοια «πολιτισμός» προτείνεται ως εξής: «Πολιτισμός είναι η δυναμική αλληλεπίδραση του «Πολιτισμικού» και του «Πολιτιστικού», η οποία αντιστοιχεί σε συγκεκριμένη δραστηριότητα που αναπτύσσεται σε συγκεκριμένο χρόνο και τόπο και έχει ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση πολιτισμικών πλαισίων και την παραγωγή πολιτιστικών αγαθών».

Η έννοια «πολιτισμικό» ορίζεται από το χωροχρονικό φάσμα που αντιστοιχεί σε συγκεκριμένες διεργασίες των ανθρώπων, οι οποίες (Γκαντζιάς, 2010:19):

- περιλαμβάνουν τις διανοητικές, ηθικές και καλλιτεχνικές πτυχές της καθημερινής ζωής,
- εμπεριέχουν τις πολιτισμικές, οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές πτυχές του παγκόσμιου γίνεσθαι και
- ενσωματώνουν όλο το πλαίσιο των διεργασιών οι οποίες αναδύονται μέσα από μορφές σημείων, συμβόλων, κειμένων, γλώσσας, χειροποίητων αντικειμένων, προφορικής ή γραπτής παράδοσης, καθώς και από όλες τις μορφές και τα αντικείμενα της πολιτιστικής τεχνολογίας του Διαδικτύου.

Η έννοια «πολιτιστικό» ορίζεται από όλο το χωροχρονικό φάσμα που αντιστοιχεί στις διαδικασίες των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, οι οποίες (Γκαντζιάς, 2010:19):

- περιλαμβάνουν μορφές πολιτιστικής και καλλιτεχνικής δημιουργίας,
- εμπεριέχουν μορφές επικοινωνιακής ή συμβολικής απήχησης και
- ενσωματώνουν μορφές πνευματικών δικαιωμάτων και πνευματικής ιδιοκτησίας για τα πολιτιστικά αγαθά (υπηρεσίες και προϊόντα)

Τέλος, αν και πολλές φορές στην διεθνή βιβλιογραφία σημειώνεται η διάκριση ανάμεσα στους δυο όρους «civilisation=οικονομοτεχνικός πολιτισμός» και «culture=ηθικοπνευματικός πολιτισμός» (Μπιστάνη, 2004:29), στην έρευνά μας χρησιμοποιούμε τους όρους πολιτισμός και πολιτιστικό διότι τις χαρακτηρίζουν πολλά κοινά στοιχεία.

1.4 Πολιτιστικά αγαθά

Όπως με την έννοια του πολιτισμού, όπου διατυπώθηκαν πολλοί ορισμοί με σύνθετο περιεχόμενο, συναντάται και η αντίστοιχη δυσκολία αποσαφήνισης της έννοιας των πολιτιστικών αγαθών (Μπιστάνη, 2004:36). Κατά καιρούς, πολλοί ειδικοί ερευνητές υποστήριξαν ότι η αντιμετώπιση της έννοιας των πολιτιστικών αγαθών πρέπει να γίνεται με γενικεύσεις και με εμπειρικούς τρόπους εξακρίβωσης της αξίας των αγαθών (Ρουκούνα, 1972:10).

Σε γενικότερο επίπεδο μπορούμε να ισχυριστούμε ότι πολιτιστικά αγαθά μπορούν να θεωρηθούν όλα τα αγαθά που παράγει η ανθρώπινη δραστηριότητα. Σύμφωνα με τον ορισμό που διατυπώνει η Κόνσολα (1982), πολιτιστικά αγαθά είναι τα κινητά και ακίνητα αγαθά που έχουν μεγάλη σημασία για την πολιτιστική ζωή, π.χ. τα μνημεία της ιστορίας, τα χειρόγραφα, τα βιβλία αλλά και η γλώσσα οι παραδόσεις, τα συστήματα αξιών τα ήθη και έθιμα, η μουσική, ο χορός κλπ.

Ακόμα, ενδιαφέρον παρουσιάζει και η ταξινόμηση των πολιτιστικών αγαθών έτσι όπως επιχειρήθηκε στην ελληνική και ξένη βιβλιογραφία. Μερικές από τις σημαντικότερες κατηγορίες τους είναι: α) τα κινητά και ακίνητα, β) με ευχερή ή δυσχερή αξιοποίηση, γ) δημόσια ή ιδιωτικά, δ) με διαρκή ή περιορισμένη χρήση, ε) υλικά και άυλα-πνευματικά, ζ) με αποκλειστική ή συλλογική (δημόσια) χρήση (Μπιστάνη, 2004:38).

1.5 Μέσα διάδοσης πολιτιστικών αγαθών

Τα έργα πολιτιστικής δημιουργίας τόσο του παρελθόντος όσο και της σύγχρονης εποχής διοχετεύονται στο κοινωνικό σύνολο μέσω πολιτιστικών οργανισμών και επιχειρήσεων. Η Κόνσολα διαχωρίζει τα μέσα αυτά σε δυο μεγάλες κατηγορίες (2006: 62): α) τα παραδοσιακά μέσα που περιλαμβάνουν τα μέσα που χρησιμοποιούνταν ήδη πριν την ευρεία διάδοση των «ηλεκτρονικών» μέσων όπως οι βιβλιοθήκες τα μουσεία, τα θέατρα, οι ορχήστρες, τα πολιτιστικά κέντρα κ.α. και β) τις πολιτιστικές βιομηχανίες δηλαδή ο κινηματογράφος, η τηλεόραση, το ραδιόφωνο, ο Τύπος, οι εκδόσεις, η δισκογραφία και τα ψηφιακά μέσα.

Ο ορισμός των πολιτιστικών βιομηχανιών ή δημιουργικών βιομηχανιών (creative industries), όπως αναφέρονται επίσης, αποτελεί τα τελευταία χρόνια αντικείμενο έντονων επιστημονικών συζητήσεων. Στις μέρες μας, ο όρος χρησιμοποιείται με πολύ

ευρύτερη έννοια η οποία περιλαμβάνει «το σύνολο των δραστηριοτήτων που συνδέονται με την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών του πολιτισμού, όπως και με την ολοκληρωμένη συντήρηση και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς μιας χώρας» (Βερνίκος, Δασκαλοπούλου κ.α. 2005:9). Έτσι, η έννοια αυτή περιλαμβάνει εκτός από τις κλασσικές πολιτιστικές βιομηχανίες που αναφέρθηκαν παραπάνω, τις παραστατικές τέχνες (θέατρο, χορός κ.α.), τις εικαστικές τέχνες (γλυπτικής, ζωγραφικής κ.α.), τη λογοτεχνία, την αρχιτεκτονική, καθώς και τα μουσεία, τις αίθουσες τέχνης κ.α., και γενικά όλες τις δραστηριότητες που αφορούν στην παραγωγή και διακίνηση αγαθών, οι οποίες σχετίζονται με την δημιουργική καλλιτεχνική έκφραση και έχουν οικονομική αξία (Μπιτσάνη, 2004:82). Ορισμένοι διευρύνουν την έννοια ακόμα περισσότερο ώστε να συμπεριλαμβάνει τις βιομηχανίες τουρισμού, αναψυχής, αθλητισμού έως και μόδας.

Επίσης, θα πρέπει να αναφερθεί ότι στην βιβλιογραφία συναντάμε τις δυο αυτές κατηγορίες να διαχωρίζονται ως προς το ζήτημα της κρατικής επιχορήγησης, η οποία είναι πολύ μεγαλύτερη και ουσιαστικότερη στους οργανισμούς που ανήκουν στα παραδοσιακά μέσα διάδοσης, από εκείνη που το κράτος μπορεί να εφαρμόσει στις πολιτιστικές βιομηχανίες, οι οποίες αποτελούν κυρίως ιδιωτικές επιχειρήσεις.

1.6 Η έννοια και η σημασία της πολιτιστικής ανάπτυξης

Ποσοτικά η έννοια της πολιτιστικής ανάπτυξης αφορά την κατανομή των πόρων και των εισοδημάτων, ενώ ποιοτικά αφορά τη αναβάθμιση της «ποιότητας ζωής» (Σκιά-Πανοπούλου, 2008:54). Στις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες εμφανίζεται σποραδικά ο όρος πολιτιστική ανάπτυξη και συνδέεται με τις οικονομικές μεταβολές που σημειώθηκαν τότε στις περισσότερες χώρες του Δυτικού κόσμου. Μετά την εμπειρία των δυο μεταπολεμικών δεκαετιών προώθησης των αναπτυξιακών διαδικασιών στις βιομηχανικές χώρες, έγινε φανερό ότι η πρόοδος στον οικονομικό τομέα, που συνοδευόταν όμως από την παραμέληση της ποιοτικής (πολιτιστικής και κοινωνικής) διάστασης της ανάπτυξης, προκάλεσε νέα προβλήματα (Κόνσολα, 2003:11). Τα προβλήματα αυτά σχετίζονταν με την υποβάθμιση του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, με την έλλειψη «ποιότητας ζωής» και ανθρωπίνων σχέσεων στα αστικά κέντρα, με την πολεοδομική αναρχία και την καταστροφή των μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι κυβερνήσεις πολλών αναπτυγμένων χωρών, επομένως, άρχισαν να προβληματίζονται για το πώς η πολιτιστική διάσταση μπορεί να ενσωματωθεί σε αναπτυξιακά σχέδια και προγράμματα με τέτοιο τρόπο ώστε να μεγιστοποιηθούν οι πιθανότητες επιτυχίας τους (Μπιτσάνη, 2004: 118).

Αλλαγή στις καθιερωμένες αντιλήψεις για την σημασία των πολιτιστικών δραστηριοτήτων σημειώνεται μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η αρχή γίνεται το 1946 με την ίδρυση της Unesco, της εκπαιδευτικής, επιστημονικής και πολιτιστικής

οργάνωσης των Ηνωμένων Εθνών, που αναλαμβάνει να μεριμνήσει, εκτός των άλλων, και για θέματα πολιτισμού (Κόνσολα, 2003:9). Ακολουθεί αμέσως μετά η *Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* το 1948 όπου σε ειδικό άρθρο τονίζεται για πρώτη φορά ότι «ο καθένας δικαιούται να συμμετέχει ελεύθερα στην πολιτιστική ζωή της κοινότητας, να απολαμβάνει τις τέχνες και να μετέχει στην επιστημονική πρόοδο και τα αγαθά της αποτελέσματα...» (Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, άρθρα 22 και 27, Ο.Η.Ε 1948). Επισημαίνεται δηλαδή ότι οι πολιτιστικές δραστηριότητες δεν πρέπει να εξακολουθήσουν να εκλαμβάνονται ως προνόμιο και πολυτέλεια μόνο για μια εύπορη και μορφωμένη μειοψηφία του πληθυσμού αλλά να αποτελέσουν κοινωνικό δικαίωμα, όπως το δικαίωμα στη μόρφωση, στην εργασία κλπ. «Ο πολιτισμός συνθέτει την ανθρώπινη φύση. Το δικαίωμα στον πολιτισμό, στην πολιτιστική δημιουργία και στην πολιτιστική πρόσβαση είναι δικαίωμα οικουμενικό» (Πολιτιστική Χάρτα Pro Cultura της Θεσσαλονίκης, 1997). Στις μέρες μας, οι πολιτιστικές δραστηριότητες αποτελούν μια λειτουργία στην κοινωνική πραγματικότητα και λειτουργούν ως σημαντικός παράγοντας στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

1.7 Οι διαστάσεις της πολιτιστικής ανάπτυξης

Ο πολιτισμός και συγκεκριμένα οι «τέχνες και τα γράμματα», είναι ένα σύνολο δραστηριοτήτων που παράγουν και εμπορεύσιμα αγαθά και από αυτή την άποψη ενδιαφέρουν τόσο την οικονομία όσο και την κοινωνία.

Ότι η πολιτιστική ανάπτυξη συμβάλει στην οικονομικό-κοινωνική ανάπτυξη έχει υποστηριχθεί από διάφορους επιστήμονες. Σύμφωνα με την Κόνσολα, εκτός από την τεχνική κατάρτιση και εξειδίκευση η πνευματική καλλιέργεια και η γενική παιδεία είναι από τους κύριους συντελεστές παραγωγής. Διαπιστώθηκε έτσι πως η άνοδος της πολιτιστικής στάθμης του πληθυσμού συμβάλει στη διεύρυνση του πεδίου της επικοινωνίας και ενισχύει την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης, των δημιουργικών πρωτοβουλιών, καθώς και στην προσαρμοστικότητα στους συνεχείς ραγδαίους μετασχηματισμούς της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας. Έτσι οι μακροχρόνιες επενδύσεις στην εκπαίδευση, την κουλτούρα και την έρευνα, μολονότι είναι δύσκολο να αποτιμηθούν ποσοτικά, συνιστούν στην πραγματικότητα επενδύσεις στην οικονομία και πρέπει να αποτελούν τμήμα του γενικού αναπτυξιακού σχεδιασμού (Κόνσολα, 2006:24).

Άλλες μελέτες, (Bayliss, 2004:15) διερεύνησαν τον ρόλο των πολιτιστικών δραστηριοτήτων και συγκεκριμένα των πολιτιστικών βιομηχανιών σε μικροοικονομικό επίπεδο και απέδειξαν τις θετικές μετρήσιμες επιδράσεις όπως την δημιουργία νέων επιχειρήσεων ή την αύξηση της απασχόλησης. Οι μελέτες έδειξαν ακόμα ότι οι πολιτιστικές δραστηριότητες μπορεί να δημιουργήσουν δορυφόρες

ενέργειες με οικονομικό αποτέλεσμα. Για παράδειγμα, η εγκατάσταση ενός μουσείου σε μια περιοχή μπορεί να δώσει ώθηση στην ανάπτυξη άλλων κλάδων οικονομικής δραστηριότητας όπως στις επιχειρήσεις τουρισμού και αναψυχής που βρίσκονται στην περιμέτρο του (Κόνσολα, 2006:25). Κατά τη Wise (2002), η εγκατάσταση «πολιτιστικών βιομηχανιών» σε μια περιοχή μπορεί να προσφέρει αρκετά οφέλη, μεταξύ των οποίων οικονομική δύναμη, δημιουργία άμεσης απασχόλησης και εισοδήματος. Ο συνδυασμός κατανάλωσης και παραγωγής πολιτιστικών γεγονότων και η δημιουργία κατάλληλων υποδομών, συνυπάρχουν με την επιχειρηματική δράση, την πληροφόρηση και την προώθηση πολιτιστικών προϊόντων. Το πολιτιστικό κέντρο μπορεί να ταυτίζεται με το εμπορικό κέντρο, όπου συναντώνται εκδηλώσεις υψηλού κύρους, αρχαιολογικά και παραδοσιακά ενδιαφέροντος νυχτερινή ζωή αλλά και δραστηριότητες μαζικής κουλτούρα, ραδιόφωνο, κινηματογράφοι, εκδοτική παραγωγή κτλ. (Bayliss, 2012, Wise, 2002).

Παρόλα αυτά υπάρχουν και αντικρουόμενες στάσεις πάνω στην άποψη της πολιτιστικής ανάπτυξης που συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη καθώς η επιχειρηματικότητα είναι μικρής κλίμακας, οι θέσεις εργασίας λίγες και όχι καλά αμειβόμενες. Η πολιτιστική ανάπτυξη μπορεί να συμβάλει οικονομικά μόνο σε ορισμένες περιπτώσεις πόλεων διότι οι επενδυτές διστάζουν να στηριχθούν σε τέτοια επιχειρήματα, οι θέσεις εργασίας είναι αμελητέες συγκριτικά με το επίπεδο ανεργίας και τα πολιτιστικά δρώμενα παρέχουν μικρή οικονομική απόδοση στον ντόπιο πληθυσμό (Hajer, 1993, Stanbridge, 2002, Hesmondhalg, 2005). Αντιθέτως, η κοινωνική συμβολή της πολιτιστικής ανάπτυξης είναι περισσότερο αυταπόδεικτη λόγω των θετικών κοινωνικών επιπτώσεων της.

Ειδικότερα, από κοινωνικής πλευράς τα πολιτιστικά αγαθά ενδιαφέρουν την χώρα και την πόλη σαν δραστηριότητα που συμβάλει άμεσα στην βελτίωση της ποιότητας ζωής, δεν επιβαρύνει το περιβάλλον, επιβεβαιώνουν την αξία του πολιτισμού των πολιτών και μπορούν να παράγουν αξίες διαχρονικές που προσδίδουν γόητρο στον κάθε τόπο (Hesmondhalg, 2005, Durantaye, 2002). Αυτό συντελεί τόσο στην βελτίωση της εικόνας του τόπου στο εξωτερικό, όσο και στην αυτοεκτίμηση των ίδιων των κατοίκων, με ευεργετικά άμεσα και έμμεσα αποτελέσματα στις υπόλοιπες δραστηριότητες (Κ.Ε.Π.Ε, 1997). Η προώθηση του πολιτισμού και η διαμόρφωση πολιτικών και δράσεων, με σκοπό την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και την προβολή της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας, πρέπει να είναι πρωταρχικός στόχος καθώς συνδέεται άρρηκτα με την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και τη διατήρηση της συλλογικής ταυτότητας στην εποχή της παγκοσμιοποίησης που διανύουμε (Durantaye, 2002, Wise, 2002). Έχει παρατηρηθεί ότι η συμμετοχή στις πολιτιστικές δραστηριότητες είναι ένας παράγοντας κοινωνικής ανάπτυξης καθώς προσφέρουν ευκαιρίες κοινωνικοποίησης, επικοινωνίας μεταξύ διαφορετικών ομάδων του πληθυσμού, άρα κατανόησης της διαφορετικότητας, συνειδητοποίηση

της ταυτότητας και αύξησης της κοινωνικής συνοχής. Άλλωστε η συμμετοχή καθαυτή συμβάλει στον εκδημοκρατισμό του δημοσίου χώρου, αφού όσο το δυνατόν περισσότεροι άνθρωποι δρουν στο δημόσιο χώρο (Hesmodhalg, 2005)

Η πολιτιστική ανάπτυξη είναι ένας σκοπός και μια διαδικασία. Αποσκοπεί στο να διασφαλιστούν σε μια κοινωνία ή ομάδα οι δυνατότητες που θα της επιτρέψουν να δημιουργήσει τον δικό της τρόπο ζωής και το δικό της θεσμικό, οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον (Σκιά-Πανοπούλου, 2008:57). Για να επιτευχθεί η πολιτιστική ανάπτυξη μιας χώρας κύρια προϋπόθεση αποτελεί η πλατιά διάδοση των πολιτιστικών αγαθών και η υποστήριξη της πολιτιστικής παραγωγής μέσω των αποκεντρωτικών μηχανισμών.

Στο παρελθόν αλλά και στις μέρες μας έχει αναπτυχθεί έντονος προβληματισμός γύρω από τα ζητήματα που αφορούν τους τρόπους διαχείρισης της προσπάθειας για πολιτιστική αποκέντρωση και περιφερειακή πολιτιστική ανάπτυξη. Η Μπιτσάνη (2004:120), διατυπώνει ένα γενικό ορισμό της περιφερειακής πολιτιστικής ανάπτυξης ως τη διαδικασία ποιοτικής αναβάθμισης της ζωής των κατοίκων μιας συγκριμένης περιοχής, η οποία βασίζεται τόσο στην συμμετοχή των πολιτών-κατοίκων, όσο και στο υπάρχον πολιτιστικό φαινόμενο της περιοχής όπου με τον όρο «περιφέρεια» εννοούμε τον γεωγραφικό όρο ως μονάδα άσκησης συγκεκριμένης πολιτιστικής πολιτικής. Ως «πολιτιστική αποκέντρωση» ορίζεται «...η εκτεταμένη και εντατική καλλιέργεια του πολιτισμού. Το γεωγραφικό και πληθυσμιακό άπλωμα της πνευματικής ζωής, η ισόρροπη και ολόπλευρη ανάπτυξη του λαού του τόπου, η ισοκατανομή των πολιτιστικών αγαθών, ο καταμερισμός και όχι ο κατακερματισμός της πνευματικής δημιουργίας» (ΤΕΔΚΝΑ, 1993:15). Τέλος, η πολιτιστική ανάπτυξη και αποκέντρωση προϋποθέτει μια καλά σχεδιασμένη πολιτιστική πολιτική.

1.8 Η χάραξη της πολιτιστικής πολιτικής

Μέσα στις τελευταίες δεκαετίες έγινε πλέον αποδεκτό πως η έννοια της ανάπτυξης έπρεπε να γίνει ευρύτερη, βαθύτερη και περισσότερο ανθρωποκεντρική και πως η πολιτιστική ανάπτυξη έπρεπε να πάρει θέση δίπλα στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, με τις οποίες να συμπορεύεται, και πως αρκετές φορές η πολιτιστική ανάπτυξη έπρεπε να προηγηθεί ως απαραίτητη προϋπόθεση για τις άλλες δυο (Κόνσολα, 2006:26). Καθοριστικής σημασίας για την περαιτέρω εξέλιξη της κρατικής παρέμβασης στον πολιτιστικό τομέα υπήρξε η *Διάσκεψη της Βενετίας* που οργάνωσε η UNESCO το 1970 (Παγκόσμια Διακυβερνητική Διάσκεψη για τις Θεσμικές, Διοικητικές, και Οικονομικές Απόψεις της Πολιτιστικής Πολιτικής). Σε αυτήν τονίστηκε εμφαντικά ότι το δικαίωμα στην κουλτούρα ήταν θεμελιώδες δικαίωμα κάθε πολίτη και ότι οι κρατικές αρχές όφειλαν να αναλάβουν την ευθύνη να παράσχουν στους πολίτες τα μέσα για την άσκηση αυτού του δικαιώματος (UNESCO,1970).

Αρκετές χώρες προχώρησαν στη συγκέντρωση των διάσπαρτων πολιτιστικών υπηρεσιών σε ένα κεντρικό φορέα, συνήθως Υπουργείο Πολιτισμού, που ανέλαβε τη συστηματική οργάνωση του πολιτιστικού χώρου και το σχεδιασμό μιας συνολικής και μακροχρόνιας πολιτιστικής πολιτικής (Κόνσολα, 2006:26). Έτσι, η περίοδος της αποκλειστικής ενίσχυσης των τεχνών από τους κοσμικούς ή θρησκευτικούς άρχοντες και τους 'μαικήνες' των περασμένων αιώνων καθώς και της μετέπειτα εμπειρικής και περιστασιακής επέμβασης της πολιτείας έδωσε τη θέση της στην περίοδο του κρατικού παρεμβατισμού (Κόνσολα, 2003:15).

Ο πολιτισμός είναι βασικό στοιχείο άσκησης της κεντρικής πολιτικής, που διαφοροποιείται ανάλογα με τις παρούσες ιδεολογικοπολιτικές απόψεις. Διαφορετικά αντιλήφθηκαν τον πολιτισμό τα διάφορα ολοκληρωτικά καθεστώτα, διαφορετικά τον αντιλαμβάνονται οι σύγχρονες αστικές δημοκρατίες, για αυτό και πολιτικές που τον υπηρετούν πολλές φορές διαφέρουν ριζικά. Η Σπανού (2008:11), υποστηρίζει ότι με δεδομένο πως ο πολιτισμός νοείται σήμερα ως δημόσιο αγαθό, η πολιτική, ως σύστημα λήψης αποφάσεων λειτουργώντας με γνώμονα το δημόσιο συμφέρον, οφείλει να αναχθεί ή να ανάγεται σε θεσμικό εγγυητή ενός πολιτιστικού πλουραλισμού.

Στην προσπάθεια ορισμού της πολιτιστικής πολιτικής σκόπιμο είναι να επισημάνουμε γενικά ότι «πολιτική είναι ένα σύστημα τελικών σκοπών πρακτικών στόχων και μέσων, που επιδιώκονται από μια ομάδα και εφαρμόζονται από μια αρχή» (Girard, 1983:171). Σε μια από τις πρώτες εκδόσεις της UNESCO τονίζεται ότι «η πολιτιστική πολιτική, στη γενική έννοια του όρου, είναι σύνολο κοινωνικών πρακτικών, συνειδητών και εξακριβωμένων, παρεμβάσεων ή μη παρεμβάσεων που έχουν στόχο την ικανοποίηση κάποιων πολιτιστικών αναγκών με την υπέρτατη δυνατή χρήση όλων των υλικών και ανθρώπινων πόρων, που μια δεδομένη κοινωνία διαθέτει, σε μια ορισμένη στιγμή. Κι ακόμη η πολιτική αυτή πρέπει να καθορίζει κάποια κριτήρια της πολιτιστικής ανάπτυξης και να συνδέει τον πολιτισμό με τη διαμόρφωση της προσωπικότητας και την κοινωνικό-οικονομική ανάπτυξη» (UNESCO, 1969:8).

Η Κόνσολα (2003:16), προτείνει τον παρακάτω απλούστερο ορισμό: «Ένα σύστημα σκοπών, μέσων και φορέων, που συνδυάζονται σε ένα πρόγραμμα για να επιτύχουν τη γνώση, ενίσχυση και διάδοση του πολιτιστικού φαινομένου μιας κοινότητας για μια δεδομένη χρονική περίοδο». Η πολιτιστική πολιτική αφορά όλο και περισσότερο στην επίτευξη αποτελεσμάτων που σχετίζονται με την αντίληψη του πολιτισμού ως διαδικασίας, η οποία δεν είναι μεταβαλλόμενη, ευάλωτη και κατά περίπτωση, αλλά συνήθως γραμμική και συνδεδεμένη με ένα σύνολο σαφώς διατυπωμένων πολιτικών και κυβερνητικών στόχων (Stevenson, 2004:125). Η σαφήνεια, η επιτευξιμότητα, η δυνατότητα μέτρησης των αποτελεσμάτων, ο χρονικός προσδιορισμός και η

ρεαλιστική διατύπωση των στόχων είναι απαραίτητα στοιχεία. Ορισμένοι υποστηρίζουν μάλιστα ότι κάθε πρόταση πολιτιστικής πολιτικής, προκειμένου να στεφθεί με επιτυχία, θα πρέπει να διαμορφώνει σαφή αντίληψη περί πολιτισμού. Με άλλα λόγια, στο πλαίσιο μιας πολιτιστικής πολιτικής, ο πολιτισμός πρέπει σίγουρα να σημαίνει κάτι, αλλά δεν πρέπει να σημαίνει τα πάντα (Miles & Paddison, 2005:837).

Ο πολιτισμός παραδοσιακά αντιμετωπιζόταν ως μέρος των δημόσιων επενδύσεων, όχι ως τμήμα της αναπτυσσόμενης οικονομίας. Τις δεκαετίες του 1980 και του 1990, τα δεδομένα αλλάζουν, οι στρατηγικές τοπικής οικονομικής ανάπτυξης αναγνωρίζουν τις πολιτιστικές βιομηχανίες ως νευραλγικό τομέα για την ανάπτυξη των αστικών και περιφερειακών οικονομιών (Miles & Paddison, 2005:836). Όπως προκύπτει μάλιστα από έρευνες, οι επενδύσεις στον πολιτισμό έχουν τη δυνατότητα να αναζωογονούν το χαρακτήρα αλλά και την οικονομία ενός τόπου (Ward, 2002:7).

Οι σύγχρονες αντιλήψεις πρεσβεύουν ότι μια ευρύτερη και δυναμική πολιτιστική πολιτική που θα μπορεί να ανταποκριθεί σε «ανθρωπιστικούς» στόχους όπως είναι η συγκρότηση ταυτότητας, η βελτίωση της ποιότητας ζωής, η ψυχαγωγία και η κοινωνική δικαιοσύνη, αλλά ταυτόχρονα και σε «τεχνοκρατικούς» στόχους, όπως η οικονομική ανάπτυξη, το κέρδος, οι βιομηχανικές στρατηγικές, η ανάπτυξη των υποδομών, τα προγράμματα εκπαίδευσης, οι πρόσοδοι από τον τουρισμό, ο αστικός σχεδιασμός και τα μέσα μεταφοράς (Mercey, 1991:3). Συγκεκριμένα, μέσα από την άσκηση πολιτιστικής πολιτικής το κάθε κράτος στοχεύει να εξασφαλίζει τη συντήρηση και την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και την προώθηση και την διάδοση των πολιτιστικών αγαθών (Γκαντζιάς, 2010).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, μια χώρα χαράζει πολιτιστική πολιτική σύμφωνα με τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές δομές της καθώς και με τις εκάστοτε επικρατούσες αντιλήψεις και προτεραιότητες. Παρόλα αυτά στις περισσότερες δημοκρατικές χώρες του κόσμου με μεγαλύτερη ή μικρότερη έμφαση κατά περίπτωση, οι σκοποί αφορούν την συντήρηση, προώθηση και διάδοση των πολιτιστικών αγαθών και είναι οι εξής (Κόνσολα 2006:37):

1. Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς
2. Η ενίσχυση της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας
3. Η διεύρυνση της συμμετοχής των πολιτών στην πολιτιστική ζωή (democratization of culture)

Στην Ευρώπη, η υιοθέτηση μιας κοινής πολιτιστικής πολιτικής αποτέλεσε στα μέσα του 20^{ου} αιώνα έναν από τους βασικούς στόχους με τους οποίους ασχολήθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση, μολοντί από την αρχή, η επίτευξη του θεωρήθηκε ως ένα από τα ακανθώδη θέματα, καθώς προσέκρουσε στις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες της κάθε χώρας. Ακόμα και σήμερα, αν εξαιρεθούν ορισμένες διστακτικές προσπάθειες

συγκρότησης ενός πλέγματος πολιτικών πολιτισμού, δεν υφίσταται κανένα ευρωπαϊκό όργανο αρμόδιο για το σύνολο των υποθέσεων του πολιτισμού. Παρόλο που η Ε.Ε. εμμένει στην προσπάθεια παρέμβασης στα ζητήματα πολιτισμού, διαπιστώνονται αδυναμίες και ανεπάρκειες των ευρωπαϊκών πολιτικών για τον πολιτισμό καθώς κάθε χώρα θέτει πρωταρχικά ως προτεραιότητα το να αναπτύξει μηχανισμούς που θα προφυλάξουν τις ιδιαιτερότητες της και την πολιτισμική της μοναδικότητα.

1.9 Οι βασικές κατευθύνσεις της πολιτιστικής πολιτικής στην Ευρώπη

Την 1η Ιανουαρίου του 1981 η Ελλάδα εντάσσεται στην Ε.ΟΚ. και οι εθνικές πολιτικές της έκτοτε χαράσσονται για την εξυπηρέτηση ευρύτερων σκοπών. Το άρθρο 1514 περί πολιτισμού της Συνθήκης για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, αναγνωρίζει το καθήκον της Κοινότητας να συμβάλλει στην ανάπτυξη των πολιτισμών των κρατών - μελών και να σέβεται την εθνική και περιφερειακή πολυμορφία τους, ενώ ταυτόχρονα να προβάλλει την κοινή πολιτιστική κληρονομιά και να ενθαρρύνει τη μεταξύ τους συνεργασία. Προβλέπεται, επίσης, στο ίδιο άρθρο, η υποχρέωση της ένωσης για βελτίωση της γνώσης και της διάδοσης του πολιτισμού και την ιστορίας των ευρωπαϊκών λαών, η διατήρηση και η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ευρωπαϊκής σημασίας, οι μη εμπορικές πολιτιστικές ανταλλαγές και η καλλιτεχνική και λογοτεχνική δημιουργία, συμπεριλαμβανομένου του οπτικοακουστικού τομέα. Πέραν της συνεργασίας μεταξύ κρατών – μελών, ευνοείται και η συνεργασία με τρίτες χώρες και τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς στον πολιτιστικό τομέα, και ειδικότερα με το Συμβούλιο της Ευρώπης.

Η υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ το 1992, αναδεικνύει τον πολιτισμό σε διακριτό τομέα της ευρωπαϊκής δράσης και θεσπίζει η υποχρέωση της Ένωσης να συνεκτιμά τις πολιτιστικές πτυχές σε όλες τις πολιτικές της⁵. Παράλληλα, τίθενται οι βάσεις για την προώθηση στρατηγικών, προγραμμάτων και δράσεων που άπτονται αποκλειστικά του πολιτισμού. Καρπό της προσπάθειας αυτής αποτελεί το πρόγραμμα «Πολιτισμός 2000»⁶, ένα ενιαίο μέσο προγραμματισμού και χρηματοδότησης για τις κοινοτικές ενέργειες στον τομέα του πολιτισμού, για τη χρονική περίοδο 2000 - 2006. Σκοπός του ήταν να συνεισφέρει στην αξιοποίηση ενός πολιτιστικού χώρου κοινού για όλους τους Ευρωπαίους, μέσω της προώθησης της συνεργασίας μεταξύ δημιουργών, πολιτιστικών παραγόντων και φορέων των κρατών

⁴Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής κοινότητας (http://eur-lex.europa.eu/el/treaties/dat/12002E/htm/C_2002325EL.003301.html#anArt152)

⁵Οικοδομώντας την Ευρώπη των λαών, Ευρωπαϊκή επιτροπή http://ec.europa.eu/publications/booklets/move/31/txt_el.pdf

⁶Πρόγραμμα «Πολιτισμός 2000» http://europa.eu/legislation_summaries/culture/l29006_el.htm

- μελών. Το πρόγραμμα αυτό επιβεβαίωσε το ρόλο του πολιτισμού ως οικονομικού παράγοντα και παράγοντα κοινωνικής ένταξης και βίωσης της ιδιότητας του πολίτη.

Το 2007 προκύπτει μια νέα ευρωπαϊκή ατζέντα για τον πολιτισμό⁷, και στην κατεύθυνση αυτή προσανατολίζεται και το πρόγραμμα «Πολιτισμός 2007-2013»⁸. Οι στόχοι του διαρθρώθηκαν με άξονα τις εξής τρεις προτεραιότητες:

- την πολιτισμική πολυμορφία και διαπολιτισμικός διάλογος, που δίνει έμφαση στην κινητικότητα των καλλιτεχνών και των εργαζομένων του πολιτιστικού τομέα, καθώς και την κυκλοφορία κάθε μορφής καλλιτεχνικής έκφρασης, αλλά και την ενίσχυση των διαπολιτισμικών ικανοτήτων και του διαπολιτισμικού διαλόγου
- την ενδυνάμωση της δημιουργικότητας στο πλαίσιο της στρατηγικής της Λισσαβόνας για την ανάπτυξη και την απασχόληση, προωθώντας τη δημιουργικότητα στην εκπαίδευση, ενισχύοντας τις οργανωτικές ικανότητες του πολιτιστικού τομέα και αναπτύσσοντας συμπράξεις μεταξύ του τομέα του πολιτισμού και άλλων τομέων (τεχνολογίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας, έρευνα, τουρισμός, συμπράξεις μεταξύ κοινωνικών εταίρων κ.λ.π.)
- την ανάδειξη του πολιτισμού ως νευραλγικού στοιχείου των διεθνών σχέσεων, με σκοπό την προαγωγή του πολιτικού διαλόγου στον τομέα του πολιτισμού και την προώθηση των πολιτιστικών ανταλλαγών, τη βελτίωση της πρόσβασης στις παγκόσμιες αγορές πολιτιστικών προϊόντων και υπηρεσιών και τη συνεκτίμηση του τοπικού πολιτισμού σε όλα τα έργα της Ε.Ε.

Καταλήγοντας, το Πρόγραμμα «Πολιτισμός 2007-2013» επιδίωκε την ανάδειξη του πολιτιστικού χώρου ο οποίος είναι κοινός για τους Ευρωπαίους και βασίζεται στην κοινή πολιτιστική κληρονομιά, μέσω της ανάπτυξης συνεργατικών δραστηριοτήτων μεταξύ πολιτιστικών παραγόντων από τις χώρες που συμμετείχαν στο πρόγραμμα, με σκοπό να ενθαρρύνει τη δημιουργία ευρωπαϊκής ιθαγένειας.

⁷Ευρωπαϊκή ατζέντα για τον πολιτισμό σε έναν κόσμο παγκοσμιοποίησης
http://europa.eu/legislation_summaries/culture/l29019_el.htm

⁸Πρόγραμμα «Πολιτισμός 2007-2013» http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/doc411_en.htm

1.10 Οι βασικές κατευθύνσεις της πολιτιστικής πολιτικής στην Ελλάδα

1.10.1 Οι δεκαετίες 1970 και 1980

Κεντρικός φορέας άσκησης πολιτιστικής πολιτικής στην Ελλάδα είναι το Υπουργείο Πολιτισμού και Επιστημών το οποίο ιδρύθηκε το 1971 και το 1985 έγινε η μετονομασία του σε Υπουργείο Πολιτισμού. Την περίοδο αυτή, μάλιστα, παρατηρείται διεθνώς μια τάση ίδρυσης διακριτών φορέων για τη διαχείριση των πολιτιστικών υποθέσεων, που συνδυάζεται με την αναθεώρηση της σημασίας και του ρόλου του πολιτισμού στα πλαίσια της αναπτυξιακής διαδικασίας (Κόνσολα, 2000:75). Η σύστασή του εκφράζει την οριστική παρέμβαση της κεντρικής εξουσίας στον πολιτιστικό τομέα.

Η ίδρυση του υπουργείου, σε μια περίοδο που η δημοκρατία έχει καταλυθεί από τους στρατιωτικούς, εγείρει πολλά ερωτήματα σχετικά με τη δυνατότητα του φορέα αυτού να προάγει ουσιαστικά τον πολιτισμό, καθώς το δεδομένο πολιτικό πλαίσιο προσπαθούσε να φιμώσει τους δημιουργούς, με λογοκρισία του έργου τους, συλλήψεις αλλά και εξορίες των αντιφρονούντων. Η δε οργάνωσή του είχε αρκετές αδυναμίες, καθώς δεν δημιουργήθηκε εξ αρχής ένα ολοκληρωμένο νομικό πλαίσιο που να παρουσιάζει συστηματικά τους σκοπούς και την οργανική και λειτουργική δομή του (Κόνσολα, 2000:76).

Από το 1974 και μετέπειτα, επιχειρείται στην Ελλάδα στενότερη και συστηματικότερη σύνδεση του πολιτιστικού τομέα με τη γενικότερη κυβερνητική πολιτική. Κατά τα έτη 1978-1992 καταρτίζονται Πενταετή Προγράμματα Πολιτιστικής Ανάπτυξης τα οποία αποδεικνύουν έστω και τυπικά την προσπάθεια της κεντρικής εξουσίας να αναδείξει τον πολιτισμό ως έναν από τους στρατηγικούς τομείς της οικονομικής ανάπτυξης, χαράζοντας πολιτιστική πολιτική σε εθνικό και τοπικό επίπεδο. Μερικά σημαντικά παραδείγματα δράσεων ήταν η δημιουργία των Δημοτικών Πολιτιστικών Επιχειρήσεων, η δημιουργία πολιτιστικών κέντρων, η ανάπτυξη πολιτικής για τα Δημοτικά Περιφερειακά Θέατρα αλλά και το Εθνικό Δίκτυο Πόλεων. Σύμφωνα με την Σκιά-Πανοπούλου (2008:90), τα 5ετή αυτά προγράμματα αποτέλεσαν σημαντικό βήμα για την απαρχή ολοκληρωμένης στρατηγικής πολιτιστικής ανάπτυξης στην χώρα. Ακόμα, το ενδιαφέρον για τον πολιτιστικό τομέα εκφράστηκε και από τις διακηρύξεις των πολιτικών κομμάτων και των υποψηφίων δημάρχων, ιδιαίτερα μετά το 1980.

Στην δεκαετία του 1980 η κεντρική εξουσία με την καθιέρωση νέων οικονομικών κινήτρων, όπως αυτών που έδιναν την δυνατότητα δημιουργίας δημοτικών και κοινοτικών επιχειρήσεων, προσπάθησε να αναβαθμίσει και να ενδυναμώσει το θεσμό της Τοπικής Αυτοδιοίκησης μετατοπίζοντας το κέντρο βάρους άσκησης Πολιτιστικής Πολιτικής από το κεντρικό στο τοπικό επίπεδο. Επίσης, κυριαρχούν

αιτήματα της ενεργού συμμετοχής των πολιτών στον πολιτιστικό προγραμματισμό, της αξιοποίησης των λαϊκών παραδόσεων και της σύσφιξης των σχέσεων με τους λαούς της Μεσογείου και της Ευρώπης (Ιδρυτική Διακήρυξη ΠΑΣΟΚ- 3/9/1974). Δίνεται βαρύτητα στην εξωτερική πολιτιστική πολιτική (διεκδίκηση μνημείων του Παρθενώνα, διεθνείς εκθέσεις κ.λ.π.), προωθείται η πολιτιστική αποκέντρωση με την εισαγωγή νέων θεσμών (ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ., «Αιγαίο-Αρχιπέλαγος»), η διάσωση και ανάδειξη των αρχαιολογικών μας μνημείων (αναστήλωση Ακρόπολης, ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων) και η θεμελίωση του διαπολιτισμικού διαλόγου μεταξύ των λαών της Ευρώπης, μέσω του θεσμού της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας⁹. Μετά το 1985, σημειώνεται στη χώρα παρατεταμένη οικονομική κρίση και ακολουθείται διετές πρόγραμμα λιτότητας. Υπό το βάρος των εξελίξεων αυτών, περιορίζονται αισθητά οι παροχές προς τους δήμους και τις κοινότητες που προορίζονται για πολιτιστικά προγράμματα (Καραγιάννη, 1998:7).

1.10.2 Η δεκαετία 1990 και Το Εθνικό Δίκτυο Πόλεων

Τη δεκαετία του '90 συστήνεται το Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων, το οποίο συνένωνε τα περιφερειακά κέντρα για τις παραστατικές και εικαστικές τέχνες. Το πρόγραμμα αυτό δίνει τη σκυτάλη το 1997 στην Επικράτεια Πολιτισμού, που βασιζόταν στη συνεργασία υπουργείου και οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, με δέκα γεωγραφικά κατανεμημένα θεματικά δίκτυα και ένα μεγάλο εύρος δραστηριοτήτων που υπάγονταν σε πολυετή προγράμματα του Υπουργείου Πολιτισμού (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, 2017).

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να αναφερθούμε εκτενέστερα στο Εθνικό Δίκτυο Πόλεων διότι στην μελέτη μας θα ερευνήσουμε τις περιπτώσεις των πόλεων της Καλαμάτας και της Δράμας. Η Καλαμάτα ορίστηκε «Διεθνές Κέντρο Χορού» και ως μέρος των δράσεων που ανέλαβε ήταν και η διοργάνωση του «Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας». Ενώ το Υπουργείο Πολιτισμού, αναγνωρίζοντας την σημασία και το κύρος του Διεθνούς Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους της Δράμας, το ενέταξε στο Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων. Τα δυο αυτά φεστιβάλ έχουν καθιερωθεί, έχουν αναγνωριστεί διεθνώς και αποτελούν επιτυχημένα παραδείγματα της δράσης του Ε.Π.Δ.Π που συνεχίζονται μέχρι σήμερα από το 1995.

Τη χρονική περίοδο 1994-1999, το ΥΠ.ΠΟ χρηματοδοτήθηκε από το Β' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (2^ο Πακέτο Ντελόρ, 1994-1999) για να στηρίξει ενέργειες που εντάχθηκαν στο υπό-πρόγραμμα «Πολιτισμός» του επιχειρησιακού προγράμματος «Τουρισμός-Πολιτισμός». Η διάρθρωση του συγκεκριμένου προγράμματος αντανακλούσε τη σημασία του πολιτισμού στην αναπτυξιακή διαδικασία, όχι όμως ως αυτόνομου τομέα αλλά συμπληρωματικού άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων

⁹http://www.melinamercourifoundation.org.gr/page_2_1_gr.htm

και ειδικότερα αυτού του τουρισμού. Πράγματι ο πολιτισμός έδωσε την δυνατότητα στην περιφέρεια όχι μόνο να επιβεβαιώσει την ταυτότητα της αλλά και να αναπτύξει και το τουριστικό δυναμικό της και να συμβάλει στη βελτίωση των δεικτών απασχόλησης (Σκιά-Πανοπούλου, 2008:90).

Οι ενέργειες που προβλέπονταν να γίνουν ήταν: η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων στην Αθήνα, το νέο Μουσείο της Ακρόπολης, ο εκσυγχρονισμός άλλων μουσείων, η αναστήλωση και ανάδειξη μνημείων, η σύσταση κτηματολογίου μνημείων και συνόλων, το αρχείο μνημείων, η ολοκλήρωση του Μεγάλου Μουσικής Αθηνών, η ανέγερση πολιτιστικού κέντρου στην Θεσσαλονίκη και το Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων (Ε.Π.Δ.Π.).

Το Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων (Ε.Π.Δ.Π.) ξεκίνησε ως ένα μεγαλόπνοο πρόγραμμα (Κόνσολα, 2003:101) με στόχο την αντιμετώπιση του προβλήματος της περιφερειακής πολιτιστικής ανάπτυξης σε μακροχρόνια βάση. Το ΥΠ.ΠΟ φιλοδοξούσε να επιτύχει την ανακατανομή των πόρων του υπουργείου, την αποκέντρωση της παραγωγής, τη δημιουργία βιώσιμων θεσμών, την παραγωγή πρωτότυπης δημιουργίας και την ενίσχυση των υπάρχοντων πολιτιστικών θεσμών, την αξιοποίηση της ιδιαίτερης πολιτιστικής κληρονομιάς, την ενεργοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού, τις πολιτιστικές ανταλλαγές, την εκπαίδευση και την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού (Σκιά-Πανοπούλου, 2008:92). Για τον σχεδιασμό και την λειτουργία του Ε.Π.Δ.Π. συμπράττουν το Υπουργείο Πολιτισμού και η Τοπική Αυτοδιοίκηση και επιδιώκεται να αναπτυχθεί η πολιτιστική ζωή και να ενισχυθεί η σύγχρονη καλλιτεχνική δημιουργία στις πόλεις που περιλαμβάνονται στο Δίκτυο αυτό. Το Υπουργείο υπογράφει προγραμματικές συμβάσεις με τους αντίστοιχους Δήμους ενισχύοντας τους για την ανάπτυξη κάποιου συγκεκριμένου θεσμού. Στο δίκτυο εντάχθηκαν 19 πόλεις η καθεμία από τις οποίες επέλεξε να αναπτύξει ένα ιδιαίτερο τομέα (π.χ. Καλαμάτα: «Διεθνές Κέντρο Χορού», Βόλος: «Κέντρο Μουσικού Θεάτρου», Δράμα: «Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους», Κοζάνη: «Ινστιτούτο Βιβλίου και Ανάγνωσης», Ρέθυμνο: «Κέντρο Σύγχρονης Εικαστικής Δημιουργίας», Χανιά: «Κέντρο Αρχιτεκτονικής της Μεσογείου», Κομοτηνή: «Κέντρο Λαϊκών Δρώμενων»).

Σύμφωνα με την Κόνσολα (2003: 102) το Ε.Π.Δ.Π. προκάλεσε και αρκετές επικρίσεις, κυρίως για τον τρόπο που σχεδιάστηκε, δηλαδή για την ουσιαστική επιβολή του «εκ των άνω» και για την διατήρηση από το κράτος της τελικής έγκρισης για την εφαρμογή του στις πόλεις που η κεντρική εξουσία επέλεξε με αποτέλεσμα τα προβλήματα που ανέκυψαν, τόσο σε τοπικό όσο και σε κεντρικό επίπεδο, να οδηγήσουν το πρόγραμμα σε συρρίκνωση.

Την χρονική περίοδο 1994-1999, το ΥΠ.ΠΟ χρηματοδοτήθηκε από το Β' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (2^ο Πακέτο Ντελόρ) και αντιμετώπισε την αναπτυξιακή του

προοπτική κυρίως μέσα από την ανάπτυξη του τουρισμού με τον οποίο συσχετίστηκαν πολλές πολιτιστικές παρεμβάσεις. Το αποτέλεσμα ήταν να υπάρχει έντονη η παρουσίαση του πολιτιστικού στοιχείου σε πολλές κοινοτικές πρωτοβουλίες όπως τα «INTERREG», «URBAN», «LEADER», «EQUAL». Παράλληλα, διαφοροποιείται η αντίληψη περί πολιτιστικών δραστηριοτήτων καθώς θεωρούνται πλέον όχι μόνο πνευματική αλλά και οικονομική λειτουργία (ΚΕΠΕ, 1997) και αναγνωρίζεται η συμβολή του πολιτισμού στη βελτίωση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής και στην αύξηση της απασχόλησης σε τομείς που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με αυτόν (Κόνσολα, 2000:99). Στη συνέχεια, το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Πολιτισμός 2000-2006» απορρόφησε σημαντικούς πόρους του Γ'ΚΠΣ και διέθεσε σημαντικό μερίδιο στην αυτοδιοίκηση κυρίως για θέματα ενίσχυσης υποδομών.

1.10.3 Οι δεκαετίες 2000 και 2010

Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα 2001-2004, έφερε στο προσκήνιο τον ελληνικό πολιτισμό σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο¹⁰. Το 2003, με το νέο επιχειρησιακό πρόγραμμα για τον πολιτισμό, δόθηκε έμφαση στην αναδιαμόρφωση του ρόλου των κεντρικών αρχών σε σχέση με το τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, ενθαρρύνοντας κυρίως τη χορηγία προς τις τέχνες, την επέκταση των μέτρων για την οικονομική εκμετάλλευση των πολιτιστικών αγαθών και την εδραίωση της διεθνούς συνεργασίας για την επιστροφή των αρχαιοτήτων που εξήχθησαν παράνομα από τη χώρα (Dallas & Magkou, 2015). Η διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων το 2004 στην Αθήνα είχε ως φυσικό επακόλουθο τη βελτίωση των υφιστάμενων υποδομών (ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων, ανακαινίσεις πολιτιστικών χώρων, αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις στο κέντρο της πόλης) και τέλος τον πολλαπλασιασμό και την αναβάθμιση των πολιτιστικών γεγονότων, θέτοντας τη χώρα στο επίκεντρο του παγκόσμιου ενδιαφέροντος (Dallas & Magkou, 2015).

Το 2009 πραγματοποιήθηκε η πολιτική και διοικητική διασύνδεση του τομέα του πολιτισμού με τον τουρισμό, υπό την σκέπη του ίδιου υπουργείου με αποτέλεσμα να διαφοροποιηθεί σε σημαντικό βαθμό το πλαίσιο της πολιτιστικής πολιτικής. Σκοπός ήταν η επίτευξη συνεργειών μεταξύ των δύο τομέων, αλλά και την ενίσχυση της θέσης της χώρας μας στον παγκόσμιο χάρτη, με την αξιοποίηση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων της χώρας και την επακόλουθη αύξηση των εσόδων μέσω της προσέλκυσης περισσότερων επισκεπτών και της ενίσχυσης της έντασης δαπάνης ανά επισκέπτη (Κουρή, 2010:327). Το 2012, το υπουργείο μετονομάζεται σε υπουργείο παιδείας και θρησκευμάτων, πολιτισμού και αθλητισμού, ενώ ο τουρισμός υπάγεται πλέον σε αυτόνομο υπουργείο.

¹⁰ http://www.cultural-olympiad.gr/1/11_gr.html

Παρόλο τις δυσκολίες συντονισμού και έλλειψης συνοχής των πολιτιστικών πολιτικών των τελευταίων δεκαετιών, οι κύριοι επιδιωκόμενοι σκοποί στον τομέα του πολιτισμού παραμένουν: α) η ίση πρόσβαση και συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή, β) η προώθηση της ταυτότητας του ελληνικού πολιτισμού, γ) η προώθηση της ποικιλομορφίας και της διαφορετικότητας, δ) η υποστήριξη της δημιουργικότητας (Dallas & Magkou, 2015). Έπειτα, προτεραιότητες για τη χώρα μας θεωρούνται:

- η προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς
- η ενθάρρυνση του διαπολιτισμικού διαλόγου και της διακρατικής συνεργασίας στον τομέα του πολιτισμού
- ο εξ ορθολογισμός της χρηματοδότησης και η καταγραφή της πολιτιστικής δραστηριότητας
- ο εκσυγχρονισμός και ο πολλαπλασιασμός των υποδομών για τη σύγχρονη τέχνη
- η προώθηση της ίσης πρόσβασης και συμμετοχής στην πολιτιστική ζωή και η υποστήριξη της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας (Dallas et al. 2015).

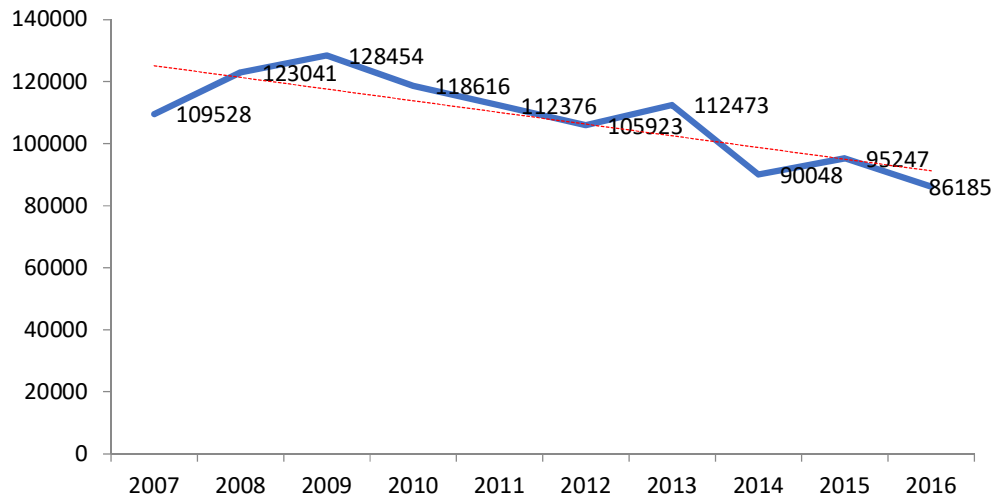
Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι στην Ελλάδα, παρά τις προσπάθειες που σημειώθηκαν τα τελευταία χρόνια στον τομέα της πολιτιστικής ανάπτυξης, με έμφαση στην διάδοση των πολιτιστικών αγαθών και στην συμμετοχή ευρύτερων κοινωνικών ομάδων, η αδυναμία συντονισμού των προσπαθειών και η έλλειψη ανθρωπίνου δυναμικού αποδυνάμωσαν και τις προσπάθειες εκείνες που θα μπορούσαν να έχουν καλύτερη εξέλιξη από την τρέχουσα, όπως για παράδειγμα η περίπτωση των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ ή του Εθνικού Δικτύου Πόλεων.

1.11 Η πολιτιστική πολιτική και ανάπτυξη στα χρόνια της οικονομικής κρίσης

Ακόμα πιο σημαντικό ρόλο παίζει η οικονομική κρίση που εκδηλώθηκε στη χώρα, ως απόρροια των γενικότερων οικονομικών ανακατατάξεων σε παγκόσμιο επίπεδο, και η υπαγωγή της Ελλάδας το 2010 σε διεθνή οικονομικό έλεγχο¹¹ από το Διεθνές Οικονομικό Ταμείο. Οι συνέπειες ήταν να τεθούν ασφυκτικοί περιορισμοί στις δημόσιες δαπάνες για τον πολιτισμό, με αποτέλεσμα η στενότητα χρηματοοικονομικών πόρων να αποτελεί συνθήκη εργασίας, ο πολιτισμός να παραγκωνίζεται και να υπόκειται σε συνεχή υποβάθμιση. Ενδεικτικό είναι ότι από το 2008 και μετά οι δημόσιες δαπάνες σημείωσαν συστηματική κάθοδο φτάνοντας από τα 128.454 εκ € στα 86.185 (Διάγραμμα 1).

¹¹ Ν.3845/6.5.2010 «Μέτρα για την εφαρμογή του μηχανισμού στήριξης της ελληνικής οικονομίας από τα κράτη-μέλη της ζώνης του ευρώ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο».

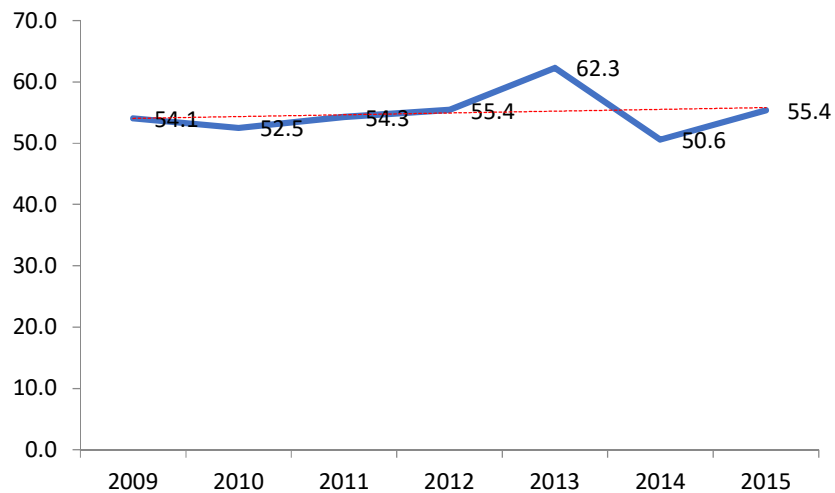
Διάγραμμα 1: Σύνολο δαπανών Ελληνικού Δημοσίου για τον πολιτισμό σε τρέχουσες τιμές σε εκ. € (2007-2016)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2017

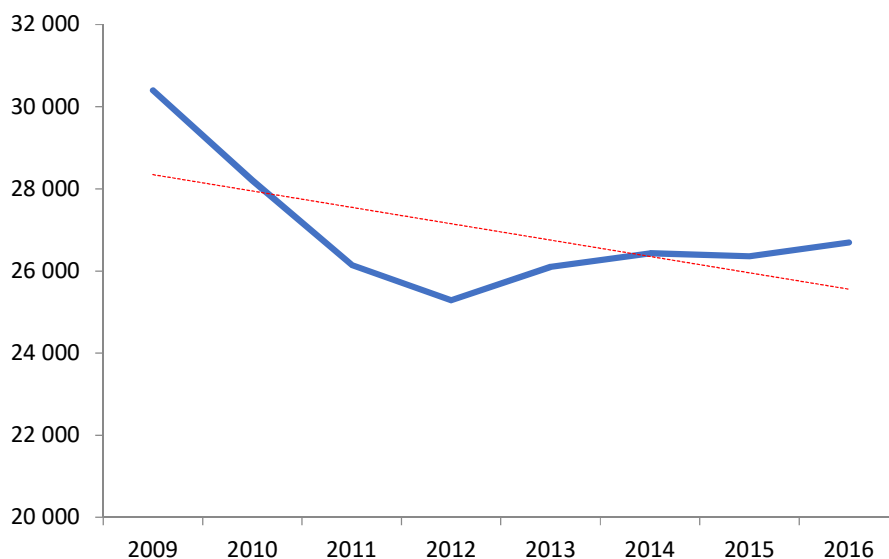
Τα στοιχεία μάλιστα που προέρχονται από τον ΟΟΣΑ (2017) είναι ακόμα πιο αναλυτικά, δεδομένου ότι δείχνουν τις δημόσιες δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ, οι οποίες σε γενικές γραμμές παρέμειναν σταθερές κατά την διάρκεια της κρίσης (Διάγραμμα 2). Όμως, λαμβάνοντας υπόψη την σημαντική μείωση του ΑΕΠ (Διάγραμμα 3) μπορεί να ειπωθεί ότι οι δημόσιες δαπάνες σε απόλυτα νούμερα υπέστησαν σημαντική κάθοδο.

Διάγραμμα 2: Γενικές δημόσιες δαπάνες ως % του ΑΕΠ (2009-2015)

Πηγή: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας & Ανάπτυξης (ΟΟΑΣΑ), 2017

Διάγραμμα 3: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ (σε ΜΑΔ* και σε \$) (2009-2016)

Πηγή: ΟΟΣΑ, 2017 *ΜΑΔ : Μονάδα Αγοραστικής Δύναμης

Όπως είναι λογικό, η μείωση αυτή των δημόσιων δαπανών επηρέασε αρνητικά και τις δαπάνες για τον πολιτισμό στην Ελλάδα. Χαρακτηριστικά, οι Πίνακες 1 και 2 δείχνουν τις επιχορηγήσεις σε πολιτιστικούς φορείς για το 2015 και 2014 –δεν υπήρχαν μεταγενέστερα ούτε προγενέστερα στοιχεία- στους οποίους αποτυπώνεται αφενός η πτωτική τάση του αριθμού των επιχορηγήσεων, καθώς και του συνολικού ποσού που έλαβαν οι επιχορηγούμενοι. Εξίσου σημαντικό στοιχείο είναι ο ιδιαίτερα μικρός αριθμός ελληνικών φεστιβάλ που επιχορηγήθηκαν και ο οποίος για τα έτη 2014 και 2015 ήταν 1 και 4 αντίστοιχα.

Πίνακας 1: Επιχορηγήσεις σε πολιτιστικούς φορείς στην Ελλάδα (2015)

Επιχορηγήσεις σε: (σε ευρώ)	Αριθμός επιχορηγούμενων	Ποσό
Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης	0	0
Μουσεία	5	1.399.500
Πινακοθήκες	1	1.012.075
Πολιτιστικά σωματεία	4	297.994
Σωματεία κλασικού χορού	0	0
Θεατρικά σωματεία	0	0
Δημοτικά Περιφερειακά Θέατρα	13	525.450

Φορείς παντός είδους που σχετίζονται με τον Κινηματογράφο	4	3.263.551
Μουσικούς Φορείς	8	18.477.500
Ελληνικά Φεστιβάλ	4	1.540.000
Λοιπούς πολιτιστικούς φορείς	31	1.207.771
Σύνολο	70	27.723.841

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2017

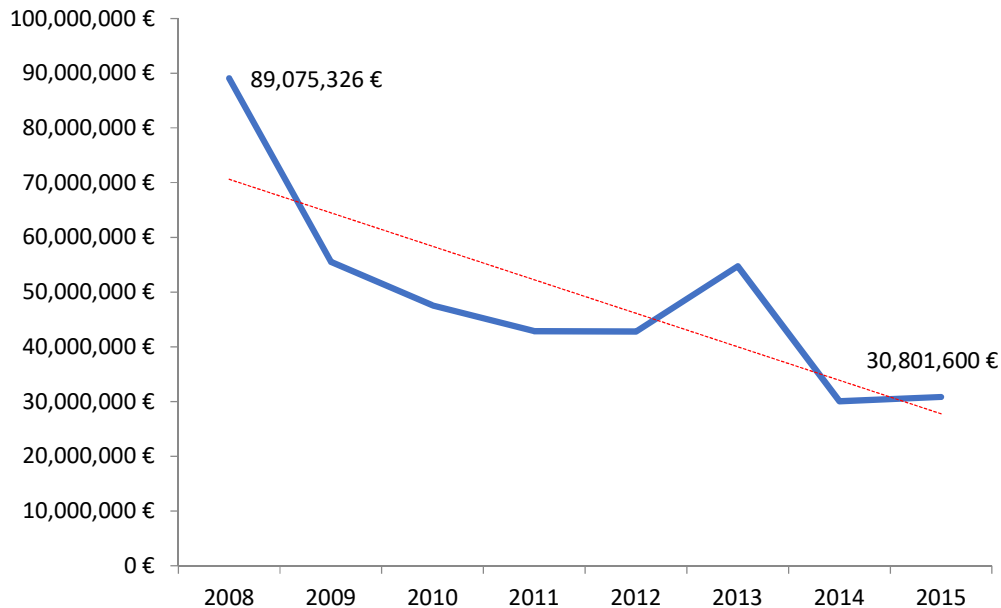
Πίνακας 2: Επιχορηγήσεις σε πολιτιστικούς φορείς στην Ελλάδα (2014)

Επιχορηγήσεις σε: (σε ευρώ)	Αριθμός επιχορηγουμένων	Ποσό
Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης	-	-
Μουσεία	6	1.797.000
Πινακοθήκες	1	1.018.742
Πολιτιστικά σωματεία	10	828.000
Θεατρικά σωματεία	31	240.000
Σωματεία κλασικού χορού	~	~
Δημοτικά Περιφερειακά Θέατρα	15	700.000
Φορείς παντός είδους που σχετίζονται με τον Κινηματογράφο	41	6.690.039
Μουσικούς Φορείς	8	16.880.000
Ελληνικά Φεστιβάλ	1	2.000.000
Λοιπούς πολιτιστικούς φορείς	3	220.000
Σύνολο	116	30.373.781

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2017

Τέλος, στο ίδιο μήκος κύματος το ποσό των δημόσιων επιχορηγήσεων για θεατρικές παραστάσεις σημείωσε συστηματική μείωση από την εμφάνιση της κρίσης και μετά φτάνοντας από τα 80 εκ. € στα 30 (Διάγραμμα 4).

Διάγραμμα 4: Ποσό επιχορηγήσεων παραστατικών τεχνών στην Ελλάδα σε € (2008-2015)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2017

Όλα τα παραπάνω, δείχνουν και τον τρόπο που αντιμετωπίζει η δημόσια διοίκηση τον χώρο του πολιτισμού. Ειδικότερα, ο πολιτισμός αντιμετωπίζεται ως ένα είδος που υπόκειται αυστηρά σε ανάλυση κόστους, δεδομένου και της επιρροής της κρίσης στη διαχείριση των δημόσιων εσόδων, και όχι ως ένας παράγοντας που μπορεί να παίξει καθοριστικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας προσφέροντας της ανταγωνιστικό πλεονέκτημα.

1.12 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάστηκαν οι έννοιες του πολιτισμού και της κουλτούρας και η σχέση τους με την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Η ανάλυση έδειξε ότι οι έννοιες τόσο του πολιτισμού όσο και της κουλτούρας είναι πολυδιάστατες, σύνθετες και άρρηκτα συνδεδεμένες με την ανθρώπινη δράση. Πέρα από τις όποιες ιδεολογικές συγκρούσεις και θεωρητικές διαφοροποιήσεις που έχουν καταγραφεί διαχρονικά, στη σύγχρονη εποχή ο ρόλος του πολιτισμού έχει αποκτήσει ομολογουμένως πρωτόγνωρη σημασία. Η σύγχρονη θεώρησή του ως πόρου, τον καθιστά ικανό να λειτουργεί ως μέσω κοινωνικής, οικονομικής αλλά και πολιτιστικής ανάπτυξης, υποδεικνύοντας τον δυναμικό χαρακτήρα του. Σε αυτό το πλαίσιο, απαιτείται η χάραξη συγκεκριμένης πολιτιστικής πολιτικής που θα έχει σαν βασικούς άξονες την προστασία την πολιτιστικής παράδοσης, την ανάδειξη του έργου των καλλιτεχνών, την οικονομική ανάπτυξη αλλά κυρίως την ευρύτερη αιεφόρο

ανάπτυξη. Στην Ελλάδα, σημειώθηκαν σημαντικές προσπάθειες τις τελευταίες δεκαετίες (από το 1990 και μετά) στον τομέα του πολιτισμού που επικεντρώθηκαν στην διάδοση των πολιτιστικών αγαθών σε ευρύτερες κοινωνικές ομάδες αλλά και στην ενθάρρυνση συμμετοχής τους σε πολιτιστικές δράσεις και δρώμενα. Παρόλα αυτά, η αδυναμία συντονισμού των προσπαθειών και η έλλειψη ανθρωπίνου δυναμικού κατέστησε αδύνατη την δημιουργία ενός σταθερού πλαισίου εφαρμογής πολιτιστικής πολιτικής. Η οικονομική κρίση που έκανε την εμφάνιση της μετά το 2008 δυσχέρανε ακόμα περισσότερο την κατάσταση, δεδομένου ότι προκλήθηκε η περικοπή των δημόσιων δαπανών για τον πολιτισμό καθιστώντας τον ως ένα «είδος πολυτελείας».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ – Τα φεστιβάλ: Είδη και χαρακτηριστικά

2.1 Εισαγωγή

Το όρος φεστιβάλ είναι μια έννοια με πολλές διαστάσεις, εκατοντάδες είδη και πολυποίκιλα χαρακτηριστικά. Σε αυτό το κεφάλαιο επιδιώκεται να οριστούν η έννοια και τα χαρακτηριστικά των φεστιβάλ, παρουσιάζοντας τους ορισμούς, την ιστορία των φεστιβάλ, την τυπολογία τους και τα επιστημονικά πεδία που τα μελετούν. Επίσης, γίνεται εκτενής αναφορά σε όλους τους διαφορετικούς εμπλεκόμενους και φορείς που συμβάλουν στη διοργάνωση και την πραγματοποίηση ενός φεστιβάλ. Τέλος, γίνεται παρουσίαση τριών διεθνών επιτυχημένων φεστιβάλ σε Ευρωπαϊκές πόλεις καθώς και δυο πολύ σημαντικών και αναγνωρισμένων διεθνών φεστιβάλ σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη. Η αναφορά στα παραπάνω παραδείγματα των «καλών φεστιβαλικών πρακτικών» στοχεύει στο να εστιαστεί το είδος των φεστιβάλ που βασίζεται η έρευνα.

2.2 Ορισμοί βασικών εννοιών

Ξεκινώντας με το λεξικό *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, φεστιβάλ είναι ένας περιληπτικός όρος, που προέρχεται από την λατινική λέξη *festivitas*, που αναφέρεται στην κοινωνική συνάθροιση με σκοπό τον εορτασμό ή την ευχαριστία προς «το Θείο». Τέτοιες περιστάσεις ήταν, στις πρώιμες ιστορικές περιόδους, μέρος ενός τελετουργικού και ήταν συνδεδεμένες με μυθολογικές και θρησκευτικές παραδόσεις. Από τις αρχές της εμφάνισης τους τα φεστιβάλ διακρίνονται από την χρήση της μουσικής σε συνδυασμό με κάποιου είδους δραματολογίας. Επίσης, το ίδιο λεξικό ορίζει ως φεστιβάλ τη συνάθροιση με σκοπό τον εορτασμό μιας ή περισσότερων τεχνών.

Συνεχίζοντας, το *The Oxford Dictionary of English* ορίζει ως «φεστιβάλ» α) μια ημέρα ή μια περίοδος εορτασμών κυρίως για θρησκευτικούς λόγους και β) μια σειρά συναυλιών, παραστάσεων ή προβολών που οργανώνεται κυρίως μια φορά τον χρόνο στον ίδιο τόπο. Η ετυμολογική προέλευση του όρου προκύπτει από το μεσαιωνικό λατινικό όρο *festivus* και εκ του λατινικού *festivus* and *festum*, καθώς και εκ του μεσαιωνικού *festivus* (The Concise Oxford Dictionary of English Etymology, 1996). Ακόμα, Το International Dictionary of Event Management ορίζει ως φεστιβάλ κάθε δημόσιο εορτασμό που μεταφέρει μέσω ενός καλειδοσκοπίου δραστηριοτήτων ορισμένα μηνύματα στους συμμετέχοντες και τους παρατηρητές (2001:78).

Σύμφωνα με τους Picard et al. (2006), φεστιβάλ ορίζεται μια γιορτή με συγκεκριμένο θέμα που πραγματοποιείται συνήθως μια φορά το χρόνο και μπορεί να διαρκέσει από μερικές ώρες έως μερικές εβδομάδες. Στις μέρες μας ο ορισμός του όρου φεστιβάλ αποτελεί μια σύνθετη διαδικασία καθώς τα είδη και ο αριθμός τους

πολλαπλασιάζονται συνεχώς. Ο Klais (2006:54) υποστηρίζει πως η προσπάθεια ορισμού του «φεστιβάλ» γίνεται ακόμα πιο δύσκολη καθώς τόσο εμπορικά, δημοφιλή γεγονότα με καλλιτεχνική επίφαση όσο και αυθόρμητες εκδηλώσεις εορτασμού μιας κοινότητας μπαίνουν κάτω από την ίδια ομπρέλα.

Αρχικά, ο Donald Getz προτείνει έναν απλό και ευρύτερα αποδεκτό ορισμό λέγοντας πως ένα φεστιβάλ είναι μια δημόσια εορτή με συγκεκριμένο θέμα (Getz, 2005:21). Ο Fallassi ξεκινάει ορίζοντας τα φεστιβάλ ως μια πλειάδα διαφορετικών γεγονότων, θρησκευτικών και κοσμικών, ιδιωτικών και δημόσιων, που επικυρώνουν την παράδοση και εισάγουν την καινοτομία, προτείνουν νοσταλγικές αναβιώσεις, παρέχουν τα εκφραστικά μέσα για την επιβίωση των περισσότερων αρχαϊκών παραδοσιακών εθίμων και τιμούν τη θεωρητική ή εμπειρική πρωτοποριακή μορφή της ελίτ των καλών τεχνών (Fallassi, 1987:1).

Ο R. Janiske (1980:97) αναφέρει ότι «φεστιβάλ» είναι μια περίοδος ή ένα πρόγραμμα που απαρτίζεται από ευχάριστες δραστηριότητες, διασκέδαση ή εκδηλώσεις με εορταστικό χαρακτήρα και εξυμνεί δημοσίως μια ιδέα, ένα συμβάν ή ένα γεγονός. Τα φεστιβάλ προσφέρουν διαφορετικές εμπειρίες και ένα εύρος επιλογών καθώς προωθούν την προσασία της ομάδας και του ύφους της (Radbourne & Fraser, 1996:261). Αποτελούν ακόμα δημόσιο γεγονός με συγκεκριμένο θεματικό προσανατολισμό, περιορισμένης χρονικής διάρκειας, που εξυμνεί σημαντικές πτυχές του τρόπου ζωής μιας κοινότητας (Douglas et al, 2001:358).

Ο Fallassi (1987:2) χαρακτηρίζει τα φεστιβάλ ως μια γιορτινή περίοδο που εστιάζεται στον εορτασμό ενός προσώπου, σε ένα πολιτιστικό γεγονός ή στην συγκομιδή ενός σημαντικού προϊόντος. Τα πολιτιστικά φεστιβάλ, αναφέρει, περιέχουν μια σειρά παραστάσεων ή εκθέσεων έργων τέχνης, είναι αφιερωμένα σε έναν καλλιτέχνη ή σε ένα είδος τέχνης και διακατέχονται από μια ατμόσφαιρα χαράς και ευθυμίας. Ο Fallassi (1987:2) προχωρεί ακόμα στο να δώσει έναν ορισμό για τις κοινωνικές επιστήμες, όπου φεστιβάλ σημαίνει μια περιοδική, επαναλαμβανόμενη κοινωνική εκδήλωση, στην οποία διαμέσου μιας πολλαπλότητας φορμών και μια σειρά συγχρονισμένων γεγονότων, συμμετέχουν άμεσα ή έμμεσα και σε διάφορες βαθμίδες, όλα τα μέλη της κοινότητας, ενώνονται από κοινούς εθνικούς, γλωσσικούς, πολιτιστικούς ή θρησκευτικούς δεσμούς και μοιράζονται μια κοσμοθεωρία. Το συμβολικό νόημα του φεστιβάλ είναι στενά συνδεδεμένο με γνωστές και αναγνωρισμένες αξίες από την κοινότητα απαραίτητες για την ιδεολογία της, την κοινωνική της ταυτότητα και την φυσική της επιβίωση που εν τέλει γιορτάζει το φεστιβάλ (Fallassi, 1987).

Σύμφωνα, με τον πιο πρόσφατο ορισμό του Klais, φεστιβάλ είναι το συνεκτικό σύνολο συ σχετιζόμενων καλλιτεχνικών γεγονότων, που επιδιώκει να μεταφέρει την αίσθηση

του εξαιρετικού γεγονότος στην τρέχουσα ροή της πολιτιστικής υπερπαραγωγής. Κάθε πολιτιστικό φεστιβάλ συνιστά πολιτιστικό γεγονός, χωρίς να ισχύει κατ' ανάγκη το αντίστροφο (Klaic, 2006:54).

Τέλος, τα φεστιβάλ είναι συνήθως εξαιρετικά γεγονότα που ξεφεύγουν από τα καθιερωμένα. Δημιουργούν μια ειδική ατμόσφαιρα η οποία πηγάζει όχι μόνο από την ποιότητα της τέχνης και την παραγωγή, αλλά και από το φυσικό περιβάλλον, το κλίμα μιας πόλης και την παράδοση μιας περιοχής (Mason, 2015). Τέλος, αυτό που ξεχωρίζει τα φεστιβάλ από τα δημόσια θεάματα είναι ότι συνδέονται άμεσα με το αίσθημα χαράς και ευφορίας που χαρακτηρίζει την ατμόσφαιρα. Από την ταυτόχρονη μελέτη των ανωτέρω ορισμών προκύπτει ένας κοινός παρονομαστής: τα φεστιβάλ χαρακτηρίζονται από ευθυμία. Ο όρος αγκαλιάζει στιδήποτε υπόσχετα διαφοροποίηση από τη ρουτίνα και απελευθέρωση από τις έγνοιες της καθημερινότητας (Yolal, et al. 2017).

Οι επιστήμες που ασχολούνται με την μελέτη των φεστιβάλ

Η μελέτη που κλάδου των φεστιβάλ και των event περιλαμβάνει τη συμβολή και τη συνεργασία διαφόρων επιστημονικών πεδίων για την αποτελεσματικότερη εξαγωγή συμπερασμάτων. Ο Donald Getz (2007b) στο βιβλίο του *“Event Studies, Theory, Research and Policy for Planned Events”*, αναφέρει όλες τις επιστήμες και τα επαγγελματικά πεδία που σχετίζονται με την μελέτη των event. Ο παρακάτω πίνακας έχει προσαρμοστεί και παρουσιάζει συνοπτικά τις κυριότερες επιστήμες και τον τρόπο που σχετίζονται με την σημασία, την φύση και την εμπειρία των event καθώς και με τα αποτελέσματα και τις επιπτώσεις τους.

Πίνακας 3: Επιστήμες που ασχολούνται με τη μελέτη των φεστιβάλ (event)

Επιστήμη	Η σημασία, η φύση και η εμπειρία των events	Τα αποτελέσματα και οι επιπτώσεις
Πολιτιστική ανθρωπολογία	-Η πολιτιστική σημασία του εορτασμού, οι τελετουργίες -Ο συμβολισμός, το προσκύνημα, η αυθεντικότητα	-Οι πολιτιστικές επιπτώσεις (π.χ. αλληλεπίδραση κατοίκων και επισκεπτών, πολιτιστική αυθεντικότητα, διατήρηση των παραδόσεων)
Κοινωνιολογία	-Η κοινωνική σημασία των events - Οι κοινωνικές εμπειρίες των events	-Οι επιπτώσεις σε διάφορες κοινωνικές ομάδες και στην κοινωνία ως σύνολο -Οι στάσεις και αντιλήψεις των κατοίκων για τα events
Ψυχολογία	-Οι προσωπικές ανάγκες, τα κίνητρα, οι προτιμήσεις, - Ο τρόπος που τα άτομα αντιλαμβάνονται και βιώνουν τα events	-Οι επιπτώσεις στην προσωπικότητα, τις αξίες, τις στάσεις. - Η επιρροή των events σε μελλοντικές πολιτιστικές δράσεις των ατόμων

Κοινωνική ψυχολογία	-Τα events ως κοινωνικά πειράματα -Τα σχήματα κοινωνικών ρόλων -Οι υποκειμενικές ερμηνείες κοινωνικής συμπεριφοράς που σχετίζεται με τα events	-Η ικανοποίηση αναγκών κοινωνικών ομάδων
Φιλοσοφία	-Οι αισθητικές εμπειρίες -Οι εμπειρίες που αλλάζουν την άποψη του ατόμου για τον κόσμο -Η απόδοση ηθικού διδάγματος στις εμπειρίες	- Η αισθητική εκτίμηση -Η επιπτώσεις στις αξίες και στην ηθική σε προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο
Οικονομία	-Η εμπειρία και η σημασία της κατανάλωσης -Η αντιληπτή χρηματική αξία και ο τρόπος που επηρεάζει την εμπειρία των events	- Η μέτρηση των οικονομικών επιπτώσεων - Μελέτη κόστους και οφέλους
Διοίκηση	-Τα event ως προϊόντα αναψυχής -Η εμπορευματοποίηση των events	-Οι επιπτώσεις των event σε όλους τους εταίρους ειδικού ενδιαφέροντος (stakeholders)
Πολιτικές επιστήμες	-Η συμμετοχή στα events ως πολιτική τοποθέτηση -Η πολιτική σημασία που ενδεχομένως να λάβουν τα events	- Οι επιδράσεις των events στην πολιτική, την διακυβέρνηση, τα πολιτικά κόμματα και τη νομοθεσία
Ιστορία	-Η σημασία των events μέσα από την ιστορία - Οι αλλαγές στις έννοιες που συνδέονται με τα events -Οι αλλαγές στο πώς οι άνθρωποι βιώνουν τα γεγονότα	-Ιστορικά στοιχεία σχετικά με τις επιπτώσεις των event -Ανάλυση των μακροχρόνιων κοινωνικών και οικονομικών επιπτώσεων
Άνθρωπο-γεωγραφία	-Η σύνδεση των events με τους φυσικούς πόρους, τον πολιτισμό και την ανθρώπινη δραστηριότητα	-Η χωρική ανάλυση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων

Πηγή: Προσαρμοσμένο από τον Getz, 2007

2.3 Η ιστορία των φεστιβάλ

Σε όλες τις εποχές του ανθρώπινου πολιτισμού συναντάμε την ανάγκη για συλλογική δημιουργία, εορτασμό ή απόδοση ευχαριστίας στο «Θείο». Τα φεστιβάλ έχουν επί μακρόν αποτελέσει όχημα έκφρασης της στενής σχέσης μεταξύ ταυτότητας και περιοχής (Turner, 1982:11), λειτουργώντας ως υποδείγματα πολιτιστικού κειμένου (Mason, 2015). Ως εκ τούτου, ο όρος φεστιβάλ χρησιμοποιείται εκατοντάδες χρόνια και καλύπτει ένα μεγάλο εύρος γεγονότων (Bowdin, Allen, O`Toole, McDonnell και Harris, 2006:14).

Σύμφωνα με την έρευνα και την ιστορική αναδρομή των φεστιβάλ της Ψαρρού (2013:63), οι πρώτες χαρακτηριστικές περιπτώσεις φεστιβάλ εντοπίζονται στην

Αρχαία Ελλάδα με τα Ολύμπια, τα Ίσθμια, τα Παναθήναια, τα Δήλια, τα Πύθια, τα Διονύσια, τα Νέμεα, τα Ηραία, τα Ασκληπιεία και τα Λήναια Τα Ολύμπια τελούσαν κάθε 5 χρόνια το μήνα Απολλώνιο ή Παρθένιο που αντιστοιχεί στην περίοδο Ιουλίου ή Αυγούστου. Στο ξεκίνημά τους το 776 π.Χ. περιλάμβαναν έναν αγώνα εντός σταδίου αλλά σταδιακά προστέθηκαν και άλλα αγωνίσματα καθώς και θρησκευτικές εορτές μέχρι τη δύση τους τον 4ο αιώνα μ.Χ. Από το 534 π.Χ., στα Μεγάλα ή εν άστη Διονύσια, που τελούσαν τον αττικό μήνα Ελαφηβολιών (μέσα Μαρτίου – Απριλίου) προς τιμή του Θεού Διόνυσου και διαρκούσαν έξι μέρες, παρουσιάζονταν νέα δράματα. Τα Ίσθμια¹² ήταν οι σημαντικότεροι μετά τα Ολύμπια αθλητικοί αγώνες της αρχαιότητας, περιλάμβαναν αγώνες μουσικούς, κιθαρωδών, αοιδών και ποιητών και τελούσαν ανά δύο χρόνια στην Ίσθμια, και είχαν πανελλήνιο χαρακτήρα. Τα Παναθήναια¹³, η μεγαλύτερη γιορτή της αρχαίας Αθήνας σε ανάμνηση της γέννησης της θεάς Αθηνάς, διακρίνονταν σε Μεγάλα (μουσικοί και αθλητικοί αγώνες, μεγαλοπρεπής πομπή προς την Ακρόπολη και τέλεση θυσίας στο βωμό της Αθηνάς Πολιάδος ανά τέσσερα χρόνια), και Μικρά, που τελούσαν κάθε δύο χρόνια. Τα Δήλια διοργανώνονταν κάθε πέντε χρόνια προς τιμή του Δήλιου Απόλλωνα, της Λητούς και της Δήμητρας στη Δήλο, και ενώ αρχικά γινόταν μεγάλη γιορτή, αργότερα οι γυμνικοί και οι μουσικοί αγώνες καταργήθηκαν και διατηρήθηκαν μόνο οι χοροί. Τα Πύθια¹⁴ τελούσαν ανά τετραετία στο ιερό του Απόλλωνα στους Δελφούς. Οι πρώτοι αγώνες ήταν μουσικοί αργότερα, προστέθηκε αγώνας κιθαριστών, το εγκώμιο και η παντομίμα, ενώ τον 4ο αιώνα π.Χ. πιθανότατα εμφανίστηκαν και οι δραματικοί αγώνες τραγικών και κωμικών ηθοποιών (Ψαρρού, 2013:64).

Τα Διονύσια¹⁵ ήταν πανελλήνια γιορτή προς τιμή του Διόνυσου με πολυάριθμα κέντρα (Αθήνα, Κόρινθος, Νάξος κ.α.) και περιελάμβαναν οиноποσία, κύμβαλα, τύμπανα, θιάσους, πομπές, διθυράμβους και φαλλοφορίες. Χωρίζονταν σε «Μικρά» ή «κατ' αγρούς» και «Μεγάλα» ή «εν άστει». Οι εορτασμοί τους περιελάμβαναν πομπές, μασκαράτες, φαλλοφορίες, δραματικούς αγώνες και συμπόσιο μετά μουσικής και χορού, θυσία ταύρου, θεατρικούς αγώνες διθυραμβικών χορών. Σύμφωνα με την παράδοση, τα Νέμεα ξεκίνησαν το 573 π.Χ. και διεξάγονταν κάθε δύο χρόνια έχοντας νεκρικό χαρακτήρα. Τα Ηραία¹⁶ ήταν αγώνες προς τιμήν της θεάς Ήρας που διεξάγονταν στο ιερό της στην ευρύτερη περιοχή των Μυκηνών, τελούσαν ήδη από τη Γεωμετρική Εποχή στα τέλη Ιουνίου. Οι αγώνες ήταν γυμνικοί, ιππικοί και αρματοδρομίες, καθώς και μουσικοί και δραματικοί (Ψαρρού, 2013:64).

¹² <http://culture.ana.gr/refer.php?id=1154&pid=375>

¹³ http://media.yen.gr/atlas/glossari.asp?id_gr=147

¹⁴ http://www2.fhw.gr/olympics/ancient/gr/otherg_pithia.htm

¹⁵ <http://pantheon.20m.com/mdionysia.htm>

¹⁶ http://www2.fhw.gr/olympics/ancient/gr/otherg_irea.html

Τα Ασκληπιεία¹⁷ ήταν αγώνες προς τιμήν του Ασκληπιού στην Επίδαυρο και τελούνταν ήδη από τις αρχές του 5ου αιώνα π.Χ., κάθε τέσσερα χρόνια. Κατά τη διάρκειά τους διεξάγονταν γυμνικοί αγώνες δρόμου, άλματος, δισκοβολίας, ακοντισμού, πυγμαχίας και παγκρατίου, καθώς και ιππικοί αγώνες, αρματοδρομίες, μουσικοί, ωδικοί και δραματικοί αγώνες. Τέλος, τα Λήνιαια¹⁸ γιορτάζονταν στην Αθήνα το μήνα Γαμηλίωνα στο Ναό του Ληναίου Διονύσου, που βρισκόταν κοντά στο Διονυσιακό Θέατρο. Περιλάμβαναν πομπή και αγώνες τραγωδών και κωμωδών.

Κατά τη διάρκεια των Ρωμαϊκών χρόνων τελούσαν εορτές σε τακτική βάση. Οι Ρωμαίοι και ορισμένοι ανατολικοί πολιτισμοί τελούσαν εορτές σε τακτική βάση με την παράδοση αυτή να συνεχίζεται στην πρώιμη Χριστιανική περίοδο. Ένα από τα πρώτα φεστιβάλ που καταγράφηκε στη Χριστιανική Ευρώπη είναι τα Ουαλικά *eisteddfodau* το 1176 μ.Χ, έπειτα οι εορτασμοί των Ιρλανδών για την ημέρα του Αγίου Πατρικίου (17 Μαρτίου) καθώς και τα *ruys* στη Νότια Γαλλία το 1570 μ.Χ (Latham και Borwick, 2002). Αργότερα οι Χριστιανοί, οι Εβραίοι, οι Ισλαμιστές ανέπτυξαν καθ' όλη τη διάρκεια του έτους διάφορες εορτές στηριγμένες στη θρησκεία τους. Ο χαρακτήρας των εορτών αυτών ήταν άρρηκτα συνδεδεμένος με τις τοπικές παραδόσεις και τη θρησκεία και στο επίκεντρο βρισκόνταν ο τοπικός πληθυσμός και ο πολιτισμός (Ψαρρού, 2013:65).

Έκτοτε, τα φεστιβάλ διαδραμάτισαν καθοριστικό κοινωνικό ρόλο στη δημόσια και την ιδιωτική, στη θρησκευτική και την κοσμική σφαίρα. Ο σκοπός διεξαγωγής τους διαφοροποιήθηκε στο πέρασμα του χρόνου με κυριότερους λόγους για την πραγματοποίησή τους τους αθλητικούς αγώνες, τις θρησκευτικές τελετές, τους επινίκιους εορτασμούς ή την ταφική εθιμοτυπία.

Το Μεσαίωνα στην Ευρώπη, τα φεστιβάλ σχετίζονταν κυρίως με την αριστοκρατική φαντασμαγορία. Πολλές φορές οι κοινωνίες επινοούν φεστιβάλ με στόχο την κοινωνικό-οικονομική ανταλλαγή, την προβολή του πλούτου και της βασιλικής ή στρατιωτικής εξουσίας (Arnold, 2000). Κατά την Αναγέννηση διαδόθηκαν οι εορταστικές εκδηλώσεις προς τιμήν βασιλέων και ευγενών ενώ, με αφετηρία την Ιταλία, καταγράφηκε μια τάση προς εκδηλώσεις και πομπές για τους κοινούς ανθρώπους. Στην Αγγλία, η St Cecilia's Day (22^α Νοεμβρίου) περιελάμβανε θρησκευτικές και κοσμικές μουσικές εκδηλώσεις που διοργανώνονταν στα τέλη του 17^{ου} αιώνα (Latham & Borwick, 2002).

Τα πρώτα σύγχρονα αστικά φεστιβάλ εμφανίζονται στον 19^ο αιώνα, με χαρακτηριστικότερες περιπτώσεις το Bayreuth Festival το 1876 στη Γερμανία και το

¹⁷ http://www2.fhw.gr/olympics/ancient/gr/otherg_asklip.html

¹⁸ <http://pantheon.20m.com/lhnaia.htm>

Σημ. Οι παραπομπές 12-18 παρατίθενται κατά την Ψαρρού (2013:63-65)

Salzburger Festspiele το 1920, στην Αυστρία (Quinn, 2005:929). Τα φεστιβάλ που διοργανώνονται αυτή την περίοδο ως επί το πλείστον εντάσσονται στο πρόγραμμα των καλλιτεχνικά έργα υψηλής ποιότητας, τα οποία παρουσιάζουν καταξιωμένοι καλλιτέχνες σε διάσημα θέατρα και αίθουσες συναυλιών προς τέρψη των ειδημόνων (Bassett, 1993:1774).

Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα και ιδιαίτερα μετά το τέλος του 2^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου τα φεστιβάλ αποκτούν ανοδική πορεία με ένα σημαντικό αριθμό πόλεων να προχωρά στη διοργάνωση διεθνών πολιτιστικών φεστιβάλ, αποσκοπώντας στην ανανέωση των πόλεων και στη διαμόρφωση θελκτικών εικόνων για αυτές (Thundering Hooves, 2006:16). Την περίοδο αυτή κυριαρχεί το αίτημα για ανασυγκρότηση, πολιτική σταθερότητα και σφυρηλάτηση διεθνών σχέσεων μέσω της ανάπτυξης του εμπορίου και του τουρισμού, αλλά και εκδημοκρατισμό του πολιτισμού, ο οποίος δίνει νέα ώθηση στα φεστιβάλ (Klaic, 2006:54). Πολλά φεστιβάλ επινοήθηκαν ως αντίδραση σε κοινωνικές, πολιτικές και δημογραφικές αλλαγές (Picard & Robinson, 2006). Οι κοινωνικές αλλαγές που επέβαλε η παγκοσμιοποίηση στην Ευρώπη έδρασαν ως καταλύτης στην αύξηση των φεστιβάλ καθώς οι κοινωνίες αισθάνθηκαν την ανάγκη να επαναπροσδιορίσουν την ταυτότητα τους και να επανατοποθετηθούν στον παγκόσμιο πολιτιστικό και κοινωνικό χάρτη (De Bres & Davis, 2001).

Στα μέσα του 20ου αιώνα, εμφανίζονται φεστιβάλ όπως αυτά της Avignon (Γαλλία), του Εδιμβούργου (Σκωτία), του Άμστερνταμ (Ολλανδία), του Σπολέτο (Ιταλία), συνεισφέροντας σημαντικά στη συγκρότηση της πολιτιστικής υποδομής της Ευρώπης (Quinn, 2005: 929). Μετά το πέρας του Ψυχρού Πολέμου, τα φεστιβάλ αναμόρφωσαν τη γεωγραφία της Ευρώπης σε μια ενιαία και πολυσυλλεκτική πολιτιστική επικράτεια, η οποία εκτείνεται πολύ πιο πέρα από τα σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αποτελεί τη ραχοκοκαλιά της διεθνούς πολιτιστικής συνεργασίας (Klaic, 2006:55).

Κατά τις δεκαετίες 1960-1970, τα φεστιβάλ αποκτούν μεγαλύτερο εύρος ως προς τα είδη και τα χαρακτηριστικά τους, αμφισβητώντας την υψηλή και χαμηλή τέχνη και σταδιακά αίροντας τις διαχωριστικές γραμμές μεταξύ αυτών των δύο (Quinn, 2005:930). Οι δυνάμεις που άσκησαν πίεση για αλλαγή στα φεστιβάλ, και γενικότερα στον πολιτιστικό στίβο, υπάγονταν σε ένα ευρύτερο κίνημα που επιζητούσε την κοινωνική αλλαγή παράλληλα με τη διαδεδομένη οικονομική ανασυγκρότηση του δυτικού κόσμου (Quinn, 2005:930). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της περιόδου αποτελεί το φεστιβάλ της Avignon.

Τέλος, κατά τη διάρκεια των τελευταίων τριών δεκαετιών, με την ανάπτυξη των μέσων μεταφοράς και επικοινωνιών τα φεστιβάλ αποκτούν καθοριστικό ρόλο στον πολιτισμό και την τουρισμό των πόλεων που διεξάγονται καθώς συμβάλουν

σημαντικά τόσο οικονομικά όσο και κοινωνικά. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 εμφανίζεται και η τάση που πολλοί χαρακτηρίζουν ως «φεστιβαλοποίηση» (festivalisation), η οποία αντικατοπτρίζει τη συμβολική μετατροπή του δημόσιου χώρου σε συγκεκριμένη μορφή πολιτιστικής κατανάλωσης (Van Elderen, 1997:126). Σε πολλές περιπτώσεις, μεγάλης κλίμακας φεστιβάλ και event συνδέονται άμεσα με το τουριστικό προϊόν και την προώθηση του τουριστικού προορισμού. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι το Mardi Gras στην Νέα Ορλεάνη, το Φεστιβάλ του Εδιμβούργου, το Καρναβάλι του Ρίο κ.α.

2.4 Η τυπολογία των φεστιβάλ

Κατηγοριοποίηση ανά είδος

Ο Yeoman (2004) προτείνει την καταγραφή των φεστιβάλ σύμφωνα με το θέμα και το είδος τους και προτείνεται η εξής γενική κατηγοριοποίηση:

Πίνακας 4: Καταγραφή φεστιβάλ ανά είδος

• Εκθέσεις, πανηγύρια, επιδείξεις	• Μουσική
• Αθλητικά γεγονότα	• Κινηματογράφος
• Θέατρο, χορός και παραστατικές τέχνες	• Γαστρονομία
• Ανθοκομικές εκθέσεις	• Θρησκευτικά και τοπικής κουλτούρας

Πηγή: Yeoman, 2004

Σύμφωνα με έναν από τους σπουδαιότερους επιστήμονες στην μελέτη των events τον Donald Getz (2005:19-30) τα φεστιβάλ εντάσσονται στην κατηγορία των planned events και κατηγοριοποιούνται σε τέσσερα βασικά είδη (Σχήμα 1):

1. Τα φεστιβάλ που εστιάζουν στον πολιτισμό και την κοινωνία περιλαμβάνοντας πολιτιστικές εορτές, πολιτικά και κοινωνικά γεγονότα καθώς και εκδηλώσεις που σχετίζονται με τις τέχνες και τον πολιτισμό.
2. Τα events που σχετίζονται με την επαγγελματική, εκπαιδευτική και επιστημονική δραστηριότητα, δημιουργώντας μια ευρεία κατηγορία με επαγγελματικές εκθέσεις, προώθηση προϊόντων καθώς και πραγματοποίηση επιστημονικών και εκπαιδευτικών συνεδρίων.
3. Τα events με βάση τις αθλητικές δραστηριότητες και τα σπορ που διοργανώνονται από φορείς και έχουν ως πρωταρχικό στόχο τη διασκέδαση και την κοινωνικοποίηση και όχι τον πρωταθλητισμό (recreational events).
4. Τα ιδιωτικά event όπως οι τελετές γάμων οι εορτασμοί γενεθλίων.

Σχήμα 1: Κατηγοριοποίηση των φεστιβάλ

Πηγή: Getz (2005)

Κατηγοριοποίηση ανά μέγεθος

Παρόλο που στη βιβλιογραφία συναντάμε πολύ συχνά τυπολογίες με βάση το είδος του φεστιβάλ για προφανείς λόγους, παρατηρείται ότι πολλές φορές τα φεστιβάλ εμπεριέχουν και άλλες δραστηριότητες που γίνονται παράλληλα και που επηρεάζουν το είδος του. Για παράδειγμα, ένα πολιτιστικό φεστιβάλ μπορεί να περιλαμβάνει μουσικές και χορευτικές εκδηλώσεις αλλά και παράλληλα γαστρονομικές εμπειρίες. Για το λόγο αυτό συναντάται επίσης συχνά στη βιβλιογραφία (Getz 1991; Allen κ.α. 2002; Bowdin κ.α. 2011) και η κατηγοριοποίηση των event και των φεστιβάλ σύμφωνα με το μέγεθός τους ή και το εύρος των δραστηριοτήτων τους.

- **Mega Events.** Αυτό το είδος προσελκύει μεγάλο αριθμό επισκεπτών, χορηγών και εκτεταμένη κάλυψη από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Οι επιπτώσεις τους είναι πολύ σημαντικές για την κοινωνία, τους κατοίκους, την οικονομία, τον τουρισμό και το αστικό περιβάλλον. Παραδείγματα mega events είναι οι Ολυμπιακοί Αγώνες, τα παγκόσμια πρωταθλήματα ποδοσφαίρου, οι διεθνείς εκθέσεις κ.α. (Hall 1992, Getz 1997, Bladen 2012).
- **Events μεγάλου μεγέθους (Hallmark events).** Η ετυμολογία της λέξης hallmark είναι «σήμα κατατεθέν» και αυτού του είδους τα events αποτελούν σύμβολα αυθεντικότητας, ταυτίζονται με τα ήθη και τα έθιμα μιας περιοχής και

απολαμβάνουν ευρείας αναγνώρισης (Bowdin et al. 2011:20). Είναι events που πραγματοποιούνται μια φορά ή επαναλαμβάνονται ετησίως και στηρίζουν την επιτυχία τους στη μοναδικότητα και στο κύρος τους για να προσελκύσουν την προσοχή και το ενδιαφέρον των επισκεπτών Ritchie (1984:2). Παραδείγματα hallmark events είναι οι βασιλικοί γάμοι, το καρναβάλι του Notting Hill, το Mardi Gras.

- Τοπικά events. Είναι μικρής κλίμακας events που στοχεύουν κυρίως στον τοπικό πληθυσμό ενισχύουν το κύρος της τοπικής κοινωνίας, την υπερηφάνεια και την κοινωνική συνοχή και ταυτότητα (Bowdin et al. 2011). Οι οικονομικές και τουριστικές του επιπτώσεις τείνουν να επηρεάζουν σε μικρό βαθμό τον τόπο υποδοχής. Παραδείγματα τοπικών event είναι τα μουσικά, χορευτικά ή γαστρονομικά φεστιβάλ.

Τέλος, η κατηγοριοποίηση των event σύμφωνα με το μέγεθός τους δεν είναι πάντα σταθερή διότι τα φεστιβάλ πολλές φορές εξελίσσονται και αλλάζουν κατηγορία. Παραδείγματος χάρη, ένα τοπικό φεστιβάλ μπορεί να αποκτήσει εθνική ή και διεθνή απήχηση αλλά και ένα *hallmark event* μπορεί να χάσει τον συμβολισμό του και να σταματήσει να προσελκύει επισκέπτες.

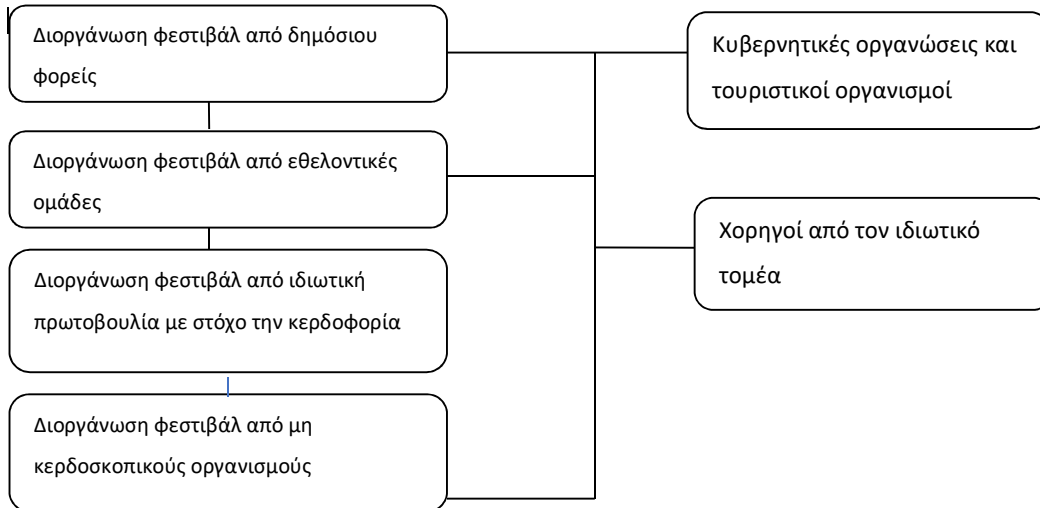
Κατηγοριοποίηση ανά είδος διοργάνωσης

Τέλος, σύμφωνα με τον Getz (1991:64) τα φεστιβάλ κατηγοριοποιούνται και σύμφωνα με το είδος των διοργανωτών που τα πραγματοποιούν. Τα τέσσερα βασικά είδη σε αυτή την κατηγορία είναι τα εξής:

1. Οι δημόσιοι φορείς που αναλαμβάνουν εξ' ολοκλήρου την διοργάνωση και επιχορήγηση. Παραδείγματα αυτής της κατηγορίας αποτελούν το Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου καθώς το Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης που αναφέρονται στην επόμενη ενότητα
2. Οι εθελοντικές ομάδες πολιτών με τη βοήθεια ή όχι ειδικευμένου προσωπικού. Παραδείγματα αυτής της κατηγορίας αποτελούν τα φεστιβάλ πολιτιστικών συλλόγων διαφόρων περιοχών της Ελλάδας που διοργανώνουν «Πανηγύρια» ή εκδηλώσεις «Κοπής Πίτας» που σε πολλές περιπτώσεις προσελκύουν εκατοντάδες ή χιλιάδες επισκέπτες (π.χ. «Η πίτα του Ηπειρώτη»)
3. Οι ιδιωτικές επιχειρήσεις με στόχο την κερδοφορία. Παραδείγματα αυτής της κατηγορίας αποτελούν τα μουσικά φεστιβάλ που προσκαλούν διεθνείς δημοφιλείς καλλιτέχνες και προσελκύουν χιλιάδες επισκέπτες (π.χ. Rockwave Festival, Eject festival κ.α.)
4. Οι μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί που δεν στοχεύουν άμεσα στην κερδοφορία. Παραδείγματα αυτής της κατηγορίας αποτελούν τα φεστιβάλ που επιδιώκουν

να ευαισθητοποιήσουν για κοινωνικά ή περιβαλλοντικά ζητήματα (πχ. Αντιρατσιστικό Φεστιβάλ)

Σχήμα 2: Τυπολογία των event από την σκοπιά της οργάνωσης

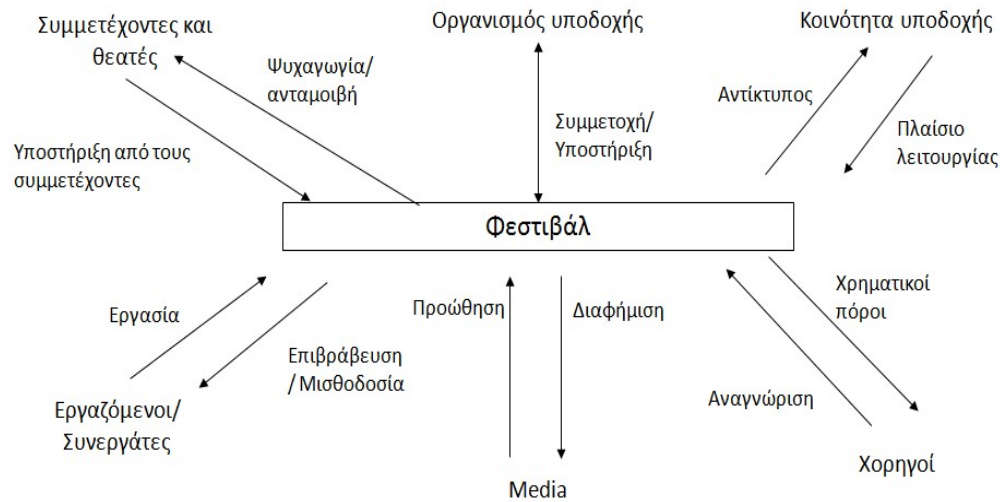
Πηγή: Getz, 1991:65

Στις παραπάνω κατηγορίες εντάσσονται και οι κυβερνητικοί οργανισμοί (πχ. Νομαρχίες και Δήμοι), οι τουριστικοί φορείς (π.χ ΕΟΤ) και οι χορηγοί του ιδιωτικού τομέα που ενισχύουν οικονομικά τη διοργάνωση και επηρεάζουν την τελική μορφή του γεγονότος.

2.5 Οι εμπλεκόμενοι φορείς και πρόσωπα των φεστιβάλ

Η ραγδαία ανάπτυξη των φεστιβάλ έχει προσελκύει το ενδιαφέρον διάφορων ομάδων και φορέων δείχνοντας την υποστήριξή τους. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι πλέον τα φεστιβάλ δεν στοχεύουν μόνο στην πρόσκαιρη ικανοποίηση του κοινού τους. Ο ευρύτερος στόχος είναι να καλυφθούν και πρόσθετα κριτήρια όπως οι στόχοι της πολιτιστικής πολιτικής, οι προσδοκίες της κοινότητας, οι ανάγκες των χορηγών και των μέσων ενημέρωσης, η τήρηση των κανονισμών ασφαλείας. Οι κυριότερες ομάδες συμφερόντων που επηρεάζουν η καθεμιά με τον τρόπο της τις διαδικασίες και το αποτέλεσμα ενός φεστιβάλ θεωρούνται (Allen, O' Toole, McDonnell & Harris, 2010).

Σχήμα 3: Οι σχέσεις των εμπλεκομένων (stakeholders) των φεστιβάλ

Πηγή: Προσαρμοσμένο από Allen et al. 2010:12

Αρχικά, οι διοργανωτές έχουν την ευθύνη της παραγωγής και της οργάνωσης των φεστιβάλ. Ενώ τα περισσότερα φεστιβάλ οργανώνονται από κυβερνητικούς, μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς και τοπικούς συλλόγους παρατηρείται αύξηση διοργανωτών με σκοπό το κερδοφορία και την τουριστική και οικονομική ανάπτυξη. Αρκετές φορές η διοργάνωση πραγματοποιείται από συνδυασμό διαφορετικών φορέων αλλά και επιχειρηματιών. Ανάλογα με το μέγεθος ενός φεστιβάλ δημιουργείται ένα δίκτυο ειδικευμένων συνεργατών απαραίτητο για την πραγματοποίησή του. Τα κυριότερα πεδία δραστηριοποίησης των τελευταίων είναι η προβολή, η εξεύρεση καλλιτεχνών και το στήσιμο (Panfiluk, 2015). Οι μεγαλύτερες σε μέγεθος διοργανώσεις (π.χ. Φεστιβάλ Εδιμβούργου) τελούν τις περισσότερες φορές υπό διακριτή διαχειριστική αρχή ή οργανισμό, που απαρτίζεται από μεμονωμένα ενδιαφερόμενα μέρη (Aldskogius, 1993:65).

Για την πραγματοποίηση ενός φεστιβάλ, οι χορηγοί, που μπορεί να είναι άτομα ή εταιρίες, παρέχουν χρηματική υποστήριξη, υπηρεσίες ή προϊόντα με ανταλλάγματα όπως π.χ. η προβολή και η διαφήμιση. Πολλές φορές αποτελούν την κινητήρια δύναμη για τη διεξαγωγή ενός φεστιβάλ, προσφέροντας μεγάλο μέρος της απαιτούμενης χρηματοδότησης.

Επιπλέον, η επίδειξη ενδιαφέροντος των μέσων ενημέρωσης για ένα φεστιβάλ καθορίζει και το μέγεθος της επιτυχίας του και προωθεί σημαντικά την αναγνωρισιμότητά του. Είναι πολύ σημαντικό οι διοργανωτές να εξασφαλίσουν χορηγούς επικοινωνίας για να ενημερώσουν και να επηρεάσουν το κοινό τους. Είναι

εξίσου σημαντικό να αναφερθεί ότι οι τεχνολογίες του internet και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν επηρεάσει σημαντικά την προώθηση και την οργάνωση των φεστιβάλ καθώς προσφέρουν ευκαιρίες ανταλλαγής απόψεων, σχολίων και διάδρασης μεταξύ των επισκεπτών αλλά και των επισκεπτών με τους διοργανωτές (Allen et al. 2011:133).

Τέλος, οι συμμετέχοντες και οι θεατές είναι ο λόγος που πραγματοποιείται ένα φεστιβάλ, καθώς όλη η προετοιμασία και η προσπάθεια που καταβάλλεται είναι άνευ σημασίας αν δεν φτάσει στους τελικούς αποδέκτες και δεν αξιολογηθεί από αυτούς. Σημαντικό ρόλο παίζει η γεωγραφική κοινότητα στα όρια της οποίας πραγματοποιείται το φεστιβάλ και την οποία το φεστιβάλ αντλεί συμμετέχοντες και θεατές.

Κάθε φεστιβάλ στοχεύει να προσφέρει νόημα και μια αξέχαστη εμπειρία στους θεατές του. Για το λόγο αυτό, σύμφωνα με τους Mahika et al. (2015) οι συμμετέχοντες και οι θεατές αξιολογούν ένα φεστιβάλ σύμφωνα με το περιεχόμενο, την τοποθεσία και την αποτελεσματική διοργάνωση στην οποία συμβάλουν όλοι οι παραπάνω εμπλεκόμενοι.

2.6 Η πολυπλοκότητα των φεστιβάλ

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία που παραθέσαμε παραπάνω σχετικά με τους ορισμούς, τα είδη και την διοργάνωση των φεστιβάλ παρατηρούμε ότι τα φεστιβάλ είναι περίπλοκα γεγονότα που χρειάζονται πολλά διαφορετικά συστήματα διαδικασιών για να πραγματοποιηθούν.

Το 2005 στη μελέτη των Hauptfleisch T. et al (2005:42) αναφέρεται ότι ένα φεστιβάλ δεν αποτελεί μια μοναδική οντότητα ή φορέα αλλά κάτι ακόμα και πιο πολύπλοκο και από ένα οργανικό σύστημα. Ενώ υπάρχει μια εννοιολογική ενότητα στο γεγονός ότι ως σύνολο έχει ένα συγκεκριμένο όνομα, λαμβάνει χώρα σε ένα μέρος, μια συγκεκριμένη ώρα, έχει ένα πρόγραμμα και εστιάζει σε ένα συγκεκριμένο είδος τέχνης ή έκφρασης κτλ., παρόλα αυτά μέσα σε αυτό το πλαίσιο είναι πολύ πιθανόν να είναι ένα «πολύ-σύστημα» από «υπό-φεστιβάλ» που συνδέονται μεταξύ τους το καθένα με τους δικούς του σκοπούς, στόχους, υποστηρικτές, διαδικασίες και επιπτώσεις - με άλλα λόγια μια δύσκολη σύνθεση (πιθανών) ανταγωνιστικών δραστηριοτήτων (βλέπε Σχήμα 4). Η κατανόηση της πολύ-συστημικής φύσης ενός φεστιβάλ είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας όταν εξετάζονται οι επιπτώσεις των φεστιβάλ. Οι Hauptfleisch T. et al., 2005:42 συνεχίζουν αναφέροντας ότι είναι σαφές από πολλά στοιχεία ότι οι διοργανωτές των φεστιβάλ αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα που συνδέονται άμεσα με την πολιτιστική πολιτική και πολιτιστική οικονομία του τόπου που διεξάγονται. Το κοινωνικό, πολιτιστικό, πολιτικό και οικονομικό πολυ-σύστημα διαθέτει μια ποικιλία δυναμικών, οδηγώντας

τις να συναγωνίζονται για την υπεροχή και την «ιδιοκτησία» του φεστιβάλ στο σύνολό του. Αυτό μπορεί να απεικονισθεί με ένα απλό διάγραμμα. Το αστέρι στο κέντρο αντιπροσωπεύει το φεστιβάλ, ενώ οι δυνάμεις γύρω από αυτό εκπροσωπούν τα υποσυστήματα ή τομείς που επιδρούν στο φεστιβάλ.

Σχήμα 4: Οι παράμετροι ενός πολιτιστικού φεστιβάλ

Πηγή: Hauptfleisch T. et al., 2005:43

Σύμφωνα με τους Hauptfleisch T. et al. (2005:44), το παραπάνω μοντέλο μας βοηθάει να κατανοήσουμε τρεις βασικές ιδιότητες που παίζουν σημαντικό ρόλο στην διεξαγωγή των φεστιβάλ, τις εξής:

- Κάθε φεστιβάλ υπόκειται σε όλες αυτές τις παραπάνω δυνάμεις, αν και αυτές δεν έχουν πάντα την ίδια βαρύτητα στις διαδικασίες ή τις ίσες επιπτώσεις στο συγκεκριμένο φεστιβάλ. Κανένα φεστιβάλ δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς τη συνεργασία μεταξύ όλων των παραπάνω δυνάμεων. Ως αποτέλεσμα, καθένας από τους συμμετέχοντες έχει δικαιώματα καθώς και προνόμια από τη συμμετοχή του στην εκδήλωση. Αναπόφευκτα, ένα μεγάλο μέρος των αντιπαραθέσεων που δημιουργούνται γύρω από τα φεστιβάλ προκύπτει από θέματα που αφορούν τον τρόπο με τον οποίο οι συμμετέχοντες αντιλαμβάνονται τα δικαιώματά και τις υποχρεώσεις τους.
- Οι δυνάμεις που απεικονίζονται στο μοντέλο παίζουν η κάθε μία έναν μοναδικό ρόλο στην διεξαγωγή του φεστιβάλ, αλλά έχουν και μια ιδιαίτερη

σχέση μεταξύ τους καθώς ανάλογα με τη φύση της εκδήλωσης, μεταφέρουν μια βαρύτητα που ποικίλει από φεστιβάλ σε φεστιβάλ. Το βάρος και η εξουσία που φέρει η καθεμία από τις παραπάνω δυνάμεις είναι και αυτά που καθορίζουν το χαρακτήρα του φεστιβάλ.

- Κάθε φεστιβάλ φέρει σκοπούς, προσδοκίες και χαρακτηριστικά που σχετίζονται άμεσα με τον τόπο που διεξάγεται (π.χ πολιτιστικά, θρησκευτικά, τουριστικά, οικονομικά χαρακτηριστικά). Για το λόγο αυτό κάθε φεστιβάλ έχει ένα μοναδικό χαρακτήρα άμεσα συνδεδεμένο με την τοπική και θεματική ταυτότητα του. Η φύση του κάθε φεστιβάλ είναι μοναδική.

2.7 Ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης στα φεστιβάλ

Η διοργάνωση φεστιβάλ αποτελεί διακριτό τομέα της πολιτιστικής δράσης των φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης στην Ελλάδα. Δήμοι, περιφέρειες, δημοτικές επιχειρήσεις και ενώσεις φορέων τους αναλαμβάνουν το ρόλο του διοργανωτή φεστιβάλ, ανταγωνιζόμενοι επαγγελματίες διοργανωτές φεστιβάλ και συνεδρίων, τοπικοί επαγγελματικοί φορείς, σύμβουλοι ανάπτυξης, τοπικά εμπορικά επιμελητήρια, τοπικοί και περιφερειακοί τουριστικοί φορείς κ.α. (Kim, Uysal & Chen, 2002:128).

Ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης θεωρείται καθοριστικός όσον αφορά στην εξέλιξη και την ανάπτυξη ενός φεστιβάλ, καθώς είναι στη δικαιοδοσία της να αποφασίζει εάν, πότε, σε ποιο βαθμό και πώς αυτό θα διοργανωθεί (Larson, 2002:125). Με δεδομένο, μάλιστα ότι οι μακροχρόνιες σχέσεις μεταξύ των μελών του δικτύου ενός φεστιβάλ εξασφαλίζουν την πίστη σε αυτό (Getz, Anderson & Larson, 2007:105), συμπεραίνουμε ότι η τύχη του εξαρτάται σημαντικά από τη στάση και το πνεύμα της τοπικής αυτοδιοίκησης όσον αφορά τον πολιτισμό εν γένει και ειδικότερα τα φεστιβάλ.

Σύμφωνα με την έρευνα της Ψαρρού (2013), το 1976 είναι δυνατόν να θεωρηθεί ως το πρώτο καλοκαίρι των δημοτικών φεστιβάλ στη χώρα μας με σημαντικότερο εκείνο του Δήμου Πειραιά στο Βεάκειο και το φεστιβάλ στα Ανώγεια της Κρήτης, με καλλιτεχνικό διευθυντή το Μάνο Χατζιδάκι (Ιωαννίδης, 2010α:115). Έκτοτε, η ανάπτυξή τους διακρίνεται στις ακόλουθες περιόδους:

- Πρώτη περίοδος (1976-1982), κατά την οποία η ανάπτυξη των φεστιβάλ βασίζεται κυρίως σε πρωτοβουλίες του τρίτου τομέα, εθελοντικές δηλαδή ομάδες που με όραμα για την πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής τους (Ιωαννίδης, 2010β: 194).
- Δεύτερη περίοδος (1982-1995), κατά την οποία μετατοπίζεται η εθελοντική διαθεσιμότητα στην τοπική αυτοδιοίκηση, με αποτέλεσμα να συντελείται ένα

είδος «εντατικής πολιτιστικής ανάπτυξης» στον τομέα των φεστιβάλ (Ιωαννίδης, 2002, 2010β:1994)

- Τρίτη περίοδος (1995- 2010), κατά την οποία καταγράφεται περαιτέρω ανάπτυξη των φεστιβάλ, με την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών, την προσέλκυση εναλλακτικών πηγών χρηματοδότησης, των διευρυμένων συνεργασιών (Ιωαννίδης, 2010β: 194).
- Τέταρτη περίοδος (2011-σήμερα), η οποία βρίσκεται σε εξέλιξη και χαρακτηρίζεται από την αναδιάρθρωση της τοπικής αυτοδιοίκησης αλλά και την αβεβαιότητα, την οικονομική δυστοκία και την επιβεβλημένη από την κρίση αναζήτηση νέων δομών και φορμών.

Παρά τη διάδοση των πολιτιστικών φεστιβάλ στην ελληνική επικράτεια, υπάρχει έλλειψη σε σχετική βιβλιογραφία/αρθρογραφία, ενώ απουσιάζουν εκτιμήσεις του ακριβούς πληθυσμού τους. Ως πιθανότερο αίτιο του φαινομένου αυτού, μπορούμε να θεωρήσουμε την απουσία κάποιου κεντρικού φορέα που να ασχολείται με τα φεστιβάλ που λαμβάνουν χώρα στην ελληνική επικράτεια, όπως συμβαίνει σε άλλα κράτη και ενώσεις κρατών.

Τους σκοπούς αυτούς εξυπηρετεί εν μέρει το τμήμα φεστιβάλ και πολιτιστικών εκδηλώσεων του υπουργείου που επιφορτίζεται με την εποπτεία και την ενίσχυση φεστιβάλ ή άλλων πολιτιστικών εκδηλώσεων, τη μελέτη και την οργάνωση φεστιβάλ και άλλων πολιτιστικών εκδηλώσεων ποικίλου περιεχομένου, διεθνούς και πανελληνίου χαρακτήρα, καθώς επίσης και το συντονισμό του δικτύου πολιτιστικής διαχείρισης (Υπουργείο Πολιτισμού & Αθλητισμού, 2017).

Με πρωτοβουλία του εν λόγω τμήματος διενεργείται για πρώτη φορά καταγραφή των φεστιβάλ, τα αποτελέσματα της οποίας δεν είναι προς το παρόν διαθέσιμα. Η έλλειψη αυτή απογραφής των φεστιβάλ συνιστά ομολογουμένως πρόβλημα για τη λήψη αποφάσεων σε επίπεδο υπουργείου, αλλά και για την προώθηση της έρευνας στον τομέα αυτό, με αποτέλεσμα οι ερευνητικές εργασίες να παραμένουν αριθμητικά περιορισμένες.

2.8 Τα είδη των καλλιτεχνικών φεστιβάλ και τα χαρακτηριστικά τους

Τα διεθνή καλλιτεχνικά φεστιβάλ δεν είναι ποτέ αυτοσχέδια ή αυθόρμητα γεγονότα αλλά αποτελούν «σοβαρή διασκέδαση» (Henderson, 1991:15). Ελέγχονται και οργανώνονται από τα μέλη ενός συμβουλίου και τους παραγωγούς, οι οποίοι προσκαλούν τους καλλιτέχνες, αποφασίζουν και κανονίζουν το πρόγραμμα των παραστάσεων καθώς και ορίζουν τους χώρους προσέλευσης. Σκοπός όλων των καλλιτεχνικών φεστιβάλ είναι να προσελκύσουν καλλιτέχνες και κοινό και να τους

επιτρέψουν να απολαύσουν, σε μια σύντομη χρονική περίοδο, πλούσια και συμπυκνωμένη καλλιτεχνική δουλειά (Waterman, 1998:59).

Ένα καλλιτεχνικό φεστιβάλ περιλαμβάνει στο πρόγραμμα του παραστατικές ή/και εικαστικές τέχνες. Ο Hughes (2000:91) αναφέρει ότι οι λόγοι που οδηγούν στην ίδρυση των καλλιτεχνικών φεστιβάλ συμπεριλαμβάνουν την επιθυμία των διοργανωτών: α) να 'γιορτάσουν', να προωθήσουν την γνώση και την επίγνωση καθώς και να αυξήσουν την κατανόηση ενός συγκεκριμένου είδους τέχνης, β) να δώσουν την δυνατότητα στους κατοίκους των πόλεων να παρακολουθήσουν τις τέχνες (καθώς και στους κατοίκους μικρότερων πόλεων που έχουν λιγότερες ευκαιρίες παρακολούθησης των τεχνών) γ) να προσελκύσουν καλλιτέχνες και κοινό που μοιράζονται το κοινό ενδιαφέρον τους για την τέχνη ή το συγκεκριμένο είδος τέχνης και δ) να προσελκύσουν νέους επισκέπτες στην πόλη.

Με βάση την ανάλυση της σχετικής βιβλιογραφίας για την κατηγοριοποίηση των ειδών καλλιτεχνικών φεστιβάλ ανά τον κόσμο, ξεχωρίζουν οι εξής τρεις βασικές κατηγορίες:

1. Μουσικά φεστιβάλ που επικεντρώνονται σε ένα είδος μουσικής όπως rock, jazz, κλασικής, παραδοσιακής, ηλεκτρονικής, έθνικ, χορωδίας κτλ. Επίσης, υπάρχουν μεγάλης κλίμακας μουσικά φεστιβάλ που προβάλουν διαφορετικά είδη μουσικής.
2. Φεστιβάλ θεάτρου, χορού, όπερας και άλλων παραστατικών τεχνών όπως το μουσικό θέατρο, οι street arts, τα ακροβατικά, το κουκλοθέατρο και άλλα.
3. Φεστιβάλ κινηματογράφου και άλλων εικαστικών τεχνών όπως η φωτογραφία, το video, το design, το σχέδιο, η αρχιτεκτονική, η κεραμική και άλλα.

Σύμφωνα με την ιστοσελίδα www.allaboutfestivals.gr, στις 14 Ιουλίου 2016 καταγράφηκε ότι στην Ελλάδα βρίσκονται σε εξέλιξη αλλά και αναμένονται να πραγματοποιηθούν 87 καλλιτεχνικά φεστιβάλ σε 142 περιοχές της Ελλάδας μέχρι το τέλος του έτους 2016. Τα είδη των φεστιβάλ κατηγοριοποιούνται ως εξής:

Πίνακας 5: Είδη φεστιβάλ στην Ελλάδα (2016)

49% Μουσικής	10% Εικαστικών
25% Παραστατικών τεχνών	6% Διάφορα
13% Κινηματογράφου	

Πηγή: allaboutfestivals.gr, 2016

Επιπροσθέτως, τα καλλιτεχνικά φεστιβάλ έχουν συνήθως διάφορους σκοπούς και μπορεί να είναι μόνο-θεματικά περιλαμβάνοντας ένα είδος τέχνης όπως τον χορό, τον κινηματογράφο, τη μουσική ή πολύ-θεματικά περιλαμβάνοντας διάφορα είδη τέχνης. Μερικά φεστιβάλ χρωστούν την ίδρυση τους στην επιθυμία να τιμηθεί και να αναγνωριστεί το έργο ενός καλλιτέχνη (π.χ. αφιέρωμα στο έργο του Μότσαρτ) αλλά και να αναδείξουν μια συγκεκριμένη περίοδο στην εξέλιξη ενός είδους τέχνης (π.χ. αφιέρωμα στο αρχαίο ελληνικό δράμα). Άλλα φεστιβάλ επικεντρώνονται σε συγκεκριμένα είδη τέχνης όπως οι εικαστικές τέχνες, ο σύγχρονος χορός ή η jazz μουσική. Ο Getz (2007) αναφέρει ότι τα καλλιτεχνικά φεστιβάλ περιλαμβάνουν μια ποικιλία από:

- Ερασιτεχνικά ή επαγγελματικά γεγονότα
- Διαγωνιστικά ή εορταστικά γεγονότα
- Μονό-θεματικά ή πολύ-θεματικά γεγονότα
- Επί πληρωμή ή δωρεάν γεγονότα
- Τακτικά (π.χ. ετήσια) ή μοναδικά γεγονότα
- Γεγονότα με τοπικό, εθνικό ή διεθνή προσανατολισμό

Τέλος, όπως προκύπτει από την έρευνα, ότι τα μεγαλύτερα και γνωστότερα καλλιτεχνικά φεστιβάλ παρουσιάζουν ένα μεικτό πρόγραμμα που μπορεί να περιλαμβάνει μουσική, χορό, εικαστικά, κωμωδία, θέατρο δρόμου κτλ. Οι βασικές παραστάσεις παρακολουθούνται επί πληρωμή, χρησιμοποιούν διάφορους χώρους παραστάσεων και μπορεί να διαρκέσουν από ένα διήμερο έως ένα μήνα. Το πρόγραμμά τους επιμελείται από τον καλλιτεχνικό διευθυντή και την επιτροπή τους.

2.9 Επιτυχημένα διεθνή καλλιτεχνικά φεστιβάλ στην Ευρώπη

Στις Ευρωπαϊκές πόλεις πραγματοποιούνται ετησίως εκατοντάδες επιτυχημένα διεθνή καλλιτεχνικά φεστιβάλ. Παρακάτω γίνεται αναφορά σε τρία πολύ σημαντικά φεστιβάλ που πραγματοποιούνται με επιτυχία κάθε χρόνο εδώ και πολλές δεκαετίες στις Ευρωπαϊκές πόλεις του Εδιμβούργου, του Σάλτσμπουργκ και της Αβινιόν. Τα τρία αυτά φεστιβάλ επιλέχθηκαν με βάση την επιτυχία και τη δημοτικότητα τους καθώς προσελκύουν χιλιάδες επισκέπτες αλλά και κυρίως διότι αποτελούν πολιτιστικά γεγονότα με κάλυψη των διεθνών μέσων ενημέρωσης. Επιπλέον, η συμμετοχή των

προσκεκλημένων καλλιτεχνών στις παραστάσεις τους αποτελεί άμεση διεθνή καλλιτεχνική αναγνώριση του έργου τους.

Το Διεθνές Φεστιβάλ του Εδιμβούργου

Το Διεθνές Φεστιβάλ του Εδιμβούργου (Edinburgh International Festival) είναι ένα από τα πιο δημοφιλή Ευρωπαϊκά φεστιβάλ και συγκεντρώνει μερικές από τις δημοφιλέστερες όπερες, θιάσους, μπαλέτα και τις μουσικά σχήματα από όλο τον κόσμο. Ξεκίνησε το 1947 ως ένα βήμα για την ειρήνη και την ενότητα στην Ευρώπη μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Από τότε το φεστιβάλ έχει μεγαλώσει σε φήμη πέρα από τα ευρωπαϊκά σύνορα και προσελκύει χιλιάδες επισκέπτες από κάθε γωνιά της γης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα αφιερώματα που γίνονται κάθε χρόνο σε διάφορους πολιτισμούς προερχόμενους από κάθε γωνιά του πλανήτη, ολοκληρώνοντας έτσι την εικόνα ενός πολυπολιτισμικού φεστιβάλ που έχει ως στόχο να αναδείξει κάθε μορφή τέχνης. Η έναρξή του συνήθως συνοδεύεται με κάποια συναυλία, ενώ η λήξη του χαρακτηρίζεται από άπειρα πυροτεχνήματα που δημιουργούν ένα μοναδικό φαντασμαγορικό υπερθέαμα. Σύμφωνα με την μελέτη *Hundering Hooves* (2016), το φεστιβάλ του Εδιμβούργου συμβάλει ποικιλοτρόπως στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των ανθρώπων της Σκωτίας, της Βρετανίας αλλά και ολόκληρου του κόσμου συνεισφέροντας πολιτιστικά, οικονομικά, εκπαιδευτικά και κοινωνικά. Το φεστιβάλ έχει το παρακάτω εξής ξεκάθαρο όραμα:

- Να παρουσιάσει ένα ευρύ φάσμα παραστάσεων από κορυφαίους διεθνείς καλλιτέχνες στο ευρύτερο δυνατό κοινό
- Να προσφέρει προσιτές ευκαιρίες παρακολούθησης διεθνών παραστάσεων και θεαμάτων στο κοινό από τη Σκωτία, το υπόλοιπο Ηνωμένο Βασίλειο αλλά και από τον υπόλοιπο κόσμο
- Να αναδείξει τον πολιτιστικό πλούτο της Σκωτίας
- Να παρουσιάσει ένα πρόγραμμα πλούσιο σε πρωτοποριακές παραστάσεις και να ενθαρρύνει τη δουλειά νέων καλλιτεχνών
- Να καλωσορίσει και να δώσει τη δυνατότητα σε όσο το δυνατόν περισσότερους Σκωτσέζους και επισκέπτες να ζήσουν και να απολαύσουν το Διεθνές Φεστιβάλ
- Να ενθαρρύνει την παρακολούθηση τεχνών και τη συμμετοχή στην καλλιτεχνική δημιουργία καθ' όλη τη διάρκεια του έτους¹⁹.

Μετά από σχεδόν 70 χρόνια διοργανώσεων, το φεστιβάλ μπορεί να συγκριθεί με την εισπρακτική επιτυχία και τη διεθνή ακτινοβολία που απολαμβάνει το Μοντρέ, το Σάλτσμπουργκ και τα BBC Proms. Κάθε Αύγουστο χιλιάδες επισκέπτες συρρέουν στη

¹⁹ <http://www.eif.co.uk/about-us/our-mission-and-history#.V-zbffl97cc>

Σκωτία για κάποια από τις θεατρικές ή μουσικές παραγωγές, σε συνδυασμό με τις πολλές τουριστικές της χάρες (Η Καθημερινή, 2015).

Εικόνα 1: Διεθνές Φεστιβάλ Εδιμβούργου, Παράσταση σε ανοιχτό χώρο

Copyright: Heraldscotland.com

Το Διεθνές Φεστιβάλ του Σάλτσμπουργκ

Κάθε καλοκαίρι η γενέτειρα του Μότσαρτ φιλοξενεί το σημαντικό φεστιβάλ όπερας και θεάτρου του Σάλτσμπουργκ. Το φεστιβάλ του Σάλτσμπουργκ διοργανώθηκε για πρώτη φορά το 1920 με σκοπό να προωθήσει την ειρήνη και τη συμφιλίωση των λαών μέσω της μουσικής²⁰. Για τους λάτρεις της τέχνης αποτελεί έναν σημαντικό προορισμό. Η συμμετοχή στο φεστιβάλ του Σάλτσμπουργκ αποτελεί σημαντικό σταθμό για το βιογραφικό των καλλιτεχνών που επιδιώκουν την διεθνή σταδιοδρομία τους.

Το 1950 φεστιβάλ εδραιώθηκε με ψήφισμα νόμου και επιδοτείται από κρατικούς πόρους κατά 40%, από τοπικούς και δημοτικούς πόρους κατά 20% καθώς και από τον Τουριστικό Οργανισμό της Αυστρίας. Έκτοτε το Νέο Διοικητικό Συμβούλιο επιδίωξε περισσότερη εξωστρέφεια και την παρουσίαση έργων σύγχρονων καλλιτεχνών αναδεικνύοντας περισσότερες πρωτοποριακές παραστάσεις. Ο αριθμός των παραστάσεων αυξήθηκε από 85 σε 197 μεταξύ 1977 και 1998 και ο αριθμός των επισκεπτών από 147,000 σε 283,000 για την ίδια περίοδο. Πολλές χρονιές οι εισπράξεις ήταν τόσο υψηλές που έφτασαν να καλύψουν ως και το 72% του λειτουργικού κόστους. Αναμφισβήτητα το Φεστιβάλ του Σάλτσμπουργκ θεωρείται ένα από τα μεγαλύτερα και σημαντικότερα φεστιβάλ όπερας και κλασικής μουσικής του κόσμου.

²⁰ <https://www.salzburgerfestspiele.at/language/en-us/institution/publikationen>

Το φεστιβάλ επιδιώκει την συνεχή πολιτιστική και καλλιτεχνική ανάπτυξη του προσπαθώντας να επεκτείνει τις δραστηριότητες του αλλά και να εξερευνάει και να ανακαλύπτει νέους τομείς πολιτιστικών δράσεων. Το Τμήμα Ανάπτυξης του Φεστιβάλ του Σάλτσμπουργκ εστιάζει στην αναζήτηση νέων χορηγών και υποστηρικτών με στόχο τον σχεδιασμό προγραμμάτων για τη νεολαία, καθώς και στην αναζήτηση μελλοντικών μοντέλων υποστήριξης. Το φεστιβάλ έχει συνεισφέρει σημαντικά στη φήμη του Σάλτσμπουργκ ως μια πόλη με ένα εξαιρετικό φεστιβάλ μουσικής. Από τα πρώτα χρόνια της ίδρυσής του το φεστιβάλ διατηρεί το όνομά του για την εξαιρετικά υψηλή ποιότητα των παραστάσεων του, τη συνεργασία του με διεθνείς καλλιτέχνες και τον επιτυχημένο συνδυασμό πρωτοποριακού και παραδοσιακού προγράμματος.

Εικόνα 2: Διεθνές Φεστιβάλ Σάλτσμπουργκ, Ζωντανή μετάδοση στην πλατεία Karitelplatz

Copyright: Economist.com

Το Διεθνές Φεστιβάλ της Αβινιόν

Το Φεστιβάλ της Αβινιόν είναι ένα από τα σημαντικότερα διεθνή φεστιβάλ του σύγχρονου ζωντανού θεάματος. Κάθε χρόνο, τον Ιούλιο, η Αβινιόν γίνεται μία πόλη-θέατρο, μεταμορφώνοντας την αρχιτεκτονική της κληρονομιά σε χώρους παραστάσεων, και υποδέχεται δεκάδες χιλιάδες φίλους του θεάτρου. Η επίσημη Αυλή του Palais des Papes είναι ο χώρος όπου γεννήθηκε το 1947 το Φεστιβάλ της Αβινιόν, με την τραγωδία του βασιλιά Ριχάρδου II του William Shakespeare, σε σκηνοθεσία του Jean Vilar. Αυτός ο υπαίθριος χώρος παράστασης φιλοξενεί 2000 θεατές, στο κέντρο ενός κτιρίου που συγκαταλέγεται στην παγκόσμια κληρονομιά της UNESCO.

Κατά τη διάρκεια των πρώτων 17 ετών που διοίκησε ο Ζαν Βιλάρ και με την υποστήριξη πολλών γνωστών ηθοποιών βασικός στόχος του φεστιβάλ ήταν η πολιτιστική αποκέντρωση και η αναγέννηση του Γαλλικού θεάτρου με βασικό όραμα

τον πειραματισμό με νέους μη συμβατικούς χώρους παραστάσεων. Μεταπολεμικά και κατά τις δεκαετίες του 1960 και του 1970 το φεστιβάλ υποστηρίχτηκε από πρωτοπόρους θιάσους και Ευρωπαϊκούς πολιτιστικούς οργανισμούς και έγινε γνωστό στο ευρύ κοινό²¹. Τις τελευταίες δυο δεκαετίες οι νέοι καλλιτεχνικοί διευθυντές του μετέφεραν την έδρα του φεστιβάλ στην Αβινιόν και επιδιώκουν στενότερες επαφές με την τοπική κοινωνία, δίνοντάς περισσότερες ευκαιρίες παρακολούθησης παραστάσεων στο νεότερο κοινό αλλά και οργανώνοντας παραστάσεις κατά τη διάρκεια του έτους. Ένας πρωταρχικός στόχος του φεστιβάλ είναι και η ενδυνάμωση των δεσμών με τις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες αλλά και το να αποτελέσει ένα σταυροδρόμι Ευρωπαϊκού πολιτισμού. Για το λόγο αυτό χρηματοδοτεί και θεατρικές παραγωγές που περιοδεύουν σε όλο τον κόσμο²².

Ο πρωτοποριακός και «ριψοκίνδυνος» χαρακτήρας των παραστάσεων του φεστιβάλ που εμπιστεύεται τις επιλογές των καλλιτεχνών παραμένει στο επίκεντρο του καλλιτεχνικού οράματος του φεστιβάλ. Το Φεστιβάλ της Αβινιόν προσφέρει στους θεατές του τη χαρά της ανακάλυψης, παράλληλα με την απόλαυση του στοχασμού, μετατρέποντας την πόλη σε ένα φόρουμ όπου όλοι μπορούν να εμπλακούν.

Εικόνα 3: Φεστιβάλ της Αβινιόν, Παράσταση στο Palais de Papes

Copyright: festival-avignon.com

Κλείνοντας αυτή την παράγραφο, ο Πίνακας 6 δείχνει τα σημαντικότερα στοιχεία των φεστιβάλ που παρουσιάστηκαν νωρίτερα:

²¹ <http://www.avignon-et-provence.com/en/culture/avignon-theatre-festival>

²² <http://www.festival-avignon.com/en/history>

Πίνακας 6: Διεθνή Ευρωπαϊκά φεστιβάλ σε αριθμούς

	Φεστιβάλ Αβινιόν 2015	Φεστιβάλ Σάλτσμπουργκ 2015	Φεστιβάλ Εδιμβούργου 2015
Έτος ίδρυσης φεστιβάλ	1947	1920	1947
Διάρκεια	19 ημέρες	44 ημέρες	25 ημέρες
Θέατρα και χώροι παραστάσεων	20	14	24
Αριθμός παραστάσεων	300	188	188
Είδη παραστάσεων			
• Όπερα	-	41	14
• Θέατρο	27	42	56
• Μουσική	15	85	63
• Χορός	7	-	12
• Παιδικές/νεανικές παραστάσεις	3	20	-
• Κινηματογράφος	15	-	-
• Δρώμενα	20		
Αριθμός θεατών	140.000	263.500	420.000
Αριθμός κατοίκων πόλης	92.000	146.631	495.360
Χώρες προέλευσης επισκεπτών	75	74	75
Τοπικό κοινό	33%	-	-
Εθνικό κοινό	53%		
Διεθνές κοινό	14%		
Πληρότητα	95%	95%	82%
Έσοδα από την πώληση εισιτηρίων	-	28.642.188 €	3.660.000 £
Μόνιμοι υπάλληλοι	29	216	46
Χρηματοδότηση	52% Δημόσιοι Φορείς 48% Πωλήσεις εισιτηρίων, παραγωγών, χορηγίες	46% Πωλήσεις εισιτηρίων 22% Δημόσιοι φορείς 21% Χορηγίες 11% Άλλο	29% Πωλήσεις εισιτηρίων 44% Δημόσιοι φορείς 25% Χορηγίες 2% Άλλο

Πηγές: <http://www.festival-avignon.com/en/facts-and-figures>
<https://www.salzburgerfestspiele.at/en/facts>
http://www.eif.co.uk/sites/default/files/images/2015_facts_figures.pdf

2.10 Επιτυχημένα διεθνή καλλιτεχνικά φεστιβάλ στην Ελλάδα

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω στην Ελλάδα πραγματοποιούνται ετησίως εκατοντάδες φεστιβάλ διαφόρων ειδών και χαρακτηριστικών. Επιλέχθηκαν τα δυο

παρακάτω καθιερωμένα και επιτυχημένα διεθνή Ελληνικά φεστιβάλ τα οποία υποστηρίζονται από το Υπουργείου Πολιτισμού για πάνω από εξήντα χρόνια και προσφέρουν την ευκαιρία στο Ελληνικό κοινό να παρακολουθήσουν διεθνείς καταξιωμένους καλλιτέχνες.

Διεθνές Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου

Το Διεθνές Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου ξεκίνησε το 1955 και διεξάγεται κάθε χρόνο στην Αθήνα και την Επίδαυρο της Πελοποννήσου. Οι εκδηλώσεις του περιλαμβάνουν θεατρικές και χορευτικές παραστάσεις, συναυλίες, αρχαία κωμωδία και τραγωδία, εικαστικές εκθέσεις κ.α. Οι καλλιτεχνικές επιλογές του αφορούν κυρίως παραστάσεις καταξιωμένων και εδραιωμένων καλλιτεχνών. Έχει έντονο διεθνή χαρακτήρα και συνήθως διεξάγεται κατά τους θερινούς μήνες έως και τα μέσα Αυγούστου. Κατά τη διάρκεια της παρουσίας του φεστιβάλ έχουν δώσει παραστάσεις μερικά από τα μεγαλύτερα ονόματα της μουσικής όπως ο Γιώργος Μητρόπουλος, η Μαρία Κάλλας, ο Sain-Saens, ο Μπίσλαβ Ροστρόποβιτς ο, ο Λουτσιάνο Παβαρότι, ο Λεωνίδας Καβάκος και ο Δημήτρης Σγούρος. Σημαντικά ονόματα του θεάτρου ήταν ο Ροντρήρης, ο Κουν, ο Στρέλερ, ο Πίτερ Χολ, το Θέατρο Νο, την Όπερα του Πεκίνου. Τέλος, μερικά από τα μεγαλύτερα ονόματα του χορού που συμμετείχαν ήταν ο Μπαλανσίν, η Πίνα Μπάους, ο Νουρέγιεφ με την Φοντέιν αλλά και η Σουλβί Γκιγιέμ²³.

Μέχρι το 2005 το Ελληνικό Φεστιβάλ χρησιμοποιούσε ως χώρους παραστάσεων το Ωδείο Ηρώδου Αττικού, τα αρχαία θέατρα της Επιδαύρου (Θέατρο του Ασκληπιείου και Θέατρο Αρχαίας Πόλεως), και το θέατρο Λυκαβηττού. Με την αλλαγή διεύθυνσης του Ελληνικού Φεστιβάλ το 2006 υπό τον Γιώργο Λούκο ακολούθησε μια περίοδος καλλιτεχνικής καταξίωσης και εμπορικής επιτυχίας. Από το καλοκαίρι του 2006 η εταιρεία ξεκίνησε ένα πρόγραμμα επέκτασης των χώρων στους οποίους πραγματοποιούνται οι παραστάσεις της, στην οδό Πειραιώς 260, το Μουσείο Μπενάκη, τη Σχολή Καλών Τεχνών κ.α. Στόχος της νέας πολιτικής ήταν τα δώσει ευκαιρίες φιλοξενίας σε ακόμα περισσότερους καλλιτέχνες αλλά και να οργανώσει συμπαραγωγές με σημαντικά φεστιβάλ και θεατρικούς οργανισμούς του εξωτερικού.

Το Διεθνές Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου έχει ξεκάθαρο όραμα. Εκτός από τη δημιουργία νέων χώρων για τις παραστάσεις του, το φεστιβάλ στοχεύει στη διεύρυνση του κοινού που τις παρακολουθεί, στην ανάδειξη και προβολή του έργου νέων καλλιτεχνών, στην παρουσίαση μέσα από την πρόσκληση και τη συνεργασία με ενδιαφέροντα καλλιτεχνικά σχήματα των σύγχρονων τάσεων στο χορό, τη μουσική

²³ <http://greekfestival.gr>

και το θέατρο. Ταυτόχρονα γίνεται μια συνεχής προσπάθεια να συντονιστεί ο βηματισμός του Φεστιβάλ με τα σημαντικά ομοειδή ευρωπαϊκά φεστιβάλ.

Το Φεστιβάλ είναι σημαντικότερος θεσμός καθόσον βοηθά στην προαγωγή του ελληνικού πολιτισμού ενώ μέσω της εξωστρέφειας που διαθέτει και ενισχύει τη διαλεκτική σχέση στην καλλιτεχνική δημιουργία.

Εικόνα 4: Χώροι παραστάσεων «Πειραιώς 260»

Copyright: in.gr

Εικόνα 5: Αρχαίο Θέατρο της Επιδαύρου

Copyright: elculture.gr

Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης

Το Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης είναι από τα πιο σημαντικά φεστιβάλ κινηματογράφου της νοτιοανατολικής Ευρώπης, το βήμα παρουσίασης της

ετήσιας ελληνικής παραγωγής και το πρωτεύον και παλαιότερο φεστιβάλ στα Βαλκάνια για τις δημιουργίες νεοεμφανιζόμενων κινηματογραφιστών από όλο τον κόσμο. Εγκαινιάστηκε το 1960 ως Εβδομάδα Ελληνικού Κινηματογράφου και από το 1992 έγινε διεθνές, περιλαμβάνοντας Διαγωνιστικό Τμήμα Ταινιών Μεγάλου Μήκους πρωτοεμφανιζόμενων σκηνοθετών με την πρώτη ή τη δεύτερή τους ταινία. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, το Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης, ξεπερνώντας το πλαίσιο που όριζε επί δεκαετίες η διοργάνωση της μιας κεντρικής του εκδήλωσης τον Νοέμβριο, έχει καταστεί ένας οργανισμός με διαρκώς αυξανόμενη ακτίνα δράσεων πολιτισμού σε όλη τη διάρκεια του έτους. Το επίσημο πρόγραμμα του διακλαδώνεται στο Διαγωνιστικό Τμήμα (με πρώτες και δεύτερες ταινίες σκηνοθετών), Εκτός Συναγωνισμού και Ειδικές Προβολές ²⁴.

Το Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης, αποτελεί τόπο συνάντησης νέων κινηματογραφιστών από όλον τον κόσμο και πόλο έλξης πολλών αναγνωρισμένων προσωπικοτήτων του παγκόσμιου κινηματογραφικά στερεώματος, όπως οι Francis Ford Coppola, Wim Wenders, Costa Gavras, Sofia Coppola, Faye Dunaway, Isabelle Huppert, Harvey Keitel, Patrice Chereau, Catherine Deneuve, Walter Salles, Sandrine Bonnaire, Lili Taylor, Chen Kaige, Juliette Lewis, Valeria Golino, ανάμεσα σε πολλούς άλλους. Οι αίθουσες ΟΛΥΜΠΙΟΝ και ΠΑΥΛΟΣ ΖΑΝΝΑΣ αποτελούν τον κεντρικό χώρο διεξαγωγής του Φεστιβάλ του Νοεμβρίου αλλά και ένα από τα πλέον ζωντανά κύτταρα της πολιτιστικής ζωής της Θεσσαλονίκης καθόλη τη διάρκεια του έτους. Προβολές ταινιών από τα τμήματα του Φεστιβάλ του Νοεμβρίου καθώς και ποικίλες εκδηλώσεις, όπως τα masterclasses και τα πάνελ ανοιχτών συζητήσεων, πραγματοποιούνται στις τέσσερις σύγχρονες αίθουσες στις αποθήκες της Προβλήτας Α του λιμανιού της Θεσσαλονίκης.

Το όραμα του Φεστιβάλ Κινηματογράφου της Θεσσαλονίκης είναι η διαρκής εξέλιξη του, να διεκδικεί και να επιτυγχάνει μια ολοένα και αυξανόμενη διεθνή εμβέλεια, παρουσιάζοντας τις πλέον πρωτοποριακές ανεξάρτητες παραγωγές από ολόκληρο τον κόσμο και αναπτύσσοντας δραστηριότητα για τους επαγγελματίες του διεθνούς κινηματογραφικού χώρου. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, το Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης, ξεπερνώντας το πλαίσιο που όριζε επί δεκαετίες η διοργάνωση της μιας κεντρικής του εκδήλωσης τον Νοέμβριο, πέτυχε να καταστεί ένας οργανισμός με διαρκώς αυξανόμενη ακτίνα δράσεων πολιτισμού σε όλη τη διάρκεια του έτους. Κάθε Μάρτιο τα τελευταία 20 χρόνια πραγματοποιεί με επιτυχία το Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ ενώ όλη τη διάρκεια του έτους προβάλλονται επιλεγμένες ταινίες στις αίθουσες προβολών του φεστιβάλ.

²⁴ <http://www.filmfestival.gr/>

Εικόνα 6: Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης, Η προβλήτα Α του λιμανιού

Copyright: naftemporiki.gr

Ομοίως με τον Πίνακα 6, ο Πίνακας 7 δείχνει τα βασικά στατιστικά στοιχεία των δυο ελληνικών φεστιβάλ που πραγματοποιήθηκαν το 2015:

Πίνακας 7: Διεθνή Ελληνικά φεστιβάλ σε αριθμούς (2015)

	Φεστιβάλ Αθηνών & Επιδαύρου 2015	Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης 2015
Έτος ίδρυσης φεστιβάλ	1957	1960
Διάρκεια	81 ημέρες	10 ημέρες
Θέατρα και χώροι παραστάσεων	11	6
Αριθμός παραστάσεων/προβολών	186	271
Είδη παραστάσεων	Πολύ-θεματικό <ul style="list-style-type: none"> • Μουσική/Όπερα 40 • Χορός 20 • Θέατρο 82 • Εικαστικά 40 • Δρώμενα 4 	Κινηματογράφος <ul style="list-style-type: none"> • Ταινίες μεγάλου μήκους • Ταινίες μικρού μήκους • Animation
Αριθμός θεατών	204.258	-
Αριθμός κατοίκων πόλης	4.000.000	1.110.000
Πληρότητα	51,8%	-
Έσοδα από την πώληση εισιτηρίων	<i>Τα επίσημα στοιχεία δεν είναι διαθέσιμα από τα φεστιβάλ</i>	
Μόνιμοι υπάλληλοι		
Έκτακτοι υπάλληλοι		
Χρηματοδότηση δημοσίων φορέων		

Πηγές: <http://greekfestival.gr/>, <http://www.filmfestival.gr/>

Σημαντικότερα διεθνή καλλιτεχνικά φεστιβάλ στην Ελλάδα

Στις μέρες μας ο αριθμός των υλοποιούμενων φεστιβάλ στην Ελλάδα είναι σχεδόν αδύνατον να καταγραφεί καθώς, αν και υπάρχει σχετικό Τμήμα Φεστιβάλ στο Υπουργείο Πολιτισμού δεν συλλέγονται ούτε καταγράφονται δεδομένα σχετικά με την διεξαγωγή φεστιβάλ στην Ελλάδα. Όπως έχει υποστηριχθεί όμως ο συνολικός τους αριθμός εκτιμάται ότι είναι ιδιαίτερα μεγάλος καθώς σχεδόν κάθε δήμος της χώρας πραγματοποιεί ετησίως και ένα καλλιτεχνικό πολύ-θεματικό συνήθως φεστιβάλ.

Παρόλα αυτά, κατόπιν έρευνας που πραγματοποιήθηκε μέσω του διαδικτύου και του τύπου, παρακάτω γίνεται μια απόπειρα καταγραφής των σημαντικότερων (κατά τα κριτήρια της έρευνας) διεθνών, ετήσιων, καλλιτεχνικών φεστιβάλ στην Ελλάδα. Τα παρακάτω φεστιβάλ προκύπτουν τόσο από δημόσια αλλά και ιδιωτική πρωτοβουλία και τα περισσότερα διεξάγονται τακτικά και ετήσια πάνω από τουλάχιστον μια δεκαετία.

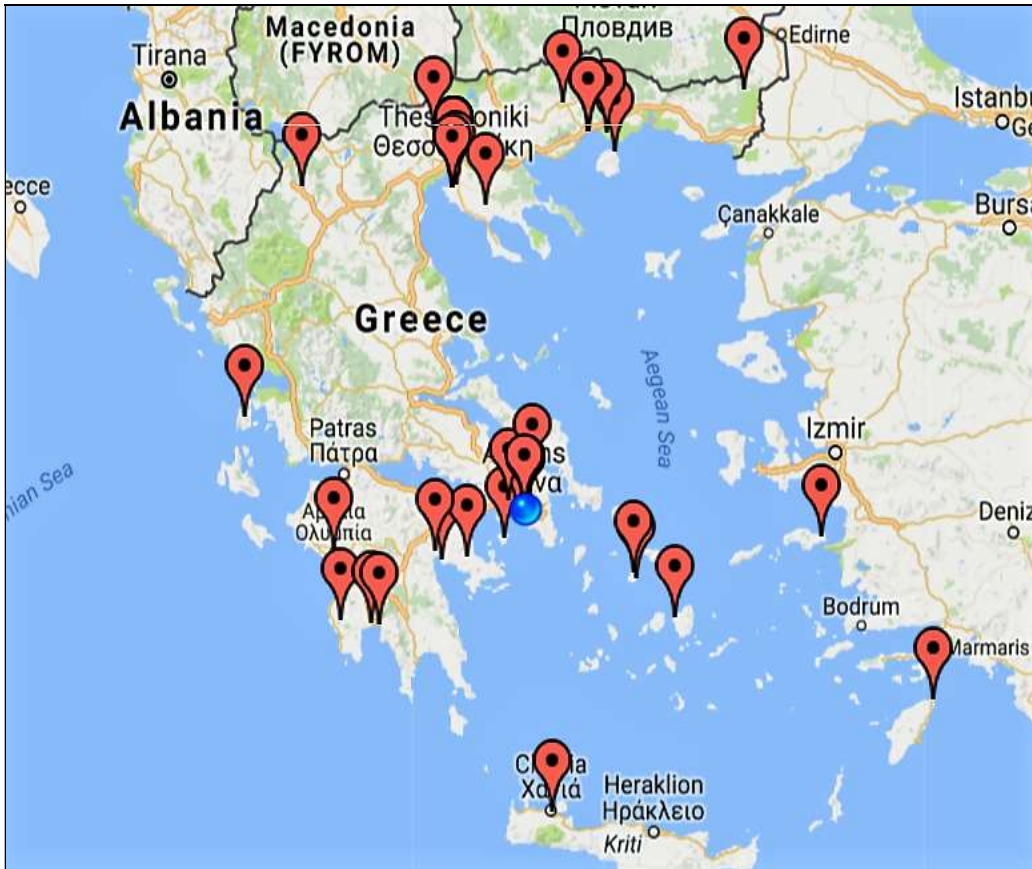
Πίνακας 8: Σημαντικότερα ετήσια Ελληνικά καλλιτεχνικά φεστιβάλ (2016 & 2017)

Περιοχή	Ονομασία	Ιστοσελίδα	Είδος τέχνης
Αττική	Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου της Αθήνα	www.aiff.gr	Κινηματογράφος
Αττική	Rockwave festival	www.rockwavefestival.gr	Μουσική
Αττική	Φεστιβάλ Αθηνών & Επιδαύρου	http://greekfestival.gr	Πολύ-θεματικό
Αττική	Athens Photo Festival	www.photofestival.gr	Φωτογραφία
Αττική - Αίγινα	Διεθνές Φεστιβάλ Μουσικής Αίγινας	www.aeginamusicfestival.gr	Κλασική Μουσική
Αττική - Ελευσίνα	Αισχύλεια	http://aisxylia.gr	Πολύ-θεματικό
Θεσσαλονίκη	Δημήτρια	http://dimitria.thessaloniki.gr	Πολύ-θεματικό
Θεσσαλονίκη	Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου	www.filmfestival.gr/	Κινηματογράφος
Θεσσαλονίκη	Διεθνές Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ	www.filmfestival.gr/	Ντοκιμαντέρ
Θεσσαλονίκη	Διεθνές Φεστιβάλ Μουσικής	http://reworks.gr/	Σύγχρονη Μουσική
Καβάλα και Θάσος	Φεστιβάλ Φιλίππων	http://philippifestival.gr/	Πολύ-θεματικό

Καβάλα	Φεστιβάλ Παπαιωνάννου	http://dok.gr/	Πολύ-θεματικό
Έβρος	Συνάντηση Νέων Αρδα	www.ardasfestival.gr/	Μουσική
Δράμα	Διεθνές Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους	www.dramafilmfestival.gr	Κινηματογράφος
Καστοριά	River Party	http://people.gr/riverparty/	Μουσική
Κικλίσ	Διεθνές Φεστιβάλ Κουκλοθέατρου & Πantomίμας	www.kilkis-festival.gr/	Θέατρο
Χαλκιδική	Sani Festival	http://www.sanifestival.gr/	Jazz Μουσική
Καλαμάτα	FestMiden	http://www.festivalmiden.gr/taftotita.html	Κινηματογράφος
Καλαμάτα	Διεθνές Φεστιβάλ Χορού	http://www.kalamatadancefestival.gr	Σύγχρονος Χορός
Σύρος	Animasyros	http://www.animasyros.gr	Κινούμενα Σχέδια
Σύρος	International festival of the Aegean	www.festivaloftheaegean.com	Κλασσική Μουσική
Ναύπλιο	Φεστιβάλ Ναυπλίου	http://www.nafplionfestival.gr/	Μουσική
Άργος	Φεστιβάλ Άργους-Μυκηνών	-	Πολύ-θεματικό
Νάξος	Φεστιβάλ Νάξου	http://www.bazeostower.gr	Πολύ-θεματικό
Ολυμπία - Δυτικής Πελονήσου & Στ. Ελλάδας	Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου για παιδιά και νέους	https://olympiafestival.gr	Κινηματογράφος
Σάμος	Samos young artist festival	http://www.schwarzfoundation.com/el/samos-young-artists-festival	Πολύ-θεματικό
Λευκάδα	Διεθνές φεστιβάλ Φολκλόρ	-	Πολύ-θεματικό
Ρόδος	Διεθνές Φεστιβάλ Ρόδου	www.rhodes.com.gr/festival	Κλασσική Μουσική-Όπερα
Χανιά	Chania Dance Days	http://dancedays.gr/	Σύγχρονος Χορός

Με βάση τον Πίνακα 8 γίνεται η παρακάτω γεωγραφική απεικόνιση των φεστιβάλ.

Χάρτης 1: Γεωγραφική απεικόνιση σημαντικότερων Διεθνών Καλλιτεχνικών Φεστιβάλ στην Ελλάδα (2016)

2.11 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάστηκαν αρχικά οι ορισμοί, τα χαρακτηριστικά και οι τυπολογίες των φεστιβάλ. Τα φεστιβάλ είναι ένα πολιτιστικό αγαθό που έχουν συνδεθεί με την έννοια της δημόσιας εορτής και την πρόκληση ευθυμίας των θεατών. Χαρακτηριστικό είναι ότι ως θεσμός υπάρχει από την αρχαιότητα έως σήμερα εκφράζει μια διαχρονική ανθρώπινη ανάγκη. Τα φεστιβάλ μπορούν να διακριθούν σε αρκετές κατηγορίες ανάλογα με τον χώρο, το είδος, το μέγεθος, τη φύση της διοργάνωσης, κτλ. Κατά συνέπεια τα επιστημονικά πεδία που ασχολούνται με την μελέτη των φεστιβάλ είναι πολυάριθμα, υποδεικνύοντας τον πολύπλευρο χαρακτήρα τους. Η πολυπλοκότητα του θεσμού των φεστιβάλ επίσης αντικατοπτρίζεται στον μεγάλο αριθμό των παραμέτρων του, ήτοι: την πλευρά των διοργανωτών, την τοπική κοινωνία, τους χορηγούς, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, τους συνεργάτες, τους συμμετέχοντες, τους θεατές κτλ. Παρατηρώντας την διεθνή εμπειρία συμπεραίνεται ότι τα φεστιβάλ συμβάλουν σημαντικά στην ανάδειξη του πολιτισμού, όντας διαχρονικοί θεσμοί με σημαντική θέση στην πολιτιστική πολιτική των Ευρωπαϊκών χωρών και της Ελλάδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ – Ο φεστιβαλικός τουρισμός

3.1 Εισαγωγή

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται η έννοια και τα χαρακτηριστικά του τουρισμού με έμφαση στον ρόλο του πολιτισμού και τα φεστιβάλ στον τουρισμό. Αναλύονται το εννοιολογικό πλαίσιο του τουρισμού, οι παράγοντες της τουριστικής ζήτησης, τα είδη του τουρισμού, η έννοια του πολιτιστικού τουρισμού, η τυπολογία των τουριστών του πολιτιστικού τουρισμού, οι έννοιες του καλλιτεχνικού και του φεστιβαλικού τουρισμού και τέλος ο φεστιβαλικός τουρισμός στην Ελλάδα.

3.2 Το εννοιολογικό πλαίσιο και τα χαρακτηριστικά του τουρισμού

Ο τουρισμός είναι ένα παγκόσμιο κοινωνικό-οικονομικό φαινόμενο, το οποίο βασίζεται στην ανάγκη του ανθρώπου για αναψυχή και τη γνωριμία ξένων τόπων και πολιτισμών. Τουρισμός σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (World Tourism Organization, 2004) είναι οι δραστηριότητες των ατόμων που ταξιδεύουν και διαμένουν σε προορισμούς εκτός του συνήθους περιβάλλοντος τους για χρονικό διάστημα μικρότερο του έτους, με σκοπό την αναψυχή, τις εμπορικές και επιχειρηματικές δραστηριότητες ή και άλλους σκοπούς (WTO, 2004, Holloway, 2006:5, Youell, 1996:223-4).

Η *The Tourism Society* (2012)²⁵ ορίζει και ως τουρισμό την προσωρινή, μικρής διάρκειας κίνηση ατόμων εκτός των τόπων που ζουν και εργάζονται, καθώς και τις δραστηριότητες τους κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στους προορισμούς, που περιλαμβάνουν την μετακίνηση τους για κάθε σκοπό καθώς και τις ημερήσιες επισκέψεις ή εκδρομές.

Ο τουρισμός είναι ένα πολυσύνθετο φαινόμενο με πολλές διαστάσεις, που ανάλογα με τον χώρο στον οποίο αναπτύσσονται, κατατάσσονται σε οικονομικές, κοινωνικές, ψυχολογικές, πολιτικές, οικολογικές, νομοθετικές και τεχνολογικές. Ουσιαστικής σημασίας είναι ότι το σύστημα 'τουρισμός' διακρίνεται για την αλληλεξάρτηση από τα διάφορα άλλα υπερκείμενα συστήματα (περιβάλλον) από τα οποία τα σπουδαιότερα είναι: 1) οικονομικό περιβάλλον, 2) κοινωνικό περιβάλλον, 3) οικολογικό περιβάλλον, 4) τεχνολογικό περιβάλλον, 5) πολιτικό περιβάλλον (Λαγός, 1996:16).

Αυτό σημαίνει ότι η εξέταση του τουριστικού φαινομένου προϋποθέτει την εξειδικευμένη χρησιμοποίηση οικονομικό-επιστημονικών μεθόδων που επιτρέπουν

²⁵ <http://www.tourismsociety.org/page/88/tourism-definitions.htm>

την ολοκληρωμένη θεώρηση του για την ουσιαστική εκτίμηση των επιδράσεων του τουρισμού στην αναπτυξιακή διαδικασία της πόλης.

Τα χαρακτηριστικά του τουρισμού

Η έννοια τουρισμός στοιχειοθετείται από διαφορετικά συστατικά που συνθέτουν την έννοια του τουριστικού πακέτου ως ένα ενιαίο τουριστικό προϊόν που πωλείται σε μια ενιαία τιμή. Τα στοιχεία που περιλαμβάνει είναι: η επιλογή του προορισμού, ο τρόπος μετακίνησης, το είδος της διαμονής και τέλος το είδος των δραστηριοτήτων όπως η αναψυχή, η περιήγηση, η επιμόρφωση, ο επαγγελματικός σκοπός κ.α. (Ηγουμενάκης, κ.α. 1998:82-105, Σιταράς & Τζένος, 2007:84-86). Ο τουρισμός αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της βιομηχανικής εξέλιξης των σύγχρονων κοινωνιών ως μέρος της συνολικής διαδικασίας παραγωγής και διάθεσης υλικών, προϊόντων και υπηρεσιών (Βαρβαρέσος, 2000:166-7, Ζαχαράτος, 2000:127-136).

Ο τουρισμός έχει αναχθεί σε σημαντική παγκόσμια βιομηχανία, ιδιαίτερα ύστερα από το 1945. Η ανάπτυξη των διεθνών αερογραμμών, η πρόοδος στην τεχνολογία της πληροφορίας και η αυξανόμενη ευελιξία στην οργάνωση και διεξαγωγή των οργανωμένων εκδρομών συνέβαλλαν στην σύγχρονη δομή και στα χαρακτηριστικά της τουριστικής βιομηχανίας. Σύμφωνα με τους (Lickorish & Jenkins, 2004:20) ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά του τουρισμού είναι τα ακόλουθα:

1. Η αύξηση του όγκου του διεθνούς τουρισμού
2. Ο εκδημοκρατισμός των διακοπών, στις οποίες πλέον συμμετέχουν περισσότερες κοινωνικό-οικονομικές ομάδες
3. Η αυξανόμενη σημασία των αερομεταφορών στην παγκοσμιοποίηση του τουρισμού αλλά και η εμφάνιση των low-cost εταιριών
4. Η αυξανόμενη ευελιξία των οργανωμένων εκδρομών, η οποία ενθαρρύνει τη ζήτηση στον τουρισμό και διευκολύνει τα ταξίδια σε μακρινούς προορισμούς.
5. Η αυξανόμενη ευελιξία μεμονωμένων ατόμων να δημιουργήσουν μόνοι τους το τουριστικό πακέτο που επιθυμούν χάρη στις υπηρεσίες που παρέχονται από το διαδίκτυο
6. Η ανάδειξη εξειδικευμένων ταξιδιωτικών υπηρεσιών, π.χ. μέσω των ταξιδιωτικών πρακτορείων για την παροχή πληροφοριών στους τουρίστες και βοήθειας για την επιλογή τους
7. Η συνεχής ανάπτυξη της τεχνολογίας της πληροφορίας για την διαχείριση της «έκρηξης της τεχνολογίας» που σχετίζεται με την τουριστική βιομηχανία.
8. Η τάση αύξησης της αναγνώρισης από πολλές κυβερνήσεις της σημασίας του τουρισμού στην εθνική και τοπική οικονομία

Κατά τα μέσα του 20^{ου} αιώνα ο τουρισμός χαρακτηρίστηκε κατά κύριο λόγο από την μαζικότητα και την ομοιογένεια στην τουριστική ζήτηση, η οποία προσανατολίστηκε

κυρίως προς τον παράκτιο χώρο και τον παραθαλάσσιο τουρισμό. Τα χαρακτηριστικά όμως αυτά του τουρισμού τις τελευταίες δεκαετίες εξελίχθηκαν, συμπληρώθηκαν και έγιναν πιο πλούσια. Τις τρεις τελευταίες δεκαετίες η τουριστική ζήτηση παρουσιάζει έντονες τάσεις εξειδίκευσης τόσο στις παρεχόμενες υπηρεσίες όσο και στα προσφερόμενα τουριστικά προϊόντα. Είναι προφανές ότι η τουριστική ζήτηση επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες-οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτισμικούς. Τα ειδικά ενδιαφέροντα αποτελούν εξαιρετικά ισχυρά κίνητρα για τις τουριστικές μετακινήσεις, ωστόσο η ζήτηση διαμορφώνεται κυρίως βάσει του επιπέδου του πραγματικού περισσευόμενου εισοδήματος το οποίο επηρεάζεται από τους παράγοντες υποκίνησης. Υπάρχουν πέντε παράγοντες που παρατηρούνται ότι επηρεάζουν τη ζήτηση διεθνώς: η εκπαίδευση, η αστικοποίηση, το μάρκετινγκ, ο ταξιδιωτικός κλάδος και τα θέλγητρα του προορισμού (Lickorish & Jenkins, 2004:96).

Οι Cooper et al. (2000), αναφέρουν ότι κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών παρατηρούμε αύξηση και μετακίνηση του τουριστικού ενδιαφέροντος στον εναλλακτικό τουρισμό. Μερικοί σημαντικοί λόγοι είναι η ευκολία της μετακίνησης, η μεγαλύτερη έμφαση από την πλευρά του τουρίστα στην ποιότητα και το περιβάλλον, η προτίμηση του ανεξάρτητου ταξιδιού, η αύξηση των ταξιδιωτικών εμπειριών των τουριστών και του μορφωτικού τους επιπέδου που οδηγεί στην αναζήτηση νέων προορισμών και εμπειριών. Οι ειδικές μορφές τουρισμού χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ενός ειδικού και κυρίαρχου κινήτρου στην ζήτηση (π.χ. συνέδρια, οικολογία, πολιτισμός) και από την ανάπτυξη μιας αντίστοιχης ειδικής υποδομής στις τουριστικές περιοχές που αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση των τουριστών της κάθε ειδικής μορφής μη διακυβεύοντας τη βιωσιμότητά τους (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001).

3.3 Οι διακρίσεις και τα είδη του τουρισμού

Λόγω της πολυπλοκότητας του τουρισμού είναι σημαντική η κατηγοριοποίηση του και η ανάλυση των ειδικών υποκατηγοριών του. Στον παρακάτω πίνακα γίνεται μια προσπάθεια κατηγοριοποίησης σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία (Κραβαρίτης, 1992, Βαρβαρέσος, 2000:72-75, Σιταράς & Τζένος 2007:31-41).

Πίνακας 9: Διακρίσεις των μορφών τουρισμού

Κριτήρια διάκρισης τουρισμού	Διάκριση
Τα γεωγραφικά όρια της χώρας προέλευσης	Εσωτερικός, εξωτερικός ή διεθνής τουρισμός
Τα μέσα μεταφοράς	Αεροπορικός, οδικός, θαλάσσιος και παραποτάμιος, σιδηροδρομικός, μεικτός
Τον ταξιδιωτικό σκοπό	Αναψυχής, ειδικός και εναλλακτικός, εκπαιδευτικός, επαγγελματικός κ.λπ
Την ηλικία των μετακινουμένων	Νέων, μέσης ηλικίας, τρίτης ηλικίας

Το είδος του προορισμού	Παραθαλάσσιος, ορεινός, πόλης, υπαίθρου κτλ
Τον αριθμό των ατόμων που ταξιδεύουν	Ατομικός ή μεμονωμένος, μαζικός ή ομαδικός τουρισμός
Τα είδη καταλύματος	Ξενοδοχείο, ενοικιαζόμενα δωμάτια, κάμπινγκ, εξοχική κατοικία κ.τ.λ.
Την τουριστική περίοδο πραγματοποίησης του ταξιδιού	Υψηλή, μέση, χαμηλή περίοδος
Τις οικονομικές δυνατότητες των ατόμων που ταξιδεύουν	Λαϊκός, κοινωνικός, κοσμοπολιτικός τουρισμός

3.4 Οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές του τουρισμού

Όπως αναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, στην σύγχρονη εποχή (19^{ος} και 20^{ος} αιώνες), ο τουρισμός χαρακτηρίστηκε κατά κύριο λόγο από την μαζικότητα και την ομοιογένεια στην τουριστική ζήτηση, η οποία προσανατολίστηκε κυρίως προς τον παράκτιο χώρο και τον παραθαλάσσιο τουρισμό. Από τον 21^ο αιώνα και τις τελευταίες δεκαετίες η τουριστική ζήτηση άρχισε να παρουσιάζει έντονες τάσεις εξειδίκευσης, οι οποίες με την σειρά τους οδήγησαν στην αντίστοιχη εξειδίκευση τόσο στις παρεχόμενες υπηρεσίες όσο και στα προσφερόμενα προϊόντα κάθε περιοχής.

Ειδικότερα, οι σύγχρονοι τουρίστες είναι ενημερωμένοι, κοινωνικά και περιβαλλοντικά ευαισθητοποιημένοι και επιθυμούν ανομοιογένεια στις επιλογές τους όταν οργανώνουν τις διακοπές τους με σκοπό την αναψυχή και την ανανέωση των δυνάμεων τους. Ακόμα, ένας από τους σημαντικότερους λόγους που ο σύγχρονος τουρίστας χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη ανεξαρτησία είναι ο πρωταγωνιστικός ρόλος που πλέον παίζουν οι νέες τεχνολογίες στην καθημερινότητα μας. Ο κάθε τουρίστας που έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο έχει την δυνατότητα να ενημερώνεται έγκαιρα, να συγκρίνει τοποθεσίες, τιμές και παρεχόμενες υπηρεσίες. Αν και οι κυρίαρχες τάσεις μαζικού τουρισμού δεν έχουν ακόμα εκθρονιστεί, ο σύγχρονος τουρίστας αναζητά υψηλότερο επίπεδο ικανοποίησης μέσω των διακοπών του, δεν βασίζεται στους ταξιδιωτικούς πράκτορες και στα οργανωμένα ταξίδια μαζικού τουρισμού αλλά όπως αναφέρει και ο Κάτσος (2004) ενδιαφέρεται και αποζητά περισσότερο το «αυθεντικό» και το «αληθινό», παρά το μαζικό και το «παρωχημένο».

Το αποτέλεσμα στην αλλαγή της νοοτροπίας ήταν η εμφάνιση των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού προσφέροντας ποικιλία στις επιλογές των τουριστών. Οι Κοκκώσης & Τσάρτας (2001:84) προτείνουν τους παρακάτω ορισμούς:

- **Ειδικές Μορφές Τουρισμού:** «Οι ειδικές μορφές τουρισμού χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ενός ειδικού και κυρίαρχου κινήτρου στη ζήτηση (π.χ.

συνέδρια, οικολογία, πολιτισμός) και από την ανάπτυξη μιας αντίστοιχης ειδικής υποδομής στις τουριστικές περιοχές που αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση των τουριστών της κάθε ειδικής μορφής».

- **Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού:** «Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού αποτελούν τμήμα των ειδικών μορφών και χαρακτηρίζονται επιπλέον από την ύπαρξη ενός κυρίαρχου ειδικού κινήτρου, το οποίο συνδέεται με συγκεκριμένα θέματα όπως: φυσιολατρία, ταξίδια περιπέτειας, αθλητισμό, περιήγηση, περιβάλλον, γνωριμία με την τοπική παράδοση. Στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, οι τουρίστες συχνά επιλέγουν ένα τρόπο οργάνωσης και διεξαγωγής του ταξιδιού στο οποίο κυριαρχεί η αυτονομία στις επιλογές και η περιήγηση με μικρή ή ελάχιστη χρήση υπηρεσιών οργανωμένου τουρισμού. Επιπλέον, και στις εναλλακτικές μορφές καταγράφεται η ανάπτυξη μια ειδικής υποδομής που εξυπηρετεί τους συγκεκριμένους τουρίστες. Τέλος, κοινός παρονομαστής, τόσο στη ζήτηση όσο και στην προσφορά των εναλλακτικών μορφών τουρισμού αποτελεί ο σεβασμός της τοπικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής δομής».

Σύμφωνα με τους Κοκκώση & Τσάρτα (2001:84) οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές έχουν δυο συγκεκριμένους στόχους. Ο πρώτος είναι η προσφορά μεγαλύτερου αριθμού εξειδικευμένων υπηρεσιών που καλύπτουν τη ζήτηση ειδικών ομάδων τουριστών. Ο δεύτερος στόχος είναι η συγκρότηση ενός προτύπου ανάπτυξης που να εντάσσεται ισόρροπα στη υπάρχουσα δομή, είτε βελτιώνοντας την ήδη διαμορφωμένη κατάσταση, είτε διαμορφώνοντας μια νέα παραγωγική μια νέα παραγωγική δομή.

Η βασική έννοια που διαχωρίζει τις δυο αυτές κατηγορίες, τις ειδικές και τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού είναι η αναψυχή. Όταν ο βασικός σκοπός του ταξιδιού είναι η αναψυχή τότε πρόκειται για αμιγώς εναλλακτικές μορφές. Όταν όμως η ανάγκη η ανάγκη για την πραγματοποίηση ενός ταξιδιού προκύπτει από επαγγελματικές υποχρεώσεις, θρησκευτικά πιστεύω ή την επιδότηση του ταξιδιού από φορείς κοινωνικής ασφάλισης, τότε πρόκειται για ειδικές μορφές τουρισμού (Παπαγεωργίου 2010).

Πίνακας 10: Ειδικές μορφές τουρισμού

Οι ειδικές μορφές τουρισμού		
Επαγγελματικός Τουρισμός	Κοινωνικός Τουρισμός	Τουρισμός Υγείας
• Τουρισμός Συνεδρίων	• Γενικός κοινωνικός τουρισμός	• Τουρισμός ευεξίας και αναζωογόνησης

<ul style="list-style-type: none">• Τουρισμός εκθέσεων• Ταξίδια κινήτρων• Επιχειρηματικός τουρισμός	<ul style="list-style-type: none">• Τουρισμός Τρίτης ηλικίας• Τουρισμός νέων• Ατόμων με ειδικές ανάγκες ή προσβάσιμος τουρισμός	<ul style="list-style-type: none">• Ιαματικός τουρισμός
---	---	---

Πηγή: Παπαγεωργίου, 2010

Οι ειδικές μορφές τουρισμού προσδιορίζονται από τα επιμέρους ειδικά κίνητρα που ωθούν τα άτομα στην πραγματοποίηση ταξιδιωτικών μετακινήσεων (Βαρβαρέσος, 2000:76). Ο εναλλακτικός τουρισμός επικεντρώνεται στη διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος, με προσανατολισμό της τουριστικής δραστηριοποίησης στη φύση και σε περιβαλλοντικά προϊόντα με κοινωνικές και πολιτιστικές προεκτάσεις (Ανδριώτης, 2008: 78-83).

Τα κύρια χαρακτηριστικά των εναλλακτικών μορφών τουρισμού είναι η αναζήτηση της αυθεντικότητας και της επαφής με τη φύση, η άρνηση των απρόσωπων τουριστικών πακέτων και η αποφυγή τόπων που προσελκύουν μαζικό τουρισμό. Είναι φανερό ότι οι μορφές αυτές δεν μπορούν να αντικαταστήσουν το μαζικό τουρισμό, με την έννοια του παραθαλάσσιου μαζικού τουρισμού διακοπών, ωστόσο δρουν συμπληρωματικά προς αυτόν, συμβάλλοντας, κατά κύριο λόγο, στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των περιοχών της περιφέρειας.

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού εξ' ορισμού συνάδουν με το μοντέλο της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης αφού σε αυτές εντάσσονται δραστηριότητες μη εντατικές και κατεξοχήν περιβαλλοντικά φιλικές σε αντίθεση με τον μαζικό τουρισμό μέσω του οποίου δημιουργείται η τάση ομογενοποίησης του τουριστικού προϊόντος (Ανδριώτης, 2008:83).

Συνοψίζοντας τα βασικά χαρακτηριστικά του εναλλακτικού τουρισμού σύμφωνα με την εκτενή αναφορά του Butler (1992:36). Ο εναλλακτικός τουρισμός συντελεί στην ανάπτυξη περιοχών που δεν έχουν χαρακτηριστικά ανάπτυξης μαζικού τουρισμού καθώς:

- Επιμηκύνει την τουριστική περίοδο
- Διαχέει το οικονομικό όφελος σε ευρύτερα στρώματα επαγγελματιών
- Είναι μορφή φιλική προς το περιβάλλον
- Χρησιμοποιεί τις υφιστάμενες υποδομές
- Σέβεται την τοπική αρχιτεκτονική
- Είναι χαμηλής έντασης και δεν επηρεάζει την τοπική κουλτούρα

3.5 Ο πολιτιστικός τουρισμός

Ο τουρισμός συσχετιζόταν πάντα με την ακόρεστη περιέργεια και επιθυμία του ανθρώπου να γνωρίσει άλλους ανθρώπους και πολιτισμούς. Σύμφωνα με το Dictionary of Human Geography, οι προσπάθειες να οριστεί ο πολιτιστικός τουρισμός προκαλούν μια συνεχόμενη διαμάχη. Η λέξη *culture* (πολιτισμός, πνεύμα, πνευματική καλλιέργεια) είναι μια από τις πιο σύνθετες λέξεις της αγγλικής γλώσσας και σε συνδυασμό με την λέξη *tourism* (τουρισμός) ο ορισμός περιπλέκεται ακόμα περισσότερο. Εν ολίγοις, ο πολιτιστικός τουρισμός μπορεί να οριστεί γενικώς ως η εμπορευματοποιημένη εκδήλωση της ανθρώπινης επιθυμίας να γνωρίσει πως ζουν οι άλλοι άνθρωποι σε διαφορετικά πολιτιστικά περιβάλλοντα (Dictionary of Human Geography, 2000:126). Κατά συνέπεια, ο τουρισμός και ο πολιτισμός αν και πολυδιάστατες αποτελούν και αλληλένδετες έννοιες.

Σύμφωνα με τον Hughes (2000:5), ο όρος πολιτιστικός τουρισμός έχει πολλούς ορισμούς αλλά συνήθως σχετίζεται με επισκέψεις σε χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς (π.χ. μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους, κάστρα και εκκλησίες), σε χώρους εκθέσεων εικαστικών τεχνών (π.χ. γκαλερί) αλλά και σε χώρους παρουσίασης παραστατικών τεχνών (π.χ. θέατρα). Ο Richards (2001a:7) προχωρεί στο να προτείνει ότι πολιτιστικός τουρισμός καλύπτει: όχι μόνο την κατανάλωση πολιτιστικών προϊόντων του παρελθόντος αλλά και της σύγχρονης κουλτούρας και του τρόπου ζωής των κατοίκων και του τόπου. Συνεπώς, ο πολιτιστικός τουρισμός καλύπτει την πολιτιστική κληρονομία αλλά και την σύγχρονη πολιτιστική παραγωγή και κατανάλωση.

Με βάση την έρευνα του European Travel Commission (2005) και έχοντας μελετήσει αρκετούς ορισμούς, αναγνωρίζουμε δυο σχετικούς με την έρευνά μας ορισμούς, οι οποίοι προτείνονται από το Association for Leisure and Tourism Education (ATLAS), (Richards, 2003:6). Η πρώτος εννοιολογικός ορισμός είναι «η μετακίνηση ατόμων εκτός του τόπου κατοικίας τους με σκοπό να συλλέξουν εμπειρίες και πληροφορίες που θα ικανοποιήσουν τις πολιτιστικές τους ανάγκες» και ο δεύτερος λειτουργικός ορισμός είναι «η κάθε μετακίνηση ατόμων σε συγκεκριμένα πολιτιστικά θέλγητρα όπως οι χώροι πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και τα σύγχρονα καλλιτεχνικά και πολιτιστικά δρώμενα εκτός του τόπου κατοικίας τους» (UNTWTO, 2005:2, ETC, City tourism and culture, 2005:2).

Αναμφισβήτητα τις τελευταίες δεκαετίες έχει διαπιστωθεί αύξηση των τουριστών των οποίων κύριος σκοπός του ταξιδιού είναι η συνάντηση και η εμπειρία της επαφής με άλλες κουλτούρες και πολιτισμούς. Ο πολιτιστικός τουρισμός αναγνωρίζεται πλέον ως μια νέα «αγορά» στην βιομηχανία του τουρισμού, η οποία αντανακλά τις ανάγκες του σύγχρονου τουρίστα. Άλλωστε και οι επαγγελματίες του τουρισμού

διαπιστώνουν ότι οι επισκέπτες αναζητούν νέες εμπειρίες και τουριστικούς πόρους εκτός του γνωστού συμπλέγματος του ήλιου και της θάλασσας (Παυλογεωργάτος & Κωνσταντόγλου, 2005:61).

Τέλος, ο Holloway (2006:242) αναφέρει ότι ο πολιτιστικός τουρισμός, όπως και αν αυτός ορίζεται είναι ένας από τους πιο γρήγορα αναπτυσσόμενους τομείς του τουρισμού. Στην πιο ευρεία ερμηνεία του περιλαμβάνει και τις δυο έννοιες της «υψηλής» και της «χαμηλής» κουλτούρας αλλά και ευρύτερα όλων των εκφάνσεων και εκφράσεων της κουλτούρας.

3.6 Χαρακτηριστικά του πολιτιστικού τουρισμού

Ο πολιτιστικός τουρισμός απαιτεί μια ευρεία γκάμα πολιτιστικών πόρων οι οποίοι αποτελούν κίνητρο επίσκεψης των ταξιδιωτών. Το είδος αυτό αναπτύσσεται κυρίως στις πόλεις καθώς συνδυάζεται και με άλλα είδη τουριστικών δραστηριοτήτων. Η Smith (2003:31) προτείνει μια λίστα πόρων πολιτιστικού τουρισμού:

Πίνακας 11: Πόροι του πολιτιστικού τουρισμού

Πόροι του πολιτιστικού τουρισμού	
<ul style="list-style-type: none">• Πολιτιστική κληρονομία (π.χ. αρχαιολογικοί χώροι, οικισμοί, μουσεία, εκκλησίες, μνημεία)	<ul style="list-style-type: none">• Τέχνες και επαγγέλματα (π.χ. υφάσματα, κοσμήματα, κεραμική, ζωγραφική)
<ul style="list-style-type: none">• Παραστατικές τέχνες (π.χ. θέατρα, χώροι συναυλιών)	<ul style="list-style-type: none">• Γλώσσες (π.χ. εκμάθηση και πρακτική)
<ul style="list-style-type: none">• Εικαστικές τέχνες (π.χ. μουσεία, γκαλερί, γλυπτοθήκες)	<ul style="list-style-type: none">• Γαστρονομία (π.χ. δοκιμές κρασιού, φαγητού, μαθήματα μαγειρικής)
<ul style="list-style-type: none">• Φεστιβάλ και ειδικά γεγονότα (π.χ. καλλιτεχνικά φεστιβάλ, αθλητικά γεγονότα)	<ul style="list-style-type: none">• Βιομηχανία και εμπόριο (π.χ. επισκέψεις εργοστασίων, ορυχείων, ζυθοποιείων)
<ul style="list-style-type: none">• Θρησκευτικοί χώροι (π.χ. ναοί, μοναστήρια)	<ul style="list-style-type: none">• Σύγχρονη δημοφιλή κουλτούρα (π.χ. δημοφιλή μουσική, αγορές, μόδα, τεχνολογία)
<ul style="list-style-type: none">• Αυτόχθονες πληθυσμοί και παραδόσεις (π.χ. άνθρωποι σε φυλές, εθνικές ομάδες, πολιτισμικές μειονότητες)	

Πηγή: Smith, 2003:31

Ο Τσάρτας (1996:297) και η Βενετσανοπούλου (2006:138) κατηγοριοποιούν τα στοιχεία πολιτισμού που μπορούν παράλληλα να θεωρηθούν και τουριστικοί πόροι ως εξής:

- Οι αρχαιολογικοί τόποι, τα μνημεία και τα μουσεία
- Οι διάφορες μορφές τέχνης, παραδοσιακές και σύγχρονες καθώς και οι καλλιτεχνικές εκδηλώσεις
- Τα ήθη, έθιμα και παραδόσεις της περιοχής που σχετίζονται με την τοπική παράδοση
- Οι ιστορικές τοποθεσίες και οι θρησκευτικοί τόποι λατρείας
- Η παραδοσιακή και σύγχρονη αρχιτεκτονική, οι παραδοσιακοί οικισμοί και τα ιστορικά κέντρα
- Το φυσικό και τεχνητό περιβάλλον

3.7 Τα είδη και η τυπολογία των τουριστών του πολιτιστικού τουρισμού

Αρχικά, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των τουριστών που προτείνει ο Cohen (1979) με βάση το είδος της εμπειρίας που επιθυμούν να αποκομίσουν είναι: α) ο «ψυχαγωγικός» τουρίστας (recreational tourist), που ενδιαφέρεται για την «υλική» ψυχαγωγία, β) ο «διαφοροποιημένος» τουρίστας (diversionary tourist), που ψάχνει τρόπους ώστε να ξεχάσει την καθημερινότητα του σπιτιού, γ) ο «περιπετειώδης» τουρίστας (experiential tourist), που επιθυμεί να βιώσει νέες αυθεντικές εμπειρίες, δ) ο «τουρίστας που πειραματίζεται» (experimental tourist), ο οποίος έχει ως κύρια επιθυμία την επαφή του με τους ντόπιους κατοίκους και ο «υπαρξιακός» τουρίστας (existential tourist), που κύριο μέλημα του είναι η σε βάθος γνώση και η ολοκληρωτική απορρόφηση του από τον κουλτούρα και τις συνήθειες και τον τρόπο ζωής των ντόπιων κατοίκων του προορισμού που επισκέπτονται.

Αναφορικά με τον πολιτιστικό τουρισμό υπάρχουν τουρίστες που επισκέπτονται διαφορετικές περιοχές με στόχο την εξερεύνηση και τη γνωριμία με τις πολιτιστικές ιδιαιτερότητες και ικανοποιούνται με την παρατήρηση χωρίς όμως να έχουν την ανάγκη να εμβαθύνουν. Υπάρχουν όμως και εκείνοι που εστιάζουν σε μικρότερο αριθμό περιοχών αλλά έχουν στόχο τη συστηματική και συνεχή προσέγγιση με το πολιτιστικό αντικείμενο του ενδιαφέροντος τους.

Συγκεκριμένα, οι McKercher και DuGros (2002) προσφέρουν μια πιο αναλυτική τυπολογία του πολιτιστικού τουρίστα που περιλαμβάνει πέντε είδη με διακριτά χαρακτηριστικά (Πίνακας 12):

Πίνακας 12: Τα είδη του πολιτιστικού τουρίστα

Είδη τουριστών πολιτιστικού τουρισμού	Τα χαρακτηριστικά τους
The purposeful cultural tourist Αυτός που έχει ως κύριο στόχο την πολιτιστική δραστηριότητα του ενδιαφέροντος του	Το βασικό του κίνητρο είναι ο πολιτιστικός τουρισμός και επιδιώκει μια βαθιά επαφή με την πολιτιστική εμπειρία
The sightseeing cultural tourist Αυτός που επιθυμεί να γνωρίσει και να έχει μια πρώτη επαφή με το γεγονός	Ο πολιτιστικός τουρισμός είναι ένας βασικός λόγος χωρίς να επιδιώκεται βαθιά επαφή με το πολιτιστικό αντικείμενο
The serendipitous cultural tourist Αυτός που βρέθηκε συγκυριακά στον προορισμό	Δεν έχει ως κίνητρο τον πολιτιστικό τουρισμό αλλά μετά από την συμμετοχή του σε πολιτιστικό γεγονός καταλήγει να αποκτήσει μια σημαντική εμπειρία
The casual cultural tourist Αυτός που βρέθηκε τυχαία στον προορισμό	Ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί μικρής σημασίας κίνητρο και η εμπειρία του παραμένει σε επιφανειακό επίπεδο
The incidental cultural tourist Αυτός που βρέθηκε συμπτωματικά στον προορισμό	Ο πολιτιστικός τουρισμός δεν αποτελεί κίνητρο

Πηγή: McKercher and DuGros, 2002

Μάλιστα, οι τελευταίοι αναφέρουν ότι ο τύπος του τουρίστα επηρεάζει και το είδος της προσδοκώμενης εμπειρίας των επισκεπτών (βλέπε Διάγραμμα 5). Αξίζει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με διάφορες μελέτες αν και μόνο το 20% των ταξιδιωτών που επισκέπτονται έναν τόπο, έχουν ως πρώτη προτεραιότητα τον πολιτιστικό τουρισμό, τελικά είναι πολύ μεγαλύτερος ο αριθμός αυτών που θα εμπλακούν σε κάποιες πολιτιστικές δραστηριότητες στο διάστημα που θα βρίσκονται σε ένα προορισμό (Παπαγεωργίου, 2010:105).

Διάγραμμα 5: Η τυπολογία του πολιτιστικού τουρίστα

Σε βάθος	Serendipitous visit Συγκυριακή επίσκεψη	Purposeful visit Σκόπιμη επίσκεψη	
Η προσδοκώμενη εμπειρία	Incidental visit Συμπτωματική επίσκεψη	Casual visit Τυχαία επίσκεψη	Sightseeing visit Περιηγητική επίσκεψη
Επιφανειακή	Χαμηλή		Υψηλή

Η σημασία του πολιτιστικού τουρισμού στην απόφαση επίσκεψης του προορισμού

Πηγή: McKercher & DuCros 2002

3.8 Η βιώσιμη πολιτιστική ανάπτυξη και τουρισμός

Σε ένα διεθνές περιβάλλον παρατεταμένης ύφεσης, η έννοια της βιωσιμότητας τείνει να αντιμετωπίζεται πολλές φορές ως παράμετρος της παγκόσμιας οικονομίας. Ωστόσο, η βιωσιμότητα δεν είναι μόνο μια εναλλακτική οδός για την οικονομική ανάπτυξη αλλά και ένας άλλος τρόπος διαχείρισης των φυσικών, πολιτισμικών και οικονομικών πόρων, με στόχο την προστασία του περιβάλλοντος, του πολιτισμού αλλά και την εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής.

Τις τελευταίες δυο δεκαετίες πολλές έρευνες επικεντρώνονται και στον τρόπο που ο πολιτισμός συμβάλει ώστε η έννοια της βιωσιμότητας να αποκατασταθεί και στην ανθρωποκεντρική της διάσταση. Τα τελευταία χρόνια παρατηρούνται καινοτόμες παρεμβάσεις στον χώρο του πολιτισμού που εφαρμόζονται στην Ευρώπη αλλά και στην Αμερική, από κρατικές αρχές, πολιτιστικούς οργανισμούς και φορείς, καθώς και ειδικούς της πολιτιστικής διαχείρισης. Η έννοια της βιωσιμότητας προσφέρει, ακριβώς, ένα καινούργιο πλαίσιο για τον επανασχεδιασμό των πολιτιστικών πολιτικών και την αναθεώρηση των μεθόδων πολιτιστικής διαχείρισης.

Πρόκειται για μια προσέγγιση συνολική, που ενσωματώνει τη φροντίδα για το περιβάλλον και τον πολιτισμό, αναπτύσσει πρακτικές για τη σωστή διαχείριση των δημόσιων πόρων και δίνει πρωτεύοντα ρόλο στην έννοια της κοινωνικής υπευθυνότητας. Η έννοια της «πολιτιστικής βιωσιμότητας» εισάγεται αρχικά από τον Hawkes (2001) ως τέταρτος πυλώνας της βιωσιμότητας, και έπειτα οι Soini & Birkeland (2014) προσπάθησαν να οργανώσουν ένα αποτελεσματικό αναλυτικό πλαίσιο έτσι ώστε να οριστεί αναλυτικότερα η χρήση της έννοιας. Συγκεκριμένα,

ταξινόμησαν τις χρήσεις του όρου «πολιτιστικής βιωσιμότητας» στις ακόλουθες επτά κατηγορίες: 1) πολιτιστική κληρονομιά, 2) πολιτιστική ζωτικότητα, 3) οικονομική βιωσιμότητα, 4) πολιτιστική πολυμορφία, 5) τοποθεσία, 6) οικολογική πολιτιστική ανθεκτικότητα και 7) οικολογικός πολιτισμός.

Παρά το γεγονός ότι η πολιτιστική βιωσιμότητα είναι ένας αναδυόμενος και αντιφατικός όρος, περιπλέκοντας και αμφισβητώντας τον ήδη αμφισβητούμενο όρο της βιωσιμότητας, η μελέτη των Soini & Birkeland (2014) υπογραμμίζει το γεγονός ότι ο πολιτισμός γίνεται ένα το οποίο συμβάλει και αλλάζει το τοπίο στον ρόλο της αειφόρου ανάπτυξης». Ένα από τα κύρια ζητούμενα της τουριστικής ανάπτυξης είναι να είναι αειφόρος (sustainable), όρος που παραπέμπει στον ορισμό που δίνει ο Swarbrooke,(1999:27) σχετικά με την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη:

«...μορφές τουρισμού που ανταποκρίνονται και ικανοποιούν τις ανάγκες των τουριστών, των επιχειρηματιών του τουρισμού και των μόνιμων κατοίκων χωρίς να υποθηκεύουν την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες»

Ο πολιτιστικός τουρισμός μπορεί να παίξει πρωτεύοντα ρόλο σε αυτή την προσπάθεια. Ειδικότερα, στηρίζεται στην ανάδειξη της πολιτιστικής ταυτότητας μιας περιοχής (Masip,2006), η οποία συνθέτεται από μια σειρά άυλων πόρων όπως η γλώσσα, η θρησκεία, η γαστρονομία κτλ. αλλά και υλικών όπως οι αρχαιολογικοί χώροι, τα μουσεία, οι θρησκευτικοί χώροι, τα οινοποιεία κ.α. δηλαδή στοιχεία από το πολιτιστικό περιβάλλον και την κληρονομιά ενός προορισμού.

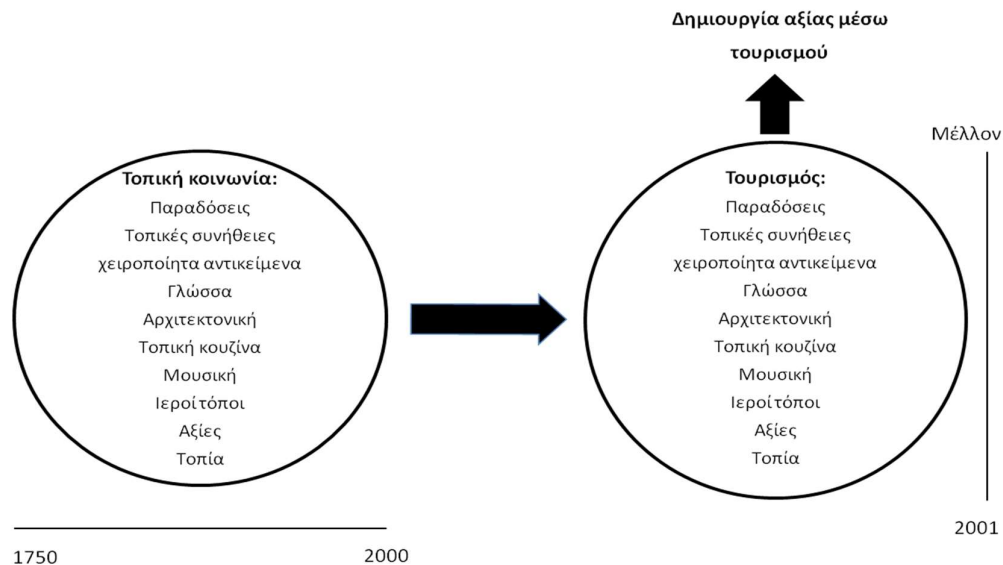
Διάγραμμα 6: Βασικοί παράγοντες της τουριστικής πολιτιστικής ανάπτυξης

Πηγή: Masip, 2006

Ο George (2010), προεκτείνοντας την σκέψη του Masip (2006), παραθέτει ένα αναλυτικό μοντέλο που δείχνει πως μπορούν να συνδυαστούν τα στοιχεία του πολιτιστικού τουρισμού για να δημιουργηθεί αξία μέσω του τουρισμού (Σχήμα 4.4). Μάλιστα, ως συγγραφέας τονίζει το σημαντικό ρόλο που παίζει η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στην πολιτιστική τουριστική ανάπτυξη.

Σχήμα 5: Μοντέλο ανάπτυξης πολιτιστικού τουρισμού

Πηγή: George, 2010

Όπως φαίνεται λοιπόν στο μοντέλο που παρέθεσε νωρίτερα ο Masip (2006), τα φεστιβάλ αποτελούν κυρίαρχο πολιτισμικό στοιχείο της αιχμής τουριστικής ανάπτυξης. Σε κλίμα συμφωνίας, οι Swarbroke (1999), Del Barrio et al. (2012), Veres et al. (2008) και Elias, Varotsis (2006) επίσης υπογραμμίζουν τον κρίσιμο ρόλο που παίζουν τα φεστιβάλ στο πλαίσιο του πολιτιστικού τουρισμού, αναφέροντας ότι είναι το κύριο μέσο που μπορεί να οδηγήσει στη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη προβάλλοντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ενός προορισμού, παρέχοντας οικονομικά οφέλη για την τοπική κοινωνία και δημιουργώντας μια κουλτούρα που συνδέει την επιχειρηματικότητα με τον πολιτισμό, τον οποίο θεωρεί ως βασικό παράγοντα ευρύτερης ανάπτυξης.

3.9 Ο φεστιβαλικός τουρισμός

Στην έρευνά μας επικεντρωνόμαστε στο είδος του πολιτιστικού τουρισμού που σχετίζεται με τις τέχνες. Δηλαδή με τις παραστατικές και τις εικαστικές τέχνες καθώς και με τα καλλιτεχνικά φεστιβάλ και τα μεγάλα καλλιτεχνικά γεγονότα (π.χ. Biennale).

Ο καλλιτεχνικός τουρισμός (arts tourism) είναι ίσως λιγότερο ανεπτυγμένος από τον τουρισμό πολιτιστικής κληρονομιάς (heritage tourism), γεγονός που σχετίζεται με την διστακτικότητα των χώρων του τουρισμού και του πολιτισμού να ακολουθήσουν κοινές πρωτοβουλίες. Η Smith (2003:38), αναφέρει ότι ο χώρος των τεχνών είναι συχνά διστακτικός στο να αποδεχτεί την αξία του τουρισμού καθώς και την ανάπτυξη και διεύρυνση του κοινού του μέσω του τουρισμού. Συχνά δημιουργείται η αίσθηση ότι το κοινό που απαρτίζεται από τουρίστες δεν θα μπορέσει να εκτιμήσει ικανοποιητικά το καλλιτεχνικό έργο. Αντίθετα, η τουριστική βιομηχανία αναγνωρίζει ότι οι τέχνες έχουν την δυνατότητα να προσελκύσουν επισκέπτες στον προορισμό. Αν και η καλλιτεχνική δημιουργία εξαρτάται από τον δικό της κοινό, είναι σημαντικό οι τουριστικοί οργανισμοί και οι κυβερνήσεις μπορούν να το εκμεταλλευτούν το καλλιτεχνικό τους έργο για να προωθήσουν την πόλη ή την χώρα τους εκτός των συνόρων τους (Hughes,2000:149). Η Smith συνεχίζει αναφέροντας ότι, οι παραστατικές και εικαστικές τέχνες έχουν πιο παγκόσμιο χαρακτήρα σε σχέση με την πολιτιστική κληρονομία η οποία είναι γεωγραφικά περιορισμένη, καθώς το έργο των καλλιτεχνών έχει απήχηση και μπορεί να φτάσει οπουδήποτε στον κόσμο μέσω των παραστάσεων, των συναυλιών ή των εκθέσεων (Smith,2003:39). Κατά συνέπεια, σημαντικό ρόλο παίζουν τα διεθνή φεστιβάλ τα οποία προσκαλούν, προβάλλουν, φιλοξενούν και πραγματοποιούν συμπαραγωγές προάγοντας τις διάφορες μορφές της τέχνης.

Όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα, ο όρος «φεστιβάλ» έχει να κάνει με ένα δημόσιο και θεματικό εορτασμό που πραγματοποιείται σε συστηματική και περιοδική βάση – για παράδειγμα μια φορά το χρόνο- βασιζόμενο σε ένα συμβάν η γεγονός (Getz, 1991, αναφερόμενος από D’Astous, 2006:14). Η έρευνα Thundering Hooves (2006) συμπληρώνει ότι διαχρονικά τα φεστιβάλ έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην κοινωνική, πνευματική και οικονομική ανάπτυξη των περιοχών που τα φιλοξενούσαν με αποτέλεσμα μετά τον Β’ Παγκόσμιο πόλεμο να καθιερωθούν ως βασικοί μοχλοί ανάδειξης και διαμόρφωσης της εικόνας μιας πόλης. Για παράδειγμα, πόλεις όπως το Εδιμβούργο ή το Άμστερνταμ κατάφεραν μέσω των φεστιβάλ όχι μόνο να γίνουν ευρέως γνωστές στον παγκόσμιο πολιτιστικό χάρτη, αλλά και να διαμορφώσουν την δική τους πολιτιστική ταυτότητα, υποδεικνύοντας ότι η διαδικασία αυτή είναι δυναμική (Quinn, 2005:929). Σήμερα υπολογίζεται ότι ο αριθμός τους ξεπερνά τις 10.000 σε παγκόσμια βάση, στοιχείο που τονίζει τη σημαντικότητά τους (Thundering Hooves, 2006).

Αρκετοί ερευνητές συναφών κλάδων μελετώντας συστηματικότερα το φαινόμενο των φεστιβάλ διέκριναν τους καθοριστικούς παράγοντες επιτυχίας των φεστιβάλ σε παράγοντες ζήτησης και προσφοράς. Οι παράγοντες προσφοράς περιλαμβάνουν τον εθνικό και τοπικό πολιτιστικό σχεδιασμό, τη χάραξη της τουριστικής πολιτικής με έμφαση στην τοπική και ενδογενή ανάπτυξη, τη συνεργασία και εμπλοκή των

φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης, κτλ. Από την άλλη πλευρά, οι παράγοντες ζήτησης εμπεριέχουν στοιχεία όπως οι μεταβαλλόμενες ανάγκες των τουριστών και η τάση τους για αναζήτηση νέων εμπειριών, η έντονη ανάγκη για ψυχαγωγία με όχημα τον πολιτισμό, κτλ. (Prentice & Andersen, 2005:8). Η Quinn (2005:927) προσθέτει ότι τόσο για την προσφορά όσο και για τη ζήτηση καθοριστικός είναι ο ρόλος των νέων τεχνολογιών που επιτρέπει την καλύτερη επικοινωνία μεταξύ διοργανωτών, επισκεπτών και μεσαζόντων, αναδιαμορφώνοντας το επιχειρηματικό τοπίο.

Όλα λοιπόν τα παραπάνω, οδήγησαν στην δημιουργία ενός νέου είδους ειδικού ενδιαφέροντος τουρισμού, του λεγόμενου φεστιβαλικού τουρισμού (Festival Tourism). Αρκετοί μάλιστα ερευνητές θεωρούν αυτό το είδος ως ένα από τα περισσότερο αναπτυσσόμενα είδη τουρισμού, δεδομένου ότι επιφέρει σημαντική αύξηση του αριθμού των αφίξεων σε ένα προορισμό, τη μείωση του φαινομένου της εποχικότητας, την επίτευξη σχετικά ισόρροπης και δίκαιας τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης και την ανάδειξη των ιδιαίτερων πολιτιστικών στοιχείων μιας περιοχής (Smith & Jenner, 1998; Getz, 1997; Kotler, Haider & Rein, 1993; Thrane, 2002).

3.10 Ο φεστιβαλικός τουρισμός στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα διαπιστώνεται ότι σχεδόν στο σύνολο της τουριστικής κίνησης της χώρας επικρατεί η οργανωμένη και μαζική μορφή τουρισμού. Η τουριστική κίνηση διακρίνεται από έντονη συγκέντρωση τόσο στο χρόνο (έντονη εποχικότητα, το 80% της κίνησης εντοπίζεται κατά την διάρκεια της θερινής περιόδου) αλλά και στο χώρο (συγκέντρωση σε γνωστούς προορισμούς, όπως η Κρήτη, η Ρόδος, η Κέρκυρα, η Σαντορίνη, η Χαλκιδική). Το είδος των τουριστών χαρακτηρίζεται από μέσο ή χαμηλό εισόδημα και χαμηλό μορφωτικό επίπεδο ενώ επισκέπτονται κάποιο αρχαιολογικό μουσείο ή χώρο όταν αυτό περιέχεται στο πακέτο διακοπών τους. Αν και η χώρα διαθέτει πληθώρα πολιτιστικών πόρων, οι προσπάθειες που γίνονται προς την προώθηση του πολιτιστικού τουρισμού είναι σποραδικές και το τουριστικό προφίλ της χώρας αφορά κυρίως την απόλαυση του ήλιου και της θάλασσας (Παυλογεωργάτος & Κωνσταντογλου, 2005:82).

Εντούτοις, εστιάζοντας στις προσπάθειες ανάπτυξης και προώθησης του πολιτισμού, παρατηρείται ότι πρώτη φορά στις αρχές της δεκαετίας του 1980 υπήρξε μεγάλη αύξηση του αριθμού των φεστιβάλ καθώς οι κυβερνήσεις αποφάσισαν να βασίσουν την πολιτιστική πολιτική στην αποκέντρωση και την τοπική πολιτιστική ανάπτυξη. Οι χρηματικοί πόροι που αφορούσαν πολιτιστικά έργα κατευθύνθηκαν πλέον απευθείας στην Τοπική Αυτοδιοίκηση (Klaic, 2007, Κόνσολα 1998). Ως αποτέλεσμα οι δημοτικές αρχές δραστηριοποιήθηκαν εντατικά στην εκπόνηση πολιτιστικών

προγραμμάτων όπου τα διάφορα φεστιβάλ κατείχαν κεντρική θέση, χωρίς βεβαίως να σημαίνει ότι ο αριθμός τους συμβάδιζε πάντα με την ποιότητα (Κόνσολα & Καραχάλης, 2009).

Κατά τη δεκαετία του 1990 η δημιουργία του Εθνικού Πολιτιστικού Δικτύου Πόλεων έδωσε μια νέα ώθηση όσον αφορά την πολιτιστική ζωή των πόλεων της καθώς δημιουργήθηκε με σκοπό την ίδρυση θεσμών υψηλού κύρους σε επιλεγμένες πόλεις μεσαίου μεγέθους. Το Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο πόλεων ήταν μια αρκετά φιλόδοξη προσπάθεια που αν και στο σύνολό του είχε περιορισμένη επιτυχία, κατάφερε τελικώς να αφήσει μια αξιόλογη κληρονομιά σε ορισμένες πόλεις, με χαρακτηριστικότερα παραδείγματα τα φεστιβάλ της Καλαμάτας και της Δράμας, στα οποία επικεντρώνεται και η παρούσα έρευνα. Μια άλλη σημαντική ευκαιρία για διοργάνωση πολιτιστικών φεστιβάλ μεγάλης κλίμακας αποτέλεσε η ανάληψη του τίτλου της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης από τη Θεσσαλονίκη (1997) και την Πάτρα (2006), ωστόσο η πραγματικότητα διέψευσε τις προσδοκίες για διεθνή προβολή των πόλεων αυτών (Κόνσολα & Καραχάλης, 2009).

Κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1990 και 2000 σημειώνεται μια συνεχιζόμενη αύξηση του αριθμού των φεστιβάλ που διοργανώνονται στην Ελλάδα. Μολονότι δεν μπορεί να υπολογιστεί ο ακριβής αριθμός τους λόγω της μη καταγραφής τους, πρέπει να ήταν πολύ μεγάλος δεδομένου ότι οι περισσότεροι δήμοι διοργάνωναν ετησίως κάποιου είδους καλλιτεχνικό φεστιβάλ που λάμβαναν μέρος κυρίως Έλληνες επαγγελματίες καλλιτέχνες αλλά πολλές φορές και ερασιτέχνες. Από το 2008 ή από τις αρχές της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα παρατηρείται μείωση πραγματοποίησης των δημοτικών φεστιβάλ ως προς τη διάρκεια αλλά και ως προς την ποιότητα των θεαμάτων.

Το 2009 οι Κόνσολα και Καραχάλης πραγματοποίησαν έρευνα σχετική με τα φεστιβάλ στις ελληνικές πόλεις της περιφέρειας παρουσιάζοντας στοιχεία που αφορούσαν 52 φεστιβάλ σε 20 πόλεις μεσαίου μεγέθους. Τα στοιχεία τους αφορούν την περίοδο έως το 2009 και τα αποτελέσματα έχουν ως εξής:

- Το 60% είναι πολύ-θεματικά (μουσικής, κινηματογράφου, χορού, παραδοσιακών χορών, χορωδίας) και το 40% μονό-θεματικά. Ιδιαίτερη κατηγορία αποτελούν τα καρναβάλια.
- Τα περισσότερα φεστιβάλ απευθύνονται στο τοπικό κοινό, τους μήνες του καλοκαιριού και περιλαμβάνουν πρόγραμμα γνωστών Ελλήνων καλλιτεχνών. 25 φεστιβάλ με πιο καινοτόμο και πρωτότυπο χαρακτήρα καταφέρνουν να προσελκύσουν κοινό από άλλες πόλεις ή και από το εξωτερικό. Οι

- συναυλιακές ή θεατρικές παραγωγές υψηλών προδιαγραφών πραγματοποιούνται κυρίως στην Αθήνα και λιγότερο στη Θεσσαλονίκη.
- Στις περισσότερες πόλεις υπάρχουν στοιχειώδεις κτιριακές προδιαγραφές (π.χ. θέατρα, πάρκα, στάδια, πλατείες). Ορισμένες φορές αξιοποιούνται και χώροι πολιτιστικής κληρονομιάς όπως τα αρχαία θέατρα ή τα κάστρα.
 - Μεγάλος αριθμός φεστιβάλ χρηματοδοτείται από τις Δημοτικές αρχές. Λιγότερα φεστιβάλ καλύπτουν μέρος του προϋπολογισμού τους από το Υπουργείο Πολιτισμού (π.χ. Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτα και Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας). Ορισμένα φεστιβάλ πραγματοποιούνται με ιδιωτική πρωτοβουλία.
 - Πολλά φεστιβάλ πραγματοποιούν ταυτόχρονα παραστάσεις με εισιτήριο αλλά και με δωρεάν είσοδο. Στα περισσότερα φεστιβάλ η τιμή εισόδου είναι σχετικά χαμηλή.
 - Τα περισσότερα φεστιβάλ προβάλλονται σε τοπικό ή σε ορισμένες περιπτώσεις σε εθνικό επίπεδο. Μόνο το Ναύπλιο, ή Κέρκυρα και οι Ρόδος εντάσσουν τα φεστιβάλ τους σε ετήσιες καμπάνιες προβολής της πόλης.
 - Ένας πολύ μικρός αριθμός φεστιβάλ προβάλλει τοπικούς καλλιτέχνες και ομάδες και τα περισσότερα φεστιβάλ βασίζονται στην πολιτιστική παραγωγή της Αθήνας.
 - Ένας μικρός αριθμός φεστιβάλ μπορεί να χαρακτηριστεί ως καινοτόμος ή νεωτερικός. Τα φεστιβάλ αυτά έχουν ένα ιδιαίτερο όραμα, στίγμα και κύρος με πρωτότυπα χαρακτηριστικά ως προς την θεματική τους, την παράγωγη τους, την επιλογή παράλληλων εκδηλώσεων, την επιλογή των χώρων παραστάσεων.

Παρ' όλες τις οικονομικές δυσκολίες των τελευταίων ετών, τις ελλείψεις σε χρηματοδότηση και τις περικοπές σε διάρκεια ένας μικρός αριθμός διεθνών φεστιβάλ κατάφεραν να επιβιώσουν και να διατηρήσουν τη φήμη και την ποιότητα τους. Ο κυρίαρχος ρόλος των δυο μεγαλύτερων ελληνικών πόλεων, της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης αντανακλάται και στον «φεστιβαλικό» τομέα με κυρίαρχα το Διεθνές Φεστιβάλ Αθηνών & Επιδαύρου και το Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου της Θεσσαλονίκης.

Οι προσπάθειες δημιουργίας ενός βιώσιμου πολιτιστικού θεσμού στις μικρότερες πόλεις είναι πολύ δύσκολη καθώς η δημόσια χρηματοδότηση συνήθως υστερεί σε σχέση με την πρωτεύουσα. Ο λόγος που επιλέχθηκαν να μελετηθούν σε βάθος οι περιπτώσεις την Καλαμάτας και της Δράμας είναι η ανάγκη εύρεσης των συντελεστών της επιτυχίας τους.

3.11 Η έρευνα στο τομέα των φεστιβάλ στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα καταγράφεται ετησίως μια πληθώρα φεστιβάλ με ποίκιλα χαρακτηριστικά. Στον πίνακα 2.5 του δεύτερου κεφαλαίου της βιβλιογραφικής ανασκόπησης γίνεται μια απόπειρα καταγραφής των σημαντικότερων, κατά τα κριτήρια της ερευνήτριας, καλλιτεχνικών φεστιβάλ για το 2016 και 2017. Παρατηρείται ότι ενώ κατά τις προηγούμενες δεκαετίες ένας μεγάλος αριθμός φεστιβάλ διοργανώνεται υπό τη αιγίδα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των Δήμων, από το ξεκίνημα της οικονομικής κρίσης το 2008 πολλά φεστιβάλ πραγματοποιούνται με ιδιωτική πρωτοβουλία και με την στήριξη ιδιωτικών χορηγιών. Δυστυχώς, ο αριθμός των υλοποιούμενων φεστιβάλ σήμερα είναι σχεδόν αδύνατον να καταγραφεί καθώς, αν και υπάρχει σχετικό Τμήμα Φεστιβάλ στο Υπουργείο Πολιτισμού δεν συλλέγονται ούτε καταγράφονται ολοκληρωμένα δεδομένα σχετικά με την διεξαγωγή φεστιβάλ στην Ελλάδα.

Ο βασικός δημόσιος φορέας που ασχολείται στην Ελλάδα με τα φεστιβάλ είναι το Υπουργείο Πολιτισμού το οποίο είναι υπεύθυνο για την εποπτεία και την ενίσχυση φεστιβάλ και πολιτιστικών εκδηλώσεων. Συγκεκριμένα στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Πολιτισμού <http://festival.culture.gr/> προσφέρονται τακτικά πληροφορίες σχετικές με την καταγραφή και προβολή της πολιτιστικής δραστηριότητας ανά την επικράτεια. Επιπροσθέτως, η ιδιωτικής πρωτοβουλίας ιστοσελίδα <http://www.allaboutfestivals.gr/> προσφέρει σημαντική καταγραφή και ενημέρωση σχετικά με την διεξαγωγή φεστιβάλ μηνιαίως.

Αναφορικά με τη καταγραφή επιστημονικών ερευνών και μελετών στο τομέα των φεστιβάλ στην Ελλάδα, αν και μερικά χρόνια πριν υπήρχε σχετική έλλειψη, παρατηρείται ότι όλο και περισσότεροι ερευνητές επιλέγουν να ασχοληθούν με το θέμα και να συνεισφέρουν στη γνώση στο τομέα αυτό. Παρόλη την περικοπή πόρων και την έλλειψη οικονομικής ενίσχυσης των φεστιβάλ κατά τα τελευταία έτη στην Ελλάδα, η σημασία τους και οι λόγοι επιβίωσης τους παραμένουν επίκαιρα και αναγκαία πεδία επιστημονικής διερεύνησης με σκοπό την βελτίωση της ποιότητας ζωής των πόλεων. Στον παρακάτω πίνακα παρατίθενται χρονολογικά σημαντικές ερευνητικές μελέτες και διδακτορικές διατριβές σχετικές με τον τομέα των φεστιβάλ και του πολιτιστικού τουρισμού.

Πίνακας 13: Έρευνες σχετικές με τα φεστιβάλ και τον πολιτιστικό τουρισμό στην Ελλάδα

Ερευνητές	Έτος δημοσίευσης	Τίτλος και εκδότης
Ντόρα Ν. Κόνσολα	1990	Πολιτιστική Δραστηριότητα και κρατική Πολιτική στην Ελλάδα: Η περιφερειακή Διάσταση, Ιδιωτική Έκδοση
Ντόρα Ν. Κόνσολα	2003	Οι πολιτιστικοί θεσμοί και Διαδικασία Αναζωογόνησης των πόλεων: Τα νεωτερικά φεστιβάλ, Εκδότης: Πάντειος Σχολή Πολιτικών επιστημών
Dimitris Koutoulas	2004	Developing Cultural Tourism through Festivals, The case of Athens Festivals, Hellenic Open University
Καραχάλης Ν. & Ντ. Κόνσολα	2009	Πολιτιστική Δράση και τοπική ανάπτυξη: τα φεστιβάλ στις Ελληνικές πόλεις της περιφέρειας. Πάντειο Πανεπιστήμιο
Ioannides L.	2010	The new wave of Greek festivals and reformation strategies of the municipal cultural map due to Kallikratis, Management Science Review, Greek Management Science Institute, pp. 187-222
Kostopoulou, S., Vagionis, N. and Kourkouridis, D.	2011	“Cultural festivals and regional economic development: perceptions of key interest groups”. Paper presented at the 4th International Conference on Advances in Tourism Economics, Universidade Lusiana de Lisboa, Portugal, 13-14 April 2011.
Kostopoulou S., Papadopoulou A. and Kourkouridis, D.	2012	Film festivals as branding tool for peripheral towns: the Short Film Festival in Drama, Aristotle University of Thessaloniki
Ψαρρού Μαρία	2013	Η τοπική αυτοδιοίκηση ως φορέας προβολής του σύγχρονου ελληνικού πολιτισμού μέσω της διοργάνωσης φεστιβάλ, Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού, Πάντειο Πανεπιστήμιο
Αιβαλιώτης Κωνσταντίνος	2014	Πολιτισμός, Ντοκιμαντέρ και Κινηματογραφικό Φεστιβάλ, Μια εθνογραφική προσέγγιση, Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο
Σκούλτσος Σοφοκλής	2014	Τα event / εκδηλώσεις ως τουρισμός ειδικού ενδιαφέροντος και ως δραστηριότητα ελεύθερου χρόνου: χαρακτηριστικά της αγοράς και σχεδιασμός. Διδακτορική Διατριβή Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Σκούλτσος Σοφοκλής	2017	Ο τουρισμός εκδηλώσεων (event tourism) και η συμβολή του στην ανάπτυξη του τουρισμού ειδικού ενδιαφέροντος- Κεφάλαιο στο Τσάτρας Π., Λύτρας Π. (επ.) (2017) «Τουρισμός, Τουριστική Ανάπτυξη, Συμβολές Ελλήνων Επιστημόνων». Εκδόσεις Παπαζήση
Σκούλτσος Σοφοκλής	2017	The potential of festivals and their contribution to culture and tourism, Greek Economic Outlook, vol. 25, pp.61-66, Greek Centre of Planning and Economic Research
Katsafadou S. & Deffner A.	2017	Landscape, Culture and Place Marketing –The International DANCE Festival In Kalamata, Springer International Publishing
Tsiftelidou S., Kourkouridis D., Xanthopoulou-Tsitsoni V	2017	Assessment of Impact-Contribution of Cultural Festival in the Tourism Development of Thessaloniki. In: Katsoni V., Upadhyya A., Stratigea A. (eds) Tourism, Culture and Heritage in a Smart Economy. Springer Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham

3.12 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Στο κεφάλαιο παρουσιάσθηκαν η έννοια και τα χαρακτηριστικά του τουρισμού με έμφαση στον πολιτιστικό αλλά κυρίως στον φεστιβαλικό τουρισμό. Ο τουρισμός διακρίνεται σε ειδικού ενδιαφέροντος και μαζικός και τα δυο αυτά είδη διαφέρουν κυρίως όσον αφορά την προσέγγιση τους απέναντι στον επισκέπτη, τον αντίκτυπό τους στην κοινωνία, την οικονομία, τον πολιτισμό και στο φυσικό περιβάλλον. Ο εναλλακτικός τουρισμός είναι πιο φιλικός απέναντι στους τρεις προαναφερθέντες παράγοντες και προτείνει ένα διαφορετικό, ηπιότερο αλλά πιο βιώσιμο τρόπο ανάπτυξης. Ένα σημαντικό παρακλάδι του πολιτιστικού τουρισμού είναι και ο ανερχόμενος φεστιβαλικός τουρισμός ο οποίος αν οργανωθεί καλύτερα και υποστηριχτεί αρτιότερα από την πολιτεία και την τοπική κοινωνία μπορεί να παίξει καθοριστικό ρόλο στην τουριστική ανάπτυξη της χώρας, τόσο σε επίπεδο πόλεων όσο και σε περιφερειών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ – Οι πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ

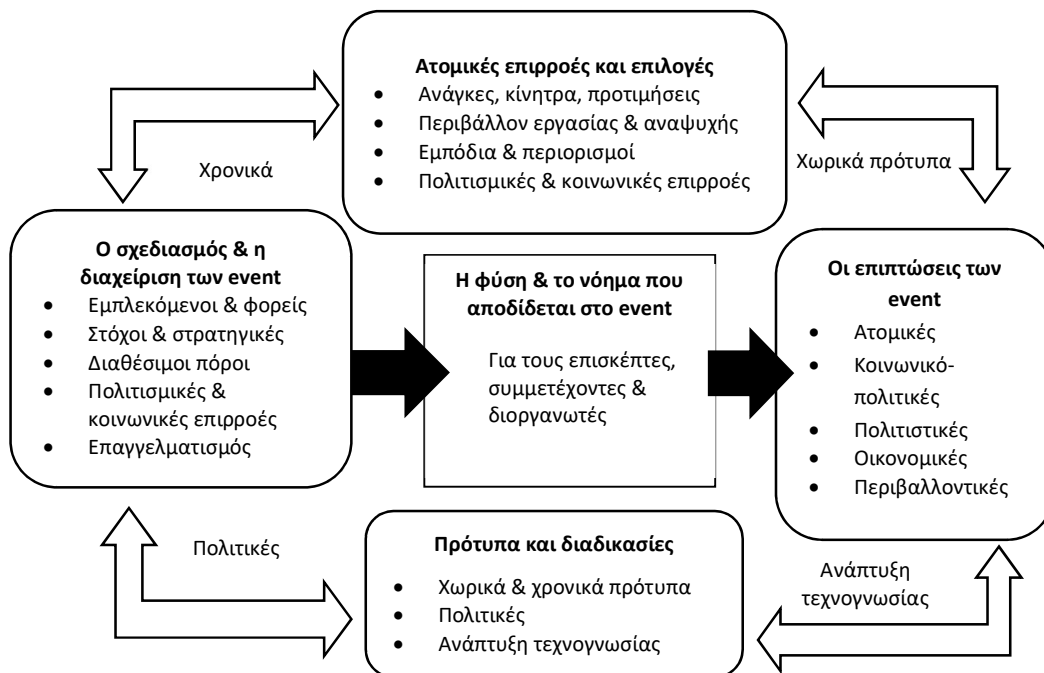
4.1 Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο παρουσιάζεται η θεωρητική επισκόπηση των πολιτιστικών και τουριστικών επιπτώσεων των φεστιβάλ στον τόπο πραγματοποιούνται. Πιο συγκεκριμένα, το κεφάλαιο αναλύονται τα κύρια πεδία μελέτης των επιπτώσεων των φεστιβάλ, η συμβολή των φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη, ο αντίκτυπος των φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη, αλλά και ο ρόλος τους στην ανάδειξη της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Η προσέγγιση αυτή επιδιώκει να τονίσει στον πολυδιάστατο ρόλο των φεστιβάλ στην πόλη.

4.2 Οι κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις των φεστιβάλ

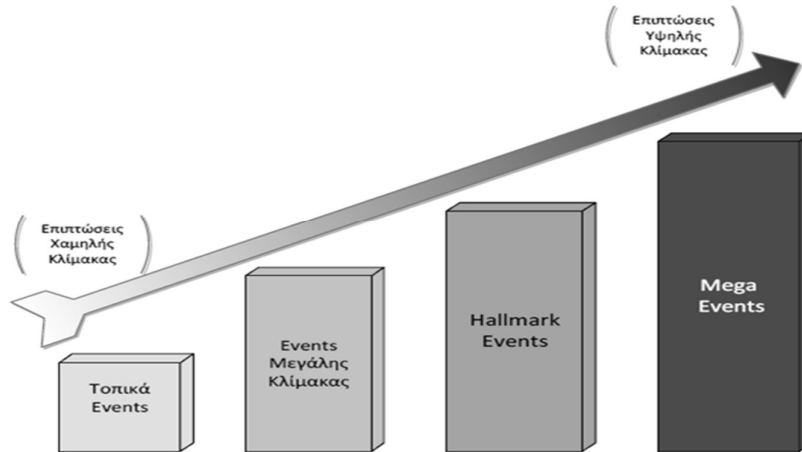
Τα φεστιβάλ επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα και σε μικρή ή μεγάλη κλίμακα την κοινωνία, την οικονομία, τον πολιτισμό και το περιβάλλον των περιοχών και πόλεων που λαμβάνουν χώρα. Συνεπώς, τις τελευταίες δεκαετίες τα φεστιβάλ έχουν προκαλέσει το ενδιαφέρον επιστημονικής έρευνας σε διάφορους κλάδους. Παράλληλα, κυρίως στο Ηνωμένο Βασίλειο, τη Βόρεια Αμερική και την Αυστραλία ιδρύονται προπτυχιακά και μεταπτυχιακά τμήματα στον τομέα των φεστιβάλ (Festival Studies) και της διοίκησης τους (Event Management), γεγονός που αποδεικνύει την αναγνώριση της σημασίας των φεστιβάλ και των event. Στο Σχήμα 6 του Getz (2007:10) περιλαμβάνονται όλοι οι τομείς της μελέτης των events, από τον τρόπο διοργάνωσης έως τον τρόπο που επιδρούν στον άνθρωπο και τον τόπο που διεξάγονται.

Σχήμα 6: Μοντέλο κατανόησης και ανάπτυξης τεχνογνωσίας των event

Χαρακτηριστικό είναι ότι όσο αυξάνεται το μέγεθος των event αυξάνονται και οι επιπτώσεις στον τόπο υποδοχής (Getz, 2007).

Διάγραμμα 7: Σχέση κλίμακας μεγέθους και επιπτώσεων των event

Πηγή: Getz, 2007

Οι τοπικοί φορείς, οι επιχειρήσεις και διάφορες εμπλεκόμενες πλευρές έχουν αντιληφθεί την δυναμική του κλάδου και μελετώντας τις επιπτώσεις προσπαθούν να εκμεταλλευτούν στο έπακρο τα οφέλη από τη διοργάνωση τους. Βασικό στόχο όμως, θα πρέπει να αποτελεί και η ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων έτσι ώστε να μην δημιουργούνται προβλήματα για το κοινωνικό, πολιτισμικό, οικονομικό και φυσικό περιβάλλον. Οι βασικές κατηγορίες των επιπτώσεων των φεστιβάλ στον τόπο υποδοχής διακρίνονται στις εξής κατηγορίες:

- Οικονομικές
- Κοινωνικές
- Πολιτιστικές
- Επιπτώσεις στον τουρισμό
- Επιπτώσεις στο φυσικό και στο δομημένο περιβάλλον

Το επιστημονικό πεδίο των επιπτώσεων των φεστιβάλ και γενικότερα των event κατέχει το μεγαλύτερο μέρος της διεθνούς βιβλιογραφίας σχετικής με τα φεστιβάλ ειδικά σε μελέτες περιπτώσεων, οι οποίες δημοσιεύονται είτε σε διεθνή επιστημονικά περιοδικά είτε ως κεφάλαια σε επιστημονικά βιβλία είτε ως πρακτικά διεθνών επιστημονικών συνεδρίων. Οι δημοσιεύσεις αυτές πραγματοποιούνται και φιλοξενούνται σε ευρεία γνωστικά πεδία όπως η κοινωνιολογία, η οικονομία, ο τουρισμός, η διαχείριση πολιτισμού, η περιφερειακή ανάπτυξη, η γεωγραφία.

Συνεπώς οι μελέτες περιπτώσεων φεστιβάλ μικρής και μεγάλης εμβέλειας συναντώνται με ποικίλα γνωστικά πεδία.

Οι Viviers & Slabbert, (2012) στην μελέτη τους *Towards an Instrument Measuring Community Perceptions of the Impacts of Festivals* κατηγοριοποιούν τις επιπτώσεις των event με βάση 1) τα κοινωνικά στοιχεία επιρροής, 2) τα περιβαλλοντικά στοιχεία επιρροής και 3) τα οικονομικά στοιχεία επιρροής.

Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στις πολιτιστικές και οικονομικές επιπτώσεις και ως εκ τούτου στους παρακάτω Πίνακες (14 και 15) επιχειρείται η οργάνωση, καταγραφή και κατηγοριοποίηση μελετών που εξέτασαν τις επιπτώσεις των φεστιβάλ και των event στην κοινωνία, τον πολιτισμό, την οικονομία και τον τουρισμό. Βασιζόμαστε στη κατηγοριοποίηση των Viviers & Slabbert, (2012) αλλά εμπλουτίζουμε τους πίνακες και με τα δικά μας ευρήματα στην διεθνή βιβλιογραφία.

Πίνακας 14: Βασικές κοινωνικές επιπτώσεις των events στον τόπο διεξαγωγής

Στοιχεία κοινωνικών επιπτώσεων των events	Πηγές
Ευκαιρίες διασκέδασης	Kreag (2006); Bull and Lovell (2007); Dyer et al. (2007); Van der Wagen (2005); Slabbert (2000)
Αίσθημα υπερηφάνειας για τους κατοίκους	Getz (2007); Andereck et al. (2005); Wood (2006); Nunkoo and Gursoy 2012
Ευκαιρίες συνάντησης και γνωριμίας με άλλα άτομα	Adendorff (2008); Delamere et al. (2001); Jurowski and Gursoy (2004)
Συμμετοχή σε δραστηριότητες της κοινότητας	Adendorff (2008); Fredline et al. (2004); Dimmock and Tiyce (2001)
Διαθέσιμες εγκαταστάσεις για τους κατοίκους	Visser (2005); Gursoy et al. (2004); Wood (2006); Delamere et al. (2001)
Συμβατότητα του τοπικού πολιτισμού με το θέμα του φεστιβάλ	Getz (2007)
Ευκαιρίες ανάδειξης τοπικών ταλέντων	Adendorff (2008); Delamere et al. (2001)
Ευκαιρία παρακολούθησης σημαντικού γεγονότος	Shone and Parry (2004); Small et al. (2005)
Ευκαιρία γνωριμίας με την τοπική κοινότητα	Small et al. (2005); Getz (2007); Andereck et al. (2005); Wood (2006)
Εκπαιδευτική αξία του γεγονότος	Kreag (2006); Gursoy et al. (2007); Getz (2007)
Ευκαιρίες διασκέδασης για όλη την οικογένεια	Fredline and Faulkner (2002); Adendorff (2008); Delamere et and friends al. (2001)
Επισκέψεις φίλων και συγγενών	Fredline et al. (2003); Delamere et al. (2001); Waitt, (2003)

Συμμετοχή των κατοίκων στον σχεδιασμό και την διοργάνωση του φεστιβάλ	Fredline and Faulkner (2002); Adendorff (2008); Delamere et al. (2001)
Συντήρηση δημοσίων χώρων και εγκαταστάσεων	Gursoy et al. (2004); Wood (2006); Gursoy et al. (2007); Small et al. (2005); Delamere et al. (2001)
Εύρος διαθέσιμων δραστηριοτήτων	Kreag (2006); Gursoy et al. (2004); Bull and Lovell (2007); Dyer et al. (2007); Slabbert (2000)
Μέσα Μαζικής Μεταφοράς	Kreag (2006); Gursoy et al. (2007)
Αλληλεπιδράσεις μεταξύ κατοίκων και τουριστών	Fredline and Faulkner (2002); Adendorff (2008)
Ο αριθμός των επισκεπτών στην πόλη	Delamere et al. (2001); Tosun (2002); Small et al. (2005); Bignoux (2006); Motale (2008); Saayman and Saayman (2012)
Αριθμός ατόμων που εγκαθίστανται στην πόλη	Jurowski and Gursoy (2004); Mason (2003)
Δικαιώματα και ελευθερίες των κατοίκων της πόλης	Fredline et al. (2004); Saayman (2000); Kreag (2006)
Ο αριθμός ατόμων στην περιοχή	Tosun (2002); Small et al., (2005); Bignoux (2006); Motale (2008); Fidgen (1996); Ma et al. (2011)
Κοινωνικές και ηθικές αξίες	Fredline et al. (2004); Delamere et al. (2001)
Βασικές δεξιότητες για διαχείριση των event	Kreag (2006); Gursoy et al. (2007); Getz (2001)
Επιρροή του τουρισμού την τοπική κουλτούρα	Fredline et al. (2004); Delamere et al. (2001); Saayman (2000)
Θορυβώδεις και εριστική συμπεριφορά επισκεπτών	Fredline et al. (2003); Small et al. (2005); Waitt, (2003)
Κατανάλωση αλκοόλ και ναρκωτικών ουσιών	Kreag (2006); Gursoy et al. (2004); Waitt, (2003) Deery et al.(2012)
Εγκληματικότητα	Fredline and Faulkner (2002); Adendorff (2008); Delamere et al. (2001); Visser (2005)
Επίπεδα θορύβου	Mowforth and Munt (2003); Fredline et al. (2003); Delamere et al. (2001); Small et al. (2005)
Πορνεία	Howie (2003); Kreag (2006); Saayman (2007)
Πολύ μεγάλος αριθμός επισκεπτών για την τοπική κοινότητα	Delamere et al. (2001); Tosun (2002); Bignoux (2006); Motale (2008); Fridgen (1996)
Πρόκληση αισθημάτων φόβου στην τοπική κοινότητα	Fredline et al. (2003); Delamere et al. (2001); Waitt, (2003)
Πρόκληση συναισθημάτων παραγκώνισης της τοπικής κοινότητας	Jurowski and Gursoy (2004); Motale (2008); Getz (2001)
Πρόκληση στρες από την διακοπή της καθημερινότητας των κατοίκων	Delamere et al. (2001); Tosun (2002); Small et al. (2005); Bignoux (2006); Motale (2008)

Διαθεσιμότητα χώρων στάθμευσης	Kreag (2006); Gursoy et al. (2007); Getz (2001)
--------------------------------	---

Πίνακας 15: Βασικές οικονομικές επιπτώσεις των events στον τόπο διεξαγωγής

Στοιχεία οικονομικών τουριστικών επιπτώσεων των events	Πηγές
Ευκαιρίες απασχόλησης	Visser (2005), Saayman (2007), Goldblatt (1997); Mossberg (2000); Chhabra et al. (2003); Logar (2010)
Ευκαιρίες ανάπτυξης τοπικών επιχειρήσεων	Goeldner and Ritchie (2003); Kreag (2006); Saayman (2007)
Η επιρροή του τουρισμού την τοπική οικονομία	Goeldner and Ritchie (2003); Kreag (2006); Saayman (2007); Slabbert (2000) ; Saayman and Saayman (2012)
Εμπόριο	McHone and Rungeling (2000); Goeldner and Ritchie (2003); Adendorff (2008); Slabbert (2000); Saayman (2007)
Υποδομές και εγκαταστάσεις	Visser (2005); Gursoy et al. (2004); Wood (2006); Gursoy et al. (2007); Small et al. (2005)
Εύρος αγαθών και υπηρεσιών	McHone and Rungeling (2000); Tyrrell and Johnston (2001)
Αριθμός ατόμων που ωφελούνται	Saayman (2007), Goeldner and Ritchie (2003); Goldblatt (1997); Mossberg (2000)
Δημόσιες επιχορηγήσεις για τοπικές δραστηριότητες	Allen et al. (2005); McHone and Rungeling (2000)
Αξίες ακινήτων	Goeldner and Ritchie (2003); Kreag (2006); Slabbert (2000)
Ευκαιρίες αγοράς καταναλωτικών αγαθών	McHone and Rungeling (2000); Goeldner and Ritchie (2003)
Τιμές αγαθών και υπηρεσιών	McHone and Rungeling (2000); Tyrrell and Johnston (2001); Goeldner and Ritchie (2003); Adendorff (2008)
Το συνολικό κόστος ζωής	Fredline et al. (2004); McHone and Rungeling (2000); Tyrrell and Johnston (2001); Adendorff (2008); Saayman et al. (2012)
Ο κύκλος εργασιών για τις τοπικές επιχειρήσεις	McHone and Rungeling (2000); Tyrrell and Johnston (2001); Goeldner and Ritchie (2003); Saayman and Saayman (2012)
Ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης στην προώθηση της ανάπτυξης	Ohmann et al. (2006)

Δημόσιες επιδοτήσεις	Saayman (2007); Goeldner and Ritchie (2003); Goldblatt (1997); Mossberg (2000)
Το βιοτικό επίπεδο	Visser (2005); Saayman (2007); Goeldner and Ritchie (2003); Goldblatt (1997); Mossberg (2000)
Τιμές ενοικίων στην περιοχή	Fredline et al. (2004); McHone and Rungeling (2000); Tyrrell and Johnston (2001); Adendorff (2008)
Κατασκευαστικό κόστος	Fredline et al. (2004); Goeldner and Ritchie (2003); Adendorff (2008)

Με βάση την μελέτη των παραπάνω ερευνών συνεχίζουμε αναλύοντας τις επιπτώσεις των φεστιβάλ εστιάζοντας στις πολιτιστικές και κοινωνικές επιπτώσεις τους. Αρχικά, η γιορτινή διάσταση του θεσμού αντικατοπτρίζεται στην ίδια τη λέξη «φεστιβάλ» καθώς πρόκειται για ένα θέαμα που χαρακτηρίζεται από την εορταστική ατμόσφαιρα. Οι συμμετέχοντες, οι επισκέπτες και οι εργαζόμενοι ενός φεστιβάλ συμμετέχουν σε μια γιορτή στο επίκεντρο της οποίας βρίσκεται η τέχνη. «Η πόλη φοράει τα καλά της θέλοντας να δείξει το καλύτερό της πρόσωπο, ενώ και οι άνθρωποι που θα βρεθούν σε κοντινούς στο φεστιβάλ χώρους καταλαβαίνουν, ακόμα και αν δεν το γνωρίζουν, ότι κάτι ξεχωριστό συμβαίνει» (Αϊβαλιώτης, 2014:54).

Όπως κάθε γιορτή, έτσι και το φεστιβάλ κάνει την εμφάνιση του στην πόλη με πολλούς τρόπους, από την ανάρτηση αφισών στους δημόσιους χώρους και την κυκλοφορία διαφημιστικών σποτ στα ηλεκτρονικά μέσα επικοινωνίας μέχρι τη δημοσίευση δελτίων τύπων σε εφημερίδες και περιοδικά. Είναι χαρακτηριστικό ότι παρατηρείται αυξημένος αριθμός ανθρώπων που συγκεντρώνεται και κινείται στις περιοχές και τους χώρους των εκδηλώσεων και των παραστάσεων. Το φεστιβάλ αναδεικνύεται ως το γεγονός των ημερών των ημερών στην πόλη και η αφορμή συναντήσεων, πολιτιστικών και κοινωνικών συζητήσεων.

Η διεξαγωγή ενός φεστιβάλ ανάλογα και με το μέγεθός του, επηρεάζει την κοινωνία σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό. Η έλευση μεγάλου αριθμού επισκεπτών, η ροή εισοδημάτων και η δημιουργία υποδομών συνδέονται άμεσα με την καθημερινή ζωή των κατοίκων. Παρόλα αυτά η μέτρηση και η ποσοτικοποίηση των κοινωνικών του επιπτώσεων είναι πιο περίπλοκη από αυτή των οικονομικών (Mason&Cheyne, 2000). Σύμφωνα με τον Hall (1992) σε περιπτώσεις mega-event όπου υπάρχει μεγάλος αριθμός επισκεπτών υπάρχει και το ενδεχόμενο να επηρεαστεί αρνητικά ο τόπος, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για απώλεια της κοινωνικής ταυτότητας και απώλεια της αίσθησης του τόπου. Επίσης, κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ενδέχεται να παρουσιαστούν επιπτώσεις στην ποιότητα ζωής του τόπου όπως, εγκληματικότητα, αυξημένα επίπεδα θορύβου, κυκλοφοριακή συμφόρηση,

προβληματική συμπεριφορά επισκεπτών αλλά και αυξημένες τιμές σε βασικά είδη (Adendorff 2008, Fredline & Faulkner 2002, Bowdin et al. 2011, Delamere et al. 2001, Getz 2007, Dwyer et al. 2000).

Παρόλα αυτά ο κατάλληλος σχεδιασμός και η οργάνωση ενός φεστιβάλ μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων του έχοντας ως βασικό στόχο την εμπλοκή και την αποδοχή της τοπικής κοινωνίας. Ο Getz (2007b:308) αναφέρει χαρακτηριστικά ότι όταν ένα φεστιβάλ καταφέρει να αποτελέσει σήμα κατατεθέν για την πόλη όπου διεξάγεται και τον ντόπιο πληθυσμό τότε έχει πετύχει απόλυτα τον στόχο της κοινωνικής του αποδοχής. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι το Φεστιβάλ του Εδιμβούργου στη Σκωτία αλλά και το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους στη Δράμα.

Η σημασία της εμπλοκής της τοπικής κοινωνίας και της αποδοχής των έχει αναγνωριστεί από πολλούς ερευνητές και έχουν διεξαχθεί αρκετές έρευνες από την σκοπιά των επιπτώσεων των φεστιβάλ στη ζωή των κατοίκων (Adendorff 2008, Fredline & Faulkner 2002, Delamere et al. 2001, Getz 2007, Gyrsoy, 2004). Η εμπλοκή του τοπικού πληθυσμού μπορεί να επιφέρει σημαντικά θετικά αποτελέσματα στην τοπική κοινωνία όπως η κοινωνική συνοχή, η αύξηση της απασχόλησης, η αυξημένη αίσθηση τοπικής ταυτότητας και υπερηφάνειας για την πόλη (Adendorff 2008, Rooney 1998, Fredline & Faulkner 2002, Delamere et al. 2001, Bowdin et al., 2011)

Ένα κοινό χαρακτηριστικό όλων των φεστιβάλ είναι ότι σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό εμπλέκουν στοιχεία από τοπικές πολιτιστικές δραστηριότητες και χαρακτηριστικά. Πολλά φεστιβάλ στοχεύουν να αναβιώσουν τοπικές εορτές, έθιμα και παραδόσεις και κατά συνέπεια συμβάλλουν στην διατήρησή τους (Hall 1989, Mason & Beaumont-Kerridge 2004). Στις περιπτώσεις που τα φεστιβάλ δεν βασίζονται στην τοπική πολιτιστική κληρονομία αλλά στοχεύουν στην ανάπτυξη της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας τότε συντελούν σημαντικά στην διεύρυνση των πολιτιστικών οριζόντων του τοπικού κοινού (Bull & Lovell 2007, Kreag 2006).

Τέλος, κατά τους Jamieson (2004), Waterman (1998), European Festivals Association (2008), οι κοινωνικές και πολιτιστικές επιπτώσεις στην πόλη συνοψίζονται ως εξής:

- ✓ Αίσθηση υπερηφάνειας
- ✓ Ενδυνάμωση κοινωνικών δεσμών
- ✓ Αλλαγή στάσεων & αντιλήψεων
- ✓ Επιμόρφωση & διασκέδαση
- ✓ Δημιουργία και βελτίωση πολιτιστικών & τουριστικών υποδομών
- ✓ Αύξηση εσόδων & απασχόλησης
- ✓ Βελτίωση εικόνας της πόλης

Συμπερασματικά, οι παραπάνω κοινωνικές και πολιτιστικές επιπτώσεις σχετίζονται άμεσα και με τις καλλιτεχνικές επιπτώσεις που αφορούν κυρίως τους δημιουργούς που βιοπορίζονται από το κάθε είδος τέχνης που εκπροσωπούν στα φεστιβάλ.

4.3 Οι τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ στον τουρισμό

Αρχικά, οι Veres et al. (2008) αναφέρουν ότι τα φεστιβάλ είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με την τουριστική ανάπτυξη και κρίσιμοι παράγοντες για την επιτυχία τους είναι η στήριξη της τοπικής κοινωνίας, η διαθεσιμότητα έμπειρου ανθρώπινου δυναμικού, η πολιτιστική ταυτότητα μιας περιοχής, η προσβασιμότητα σ' αυτή, κτλ. Παρομοίως, ο Varotsis (2006) υποστηρίζει πως τα φεστιβάλ συμβάλλουν καθοριστικά στην επίτευξη της τουριστικής ανάπτυξης ενός προορισμού προσφέροντας τα εξής πλεονεκτήματα: διαμόρφωση της πολιτιστικής ταυτότητας του προορισμού, αύξηση εσόδων και δημιουργία ενός ισχυρού εργαλείου μάρκετινγκ που οδηγεί στην επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης. Ο George (2010), εκτός από την θετική συμβολή των φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη τονίζει στο ότι αυτά αποτελούν πια μέρος της σύγχρονης πολιτιστικής παράδοσης μιας περιοχής, που τα καθιστά απαραίτητα στοιχεία του πολιτιστικού τουρισμού. Ο Wood (2005) επικεντρώνεται στον θετικό οικονομικό αντίκτυπο που έχουν τα φεστιβάλ για ένα προορισμό αυξάνοντας τον αριθμό των αφίξεων και των εσόδων, δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας και ενισχύοντας εν τέλει τα δημόσια έσοδα τα οποία μπορούν να επιστραφούν στην κοινωνία μέσω παροχών και κινήτρων. Ακόμα, οι Gonzalez-Reverte & Miralbell-Izard (2009) εστιάζουν στον θετικό αντίκτυπο που έχουν τα μουσικά φεστιβάλ στους τουριστικούς προορισμούς και ειδικότερα στην περίπτωση της Καταλονίας συμβάλλοντας στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη τους. Όμως, οι τελευταίοι αναφέρουν ότι για να ενταχθούν επιτυχώς στο πλαίσιο του πολιτιστικού τουρισμού απαραίτητη προϋπόθεση είναι η συνεργασία μεταξύ των τοπικών φορέων, ιδιωτικών και δημόσιων η συμμετοχή των κατοίκων στην διοργάνωση των φεστιβάλ και η αποτελεσματικότητα της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Ο Mason (2015) εξετάζοντας το παράδειγμα του φεστιβάλ Banff το οποίο διεξάγεται στον Καναδά και έχει ως στόχο να προβάλλει την ζωή των ιθαγενών κατοίκων της Βόρειας Αμερικής συμπέρανε ότι τέτοιου είδους εκδηλώσεις εκτός από θετικό οικονομικό αντίκτυπο κατάφεραν να προβάλλουν τα ιδιαίτερα πολιτιστικά χαρακτηριστικά και την ταυτότητα των αυτόχθονων αυτών, καθώς και την αντίληψή τους σχετικά με την αποικιοκρατική πολιτική. Ο Panfiluk (2015) αν και εκφράζει τις αμφιβολίες του σχετικά με το κατά πόσο τα φεστιβάλ μπορούν να ενισχύσουν άμεσα τον αριθμό των αφίξεων των τουριστών σε μια περιοχή, αναφέρει ότι σίγουρα αυτά συμβάλλουν στην αύξηση των επιπέδων ικανοποίησης των επισκεπτών που συνεπάγεται και μικρή αύξηση τουριστικών εσόδων. Επιπρόσθετα, οι Yolal et al. (2017) εξετάζοντας τον αντίκτυπο των φεστιβάλ κυρίως από την πλευρά των μόνιμων

κατοίκων, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι συμβάλουν καθοριστικά στην ευημερία του τοπικού πληθυσμού, η οποία αντανακλάται σε οικονομικά και κοινωνικά οφέλη. Το μόνο αρνητικό στοιχείο είναι ότι εκφράζονται ανησυχίες για την μελλοντική ποιότητα ζωής στην κοινότητα σε περίπτωση που τα φεστιβάλ πάρουν μεγάλες διαστάσεις. Στο ίδιο πνεύμα, οι Mahika, Rădulescu, Aluculesei et al. (2015) επίσης τονίζουν τη θετική συμβολή των φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη η οποία συνεπάγεται κατά κύριο λόγο αυξημένα έσοδα. Κατά τους Attanasi et al. (2013) τα φεστιβάλ συμβάλλουν στην ανοικοδόμηση του κοινωνικού κεφαλαίου του τουριστικού προορισμού και στην ανάπτυξη της τοπικής κοινότητας. Αυτό επιτυγχάνεται κυρίως επειδή τα φεστιβάλ βοηθούν την ανάπτυξη δεσμών μεταξύ των επισκεπτών και του τόπου που φιλοξενεί το φεστιβάλ. Αυτοί οι ισχυροί δεσμοί συνεπάγονται μακροχρόνια κέρδη σε σταθερή βάση για τον προορισμό.

Τελικώς, κατά τους Getz, 2007, Holloway, 2006, Jackson 2005, οι κυριότερες τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ συνοψίζονται ως οι παρακάτω:

- ✓ Αύξηση εσόδων
- ✓ Αύξηση απασχόλησης
- ✓ Βελτίωση και δημιουργία νέων υποδομών
- ✓ Επιμήκυνση τουριστικής περιόδου
- ✓ Βελτίωση της εικόνας της πόλης ως προορισμό
- ✓ Πρόσθεση αξίας στο τουριστικό προϊόν
- ✓ Πρόσθεση νοήματος στο ταξίδι

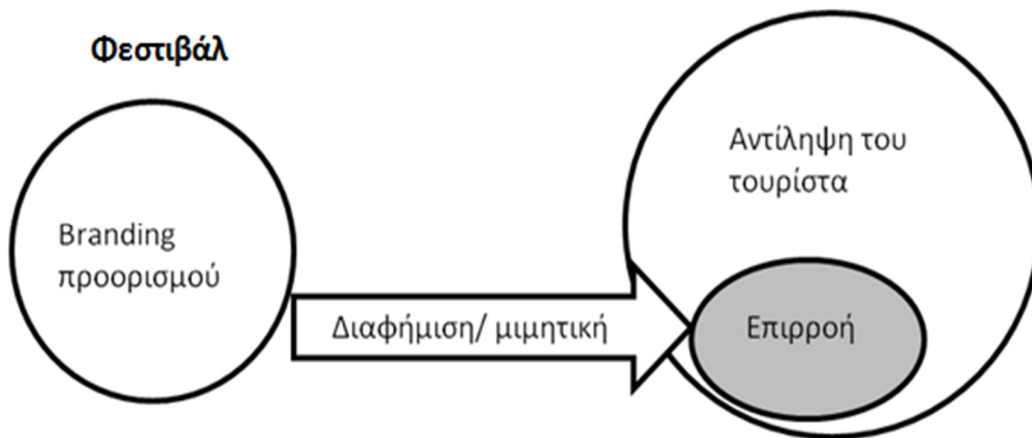
Εν κατακλείδι, η ανάλυση της βιβλιογραφίας έδειξε ότι τα φεστιβάλ σχετίζονται θετικά με την επίτευξη της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης με πολλαπλά οφέλη για τους προορισμούς που τα διοργανώνουν. Τα οφέλη δεν είναι μόνο οικονομικά αλλά σχετίζονται και με την κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας, της οποίας η συμμετοχή είναι απαραίτητη για την επιτυχή διεξαγωγή τους.

4.4 Τα φεστιβάλ ως εργαλείο προώθησης και branding του προορισμού

Σύμφωνα με την προηγούμενη παράγραφο και την θεωρητική αναφορά αρκετούς προορισμούς συμπεραίνεται ότι τα φεστιβάλ συνδέονται με την έννοια του destination branding δεδομένου ότι συμβάλουν στην ανάπτυξη και ανάδειξη συγκεκριμένων περιοχών φέρνοντας ξανά στο προσκήνιο την σχέση τουρισμού και χώρου (Getz, 2007). Σύμφωνα με τους Qu et al. (2011), το destination branding ορίζεται ως η επικοινωνία της μοναδικής ταυτότητας ενός προορισμού με στόχο τη διαφοροποίηση του από τους ανταγωνιστές του. Η χρησιμοποίηση του όρου παραπέμπει στη σύνδεση των φεστιβάλ με το τουριστικό μάρκετινγκ (Ηγουμενάκης 1999, 2007) και το μάρκετινγκ του τόπου (Kotler et al. 1999). Και στις δυο περιπτώσεις χρησιμοποιείται η θεωρία του μάρκετινγκ, τα τέσσερα βασικά στοιχεία του μείγματος

του (προϊόν/υπηρεσία, τιμή, τόπος πώλησης και επικοινωνία), και τα βήματα του στρατηγικού σχεδιασμού μάρκετινγκ (ανάλυση αγοράς και ανταγωνισμού, επιλογή αγορά στόχου, τοποθέτηση, κτλ.) για να προωθηθούν επιτυχώς τουριστικοί προορισμοί. Σε αυτό το πλαίσιο, τα φεστιβάλ αποτελούν εργαλείο τόσο του τουριστικού μάρκετινγκ όσο και του μάρκετινγκ του τόπου (place marketing). Συνεπώς, θεωρώντας τους τουρίστες ως πελάτες, στο παρακάτω σχήμα απεικονίζεται η επίδραση του branding και των φεστιβάλ στην αντίληψη του τουρίστα και στην επιρροή που του ασκεί (βλέπε Σχήμα 7).

Σχήμα 7: Η επιρροή του branding του προορισμού και ο ρόλος των φεστιβάλ

Πηγή: Munar (2011)

Ο Munar (2011) ακόμα υποστηρίζει ότι η αντίληψη του τουρίστα διαμορφώνεται από αφηγηματικά, οπτικά και ακουστικά ερεθίσματα (Πίνακας 16), στα οποία οι διοργανωτές των φεστιβάλ πρέπει να λάβουν σοβαρά υπόψη τους.

Πίνακας 16: Η αντίληψη του τουρίστα και η σημασία branding του προορισμού

Ο τουρίστας και το περιεχόμενο στην αντίληψή του	Σημασία του branding του προορισμού
Αφηγηματικό (εγκυκλοπαιδικό, εμπειρίες από ταξίδια κτλ.)	Ταυτότητα αφήγησης: σλόγκαν, brand name κτλ.
Οπτικό (φωτογραφίες και βίντεο)	Οπτικό υλικό: διαφημιστικές καμπάνιες και λογότυπα
Ακουστικό (μουσική, ήχοι)	Ακουστικό υλικό (κείμενο και μουσική)

Πηγή: Munar (2011)

Κρίσιμοι παράγοντες που συμβάλλουν στην επιτυχή στρατηγική branding ενός τουριστικού προορισμού και πρέπει να εντάσσονται στην διοργάνωση και στην στρατηγική marketing ενός φεστιβάλ είναι αυτοί που απεικονίζονται στο Διάγραμμα 8 από τον Balakrishnan (2009):

Διάγραμμα 8: Κρίσιμοι παράγοντες που συμβάλλουν στην επιτυχή στρατηγική branding ενός τουριστικού προορισμού

Πηγή: Balakrishnan (2009)

Σε εμπειρικό επίπεδο, υπάρχουν πολλά παραδείγματα από την διεθνή εμπειρία που δείχνουν τους τρόπους με τους οποίους τα φεστιβάλ λειτουργούν ως εργαλεία destination branding. Καταρχάς, αναφέρθηκε το παράδειγμα του φεστιβάλ κλασσικής μουσικής του Σάλτσμπουργκ (που παρουσιάστηκε στο κεφάλαιο 2), το οποίο συνέβαλε στην προβολή της πόλης στη διεθνή αγορά αλλά και στη δημιουργία σημαντικών εσόδων για την τοπική οικονομία. Σύμφωνα με τον Economist²⁶, το συγκεκριμένο φεστιβάλ το 2017 προσέφερε έσοδα της τάξεως των 77 εκ. ευρώ και έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην προσθήκη 2.800 θέσεις εργασίας από την παροχή υπηρεσιών και προϊόντων σε όλη την πόλη κατά τη διάρκεια διεξαγωγής του. Επιπροσθέτως, κόπηκαν 50.000 εισιτήρια και περισσότεροι από 250.000 άνθρωποι παρακολούθησαν τις εκδηλώσεις του, με μερικές από αυτές να προσφέρονται χωρίς εισιτήριο σε κάτοικους και επισκέπτες. Ενδεικτικό του πόσο σημαντικό είναι το φεστιβάλ για την τοπική οικονομία είναι το γεγονός ότι το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στο Σάλτσμπουργκ είναι υψηλότερο από αυτό του συνόλου της Αυστρίας, με το φεστιβάλ να παίζει κυρίαρχο ρόλο στην διαμόρφωση αυτής της πραγματικότητας (Economist, 2017).

Ομοίως, στο Εδιμβούργο, τα έσοδα και η προβολή της πόλης από το φεστιβάλ είναι ιδιαίτερα σημαντικά (βλέπε πίνακα 2.6), καθιστώντας το βασικό εργαλείο προβολής του προορισμού στη διεθνή τουριστική αγορά. Η πόλη του Εδιμβούργου έχει

²⁶ <https://www.economist.com/blogs/prospero/2017/09/hills-and-tills-are-alive>

χρησιμοποιήσει πολύ επιτυχημένα τα φεστιβάλ της για να προωθήσει την εικόνα της που πλέον ο όρος «Η πόλη των φεστιβάλ» (*The festival city*), την χαρακτηρίζει²⁷ καθώς πολλοί ταυτίζουν την πόλη με το ξεχωριστό αυτό γεγονός.

Ακόμα, οι Esu et al. (2009) εστιάζοντας στο παράδειγμα του φεστιβάλ της Calabar στη Νιγηρία, αναφέρουν ότι είναι το βασικό εργαλείο προβολής μιας πόλης που έχει μεγάλη ανάγκη από έσοδα, υποδεικνύοντας πως το destination branding μπορεί να βοηθήσει οικονομίες με χαμηλή αναπτυξιακή δυναμική. Αλλά και στην Ελλάδα, η ανάδειξη της Αθήνας ως πόλη με την ισχυρότερη δυναμική πολιτιστικού προορισμού για το 2017, (Emerging Cultural City of the Year)²⁸ από τον διεθνή οργανισμό Leading Culture Destinations Awards (CNN Greece, 2017) αναμένεται να συμβάλει σε σημαντική αύξηση της επισκεψιμότητας στην ελληνική πρωτεύουσα, καθώς και στην τοποθέτησή της στον παγκόσμιο πολιτιστικό και τουριστικό χάρτη.

Συμπερασματικά, τα πολιτιστικά φεστιβάλ μπορούν να λειτουργήσουν ως εργαλεία του destination branding και να ενταχθούν στο πλαίσιο μιας συνολικής εθνικής ή/και τοπικής τουριστικής πολιτικής. Τα οφέλη μιας επιτυχούς στρατηγικής destination branding με βάση τα φεστιβάλ έχουν άμεσες θετικές οικονομικές και τουριστικές επιπτώσεις, καλώντας τους αρμόδιους φορείς να κινηθούν σε ανάλογες πολιτιστικές και τουριστικές στρατηγικές

4.5 Οι επιπτώσεις των φεστιβάλ στην ανάδειξη καλλιτεχνικής δημιουργίας

Το φεστιβάλ είναι ένα γεγονός όπου η τέχνη παράγεται, αναπαράγεται αλλά και καταναλώνεται. Ένα επιτυχημένο φεστιβάλ επεξεργάζεται ενεργά την καλλιτεχνική δημιουργία και αποτελεί ένα 'συναπάντημα' δημιουργών αλλά και ένα ξεχωριστό τόπο συγκέντρωσης δημιουργών και θεατών. Καλλιτέχνες, παραγωγοί, οργανωτές, βοηθοί και τεχνικοί έρχονται σε επικοινωνία για ένα περιορισμένο χρονικό διάστημα και αλληλοεπιδρούν σε ένα νέο περιβάλλον εργασίας. Την ίδια στιγμή το κοινό παρακολουθεί ή και συμμετέχει στις παραστάσεις σε ποικίλους βαθμούς δραστηριότητας ή παθητικότητας δημιουργώντας ένα ξεχωριστό πολιτιστικό περιβάλλον (Waterman, 1998:63). Οι πολιτιστικές και οικονομικές επιπτώσεις που δημιουργούνται από το παραπάνω περιβάλλον δημιουργούν τις συνθήκες στις οποίες οι καλλιτέχνες, οι οργανωτές και το κοινό βασίζονται την προετοιμασία τους για σειρά μελλοντικών φεστιβάλ (Waterman, 1998:63).

Το ιδανικό για ένα καλλιτεχνικό φεστιβάλ είναι να εστιάσει την προσοχή του σε ένα ιδιαίτερο ή/και ποικίλο πρόγραμμα (π.χ. χορευτικών ομάδων, θιάσων ή ορχηστρών) που ο θεατής δεν έχει την δυνατότητα να το παρακολουθήσει κατά τη διάρκεια μιας

²⁷ <http://www.edinburghfestivalcity.com/#festivals>

²⁸ <http://www.ekathimerini.com/222083/article/ekathimerini/news/athens-named-emerging-cultural-city-of-the-world>

ετήσιας καλλιτεχνικής περιόδου στην πόλη του. Για αυτό το λόγο, ο προγραμματισμός πολλών διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ συνδυάζει ένα χαρακτήρα διεθνούς συνάντησης από ξένες ορχήστρες, μουσικά σύνολα και χορωδίες, γνωριμίας με θιάσους θεάτρου και χορού, επιδιώκει συμπαραγωγές με σημαντικά φεστιβάλ του εξωτερικού και προβάλλει παγκόσμιες πρεμιέρες παραστάσεων. Ακόμα, συχνά στοχεύει στην ανάδειξη της σύγχρονης τοπικής ή εθνικής δημιουργίας και παίρνει το ρίσκο της ανάθεσης νέων παραγωγών σε καταξιωμένους αλλά και νεότερους σκηνοθέτες, χορογράφους, και μουσικούς (Ελληνικό Φεστιβάλ, 2008).

Επιπροσθέτως, ένα φεστιβάλ συνήθως στοχεύει στη διεύρυνση του κοινού που παρακολουθεί, στην ανάδειξη και προβολή του έργου νέων καλλιτεχνών, στην παρουσίαση μέσα από την πρόσκληση και τη συνεργασία με ενδιαφέροντα καλλιτεχνικά σχήματα των σύγχρονων τάσεων στο χορό, τη μουσική και το θέατρο. Στόχος των φεστιβάλ είναι να προκαλέσουν συζητήσεις, να μεγιστοποιήσουν την προσοχή των μέσων ενημέρωσης και να φέρουν κοινό και καλλιτέχνες κοντά.

Στις μέρες μας πολλά καλλιτεχνικά φεστιβάλ συμπεριλαμβάνουν ένα καλώς αναπτυγμένο παράλληλο φεστιβάλ που έχει επικρατήσει να ονομάζεται «off» ή «fringe». Σύμφωνα με τον ορισμό του *The Concise Oxford Companion to the Theatre*, το «fringe theatre» είναι μια πλατφόρμα για παραγωγές οι οποίες λόγω του πολιτικού τους περιεχομένου ή της πειραματικής τους φύσης δεν έχουν πολλές πιθανότητες να επιτύχουν σε συμβατικό περίγυρο. Είναι γνωστό ότι οι καλλιτέχνες και το καλλιτεχνικό πρόγραμμα που αποτελεί το κάθε fringe είναι λιγότερο συμβατικοί και περισσότερο καινοτόμοι. Καθώς λοιπόν τα εδραιωμένα φεστιβάλ ακολουθούν τις τάσεις και δεν τις δημιουργούν, η καινοτομία και η τολμηρότητα προέρχονται κυρίως από τον ρόλο του fringe (Waterman, 1998).

Σύμφωνα με τον Γιώργο Λούκο, πρώην καλλιτεχνικό διευθυντή του Ελληνικού Φεστιβάλ, τα φεστιβάλ προορίζονται να προβάλλουν τις καλλιτεχνικές αξίες, να συμβάλλουν στην ανανέωση των αισθητικών μορφών και να γίνουν τόπος συναντήσεων και καλλιτεχνικών ωσμώσεων, απαραίτητες προϋποθέσεις για τον πνευματικό και καλλιτεχνικό εμπλουτισμό κάθε χώρας (Ελληνικό Φεστιβάλ, 2008).

Άρα, ένας πρωταρχικός σκοπός των φεστιβάλ είναι να φέρνουν τους καλλιτέχνες πιο κοντά μεταξύ τους και την ίδια στιγμή να φέρνουν το κοινό πιο κοντά στην τέχνη. Οι παραπάνω στόχοι μπορεί να πραγματοποιηθούν καθώς σε συμπυκνωμένο χώρο και χρόνο και σε ένα σχετικά ανεπίσημο και άνετο περιβάλλον που προσφέρει το φεστιβάλ, το κοινό μπορεί να προσεγγίσει ευκολότερα την τέχνη και οι καλλιτέχνες μπορούν να ενδυναμώσουν τους δεσμούς μεταξύ τους.

Τέλος, σύμφωνα με τους Getz (2007), Quin (2005), Λούκο (2008), οι βασικές επιπτώσεις των φεστιβάλ στην ανάδειξη της καλλιτεχνικής δημιουργίας και της κάθε τέχνης που το φεστιβάλ εκπροσωπεί συνοψίζονται στις εξής:

- ✓ Αναγνώριση καλλιτεχνικού έργου
- ✓ Ανάπτυξη κοινού για τη τέχνη που εκπροσωπεί το φεστιβάλ
- ✓ Αύξηση εσόδων για τους καλλιτέχνες
- ✓ Αύξηση απασχόλησης για τους καλλιτέχνες
- ✓ Ευκαιρίες χορηγίας
- ✓ Ευκαιρίες συνεργασίας και συμπαραγωγών με άλλες ομάδες και καλλιτέχνες
- ✓ Νέοι χώροι προσέλευσης και βελτιωμένες υποδομές

Τελικά, και με την καταγραφή των επιπτώσεων που αφορούν την καλλιτεχνική δημιουργία και τους καλλιτέχνες ανεξαρτήτως τόπου κατοικίας, η σημασία των φεστιβάλ παίρνει μια ακόμα πολύ σημαντική διάσταση που μέχρι στιγμή έχει παραμεληθεί από πλευράς δόμησης θεωρίας.

4.6 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη την ανάλυση της βιβλιογραφίας που προηγήθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια και επιστρέφοντας στο Σχήμα 6 και στους Πίνακες 14 και 15 που παρατέθηκαν στην αρχή αυτού του κεφαλαίου, συμπεραίνεται ότι τα φεστιβάλ αποτελούν ακρογωνιαίο λίθο της τόσο της τουριστικής όσο και της πολιτιστικής ανάπτυξης της πόλης που διεξάγονται. Τα οφέλη τους και οι επιπτώσεις τους είναι πολλαπλά και αφορούν τόσο οικονομικά κριτήρια όπως η αύξηση επισκεπτών, δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, προσέλκυση επενδύσεων κτλ., κοινωνικά κριτήρια όπως ενδυνάμωση των κοινωνικών δεσμών, η επιμόρφωση και η διασκέδαση, το αίσθημα υπερηφάνειας για τους κατοίκους, η βελτίωση εικόνας της πόλης κτλ. και τέλος πολιτιστικά κριτήρια όπως η ανάδειξη και ανάπτυξη της πολιτιστικής ταυτότητας προορισμού, διεύρυνση καλλιτεχνικού κοινού, η βελτίωση καλλιτεχνικών προτύπων αλλά και βελτίωση των πολιτιστικών υποδομών.

Ακόμη, δεδομένου ότι ο τουρισμός είναι ένα φαινόμενο που αφορά την πόλη (Getz, 2007), μπορεί να ειπωθεί ότι τα φεστιβάλ συμβάλλουν και στην ανάπτυξη στρατηγικών μάρκετινγκ, όπως το destination branding με στόχο την προώθηση ενός προορισμού στην τουριστική αγορά και με άμεση συνέπεια την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας της περιοχής που τα οργανώνει και τα φιλοξενεί. Απαραίτητες προϋποθέσεις όμως για να επιτευχθούν όλα τα προαναφερθέντα είναι η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στην οργάνωση των φεστιβάλ, η συνεργασία μεταξύ των φορέων του τουρισμού, η αξιοποίηση των υπαρχόντων πόρων, η ανάπτυξη στρατηγικών μάρκετινγκ με στόχο της προώθηση του φεστιβάλ αλλά και την προβολή της ελκυστικότητας της πόλης που το φιλοξενεί.

Στην Ελλάδα αρκετοί προορισμοί μπορούν να ενισχυθούν από την διοργάνωση φεστιβάλ και να αποκομίσουν παρόμοια οφέλη με αυτά που αναφέρονται επιστημονική βιβλιογραφία. Η ανάγκη ένταξής τους στην τουριστική προσπάθεια γίνεται ακόμα πιο επιτακτική, ειδικώς αν ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι οι περισσότερες περιοχές της χώρας βρίσκονται σε αναπτυξιακή υστέρηση σε σχέση με άλλες τις περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Eurostat, 2017).

Ακολουθεί το ερευνητικό μέρος της διατριβής το οποίο εστιάζεται στην έρευνα πεδίου δύο επιτυχημένων καλλιτεχνικών φεστιβάλ στις πόλεις της Καλαμάτας και της Δράμας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ – Οι μελέτες περίπτωσης των πόλεων της Καλαμάτας και της Δράμας

5.1 Εισαγωγή

Το ερευνητικό μέρος επικεντρώνεται αρχικά στη μελέτη δυο Ελληνικών Διεθνών Φεστιβάλ τα οποία ιδρύθηκαν το 1995 από το Υπουργείο Πολιτισμού και την πρωτοβουλία δημιουργίας «Εθνικού Δικτύου Πόλεων» σε Ελληνικές πόλεις. Η Καλαμάτα ορίστηκε ως πρωτεύουσα του «Χορού» και η Δράμα ως πρωτεύουσα των «Ταινιών Μικρού Μήκους» ενώ και στις δυο πόλεις δημιουργήθηκαν και χρηματοδοτήθηκαν τα αντίστοιχα διεθνή φεστιβάλ. Αν και έπειτα από μερικά χρόνια η πρωτοβουλία του «Εθνικού Δικτύου Πόλεων» άρχισε να ξεθωριάζει, τα δυο συγκεκριμένα φεστιβάλ διατήρησαν την επιτυχία και την απήχησή τους, προσελκύοντας ετησίως μεγάλο αριθμό επισκεπτών και καταφέροντας να διατηρήσουν τις επιχορηγήσεις τους από εθνικούς και τοπικούς πόρους, παρόλη την οικονομική κρίση των τελευταίων 10 ετών.

Τα δυο φεστιβάλ αν και εκπροσωπούν διαφορετικές μορφές τέχνης και ακολουθούν διαφορετικούς καλλιτεχνικούς στόχους, μοιράζονται όμως τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- επιχορηγούνται από το Υπουργείο Πολιτισμού, τις Δημοτικές αρχές της κάθε πόλη και μέσω ΕΣΠΑ
- είναι μόνο-θεματικά
- παρουσιάζουν επαγγελματίες καλλιτέχνες και επαγγελματικές ομάδες,
- έχουν διεθνή προσανατολισμό και συμπεριλαμβάνουν καλλιτέχνες και ομάδες του εξωτερικού
- το πρόγραμμά του περιλαμβάνει εργαστήρια, ομιλίες και παράλληλες εκδηλώσεις
- λαμβάνουν χώρα ετησίως τα τελευταία 23 χρόνια
- έχουν σαφές καλλιτεχνικό όραμα
- έχουν αποκτήσει φήμη και κύρος στον ευρωπαϊκό και διεθνή «φεστιβαλικό χάρτη»
- αποτελούν μέρος συνάντησης των εμπλεκομένων στο χώρο που το καθένα εκπροσωπεί.

Αναφορικά στις πόλεις της Καλαμάτας και της Δράμας, η καθεμιά έχει ξεχωριστά χαρακτηριστικά και ιδιαιτερότητες. Η Καλαμάτα είναι μια παραλιακή πόλη της Νότιας Ελλάδας, περίπου 78.000 κατοίκων. Είναι σημαντικό αστικό, οικονομικό και εμπορικό κέντρο της περιοχής αλλά και του Νομού Μεσσηνίας. Η οικονομία της περιοχής στηρίζεται στην αγροτική παραγωγή με πιο γνωστή μάλιστα την παραγωγή ελαιόλαδου και της ελιάς. Υπάρχουν αρκετές βιομηχανίες τυποποίησης και μεταποίησης αγροτικών προϊόντων, ποτοποιίες, καπνοβιομηχανία κ.α. Η

Καλαμάτα είναι δημοφιλής τουριστικός προορισμός με σημαντικές τουριστικές υποδομές και αρκετές μονάδες 5 αστέρων. Λόγω της γεωγραφικής της θέσης προσελκύει τους θερινούς μήνες χιλιάδες επισκέπτες που θέλουν να απολαύσουν την θάλασσα αλλά και τα αξιοθέατα των ευρύτερων περιοχών της Μεσσηνίας, του Ταΰγétου και της Μάνης. Η πόλη έχει έντονη πολιτιστική δραστηριότητα και αρκετές υποδομές που την υποστηρίζουν. Διαθέτει νέο, σύγχρονο νοσοκομείο, διεθνές αεροδρόμιο και με την πρόσφατη κατασκευή νέου αυτοκινητόδρομου απέχει μόλις 2.5 ώρες από την Αθήνα.

Η Δράμα είναι μια μικρότερη πόλη της Βόρειας Ελλάδας, 45.000 κατοίκων και είναι το αστικό, εμπορικό και διοικητικό κέντρο του Νομού Δράμας. Η οικονομία της περιοχής στηρίζεται επίσης στην αγροτική παραγωγή αλλά και στη βιομηχανία και μεταποίηση. Η Δράμα είναι ένας αναπτυσσόμενος τουριστικός προορισμός κυρίως λόγω των ηπειρωτικών και ορεινών αξιοθέατων, της φυσικής ομορφιάς της ευρύτερης περιοχής αλλά των οιοποιών που έχουν γίνει γνωστά κυρίως τις τελευταίες 2 δεκαετίες. Στην προώθηση της εικόνας της πόλης έχουν συμβάλλει σημαντικά οι πολιτικές δραστηριότητες και τα δρώμενα. Ένα από τα πιο δημοφιλή γεγονότα είναι η «Ονειρούπολη» κατά τη διάρκεια του Δεκεμβρίου που προσελκύει χιλιάδες επισκέπτες που θέλουν να απολαύσουν Χριστουγεννιάτικη ατμόσφαιρα. Η πόλη διαθέτει νοσοκομείο και εξυπηρετείται από τα αεροδρόμια Καβάλας και Θεσσαλονίκης καθώς υπάρχει σύγχρονη οδική σύνδεση μέσω της Εγνατίας οδού.

Στο επόμενο μέρος παρουσιάζονται οι δύο μελέτες περίπτωσης της Καλαμάτας και της Δράμας με τα Διεθνή Φεστιβάλ τους. Αρχικά, παρουσιάζονται τα γενικά χαρακτηριστικά του κάθε Νομού και του κάθε Δήμου καθώς και οι βασικοί παράμετροι της τουριστικής και πολιτιστικής ανάπτυξης της κάθε πόλης. Έπειτα, περιγράφεται η ιστορική εξέλιξη, η διοργάνωση και τα χαρακτηριστικά του κάθε φεστιβάλ που πραγματοποιείται ετησίως από το 1995 και στις δυο πόλεις.

Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΧΟΡΟΥ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ

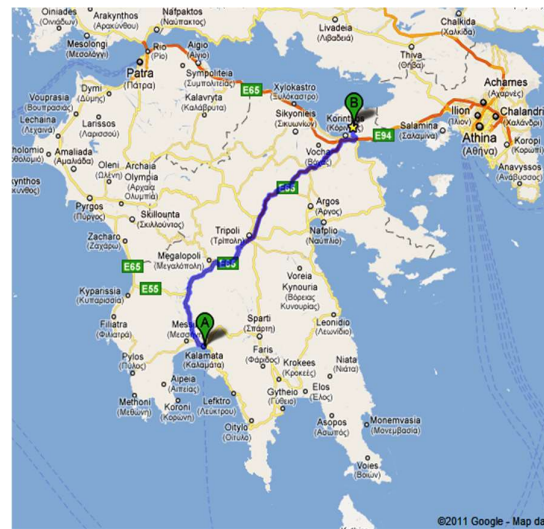
5.2 Χαρακτηριστικά του Νομού Μεσσηνίας και του Δήμου Καλαμάτας

Η Καλαμάτα είναι πρωτεύουσα του Νομού Μεσσηνίας, βρίσκεται στον Μεσσηνιακό κόλπο και είναι κτισμένη στους πρόποδες του Ταυγέτου στη θέση των αρχαίων Φαρών. Αποτελεί το διοικητικό, οικονομικό και εμπορικό κέντρο της Νοτιοδυτικής Πελοποννήσου σε απόσταση 215 χλμ. από την Πάτρα και 223 χλμ. από την Αθήνα. Σύμφωνα με την απογραφή του 2011 ο Δήμος Καλαμάτας έχει πληθυσμό 70.130 κατοίκους και αποτελείται από 34 δημοτικά διαμερίσματα.

Χάρτης 2: Η θέση της Καλαμάτας στη Περιφέρεια Μεσσηνίας και η απόσταση της από την Αθήνα

Copyright: greekhoteles.gr

Πηγή: google maps

Η ιστορία της ξεκινάει από τον Όμηρο όπου αναφέρει τις Φαρές, αρχαία πόλη χτισμένη περίπου εκεί που βρίσκεται σήμερα το φράγκινο κάστρο της πόλης. Η Καλαμάτα έχει περιορισμένη σημασία κατά την αρχαία περίοδο καθώς βρίσκεται κάτω από λακωνική κυριαρχία από τα μέσα του 8ου αιώνα π.Χ. μέχρι τα μέσα του 4ου αιώνα π.Χ. Αποκτά αίγλη μετά την τέταρτη σταυροφορία (1204 μ.Χ.), οπότε περνάει στα χέρια των Φράγκων. Ο Γοδεφρείδος Βιλλεαρδουίνος χτίζει το κάστρο και ξεκινάει η οικονομική ακμή της πόλης. Το 1459 την καταλαμβάνουν οι Τούρκοι και εναλλάσσονται στην ηγεμονία της πόλης με τους Ενετούς μέχρι το 1715 οπότε την καταλαμβάνουν οριστικά, μέχρι το 1821 που απελευθερώθηκε ²⁹.

²⁹ <http://www.kalamata.gr/perioxi/istoria.html>

Το σημαντικότερο γεγονός της μακρόχρονης ιστορίας της πόλης είναι η απελευθέρωσή της από τους Τούρκους στις 23 Μαρτίου του 1821. Στα τέλη του 19ου αιώνα χτίζεται το λιμάνι της Καλαμάτας, το οποίο λειτουργεί μέχρι και σήμερα, και η πόλη παρουσιάζει σημαντική ανάπτυξη και ακμή. Η πόλη έρχεται σε επαφή με τη Δύση και την κουλτούρα της, δημιουργείται μια αστική τάξη που διαμορφώνει μια σημαντική πολιτιστική βάση και κληρονομιά. Από το 1920 και μετά όμως αρχίζει μια μακρά περίοδος οικονομικής ύφεσης. Το Σεπτέμβριο του 1986 η Καλαμάτα χτυπήθηκε από δύο ισχυρούς σεισμούς που προκάλεσαν εκτεταμένες ζημιές και δυστυχώς και θύματα. Παρ' όλα αυτά η πόλη ανασυγκροτήθηκε γρήγορα από τη μεγάλη αυτή καταστροφή.

Η οικονομία της περιοχής στηρίζεται στην αγροτική παραγωγή, δεδομένου ότι είναι γνωστή για την παραγωγή ελαιόλαδου, της ελιάς και των οπωροκηπευτικών, τον τουρισμό και τις υπηρεσίες. Η κτηνοτροφία παλιότερα ήταν ιδιαίτερα αξιόλογη και συμμετείχε στο αγροτικό εισόδημα κατά περίπου 25%, συμμετοχή που σήμερα έχει μειωθεί κατά πολύ. Στη Μεσσηνία υπάρχουν σήμερα τρεις οργανωμένοι χώροι υποδομής βιομηχανιών: η Βιομηχανική Περιοχή Σπερχογείας, η ΒΙ.ΠΕ Μελιγαλά και το Βιοτεχνικό Πάρκο Καλαμάτας, ενώ σημαντική βιομηχανική μονάδα της περιοχής είναι η καπνοβιομηχανία Καρέλια. Επίσης υπάρχουν αρκετές βιομηχανίες τυποποίησης και μεταποίησης αγροτικών προϊόντων. Ο συγκεκριμένος νομός συγκεντρώνει το 1,6% του πληθυσμού της χώρας, παράγοντας το 1,1% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος³⁰.

5.2.1 Η τουριστική ανάπτυξη της Καλαμάτας

Η πρωτεύουσα της Μεσσηνίας αναδεικνύεται τα τελευταία χρόνια σε υπολογίσιμη τουριστική δύναμη και όχι άδικα αφού οι φυσικές ομορφιές με την πλούσια πολιτιστική παράδοση και την εξαιρετική τοπική παράδοση μαγνητίζουν το ενδιαφέρον των επισκεπτών.

Η γεωγραφική της θέση στους πρόποδες του Ταυγέτου και στην καρδιά του Μεσσηνιακού κόλπου κάνουν την Καλαμάτα εύκολα προσβάσιμη αλλά και όσο πρέπει μακρινή για τον επισκέπτη. Το λιμάνι της είναι ένα από τα πιο σημαντικά στη Μεσόγειο και το αεροδρόμιο δέχεται εκατοντάδες πτήσεις τσάρτερ από το εξωτερικό κάθε χρόνο.

Η παραλία της Καλαμάτας εκτείνεται σε μήκος 2,5 χλμ., έχει βραβευτεί με γαλάζια σημαία για τα καθαρά νερά της και μπορεί εύκολα κανείς να την επισκεφτεί ακόμα

³⁰ <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>

και από το κέντρο της πόλης με τα πόδια. Τα πολυάριθμα εστιατόρια, ταβέρνες και μπαράκια συγκεντρώνουν όλη την καλοκαιρινή νυχτερινή ζωή της πόλης.

Στα ενδότερα της πόλης πολλά είναι τα αξιοθέατα που μπορεί να θαυμάσει κανείς. Αν και τα παλιά νεοκλασικά κτήρια εκλείπουν από την αρχιτεκτονική της Καλαμάτας, κυρίως λόγω του καταστροφικού σεισμού του 1986. Ένα από τα σημαντικότερα αξιοθέατα της πόλης είναι η Βυζαντινή εκκλησία των Αγίων Αποστόλων. Από αυτή τη μικρή εκκλησία εικάζεται πως ξεκίνησε ο πόλεμος για την ανεξαρτησία του Ελληνικού Έθνους από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Στην κορυφή ενός πευκόφυτου λόφου, δεσπόζει το Κάστρο της Καλαμάτας, που χτίστηκε κατά την Φραγκοκρατία. Είναι το σημείο εκείνο που προσφέρει την καλύτερη θέα στην πόλη και έχει φιλοξενήσει σημαντικές πολιτιστικές εκδηλώσεις όπως το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας. Τα σημαντικότερα αξιοθέατα της Καλαμάτας είναι τα παρακάτω:

- **Μπενάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο**
Βρίσκεται στην καρδιά του ιστορικού κέντρου της πόλης, σ' ένα εντυπωσιακό σπίτι ενετικού τύπου. Διαθέτει πλούσια συλλογή αρχαιοτήτων που χρονολογούνται από την εποχή του χαλκού ως τους ρωμαϊκούς χρόνους.
- **Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Καλαμάτας**
Ιδιωτικό μουσείο που στεγάζεται στο αναστυλωμένο πλέον Αρχοντικό Κυριακού στο ιστορικό κέντρο. Εκτίθενται ιστορικά κειμήλια και αντιπροσωπευτικά εκθέματα της εξέλιξης της λαϊκής τέχνης στην ευρύτερη περιοχή κατά τον 19ο και 20ό αιώνα παρουσιασμένα με μια σύγχρονη μουσειακή αντίληψη.
- **Δημοτική Πινακοθήκη «Α. Τάσσο»**
Σ' ένα αναπαλαιωμένο νεοκλασικό κτίριο, στο ιστορικό κέντρο της πόλης, εκτίθενται έργα του χαράκτη Τάσσου από τον οποίο πήρε και το όνομά της, καθώς και των Κατσουλίδη, Ζούνη, Βαρώτσου, Τέτση, Μπότσογλου, ενώ φιλοξενούνται και περιοδικές εκθέσεις.
- **Πλατεία 23ης Μαρτίου**
Η πιο ιστορική πλατεία της πόλης, με επίκεντρο το εκκλησάκι των Αγίων Αποστόλων. Εδώ, κατά την παράδοση, κηρύχθηκε στις 23 Μαρτίου η Επανάσταση του 1821. Η πλατεία περιβάλλεται από όμορφα νεοκλασικά κτίρια και ενώνεται με το ιστορικό κέντρο της πόλης με ένα γραφικό πεζόδρομο.
- **Μονή Καλογραιών**
Η μονή αυτή, κτίσμα του 18ου αιώνα, είναι γνωστή για τα εντυπωσιακά εργόχειρα που υφαίνονται από τις καλόγριες στον αργαλειό.
- **Μητρόπολη Υπαπαντής**

Ο μεγαλοπρεπής ιερός ναός της Υπαπαντής του Σωτήρος Χριστού είναι η Μητρόπολη της Καλαμάτας και βρίσκεται στην ομώνυμη πλατεία. Εδώ φυλάσσεται η εικόνα της Παναγίας Υπαπαντής, η οποία βρέθηκε στα ερείπια παλιότερης εκκλησίας που καταστράφηκε το 1770.

- **Πάρκο σιδηροδρόμων**

Στα νότια του κέντρου της πόλης βρίσκεται το μεγαλύτερο υπαίθριο σιδηροδρομικό μουσείο της χώρας, μέσα σε έκταση 54 στρεμμάτων. Το βασικό κτίριο του πάρκου είναι ο ανακαινισμένος σταθμός «Καλαμάτα Λιμήν» όπου βρίσκεται το αναψυκτήριο.

- **Αρχαία Μεσσήνη**

Αρχαιολογικός χώρος με πολλά σημαντικά ευρήματα, 30 χλμ. βορειοδυτικά της Καλαμάτας. Μερικά από τα σπουδαιότερα μνημεία του είναι ο Ναός του Ασκληπιού και της Υγείας, το Ωδείο, το Βουλευτήριο, η Αρκαδική Πύλη του τείχους, το θέατρο και το στάδιο.

Η Καλαμάτα, εκτός από μεγαλύτερη πόλη της νοτίου Πελοποννήσου είναι και η γαστριμαργική πρωτεύουσά της. Η τοπική κουζίνα βασίζεται στην απλότητα και αποτελείται από ντόπια προϊόντα του εύφορου μεσσηνιακού κάμπου που έχουν κατακτήσει τη διεθνή κουζίνα με τη μοναδικότητα των χαρακτηριστικών τους. Πρωταγωνίστρια αναδεικνύεται η ελιά Καλαμών και ακολουθούν η σταφίδα και τα αποξηραμένα σύκα, που λόγω της ποιότητάς τους έγιναν εξαγωγίμα προϊόντα ήδη από τον 19ο αιώνα.

Την τελευταία δεκαετία, η λειτουργία του πολυτελούς ξενοδοχειακού συγκροτήματος Costa Navarino, η αναβάθμιση των υποδομών, ο νέος αυτοκινητόδρομος και η αύξηση των πτήσεων αποτέλεσαν καθοριστικούς παράγοντες ώστε η Μεσσηνία να αποτελέσει πλέον έναν από τους πιο επιτυχημένους τουριστικούς προορισμούς του καλοκαιριού στην Ελλάδα. Το αεροδρόμιο της Καλαμάτας σημείωσε τη μεγαλύτερη αύξηση μεταξύ των εγχώριων αερολιμένων για το 2015, η οποία άγγιξε το 44,4%, με την Μύκονο να ακολουθεί με 26%³¹.

Στην πόλη της Καλαμάτας και τις ευρύτερες κοντινές περιοχές λειτουργούν περίπου 70 ξενοδοχεία 3, 4 και 5 αστέρων και περίπου 30 ενοικιαζόμενα δωμάτια. Στη πόλη της Καλαμάτας λειτουργεί ένα δημοτικό camping ενώ στο νομό Μεσσηνίας λειτουργούν 20 camping³²

Ακόμη, για όσους έχουν ήδη ανακαλύψει τις ομορφιές της Καλαμάτας, οι κοντινοί προς αυτήν προορισμοί της Μεσσηνίας ενδείκνυνται για να επεκτείνει κανείς το

³¹ www.capital.gr/afixeis-aerodromion

³² <http://www.vrisko.gr/dir/kampingk/messinias/>

πεδίο δράσης και περιπέτειας. Η Στούπα, η Καρδαμύλη, η Κορώνη, η Κυπαρισσία, η Μεθώνη, η Πύλος είναι μόνο μερικοί από τους προορισμούς για κοντινές αποδράσεις. Ακόμα πιο κοντά στην πόλη της Καλαμάτας βρίσκονται οι παραλίες της Μικρής Μαντινείας, της Αλμυρού και της Σάντοβας Αβίας.

Εικόνα 7: Πανοραμική άποψη της πόλης της Καλαμάτας

Copyright : Touristorama.com

Ο τουριστικός χαρακτήρας της Μεσσηνίας μπορεί να φανεί και στους Πίνακες 17 και 18. Όπως φαίνεται λοιπόν παρακάτω, η πληρότητα της Περιφερειακής Ενότητας το 2016 έφτασε το 36,5 %, τη στιγμή που στο σύνολο της Περιφέρειας ήταν 30,5 %. Ένα χαρακτηριστικό του τουρισμού της περιοχής είναι ότι συνδυάζει εσωτερικό και εξωτερικό τουρισμό με τους Έλληνες τουρίστες να είναι σημαντικά περισσότεροι στον αριθμό των αφίξεων, αλλά τους ξένους να κάνουν περισσότερες διανυκτερεύσεις στα ξενοδοχεία της Περιφερειακής Ενότητας.

Πίνακας 17: Διανυκτερεύσεις και πληρότητα στην Περιφέρεια Πελοποννήσου

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	2015				2016			
	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ			ΠΛΗ- ΡΟΤΗ ΤΑ	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ			ΠΛΗ- ΡΟΤΗ ΤΑ
	ΗΜΕΔΑ- ΠΟΙ	ΑΛΛΟ- ΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ		ΗΜΕΔΑ- ΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑ- ΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ	
ΣΥΝΟΛΟ	1.355.977	1.123.336	2.479.313	27.40 %	1.460.9 24	1.343.328	2.804.252	0.50 %
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΡΚΑΔΙΑΣ	93.520	17.181	110.701	12.40 %	98.355	11.414	109.769	12.40 %
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΗ	409.304	441.883	851.187	35.00 %	429.544	539.136	968.680	38.80 %

«Οι πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις των διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ στην πόλη: μια συγκριτική προσέγγιση»

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ								
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	318.942	313.306	632.248	25.30 %	322.588	342.615	665.203	26.90 %
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΑΚΩΝΙΑΣ	181.683	75.948	257.631	20.80 %	230.404	89.487	319.891	24.60 %
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	352.528	275.018	627.546	31.70 %	380.033	360.676	740.709	36.50 %

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2016

Πίνακας 18: Αφίξεις στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου στην Περιφέρεια Πελοποννήσου

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	2015			2016		
	ΑΦΙΞΕΙΣ			ΑΦΙΞΕΙΣ		
	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
ΣΥΝΟΛΟ	609.690	325.450	935.140	635.952	347.843	983.795
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΡΚΑΔΙΑΣ	45.326	5.758	51.084	46.567	4.260	50.827
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	174.674	143.195	317.869	176.620	135.166	311.786
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	158.046	85.713	243.759	153.593	102.867	256.488
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΑΚΩΝΙΑΣ	89.299	38.793	128.092	106.307	41.121	147.428
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	142.345	51.991	194.336	152.865	64.429	218.288

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2016

Αξίζει να σημειωθεί ότι το ξενοδοχειακό δυναμικό της Μεσσηνίας παρουσιάζει την εξής ιδιομορφία: έχει μεγάλο αριθμό κλινών στην κατηγορία των 5 και των 2 αστεριών. Ενδεικτικά, οι μονάδες που είναι 5 αστερών είναι μόνο 5, πράγμα που σημαίνει ότι είναι μεγάλες με αρκετά δωμάτια (Πίνακας 19 και Διάγραμμα 9). Χαμηλότερα, αλλά σε γενικά υψηλά επίπεδα, κινούνται τα ξενοδοχεία που είναι

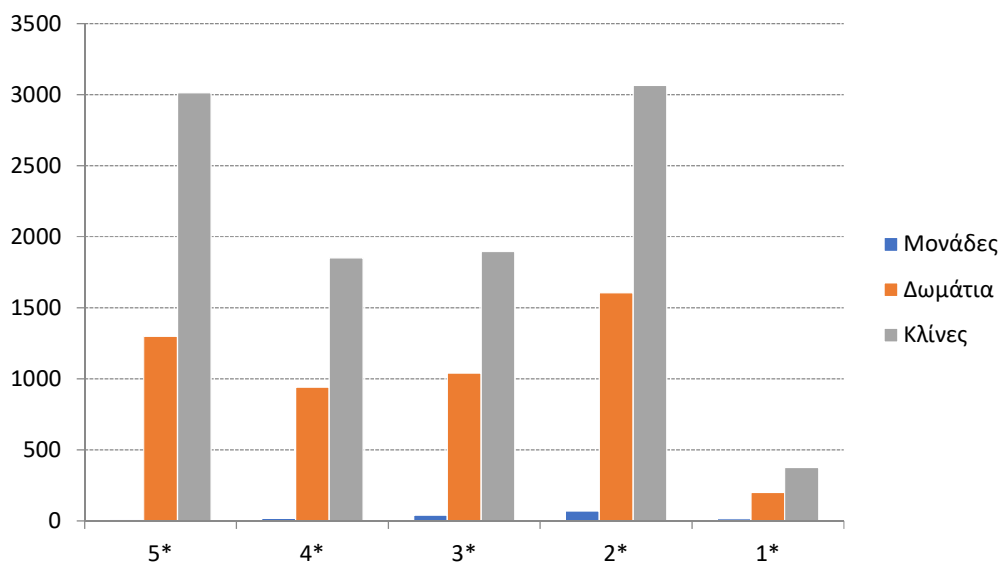
τεσσάρων και τριών αστέρων. Σε γενικές γραμμές η Μεσσηνία φαίνεται ότι είναι μια τουριστική περιφερειακή ενότητα με δυναμικό που κινείται σε πολύ υψηλότερα επίπεδα από αυτό της Δράμας, όπως αναφέρεται στο επόμενο κεφάλαιο.

Πίνακας 19: Ξενοδοχειακό δυναμικό Περιφερειακής Ενότητας Μεσσηνίας

Ξενοδοχειακό δυναμικό Περιφερειακής Ενότητας Μεσσηνίας						
	5*	4*	3*	2*	1*	Γενικό άθροισμα
Μονάδες	7	18	41	70	15	151
Δωμάτια	1.301	940	1.039	1.605	200	5.085
Κλίνες	3.013	1.850	1.895	3.066	375	10.199

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2017

Διάγραμμα 9: Ξενοδοχειακό δυναμικό Περιφερειακής Ενότητας Μεσσηνίας

Πηγή: ΞΕΕ³³, 2017

5.2.2 Η πολιτιστική ανάπτυξη της Καλαμάτας

Η Καλαμάτα χαρακτηρίζεται από έντονη πνευματική ζωή και πολιτιστική δράση που την έχουν κάνει γνωστή σε όλη την Ελλάδα, έχοντας πλήθος πολιτιστικών εκδηλώσεων να λαμβάνουν χώρα κάθε χρόνο, μεταξύ των οποίων εκθέσεις,

³³ Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας, www.grhotels.gr, Πρόσβαση: 1/11/17

φεστιβάλ, θεατρικές και μουσικές παραστάσεις, εικαστικά και πιο σημαντική το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού³⁴.

Η Μεσσηνία είναι παρούσα και στις εικαστικές τέχνες λόγω του έργου καλλιτεχνών, οι οποίοι γεννήθηκαν σε αυτό το νομό, δημιούργησαν και η πλειοψηφία τους έγιναν γνωστοί και εκτός Μεσσηνίας. Επίσης πρόκειται για περιοχή με πολιτιστικό υπόβαθρο και δραστηριοποιείται εντυπωσιακά για τη προβολή της παράδοσης της πολιτιστικής κληρονομιάς και τη δημιουργία νέων ποιοτικών πολιτιστικών δομών. Σε αυτό το πλαίσιο, πρέπει να σημειωθεί ότι έχουν γίνει πολύ σημαντικές επενδύσεις προς αυτή την κατεύθυνση, που πηγάζουν από την ανάγκη της περιφέρειας για πολιτιστική αποκέντρωση, ικανοποίηση πολιτιστικών αναγκών αλλά και επιθυμία για την προστασία της τοπικής παράδοσης.

Η Κοινωφελής επιχείρηση του Δήμου «ΦΑΡΙΣ» στο πλαίσιο της οποίας λειτουργούν Ωδείο, Σχολή Χορού, Σχολή Εικαστικών Τεχνών, το Λύκειο Ελληνίδων, ο Πολιτιστικός Οργανισμός «Οι Δρόμοι της Ελιάς», ο Οργανισμός Ιστορικού Κέντρου Καλαμάτας, ο Μορφωτικός Σύλλογος Μεσσηνίας, η Κινηματογραφική Λέσχη Καλαμάτας και η Κινηματογραφική Λέσχη Φιλιατρών, ο Μουσικοφιλολογικός Σύλλογος Ορφέας, ο Σύλλογος προς Διάδοση των Γραμμάτων, το Κέντρο Λαογραφικών Μελετών, ο Μορφωτικός Εκπολιτιστικός Σύλλογος Κυπαρισσίας, κ.α., δραστηριοποιούνται με επιτυχία προς αυτή την κατεύθυνση με τη συμπαράσταση και τη συμμετοχή των κατοίκων που θέλουν να διεκδικούν τους πολιτιστικούς τους ορίζοντες.

Ακόμα, λειτουργούν αρκετά ιδιωτικά θεατρικά σχήματα που κάνουν έντονη την παρουσία τους στην πόλη. Η πολιτιστική ζωή συμπληρώνεται με διάφορες εκθέσεις ζωγραφικής που γίνονται στη δημοτική πινακοθήκη, με σεμινάρια ιστορίας, φιλοσοφίας και άλλα που διοργανώνουν οι καθηγητές του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, καθώς και με διάφορες άλλες εκδηλώσεις, που οργανώνονται από φορείς της πόλης. Επίσης, συχνή είναι η παρουσία στην πόλη σημαντικών καλλιτεχνών σε διάφορες εκδηλώσεις.

Το σπουδαιότερο πολιτιστικό γεγονός της πόλης είναι το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού, στο οποίο συμμετέχουν μεγάλα ονόματα από το διεθνή χώρο του χορού και διοργανώνεται μια φορά το χρόνο από το 1995. Η λειτουργία του Μεγάλου Χορού Καλαμάτας από το 2014 έδωσε μια νέα πνοή στην προσπάθεια εκσυγχρονισμού του φεστιβάλ, αλλά και της ίδιας της πόλης.

Η συλλογή της Κεντρικής Βιβλιοθήκης του Δήμου Καλαμάτας αποτελείται από 11.700 τόμους βιβλίων, μέρος των οποίων έχει μηχανογραφηθεί στο πρόγραμμα ΑΒΕΚΤ.

³⁴ <http://www.kalamata.gr/katoikoi/politismos.html>

Καλύπτει όλες τις επιστήμες με ποικιλία θεματολογίας και εμπλουτίζεται με νέες προσκτήσεις βάσει των αναγκών των χρηστών.

Στην πολιτιστική-αρχαιολογική ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής συνέβαλαν δραστικά οι εκτεταμένες εργασίες ανακαίνισης και επισκευής (1992-1998) του αρχαιολογικού χώρου της Αρχαίας Μεσσήνης από τον ανασκαφέα Καθηγητή Πέτρο Θέμελη, ενώ το Μουσείο άνοιξε τις πύλες του τον Μάρτιο του 2000. Σήμερα πραγματοποιούνται διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις ενώ κάθε χρόνο οι αρχαίες τραγωδίες και κωμωδίες που ανεβαίνουν στο Θέατρο της Αρσινόης προσελκύνουν λάτρεις της αρχαίας πολιτιστικής κληρονομιάς και της εκσυγχρονισμένης αυτής μορφής της³⁵.

Τέλος, στο Νομό Μεσσηνίας εκδίδονται 2 ημερήσιες εφημερίδες, 1 διαδικτυακή εφημερίδα, 2 εβδομαδιαίες και 2 μηνιαία περιοδικά. Εκπέμπουν 3 τοπικά κανάλια και 9 ραδιοφωνικοί σταθμοί. Υπάρχουν 2 θέατρα και 1 κινηματογράφος. Στην πόλη της Καλαμάτας λειτουργούν 6 Ωδεία και 11 σχολές χορού³⁶.

Εικόνα 8: Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας, Προβολή στο Αμφιθέατρο του Κάστρου

Copyright: Miltos Athnasiou

5.3 Το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας

Ο Σύγχρονος Χορός-Ορισμοί

Ο «Σύγχρονος Χορός» είναι η ονομασία που δόθηκε στο σύνολο των διαφόρων χορευτικών φορμών του 20ού αιώνα. Αποτελείται από διάφορα συστήματα και μεθόδους τα οποία εξελίχθηκαν από το Μοντέρνο και Μεταμοντέρνο χορό.

Για τους χορευτές του σύγχρονου, ο χορός είναι μια εκδήλωση έκφρασης και δεν υπάρχει συναίσθημα που δεν μπορεί να εκφραστεί μέσα από τον χορό. Ο χορός

³⁵<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CE%B1%CE%BB%CE%B1%CE%BC%CE%AC%CF%84%CE%B1#.CE.91.CE.BE.CE.B9.CE.BF.CE.B8.CE.AD.CE.B1.CF.84.CE.B1>

³⁶ <http://www.vrisko.gr>

μπορεί να εκφράσει την χαρά, την ευτυχία, την λύπη, την οργή, το πάθος, την απογοήτευση, και κάθε έκφανση της ζωής του ανθρώπου. Ο σύγχρονος χορός επιτρέπει στους χορευτές να κινούνται ελεύθερα, χωρίς να θέτει κανόνες και περιορισμούς, γι' αυτό και αντιπροσωπεύει την απόλυτα ελεύθερη έκφραση κάθε χορευτή³⁷. Το Φεστιβάλ Χορού είναι ανοιχτό σε διάφορα είδη συγχρόνου χορού και σύγχρονων μορφών παραστατικών τεχνών.

Ιστορική Εξέλιξη

Το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας αποτελεί κορυφαία δραστηριότητα του Διεθνούς Κέντρου Χορού της πόλης. Ιδρύθηκε την άνοιξη του 1995 με αντικείμενο την προώθηση της χορευτικής τέχνης και με άξονες την έρευνα, την εκπαίδευση και την καλλιτεχνική δράση και παραγωγή.

Στα είκοσι τρία χρόνια παρουσίας του στα Ελληνικά χορευτικά δρώμενα και χάρη στην υποστήριξη της τοπικής αρχής το φεστιβάλ έχει καταφέρει να κερδίσει την δική του ξεχωριστή θέση και αναγνώριση στη γεωγραφία των φεστιβάλ του μεσογειακού νότου, στήνοντας γέφυρες με την παγκόσμια χορογραφική δημιουργία.

Στο φεστιβάλ έχουν συμμετάσχει πολλοί σημαντικοί διεθνείς δημιουργοί όπως όπως ο Merce Cunningham, η Trisha Braun, ο Jan Fabre, ο William Forsythe, η Anne Teresa de Keersmaeker κ.α. καθώς και ελληνικές ομάδες, ανάμεσα τους η Ζουζού Νικολούδη, ο Δημήτρης Παπαϊωάννου, ο Κωνσταντίνος Ρήγος, οι Sinequanon, οι Αερίτες κ.α. Ταυτόχρονα το φεστιβάλ φρόντισε για την προβολή και ενίσχυση της ελληνικής δημιουργίας είτε μέσα από την ανάθεση χορογραφικού έργου σε νέους ταλαντούχους δημιουργούς, είτε μέσα από την στήριξη της πειραματικής διάθεσης νέων ομάδων. Ακόμα, αναπόσπαστο μέρος του Φεστιβάλ αποτελούν τα εκπαιδευτικά σεμινάρια χορού, τα εργαστήρια και οι διαλέξεις που απευθύνονται σε σπουδαστές και επαγγελματίες του χώρου, ενώ στις παράλληλες δραστηριότητες του Φεστιβάλ συμπεριλαμβάνονται οι εκδόσεις και οι παραγωγές video dance.

Η πολυμορφία τάσεων που διαπερνά τον σύγχρονο χορό αλλά και η διεύρυνση του κοινού που προσεγγίζει και αγαπά αυτή την τέχνη αποτέλεσε από την πρώτη στιγμή βασικό μέλημα της πολιτικής προγραμματισμού του ³⁸.

Ο σκοπός του Φεστιβάλ

Αν και η επίσημη ιστοσελίδα του Φεστιβάλ δεν αναφέρεται συγκεκριμένα στον σκοπό του, ύστερα από τη μελέτη του Φεστιβάλ, τις συνεντεύξεις με τα στελέχη του, τους συμμετέχοντες καλλιτέχνες αλλά και την προσωπική εμπειρία συμπεραίνεται

³⁷ http://wikipedia.qwika.com/en2el/Contemporary_dance

³⁸ <http://www.kalamatadancefestival.gr/index.php/el/to-festival/sxetika-h/tautotita>

ότι ο πρωταρχικό σκοπός του φεστιβάλ είναι να προωθήσει τη χορευτική τέχνη και το σύγχρονο χορό με άξονες την έρευνα, την εκπαίδευση και την καλλιτεχνική δράση και παραγωγή.

Αναλυτικότερα, το φεστιβάλ έχει τους ακόλουθους επιμέρους στόχους:

- Να προσφέρει ευκαιρίες παρακολούθησης διεθνής χορογραφικής δημιουργίας και να στήσει γέφυρες επικοινωνίας με διεθνείς δημιουργούς και θεωρητικούς.
- Να προβάλλει και να ενισχύσει την ελληνική δημιουργία είτε μέσα από την ανάθεση χορογραφικού έργου σε ταλαντούχους δημιουργούς ή από την παρουσίαση και στήριξη νέων πειραματικών ομάδων και σχημάτων.
- Να προσφέρει ευκαιρίες εκπαίδευσης οργανώνοντας σεμινάρια χορού, εργαστήρια και διαλέξεις που απευθύνονται σε σπουδαστές και επαγγελματίες.
- Να στηρίζει την πολυμορφία των σύγχρονων τάσεων παραστατικών τεχνών που διαπερνούν τον σύγχρονο χορό.
- Να διευρύνει το κοινό του, τόσο τους κάτοικους της Καλαμάτας όσο και τους επισκέπτες.
- Να στηρίζει την καλλιτεχνική αποκέντρωση και να προσφέρει πολιτιστικές, εκπαιδευτικές εμπειρίες και ευκαιρίες παρακολούθησης σημαντικών παραστάσεων με έδρα μια μικρότερη Ελληνική πόλη.

Η διοργάνωση

Το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας λαμβάνει χώρα τα τελευταία 23 χρόνια στα μέσα Ιουλίου. Διάρκει περίπου 10 με 15 ημέρες και προσελκύει χιλιάδες επισκέπτες από την Ελλάδα και το εξωτερικό.

Οι παραστάσεις και τα σεμινάρια λαμβάνουν χώρα σε 7 χώρους οι οποίοι είναι το Μέγαρο Χορού Καλαμάτας, το Αμφιθέατρο του Κάστρου της πόλης, στο Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Καλαμάτας, στο Δημοτικό Πνευματικό Κέντρο, το Εθνικό Στάδιο, το Πολυκλαδικό Λυκείου και στο Αμφιθέατρο Φιλαρμονικής του Δήμου Καλαμάτας.

Το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας υπήρξε καταλυτικός λόγος για την κατασκευή του υπεσύγχρονου Μεγάλου Χορού Καλαμάτας το οποίο παραδόθηκε και φιλοξένηε παραστάσεις του Φεστιβάλ από το 2014. Το Μέγαρο Χορού Καλαμάτας, προϋπολογισμού 12,7 εκατομμυρίων ευρώ, κατασκευάστηκε με χρηματοδότηση από το 3ο Κ.Π.Σ. και στη συνέχεια από το Ε.Σ.Π.Α. και αποτελεί το μεγαλύτερο κτήριο πολιτισμού της Πελοποννήσου³⁹. Ο σχεδιασμός του Μεγάλου από την αρχιτεκτονική

³⁹ <http://www.clickatlife.gr/theatro/story/15469>

ομάδα «Team 4» εστιάστηκε στη δημιουργία άπλετων και ευέλικτων στη χρήση σκηνικών χώρων (σκηνή και παρασκήνια) που να εξασφαλίζουν την ομαλή, από κάθε άποψη, καλλιτεχνική δραστηριότητα, συμπεριλαμβανομένων και των πλέον σύγχρονων τάσεων και πειραματικών δρώμενων χορού και λυρικού θεάματος⁴⁰. Η αίθουσα θεατών μαζί με τους εξώστες διαθέτει 675 θέσεις με τη δυνατότητα επαυξήσεως, επίσης διαθέτει και 15 ειδικές θέσεις για ΑΜΕΑ. Έχει εγκαταστάσεις για χώρο ορχήστρας και είναι εξοπλισμένο με όλα τα σύγχρονα οπτικοακουστικά μέσα.

Εικόνα 9: Το νεόδμητο Μέγαρο Χορού Καλαμάτας

Copyright: Dancepress.gr

Κατά τη διάρκεια των ημερών του φεστιβάλ παρουσιάζονται καθημερινά συνήθως 2 παραστάσεις σε δυο διαφορετικούς χώρους κατά τις βράδυνες ώρες ενώ κατά τη διάρκεια της ημέρα λαμβάνουν χώρα τα σεμινάρια, οι διαλέξεις και οι προβολές.

Τα σεμινάρια και οι διαλέξεις διεξάγονται από καταξιωμένους Έλληνες και ξένους καλλιτέχνες και θεωρητικούς οι οποίοι επιλέγονται και προσκαλούνται από την καλλιτεχνική διεύθυνση. Παράλληλα, πραγματοποιούνται προβολές με το έργο σημαντικών καλλιτεχνών καθώς και ανοιχτά προς το κοινό χορευτικά δρώμενα στο κέντρο, της πλατείας και την παραλία της Καλαμάτας. Το εισιτήριο για τις παραστάσεις του φεστιβάλ κοστίζουν από 10-15€ και σχεδόν πάντα εξαντλούνται πριν την ημέρα της παράστασης λόγω της μεγάλης ζήτησης οπότε και η πληρότητά του αγγίζει το 100%.

Το Φεστιβάλ διοργανώνεται και συντονίζεται από πέντε μόνιμους υπαλλήλους στα γραφεία της Δημοτικής Σχολής Χορού Καλαμάτα ενώ κατά την διάρκεια της διεξαγωγής του προσλαμβάνονται 20 εποχικοί υπάλληλοι διάφορων καθηκόντων όπως ταξιθέτες, τεχνικοί, μεταφραστές και γραμματείς. Για τη διοργάνωση του 2016

⁴⁰ <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=318871>

το φεστιβάλ επιχορηγήθηκε με €400.000 όπου κατά 50% συνέβαλε ο Δήμος Καλαμάτας και κατά 50% το Υπουργείο Πολιτισμού. Επίσης, σε μικρότερο βαθμό συνέβαλαν οι ιδιωτικές χορηγίες και τα έσοδα από τα εισιτήρια. Το φεστιβάλ προβάλλεται με δελτία τύπου και διαφημίσεις στον Εθνικό και τοπικό Τύπο. Επίσης, προβάλλονται διαφημίσεις και αφιερώματα στη δημόσια τηλεόραση και ραδιόφωνο, καθώς και αφίσες και flyers στον Νομό Μεσσηνίας και τις ευρύτερες περιοχές της Καλαμάτας.

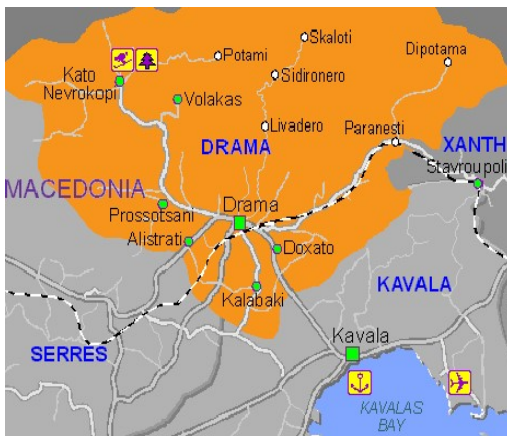
Το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας αποτελεί πλέον αναμφισβήτητο σημείο αναφοράς στα διεθνή πολιτιστικά δρώμενα. Ανοιχτό στις διαφορετικές μορφές του χορού και μακριά από τη λογική του αποκλεισμού τάσεων, συνυπάρχουν σε αυτόν αρμονικά ελληνικά και ξένα σχήματα. Αποτελεί με αυτό τον τρόπο ένα θεσμό υποδειγματικό, και ένα επιτυχημένο παράδειγμα πολιτιστικής αποκέντρωσης στην Ελλάδα.

Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΔΡΑΜΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΤΑΙΝΙΩΝ ΜΙΚΡΟΥ ΜΗΚΟΥΣ ΔΡΑΜΑΣ

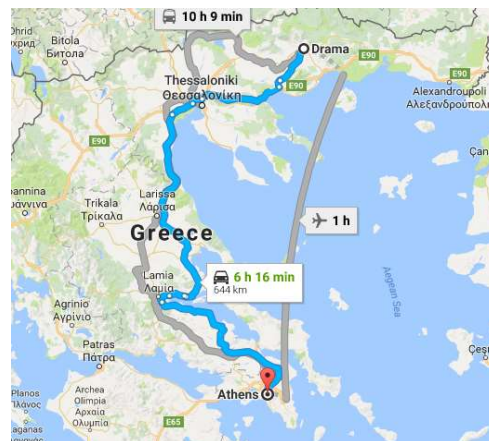
5.4 Χαρακτηριστικά του Νομού Δράμας και του Δήμου Δράμας

Ο Νομός της Δράμας βρίσκεται στο βορειοανατολικό άκρο του Ελλαδικού χώρου και συνορεύει με τους Νομούς Καβάλας, Ξάνθης και Σερρών. Ανήκει στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, πρωτεύουσά του είναι η Δράμα και σύμφωνα με τα αποτελέσματα της απογραφής του 2011 ο πληθυσμός του Νομού της Δράμας ανέρχεται σήμερα στους 98.540 κατοίκους⁴¹.

Χάρτης 3: Η θέση της Δράμας στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, και η απόστασή της από την Αθήνα

Copyright:greekcatalog.net

Πηγή: google maps

Πιο συγκεκριμένα, στις υπώρειες του επιβλητικού Φαλακρού όρους, σε μια περιοχή κατάφυτη, με πολλά νερά, είναι χτισμένη η πόλη της Δράμας με γραφικές γειτονιές, ευρύχωρες πλατείες, χώρους πρασίνου και καλό-συντηρημένα νεοκλασικά αρχοντικά.

Αρχαιολογικά ευρήματα μαρτυρούν ότι στο χώρο της σύγχρονης πόλης υπήρχε ο οικισμός Δύραμα ή Ύδραμα, όπου λατρευόταν ο Διόνυσος, ο Απόλλωνας, η Άρτεμη, η Ίσιδα και ο Ηρακλής. Ταφικό σύμπλεγμα από την εποχή του σιδήρου εντοπίστηκε στην περιοχή της Βιομηχανικής Ζώνης της Δράμας. Ένας μακεδονικός τάφος των ελληνιστικών χρόνων που βρέθηκε μέσα στην πόλη, κοντά στην πλατεία Δικαστηρίων, μαρτυρεί την κατοίκηση της περιοχής κατά τους ιστορικούς χρόνους. Στη μεσοβυζαντινή εποχή (9ος-13ος αι.) η Δράμα, οχυρωμένη με κάστρο, ήταν εμπορικός και στρατιωτικός κόμβος. Στα τέλη του 19ου αι η παραγωγή και το εμπόριο

⁴¹http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/General/A1602_SAM01_DT_DC_00_2011_01_F_GR.pdf

καπνού, η λειτουργία του σιδηρόδρομου (1895) και η βελτίωση του οδικού δικτύου προς το λιμάνι της Καβάλας οδήγησαν στην αύξηση του πληθυσμού και την ενίσχυση της εμπορικής δραστηριότητας. Στις αρχές του 20ού αι. η Δράμα γνώρισε τη βουλγαρική κατοχή και συμμετείχε στον Μακεδονικό Αγώνα. Απελευθερώθηκε από τον ελληνικό στρατό την 1η Ιουλίου του 1913. Απέχει 688 χλμ. βορειοανατολικά από την Αθήνα και 175 χλμ. βορειοανατολικά από τη Θεσσαλονίκη⁴².

Η οικονομία του νομού Δράμας στηρίζεται στη γεωργία, την κτηνοτροφία, τη μελισσοκομία, την εκμετάλλευση σημαντικών αποθεμάτων μαρμάρου και την αξιοποίηση του μεγάλου δασικού της πλούτου. Ιδιαίτερη ανάπτυξη παρουσιάζει τα τελευταία χρόνια η αμπελουργία και η οινοποιεία, ενώ δυναμική διαγράφεται και η προοπτική της τουριστικής ανάπτυξης του νομού χάρη στις ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού που αναπτύσσονται στην περιοχή.

5.4.1 Η τουριστική ανάπτυξη της Δράμας

Η ευρύτερη περιοχή του Νομού Δράμας χαρακτηρίζεται από προορισμούς και στοιχεία που παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον, είτε από απόψεως χλωρίδας και πανίδας, είτε από γεωλογική άποψη. Τα χαρακτηριστικά του Νομού Δράμας συνθέτουν μια βάση για την ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού που σχετίζονται με τη φύση, όπως ο ορεινός τουρισμός, ο χειμερινός τουρισμός, ο οίκο-τουρισμός, ο φυσιολατρικός τουρισμός και ο αθλητικός τουρισμός. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν το χιονοδρομικό κέντρο του Φαλακρού, το δάσος της Ελατιάς, το δάσος του Φρακτού, το σπήλαιο του Αγγίτη, το Ευρωπαϊκό Μονοπάτι Ε6 κ.ά.

Επίσης, έχει αναπτυχθεί ο πολιτιστικός τουρισμός με τα διάφορα τοπικά δρώμενα που πλαισιώνουν την περιφέρεια του νομού, μερικά εκ των οποίων είναι τα «Μπαμπούγερα», οι «Αράπηδες», τα «Αναστενάρια», το αντάμωμα των Σαρακατσάνων, το καρναβάλι της Χωριστής, η γιορτή της πατάτας, η γιορτή κρασιού και τσίπουρου κ.ά. Τέλος, εκτός από τον θρησκευτικό τουρισμό στις Μονές του Νομού, έχει αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια ο αγροτουρισμός και ο οινοτουρισμός με τα επισκέψιμα οινοποιεία της περιοχής, τα οποία αποτελούν σημεία – στάσεις σε δίκτυα, όπως οι «Δρόμοι του Κρασιού της Μακεδονίας» ή οι «Δρόμοι του Κρασιού της Βόρειας Ελλάδας».

Η πόλη της Δράμας είναι χτισμένη σε τοποθεσία με άφθονα νερά και εκτείνεται στο νότιο τμήμα του Νομού, στις υπώρειες του βουνού Φαλακρό. Λόγω της γεωγραφικής της θέσης η Δράμα, ως τουριστικός προορισμός ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού και ως μη παράκτια περιοχή, επιδιώκει να αξιοποιήσει το φυσικό και δομημένο περιβάλλον της, εστιάζοντας στον αστικό τουρισμό, στον πολιτιστικό

⁴² http://www.visitgreece.gr/el/main_cities/drama).

τουρισμό και στον επαγγελματικό τουρισμό. Σημαντικό ρόλο στην τουριστική κίνηση της περιοχής, κύριο εκφραστή του πολιτισμού της και γενικότερα άριστο μέσο προώθησής της, είναι το Ελληνικό και το Διεθνές Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους της πόλης της Δράμας. Ακολούθως, πόλος τουριστικής έλξης αποτελούν τα αξιοθέατα της πόλης, τα διάφορα πολιτιστικά δρώμενα, το “Dramaica Youth Festival”, η Ονειρούπολη, εκθέσεις φωτογραφίας, εικαστικών κ.ά. Επιπροσθέτως, ο συνεδριακός και επαγγελματικός τουρισμός των τελευταίων ετών, λόγω των συνεδριακών υποδομών της πόλης, έχουν συμβάλει στην αύξηση της επισκεψιμότητας στην περιοχή. Διάσπαρτα σε όλη την πόλη συναντώνται σημαντικά αξιοθέατα, αρχιτεκτονήματα και μουσεία που της χαρίζουν ένα ξεχωριστό ύφος. Οι επισκέπτες μπορούν να επισκεφτούν τα παρακάτω μουσεία⁴³:

- Το Αρχαιολογικό Μουσείο. Καλύπτει χρονικά την ανθρώπινη παρουσία στον νομό Δράμας από την Μέση Παλαιολιθική εποχή (50.000 χρόνια πριν) μέχρι και τους Νεότερους Χρόνους (το 1913).
- Το Εκκλησιαστικό Μουσείο της Ιεράς Μητροπόλεως Δράμας. Σε αυτό εκτίθενται αντικείμενα λατρευτικής ζωής της ορθόδοξου εκκλησίας που προέρχονται από ναούς και μονές της πόλης και της ευρύτερης περιοχής.
- Το Μουσείο Τραίνων Δράμας, λειτουργεί κι ως μοχλός αναβίωσης μνήμης από μία άλλη εποχή που η Δράμα γνώριζε την ανάπτυξη στην οποία συνέβαλε κατά πολύ και ο Σιδηροδρομικός Σταθμός Δράμας.
- Το Λαογραφικό Μουσείο Δράμας.

Επίσης, αξίζει να αναφερθούμε και στα παρακάτω αξιοθέατα:

- Τον μακεδονικό τάφο των ελληνιστικών χρόνων, που βρέθηκε μέσα στην πόλη (κοντά στην πλατεία Δικαστηρίων) και μαρτυρεί την κατοίκηση της περιοχής κατά τους ιστορικούς χρόνους
- Το ταφικό σύμπλεγμα από την εποχή του σιδήρου, που εντοπίστηκε στην περιοχή της Βιομηχανικής Ζώνης της Δράμας
- Το πάρκο της Αγίας Βαρβάρας είναι μια ειδυλλιακή τοποθεσία στο κέντρο της πόλης με πηγές, λιμνούλες και καταρράκτες, ταβέρνες, ένα υπαίθριο θεατράκι και χώρους αναψυχής. Εκεί βρίσκονται παραδοσιακοί νερόμυλοι και οι πολυώροφες καπναποθήκες
- Το εμπορικό κέντρο της πόλης
- Το Μέγαρο Αναστασιάδη (1876)
- Το συγκρότημα των παλαιών Εκπαιδευτηρίων Δράμας (1907)

⁴³[https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%B1_\(%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B7\)#.CE.A0.CE.BB.CE.B7.CE.B8.CF.85.CF.83.CE.BC.CF.8C.CF.82](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%B1_(%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B7)#.CE.A0.CE.BB.CE.B7.CE.B8.CF.85.CF.83.CE.BC.CF.8C.CF.82)

- Το ανακαινισμένο κτίριο του παλαιότερου κινηματογράφου της πόλης «Ολύμπια», 1913
- Τη βυζαντινή εκκλησία της Αγίας Σοφίας (10ου αι.)
- Τον πευκόφυτο λόφο Κορύλοβο με θέα την πόλη

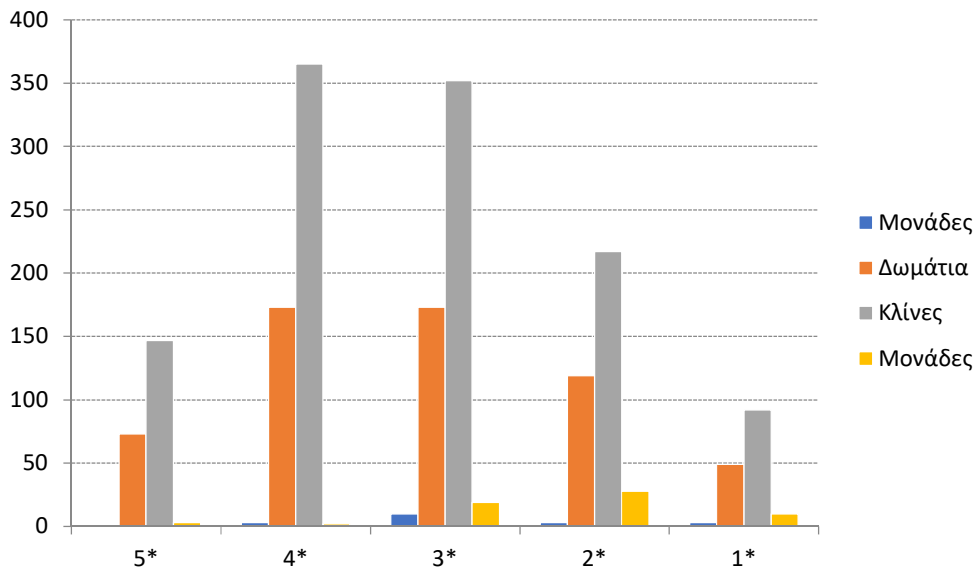
Το ξενοδοχειακό δυναμικό όλης της Περιφερειακής Ενότητας Δράμας, δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένο. Ειδικότερα, αποτελείται από 1.173 κλίνες, 587 δωμάτια και μόλις 20 μονάδες. Οι πλειοψηφία από τα δωμάτια και τις κλίνες ανήκουν στην κατηγορία των 4 και 3 αστεριών (βλέπε Πίνακα 20 και Διάγραμμα 10):

Πίνακας 20: Ξενοδοχειακό δυναμικό Περιφερειακής Ενότητας Δράμας

Ξενοδοχειακό δυναμικό Περιφερειακής Ενότητας Δράμας						
	5*	4*	3*	2*	1*	Γενικό άθροισμα
Μονάδες	1	3	10	3	3	20
Δωμάτια	73	173	173	119	49	587
Κλίνες	147	365	352	217	92	1.173

Πηγή: ΞΕΕ, 2017

Διάγραμμα 10: Ξενοδοχειακό δυναμικό Περιφερειακής Ενότητας Δράμας

Πηγή: ΞΕΕ⁴⁴, 2017

Ακόμα, ο Πίνακας 21 δείχνει τον αριθμό των διανυκτερεύσεων και την πληρότητα στα ξενοδοχεία της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Όπως φαίνεται

⁴⁴ Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας, www.grhotels.gr, 1/11/17

παρακάτω, στη Δράμα η πληρότητα κινείται σε πολύ χαμηλά επίπεδα και ειδικότερα στο 14,80 % για το 2016 τη στιγμή που στο σύνολο της Περιφέρειας φτάνει το 50 %. Εξίσου χαμηλή ήταν η πληρότητα και για το 2015 (14,20%), υποδεικνύοντας ότι δεν ήταν ένα συγκυριακό φαινόμενο που συνέβη το 2016.

Πίνακας 21: Διανυκτερεύσεις και πληρότητα στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	2015				2016			
	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ			ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ			ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ
	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ		ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ	
	13.201.273	63.570.840	76.772.113	49.10%	13.943.606	65.941.418	79.885.024	50.10%
ΣΥΝΟΛΟ	738.585	1.059.451	1.798.036	36.30%	771.074	999.132	1.770.206	35.50%
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΡΟΔΟΠΗΣ	141.745	36.146	177.891	35.40%	114.319	36.179	150.498	29.90%
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΡΑΜΑΣ	49.237	5.883	55.120	14.20%	53.164	8.037	61.201	14.80%
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΒΡΟΥ	218.104	116.493	334.597	27.50%	246.532	106.942	353.474	29.00%
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΘΑΣΟΥ	79.656	691.924	771.580	52.90%	96.946	650.945	747.891	50.80%
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΑΒΑΛΑΣ	139.366	189.142	328.508	37.10%	145.881	177.113	322.994	37.00%
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΞΑΝΘΗΣ	110.477	19.863	130.340	25.90%	114.232	19.916	134.148	26.30%

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2016

Επίσης, η πλειοψηφία των επισκεπτών στην ΠΕ Δράμας είναι ημεδαποί, στοιχείο που δείχνει την χαμηλή τουριστική δυναμική της περιοχής (Πίνακας 22). Πιο συγκεκριμένα, το 2016 οι αφίξεις των ξένων τουριστών έφτασαν μόλις τις 3.780 σε όλη την Περιφερειακή Ενότητα, την στιγμή που οι ημεδαποί τουρίστες ανήλθαν σε

29.772. Η ίδια τάση επικράτησε και το 2015, δείχνοντας έτσι την ανάγκη που έχει η περιοχή να αυξήσει την προσέλκυση νέων τουριστών και να τοποθετηθεί αποτελεσματικότερα στην ελληνική τουριστική αγορά.

Πίνακας 22: Αφίξεις στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	2015			2016		
	ΑΦΙΞΕΙΣ			ΑΦΙΞΕΙΣ		
	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ	ΗΜΕΔΑΠΟΙ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΣΥΝΟΛΟ
ΣΥΝΟΛΟ	336.095	270.610	606.705	337.191	268.807	605.998
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΡΟΔΟΠΗΣ	68.001	16.400	84.401	55.975	15.282	71.257
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΡΑΜΑΣ	25.610	2.468	28.078	29.772	3.780	33.552
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΒΡΟΥ	91.142	46.496	137.638	90.739	42.734	133.473
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΘΑΣΟΥ	22.864	106.585	129.449	26.280	115.248	141.528
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΑΒΑΛΑΣ	69.148	89.297	158.445	69.815	81.805	150.870
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΞΑΝΘΗΣ	59.330	9.364	68.694	64.610	9.958	74.568

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2016

Από την άλλη πλευρά, η κατασκευή του υπερσύγχρονου ξενοδοχείου πέντε αστέρων Hydranta το 2015, στην αναπαλαιωμένη καπναποθήκη Spierer - ένα ιστορικό διατηρητέο μνημείο βιομηχανικής αρχιτεκτονικής, 7.500τ.μ., έχει παίξει σημαντικό ρόλο στην τουριστική αναβάθμιση της περιοχής. Ταυτόχρονα, η απόφαση μιας τόσο μεγάλης ιδιωτική επένδυσης αποδεικνύει τις σημαντικές προοπτικές ανάπτυξης του Νομού.

Αξιόλογη είναι πάντως η μέχρι τώρα επενδυτική δραστηριότητα και στην ύπαιθρο του Νομού Δράμας, ιδιαίτερα κατά την τελευταία δεκαετία, μετά την εφαρμογή

χρηματοδοτικών προγραμμάτων όπως το LEADER II και PLUS, αλλά και τα Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου (Ο.Π.Α.Α.Χ.).

Εκτός από τα ξενοδοχεία, η προσφορά της περιοχής περιλαμβάνει και 11 επιχειρήσεις ενοικιαζόμενων δωματίων και ξενώνων στην πόλη της Δράμας και στον ορεινό όγκο του Νομού⁴⁵.

Η πόλης της Δράμας προσφέρεται για πολλές εξορμήσεις ιδιαίτερης ομορφιάς και ενδιαφέροντος όπως το Ορος Φαλακρό, το Δάσος του Φρακτού, τα σπήλαια Αγγίτη, Τον, το Παρανέστι, τις πηγές Κεφαλαρίου, τα οινοποιεία της περιοχής, τον Αρχαιολογικό Χώρο των Φιλίππων.

Εικόνα 10: Άποψη από το κέντρο της Δράμας

Copyright: Timeout.gr

5.4.2 Η πολιτιστική ανάπτυξη της Δράμας

Στη Δράμα λαμβάνουν χώρα διάφορα πολιτιστικά γεγονότα καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Το πιο σημαντικό από αυτά είναι το «Διεθνές Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους» κάθε Σεπτέμβριο το οποίο προσελκύει περίπου 10,000 επισκέπτες την εβδομάδα που λαμβάνει χώρα. Άλλο σημαντικό γεγονός είναι το φεστιβάλ τραγουδιού «Dramaica Youth Festival» που πραγματοποιείται ετησίως στο χώρο των πηγών της Αγίας Βαρβάρας και παίρνουν μέρος τοπικά συγκροτήματα αλλά και άλλα και συγκροτήματα απ' όλη την Ελλάδα. Επίσης, όλο το Δεκέμβριο λαμβάνει χώρα στη Δράμα, η μεγαλύτερη Χριστουγεννιάτικη Γιορτή της χώρας, η «Ονειρούπολη», ένα χριστουγεννιάτικο χωριό, που θυμίζει έντονα τα αντίστοιχα Χριστουγεννιάτικα χωριά της Κεντρικής Ευρώπης και το οποίο προσελκύει αρκετές χιλιάδες επισκέπτες κυρίως από τη Βόρεια Ελλάδα. Τέλος, την πρώτη εβδομάδα του Ιουνίου διοργανώνεται

⁴⁵<https://www.xo.gr/search/?what=%CE%BE%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%B1&where=%CE%94%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%B1&locId=B17>

η «ΔραμΟΙΝΟγνωσία», με αντικείμενο το κρασί και την τέχνη της παρασκευής, αλλά και της απόλαυσής του, καθώς και την πλούσια τοπική γαστρονομία σε μία κατεξοχήν οινοποιητική περιοχή της χώρας⁴⁶.

Ακόμα, στην πόλη δραστηριοποιούνται αρκετά ιδιωτικά θεατρικά χορευτικά και μουσικά σχήματα που κάνουν έντονη την παρουσία τους στην πόλη. Η πολιτιστική ζωή συμπληρώνεται με διάφορες εκθέσεις ζωγραφικής, σεμινάρια, προβολές, καθώς και με διάφορες άλλες εκδηλώσεις, που οργανώνονται από φορείς της πόλης. Επίσης, συχνή είναι η παρουσία στην πόλη σημαντικών Ελλήνων καλλιτεχνών σε διάφορες εκδηλώσεις όπως συναυλίες και θεατρικές παραστάσεις.

Τέλος, στο Νομό Δράμας εκδίδονται 13 εφημερίδες, αναρτώνται στο διαδίκτυο 8 ηλεκτρονικές εφημερίδες, εκπέμπουν 5 τηλεοπτικά κανάλια και 17 ραδιοφωνικοί σταθμοί. Υπάρχει 1 χώρος κινηματογραφικών προβολών και παρουσίασης θεατρικών παραστάσεων. Στην πόλη της Δράμας λειτουργούν 5 ωδεία, 6 σχολές χορού και δραστηριοποιούνται 7 πολιτιστικοί σύλλογοι⁴⁷.

5.5 Το Διεθνές Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας

Οι Ταινίες Μικρού Μήκους – Ορισμοί

Ταινία μικρού μήκους ονομάζεται το κινηματογραφικό έργο μικρής διάρκειας, ανεξαρτήτως του περιεχομένου του ή του καλλιτεχνικού του είδους. Ο ορισμός της ταινίας μικρού μήκους καθιερώθηκε, όταν τα κινηματογραφικά έργα μεγάλου μήκους έγιναν το κύριο τμήμα των προβολών στους κινηματογράφους.

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, στο ξεκίνημα της κινηματογραφικής τέχνης, τα έργα ήταν όλα μικρού μήκους, αφού τα μέσα που υπήρχαν τότε ήταν πολύ περιορισμένα. Από αυτήν την άποψη, όλα τα έργα του πρώιμου σινεμά ήταν ταινίες μικρού μήκους. Μέχρι την δεκαετία του 1970 οι ταινίες μικρού μήκους προβάλλονταν πριν από το κυρίως έργο. Μετά, σιγά σιγά καταργήθηκαν, δίνοντας την θέση τους στην διαφήμιση.

Οι ταινίες μικρού μήκους διαρκούν συνήθως 30 λεπτά το πολύ, αν και το κριτήριο αυτό δεν είναι πάντα ασφαλές. Σε μερικά φεστιβάλ ταινιών μικρού μήκους δίνονται περισσότερα λεπτά, π.χ. η Αμερικανική Ακαδημία Κινηματογραφικών Τεχνών και Επιστημών επιτρέπει μέχρι και 40 λεπτά⁴⁸.

⁴⁶[https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%B1_\(%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B7](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%B1_(%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B7)

⁴⁷ <http://www.vrisko.gr/>

⁴⁸https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A4%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%AF%CE%B1_%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CF%81%CE%BF%CF%8D_%CE%BC%CE%AE%CE%BA%CE%BF%CF%85%CF%82

Ιστορική εξέλιξη

Το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας ξεκίνησε το 1978 ως πρωτοβουλία της Κινηματογραφικής Λέσχης της Δράμας. Η ανταπόκριση τόσο των κινηματογραφιστών όσο και του κοινού ήταν μεγάλη από τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του.

Μέχρι το 1985 προβάλλονταν στο Φεστιβάλ ταινίες κάθε είδους, μικρού και μεγάλου μήκους. Εκείνη τη χρονιά ήταν έντονο το αίτημα, κυρίως από τους νέους σκηνοθέτες, για τη σύσταση στην Ελλάδα ενός αυτοτελούς φεστιβάλ μικρού μήκους και πρότειναν να λειτουργήσει ως τέτοιο το Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας. Μέχρι σήμερα έχουν διαγωνιστεί στο Φεστιβάλ της Δράμας περισσότερες από 1000 ελληνικές ταινίες μικρού μήκους, οι περισσότερες ανεξάρτητες παραγωγές και οι υπόλοιπες παραγωγές του Ελληνικού Κέντρου Κινηματογράφου⁴⁹ (Σελβιέρη, 2010).

Η πορεία του θεσμού έδειξε την επιτακτική ανάγκη της ύπαρξης ενός χώρου παρουσίασης και προβολής της ταινίας μικρού μήκους ως αυτοτελούς καλλιτεχνικής έκφρασης ενώ η πολυετής εμπειρία συντελεί στην βελτίωση των συνθηκών διεξαγωγής του Φεστιβάλ. Επιπροσθέτως, τα τελευταία χρόνια, το Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας έχει καθιερωθεί στη συνείδηση τόσο του κινηματογραφικού κόσμου όσο και στη συνείδηση του κοινού, ως ο χώρος ανάδειξης των κινηματογραφικών ταινιών μικρού μήκους και ο χώρος παρουσίασης όλων αυτών που θα αποτελέσουν ή θα συμπληρώσουν στο μέλλον ένα βασικό κομμάτι του πολιτισμού.

Το Φεστιβάλ Δράμας είναι ένας ζωντανός οργανισμός που επιδιώκει συνεχώς να εξελίσσεται και να ανανεώνεται. Το 1996 το Φεστιβάλ εντάχθηκε στο Εθνικό Δίκτυο Πόλεων και έκτοτε λειτουργεί ως Διεθνές Φεστιβάλ όπου πλέον διαγωνίζονται και παρουσιάζονται ταινίες κινηματογραφιστών απ' όλο τον κόσμο. Ήδη από τον πρώτο χρόνο, ο αριθμός των συμμετεχόντων στο Διεθνές Τμήμα ήταν εντυπωσιακός καθώς το φεστιβάλ δέχτηκε εκατοντάδες αιτήσεις συμμετοχής.

Ενδεικτικό της σημασίας που αποδίδουν στο Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας οι νέοι κινηματογραφιστές είναι πως πολλοί απ' αυτούς θεωρούν πως η συμμετοχή και βράβειυσή τους στο Φεστιβάλ θα αποτελέσει ένα εφελτήριο, τόσο για την αναγνώριση του έργου τους όσο και για την περαιτέρω καλλιτεχνική πορεία τους. Παράλληλα, το χρηματικό ύψος των βραβείων καθιστά ακόμα πιο ελκυστική την συμμετοχή τους.

Εκτός από αυτά, η ζεστή φιλοξενία των κατοίκων της Δράμας, που αγκάλιασαν το θεσμό από την πρώτη στιγμή, το φιλικό περιβάλλον και η επαφή ανάμεσα σε

καλλιτέχνες από διάφορα μέρη του κόσμου, συντελούν στη δημιουργία μιας ξεχωριστής ατμόσφαιρας, όπου το σημαντικό δεν είναι τόσο η βράβευση, όσο η συμμετοχή και η επαφή με ομοτέχνους.

Το Φεστιβάλ δίνει ιδιαίτερη σημασία όχι μόνο στην προβολή των ταινιών αλλά και στην δημιουργία φιλικής ατμόσφαιρας. Θεωρεί πως οι καλλιτέχνες δεν είναι αποκομμένοι από τον κόσμο αλλά ζουν, αναπνέουν και πρέπει και αυτοί να διασκεδάσουν. Το Φεστιβάλ επιχορηγείται από τον Δήμο της Δράμας και στα μέσα της δεκαετίας του 80' από το Υπουργείο Πολιτισμού⁵⁰.

Ο σκοπός του φεστιβάλ

Από τον Αύγουστο του 1996 το Φεστιβάλ της Δράμας έχει ενταχθεί στο Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων. Η ένταξη αυτή έχει αλλάξει τη διοικητική και την οικονομική μορφή του Φεστιβάλ. Κύριοι φορείς πλέον είναι το Υπουργείο Πολιτισμού και ο Δήμος της Δράμας που αναλαμβάνει και το κύριο οικονομικό βάρος του Φεστιβάλ. Το Φεστιβάλ διοργανώνεται από τη Δημοτική Επιχείρηση Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας με σκοπό την προαγωγή της κινηματογραφικής τέχνης στην Ελλάδα, την πολιτιστική αποκέντρωση και τη διάδοση των ελληνικών ταινιών μικρού μήκους, καθώς επίσης και ταινίες μικρού μήκους από τον διεθνή κινηματογράφο. Πιο συγκεκριμένα, το Φεστιβάλ που έχει τους ακόλουθους σκοπούς:

- Την προαγωγή και διάδοση της τέχνης του κινηματογράφου και ειδικότερα της ταινίας μικρού μήκους στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.
- Την ανάπτυξη του πνεύματος φιλίας και συνεργασίας μεταξύ των κινηματογραφιστών απ' όλες τις χώρες του κόσμου.
- Την διοργάνωση το μήνα Σεπτέμβριο κάθε χρόνο Φεστιβάλ Ελληνικών ταινιών μικρού μήκους και Διεθνές χρόνο Φεστιβάλ ταινιών μικρού μήκους.
- Τη διοργάνωση προβολών ελληνικών και ξένων μικρού μήκους ταινιών, κινηματογραφικών αφιερωμάτων, σχετικών σεμιναρίων, συνεδρίων, διαλέξεων, συζητήσεων, εκθέσεων μουσικών συναυλιών, θεατρικών παραστάσεων καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, στην Δράμα στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.
- Τη συνεργασία με ομοειδείς φορείς στην Ελλάδα και διεθνώς για την ενθάρρυνση και ανάπτυξη της ταινίας μικρού μήκους⁵¹.

⁵⁰ <http://www.dramafilmfestival.gr/history.html>

⁵¹ <http://www.dramafilmfestival.gr/history.html>

Η διοργάνωση

Το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους της Δράμας διαρκεί μία εβδομάδα και διεξάγεται κάθε χρόνο γύρω στα μέσα Σεπτεμβρίου όπου προσελκύει περίπου 10,000 επισκέπτες συνήθως από περίπου 40 διαφορετικές χώρες. Στο διαγωνιστικό μέρος του φεστιβάλ συμπεριλαμβάνονται το Ελληνικό Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους, το Φεστιβάλ Ψηφιακών Ταινιών Μικρού Μήκους (Digi), το οποίο έχει καθιερωθεί τα τελευταία χρόνια και το Διεθνές Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους.

Οι προβολές των ταινιών γίνονται σε δύο αίθουσες, στον Κινηματογράφο «Ολύμπια» και στην αίθουσα εκδηλώσεων του Δημοτικού Ωδείου Δράμας χωρητικότητας 300 ατόμων έκαστη, ενώ κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής του, το φεστιβάλ πλαισιώνεται από διάφορα αφιερώματα και παράλληλες εκδηλώσεις. Η πληρότητα των προβολών και εκδηλώσεων αγγίζει πάντα το 100%.

Το Φεστιβάλ διοργανώνεται και συντονίζεται από 3 μόνιμους υπαλλήλους σε 2 γραφεία στην Δράμα και την Αθήνα ενώ κατά την διάρκεια της διεξαγωγής του προσλαμβάνονται 20 εποχικοί υπάλληλοι διαφόρων καθηκόντων όπως τεχνικοί, υποτιτλιστές, παρουσιαστές και γραμματείς. Για τη διοργάνωση του 2016 το φεστιβάλ επιχορηγήθηκε με €300.000 όπου κατά 70% συνέβαλε ο Δήμος Δράμας και κατά 30% το Υπουργείο Πολιτισμού. Οι ιδιωτικές χορηγίες συνέβαλαν στα χρηματικά έπαθλα και βραβεία των βραβευμένων καλλιτεχνών, στην προβολή και επικοινωνία καθώς και στη παροχή χώρων.

Το φεστιβάλ προβάλλεται με δελτία τύπου και διαφημίσεις στον Εθνικό και τοπικό Τύπο. Επίσης, προβάλλονται διαφημίσεις και αφιερώματα στη δημόσια τηλεόραση και ραδιόφωνο, καθώς και αφίσες και flyers στον Νομό Δράμας και τις ευρύτερες περιοχές. Μερικά από τα βασικά χαρακτηριστικά του φεστιβάλ είναι τα εξής⁵²:

- Το πρόγραμμα και η σειρά προβολής των ταινιών καθορίζονται από τον Καλλιτεχνικό Διευθυντή του Φεστιβάλ.
- Ο Καλλιτεχνικός Διευθυντής με απόφαση του επιλέγει και συγκροτεί την Κριτική Επιτροπή, η οποία αποτελείται από 5 μέλη τουλάχιστον και ορίζει τον Πρόεδρο.
- Τα βραβεία του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας, απονέμονται στον σκηνοθέτη και αφορούν στις ακόλουθες διαγωνιστικές κατηγορίες:
 - Ταινίες Μυθοπλασίας
 - Ταινίες Ντοκιμαντέρ
 - Έλληνες του Κόσμου

⁵² http://www.dramafilmfestival.gr/grtermsandconditions_38ogreekfilmfestival.html

Αναλυτικότερα αποδίδονται τα εξής βραβεία: Βραβείο Μυθοπλασίας, Βραβείο "Έλληνες του Κόσμου", Βραβείο για Ταινία Κοινωνικού Προβληματισμού, Ειδικό Βραβείο Νεοεμφανιζόμενου Σκηνοθέτη, Διεθνή βραβεία, Ειδικό βραβείο "PRIX EUROPEAN FILM ACADEMY DRAMA", από την Ευρωπαϊκή Ακαδημία Κινηματογράφου, Βραβείο καλύτερης ταινίας Νοτιοανατολικής Ευρώπης και Βραβείο καλύτερης ταινίας κινούμενου σχεδίου.

Μεταξύ των βραβεύσεων που προαναφέρθηκαν και στις κατηγορίες, υπάρχουν πάρα πολλές άλλες κατηγορίες εξ ίσου σημαντικές όπως: βραβείο καλύτερης ψηφιακής ταινίας, τιμητικές διακρίσεις σε κατηγορίες, μνείες.

Εικόνα 11: Αίθουσα προβολής: Δημοτικό Ωδείο Δράμας

Copyright: Travelling.gr

Επιπροσθέτως, το Φεστιβάλ δεν περιορίζεται χρονικά και χωρικά στο κοινό που έχει τη δυνατότητα να βρίσκεται στην Δράμα την περίοδο διεξαγωγής του. Το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας αναγνωρίζοντας την ανάγκη για την περαιτέρω προβολή της μικρού μήκους ταινίας έχει εντάξει στον ετήσιο προγραμματισμό του τη διοργάνωση προβολών ταινιών μικρού μήκους σε πόλεις της Ελλάδας και του εξωτερικού μέσα από το θεσμό «Το Φεστιβάλ Δράμας ταξιδεύει»⁵³.

Εδώ και δεκαπέντε πλέον χρόνια, οι βραβευμένες και διακριθείσες ταινίες του ετήσιου Φεστιβάλ Ελληνικών Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας προβάλλονται ετησίως στην Αθήνα, την Θεσσαλονίκη και σε 60 πόλεις της ελληνικής περιφέρειας αλλά και σε χώρες του εξωτερικού όπως Γερμανία, η Αίγυπτος, η Κύπρος, η Σερβία, η Ιταλία.

⁵³ <http://www.dramafilmfestival.gr/festivaltraveling.html>

Η θέση του Φεστιβάλ Δράμας στο εγχώριο κινηματογραφικό τοπίο, ως το κορυφαίο φεστιβάλ στο είδος του, αλλά και η διεθνής του αναγνώριση συμβάλλουν σημαντικά στην επιτυχία του, που καίριο σκοπό έχει την προβολή και διάδοση του έργου των νέων κινηματογραφιστών. Η ταινία μικρού μήκους προβάλλεται, προωθείται, αναδεικνύεται και χειροκροτείται στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας έχει πλέον τη δική του ιστορία, τη δική του διεθνή ακτινοβολία στο χώρο του Κινηματογράφου και φυσικά του δικούς του οπαδούς στο χώρο της 7ης τέχνης⁵⁴.

Τέλος, αναγνωρίζοντας τη σημασία του Φεστιβάλ στην Δράμα, ο Δήμος της Δράμας προχώρησε στην αγορά μιας παλιάς καπναποθήκης παραδοσιακού αρχιτεκτονικού ρυθμού, η οποία θα διαμορφωθεί από το Υπουργείο Πολιτισμού σε αίθουσες κινηματογράφου και πολυχώρο τέχνης, και θα αποδοθεί στο Φεστιβάλ για τις ανάγκες της κεντρικής εκδήλωσης αλλά και για εκδηλώσεις τέχνης (κιν/φικές προβολές, εκθέσεις, συναυλίες, θέατρο, χορός, λογοτεχνία) καθ' όλη την διάρκεια του χρόνου. Η «Καπναποθήκη Περδίκκα» αποτελεί κομβικής σημασίας έργο για την ανέλιξη του θεσμού καθώς θα αναβαθμίσει τις υποδομές του θεσμού και θα μπορέσει να ανταποκριθεί στην όλο και αυξανόμενη ζήτηση του κοινού και των καλλιτεχνών. Παρόλα αυτά, το έργο ακόμα δεν έχει εγκριθεί από τους Δημόσιους φορείς για υλοποίηση καθώς ο προϋπολογισμός είναι πολύ υψηλός⁵⁵. Ανακεφαλαιώνοντας τις δυο περιπτώσεις μελέτης παρατίθεται ο παρακάτω συνοπτικός πίνακας με τα στοιχεία των δυο φεστιβάλ.

⁵⁴<http://cinefil.pblogs.gr/2011/11/festival-tainiwn-mikroy-mhkoys-dramas.html>

⁵⁵<http://www.proinos-typos.gr/giati-den-boroun-na-entachthoun-palia-asfalia-ke-kapnapothiki-portokaloglou>

Πίνακας 23: Τα διεθνή φεστιβάλ Καλαμάτας και Δράμας σε αριθμούς (2016)

	Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016	Διεθνές Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας 2016
Πληθυσμός πόλεων (Απογραφή 2011)	Καλαμάτα 78.100	Δράμα 44.823
Έτος ίδρυσης φεστιβάλ	1995	1995 (Προϋπήρχε ως Εθνικό φεστιβάλ από το 1975)
Διάρκεια	12 ημέρες	6 ημέρες
Είδος τέχνης φεστιβάλ	Σύγχρονος Χορός	Ταινίες Μικρού Μήκους
Καλλιτεχνικός Διευθυντής	Βίκυ Μαραγκοπούλου (1995-2015) Κατερίνα Κασσιούμη (2016- 2017) Λίντα Καπετανέα (2017-Σήμερα)	Αντώνης Παπαδόπουλος (1995-Σήμερα)
Θέατρα και χώροι παραστάσεων και σεμιναρίων	<ul style="list-style-type: none"> • Χώροι • Μέγαρο Χορού Καλαμάτας • Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Καλαμάτας • Δημοτικό Πνευματικό Κέντρο • Αμφιθέατρο του Κάστρου • Δημοτικό Στάδιο Καλαμάτας • Αμφιθέατρο Φιλαρμονικής Δήμου Καλαμάτας • Γυμνάσιο Παραλίας 	2 Αίθουσες <ul style="list-style-type: none"> • Δημοτικός Κινηματογράφος Ολυμπία • Δημοτικό Ωδείο
Αριθμός παραστάσεων, προβολών και σεμιναρίων	<ul style="list-style-type: none"> • 24 παραστάσεις • προβολές • 1 έκθεση εικαστικών • σεμινάρια χορού • 2 διαλέξεις 	54 προβολές 1 masteclass 4 παρουσιάσεις βιβλίων 4 παρουσιάσεις σκηνοθετών
Αριθμός θεατών	4.360 θεατές	10.000 θεατές
Χώρες προέλευσης συμμετέχοντων εξωτερικού	Αγγλία, Ηνωμένες Πολιτείες Τσεχία, Γαλλία, Κύπρος, Ουζμπεκιστάν	40 διαφορετικές χώρες από Ασία, Αμερική και Ευρώπη
Πληρότητα	95%	100%
Έσοδα από την πώληση εισιτηρίων	35.526,00 €	10 ευρώ/ημερήσιο εισιτήριο
Μόνιμοι υπάλληλοι	5	3
Εποχιακοί υπάλληλοι	31 (Ταξιθέτες, θεωρητικοί, μεταφραστές, γραμματείς)	20 (Τεχνικοί, υποτιτλιστές, παρουσιαστές, γραμματείς)
Χρηματοδότηση	€400.000 150.000,00 € Δήμος Καλαμάτας 200.000,00 € Υπουργείο Πολιτισμού 16.000,00 € Χορηγίες	€300.000 70% από το Δήμο Δράμας 30% από το Υπουργείο Πολιτισμού

Σύνοψη πρώτου μέρους

Συνοψίζοντας την ανάλυση του θεωρητικού υπόβαθρου επισημαίνεται ότι επιχειρήθηκε η εκτενής ανάλυση των εννοιών του πολιτισμού, του τουρισμού και του πολιτιστικού τουρισμού αλλά και η παρουσίαση της ανάλυσης των διαφόρων τύπων και εκφάνσεων τους. Αναπτύχθηκαν επίσης οι έννοιες των φεστιβάλ και των χαρακτηριστικών τους και παρατέθηκαν παραδείγματα επιτυχημένων και εδραιωμένων καλλιτεχνικών φεστιβάλ στην Ελλάδα και την Ευρώπη. Επιπλέον, έγινε εκτενής αναφορά σε θέματα πολιτιστικού και φεστιβαλικού τουρισμού με έμφαση τη σημασία συνεργασίας για τη διαμόρφωση πολιτιστικών και τουριστικών πολιτικών. Η επισκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας που προηγήθηκε θέτει το θεωρητικό πλαίσιο μέσα στο οποίο υλοποιείται η εμπειρική έρευνα και αναδεικνύονται οι ιδιαιτερότητες που παρουσιάζει η μελέτη του ρόλου των φεστιβάλ και των πολύπλευρων επιπτώσεων τους στις πόλεις. Επιπροσθέτως, οι μελέτες των περιπτώσεων των πόλεων της Καλαμάτας και της Δράμας και των φεστιβάλ τους, δίνουν το υπόβαθρό για την καλύτερη κατανόηση της επόμενης ενότητας καθώς στις δυο αυτές πόλεις επικεντρώνεται η εμπειρική έρευνα. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω ακολουθεί το δεύτερο μέρος που περιλαμβάνει τον σχεδιασμό και την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της.

Μέρος Β - Η εμπειρική έρευνα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ – Ο σχεδιασμός της έρευνας

6.1 Εισαγωγή

Το κεφάλαιο αυτό πραγματεύεται την μεθοδολογία, τον σχεδιασμό και τα στάδια πραγματοποίησης της έρευνας. Αρχικά, παρουσιάζονται ο σκοπός και οι στόχοι της διατριβής, ακολουθούν η ανάλυση του σχεδιασμού της έρευνας αναφορικά με τους τύπους της μεθοδολογίας που επιλέχθηκαν και η περιγραφή της διαδικασίας συλλογής πρωτογενών δεδομένων. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στο σχεδιασμό των οργάνου συλλογής στοιχείων καθώς και την επιλογή του δείγματος. Επίσης, γίνεται μνεία στις ιδιαιτερότητες και τους περιορισμούς που προκύπτουν από τη χρήση της διαδικτυακής έρευνας στην συλλογή ποσοτικών δεδομένων. Τέλος, παρουσιάζεται η δομή της εμπειρικής έρευνας, η οποία πραγματοποιήθηκε σε τρία μέρη, σε δυο διαφορετικές χρονικές περιόδους, σε δυο πόλεις και σε δυο διαφορετικά φεστιβάλ.

6.2 Ο σκοπός και οι ερευνητικοί στόχοι της διατριβής

Η έρευνα η οποία ολοκληρώθηκε στο πλαίσιο της παρούσας διδακτορικής διατριβής είχε ως κύριο σκοπό τη διερεύνηση των αντιλήψεων, στάσεων και απόψεων των φορέων, της τοπικής κοινωνίας και των επισκεπτών σχετικά με την πολιτιστική και τουριστική συμβολή των διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ στην πόλη.

Αρχικά, οι λόγοι επιλογής του συγκεκριμένου θέματος της έρευνας συνδέονται με το προσωπικό ενδιαφέρον της ερευνήτριας για θέματα που συνδυάζουν την τουριστική και πολιτιστική ανάπτυξη, οι οποίες δύνανται να βελτιώσουν το βιοτικό επίπεδο και την ποιότητα ζωής των κατοίκων της πόλης. Η τακτική παρακολούθηση καλλιτεχνικών φεστιβάλ και η ενασχόληση της ερευνήτριας με τις παραστατικές τέχνες ήταν το σημαντικότερο έναυσμα για την επιλογή του θέματος του θεσμού των διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ και την συμβολή τους στην προώθηση του πολιτισμού και του τουρισμού.

Οι ερευνητικοί στόχοι όπως αναφέρθηκαν στο πρώτο θεωρητικό μέρος της διατριβής αφορούν τη διερεύνηση του ρόλου των φεστιβάλ στην Ελλάδα και την Ευρώπη. Συγκεκριμένα, οι βασικοί στόχοι είναι:

1. Η συλλογή και η οργάνωση δευτερογενών στοιχείων που αφορούν τα χαρακτηριστικά και τη διεξαγωγή διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ σε Ελληνικές και σε Ευρωπαϊκές πόλεις.

2. Η διερεύνηση των επιπτώσεων των καλλιτεχνικών φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης.
3. Η διερεύνηση των επιπτώσεων των καλλιτεχνικών φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη της πόλης.
4. Η διερεύνηση των συσχετισμών που αναπτύσσονται μεταξύ τουριστικής ανάπτυξης και πολιτιστικής ανάπτυξης και τον ρόλο των φεστιβάλ στη πόλη.

Πέραν της προσωπικής συμμετοχής παρατήρησης, η δευτερογενής έρευνα προς αυτή την κατεύθυνση ανέδειξε τις επιτακτικές ανάγκες χάραξης πολιτιστικών και τουριστικών πολιτικών με σκοπό την περαιτέρω αξιοποίηση, ανάδειξη και χρηματοδότηση καλλιτεχνικών φεστιβάλ ακόμα και σε περιβάλλον οικονομικής κρίσης και μειωμένων οικονομικών πόρων. Λαμβάνοντας υπόψη την υφιστάμενη έρευνα στον τομέα των φεστιβάλ στην Ελλάδα αλλά και από τη μελέτη της διεθνούς βιβλιογραφίας στο χώρο των φεστιβάλ και των επιπτώσεων τους στον πολιτισμό και τον τουρισμό, διαπιστώνονται αρκετές ελλείψεις εμπειρικής και βιβλιογραφικής έρευνας. Οι ερευνητικοί στόχοι της εμπειρικής έρευνας αφορούν την κάλυψη των σχετικών ερευνητικών κενών στις δυο περιπτώσεις μελέτης του Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας και του Διεθνές Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Δράμας. Συγκεκριμένα, αφορούν:

1. Την συλλογή και η οργάνωση πρωτογενών και δευτερογενών στοιχείων που αφορούν τα χαρακτηριστικά και τη διεξαγωγή του Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας και του Διεθνούς Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Δράμας.
2. Τον προσδιορισμό των δημογραφικών χαρακτηριστικών του κοινού των δυο διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ.
3. Τον προσδιορισμό των πολιτιστικών επιπτώσεων των φεστιβάλ και της σημασίας τους στην πολιτιστική ανάπτυξη των πόλεων που διεξάγονται, δηλαδή της Δράμας και της Καλαμάτας.
4. Τον προσδιορισμό των τουριστικών επιπτώσεων των φεστιβάλ και της σημασίας τους στην τουριστική ανάπτυξη των πόλεων που διεξάγονται, της Δράμας και της Καλαμάτας.
5. Τον προσδιορισμό των συσχετισμών που αναπτύσσονται μεταξύ της σημασίας των πολιτιστικών και τουριστικών επιπτώσεων στις πόλεις της Καλαμάτας και της Δράμας.

Με βάση τους παραπάνω ερευνητικούς στόχους διατυπώθηκαν τα ερευνητικά ερωτήματα τα οποία και αντιστοιχούν στην έρευνα των ερωτηματολογίων των φεστιβάλ. Ο πίνακας που ακολουθεί παρουσιάζει συνοπτικά και συγκεντρωμένα τη δομή της διατριβής αναφορικά με τον σκοπό της έρευνας, του επιμέρους ερευνητικούς στόχους, τα ερευνητικά ερωτήματα, τις ερευνητικές υποθέσεις, την μεθοδολογία της έρευνας και τα εργαλεία ανάλυσης δεδομένων ανά περίπτωση.

Πίνακας 24: Συνοπτικός πίνακας διδακτορικής διατριβής: Σκοπός έρευνας, ερευνητικοί στόχοι, ερευνητικά ερωτήματα, ερευνητικές υποθέσεις, μεθοδολογία και εργαλεία ανάλυσης δεδομένων

Σκοπός της έρευνας: Η διερεύνηση των αντιλήψεων, στάσεων και απόψεων των φορέων, της τοπικής κοινωνίας και των επισκεπτών σχετικά με την πολιτιστική και τουριστική συμβολή των διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ στην πόλη				
Στόχοι έρευνας	Ερευνητικά ερωτήματα	Ερευνητικές υποθέσεις	Μεθοδολογία έρευνας	Εργαλεία ανάλυσης δεδομένων
Προσδιορισμός χαρακτηριστικών κοινού των διεθνών φεστιβάλ	1. Ποια είναι τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του συνόλου του δείγματος;	-Το κοινό των διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ κατέχει υψηλό μορφωτικό επίπεδο, ανήκει σε σχετικά μικρή ηλικιακή κατηγορία	Ποσοτική & ποιοτική έρευνα	Περιγραφική ανάλυση δεδομένων με ποσοστά, συσχετιστική στατιστική, Crosstabulations
	2. Ποια είναι η τουριστική συμπεριφορά και ποια τα κίνητρα απόφασης επίσκεψης των επισκεπτών της πόλης που διεξάγεται το φεστιβάλ;			
	3. Ποια είναι τα κίνητρα απόφασης επίσκεψης του φεστιβάλ από πλευράς των κατοίκων της πόλης και των επισκεπτών;	-Οι κάτοικοι της πόλης επισκέπτονται τα φεστιβάλ με κίνητρο την κοινωνικοποίηση και την ψυχαγωγία - Οι επισκέπτες της πόλης επισκέπτονται τα φεστιβάλ με κίνητρο την παρακολούθηση συγκεκριμένων παραστάσεων και λόγω της φήμης του	Ποσοτική & ποιοτική έρευνα	Περιγραφική ανάλυση δεδομένων, στατιστική ανάλυση με ελέγχους χ^2 , crosstabulations
	4. Ποιες είναι οι συχνότητες επίσκεψης στα φεστιβάλ των κατοίκων της πόλης και των επισκεπτών;	-Οι κάτοικοι τη πόλης δεν επισκέπτονται τακτικά τα φεστιβάλ -Οι επισκέπτες της πόλης επισκέπτονται πολύ τακτικά τα φεστιβάλ	Ποσοτική έρευνα	Περιγραφική ανάλυση δεδομένων με ποσοστά, crosstabulations και με ελέγχους χ^2
Προσδιορισμός των πολιτιστικών επιπτώσεων των φεστιβάλ στις πόλεις	5. Πόσο σημαντικές είναι οι πολιτιστικές επιπτώσεις για το σύνολο του δείγματος;	-Τα φεστιβάλ συμβάλουν σημαντικά στη διάδοση της τέχνης που εκπροσωπούν στην Ελλάδα -Οι παραστάσεις των φεστιβάλ προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό -Τα σεμινάρια και οι διαλέξεις των φεστιβάλ προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό -Τα φεστιβάλ προσφέρουν στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης	Ποιοτική & ποσοτική έρευνα	Περιγραφική ανάλυση δεδομένων και συσχετιστική στατιστική, ανάλυση με ελέγχους χ^2 , One way ANOVA

		<ul style="list-style-type: none"> - Τα φεστιβάλ προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες δικτύωσης και ενημέρωσης για τους επαγγελματίες της τέχνης που εκπροσωπούν - Τα φεστιβάλ αποτελούν πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του - Τα φεστιβάλ αποτελούν κίνητρο για τη δημιουργία και συντήρηση πολιτιστικών χώρων στις πόλεις - Τα φεστιβάλ συμβάλουν στην ανάπτυξη της τέχνης που εκπροσωπούν στην πόλη που φιλοξενούνται -Τα φεστιβάλ φέρνουν τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά με την τέχνη που εκπροσωπούν και συμβάλει στην ανάπτυξη του κοινού για το συγκεκριμένο είδος τέχνης -Κατά τη διάρκεια των φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση «γιορτής» στην πόλη που φιλοξενούνται -Τα φεστιβάλ προσφέρουν ευκαιρίες συνάντησης και φέρνουν τους κάτοικους των πόλεων πιο κοντά -Τα φεστιβάλ κάνουν τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους 		
6.	Πόσο σημαντικές είναι οι πολιτιστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ για τους κατοίκους της πόλης;	- Οι κάτοικοι της πόλης δεν θεωρούν ότι οι πολιτιστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ στην πόλη τους είναι αρκετά σημαντικές		
7.	Πόσο σημαντικές είναι οι πολιτιστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ για τους επισκέπτες της πόλης;	-Οι επισκέπτες της πόλης θεωρούν ότι οι πολιτιστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ είναι πολύ σημαντικές για την πόλη που το φιλοξενεί		
8.	Πόσο σημαντικές είναι οι πολιτιστικές επιπτώσεις για τους επαγγελματίες του τουρισμού της πόλης;	-Οι επαγγελματίες του τουρισμού θεωρούν ότι οι πολιτιστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ δεν είναι αρκετά σημαντικές στις πόλεις που τα φιλοξενούν		
9.	Πόσο σημαντικές είναι οι πολιτιστικές επιπτώσεις για	-Οι επαγγελματίες του πολιτισμού θεωρούν ότι οι πολιτιστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ είναι αρκετά σημαντικές στις πόλεις που τα φιλοξενούν		

	τους επαγγελματίες του πολιτισμού της πόλης;			
	10. Ποια είναι η σχέση μεταξύ δημογραφικών χαρακτηριστικών και των αντιλήψεις για τη σημασία των πολιτιστικών επιπτώσεων;		Ποσοτική έρευνα	Ανάλυση δεδομένων με ελέγχους χ^2 και One way ANOVA
Προσδιορισμός των τουριστικών επιπτώσεων των φεστιβάλ στις πόλεις	11. Πόσο σημαντικές είναι οι τουριστικές επιπτώσεις για το σύνολο του δείγματος;	<ul style="list-style-type: none"> -Τα φεστιβάλ συμβάλουν στην προώθηση της εικόνας της πόλης που τα φιλοξενεί και της προσθέτουν αξία ως προορισμό -Τα φεστιβάλ αποτελούν σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη που φιλοξενούνται - Τα φεστιβάλ αποτελούν σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών σε όλο το Νομό, όπου διεξάγονται τα φεστιβάλ - Κατά τη διάρκεια των φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στις πόλεις που φιλοξενούνται - Κατά τη διάρκεια των φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις στις πόλεις που φιλοξενούνται - Κατά τη διάρκεια των φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις σε όλο το Νομό - Τα φεστιβάλ αποτελούν κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών στις πόλεις που φιλοξενούνται - Κατά την διάρκεια των φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό 	Ποιοτική & ποσοτική έρευνα	Περιγραφική ανάλυση δεδομένων και συσχετιστική ανάλυση δεδομένων με ελέγχους χ^2 , One way ANOVA
	12. Πόσο σημαντικές είναι οι τουριστικές επιπτώσεις για τους κατοίκους της πόλης;	- Οι κάτοικοι των πόλεων που φιλοξενούν τα φεστιβάλ δεν θεωρούν ότι οι τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ είναι αρκετά σημαντικές		
	13. Πόσο σημαντικές είναι οι τουριστικές επιπτώσεις για τους επισκέπτες της πόλης;	- Οι επισκέπτες των πόλεων που φιλοξενούν τα φεστιβάλ θεωρούν ότι οι τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ είναι πολύ σημαντικές για την πόλη		
	14. Πόσο σημαντικές είναι οι τουριστικές επιπτώσεις για τους	- Οι επαγγελματίες του τουρισμού θεωρούν ότι οι τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ είναι αρκετά σημαντικές για την πόλη		

	επαγγελματίες του τουρισμού της πόλης;	- Οι επαγγελματίες του πολιτισμού θεωρούν ότι οι τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ είναι λιγότερο σημαντικές για την πόλη		
	15. Πόσο σημαντικές είναι οι τουριστικές επιπτώσεις για τους επαγγελματίες του πολιτισμού της πόλης;			
	16. Ποια είναι η σχέση μεταξύ δημογραφικών χαρακτηριστικών και των αντιλήψεις για τη σημασία των τουριστικών επιπτώσεων;		Ποσοτική έρευνα	Ανάλυση δεδομένων με ελέγχους χ^2 και One way ANOVA
Προσδιορισμός συσχετισμών που αναπτύσσονται μεταξύ σημασίας πολιτιστικών και τουριστικών επιπτώσεων	17. Ποιοι παράγοντες διαμορφώνουν τις πολιτιστικές επιπτώσεις των Φεστιβάλ Καλαμάτας και Δράμας;	- Τα φεστιβάλ συμβάλλουν στην τουριστική ανάπτυξη των προορισμών που τα φιλοξενούν. - Τα φεστιβάλ συμβάλλουν στην διάδοση των τεχνών και την προβολή των καλλιτεχνών.	Ποσοτική έρευνα	Στατιστική ανάλυση με μέσους, διερευνητική παραγοντική ανάλυση (principal component), έλεγχος Kaiser-Meyer-Olkin και έλεγχος συνοχής παραγόντων με τον δείκτη Cronbach A
	18. Πως μπορούν να ταξινομηθούν αυτοί οι παράγοντες;	- Τα φεστιβάλ συμβάλλουν στην πολιτιστική ανάπτυξη των προορισμών που τα φιλοξενούν. - Τα φεστιβάλ αναδεικνύουν τον προορισμό που τα φιλοξενεί.		
	19. Ποιοι παράγοντες διαμορφώνουν τις τουριστικές επιπτώσεις των Φεστιβάλ Καλαμάτας και Δράμας;	- Η διοργάνωση των φεστιβάλ συμβάλει στην ενδυνάμωση των κοινωνικών δεσμών των κατοίκων των πόλεων που τα φιλοξενούν.		
	20. Πως μπορούν να ταξινομηθούν αυτοί οι παράγοντες;			
	21. Διαμορφώνονται ομάδες των ερωτηθέντων των φεστιβάλ με κοινά χαρακτηριστικά ως προς τις αντιλήψεις τους για τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις;	- Οι ερωτηθέντες μπορούν να ταξινομηθούν σε ομάδες με κοινά χαρακτηριστικά με βάση τις απόψεις τους για τις πολιτιστικές επιπτώσεις του φεστιβάλ. - Οι ερωτηθέντες μπορούν να ταξινομηθούν σε ομάδες με κοινά χαρακτηριστικά με βάση τις απόψεις τους για τις τουριστικές επιπτώσεις του φεστιβάλ.		Στατιστική ανάλυση με cluster analysis, k-mean clustering

6.3 Η μεθοδολογική προσέγγιση του θέματος

Με πρωταρχικό στόχο την συλλογή πρωτογενών δεδομένων από τον τομέα των διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ στην Ελλάδα κρίνεται απαραίτητο να τεκμηριωθούν οι συγκεκριμένες μεθοδολογικές επιλογές και να παρουσιαστούν παρακάτω οι τρόποι και η διαδικασία συλλογής τους.

Μια επιστημονική έρευνα βασίζεται στη λογική και συστηματική εξέταση στοιχείων και διεξάγεται σύμφωνα με κανόνες και παραδοχές της επιστήμης. Για αυτό το λόγο, ο σχεδιασμός της έρευνας αποτελεί μια καθοριστικής σημασίας διαδικασία καθώς παρέχει τη βάση όπου η ερευνήτρια θα βασιστεί για να απαντήσει τα ερευνητικά της ερωτήματα (Bryan, 2016). Η παρούσα διατριβή συνδυάζει προσεγγίσεις και μεθοδολογίες που αφορούν τόσο την επιστήμη του τουρισμού αλλά και τις κοινωνικές επιστήμες.

Η έρευνα του τουρισμού είναι συχνά σύνθετη μεθοδολογικά καθώς οι παράγοντες που προσδιορίζουν και επηρεάζουν το τουριστικό φαινόμενο είναι ετερόκλητοι και συνδυάζουν στοιχεία διαφορετικών επιστημών όπως η οικονομία, η κοινωνιολογία ή γεωγραφία. Οι μέθοδοι των κοινωνικών επιστημών έχουν τις δικές τους ιδιαιτερότητες καθώς η μελέτη των ατόμων, των ομάδων και των πρακτικών συμπεριφοράς τους είναι λιγότερη απλή σε σύγκρισή με τη μελέτη μετρήσιμων δεδομένων. Και στις δυο περιπτώσεις, το σημαντικό είναι να συγκεντρωθούν στοιχεία και δεδομένα τα οποία κατά τη ανάλυση να τεκμηριώσουν και να ερμηνεύσουν να παρέχουν εξηγήσεις αλλά και να συμβάλουν στην αξιολόγηση των πολιτιστικών και τουριστικών επιπτώσεων στις οποίες αναφέρεται η έρευνα.

Η παρούσα διδακτορική διατριβή συνδυάζει τρεις διαφορετικούς τύπους έρευνας α) την περιγραφική έρευνα (descriptive research), β) την ερμηνευτική (explanatory) και γ) την εκτιμητική - αποτιμητική (evaluative research). Σύμφωνα με τους Bryan & Bell (2015), η περιγραφική έρευνα είναι συνηθισμένη στον τομέα τους τουρισμού και της μελέτης των δραστηριοτήτων ελεύθερου χρόνου, καθώς λόγω της μεταβαλλόμενης φύσης τους υπάρχει κατ' αρχάς ανάγκη χαρτογράφησης των φαινομένων. Ο Veal (2006) προσθέτει ότι η περιγραφική έρευνα στον τομέα του τουρισμού μπορεί να οριστεί και ως η ερευνητική προσπάθεια να ανακαλυφθούν, να καταγραφούν και να περιγραφούν συμπεριφορές. Η ερμηνευτική έρευνα προσπαθεί να εξηγήσει τις τάσεις και τα πρότυπα συμπεριφορών ή φαινομένων, αλλά και να δώσει απάντηση στο λόγο που π.χ. ένας προορισμός ή μια δραστηριότητα έχει δημοτικότητα. Επιδιώκει επίσης να εξερευνήσει το πως ορίζεται ένα φαινόμενο αποτυπώνοντας και ερμηνεύοντας την αιτιώδη σχέση μεταξύ των γεγονότων και τις δραστηριοτήτων, τις εξαρτημένες και ανεξάρτητες μεταβλητές. Τέλος, η εκτιμητική έρευνα στοχεύει στο να αποτιμηθεί η πορεία γενικότερα μια πολιτικής ή μια δράσης στον τομέα του

τουρισμού. Με την εκτιμητική έρευνα είναι δυνατή η παραγωγή ιδεών και υποθέσεων καθώς και η αποτύπωση της πραγματικής φύσης των ερευνητικών ερωτημάτων (Kent, 1999).

Αρχικά, η έρευνα είναι περιγραφική διότι αναζητά μεγέθη και συχνότητες τιμών μετρήσεων μεταβλητών όπως οι επιλογές και οι εκτιμήσεις των ερωτηθέντων, και έπειτα είναι ερμηνευτική καθώς αναζητά τα αίτια της σχέσης μεταξύ εξαρτημένων και ανεξάρτητων μεταβλητών. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της έρευνας είναι ότι οι αντιλήψεις των ερωτώμενων σχετικά με τις επιπτώσεις των φεστιβάλ εξαρτώνται από την ποιότητα και την επιτυχία της διοργάνωσης αυτών των φεστιβάλ. Ακόμα, θεωρείται εκτιμητική και απολογιστική καθώς γίνεται προσπάθεια αποτίμησης των τόσο των πολιτιστικών όσο και των τουριστικών επιπτώσεων των φεστιβάλ στις πόλεις. Επιπροσθέτως, μέσω των συνεντεύξεων των κύριων πληροφορητών, αποτυπώνονται και ποιοτικές πληροφορίες σχετικά με τις προκλήσεις, τις αντιλήψεις, τα πλεονεκτήματα και τα εμπόδια που προκύπτουν από τη διοργάνωση καλλιτεχνικών φεστιβάλ.

Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας επιλέγεται η πολύ-επιστημονική προσέγγιση της τριγωνοποίησης (triangulation). Η χρήση περισσότερων της μίας μεθόδων μπορεί να αποδειχθεί εξαιρετικά ωφέλιμη σε μία έρευνα, καθώς συνδυάζει τα οφέλη της κάθε μεθόδου. Η τριγωνοποίηση είναι μία τεχνική έρευνας, την οποία πολλοί αποδέχονται καταρχήν, αλλά μόνο μία μειοψηφία χρησιμοποιεί στην πράξη (Cohen & Manion, 2000, σ. 321). Το όνομά της είναι γνωστό από την αρχαιότητα και ως τεχνική χρησιμοποιείται για να απαντήσει στις απαιτήσεις της ποιοτικής έρευνας. Η μεταφορά του τριγωνισμού προέρχεται από τη ναυσιπλοΐα και τη στρατιωτική στρατηγική, που χρησιμοποιεί πολλές παραπομπές για να δείξει την ακριβή θέση ενός αντικειμένου (Smith, 1975, σ. 273). Ουσιαστικά πρόκειται για έναν τρόπο εξασφάλισης της εγκυρότητας στις ποιοτικές έρευνες και μπορεί να περιγραφεί ως η χρήση δύο ή περισσότερων μεθόδων για τη συλλογή των δεδομένων. Η τριγωνοποίηση μπορεί να έχει διάφορα οφέλη για τα ερευνητικά αποτελέσματα. Πιο συγκεκριμένα, με την αξιοποίηση πολλαπλών μεθόδων απαντώνται διαφορετικά, συμπληρωματικά ερωτήματα ή ενισχύεται η ερμηνευτική δυνατότητα (Robson, 2007, σελ. 442). Επίσης, μπορούν έτσι να διασταυρώνονται τα επιμέρους αποτελέσματα των διαφόρων ερευνητικών μεθόδων αλλά και να αξιοποιηθούν οι ποσοτικές μέθοδοι, οι οποίες σε συνδυασμό με τις ποιοτικές θα δώσουν το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα, «μέσω του ελέγχου των αποτελεσμάτων μιας ποιοτικής μεθόδου με τα αποτελέσματα της ποσοτικής μεθόδου (ή το αντίστροφο)» (Robson, 2007, σ. 443).

Στην παρούσα διατριβή αξιοποιείται ο συνδυασμός ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων χρησιμοποιώντας την τριγωνοποίηση δηλαδή: την χρήση μίας ή περισσότερων μεθόδων για να συλλεχθούν τα δεδομένα, όπως τα ερωτηματολόγια,

οι συνεντεύξεις, η παρατήρηση, κ.ά. (Robson, 2007). Ωστόσο, με τη μέθοδο της τριγωνοποίησης μπορεί να προκύψουν ορισμένες δυσκολίες, καθώς τα δεδομένα που συλλέγονται με τις διαφορετικές μεθόδους μπορεί ενδεχομένως να δημιουργούν αντιφάσεις μεταξύ τους, οι οποίες καθιστούν αδύνατη την αξιοποίηση τους, ή, ακόμη, όταν οι περισσότεροι παρατηρητές δεν συμφωνούν μεταξύ τους.

Συνοψίζοντας, οι προαναφερθείσες μέθοδοι προσέγγισης του ερευνητικού μας πεδίου αναδεικνύουν τις συνδετικές δομές μεταξύ διεθνών, εθνικών και τοπικών πολιτιστικών πεδίων αλλά και τη σχέση τους με την πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη της πόλης. Η παρούσα διατριβή έχει έναν ιδιαίτερα καινοτόμο χαρακτήρα διότι για πρώτη φορά στην Ελλάδα επιχειρείται μια εμπειρική έρευνα σε τοπική πολιτιστική διοργάνωση (δηλ. τα φεστιβάλ) αλλά με διεθνή απήχηση και με στόχο την ανάλυση της σημασίας των επιπτώσεων της διοργάνωσης των φεστιβάλ τόσο στην πολιτιστική όσο και στην τουριστική ανάπτυξη των πόλεων.

Τρόποι συλλογής πρωτογενών στοιχείων

Η εμπειρική έρευνα εμπεριέχει τη μελετημένη χρήση και συλλογή μιας ποικιλίας εμπειρικού υλικού όπως είναι η μελέτη περίπτωσης, η προσωπική εμπειρία, η συνέντευξη, η παρατήρηση κ.α. Η συλλογή των δεδομένων στη διαδικασία της έρευνας πραγματοποιείται με τρεις τρόπους: την ποιοτική, την ποσοτική και την μικτή. Ο κάθε τρόπος επιλογής έρευνας εξυπηρετεί και ένα διαφορετικό σκοπό και έχει μια ξεχωριστή χρησιμότητα. Η καταλληλότητα της κάθε μεθόδου κρίνεται με βάση τότε η έρευνα χρειάζεται ποσοτικά, τότε ποιοτικά ή τότε χρειάζεται ένα συνδυασμό ποιοτικών και ποσοτικών δεδομένων (Χρήστου, 1999).

Σύμφωνα με τους Williams & Bowdin (2007:192), είναι πιθανό να πρέπει να χρησιμοποιηθούν ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα για να επιτευχθεί η έγκυρη αξιολόγηση του σκοπού της έρευνας. Η συλλογή των δεδομένων χρειάζεται μια ποικιλία εργαλείων που εξαρτάται από τις απαιτήσεις της έρευνας. Πράγματι, ο Wood (2009) υποστηρίζει ότι η πολυπλοκότητα των κοινωνικό-πολιτιστικών επιπτώσεων που παράγονται από τα events ή τα φεστιβάλ δεν μπορεί να γίνει πλήρως κατανοητή χρησιμοποιώντας μόνο μία μέθοδο ή μια τεχνική αξιολόγησης. Παρόλο που μερικές φορές δεν είναι δυνατόν, συνιστάται ιδιαίτερα ο συνδυασμός ποσοτικών μεθόδων αξιολόγησης με ποιοτικές μεθόδους για την επίτευξη βαθύτερης κατανόησης και πιο ρεαλιστικής εικόνας των αποτελεσμάτων.

Η συλλογή πρωτογενών δεδομένων μας δίνει την δυνατότητα να συλλέξουμε πρωτότυπα δεδομένα που θα συμβάλουν στην ανάλυση και επεξήγηση σύνθετων προβλημάτων. Επίσης, οι μέθοδοι συλλογής των δεδομένων ποικίλουν και κατηγοριοποιούνται α) με βάση τον βαθμό δόμησης των ερωτήσεων και αναλόγως της γνώσης του ερωτώμενου αλλά και β) με βάση του μέσου που χρησιμοποιείται για

την συλλογή των δεδομένων. Σύμφωνα, με τον Σταθακόπουλο (2001), ο βαθμός δόμησης αναφέρεται στο πόσο προκαθορισμένες είναι οι ερωτήσεις που τίθενται από τον ερευνητή και συνεπώς όσο πιο υψηλός είναι ο βαθμός δόμησης τόσο περισσότερο προκαθορισμένες και τυποποιημένες είναι οι ερωτήσεις που γίνονται.

Η περίπτωση της δομημένης μεθόδου συλλογής πρωτογενών δεδομένων είναι πολύ συχνή μέθοδος σε διεπιστημονικές μελέτες, με βασικό της πλεονέκτημα την ευκολία τόσο στην συμπλήρωση των ερωτηματολογίων όσο και στην ανάλυση τους. Στην περίπτωση της μη δομημένης συλλογής πρωτογενών στοιχείων, ο ερευνητής θέτει «ανοιχτές» ερωτήσεις χωρίς τη δυνατότητα επιλογής τυποποιημένης απάντησης. Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας εφαρμόστηκαν πρωτίστως δομημένες μέθοδοι. Χρησιμοποιήθηκαν ποσοτικές μέθοδοι με την συλλογή δομημένων ερωτηματολογίων και ποιοτικές μέθοδοι με συμπληρωματικές συνεντεύξεις σε βάθος με κύριους πληροφορητές. Οι ερωτήσεις των συνεντεύξεων ήταν ήμι-δομημένες αλλά με ανοιχτές απαντήσεις όπου ενθαρρύνονταν η συζήτηση. Η ερωτήσεις και απαντήσεις των συνεντεύξεων συνέβαλαν στη σύνταξη και οριστικοποίηση του δομημένου ερωτηματολογίου για τις ανάγκες της ποσοτικής έρευνας. Επίσης, δόθηκε πρόσβαση και δυνατότητα να αντλήσουμε επιπλέον στοιχεία από την έρευνα κοινού με δομημένα ερωτηματολόγια, που διεξάγει το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας στους επισκέπτες του κατά τα έτη 2006-2016.

Η έρευνα των επιπτώσεων σύμφωνα με τις αντιλήψεις των κατοίκων έχει διεξαχθεί από αρκετούς ερευνητές όπως οι Delamere (2001), Wankel & Hinch (2001), Fredline, Jago & Deery (2003), Small, Edwards & Sheridan (2005). Επιπροσθέτως, οι Gursoy, Spangenberg & Rutherford (2006: 280) μελετούν την πλευρά της κατανόησης των αντιλήψεων των επισκεπτών και του τρόπου με τον οποίο αυτοί/αυτές αξιολογούν το φεστιβάλ. Τα δεδομένα που συλλέγουν είναι ζωτικής σημασίας για τους διοργανωτές των φεστιβάλ καθώς αφορούν τις στάσεις, τα κίνητρα και το προφίλ των επισκεπτών τα οποία και συνδέονται άμεσα με τις αντιλήψεις τους σχετικά με τις επιπτώσεις των φεστιβάλ, καθώς οι απαντήσεις των ερωτώμενων, κατοίκων και επισκεπτών, βασίζονται σε εκτιμήσεις των υλικών και άυλων παραγόντων καθώς και σε προσωπικούς και συναισθηματικούς λόγους σχετικούς με το κόστος και οφέλη της επιλογής τους να επισκεφτούν το φεστιβάλ.

Η ποιοτική έρευνα

Ο όρος της ποιοτικής έρευνας περιλαμβάνει τις ερευνητικές τεχνικές και μεθόδους οι οποίες στοχεύουν να συλλέξουν, να αναλύσουν, να αξιοποιήσουν και να αναδείξουν ποιοτικές πληροφορίες με πλούσιο περιεχόμενο. Η έρευνα αυτή χρησιμοποιείται για τη συλλογή στοιχείων που δεν μπορούν να παρατηρηθούν και να μετρηθούν άμεσα. Η ποιοτική έρευνα στοχεύει να εμβαθύνει στο θέμα που εξετάζεται δίνοντας την δυνατότητα στους ερωτώμενους να εκφράσουν τις αντιλήψεις, τις γνώσεις ή την

εμπειρία τους σχετικά με ένα ζητούμενο αλλά και τα βαθύτερα αίτια μιας συμπεριφοράς. Πολλές φορές, η ποιοτική έρευνα προηγείται της ποσοτικής διότι συμβάλει ώστε να καθοριστούν οι μεταβλητές και οι παράγοντες που θα χρησιμοποιηθούν στην ποσοτική (Χρήστου, 1999).

Η ποιοτική έρευνα είναι μια προσπάθεια για την κατανόηση καταστάσεων μέσα στη μοναδικότητά τους, ως μέρος ενός συγκεκριμένου περιεχομένου και περιγράφει τις αλληλεπιδράσεις τους μέσα σε αυτό. Στην ποιοτική έρευνα δεν εμπεριέχεται η προσπάθεια για μελλοντική πρόβλεψη αλλά η κατανόηση της παρούσας κατάστασης (Creswell, 1998). Το προϊόν μιας έρευνας είναι κυρίως περιγραφικό και διαγνωστικό καθώς χρησιμοποιούνται οι λέξεις για να αποδώσουν ό,τι οι ερευνητές έχουν αποκομίσει σχετικά με το φαινόμενο, και όχι οι αριθμοί (Χρήστου, 1999).

Η επιλογή διεξαγωγής ποιοτικής έρευνας κρίθηκε απαραίτητη για την παρούσα διατριβή καθώς χρειάστηκε να διερευνηθεί σε βάθος ο ρόλος των καλλιτεχνικών φεστιβάλ και τρόπος που επηρεάζουν την πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη.

Μερικές από τις χρήσεις της ποιοτικής έρευνας στην παρούσα διατριβή συνοψίζονται ως εξής (Veal, 2006, Χρήστου 1999):

- Ανάπτυξη υποθέσεων εργασίας που αφορούν σε σχετικές συμπεριφορές και στάσεις απέναντι σε ένα ζήτημα.
- Αναγνώριση ενός ευρέως φάσματος θεμάτων, απόψεων και συμπεριφορών που θα μπορούσαν να αναλυθούν σε μεγαλύτερες κλίμακας έρευνες.
- Πρόταση καταλληλότερων μεθόδων ποσοτικής έρευνας
- Αναγνώριση καταλληλότερης γλώσσας και όρων για την προσέγγιση του θέματος

Η ποσοτική έρευνα

Ο στόχος της ποσοτικής μεθόδου έρευνας είναι η συλλογή πληροφοριών μέσω ενός δομημένου και θεωρείται ιδανική στις παρακάτω περιπτώσεις, όταν α) αναζητείται δομημένη ποσοτικοποιημένη πληροφορία για την λήψη αποφάσεων και τον καθορισμό στρατηγικών από κεντρικούς, περιφερειακούς και τοπικούς φορείς ή οργανισμούς και όταν β) η πληροφόρηση αποδίδεται με σαφή τρόπο και σε μεγάλο αντικειμενικό και μετρήσιμο με διαυγείς διαδικασίες (Κυριαζή, 2011).

Η ποσοτικοποίηση της πληροφορίας παρέχει την σύνθετη πληροφορία με έναν σαφή, μετρήσιμο, περιληπτικό και κατανοητό τρόπο καθώς οι επαναλαμβανόμενες έρευνες μπορούν να δώσουν αποτελέσματα διαχρονικά και συγκρίσιμα για λόγους επιστημονικούς αλλά και να συμπληρώσουν την ποιοτική έρευνα με την συλλογή και καταγραφή απλών μετρήσιμων πληροφοριών. Ακόμα, στο πεδίο του τουρισμού το

οποίο είναι ιδιαίτερα σύνθετο και απαιτεί την απόδοση της συνδυασμένης συνολικής εικόνας της τουριστικής πραγματικότητας είναι ιδιαίτερα σημαντική η αποτύπωση ποσοτικών στοιχείων

Οι τύποι πληροφοριών που συλλέγονται μέσω της ποσοτικής έρευνας στα πεδία του τουρισμού και του πολιτισμού αφορούν κυρίως (Veal 2006) α) τις οι αντιλήψεις και οι στάσεις των ερωτώμενων σύμφωνα με τη διοργάνωση των φεστιβάλ και τις επιπτώσεις τους στον πολιτισμό και τον τουρισμό, β) τα κίνητρα συμπεριφοράς και οι στάσεις απέναντι, στους λόγους επίσκεψης της πόλης και του φεστιβάλ, στο τουριστικό προφίλ τους αλλά και στην αξιολόγηση της εμπειρίας και γ) τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων όπως το φύλο, η ηλικία, η απασχόληση, το εκπαιδευτικό επίπεδο,

Στην παρούσα διατριβή χρησιμοποιούνται και οι δυο τύποι πρωτογενούς έρευνας, και η ποσοτική και η ποιοτική. Η ποσοτική έρευνα υποστηρίζεται από την ποιοτική με στόχο την καλύτερη κατανόηση και τεκμηρίωση των ευρημάτων που αφορούν στις τουριστικές και πολιτιστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ στις δυο πόλεις. Η σημασία της ποιοτικής έρευνας είναι κυρίως διαγνωστική καθώς μέσα από μη αριθμητικά δεδομένα παρέχει πληροφορίες για τις αντιλήψεις, τα κίνητρα και τις συμπεριφορές εξερευνώντας τα βαθύτερα αίτια των επιπτώσεων των φεστιβάλ στις πόλεις. Η ποσοτική έρευνα είναι σημαντική για την ποσοτικοποίηση πτυχών των επιπτώσεων των φεστιβάλ και διότι δίνεται η δυνατότητα περιγραφής των μεταβλητών μέσω στατιστικής ανάλυσης συγκρίνοντας τις τιμές των μεταβλητών.

Συνοψίζοντάς, στην παρούσα διατριβή χρησιμοποιούνται οι παρακάτω μέθοδοι της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας.

6.3.1 Συμμέτοχη επιτόπια παρατήρηση

Με αυτή την τεχνική η ερευνήτρια στηρίχτηκε στην προσωπική παρατήρηση και όχι στην επικοινωνία με άλλα άτομα για να συλλέξει πληροφορίες και να αναλύσει τις συμπεριφορές τους.

Η επιτόπια έρευνα με συμμετοχική παρατήρηση αποτελεί μια από τις εθνογραφικές μεθόδους που προέρχεται από την Ανθρωπολογία. Βασίζεται στην παρατήρηση μιας συμπεριφοράς εντός του περιβάλλοντος στο οποίο εκδηλώνεται, και τα υποκείμενα της έρευνας δεν ερωτώνται σε σχέση με τη συμπεριφορά τους αλλά παρατηρούνται από τον ερευνητή (Κυριαζή, 2011). Οι στόχοι της ερευνήτριας περιλαμβάνουν την μελέτη, την καταγραφή και την κατανόηση της αλληλεπίδρασης των συμπεριφορών, το περιβάλλον ανάπτυξής τους και τη δράση των υποκειμένων. Η επιτόπια παρατήρηση κυρίως ενδείκνυται για να διερευνηθούν στοιχεία που μπορεί να μην αξιολογούνται ως σημαντικά από τους ερευνώμενους και συνεπώς να μην αναφέρονται στη διαδικασία της συνέντευξης (Φίλιας, 1996).

Είναι δυνατόν στα πλαίσια της μεθόδου αυτής να πραγματοποιηθούν και «συνεντεύξεις» με τη μορφή χαλαρών συζητήσεων με ερωτήματα που κρατά στο μυαλό του ο ερευνητής. Τέλος, η φυσική παρουσία του ερευνητή είναι απαραίτητη, είτε με δηλωμένη την ταυτότητά του και τους σκοπούς της παρουσίας του, είτε παραμένοντας σιωπηλός αν κάτι τέτοιο μπορεί να επιτευχθεί εφόσον συνάδει με το στόχο της μελέτης.

Η πρώτη επαφή με το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας έγινε το 1996 το οποίο ή ερευνήτρια παρακολούθησε για πρώτη φορά. Λόγω της τακτικής παρακολούθησης φεστιβάλ αλλά και της προσωπικής ενασχόλησης της με τον σύγχρονο χορό, το 2006 προέκυψε η ιδέα μελέτης των πολιτιστικών και τουριστικών επιπτώσεων του Φεστιβάλ στην πόλη της Καλαμάτας. Από το 2008-2012, η ερευνήτρια συμμετείχε ενεργά, λαμβάνοντας μέρος σε εκπαιδευτικά σεμινάρια αλλά και συμβάλλοντας στη διοργάνωση δράσεων και σεμιναρίων χορογραφίας του «Συνδέσμου Χορού»⁵⁶, στο πλαίσιο του Φεστιβάλ, τα έτη 2010 & 2012. Κατά τη διάρκεια αυτών των ετών, και με δηλωμένη την ιδιότητα της ως ερευνήτρια, της δόθηκε η δυνατότητα από το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας να παρατηρεί της διαδικασίες παραγωγής, οργάνωσής και υποδοχής. Επιπροσθέτως, της δόθηκε η δυνατότητα για «άτυπες» συνεντεύξεις με καλλιτέχνες, στελέχη του φεστιβάλ, κοινό του φεστιβάλ, κάτοικους της πόλης αλλά και επιχειρηματίες τουρισμού και εστίασης. Τα στοιχεία που συλλέχθηκαν από μέθοδο της επιτόπιας παρατήρησης των ετών 2008-2012 έθεσαν τις βάσεις για τη διατύπωση των υποθέσεων εργασίας και τη σύνταξη του ερωτηματολογίου της έρευνας.

6.3.2 Στοιχεία ερωτηματολογίου κοινού Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας

Λόγω της ιδιότητας της ερευνήτριας ως υποψηφίας διδάκτορος αλλά και της επαγγελματικής σχέσης που διαμορφώθηκε με το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας, δόθηκε πρόσβαση και δυνατότητα να αντλήσει επιπλέον στοιχεία από την έρευνα κοινού που διεξάγει το Φεστιβάλ στους επισκέπτες του κατά τα έτη 2006-2016. Το Ερωτηματολόγιο Κοινού του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας επισυνάπτεται στα Παραρτήματα της διατριβής. Το ερωτηματολόγιο αντλεί κυρίως δημογραφικά στοιχεία αλλά και δεδομένα ικανοποίησης κοινού και προφίλ κοινού. Τα στοιχεία δεκαετίας που συλλέχθηκαν και μελετήθηκαν, συνέβαλαν στη διαμόρφωση σαφέστερης και εγκυρότερης εικόνας ως προς τις ποσοτικές αλλαγές των δεδομένων που αφορούν κυρίως το προφίλ και τα χαρακτηριστικά των επισκεπτών.

⁵⁶ Ο «Σύνδεσμος Χορού» είναι μια συλλογικότητα πέντε Ελληνικών ομάδων σύγχρονου χορού με σκοπό την προώθηση της τέχνης του χορού. Έχει προσκληθεί δυο φορές από το φεστιβάλ Καλαμάτας για να διοργανώσει σεμινάρια χορογραφίας και παραστάσεις.

6.3.3 Συνεντεύξεις με κύριους πληροφορητές

Συνέντευξη θεωρείται η διαδικασία κατά την οποία ο ερευνητής συζητά με έναν ερωτώμενο προκειμένου να αντλήσει πληροφορίες για τις σκέψεις, τις απόψεις και τις εμπειρίες του ερωτώμενου στο σχετικό θέμα. Οι συνεντεύξεις πρόσωπο-με-πρόσωπο αποτελούν την «κλασική» μέθοδο συλλογής δεδομένων στην εμπειρική κοινωνική έρευνα (Φίλιας, 1996). Η συνέντευξη είναι κατεξοχήν ποιοτική μέθοδος συγκέντρωσης πληροφοριών υπό την οπτική ενός συγκεκριμένου προσώπου. (Φίλιας, 1996). Αποτελεί προφορική, δυναμική επικοινωνία μεταξύ συνεντευκτή και συνεντευξιαζόμενου, μεταξύ ερευνητή και «αντικείμενου έρευνας», είναι δηλ. μια οργανωμένη συζήτηση συμπεριφοράς (Κυριαζή, 2011). Βασικό της στοιχείο είναι η βιωματική προσέγγιση από τον συνεντευξιαζόμενο, η καταγραφή της εμπειρίας του, των αντιλήψεών του, η διερεύνηση των στάσεων και των συμπεριφορών του θέματος που διερευνάται και με την μεθοδολογικά ορθή υλοποίησή της είναι εφικτή η διερεύνηση αιτίων και δομικών στοιχείων της συμπεριφοράς (Κυριαζή, 2011).

Η συνέντευξη προϋποθέτει μεθοδολογική στρατηγική, ευελιξία και αμεσότητα. Απαραίτητη επίσης είναι η εκ των προτέρων οργάνωση που αφορά τόσο το υπό έρευνα θέμα, όσο και την προετοιμασία του συνεντευκτή. Αναλυτικότερα, η προετοιμασία περιέχει (Φίλιας 1996):

1. τη μετατροπή των σκοπών της έρευνας σε επιμέρους ερωτήσεις,
2. τη διαμόρφωση του ερωτηματολογίου ανάλογα με τις ανάγκες των συνεντευξιαζόμενων προσώπων και
3. την ενημέρωση των συνεντευκτών ώστε να εκθέσουν με σαφήνεια τα ερωτήματα στα πρόσωπα και να τα προδιαθέσουν για να μεταδώσουν αυθόρμητα τις πληροφορίες/γνώσεις που ενδιαφέρουν.

Η σύνταξη του αρχικού ερωτηματολογίου της παρούσας διατριβής, με σκοπό να γίνουν συνεντεύξεις με κύριους πληροφορητές, βασίστηκε στη τόσο στην βιβλιογραφία όσο και στις πληροφορίες που προέκυψαν από τις προηγούμενες μεθόδους συλλογής δεδομένων όπως η συμμετοχή παρατήρηση και οι «άτυπες» συνεντεύξεις με εμπλεκόμενους. Ο πληθυσμός στον οποίο απευθύνθηκε το ερωτηματολόγιο των συνεντεύξεων ήταν άτομα άμεσα εμπλεκόμενα με την διεξαγωγή των φεστιβάλ και την διαχείριση τους, που έχουν σε βάθος γνώση και εμπειρία στην πολιτιστική ανάπτυξη, τον τουρισμό και την επιχειρηματικότητα. Σύμφωνα με τον Schwandt (1997), τέτοιοι πληροφορητές ικανοποιούν πλήρως τα κριτήρια εγκυρότητας της διαδικασίας της έρευνας και των αποτελεσμάτων της καθώς διαθέτουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά όπως α) έχουν ειδική σχέση με το θέμα, β) έχουν εξειδικευμένες γνώσεις (λόγω σπουδών) ή κατέχουν σχετικές θέσεις εργασίας, γ) ανήκουν στην κατηγορία «διαμορφωτών» δομών στον πολιτισμό και τον

τουρισμό, δ) μπορούν να λειτουργήσουν ως οδηγοί στην αναζήτηση των χαρακτηριστικών που εξετάζονται και των συσχετισμών που αναπτύσσονται και ε) είναι έμπιστοι και σίγουροι σύμβουλοι. Το προφίλ των κύριων πληροφορητών της εμπειρικής έρευνας είναι:

- Καλλιτεχνικοί διευθυντές των Φεστιβάλ Χ. Καλαμάτας & Τ.Μ.Μ. Δράμας
- Στελέχη των Φεστιβάλ Χ. Καλαμάτας & Τ.Μ.Μ. Δράμας
- Συμμετέχοντες καλλιτέχνες και μη στα φεστιβάλ
- Επισκέπτες και κοινό των φεστιβάλ
- Ιδιοκτήτες ξενοδοχείων & επιχειρήσεων εστίασης και εργαζόμενοι του τουρισμού
- Δημοσιογράφοι

Η ατομικές συνεντεύξεις έγιναν με χρήση ήμι-δομημένου ερωτηματολογίου με ανοιχτές απαντήσεις και στόχευσαν στην διερεύνηση σε βάθος των αντιλήψεων, των κινήτρων και των συναισθημάτων του ερωτώμενου. Η μέθοδος αυτή θεωρείται ιδιαίτερα κατάλληλη για την προσέγγιση ειδικών κοινών, επαγγελματιών, αλλά και «ευαίσθητων» θεμάτων (Κυριαζή, 2011).

Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων δόθηκε η ευκαιρία στην ερευνήτρια να γίνουν αλλαγές σε διατυπώσεις, διορθώσεις και προσθήκες στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου καθώς οι ανοιχτές απαντήσεις προσέφεραν ευκαιρίες για διάλογο και ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των συνεντευξιζόμενων και της ερευνήτριας. Εκτός από τις σημαντικές ποιοτικές πληροφορίες που συλλέχθηκαν σχετικά με τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ, οι συνεντεύξεις συνέβαλαν στο να οριστικοποιηθούν και οι ερωτήσεις ερωτηματολογίου δομημένης έρευνας.

6.3.4 Έρευνα ερωτηματολογίων

Η πιο ευρέως διαδεδομένη μέθοδος συλλογής πρωτογενών στοιχείων τόσο στον τομέα του τουρισμού όσο και των φεστιβάλ είναι η έρευνα με ερωτηματολόγια. Το ερωτηματολόγιο συντάσσεται για κάθε έρευνα εξειδικευμένα και εφαρμόζεται μόνο σε αυτή. Ο σχεδιασμός και η κατασκευή του αποτελούν ιδιαίτερα δύσκολη όσο και κρίσιμη φάση της ερευνητικής διαδικασίας. Σύμφωνα με τον Σιώμκο (2002), ο σχεδιασμός και η τελική διατύπωση των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου αποτελούν το πιο σημαντικό στάδιο της έρευνας και αυτός προτείνει εννέα στάδια της διαδικασίας σχεδιασμού του ερωτηματολογίου ως απαραίτητα για την επιτυχία του:

1. Καταγραφή απαραίτητων πληροφοριών
2. Τρόπος συλλογής ερωτηματολογίων
3. Καθορισμός περιεχομένου της κάθε ερώτησης

4. Προσδιορισμός της δομής της κάθε ερώτησης
5. Διατύπωση ερωτήσεων
6. Σειρά των ερωτήσεων
7. Εμφάνιση και παρουσίαση των ερωτήσεων
8. Συνοδευτική επιστολή

Στα παραπάνω στάδια βασίστηκε και ο σχεδιασμός της έρευνας ερωτηματολογίων της παρούσας έρευνας.

Ο σχεδιασμός του ερωτηματολογίου

Τα ερωτηματολόγια των εμπειρικών ερευνών δημιουργούνται με βάση τον σκοπό της έρευνας, τους επιμέρους στόχους και τις ερευνητικές υποθέσεις οι οποίες προκύπτουν από την δευτερογενή έρευνα, την αρχική πρωτογενή έρευνα μέσω της συμμετοχικής επιτόπιας παρατήρησης και της πιλοτικής δοκιμής του οργάνου συλλογής στοιχείων. Τα πλήρη ερωτηματολόγια παρουσιάζονται στα παραρτήματα της διατριβής.

Ο σχεδιασμός των ερωτήσεων που αφορούν τις πολιτιστικές και κοινωνικές επιπτώσεις των φεστιβάλ βασίστηκε στη κλίμακα FSIAS (Festival Social Impact Attitude Scale) η οποία αναπτύχθηκε από τους Delamere, Wankel and Hinch (2001) και Delamere (2001) για τις ανάγκες εκτίμησης των κοινωνικών επιπτώσεων του Way Out West Festival στην πόλη Göteborg της Σουηδίας και έπειτα για σειρά και άλλων ερευνών. Συγκεκριμένα, το FSIAS αναπτύχθηκε για να μετρήσει και να ερμηνεύσει τις αντιλήψεις των κατοίκων για τις κοινωνικές επιπτώσεις των φεστιβάλ καθώς τους ζητούσε να αξιολογήσουν αν πιστεύουν ή όχι ότι θα προκύψουν συγκεκριμένες επιπτώσεις από την διεξαγωγή τους αλλά και το επίπεδο σπουδαιότητας των επιπτώσεων αυτών. Χρησιμοποίησαν κλίμακα βαθμολόγησης Likert 1 έως 5, όπου οι επιπτώσεις αξιολογούνται από 1 «Καθόλου» έως 5 «Πολύ» και το επίπεδο σπουδαιότητας τους αξιολογείται από 1 «Εντελώς ασήμαντο για μένα» στο 5 «Πολύ σημαντικό για μένα».

Αυτή η κλίμακα θεωρείται ως ένα ολοκληρωμένο μέσο μέτρησης των κοινωνικών επιπτώσεων στην μελέτη των φεστιβάλ (Fredline et al., 2003). Παρόλα αυτά, σύμφωνα με τον Stevik (2008:11), πριν χρησιμοποιήσουμε οποιαδήποτε κλίμακα επιπτώσεων σε μια νέα έρευνα, είναι σημαντικό να εξετάσουμε σε ποιο βαθμό η κλίμακα είναι ευαίσθητη στις ιδιαιτερότητες της εκάστοτε μελέτης περίπτωσης. Σε σχέση με την κλίμακα που επιλέχθηκε για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας, οι Rollins & Delamere (2007: 807) υποστηρίζουν ότι η FSIAS είναι μια ισχυρή κλίμακα που μπορεί να τροποποιηθεί ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε περίπτωσης, μπορεί να ανταποκριθεί σε σημαντικές τροποποιήσεις και να παράγει έγκυρα και αξιόπιστα αποτελέσματα. Ακόμα, σύμφωνα με τους Small, Edwards και Sheridan (2005: 70), «η

κλίμακα FSIAS αναγνωρίζει τις κοινωνικές επιπτώσεις των φεστιβάλ ξεχωριστά από τις κοινωνικές επιπτώσεις της γενικής τουριστικής ανάπτυξης και, με αυτόν τον τρόπο, παρέχει μεγαλύτερη αξία στους ερευνητές των φεστιβάλ από τις κλίμακες γενικού τουρισμού».

Ωστόσο, ο Delamere (2001) πρότεινε ότι η κλίμακα αυτή θα πρέπει να δοκιμαστεί περαιτέρω σε διάφορες περιπτώσεις και πολιτιστικά περιβάλλοντα, και σε σχέση με διάφορα είδη φεστιβάλ, προκειμένου να επικυρωθεί περαιτέρω. Σύμφωνα με τους Rollins και Delamere (2007: 807), «αυτού του είδους οι μελέτες θα χρησιμεύσουν για την επέκταση της αξιοπιστίας της FSIAS. Σε πρακτικό επίπεδο, τα αποτελέσματα αυτών των μελετών παρέχουν στους κατοίκους, τους διοργανωτές του φεστιβάλ και τους πολιτικούς φορείς, σημαντικές πληροφορίες σχετικά με το φεστιβάλ». Αυτό θα επιτρέψει ακόμα μεγαλύτερη κατανόηση της στάσης των κατοίκων απέναντι στις κοινωνικές και πολιτιστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ, καθώς και τη δυναμική φύση αυτών των στάσεων.

Ο σχεδιασμός των ερωτήσεων που αφορούν τις αντιλήψεις των ερωτώμενων σχετικά με τις τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ ακολούθησε προτεινόμενες μεθόδους των Churchill & Devellis (1991) για την ανάπτυξη ενός τυποποιημένου μέσου έρευνας. Το αρχικό ζητούμενο στην ανάπτυξη μιας κλίμακας είναι να σχεδιαστεί μια σειρά μεταβλητών (Lankford & Howard, 1994, Liu et al., 1987, Liu & Var, 1986). Από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση και τον πίνακα με τίτλο «Βασικές οικονομικές επιπτώσεις των event» (βλ. πίνακα 4.2 σελ.82) διακρίθηκαν και οι βασικές τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ που αφορούν κυρίως την βελτίωση των υποδομών, την αύξηση της απασχόλησης, τα οικονομικά έσοδα και την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου κατά την κατηγοριοποίηση που προτείνουν οι Viviers and Slabbert (2012). Ο τομέας του τουρισμού είναι καλά τεκμηριωμένος ως προς τις θετικές επιπτώσεις που έχει στην οικονομία οποιουδήποτε δεδομένου προορισμού (Saayman et al. 2012). Σύμφωνα με τους Andereck et al. (2005) οι θετικές οικονομικές επιπτώσεις περιλαμβάνουν βελτιωμένο βιοτικό επίπεδο, ευκαιρίες απασχόλησης, βελτιωμένη ποιότητα ζωής και μεγαλύτερο κέρδος για τις τοπικές επιχειρήσεις. Η επιλογή των μεταβλητών στηρίχθηκε και στην μελέτη των Gursoy et al. (2003) η οποία αναφέρεται στις αντιλήψεις των ερωτώμενων σχετικά με την σημασία των φεστιβάλ στις κοινότητες και στους αστικούς προορισμούς που διεξάγονται.

Η δομή του ερωτηματολογίου

Η διαδικασία σχεδιασμού του ερωτηματολογίου ακολούθησε τα 8 στάδια που απαιτούνται και αναλύονται στη μεθοδολογία της έρευνας. Τα ερωτήματα του ερωτηματολογίου αποσπών δεδομένα αναφορικά με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερωτηθέντων, τις αντιλήψεις τους σχετικά με τις τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ, τις αντιλήψεις τους σχετικά με τις πολιτιστικές επιπτώσεις

των φεστιβάλ καθώς και βασικά στοιχεία σχετικά με την επίσκεψή τους στον αστικό προορισμό και τη διαμονή τους εκεί.

Το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε αρχικά για τις ανάγκες της πρωτογενούς επιτόπιας έρευνας που διεξήχθη τον Φεβρουάριο 2012 και αφορούσε το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας. Μετά από την επιτυχή διεκπεραίωση της έρευνας σε πρώτο στάδιο το ίδιο ερωτηματολόγιο, εφαρμόστηκε και στην επαναληπτική έρευνα του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016 αλλά και στην έρευνα του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας 2016.

Το ερωτηματολόγιο της διατριβής αυτής αποτελείται από τις παρακάτω ενότητες:

1. Ερωτήσεις σχετικές με τη σημασία των πολιτιστικών και κοινωνικών επιπτώσεων (Ερ. 2-13). Τα δεδομένα αυτά αφορούν τις αντιλήψεις και απαντήσεις των ερωτώμενων σχετικά με τις επιπτώσεις των φεστιβάλ. Οι απαντήσεις είναι διατυπωμένες σε πενταβάθμια κλίμακα Likert, στην οποία οι ερωτώμενοι καλούνται να δηλώσουν το επίπεδο στο οποίο θεωρούν σημαντική την κάθε πολιτιστική και κοινωνική επίπτωση των φεστιβάλ στην πόλη.
2. Ερωτήσεις σχετικές με την σημασία των τουριστικών επιπτώσεων (Ερ. 14-21). Ομοίως με τα παραπάνω, οι απαντήσεις είναι διατυπωμένες σε πενταβάθμια κλίμακα Likert, στην οποία οι ερωτώμενοι καλούνται να δηλώσουν το επίπεδο στο οποίο θεωρούν σημαντική την κάθε τουριστική επίπτωση.
3. Στοιχεία απόψεων σχετικών με την διοργάνωση των φεστιβάλ (Ερ. 22-25). Τα δεδομένα αυτά αφορούν τις γνώμες και απόψεις των ερωτώμενων για τα δυνατά και αδύνατα σημεία της κάθε διοργάνωσης.
4. Τα δημογραφικά στοιχεία των ερωτώμενων (Ερ. 26-34). Τα δεδομένα αυτών αφορούν το φύλο, την ηλικία, τον τόπο κατοικίας, την απασχόληση και τον κλάδο απασχόλησης καθώς και το επίπεδο εκπαίδευσης.
5. Το τουριστικό προφίλ των επισκεπτών της πόλης (Ερ. 35-40). Τα δεδομένα αφορούν βασικό κίνητρο επίσκεψης της πόλης, την συχνότητα επίσκεψης, τον αριθμό διανυκτερεύσεων, το είδος καταλύματος, τις επισκέψεις και σε άλλα μέρη της ευρύτερης περιοχής του κάθε προορισμού και το ημερήσιο κόστος της επίσκεψης.
6. Στο τέλος, γίνεται μια τελευταία (Ερ. 41) ερώτηση ανοιχτού τύπου όπου οι ερωτώμενοι καλούνται να προσθέσουν γραπτώς τις απόψεις τους και τις προτάσεις τους σε σχέση με το φεστιβάλ.

Η διαδικτυακή έρευνα ερωτηματολογίων

Στην παρούσα έρευνα και λόγω των γεωγραφικών και χρονικών περιστάσεων και περιορισμών των φεστιβάλ επιλέχθηκε να συνταχθούν και να αποσταλούν τα ερωτηματολόγια μέσω διαδικτύου. Για πρακτικούς λόγους, είναι αδύνατο μια έρευνα να διεξαχθεί στο σύνολο του πληθυσμού οπότε και οι πληροφορίες που προκύπτουν από τη μελέτη του ενδεικτικού δείγματος θεωρείται ότι εκφράζουν το σύνολο του πληθυσμού και για το λόγο αυτό είναι σημαντικό να επιτευχθεί μια αντιπροσωπευτική δειγματοληψία της έρευνας (Χρήστου, 1999).

Στο ξεκίνημα της διδακτορικής διατριβής, το 2012, η διαδικτυακή έρευνα δεν ήταν τόσο διαδομένη στην ακαδημαϊκή έρευνα και υπήρξαν ενδοιασμοί και περιορισμοί ως προς την καταλληλότητα και την αξιοπιστία του δείγματος καθώς το ερωτηματολόγιο θα μπορούσε να απαντηθεί έτσι μόνο από άτομα που είχαν πρόσβαση στο διαδίκτυο, γνώσεις χρήσης ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και χρήσης υπολογιστή. Παρόλα αυτά, μετά την πάροδο μόλις τεσσάρων ετών, το 2016, το διαδίκτυο αποτέλεσε πλέον ένα από τα σημαντικότερα μέσα διεκπεραίωσης ακαδημαϊκών ερευνών. Μέσα σε λίγα χρόνια υπήρξε μια μεγάλη αύξηση στην χρήση του διαδικτύου με τα επίσημα στοιχεία να αναφέρουν ότι η πλειοψηφία του πληθυσμού έχει καθημερινή πρόσβαση και κάνει χρήση του διαδικτύου πολλές φορές ημερησίως. Συνεπώς, το γεγονός αυτό αίρει τους περιορισμούς του παρελθόντος και συμβάλει σε αυξημένες πιθανότητες και δυνατότητες συλλογής απαντήσεων από όλο και διαφορετικές ομάδες πληθυσμού.

Η χρήση του Διαδικτύου στην Ελλάδα

Σύμφωνα με στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Εταιρίας αλλά και ιδιωτικών εταιριών έρευνας, αυξάνεται συνεχώς η εξάπλωση του διαδικτύου στην Ελλάδα καθώς 8 στους 10 Έλληνες αφιερώνουν καθημερινά αρκετό χρόνο για να περιηγηθούν στο Διαδίκτυο από τον επιτραπέζιο ηλεκτρονικό υπολογιστή, το smartphone ή το tablet τους⁵⁷.

Η διείσδυση του διαδικτύου στην Ελλάδα διαμορφώνεται σε εξαιρετικά υψηλά επίπεδα, αντίστοιχα με αυτά άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Με βάση τα τελευταία στοιχεία της έρευνας Focus On Tech Life⁵⁸ (με δείγμα άνω τα 20.000 άτομα) που αφορούσε το διάστημα Ιανουαρίου - Μαρτίου 2017 και ηλικίες 13-74 ετών το ποσοστό πρόσβασης στο διαδίκτυο στην Ελλάδα ανέρχεται στο 81,4%. Μάλιστα, το ποσοστό αυτό είναι υψηλότερο κατά περίπου 4 μονάδες σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο που είχε διαμορφωθεί στο 77,6%.

⁵⁷ <http://www.tanea.gr/news/science-technology/article/5450250/to-internet-kerdizei-toys-ellhnes/>

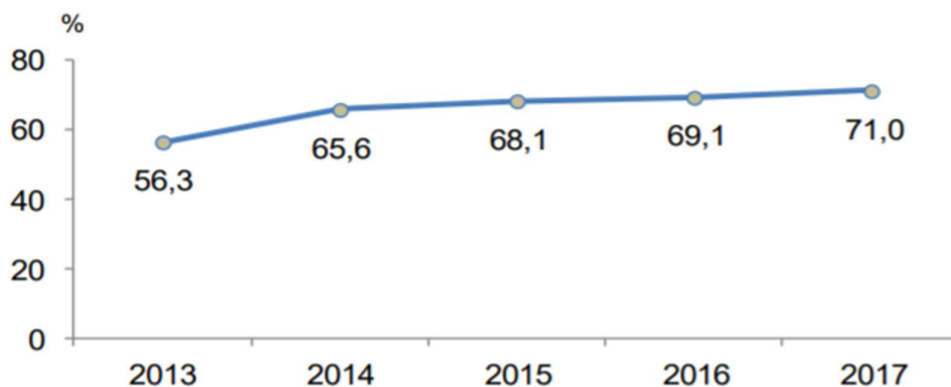
⁵⁸ https://www.focusbari.gr/images/tips/FOCUS-ON-TECH-LIFE_TIPS-17A2.pd

Καθημερινοί χρήστες είναι με βάση τα στοιχεία της ίδιας έρευνας το 70,6% των Ελλήνων ενώ στις ηλικίες 13-44 ετών η χρήση του ιντερνέτ αγγίζει στο 87,8%. Επίσης, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (social media) είναι πλέον εξαιρετικά δημοφιλή αν αναλογιστεί κανείς ότι 47,5% των Ελλήνων χρηστών δηλώνουν ότι διατηρούν λογαριασμό σε κάποιο από αυτά (facebook, twitter, Instagram κ.λπ.) και τα επισκέπτονται σε καθημερινή βάση.

Επίσης, αυξημένη εμφανίζεται και η χρήση των smartphones: ήδη 7 στους 10 Έλληνες κατέχουν μια τέτοια συσκευή. Ταυτόχρονα, το smartphone αναδεικνύεται με βάση την προαναφερθείσα έρευνα ως κύριο μέσο πρόσβασης στο διαδίκτυο ιδιαίτερα για τους νέους. Ειδικότερα, 54% των Ελλήνων συνδέονται καθημερινά στο Ιντερνέτ από το κινητό, και σχεδόν οι 9 στους 10 χρήστες είναι ηλικίας 13 - 24 ετών. Το smartphone, ως μέσο πρόσβασης στο Διαδίκτυο προηγείται και σε επίπεδο νοικοκυριού, σε ποσοστό 65,1%, με τις επόμενες δύο δημοφιλέστερες συσκευές να είναι το laptop (53,2%) και ο σταθερός υπολογιστής (36,9%).

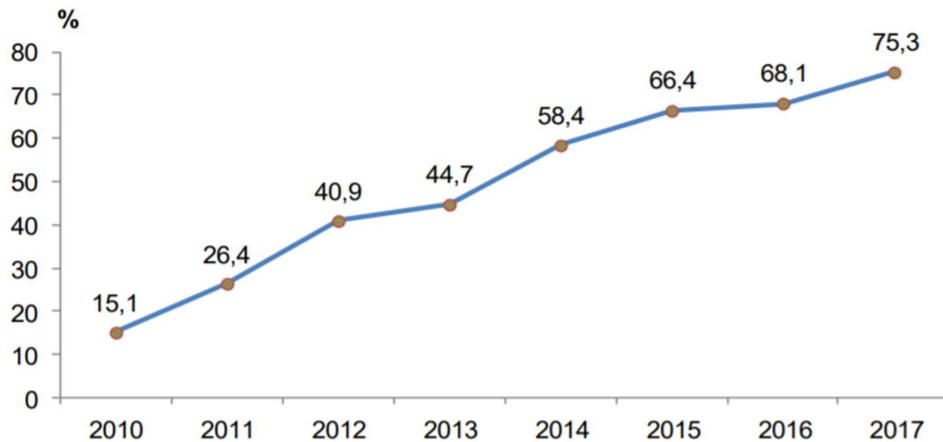
Σε ό,τι αφορά τα νοικοκυριά, από την ίδια έρευνα διαπιστώνεται ότι πλέον 7 στα 10 (69,7%) νοικοκυριά δηλώνουν πρόσβαση στο Διαδίκτυο. Αρκετά διαδεδομένα είναι και η χρήση των εφαρμογών (apps), αφού περίπου οι μισοί ερωτώμενοι (49,3%) δηλώνουν ότι εγκαθιστούν εφαρμογές στο smartphone, με τις 5 δημοφιλέστερες κατηγορίες να είναι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, οι χάρτες, τα παιχνίδια, η ενημέρωση και η μουσική - video.

Διάγραμμα 11: Πρόσβαση στο διαδίκτυο από την κατοικία στην Ελλάδα, σύνολο πληθυσμού (2013-2017)

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία, 2017

Διάγραμμα 12: Σύνδεση στο διαδίκτυο από κινητή συσκευή στην Ελλάδα, σύνολο πληθυσμού (2010-2017)

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία, 2017

Οι τύποι της διαδικτυακής έρευνας ερωτηματολογίων

Οι δυο βασικοί τρόποι διεκπεραίωσης της έρευνας είναι η αποστολή του ερωτηματολογίου μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και η ανάρτηση του ερωτηματολογίου σε ιστότοπους και κοινωνικά μέσα.

Το πρώτο μέρος της παρούσας έρευνας που διεξήχθη τον Φεβρουάριο του 2012 έγινε με την αποστολή των ερωτηματολογίων μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Στα δυο μετέπειτα μέρη της έρευνας που διεξήχθησαν τον Σεπτέμβρη και τον Οκτώβρη του 2016 τα ερωτηματολόγια εστάλησαν με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο αλλά και αναρτήθηκαν σε ιστότοπους και μέσα κοινωνικής δικτύωσης όπου και υπήρξε μεγάλη ανταπόκριση. Τα ερωτηματολόγια δημιουργήθηκαν μέσω της διαδικτυακής εφαρμογής Google Forms και στις τρεις περιπτώσεις.

Οι δυνατότητες που προσφέρουν τα λογισμικά διαδικτυακής έρευνας

Η συγκεκριμένη εφαρμογή Google Forms έχει τις παρακάτω λειτουργικές δυνατότητες:

- Δίνεται η δυνατότητα καταγραφής τους τίτλου της έρευνας, της περίληψης και του εισαγωγικού μηνύματος στους ερωτηθέντες. Ακόμα, επιλέγεται το εικαστικό περιβάλλον και η παραμετροποίηση του. Ο ερευνητής έχει ακόμα τη δυνατότητα να ορίσει την ημερομηνία αρχής και τέλους της έρευνας.
- Δίνεται η δυνατότητα σχεδιασμού του ερωτηματολογίου και επιλογής τύπου ερωτήσεων και απαντήσεων, όπως πολλαπλής επιλογής, μια απάντησης,

πίνακας επιλογών, ανοιχτού τύπου κ.α. Ο ερευνητής μπορεί να δηλώσει αν μια απάντηση είναι προαιρετική ή υποχρεωτική. Κατά την ολοκλήρωση σύνταξης του ερωτηματολογίου, υπάρχει η δυνατότητα προεπισκόπησης του ερωτηματολογίου και τελικά παράγεται ένας μοναδικός σύνδεσμος που οδηγεί στο συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο και που αποστέλλεται στους ερωτώμενους.

- Δίνεται η δυνατότητα αποστολής μοναδικού συνδέσμου μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή μέσω του περιβάλλοντος της εφαρμογής. Ο σύνδεσμος μπορεί να αναρτηθεί σε οποιαδήποτε ιστοσελίδα που θα εγκρίνει τη δημοσίευσή του αλλά και ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης (*facebook, twitter, linkedin* κ.α) μέσω προσωπικών λογαριασμών ή ομάδων.
- Δίνεται η δυνατότητα αυτόματης εισαγωγής των δεδομένων σε πρόγραμμα τύπου Excel και ανά πάσα στιγμή ο ερευνητής μπορεί να ελέγχει και να παρακολουθεί πόσοι/ες έχουν απαντήσει και τι απαντήσεις έχουν δώσει.
- Δίνεται η δυνατότητα ανάλυσης των απαντήσεων των ερωτημένων μέσω του περιβάλλοντος της εφαρμογής αλλά με περιορισμένες δυνατότητες στατιστικής ανάλυσης όπως κατανομές και περιγραφικά στατιστικά. Ο ερευνητής έχει ακόμα τη δυνατότητα να εξάγει τα δεδομένα σε διάφορα προγράμματα όπως το Excel και το SPSS για περαιτέρω στατιστική ανάλυση.

Πλεονεκτήματα διαδικτυακής έρευνας ερωτηματολογίων

Σύμφωνα με τους Λινάρδη, Παπαγιανόπουλο & Καλησπεράτη (2011) μερικά από τα βασικά πλεονεκτήματά της διαδικτυακής έρευνας σε σχέση με τη συμβατική είναι τα εξής:

- Η εξοικονόμηση πόρων, χρημάτων, αναλώσιμων, μετακινήσεων, ανθρώπινου δυναμικού κ.α.
- Η εξάλειψη σφαλμάτων κατά την εφαρμογή των δεδομένων, καθώς η εφαρμογή γίνεται από τους ερωτηθέντες.
- Η αποτελεσματικότητα καθώς η συλλογή και η αποθήκευση είναι γρήγορες.
- Η εύκολη εύρεση συμμετεχόντων με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και ενδιαφέροντα για παράδειγμα γίνεται ανάρτηση του ερωτηματολογίου σε γκρουπ του facebook που αφορούν κατοίκους Δράμας ή Καλαμάτας, φίλοι παραστατικών τεχνών, επαγγελματίες του τουρισμού κ.α.
- Η ελκυστικότητα του διαδικτύου και της πρόσβασης μέσω smartphone από νεότερες ηλικιακές ομάδες.
- Η απουσία μεροληπτικότητας από τον συνεντευκτή.
- Η επιλογή του χρόνου και του τόπου συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων από τους ερωτηθέντες.
- Η εύκολη προσέγγιση συμμετεχόντων από διαφορετικά γεωγραφικά μέρη.

- Η συμμετοχή ατόμων με αποκλίνουσες συμπεριφορές λόγω της ανωνυμίας που εξασφαλίζει το διαδίκτυο.

Μειονεκτήματα διαδικτυακής έρευνας ερωτηματολογίων

Εκτός του βασικού μειονεκτήματος που αφορά πιθανά σφάλματα κάλυψης του πληθυσμού τα κυριότερα μειονεκτήματα του συγκεκριμένου τύπου έρευνας είναι τα εξής (Λινάρδης κ.α, 2011):

- Η δυσκολία αναζήτησης διευθύνσεων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, ο έλεγχος εγκυρότητας κι η πιθανή αλλαγή ή αντικατάσταση των διευθύνσεων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου των ερωτηθέντων.
- Τα τεχνικά προβλήματα των ηλεκτρονικών μέσων και των διαδικτυακών εφαρμογών.
- Η δυσκολία επίτευξης ενός τυχαίου δείγματος βάσει πιθανοτήτων από διευθύνσεις email.
- Η δυσκολία καθορισμού του δείγματος και η αντιπροσωπευτικότητά αυτού.
- Ο συνήθως χαμηλός ρυθμός απόκρισης.
- Η απουσία προσωπικής επαφής μεταξύ ερευνητή και ερωτώμενου/ης.

Η δειγματοληψία της διαδικτυακής έρευνας

Μετά την σύνταξη του ερωτηματολογίου και της συνοδευτικής επιστολής έγινε πιλοτική εφαρμογή με δοκιμαστική ηλεκτρονική αποστολή σε 10 παραλήπτες/τριες όπου ελέγχθηκε η λειτουργία της εφαρμογής Google Forms και η αυτόματη συλλογή των δεδομένων σε πρόγραμμα τύπου Excel. Επίσης, διορθώθηκαν εκφράσεις σχετικές με την διατύπωση πολιτιστικών και τουριστικών όρων, με σκοπό το ερωτηματολόγιο να είναι όσο το δυνατόν πιο ευνόητο και εύληπτο για τους παραλήπτες/τριες του.

Το δείγμα μιας ποσοτικής έρευνας θεωρείται ως μια αντιπροσωπευτική ομάδα ενός δεδομένου πληθυσμού, του οποίου τα μέλη έχουν σημαντικά στοιχεία ομοιότητας μεταξύ τους (Veal, 2006). Είναι αδύνατο για πρακτικούς λόγους να εξετασθεί όλος ο πληθυσμός και για αυτό το λόγο είναι σημαντικό οι πληροφορίες που θα προκύψουν από τη μελέτη του δείγματος να εκφράζουν όσο το δυνατόν το σύνολο του πληθυσμού και το δείγμα να είναι αντιπροσωπευτικό. Αρχικά, οι δειγματοληψίες που πραγματοποιήθηκαν στην παρούσα έρευνα προήλθαν από ένα δείγμα «ευκολίας» (convenience sample), καθώς απευθυνθήκαμε πρωτίστως στη διοίκηση των φεστιβάλ και ζητήθηκαν λίστες από διευθύνσεις ηλεκτρονικού ταχυδρομείου των επαφών του φεστιβάλ. Αν και το επιθυμητό δείγμα είναι συνήθως αποτέλεσμα τυχαίας δειγματοληψίας, εν τούτης ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να προωθήσουν και στις δικές τους λίστες επαφών το ερωτηματολόγιο. Το

ερωτηματολόγιο προωθήθηκε σε λίστες επαφών του Δήμου και της Νομαρχίας της κάθε πόλης αλλά αναρτήθηκε και σε ηλεκτρονικές ιστοσελίδες ενημέρωσης, τοπικές και εθνικές.

Για τα ερωτηματολόγια του 2016 που αναρτήθηκαν και σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης, είναι δύσκολο να καθοριστεί το δείγμα καθώς η απήχηση είναι πολύ μεγάλη. Εκεί υπήρξε μεγάλη ανταπόκριση, με τα πλεονεκτήματα και τους περιορισμούς που αναφέρθηκαν παραπάνω. Στην παρακάτω ενότητα, παρουσιάζονται τα τρία μέρη της επιτόπιας εμπειρικής έρευνας.

6.4 Το πρώτο μέρος της επιτόπιας εμπειρικής έρευνας – Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας, 2012

6.4.1 Συμμέτοχη επιτόπια παρατήρηση

Η πρώτη επαφή με το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας έγινε το 1996, όποτε η ερευνήτρια άρχισε να παρακολουθεί παραστάσεις ετησίως μέχρι το 2007. Από το 2008 έως 2012 η ερευνήτρια συμμετείχε ενεργά λαμβάνοντας μέρος σε εκπαιδευτικά σεμινάρια αλλά και συμβάλλοντας στη διοργάνωση δράσεων και σεμιναρίων χορογραφίας του «Συνδέσμου Χορού», στο πλαίσιο του Φεστιβάλ. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου και μέσω της ιδιότητας της ως Υποψήφια Διδάκτωρ του πανεπιστημίου Αιγαίου, της δόθηκε η δυνατότητα από το Φεστιβάλ να παρατηρεί τις διαδικασίες παραγωγής, οργάνωσης και υποδοχής. Επιπροσθέτως, της δόθηκε η δυνατότητα για «άτυπες συνεντεύξεις» με καλλιτέχνες, στελέχη του φεστιβάλ, κοινό του φεστιβάλ και κάτοικους της πόλης. Με βάση τη βιβλιογραφική έρευνα, τα στοιχεία που συλλέχθηκαν από την επιτόπια παρατήρηση αλλά και τις ιδέες που προέκυψαν από τις «άτυπες συνεντεύξεις», στηρίχθηκε η σύνταξη του ερωτηματολογίου της εμπειρικής έρευνας με σκοπό τη διεξαγωγή στοχευμένων ημι-δομημένων συνεντεύξεων.

6.4.2 Συνεντεύξεις με κύριους πληροφορητές

Κατά τη διάρκεια επίσκεψης της ερευνήτριας στο Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας τον Ιούλιο 2011 έγιναν και οι προκαταρκτικές συνεντεύξεις με κύριους πληροφορητές και εμπλεκόμενους του φεστιβάλ. Οι συνεντεύξεις περιείχαν δομημένες ερωτήσεις αλλά οι απαντήσεις των πληροφορητών ήταν ανοιχτές προς συζήτηση έτσι ώστε να αναπτυχθούν και να διασταυρωθούν οι αντιλήψεις σχετικά με τις τουριστικές και τις πολιτιστικές επιπτώσεις του φεστιβάλ. Εν συνόλω πραγματοποιήθηκαν έξι συνεντεύξεις με υψηλά στελέχη της καλλιτεχνικής διεύθυνσης του φεστιβάλ, δημοσιογράφους, καλλιτέχνες και ιδιοκτήτες τουριστικών επιχειρήσεων.

6.4.3 Στοιχεία ερωτηματολογίου κοινού Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας, 2006-2011

Κατόπιν συνεννόησης με την Καλλιτεχνική Διευθύντρια του Φεστιβάλ μας δόθηκε πρόσβαση και δυνατότητα να αντλήσουμε επιπλέον στοιχεία από την έρευνα κοινού που διεξήγαγε το Φεστιβάλ στους επισκέπτες του κατά τα έτη 2006-2011. Από το 2006, κατά την είσοδο στις παραστάσεις του Φεστιβάλ Χορού, μοιράζεται προαιρετικά σχετικό ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις που αφορούν τα δημογραφικά στοιχεία, το προφίλ και την ικανοποίηση του κοινού. Το ερωτηματολόγιο κοινού του Φεστιβάλ επισυνάπτεται στα Παραρτήματα της διατριβής.

6.4.4 Έρευνα ερωτηματολογίων

Το πρώτο μέρος της πρωτογενούς έρευνας με ερωτηματολόγια διεξήχθη τον Φεβρουάριο του 2012 και αφορούσε το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας. Το ερωτηματολόγιο συντάχθηκε μέσω της σχετικής για διαδικτυακές έρευνες, εφαρμογής Google Forms και εστάλη μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στις παρακάτω κατηγορίες παραληπτών:

- κατοίκους και επισκέπτες της Καλαμάτας
- καλλιτέχνες και συμμετέχοντες καλλιτέχνες του φεστιβάλ
- κοινό του φεστιβάλ
- τοπικούς πολιτιστικούς φορείς και συλλόγους
- τουριστικούς φορείς
- τουριστικές επιχειρήσεις

Η απόκτηση των ηλεκτρονικών διευθύνσεων έγινε μέσω του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας, της Νομαρχίας Μεσσηνίας και του Δήμου Καλαμάτας, πολιτιστικών και τουριστικών φορέων και προσωπικών επαφών. Τέλος, η ανάρτηση του ερωτηματολογίου έγινε στις διαδικτυακές πλατφόρμες ενημέρωσης για τις παραστατικές τέχνες, dancetheater.gr και dancerpress.gr. Κατά το διάστημα 30.1.2012-1.3.2012 πραγματοποιήθηκε η αποστολή περίπου 400 ερωτηματολογίων από τα οποία συμπληρώθηκαν και υποβλήθηκαν 187.

6.5 Το δεύτερο μέρος της επιτόπιας εμπειρικής έρευνας – Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας Σεπτέμβρης, 2016

Μετά την επιτυχημένη διεξαγωγή του πρώτου μέρους του ερωτηματολογίου τον Φεβρουάριο 2012, κρίθηκε απαραίτητο να επαναληφθεί η έρευνα στο Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας τον Σεπτέμβριο 2016 με σκοπό την επικαιροποίηση των στοιχείων και τη δυνατότητα διαχρονικής παρακολούθησης των υπό έρευνα τάσεων.

6.5.1 Συνεντεύξεις με πληροφορητές

Για της ανάγκες επικαιροποίησης της έρευνας πραγματοποιήθηκαν δυο ακόμα νέες συνεντεύξεις, χρησιμοποιώντας το ίδιο δομημένο ερωτηματολόγιο του 2012, με στέλεχος της νέας καλλιτεχνικής διεύθυνσης του φεστιβάλ αλλά και τακτικό θεατή του φεστιβάλ, κάτοικο της πόλης.

6.5.2 Στοιχεία ερευνάς κοινού Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας, 2012-2016

Για τις ανάγκες επικαιροποίησης της έρευνας, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ζητήθηκε από τη νέα καλλιτεχνική διεύθυντρια επιπλέον πρόσβαση στα στοιχεία έρευνας κοινού για τα έτη 2012-2016. Τα στοιχεία που μας παραχωρήθηκαν προστέθηκαν σε αυτά των προηγούμενων ετών. Στο σύνολό τους για τα έτη 2006-2016 ανέρχονται σε 3,250 ερωτηματολόγια. Συγκεκριμένα, τα στοιχεία που ζητούνται από το ερωτηματολόγιο κοινού του φεστιβάλ (βλ. Παράρτημα) αφορούν:

- Τα δημογραφικά στοιχεία των θεατών των φεστιβάλ, όπως την ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο, το φύλο και το επάγγελμα
- Τον τόπο κατοικίας των θεατών (π.χ. κατοίκων ή επισκεπτών της Καλαμάτας)
- Τον αριθμό παραστάσεων, σεμιναρίων και δρώμενων που παρακολούθησαν κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ
- Την επαγγελματική ενασχόληση τους με τον χώρο του πολιτισμού
- Τα κίνητρα επίσκεψης τους στην Καλαμάτα την περίοδο του Φεστιβάλ
- Την συχνότητα παρακολούθησης τους παραστάσεων παραστατικών τεχνών

Τα στοιχεία αυτά καταμετρήθηκαν και έγινε επεξεργασία και παρουσίαση των συχνοτήτων και κατανομών τους κατά την χρονική περίοδο 2006-2016 μέσω του προγράμματος excel.

6.5.3 Έρευνα ερωτηματολογίων

Το ερωτηματολόγιο συντάχθηκε ξανά μέσω της, σχετικής για διαδικτυακές έρευνες, εφαρμογής Google Forms και περιείχε ακριβώς τις ίδιες ερωτήσεις με το 2012 αλλά με μικρές αλλαγές σε διατυπώσεις στις επιλογές των απαντήσεων. Το ερωτηματολόγιο εστάλη μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στους παρακάτω παραλήπτες:

- κατοίκους και επισκέπτες της Καλαμάτας
- καλλιτέχνες και συμμετέχοντες καλλιτέχνες του φεστιβάλ
- κοινό του φεστιβάλ
- τοπικούς πολιτιστικούς φορείς και συλλόγους
- τουριστικούς φορείς
- τουριστικές επιχειρήσεις

Η απόκτηση των ηλεκτρονικών διευθύνσεων έγινε μέσω του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας, της Νομαρχίας Μεσσηνίας και του Δήμου Καλαμάτας, πολιτιστικών και τουριστικών φορέων, της λίστας επαφών Συνδέσμου Ελλήνων Χορογράφων και Συνδέσμου Ηθοποιών και Θεατρολόγων. Η ανάρτηση του ερωτηματολογίου έγινε στις διαδικτυακές πλατφόρμες dancetheater.gr και dancepress.gr, σε τοπικά ηλεκτρονικά ενημερωτικά μέσα όπως Ελευθερία Online, Θάρρος News και Ένωση Ξενοδόχων Μεσσηνίας. Τέλος, έγινε ανάρτηση σε κοινωνικά δίκτυα και σε ηλεκτρονικά ενημερωτικά μέσα (Lifo, Athens Voice, Elculture, CultureNow). Λόγω της μεγάλης διάδοσης των ηλεκτρονικών μέσων και των κοινωνικών δικτύων είναι δύσκολο να υπολογιστεί η απήχηση που είχε το ερωτηματολόγιο. Το διάστημα 30.1.2012-1.3.2012 πραγματοποιήθηκε η αποστολή και η ηλεκτρονική ανάρτηση των ερωτηματολογίων από τα οποία απαντήθηκαν και υποβλήθηκαν 196.

6.6 Το τρίτο μέρος της επιτόπιας εμπειρικής έρευνας - Το Διεθνές Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας, 2016

Κατά το χρονικό διάστημα 2012-2016 διεξαγωγής της έρευνας και λόγω έλλειψης επιπλέον στοιχείων βιβλιογραφικής έρευνας σχετικής με τις επιπτώσεις των φεστιβάλ κρίθηκε αναγκαίο να πραγματοποιηθεί συγκριτική έρευνα, προσθέτοντας και διεξάγοντας έρευνα για το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας. Η συγκριτική μελέτη των δυο φεστιβάλ στοχεύει να συνεισφέρει στην ευκρινέστερη αναγνώριση, διάγνωση και κατανόηση των διαφορών και διακριτών σημείων και χαρακτηριστικών των διεθνών φεστιβάλ σε δυο πόλεις μεσαίου μεγέθους όπως η Δράμα και Καλαμάτα.

Ακολουθώντας τους ίδιους θεματικούς άξονες και ερωτήσεις της έρευνας ερωτηματολογίου του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας, συντάχθηκε το αντίστοιχο ερωτηματολόγιο αλλά προσαρμοσμένο στις ανάγκες του συγκεκριμένου Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας και της περιοχής της Δράμας.

6.6.1 Συνεντεύξεις με πληροφορητές

Παράλληλα με την ανάρτηση και αποστολή του ερωτηματολογίου έρευνας στους σχετικούς αποδέκτες τον Σεπτέμβρη 2016, πραγματοποιήθηκαν τρεις συνεντεύξεις με υψηλά στελέχη της καλλιτεχνικής διεύθυνσης και διοργάνωσης του Φεστιβάλ και με κατοίκους της Δράμας.

6.6.2 Έρευνα ερωτηματολογίων

Το ερωτηματολόγιο συντάχθηκε ξανά μέσω της, σχετικής για διαδικτυακές έρευνες, εφαρμογής Google Forms, περιείχε ακριβώς τις ίδιες ερωτήσεις με το ερωτηματολόγιο της Καλαμάτας 2016, προσαρμοσμένες στο Φεστιβάλ και την πόλη της Δράμας και με μικρές αλλαγές σε διατυπώσεις και στις επιλογές των απαντήσεων.

Το ερωτηματολόγιο στάλθηκε μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου στους παρακάτω παραλήπτες:

- κατοίκους και επισκέπτες της Δράμας
- καλλιτέχνες και κοινό του φεστιβάλ
- τοπικούς πολιτιστικούς φορείς και συλλόγους
- τουριστικούς φορείς
- τουριστικές επιχειρήσεις

Η απόκτηση των ηλεκτρονικών διευθύνσεων έγινε μέσω του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας και του Δήμου Δράμας, πολιτιστικών και τουριστικών φορέων, τις λίστες επαφών του Ελληνικού Κέντρου Κινηματογράφου και της Ένωσης Ξενοδόχων Δράμας. Η ανάρτηση του ερωτηματολογίου έγινε στις διαδικτυακές πλατφόρμες σχετικές με τον κινηματογράφο όπως οι κινηματογραφικές λέσχες διαφόρων ελληνικών πόλεων και τέλος σε τοπικά ηλεκτρονικά ενημερωτικά μέσα όπως DramaNow.gr, Dramamania.gr. Τέλος, έγινε ανάρτηση σε κοινωνικά δίκτυα και σε ηλεκτρονικά ενημερωτικά μέσα (Lifo, Elculture, CultureNow). Λόγω της μεγάλης διάδοσης των ηλεκτρονικών μέσων και των κοινωνικών δικτύων σήμερα είναι δύσκολο να υπολογιστεί η απήχηση που είχε το ερωτηματολόγιο. Κατά το διάστημα 27.10.2016-23.11.16 πραγματοποιήθηκε η αποστολή και η ανάρτηση των ερωτηματολογίων από τα οποία απαντήθηκαν και υποβλήθηκαν 135.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ – Παρουσίαση αποτελεσμάτων

7.1 Εισαγωγή

Στο παρακάτω μέρος της διδακτορικής διατριβής παρουσιάζονται τα ποιοτικά και ποσοτικά αποτελέσματα της εμπειρικής έρευνας που εφαρμόστηκε με σκοπό να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα. Αρχικά αναλύονται τα ποιοτικά δεδομένα από τις συνεντεύξεις με τους κύριους πληροφορητές. Έπειτα, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της περιγραφικής στατιστικής που αφορούν κυρίως τα δημογραφικά στοιχεία που συλλέχθηκαν από την έρευνα ερωτηματολογίων. Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων που συλλέχθηκαν μέσω της έρευνας ερωτηματολογίων έγινε με το πρόγραμμα SPSS 20 και αφορά τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ στις πόλεις. Συγκεκριμένα, η παρουσίαση των αποτελεσμάτων πραγματοποιείται με βάση τη σειρά των ερευνητικών ερωτημάτων που αφορούν τις αντιλήψεις κατοίκων και επισκεπτών σχετικά με τις επιπτώσεις των φεστιβάλ στην πόλη, τις συχνότητες επίσκεψης και τα κίνητρα επίσκεψης του κοινού των φεστιβάλ καθώς και τις αντιλήψεις ερωτηθέντων που δραστηριοποιούνται στον τουρισμό και τον πολιτισμό σχετικά με τις επιπτώσεις των φεστιβάλ. Τέλος, πραγματοποιούνται συσχετίσεις δημογραφικών στοιχείων, παραγοντικές αναλύσεις αλλά και αναλύσεις σε ομάδες (cluster analysis) των σημαντικότερων δεδομένων της εμπειρικής έρευνας σχετικά με τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ.

7.2 Αποτελέσματα έρευνας από κύριους πληροφορητές

Στην παρακάτω ενότητα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της ποιοτικής έρευνας από τις συνεντεύξεις των κύριων πληροφορητών⁵⁹. Όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο της μεθοδολογίας, συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν και στις τρεις φάσεις της έρευνας σε τρεις διαφορετικές χρονικές περιόδους. Στην πρώτη φάση της ποιοτικής έρευνας που διεξήχθη το 2011 αξίζει να σημειωθεί ότι οι απαντήσεις και οι συζητήσεις με τους πληροφορητές συνέβαλαν και στην σύνταξη των δομημένων ερωτηματολογίων επιτόπιας έρευνας.

Στην ενότητα αυτή εξάγονται συμπεράσματα από τις απαντήσεις των πληροφορητών για κάθε φεστιβάλ και για κάθε χρονική περίοδο με τη βοήθεια αποσπασμάτων των συνεντεύξεων με σκοπό να καταδειχθούν οι ισχυρισμοί των απόψεών τους.

Η σύσταση του δείγματος των κύριων πληροφορητών που επιλέχθηκε για να συμβάλει στην παρούσα έρευνα με ποιοτικά δεδομένα βασίστηκε στην βιβλιογραφία και πρωτίστως στις κυριότερες ομάδες εμπλεκόμενων (stakeholders) που

⁵⁹ Σημ. Ο χαρακτηρισμός εμφανίζεται στο αρσενικό γένος για πρακτικούς λόγους αλλά η αναφορά είναι και στα δυο γένη.

επηρεάζουν η καθεμιά με τον τρόπο της τις διαδικασίες και το αποτέλεσμα ενός φεστιβάλ.

Αρχικά, επιλέχθηκαν υψηλόβαθμα στελέχη των Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας και Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας και μεσαία στελέχη των συγκεκριμένων διοργανώσεων τα οποία έχουν την ευθύνη της παραγωγής, της οργάνωσης αλλά κυρίως της διατήρησης του οράματος και του σκοπού του φεστιβάλ. Έπειτα, επιλέχθηκαν οι συμμετέχοντες καλλιτέχνες αλλά και δημοσιογράφοι καθόσον τα μέσα ενημέρωσης έχουν τη δυνατότητα να καθορίσουν το μέγεθος της επιτυχίας του φεστιβάλ αλλά και να προωθήσουν σημαντικά την αναγνωρισιμότητα του. Όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα σχεδιασμού της έρευνας, οι συγκεκριμένοι πληροφορητές ικανοποιούν πλήρως τα κριτήρια εγκυρότητας της διαδικασίας της έρευνας και των αποτελεσμάτων καθώς κατέχουν υψηλές και σχετικές θέσεις εργασίας στα συγκεκριμένα φεστιβάλ, διαθέτουν εξειδικευμένες γνώσεις λόγω των σπουδών τους ή λόγω της συμμετοχής τους ως καλλιτέχνες στα φεστιβάλ και μπορούν να λειτουργήσουν ως οδηγοί στην αξιολόγηση των πολιτιστικών και τουριστικών επιπτώσεων που εξετάζονται. Τέλος επιλέχθηκαν κάτοικοι, θεατές του φεστιβάλ και τοπικοί επαγγελματίες του τουρισμού των πόλεων, όπου διεξάγονται τα φεστιβάλ ως σημαντικοί αποδέκτες των επιπτώσεων των φεστιβάλ.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω χαρακτηριστικά πραγματοποιήθηκαν έντεκα συνεντεύξεις με κύριους πληροφορητές, αριθμός ο οποίος κρίνεται ικανοποιητικός. Οι οκτώ συνεντεύξεις αφορούσαν το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας και οι τρεις αφορούσαν το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας. Οι επιλεγμένοι κύριοι πληροφορητές αποτελούν χαρακτηριστικές περιπτώσεις των κυριότερων κατηγοριών του πληθυσμού που ερευνούμε. Συνεπώς, ο μικρός αριθμός συνεντεύξεων σε βάθος είναι συνήθως αρκετός για να δώσει μια αντικειμενική εικόνα των στοιχείων που εξετάζονται. Σύμφωνα με τον Φίλια (2014), μετά από έναν μικρό αριθμό συνεντεύξεων που λαμβάνονται από προσεκτικά επιλεγμένες περιπτώσεις, επέρχεται ο «πληροφοριακός κορεσμός», δηλαδή, όσες επιπλέον συνεντεύξεις διεξαχθούν θα μας οδηγήσουν στα ίδια ή σε πολύ παρόμοια αποτελέσματα (Φίλιας, 2004).

Εκτός από τις περιπτώσεις δυο πληροφορητών που κατοικούσαν στην Δράμα και οι συνεντεύξεις έγιναν μέσω τηλεφώνου, όλες οι υπόλοιπες πραγματοποιήθηκαν πρόσωπο με πρόσωπο στην Αθήνα και την Καλαμάτα, στους χώρους εργασίας των επαγγελματιών, ή σε εξωτερικούς χώρους για τις περιπτώσεις κατοίκων ή καλλιτεχνών. Όλοι οι κύριοι πληροφορητές είχαν ενημερωθεί προκαταβολικά για το σκοπό της έρευνας και κάθε συνέντευξη διήρκεσε περίπου 40 με 50 λεπτά. Τα

στοιχεία των κύριων πληροφορητών παρουσιάζονται αναλυτικά στον παρακάτω πίνακα:

Κύριοι Πληροφορητές	Ιδιότητα	Τόπος κατοικίας	Ημερομηνία συνέντευξης
Πληροφορητής 1	Υψηλό στέλεχος καλλιτεχνικής διεύθυνσης του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας	Αθήνα	20/9/2011
Πληροφορητής 2	Ελληνίδα χορογράφος συμμετέχουσα καλλιτέχνης στο Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας	Αθήνα	30/9/2011
Πληροφορητής 3	Δημοσιογράφος μέσου ενημέρωσης εθνικής εμβέλειας, ανταποκριτής σε θέματα πολιτισμού	Αθήνα	20/10/2011
Πληροφορητής 4	Διοικητικός υπάλληλος του φεστιβάλ, κάτοικος Καλαμάτας	Καλαμάτα	12/10/2011
Πληροφορητής 5	Θεωρητικός επιστήμονας παραστατικών τεχνών, εξωτερικός συνεργάτης του φεστιβάλ	Αθήνα	3/12/2011
Πληροφορητής 6	Ιδιοκτήτης δημοφιλούς εστιατορίου κοντά στην Καλαμάτα	Καλαμάτα	8/12/2011
Πληροφορητής 7	Υψηλό στέλεχος καλλιτεχνικής διεύθυνσης του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας	Αθήνα	05/08/2016
Πληροφορητής 8	Ιδιωτικός υπάλληλος, θεατής του φεστιβάλ	Καλαμάτα	13/08/2016
Πληροφορητής 9	Υψηλό στέλεχος καλλιτεχνικής διεύθυνσης του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας	Αθήνα	23/10/2016
Πληροφορητής 10	Υψηλό στέλεχος οργάνωσης και προγραμματισμού του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας	Δράμα	24/10/2016
Πληροφορητής 11	Στέλεχος οργάνωσης και προγραμματισμού του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας	Δράμα	26/10/2016
Πληροφορητής 12	Ιδιωτικός Υπάλληλος, Σινεφίλ	Δράμα	1/11/2016

7.2.1 Παρουσίαση απαντήσεων των κύριων πληροφορητών για το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας, 2011-2016

Οι απόψεις των πληροφορητών για τις επιπτώσεις του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας στην πολιτιστική ανάπτυξη της Καλαμάτας

Αναφορικά με τις πολιτιστικές επιπτώσεις του φεστιβάλ όλοι οι πληροφορητές συμφωνούν ότι το φεστιβάλ έχει επιδράσει εξαιρετικά θετικά στην πολιτιστική ζωή της Καλαμάτας αλλά και έχει συμβάλει στην διάδοση της τέχνης του σύγχρονου χορού σε όλη την Ελλάδα. Οι απόψεις σχετικά με τις πολιτιστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ παρουσιάζονται παρακάτω σε κατηγορίες που αφορούν, α) τον ρόλο του φεστιβάλ στην ανάπτυξη της τέχνης του χορού, β) τον ρόλο του φεστιβάλ στην τοπική πολιτιστική ανάπτυξη και γ) τον ρόλο του φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής της Καλαμάτας.

Ο ρόλος του φεστιβάλ στην ανάπτυξη της τέχνης του χορού

Σύμφωνα με την βιβλιογραφική επισκόπηση που προηγήθηκε στο προηγούμενο μέρος της διατριβής, ένα επιτυχημένο καλλιτεχνικό φεστιβάλ στοχεύει αρχικά στην προώθηση της τέχνης που εκπροσωπεί, προσφέροντας ταυτόχρονα ένα 'συναπάντημα' δημιουργών αλλά και ευκαιρίες προβολής και ενημέρωσης για τους εμπλεκόμενους (Κλαϊς, 2006). Επιπροσθέτως, ένα φεστιβάλ στοχεύει και στην ανάδειξη και προβολή του έργου νέων καλλιτεχνών, αλλά και στη συνεργασία με ενδιαφέροντα καλλιτεχνικά σχήματα των σύγχρονων τάσεων τόσο σε εθνικό αλλά και σε διεθνές επίπεδο, στις παραστατικές τέχνες. Στόχος τέτοιων φεστιβάλ είναι να προκαλέσουν συζητήσεις, να μεγιστοποιήσουν την προσοχή των μέσων ενημέρωσης και να φέρουν κοινό και καλλιτέχνες με μεγαλύτερη επαφή (Waterman, 1998). Συμφωνά με τους κύριους πληροφορητές, το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας ικανοποιεί σημαντικά τους καλλιτεχνικούς του στόχους το οποίο εκφράζεται στο λόγια τους ως εξής:

Πληροφορητής 1: «Σε μια μικρότερη πόλη όπως η Καλαμάτα οι καλλιτέχνες που την επισκέπτονται έχουν περισσότερες ευκαιρίες για γνωριμίες και διάλογο μεταξύ τους».

Πληροφορητής 1: «Το φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης για τη νέα γενιά των Καλαματιανών καλλιτεχνών. Από τη Δημοτική Σχολή Χορού Καλαμάτας ξεκίνησε η εκπαίδευση σημαντικών ενεργών Ελληνίδων χορευτριών».

Πληροφορητής 2: «Το φεστιβάλ είναι εξαιρετικά σημαντικό για τους επαγγελματίες του χορού στην Ελλάδα».

Πληροφορητής 2: «Μου αρέσει που γίνομαι μέρος της ατμόσφαιρας του φεστιβάλ όπου καλλιτέχνες, φοιτητές χορού, φίλοι και άγνωστοι, έχουμε την δυνατότητα να συναντηθούμε, ή ακόμα και να γνωριστούμε, τρώγοντας ή κολυμπώντας μαζί στην ίδια πόλη. Βλέποντας συγκεντρωμένες τόσο ενδιαφέρουσες παραστάσεις, που αλλιώς δεν θα είχα την οικονομική δυνατότητα να δω, πόσο μάλλον να γνωρίσω κάποιον συντελεστή τους».

Πληροφορητής 5: «Μου αρέσει πολύ που συναντάω άλλους συναδέλφους μου λόγω του φεστιβάλ. Στην Αθήνα, είναι περιορισμένες αυτές οι ευκαιρίες. Το φεστιβάλ είναι τόπος συνάντησης της κοινότητας των παραστατικών τεχνών».

Πληροφορητής 5: «Το φεστιβάλ για μένα συνδυάζει την καλλιτεχνική δραστηριότητα με τη διαμονή σε ένα όμορφο περιβάλλον, σε μια πόλη που αντηχεί το πνεύμα του φεστιβάλ και την αίσθηση της παρέας μεταξύ θεατών και συμμετεχόντων».

Πληροφορητής 3: «Το φεστιβάλ παρουσιάζει ένα καλειδοσκόπιο διεθνών τάσεων στο σύγχρονο χορό».

Πληροφορητής 3: «Το φεστιβάλ προσφέρει το καλύτερο μενού συγχρόνου χορού στην Ελλάδα».

Πληροφορητής 4: «Η επιλογή και το εύρος των παραστάσεων προβάλλει και ενημερώνει για τις νέες τάσεις στο σύγχρονο χορό. Εξίσου σημαντικές εκπαιδευτικές εμπειρίες προσφέρουν και τα σεμινάρια. Το φεστιβάλ είναι μια μοναδική ευκαιρία ενημέρωσης για όσους δεν έχουν τη δυνατότητα να ταξιδέψουν στο εξωτερικό».

Πληροφορητής 8: «Είναι σημαντικό ότι το φεστιβάλ είναι χωρικά αποκεντρωμένο».

Κατά συνέπεια, η συμμετοχή στο φεστιβάλ είναι ένα πολύ σημαντικό γεγονός, κυρίως για τους Έλληνες καλλιτέχνες. Οι προσκεκλημένες διεθνείς ομάδες είναι συνήθως ομάδες εδραιωμένες καλλιτεχνικά και απολαμβάνουν ήδη αναγνώριση σε διεθνές επίπεδο.

Πληροφορητής 1: «Οι διεθνείς ή ελληνικές παραγωγές που συμμετέχουν στο φεστιβάλ όταν αργότερα παρουσιάζονται και στην Αθήνα έχουν αποκτήσει απήχηση, φήμη και ζήτηση λόγω της συμμετοχής τους στο φεστιβάλ».

Πληροφορητής 3: «Το φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες αναγνώρισης και προβολής στους Έλληνες καλλιτέχνες όχι τόσο στους ξένους. Το φεστιβάλ είναι μεν γνωστό στους διεθνείς καλλιτέχνες, αλλά οι ξένοι δείχνουν να

ενθουσιάζονται πιο πολύ με τη φιλοξενία του και ζεστασιά που του δείχνει το Ελληνικό κοινό. Και με το τοπίο φυσικά».

Παρόλα αυτά μερικοί πληροφορητές εξέφρασαν την επιθυμία τους να στηριχθούν και να βελτιωθούν περισσότερο λειτουργίες και καλλιτεχνικές παραγωγές τόσο σε τοπικό, εθνικό αλλά και σε διεθνές επίπεδο, ως εξής:

Πληροφορητής 2: «Θα θέλαμε το φεστιβάλ να μπορεί να προσφέρει ευκαιρίες σε δημιουργούς για συμπαραγωγές με άλλες ομάδες του εξωτερικού».

Πληροφορητής 2: «Θα ήθελα το φεστιβάλ να στηρίζει περισσότερο τους Έλληνες χορογράφους και να οργανώνει πιο πολλές δράσεις επαφής τόσο με τον τοπικό πληθυσμό όσο και με την καλλιτεχνική κοινότητα».

Πληροφορητής 4: «Ιδανικά, θα ήταν αναγκαία η δημιουργία υποδομών που να ανήκουν στο Φεστιβάλ για τη σίτιση και τη διανυκτέρευση των νέων σπουδαστών που παρακολουθούν τα σεμινάρια και τις παραστάσεις».

Πληροφορητής 5: «Με την οικονομική κρίση θεωρώ ότι ελαττώθηκαν οι παραστάσεις διεθνών καλλιτεχνών. Είναι πολύ σημαντικό ότι το φεστιβάλ να συνεχίσει να προσανατολίζεται σε διεθνείς καλλιτέχνες και παραγωγές. Να προσφέρει μια γκάμα διεθνών και εγχώριων παραστάσεων».

Πληροφορητής 7: «Ναι, το φεστιβάλ βοηθάει στην ανάπτυξη κοινού και στην προώθηση της τέχνης του χορού δυστυχώς όμως στην πόλη είναι δύσκολο να βρεθεί εργασία για χορευτές ή χορογράφους».

Πληροφορητής 8: «Κατά τη διάρκεια του έτους δεν πραγματοποιούνται παραστάσεις άλλες παραστάσεις σύγχρονου χορού στην πόλη».

Πληροφορητής 3: «Δυστυχώς το Φεστιβάλ παρ' όλο που είναι εξαιρετικό σε ποιότητα δεν έχει "αγαπηθεί" από την πόλη. Δεν υπάρχει φεστιβαλική ατμόσφαιρα στην πόλη και δεν υπάρχει και σημαντική τουριστική κίνηση συνδεδεμένη με το φεστιβάλ. Έχει όμως την δυνατότητα για όλα τα παραπάνω, αρκεί να έχει σταθερή οργανωτική ομάδα».

Δεδομένου ότι οι αρχικές συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν εν μέσω της οικονομικής κρίσης το φθινόπωρο του 2011, και η καθυστέρηση παράδοσης του Μεγάλου Χορού Καλαμάτας δυσσχεστώς ήδη πολλούς εμπλεκόμενους, εκφράστηκε η δυσαρέσκεια για τις υποδομές τους φεστιβάλ.

Πληροφορητής 1: «Η δημιουργία του Μεγάλου Χορού είχε αιτηθεί για κατασκευή πριν δυο δεκαετίες και ακόμα αναμένουμε. Είναι πολύ

αποθαρρυντικό για την διοργάνωση ότι δεν μπορούν να ξεπεραστούν γραφειοκρατικά εμπόδια».

Πληροφορητής 1: «Υπάρχουν πολλές δυσκολίες στην δημιουργία και συντήρηση των πολιτιστικών χώρων και ότι έχει επιτευχθεί έχει γίνει με πολύ κόπο λόγω των αγκυλώσεων του Ελληνικού Δημοσίου».

Πληροφορητής 3: «Λόγω της οικονομικής κρίσης δεν υπάρχουν πόροι βελτίωσης των υποδομών και αυτό είναι εξαιρετικά προβληματικό για τις παραστάσεις. Το στήσιμο κάποιων παραστάσεων απαιτεί υψηλότερα στάνταρ».

Πληροφορητής 3: «Δεν θεωρώ ότι οι χώροι που φιλοξενείται το φεστιβάλ είναι ικανοποιητικοί. Έχει καθυστερήσει πολύ η ολοκλήρωση του Μεγάλου Χορού».

Πληροφορητής 4: «Υπάρχει πρόβλημα με την συντήρηση των χώρων, οι πόροι δεν επαρκούν και δημιουργούνται πολλές δυσκολίες στην διοργάνωση».

Πληροφορητής 8: «Υπάρχει ανάγκη να βελτιωθεί ο καλλιτεχνικός προγραμματισμός και οι χώροι των παραστάσεων».

Τέλος, αναφορικά με τους καλλιτεχνικούς στόχους του φεστιβάλ ιδιαίτερη σημασία πρέπει να αποδοθεί στην αμέσως παρακάτω πληροφορία, η οποία είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτική ως προς το συγκεκριμένο ερώτημα αυτής της ενότητας, καθότι μπορεί να εξηγήσει και τους λόγους που το φεστιβάλ χρειάστηκε ένα μεγάλο χρονικό διάστημα μέχρι να αγκαλιαστεί από την τοπική κοινωνία.

Πληροφορητής 5: «Αντίθετα με άλλα φεστιβάλ, το φεστιβάλ Καλαμάτας δεν στοχεύει πρωτίστως στην ικανοποίηση των προτιμήσεων του κοινού του. Θα έλεγα ότι ακολουθεί το μότο «Never flatter the audience» (δεν κολακεύω το κοινό). Απευθύνεται σε ένα απαιτητικό κοινό αλλά ταυτόχρονα είναι και το ίδιο απαιτητικό προς το κοινό του. Στην ερώτηση που πολύ συχνά τίθεται στην καλλιτεχνική διεύθυνση: Είναι το κοινό έτοιμο για αυτό που παρουσιάζω; Η απάντηση είναι πως το κοινό ωριμάζει με την τροφή που του δίνεις».

Ο ρόλος του φεστιβάλ στην πολιτιστική ζωή της Καλαμάτας

Όπως μόλις αναφέρθηκε και στην προηγούμενη παράγραφο, καθόλα τα έτη λειτουργίας του, το φεστιβάλ έχει παραμένει πιστό στους καλλιτεχνικούς στόχους που έχει ορίσει και δεν αποτελεί ένα πολιτιστικό γεγονός 'δημοφιλούς κουλτούρας' που πιθανότατα θα είχε διαφορετική απήχηση. Για το λόγο αυτό εκφράστηκαν, οι παρακάτω απόψεις:

Πληροφορητής 1: «Τα πρώτα χρόνια λειτουργίας το φεστιβάλ αντιμετώπιστηκε από πολλούς με δυσπιστία. Με το πέρασμα των ετών το

φεστιβάλ συνέβαλε στην ανάπτυξη κοινού και έχει πλέον δημιουργήσει πιστό κοινό του σύγχρονου χορού στην Καλαμάτα».

Πληροφορητής 4: «Το φεστιβάλ χρειάστηκε πολλά χρονιά να γίνει αποδεκτό από τους τοπικούς φορείς και κατοίκους. Έχει αντιμετωπίσει και πόλεμο. Είναι δύσκολο να εμφυτεύσεις σε μια πόλη ένα νέο θεσμό».

Πληροφορητής 3: «Στην πλειοψηφία η πόλη σνομπάρει το φεστιβάλ, θεωρούν ότι είναι για τους κουλτουριάρηδες. Θεωρώ ότι ο Δήμος δεν έχει αγκαλιάσει το φεστιβάλ όπως θα έπρεπε και οι πόροι που παρέχει δεν είναι πάντα αρκετοί. Ο αριθμός δημοτικών υπάλληλων που συμβάλουν στη διοργάνωση δεν επαρκεί πάντα».

Πληροφορητής 3: «Για αρκετούς κάτοικους η διεξαγωγή του φεστιβάλ περνάει απαρατήρητη. Υπάρχει αίσθηση γιορτής στους χώρους του φεστιβάλ και στα στέκια που συχνάζουν οι καλλιτέχνες και οι θεατές. Δεν θεωρώ ότι το φεστιβάλ αποτελεί σημείο συνάντησης για τους ντόπιους».

Παρόλο που το φεστιβάλ έχει αμφισβητηθεί από μια μερίδα των κατοίκων και έχει επικριθεί για την επιχορήγησή του ιδιαιτέρως εν μέσω οικονομικής κρίσης, αργά και σταθερά με το πέρασμα αρκετών χρόνων έχει τελικά καταφέρει να αποκτήσει επιτυχημένη παρουσία στην πόλη. Όπως διαφαίνεται μέσα από τις σχετικές δηλώσεις των κύριων πληροφορητών, ένα μεγάλο μέρος του ντόπιου πληθυσμού έχει αγαπήσει την τέχνη του σύγχρονου χορού και εκφράζεται με ενθουσιασμό και υπερηφάνεια για τη διεξαγωγή του φεστιβάλ στην πόλη.

Πληροφορητής 1: «Το φεστιβάλ αποτελεί 'γεγονός' για την πόλη».

Πληροφορητής 4: Μου αρέσει πολύ η ατμόσφαιρα που δημιουργείται στους χώρους του φεστιβάλ και στα μέρη που συχνάζει το κοινό και οι καλλιτέχνες του φεστιβάλ».

Πληροφορητής 4: «Είναι μια όαση πολιτισμού για ελάχιστες μόνο μέρες στη διάρκεια ενός έτους. Μετά τη λήξη του Φεστιβάλ ένας μόνιμος κάτοικος της Καλαμάτας πρέπει να περιμένει 355 μέρες μέχρι να ξαναδεί κάτι αξιόλογο σχετικά με το χορό».

Πληροφορητής 6: «Μου αρέσει πολύ η ατμόσφαιρα που δημιουργείται σε αυτούς τους χώρους που πραγματοποιούνται εκδηλώσεις».

Πληροφορητής 6: «Το φεστιβάλ προσφέρει ένα διαφορετικό είδος ψυχαγωγίας στην πόλη, ξεφεύγει από το συνηθισμένα».

Πληροφορητής 6: «Δεν έχω επισκεφτεί ποτέ το φεστιβάλ αλλά όταν τυχαίνει να δω στην τηλεόραση αποσπάσματα φαίνεται πολύ υψηλό το επίπεδο και το λέω χωρίς να γνωρίζω την τέχνη του μοντέρνου χορού».

Πληροφορητής 7: «Μου αρέσει πάρα πολύ το είδος η ποιότητα και η ποικιλία των παραστάσεων».

Πληροφορητής 7: «Το φεστιβάλ αναγνωρίζεται ως ιδιαίτερο και 'cool' και οι νέοι που το παρακολουθούν θεωρούνται εναλλακτικοί. Η επιλογή πειραματικών παραστάσεων προσελκύει ένα πιο 'ψαγμένο' κοινό».

Πληροφορητής 8: «Αλλάζει το κλίμα στην πόλη, γίνεται πιο γιορτινό και Ευρωπαϊκό. Έρχεται νέος και διαφορετικός κόσμος. Το φεστιβάλ δίνει μια ευκαιρία για σπουδαίες παραστάσεις σε μια μικρή πόλη».

Πληροφορητής 8: «Προσφέρει μια μεγάλη ευκαιρία για καλλιέργεια στον κόσμο και ιδίως στους κατοίκους μιας επαρχιακής πόλης που δεν έχουν τη δυνατότητα να δουν τοπικά τόσο σημαντικές παραστάσεις. Είναι ένα ταξίδι μέσα στην ίδια μας την πόλη! Ελπίζω να συνεχίσει ως διεθνές φεστιβάλ και όχι σαν τοπικός εορτασμός».

Πληροφορητής 8: «Απολαμβάνω την περιρρέουσα ατμόσφαιρα. Είναι μια μικρή γιορτή! Με έκανε να αγαπήσω το χορό και να έρθω σε επαφή με μια τέχνη καθηλωτική».

Από τις απαντήσεις επίσης των κυριών πληροφορητών, αναγνωρίζεται ότι ένα μεγάλο μέρος των κατοίκων το θεωρεί και ως ένα σημαντικό κοινωνικό γεγονός για την πόλη. Συγκεκριμένα αναφέρθηκαν τα παρακάτω:

Πληροφορητής 1: «Η παρακολούθηση παραστάσεων διεθνών ομάδων και χορευτών αποτελεί κοινωνικό γεγονός για την πόλη. Ακόμα και αυτοί που δεν έχουν επαφή με το σύγχρονο χορό θα επιλέξουν να παραβρεθούν για λόγους προβολής και κοινωνικούς».

Πληροφορητής 4: «Το φεστιβάλ αποτελεί σημείο συνάντησης και κοινωνικό γεγονός της πόλης».

Πληροφορητής 8: «Το φεστιβάλ είναι ένα σημαντικό γεγονός για την πόλη μας γιατί είναι ένας διαφορετικός τρόπος ψυχαγωγίας... συναντάμε γνωστούς... βλέπουμε καινούργιες τάσεις στη τέχνη».

Η πάροδος ενός μεγάλου χρονικού διαστήματος που τελικά χρειάζεται για να «ωριμάσει» καλλιτεχνικά και να τύχει ευρείας διεθνής αναγνώρισης είναι μια σημαντική παράμετρος, που αναφέρθηκε από διάφορους κύριους πληροφορητές.

Πληροφορητής 1: « Οι επιπτώσεις του φεστιβάλ στην πόλη χρειάζονται χρόνια για να γίνουν ορατές όπως με την περίπτωση των Καλαματιανών χορευτριών που κάνουν καριέρα ως χορεύτριες σύγχρονου χορού».

Πληροφορητής 3: «Το φεστιβάλ κατάφερε να αυξήσει το τοπικό κοινό μετά το πέρασμα των πρώτων 10 ετών».

Πληροφορητής 4: «Σίγουρα μετά το πέρασμα 10 χρόνων έχει αυξηθεί ο αριθμός των ντόπιων που παρακολουθούν τακτικά».

Πληροφορητής 8: «Μια ένδειξη επιτυχίας για μένα είναι το γεγονός ότι χρόνο με το χρόνο το ενδιαφέρον αυξάνεται σε σημείο αν δεν έχεις προμηθευτεί τα εισιτήρια μέρες πριν, δεν θα μπορέσεις να δεις τις παραστάσεις γιατί εξαντλούνται αμέσως».

Τέλος, μερικοί πληροφορητές εξέφρασαν και κάποιες διαφορετικές αντιλήψεις ως προς τον ρόλο του φεστιβάλ καθώς και προτάσεις για μελλοντικές βελτιώσεις στην διοργάνωση και λειτουργία του φεστιβάλ

Πληροφορητής 1: «Η συνείδησή ανθρώπων σε μια μικρότερη πόλη είναι ευκολότερη και οι αρνητικές ή θετικές απόψεις διαδίδονται ευκολότερα και γρηγορότερα».

Πληροφορητής 5: «Υπάρχει ανάγκη να βελτιωθεί η σχέση της πόλης με το φεστιβάλ καθώς χρειάζεται να γίνει ακόμα πιο προσιτό στους κατοίκους».

Πληροφορητής 7: «Το φεστιβάλ θα μπορούσε να κερδίσει περισσότερο τους κάτοικους της πόλης. Ίσως αν υπήρχε μεγαλύτερη ισορροπία μεταξύ πρωτοποριακών και πιο κλασικών ή παραδοσιακών παραστάσεων».

Πληροφορητής 7: «Το φεστιβάλ θα μπορούσε να αναπτυχθεί παράλληλα με την Δημοτική σχολή Χορού και να υπάρχει μεγαλύτερη σύνδεση μεταξύ των δυο. Οι πόροι δεν επαρκούν».

Πληροφορητής 4: «Είναι απαραίτητο να αλλάξει το πλαίσιο διαχείρισης του θεσμού με πρόσληψη νέων ατόμων, με σταθερή επιχορήγηση αλλά και με βελτιωμένες υποδομές».

Πληροφορητής 8: «Είναι σημαντικό το φεστιβάλ να μπορέσει να συνδεθεί και να δημιουργήσει δράσεις και με άλλους πολιτιστικούς χώρους της Καλαμάτας όπως το Αρχαιολογικό Μουσείο και Πινακοθήκη».

Όλες οι παραπάνω αντιλήψεις και προτάσεις διαφωτίζουν τις παραμέτρους που αφορούν τον ρόλο του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης και συμβάλουν στην εξαγωγή ποιοτικών συμπερασμάτων.

Οι απόψεις των πληροφορητών για τις επιπτώσεις του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας στην τουριστική ανάπτυξη της Καλαμάτας

Σύμφωνα με την Quinn (2015), τα φεστιβάλ είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με την τουριστική ανάπτυξη και κρίσιμοι παράγοντες για την επιτυχία τους είναι η στήριξη τους από την τοπική κοινωνία, αλλά και η διαθεσιμότητα εξειδικευμένου προσωπικού και τουριστικών υποδομών. Όπως ήδη έχει αναφερθεί, η Καλαμάτα είναι ένας δημοφιλής κυρίως θερινός τουριστικός προορισμός που προσελκύει χιλιάδες επισκέπτες προσφέροντας σημαντικά αναπτυγμένες τουριστικές υποδομές. Παρόλα αυτά, οι κύριοι πληροφορητές στην πλειοψηφία των απαντήσεών τους συμφωνούν ότι το φεστιβάλ έχει συμβάλει επιπλέον θετικά στον τουριστική ανάπτυξη της πόλης τους.

Πληροφορητής 1: «Το φεστιβάλ έχει επιδράσει εξαιρετικά θετικά στο τουρισμό της περιοχής».

Πληροφορητής 4: «Πιστεύω ότι το Φεστιβάλ παίζει σημαντικό ρόλο στην προσέλευση τουριστών από πολλές πόλεις της Ελλάδας αλλά και του εξωτερικού. Η πόλη γίνεται περισσότερο γνωστή χάρη στο Φεστιβάλ και μπορούν να ωφεληθούν πολλοί από το γεγονός αυτό».

Πληροφορητής 3: «Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει πληρότητα στα κεντρικά ξενοδοχεία και καταλύματα του κέντρου της πόλης».

Πληροφορητής 1: «Η τουριστική κίνηση στα εστιατόρια, καφέ και καταλύματα αυξάνεται αρκετά».

Πληροφορητής 7: «Η κίνηση σε κάποια μαγαζιά αυξάνεται».

Λόγω του γεγονότος ότι το φεστιβάλ διεξάγεται τον μήνα Ιούλιο, έναν μήνα αυξημένης τουριστικής κίνησης για την Καλαμάτα, οι περισσότεροι κύριοι πληροφορητές συμφωνούν ότι δεν παρατηρούν ιδιαίτερα αυξημένη κίνηση λόγω του φεστιβάλ εκτός από τα μέρη π.χ. μπαρ και εστιατόρια, που συχνάζουν καλλιτέχνες και θεατές μετά το τέλος των παραστάσεων.

Πληροφορητής 2: «Στα μέρη που συχνάζουν οι χορευτές, οι θεατές και οι εμπλεκόμενοι του φεστιβάλ δεν βρίσκεις καρέκλα! Για όλα τα υπόλοιπα δεν είμαι σίγουρη».

Πληροφορητής 4: «Δεν είμαι σίγουρη ότι αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη. Η πιο αυξημένη τουριστικά περίοδος παραμένει η εβδομάδα του 15 Αύγουστου».

Πληροφορητής 6: «Δεν θα έλεγα ότι η τουριστική κίνηση αυξάνεται αισθητά της μέρες του φεστιβάλ. Ο Αύγουστος είναι η πιο αυξημένη τουριστικά περίοδος για εμάς».

Πληροφορητής 4: «Δεν θεωρώ ότι επηρεάζεται σημαντικά τουριστικά οι επιχειρήσεις του Νόμου Μεσσηνίας».

Αν και η διοργάνωση του φεστιβάλ υστερεί στον τομέα της διαφήμισης και του μάρκετινγκ, κυρίως λόγω έλλειψης επαρκών οικονομικών και ανθρωπίνων πόρων, η μακροχρόνια επιτυχημένη παρουσία του στην πόλη, έχει συμβάλει στη προβολή της ως ένα σημαντικό πολιτιστικό προορισμό, γεγονός το οποίο διαφαίνεται και στην πλειονότητα των απαντήσεων των παρακάτω κυρίων πληροφορητών:

Πληροφορητής 1: «Λόγω του φεστιβάλ γίνονται αφιερώματα στα μέσα ενημέρωσης που προβάλλουν την πόλη. Το φεστιβάλ προσελκύει επισκέπτες που δεν έχουν απαραίτητα σχέση με το σύγχρονο χορό».

Πληροφορητής 1: «Προσελκύονται κυρίως Έλληνες τουρίστες για πρώτη φορά στην πόλη λόγω του φεστιβάλ».

Πληροφορητής 2: «Το φεστιβάλ αποτελεί βασικό κίνητρο επίσκεψης της πόλης από άτομα που τους ενδιαφέρει ο σύγχρονος χορός. Για τους υπόλοιπους τουρίστες αποτελεί ένα επιπλέον κίνητρο που κάνει την πόλη πιο ελκυστική».

Πληροφορητής 2: «Για μένα είναι πολύ σημαντικό ότι μπορώ να παρακολουθώ σπουδαίες ομάδες χορού και να συνδυάζω την αγάπη μου για το χορό με τη θάλασσα και τις καλοκαιρινές μου διακοπές».

Πληροφορητής 3: «Το φεστιβάλ ανεβάζει την εικόνα της πόλης ως τουριστικό προορισμό. Αρκετοί κυρίως Έλληνες επισκέπτες συνδυάζουν το φεστιβάλ με τις διακοπές του ή με απόδραση τριημέρου».

Πληροφορητής 6: «Μου αρέσει γιατί το φεστιβάλ φέρνει διαφορετικό κόσμο και άτομα από το εξωτερικό οι οποίοι επισκέπτονται και την επιχείρησή μας. Δείχνουν πολύ ενθουσιασμένοι με την τοπική κουζίνα και το τοπίο».

Αρκετοί από τους πληροφορητές εξέφρασαν και προτάσεις βελτίωσης έτσι ώστε το φεστιβάλ να αποτελέσει ισχυρότερο εργαλείο τουριστικού μάρκετινγκ και προώθησης της πολιτιστικής εικόνας του συγκεκριμένου τουριστικού προορισμού.

Πληροφορητής 1: «Το φεστιβάλ δεν είναι τόσο γνωστό στους ξένους τουρίστες. Θα έπρεπε να γίνονται στοχευμένες προωθητικές ενέργειες στις ξενοδοχειακές μονάδες και να ενημερώνουν τους τουρίστες για το φεστιβάλ».

Πληροφορητής 1: «Οι τουρίστες θεατές του φεστιβάλ τα πρωινά είναι συνήθως ελεύθεροι να ανακαλύψουν τοπικά αξιοθέατα. Για το λόγο αυτό θα έπρεπε αυτά να διαφημίζονται και να προωθούνται περισσότερο».

Πληροφορητής 3: «Το φεστιβάλ πρέπει να συνδεθεί περισσότερο με την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου. Θα μπορούσαν να ενισχυθούν δράσεις του φεστιβάλ σε αρχαιολογικούς χώρους όπως η Αρχαία Μεσσήνη. Θα μπορούσε να γίνει κάτι ανάλογο με την Επίδαυρο».

Πληροφορητής 4: Δεν θα έλεγα ότι υπάρχει η αίσθηση γιορτής στην όλη πιο πολύ η αίσθηση ότι 'κάτι τρέχει'. Θα ήταν ωραία να γινόντουσαν περισσότερα ανοιχτά δρώμενα σε δημόσιους χώρους της πόλης αλλά και να γινόντουσαν πιο γνωστά στους κατοίκους».

Πληροφορητής 6: «Θεωρώ ότι το φεστιβάλ έχει παίξει σημαντικό ρόλο στην πολιτιστική και κατ' επέκταση στην τουριστική κίνηση της Καλαμάτας και του νομού Μεσσηνίας γενικότερα. Οι πολιτιστικές δράσεις σαν το Φεστιβάλ χορού, βελτιώνουν και προάγουν τουριστικά την Μεσσηνία και συμβάλουν στην ανόρθωση της τοπικής οικονομίας, άρα και της οικονομίας της χώρας, που είναι και το ζητούμενο».

Πληροφορητής 7: «Το φεστιβάλ θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί περισσότερο για να προσελκύσει περισσότερους νέους επισκέπτες».

Πληροφορητής 8: «Πιστεύω ότι επισκέπτες του φεστιβάλ δεν έρχονται κοντά με την τοπική κουλτούρα, κατά τη διάρκεια της μέρας προτιμούν να απολαμβάνουν τη θάλασσα και τον ήλιο».

Πληροφορητής 8: «Το φεστιβάλ θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί περισσότερο για να προβληθεί η εικόνα την Καλαμάτας προς το εξωτερικό. Η υπάρχουσα διαφήμιση και προώθηση δεν επαρκεί».

Τέλος, η άποψη του παρακάτω κύριου πληροφορητή συνοψίζει εύστοχα τον συνολικό ρόλο του φεστιβάλ στην πόλη και την ανάγκη διατήρησης του ενός ιδιαίτερα σημαντικού θεσμού για την πόλη.

Πληροφορητής 1: «Η πολιτιστική οικονομία και η πολιτιστική διπλωματία είναι τομείς, οι οποίοι πρέπει να θεσμοθετηθούν και να αναπτυχθούν σε μία χώρα σαν την Ελλάδα, η οποία έχει παράδοση στις τέχνες και στον πολιτισμό

καθώς και πολύ πλούσιο πολιτιστικό υλικό και ενδιαφέρον. Το Φεστιβάλ Χορού συμβάλλει όχι μόνο στον τομέα του χορού-που είναι έτσι κι αλλιώς μία από τις λιγότερο προνομιούχες τέχνες-και την ανάπτυξη της πόλης της Καλαμάτας με περισσότερο τουρισμό αλλά και ολόκληρη την Ελλάδα εξάγοντας και εισάγοντας πολιτιστικό υλικό. Το Φεστιβάλ Χορού πρέπει να συνεχίσει απρόσκοπτα τη λειτουργία του και μάλιστα να θεσμοθετηθούν θέσεις εργασίας που θα κρατούν το Φεστιβάλ λειτουργικό καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου για να μπορεί να διοργανώνεται καλύτερα και πιο σοβαρά. Ας μην σπαταλούμε τη δουλειά που έχει ήδη γίνει και ας προσπαθήσουμε να τη διαφυλάξουμε όσο καλύτερα μπορούμε».

7.2.2 Παρουσίαση απαντήσεων των κύριων πληροφορητών για το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας, 2016

Οι απόψεις των πληροφορητών για τις επιπτώσεις του Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας στην πολιτιστική ανάπτυξη της Δράμας

Όσον αφορά στις πολιτιστικές επιπτώσεις του φεστιβάλ όλοι οι πληροφορητές επιβεβαιώνουν την εξαιρετικά θετική επίδραση του φεστιβάλ στην πολιτιστική ζωή της Δράμας αλλά και στην συμβολή του στην διάδοση της τέχνης του κινηματογράφου και των ταινιών μικρού μήκους στην Ελλάδα. Οι απόψεις σχετικά με τις πολιτιστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ παρουσιάζονται σε κατηγορίες που αφορούν, α) τον ρόλο των φεστιβάλ στην ανάπτυξη της τέχνης του κινηματογράφου, και β) τον ρόλο των φεστιβάλ στην τοπική πολιτιστική ανάπτυξη.

Ο ρόλος του φεστιβάλ στην ανάπτυξη της τέχνης του κινηματογράφου

Ομοίως με το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας, ένα επιτυχημένο καλλιτεχνικό φεστιβάλ στοχεύει ποικιλοτρόπως στην προώθηση της τέχνης που εκπροσωπεί. Στην περίπτωση του Φεστιβάλ Δράμας, οι στόχοι του επικεντρώνονται στην ανάδειξη και προβολή του έργου νέων καλλιτεχνών αλλά και στην παρουσίαση σύγχρονων τάσεων στις τέχνη του κινηματογράφου. Οι απόψεις των κύριων πληροφορητών σχετικά με τον ρόλο του φεστιβάλ στην προώθηση της τέχνης του κινηματογράφου διατυπώθηκαν ως εξής:

Πληροφορητής 9: «Πρόκειται για ένα από τα σημαντικότερα φεστιβάλ ταινιών Μικρού Μήκους στην Ευρώπη. Μετέχει στις επιλογές της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Κινηματογράφου για τα ετήσια βραβεία. Το υψηλό επίπεδο προγράμματος έχει αναγνωριστεί και το τη Firgeci. Ο επαγγελματισμός, η ποιότητα του προγράμματος και η φιλική ατμόσφαιρα είναι τα κύρια συστατικά της επιτυχίας του φεστιβάλ».

Πληροφορητής 10: «Το φεστιβάλ προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες προβολής αλλά και δικτύωσης στους επαγγελματίες που απευθύνεται».

Πληροφορητής 9: «Είναι σημαντικό το γεγονός ότι τα σεμινάρια και τα masterclasses του φεστιβάλ είναι δωρεάν και προσελκύουν πολλούς νέους σπουδαστές»

Πληροφορητής 10: «Το φεστιβάλ αποτελεί μέρος συνάντησης Ελλήνων σκηνοθετών και επαγγελματιών του κινηματογράφου. Πολλοί αναζητούν τεχνικούς και προσωπικό για την επόμενη δουλειά τους».

Πληροφορητής 11: «Τα σεμινάρια και τα masterclass του φεστιβάλ απευθύνονται κυρίως σε επαγγελματίες. Είναι μια πολύ σημαντική ευκαιρία για όσους δεν έχουν τη δυνατότητα να ταξιδέψουν στο εξωτερικό».

Πληροφορητής 10: «Οι βραβευμένες ταινίες περιοδεύουν και προβάλλονται σε πολλές πόλεις τις Ελλάδας μέσω συγκεκριμένης δράσης του φεστιβάλ. Λόγω του φεστιβάλ το έργο των καλλιτεχνών αποκτά άμεσα εθνική και πιθανώς διεθνή εμβέλεια»

Πληροφορητής 10: «Θεωρούμε ότι το φεστιβάλ είναι πλέον αναγνωρίσιμο και έχει απήχηση και στο εξωτερικό. Το 2016 δεχτήκαμε αιτήσεις από 1.200 καλλιτέχνες από 52 χώρες του εξωτερικού και επιλέχθηκαν 53. Έγιναν 212 αιτήσεις Ελλήνων καλλιτεχνών και επιλέχθηκαν 65»

Πληροφορητής 12: «Οι διαδικασίες αποφάσεων της κριτικής επιτροπής θεωρούνται έγκυρες και αξιόπιστες από κοινό και επαγγελματίες»

Δεδομένης της επιτυχίας και της απήχησης που έχει αποκτήσει το φεστιβάλ σε Έλληνες και ξένους επισκέπτες και καλλιτέχνες, αρκετοί πληροφορητές προχώρησαν σε απόψεις για την ανάγκη μελλοντικής βελτίωσης της διοργάνωσης αλλά και των υποδομών. Βάση των παρακάτω απαντήσεων οι κύριοι πληροφορητές συμφωνούν πως το φεστιβάλ υστερεί σημαντικά σε κτηριακές υποδομές αλλά και σε χρηματικούς πόρους που θα μπορούσαν να βελτιώσουν τον προγραμματισμό και τον σχεδιασμό.

Πληροφορητής 9: «Η κτηριακή υποδομή δεν επαρκεί πλέον και δεν μπορεί να ανταποκριθεί στη ζήτηση που έχει το φεστιβάλ. Στην Δραμα υπάρχει μόνο ένα σινεμά».

Πληροφορητής 10: «Το φεστιβάλ έχει μεν ανάγκη από μεγαλύτερη διαφήμιση και προσέλκυση επισκεπτών από όλη την Ελλάδα αλλά με τις δεδομένες υποδομές δεν θα μπορούσε να ανταποκριθεί στην ζήτηση. Προτεραιότητα είναι να δημιουργηθούν χώροι προβολών».

Πληροφορητής 11: «Η έλλειψη υποδομών και κτιριακών εγκαταστάσεων αναπόφευκτα εμποδίζει του κατοίκους να έχουν μεγαλύτερη επαφή με το φεστιβάλ».

Πληροφορητής 9: «Θα ήταν πολύ σημαντικό να βρεθούν περισσότεροι πόροι έτσι ώστε να χορηγηθούν παραγωγές ιδιαίτερες για νέους καλλιτέχνες».

Πληροφορητής 12: «Το φεστιβάλ χρειάζεται βασικά να βελτιωθούν άμεσα οι υποδομές, να εμπλακούν περισσότεροι νέοι άνθρωποι και τέλος να του δοθεί η προώθηση και το μάρκετινγκ που του αναλογεί».

Ο ρόλος του φεστιβάλ στην πολιτιστική ζωή της Δράμας

Το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους αποτελεί ένα σημαντικό γεγονός για την πόλη της Δράμας και λόγω του μικρότερου μεγέθους της (συγκριτικά με την Καλαμάτα), η παρουσία και διοργάνωση του είναι αρκετά ορατή και αναγνωρίσιμη στους κατοίκους της πόλης. Οι απόψεις που εκφράστηκαν σχετικά με τον ρόλο του φεστιβάλ στην πολιτιστική ζωή και την ανάπτυξη κοινού στην πόλη είναι οι παρακάτω:

Πληροφορητής 11: «Θεωρώ ότι σε βάθος χρόνου η τοπική κοινωνία έχει εκπαιδευτεί στη συγκεκριμένη τέχνη και την εκτιμά».

Πληροφορητής 12: «Οι κάτοικοι θα επιλέξουν να επισκεφτούν τα παράλληλα δρώμενα του φεστιβάλ, είναι σημείο συνάντησης».

Πληροφορητής 10: «Λόγω του φεστιβάλ αναγκαστικά συντηρούνται οι υπάρχουσες πολιτιστικές δομές».

Πληροφορητής 11: «Το φεστιβάλ είναι ένα γεγονός για την πόλη της Δράμας. Η πιο σημαντική μέρα είναι η μέρα απονομής βραβείων, είναι σημείο συνάντησης καλλιτεχνών και κατοίκων».

Πληροφορητής 12: «Ύστερα από την πολυετή διοργάνωση του φεστιβάλ ένα μεγάλο μέρος των κατοίκων της πόλης έχει αγαπήσει αυτό το είδος τέχνης»

Πληροφορητής 11: «Υπάρχει έντονη αίσθηση γιορτής στην πόλη κατά την διάρκεια τους φεστιβάλ, γίνονται μουσικές εκδηλώσεις σε εξωτερικούς χώρους. Οι κάτοικοι το απολαμβάνουν ακόμα και αν δεν παρακολουθούν τις προβολές».

Πληροφορητής 10: «Το φεστιβάλ έχει αναπτύξει κοινό στην πόλη της Δράμας. Μια από τις δράσεις του είναι να φέρνει τους μαθητές σχολείων της πόλης σε επαφή με την 7η τέχνη. Γνωρίζω νέα παιδιά που μέσα από το φεστιβάλ

γνωρίσαν την τέχνη του κινηματογράφου, την σπούδασαν και έχουν συμμετάσχει και στο φεστιβάλ ως καλλιτέχνες».

Πληροφορητής 12: «Η ατμόσφαιρα που δημιουργείται στη πόλη λόγω του φεστιβάλ είναι πολύ αισθητή σε όλους τους κατοίκους στην πόλη. Είναι πολύ σημαντικό ότι το φεστιβάλ απευθύνεται και δίνει πρόσβαση στους μαθητές σχολείων».

Πληροφορητής 9: «Καθ' όλη των διάρκειά του διεξαγωγής του φεστιβάλ ομολογουμένως υπάρχει αναγνώριση της σημασίας του θεσμού και σταθερή στήριξη από τη Δημοτική Αρχή. Δεν υπάρχουν κομματικοί ανταγωνισμοί και ο Δήμος έχει υπάρξει πάντα συνεπής με την καταβολή των αμοιβών των εργαζομένων».

Οι απόψεις των πληροφορητών για τις επιπτώσεις του Φεστιβάλ T.M.M. στη τουριστική ανάπτυξη της Δράμας

Το φεστιβάλ θεωρείται ότι συμβάλλει καθοριστικά στην τουριστική ανάπτυξη της Δράμας δεδομένου ότι η πόλη είναι ένας αναπτυσσόμενος τουριστικός προορισμός που δεν προσφέρει το δημοφιλές πακέτο των 'διακοπών παραλίας' όπως η πόλη της Καλαμάτας. Μέχρι πριν από μια δεκαετία η πόλη υστερούσε σε τουριστικές υποδομές αλλά πλέον πραγματοποιούνται νέες επενδύσεις σε ξενοδοχειακές μονάδες καθώς η πόλη προσελκύει χιλιάδες επισκέπτες λόγω διαφόρων πολιτιστικών και εορταστικών διοργανώσεων όπως η «Ονειρούπολη» κατά τη διάρκεια των εορτών των Χριστουγέννων. Όλοι οι κύριοι πληροφορητές της έρευνας μας συμφωνούν ότι το φεστιβάλ έχει συμβάλει πολύ θετικά στην τουριστική ανάπτυξη της πόλης και διατυπώνουν μερικές από τις παρακάτω απόψεις:

Πληροφορητής 9: «Η ξενοδοχειακή υποδομή δεν είναι επαρκής. Παρόλα αυτά η ύπαρξη του φεστιβάλ και ο αριθμός των ατόμων που προσελκύει θεωρώ ότι έπαιξε σημαντικό ρόλο στην επένδυση και ολοκλήρωση ξενοδοχειακής μονάδας πέντε αστέρων το 2012».

Πληροφορητής 10: «Τα τελευταία χρόνια έχουν βελτιωθεί οι τουριστικές υποδομές. Πρόσφατα έχουν κατασκευαστεί δυο νέα ξενοδοχεία, ένα πέντε αστέρων και ένα τριών».

Πληροφορητής 10: «Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ αυξάνεται αισθητά η τουριστική κίνηση στα εστιατόρια, καφέ και ξενοδοχεία της πόλης».

Πληροφορητής 11: «Το φεστιβάλ έχει συμβάλει στη βελτίωση των τουριστικών υποδομών. Το πολιτιστικά γεγονότα βοηθούν πολύ στην ανάδειξη της πόλης».

Πληροφορητής 11: «Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει 100% πληρότητα σε ξενοδοχεία, καφέ και εστιατόρια της πόλης, γίνεται «χαμός» στην πόλη».

Πληροφορητής 12: «Η πόλη της Δράμας έχει μεγάλη ανάγκη από παρομοίου είδους πολιτιστικά γεγονότα. Ο πολιτισμός είναι ένα κίνητρο για να προσελκύσει επισκέπτες».

Όπως παρουσιάστηκε και στο θεωρητικό μέρος της έρευνας, η διοργάνωση, το είδος και τα χαρακτηριστικά του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας, δυσκολεύουν τους θεατές να συνδυάσουν την επίσκεψή τους με διακοπές και επισκέψεις σε αξιοθέατα. Συγκεκριμένα, οι προβολές του φεστιβάλ ξεκινούν τις πρωινές ώρες και τελειώνουν αργά το βράδυ σε καθημερινή βάση. Επίσης, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων είναι επαγγελματίες κινηματογραφιστές και καλλιτέχνες που προσπαθούν να εκμεταλλευτούν την ευκαιρία της παρουσίας τους για να ενημερωθούν, να δικτυωθούν σχετικά με την τέχνη τους αλλά και να παρακολουθήσουν όσο το δυνατόν περισσότερες προβολές.

Πληροφορητής 10: «Οι επισκέπτες της Δράμας έρχονται στοχευμένα για να παρακολουθήσουν το φεστιβάλ και έχουν περιορισμένο χρόνο αναψυχής στα αξιοθέατα».

Πληροφορητής 9: «Το φεστιβάλ έχει πολύ «δεμένο» πρόγραμμα με προβολές, ομιλίες και δρώμενα καθ' όλη τη διάρκεια της μέρας, γεγονός που εκ των πραγμάτων δεν αφήνει πολύ χρόνο στο κοινό να έρθει κοντά με τον τοπικό πολιτισμό».

Πληροφορητής 11: «Η πλειοψηφία του κοινού του φεστιβάλ δεν έχει χρόνο για επισκέψεις σε άλλα μέρη του Νομού».

Πληροφορητής 12: «Το φεστιβάλ προσελκύει επισκέπτες από τη Βόρεια Ελλάδα και πολλούς επαγγελματίες από Αθήνα».

Τέλος, σύμφωνα με τις απόψεις των κύριων πληροφορητών το φεστιβάλ είναι μεν ένας επιτυχημένος θεσμός που όμως χρειάζεται άμεσα ανανέωση της οργάνωσης και βελτίωση των υποδομών τους. Οι αλλαγές αυτές θα μπορούσαν συμβάλλουν στο ανοιχτεί το φεστιβάλ ακόμα περισσότερο στην τοπική κοινωνία συνεχίζοντας να προσελκύει το πιστό κοινό του.

Πληροφορητής 11: «Νομίζω ότι στο παρελθόν το φεστιβάλ ήταν 'πιο εξωστρεφές' στις σχέσεις του με δημιουργούς και με κοινό, ενώ ένας πιο εορταστικός χαρακτήρας έφερνε την πόλη κοντά στο φεστιβάλ. Φέτος ως τακτική θεατής ένοιωσα το φεστιβάλ να διεκπεραιώνεται με αξιοθαύμαστο κόπο και κούραση».

Πληροφορητής 11: « Υπάρχει μια μερίδα Δραμινών που θεωρούν πως το Έο φεστιβάλ κατασκευάζεται στην Αθήνα και καταναλώνεται από Αθηναίους στη Δράμα».

Συνοψίζοντας, αναφορικά με τις πολιτιστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ όλοι οι πληροφορητές συμφώνησαν ότι το φεστιβάλ έχει επιδράσει εξαιρετικά θετικά στην πολιτιστική ζωή της κάθε πόλης αλλά και έχει συμβάλει στην διάδοση της τέχνης που το καθένα εκπροσωπεί σε όλη την Ελλάδα. Αν και στη περίπτωση της Καλαμάτας το φεστιβάλ έχει αμφισβητηθεί από μια μερίδα των κατοίκων και έχει επικριθεί για την επιχορήγησή του ιδιαιτέρως εν μέσω των ετών της οικονομικής κρίσης, αργά και σταθερά με το πέρασμα αρκετών χρόνων έχει τελικά καταφέρει να αναγνωριστεί για τη συμβολή του.

Όπως διαφαίνεται μέσα από τις σχετικές δηλώσεις των πληροφορητών, οι τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ έχουν εξίσου μεγάλη σημασία για διαφορετικούς λόγους σε κάθε πόλη. Στην περίπτωση της Καλαμάτας, η οποία είναι ένας ήδη αναπτυγμένος προορισμός το φεστιβάλ έχει συμβάλει πολύ θετικά στην βελτίωση της εικόνας του προορισμού και προσελκύει περισσότερους τουρίστες οι οποίοι συνδυάζουν τις διακοπές με την παρακολούθηση πολιτιστικών γεγονότων. Στην περίπτωση της Δράμας και δεδομένου ότι η πόλη είναι ένας αναπτυσσόμενος τουριστικός προορισμός το φεστιβάλ είναι ένα ακόμα σημαντικό πολιτιστικό γεγονός που έχει συμβάλει στην βελτίωση και ανάπτυξη τουριστικών υποδομών όπως η κατασκευή νέων ξενοδοχειακών μονάδων.

Τέλος, όλοι οι παραπάνω κύριοι πληροφορητές αποτέλεσαν χαρακτηριστικές περιπτώσεις των κυριότερων κατηγοριών του πληθυσμού που ερευνάται και για το λόγο αυτό οι αντιλήψεις και οι απόψεις τους συνέβαλαν σημαντικά στον σχεδιασμό της έρευνας ερωτηματολογίων που ακολούθησε.

7.3 Αποτελέσματα περιγραφικής στατιστικής έρευνας ερωτηματολογίων

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της επεξεργασίας των στοιχείων με τη βοήθεια βασικής περιγραφικής στατιστικής ανάλυσης σύμφωνα με τους (Malhotra & Bricks, 2006), και ειδικότερα, με συχνότητες, ποσοστά, μέσοι όροι, τυπικές αποκλίσεις και διασταυρούμενες συστοιχίες.

7.3.1 Δημογραφικά στοιχεία του συνολικού δείγματος

Πίνακας 25: Δημογραφικά στοιχεία των όλων των ερωτηθέντων ανά φεστιβάλ

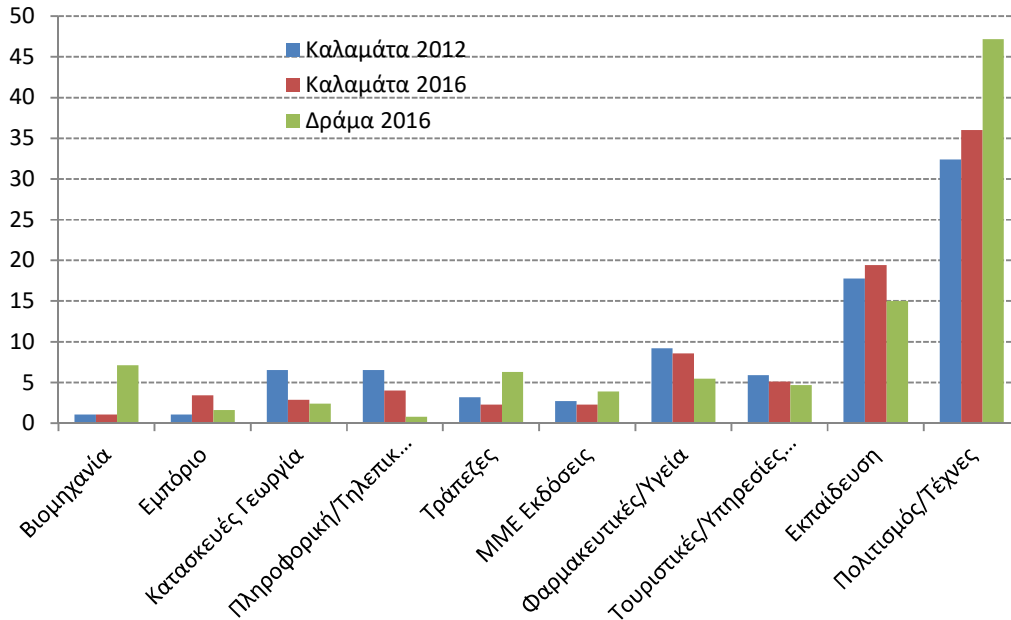
	Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012	Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016	Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας 2016
Φύλο %			
Άνδρας	33.7	23.8	56.9
Γυναίκα	66.3	76.2	43.1
Ηλικία %			
Κάτω των 18	0.5	1.6	0.0
18-25	18-25	18-25	18-25
26-40	26-40	26-40	26-40
41-60	41-60	41-60	41-60
Άνω των 60	3.2	4.9	3.8
Επάγγελμα %			
Ιδιωτικός Υπάλληλος	25.1	34.1	22.3
Δημόσιος Υπάλληλος	15.5	9.2	17.7
Ελεύθερος επαγγελματίας	40.6	35.7	43.1
Σπουδαστής -Φοιτητής	11.2	9.7	5.4
Συνταξιούχος	3.2	3.8	3.8
Άνεργος	3.7	7.6	6.9
Οικιακά	0.5	0.0	0.8
Κλάδος δραστηριοποίησης επαγγέλματος %			
Βιομηχανία	1.1	1.1	7.1
Εμπόριο	1.1	3.4	1.6
Κατασκευές Γεωργία	6.5	2.9	2.4
Πληροφορική/Τηλεπικοινωνίες	6.5	4.0	0.8
Τράπεζες	3.2	2.3	6.3
ΜΜΕ Εκδόσεις	2.7	2.3	3.9
Φαρμακευτικές/Υγεία	9.2	8.6	5.5
Τουριστικές Υπηρεσίες & Εστίαση	5.9	5.1	4.7
Εκπαίδευση	17.8	19.4	15.0
Πολιτισμός/Τέχνες	32.4	36.0	47.2
Άλλο	11.9	14.3	4.7
Μορφωτικό επίπεδο %			
Απόφοιτος Γυμνασίου	1.1	1.1	0.8
Απόφοιτος Λυκείου	8.6	13.0	8.5
Απόφοιτος Ανώτερης Σχολής	10.2	10.3	5.4
Απόφοιτος Ανώτατης Σχολής	43.9	40.0	47.7
Κάτοχος Μεταπτυχιακού Τίτλου	29.9	29.7	32.3
Κάτοχος Διδακτορικού Τίτλου	5.9	5.9	5.4
Ηλικία %			

Κάτω των 18	0.5	1.6	0.0
18-25	12.8	10.3	5.4
26-40	61.0	58.9	53.1
41-60	22.5	24.3	37.7
Άνω των 60	3.2	4.9	3.8
Φύλο %			
Άνδρας	33.7	23.8	56.9
Γυναίκα	66.3	76.2	43.1
Τόπος Κατοικίας %			
Αθήνα	41.7	48.6	42.3
Υπόλοιπο Ελλάδα	16.1	7.6	12.3
Εξωτερικό	0	8.6	7.7
Καλαμάτα	42.2	35.1	0
Δράμα	-	-	37.7
Ασχολείστε με τον χώρο του πολιτισμού;			
Ναι	63.6	65.9	70.8
Όχι	36.4	34.1	29.2
Πόσες φορές έχετε επισκεφτεί το φεστιβάλ;			
Κάθε χρόνο	11.8	10.2	24.8
11-17 φορές	12.8	11.3	4.7
6-10 φορές	21.9	15.3	12.4
1-4 φορές	26.7	48.0	47.3
Ποτέ	26.7	15.3	10.9
Ποιος ήταν ο κύριος λόγος για να επισκεφτείτε το φεστιβάλ;			
Φήμη του	15.5	27.8	30
Η επιλογή των παραστάσεων	45.3	56.3	22.5
Παρότρυνση από φίλος / συγγενής	13.5	30.4	10.8
Συμμετοχή στη διοργάνωση	6.8	17.1	35
Εργασίας στο φεστιβάλ	10.8	7.6	7.5
Διαφήμιση και προώθηση	0.7	3.8	2.5
Τυχαία	2.7	7.0	5
Άλλο	4.7	3.2	-

Βάση του παραπάνω πίνακα, εξήχθησαν έξι βασικές παρατηρήσεις ως προς το προφίλ του κοινού των φεστιβάλ :

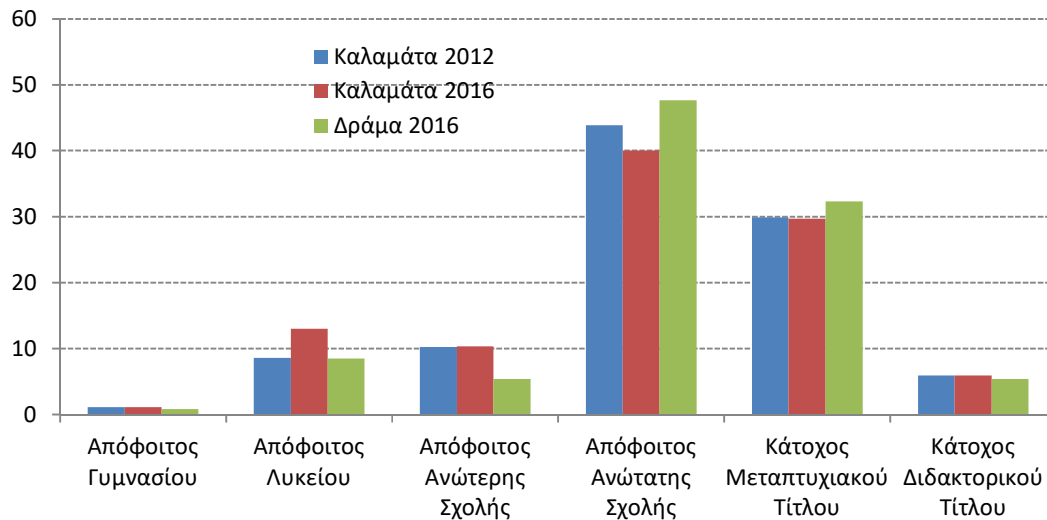
1. το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων και στα δύο φεστιβάλ, ανεξαρτήτως έτους, δραστηριοποιούνται επαγγελματικά στον τομέα του πολιτισμού και των τεχνών και ακολουθώς στην εκπαίδευση (Διάγραμμα 13).

Διάγραμμα 13: Κλάδος δραστηριοποίησης επαγγέλματος ερωτηθέντων

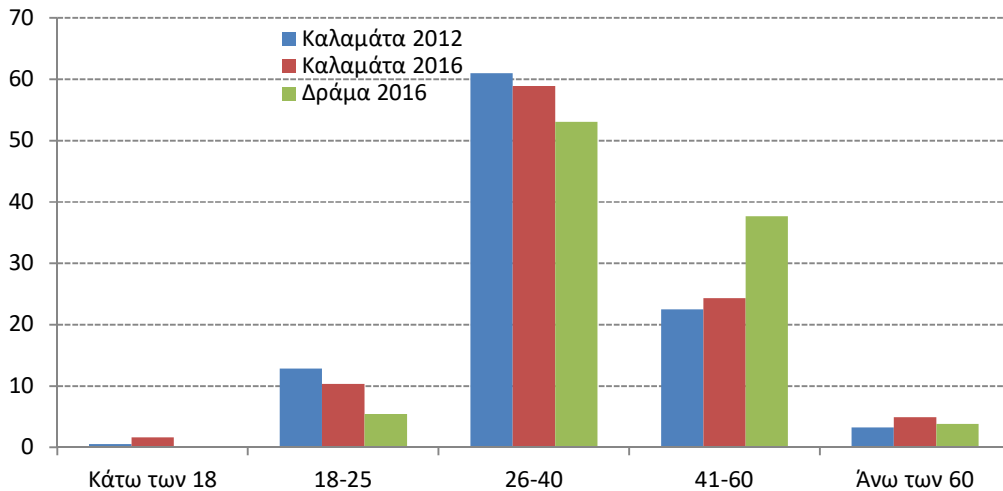
2. το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων και στα δύο φεστιβάλ, ανεξαρτήτως έτους και πόλεως έχει πολύ υψηλό μορφωτικό επίπεδο καθώς η πλειοψηφία ήταν απόφοιτοι ανώτατης σχολής (ΑΕΙ, ΤΕΙ) και ακολούθως κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος (Διάγραμμα 14).

Διάγραμμα 14: Μορφωτικό επίπεδο ερωτηθέντων

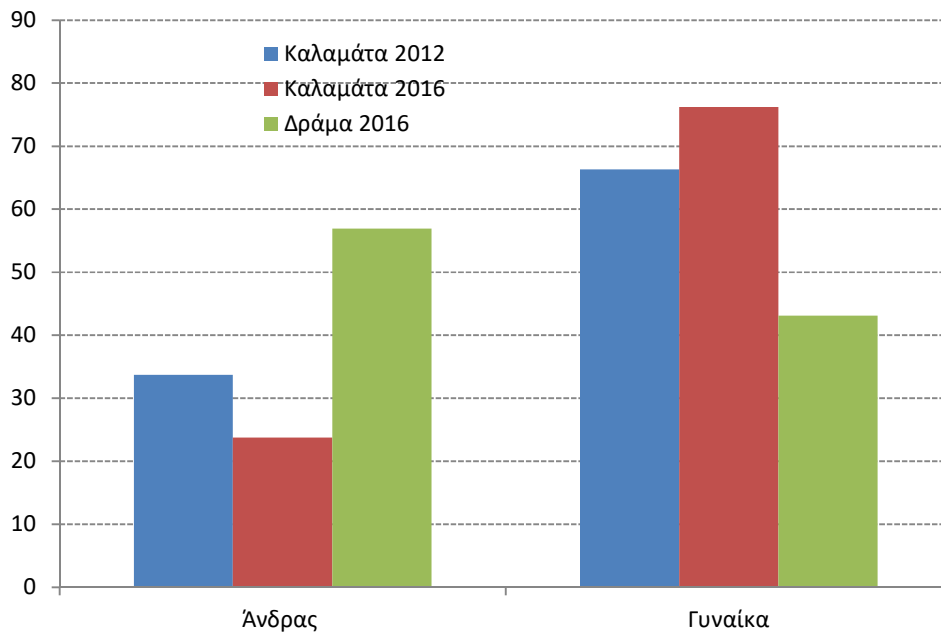
3. το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων και στα δύο φεστιβάλ, ανεξαρτήτως έτους και πόλεως ήταν από 26 έως 40 ετών, και ακολούθως από 41 έως 60 ετών (Διάγραμμα 15).

Διάγραμμα 15: Ηλικία ερωτηθέντων

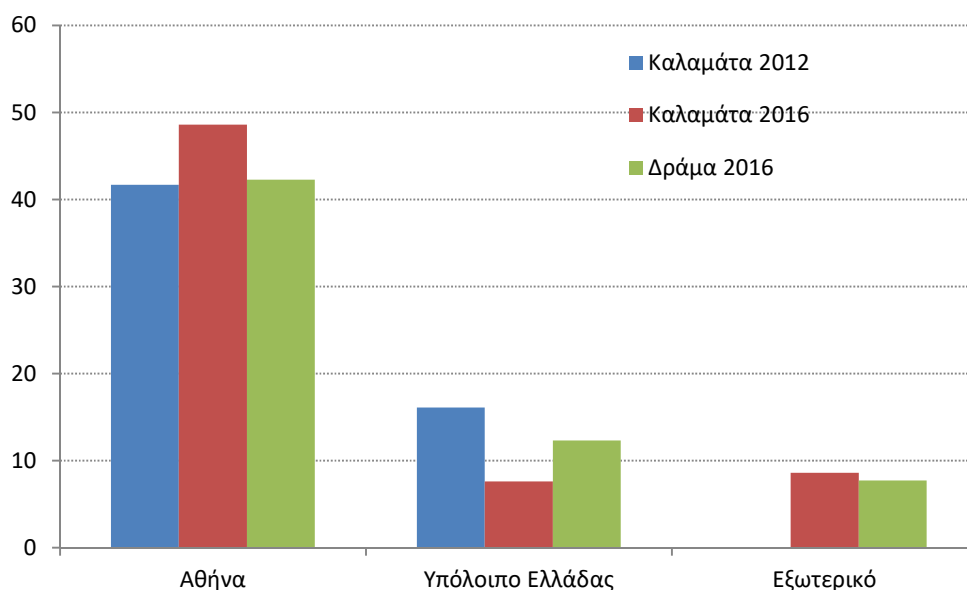
4. το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας ήταν γυναίκες, ενώ του Φεστιβάλ Τ. Μ. Μ. Δράμας άνδρες (Διάγραμμα 16)

Διάγραμμα 16: Φύλο ερωτηθέντων

5. το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων, στα δύο φεστιβάλ και στις δυο πόλεις προέρχονται από την Αθήνα, ενώ και τα δύο φεστιβάλ προσελκύουν κάποιους επισκέπτες από το εξωτερικό (Διάγραμμα 17).

Διάγραμμα 17: Τόπος κατοικίας ερωτηθέντων

7.3.2 Στατιστικά στοιχεία τουρισμού των επισκεπτών του δείγματος

Οι ερωτήσεις 36-40 της έρευνας ερωτηματολογίων αφορούσαν μόνο τους επισκέπτες της Καλαμάτας και της Δράμας και ο σκοπός τους ήταν να αποκτήσουμε στοιχεία που αφορούν τη διαμονή, το ημερήσιο κόστος της επίσκεψής τους, τα αξιοθέατα που επιλέγουν επισκεφτούν και τα κίνητρα επίσκεψης της κάθε πόλης αλλά και του κάθε φεστιβάλ τους.

Πίνακας 26: Στατιστικά στοιχεία τουρισμού των επισκεπτών των Φεστιβάλ Καλαμάτας Χορού 2012 & 2016 και Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016

	Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012	Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016	Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας 2016
Αριθμός διανυκτερεύσεων %			
1-3	32.8	32.7	26.6
4-6	25.4	20.4	63.3
7-15	23.9	17.7	5.1
15-30	13.4	8.8	0.0
>30	3.5	17.7	5.1

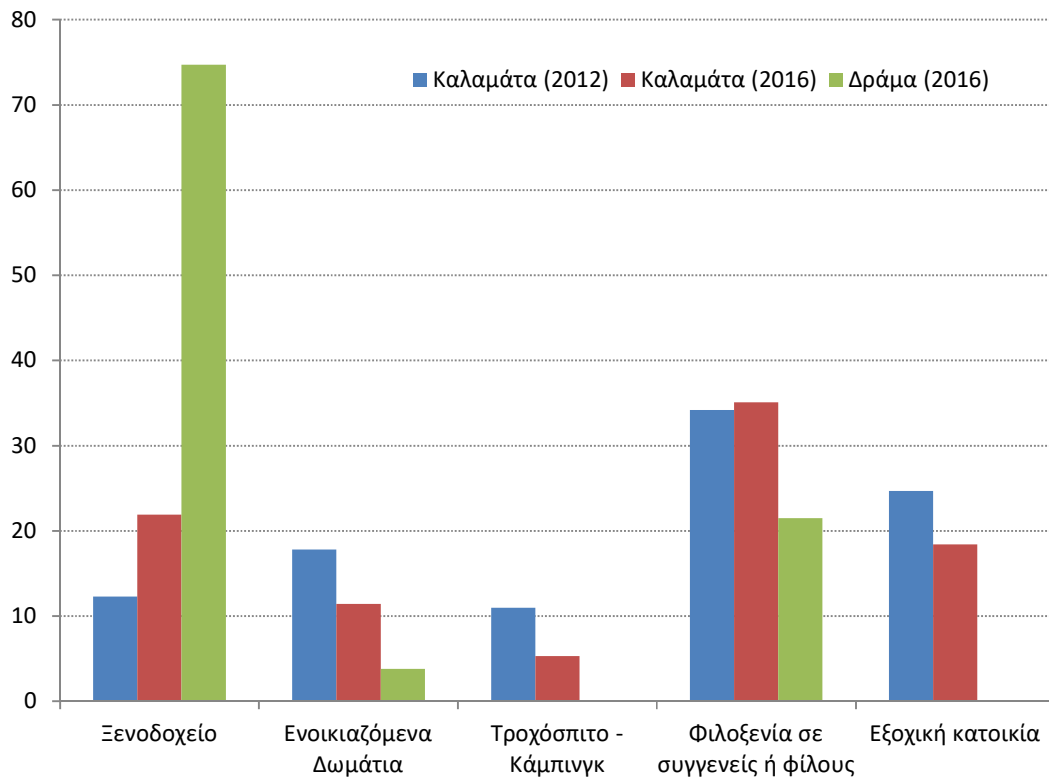
«Οι πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις των διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ στην πόλη: μια συγκριτική προσέγγιση»

Άλλο	-	2.7	-
Είδος καταλύματος %			
Ξενοδοχείο	12.3	21.9	74.7
Ενοικιαζόμενα Δωμάτια	17.8	11.4	3.8
Τροχόσπιτο -Κάμπινγκ	11.0	5.3	0.0
Φιλοξενία σε συγγενείς ή φίλους	34.2	35.1	21.5
Εξοχική κατοικία	24.7	18.4	0.0
Άλλο	-	7.9	-
Πρόθεση επίσκεψης σε αξιοθέατα περιοχής %			
Ναι	72.2	78.2	44.3
Όχι	27.8	21.8	55.7
Επισκέψεις σε περιοχές Ν. Μεσσηνίας %			
Την Μεσσηνιακή Μάνη (Στούπα, Καρδαμύλη κ.α)	63.4	72.9	-
Τον Ταΰγετο	-	33.7	-
Την Αρχαία Μεσσήνη, Μεσσήνη, Πεταλίδι	12.1	31.6	-
Την Πύλο, Μεθώνη και την Κορώνη	13.9	33.7	-
Τη Βέργα, Αβία, Κιτριές	11.6	38.9	-
Τη Κυπαρισσία	-	18.9	-
Σχεδόν όλο το Νομό Μεσσηνίας	2	20	-
Άλλο	-	5.3	-
Επισκέψεις σε περιοχές Ν. Δράμας %			
Το σπήλαιο Αγγίτη και τη Μικρόπολη	-	-	43.2
Τα οιοποιεία της περιοχής	-	-	40.5
Το δάσος της Ελατίας	-	-	24.3
Τον Αρχαιολογικό χώρο των Φιλίππων	-	-	32.4
Το Δοξάτο και τις πηγές Κεφαλαρίου	-	-	24.3
Το Παρανέστι και το Δάσος Φραγκτού	-	-	0.0
Σχεδόν όλο το Ν. Δράμας	-	-	0.0
Ημερήσιο κόστος διαμονής %			
Άλλο	20.5	15.2	15.1
>50 Ευρώ	45.5	54.3	49.3
>100 Ευρώ	29.5	21	27.4
>200 Ευρώ	4.5	9.5	8.2
Ποιος ήταν ο κύριος λόγος για να επισκεφτείτε την πόλη της...			
	Καλαμάτας (2012)	Καλαμάτας (2016)	Δράμας (2016)

Για να παρακολουθήσω τις παραστάσεις, προβολές ή και τα σεμινάρια του φεστιβάλ	29.6	20.5	23.5
Για να συμμετάσχω στο φεστιβάλ ή/και να λάβω μέρος στη διοργάνωσή του	10.2	6.6	48.2
Για να παρακολουθήσω το φεστιβάλ και να κάνω διακοπές	33.8	18	9.4
Για να κάνω διακοπές. Γνώριζα για το φεστιβάλ αλλά δεν ήμουν σίγουρη/ος ότι θα το παρακολουθήσω	16.6	10.7	0
Για να κάνω διακοπές. Δεν γνώριζα για το φεστιβάλ πριν έρθω	4.8	3.3	2.4
Για επαγγελματικό σκοπό	-	4.9	9.4
Για να επισκεφτώ συγγενείς/φίλους	5	36.2	7.1
Άλλο	-	9.8	0
Ποιος ήταν ο κύριος λόγος για να επισκεφτείτε το φεστιβάλ;			
Η φήμη του	15.5	27.8	30
Η επιλογή των παραστάσεων	45.3	56.3	22.5
Με παρότρυνε ένας φίλος / συγγενής	13.5	30.4	10.8
Συμμετείχα στη διοργάνωση	6.8	17.1	35
Εργαζόμουν στο φεστιβάλ	10.8	7.6	7.5
Η διαφήμιση του	0.7	3.8	2.5
Τυχαία	2.7	7.0	5
Άλλο	4.7	3.2	-

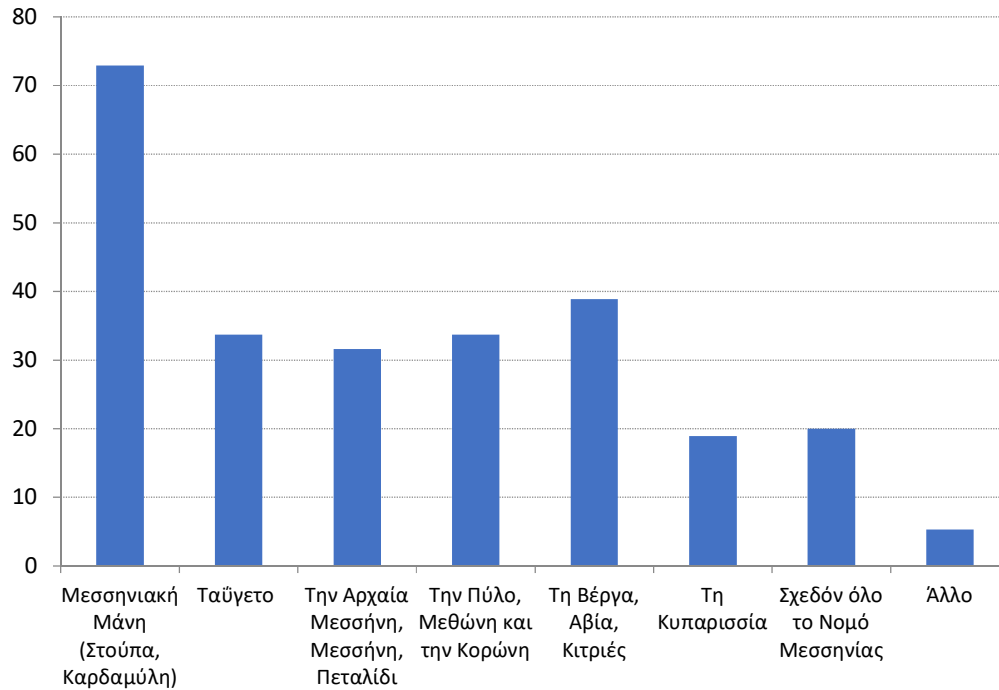
Τα σημαντικότερα συμπεράσματα σχετικά με το προφίλ των επισκεπτών είναι τα εξής: 1) το μεγαλύτερο ποσοστό των επισκεπτών του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας ανεξαρτήτως έτους, φιλοξενήθηκαν από συγγενείς ή φίλους, ενώ του Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας διέμεναν σε ξενοδοχείο (Διάγραμμα 18).

Διάγραμμα 18: Είδος καταλύματος

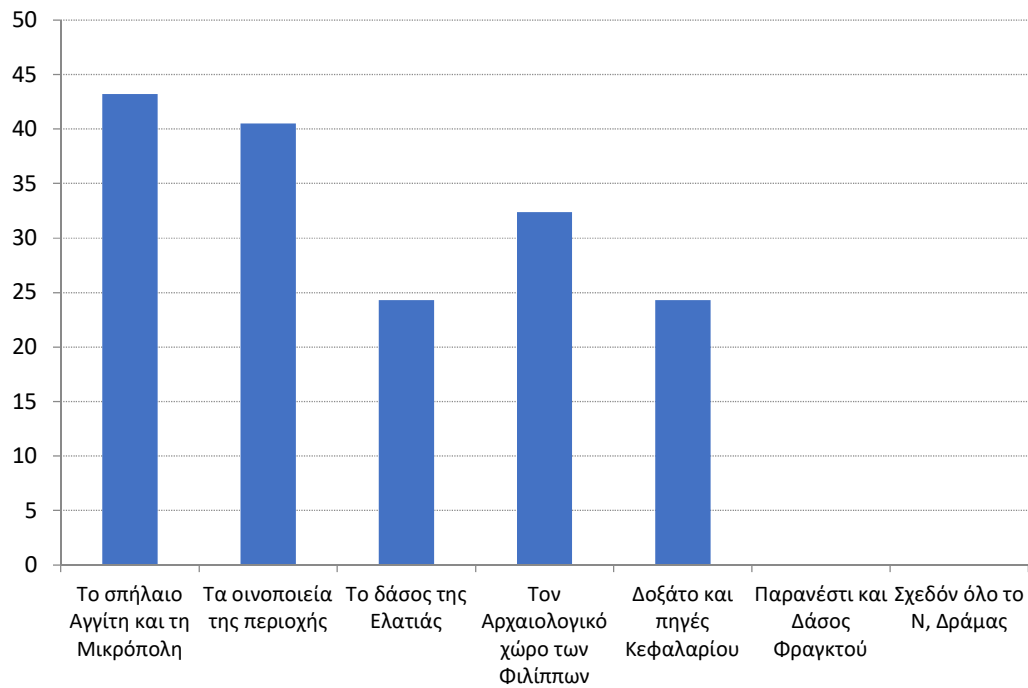

2) Το μεγαλύτερο ποσοστό των επισκεπτών του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας επισκέφτηκαν και άλλες περιοχές του Νομού ενώ το αντίθετο συμβαίνει για το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας με τους επισκέπτες να παραμένουν κυρίως στην πόλη. Συγκεκριμένα, το μεγαλύτερο ποσοστό των επισκεπτών του Φεστιβάλ Τ. Μ. Μ. Δράμας επισκεφτήκαν κυρίως το γνωστό σπήλαιο Αγγίτη ενώ οι επισκέπτες του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας επισκέφτηκαν πολλά διαφορετικά αξιοθέατα του Νομού όπως τη Μεσσηνιακή Μάνη, τη Κορώνη και το Πεταλίδι (βλέπε Διαγράμματα 19 και 20).

Διάγραμμα 19: Περιοχές που επισκέφτηκαν οι θεατές του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016

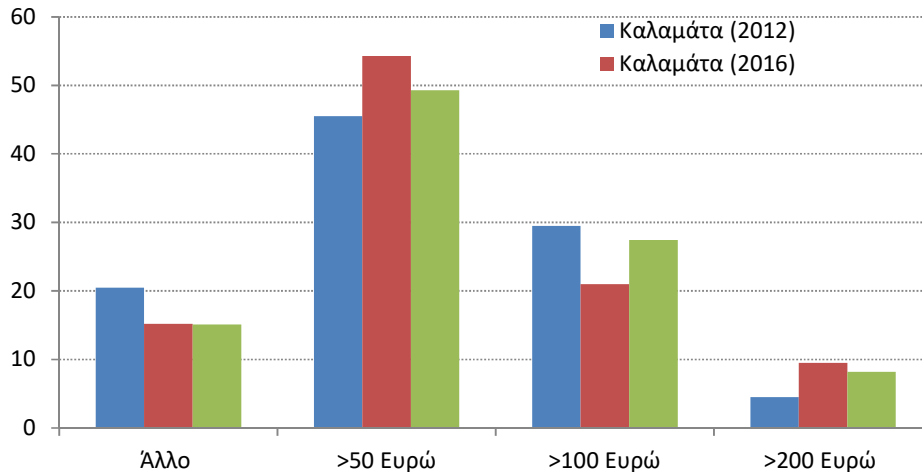

Διάγραμμα 20: Περιοχές που επισκέφτηκαν οι θεατές του Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016

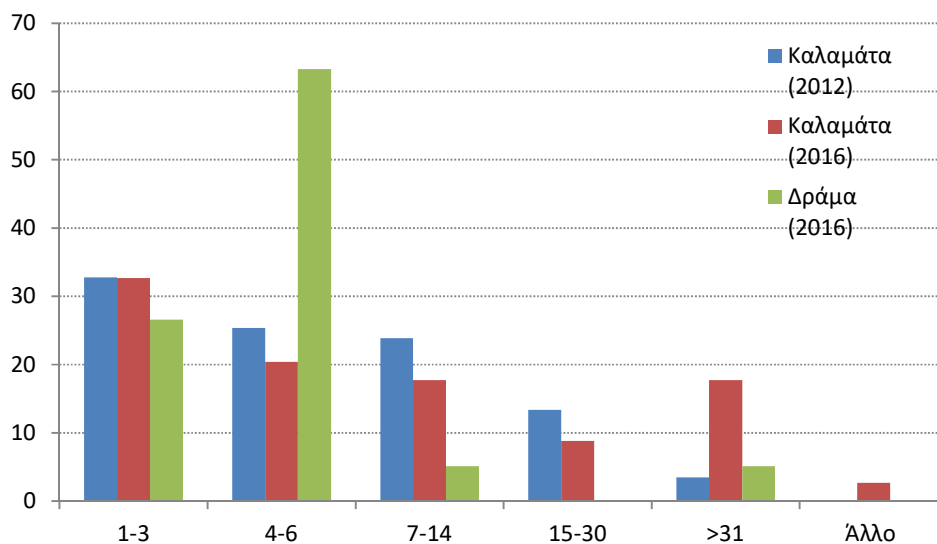
3) Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας ξόδεψαν έως 50 ευρώ για την ημερήσια διαμονή τους στην περιοχή, κάτι που ισχύει και για τα το Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας (Διάγραμμα 21). Κατόπιν, ένα σχετικά ικανοποιητικό ποσοστό ερωτηθέντων και στα τρία φεστιβάλ ξόδεψε για τους ίδιους λόγους έως 100 ευρώ ημερησίως.

Διάγραμμα 21: Ημερήσιο κόστος διαμονής

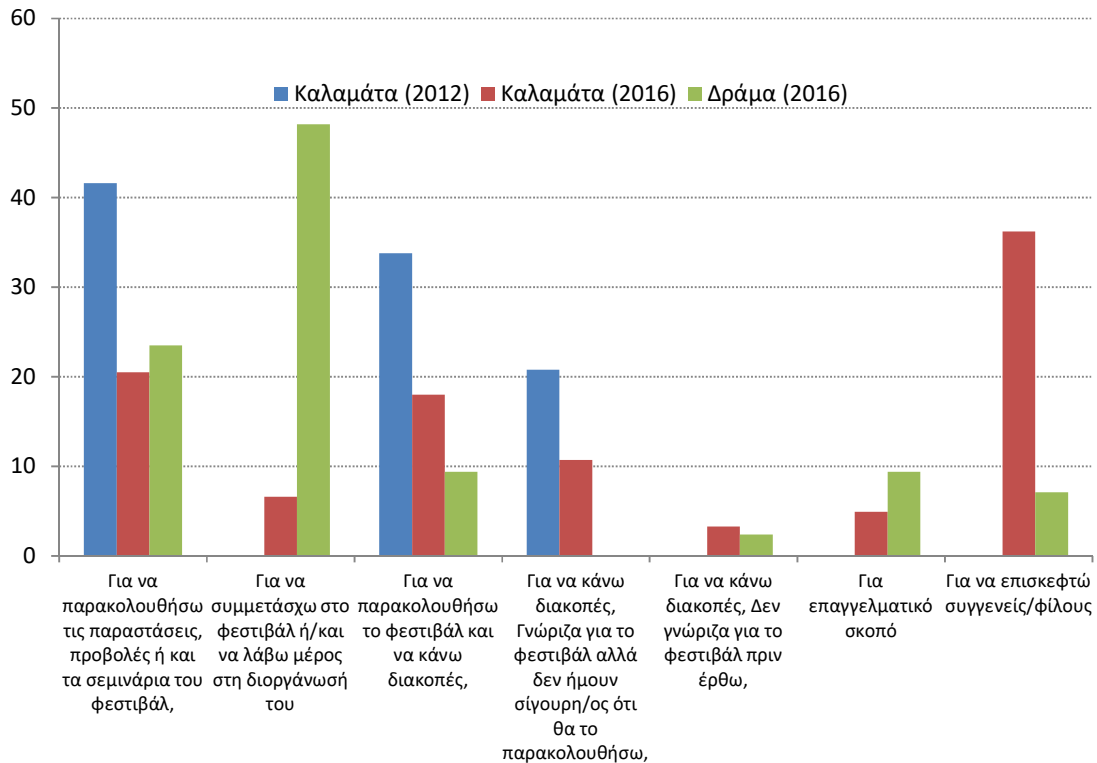
4) Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων στο Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας διανυκτέρευσε από 4 έως 6 ημέρες, ενώ στο Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας ανεξαρτήτως έτους διανυκτέρευσε από 1 έως 3 ημέρες. Κατόπιν, ένα σχετικά μεγάλο ποσοστό για την περίπτωση της Καλαμάτας το έτος 2016 διανυκτέρευσε περισσότερες από 30 ημέρες (Διάγραμμα 22).

Διάγραμμα 22: Αριθμός διανυκτερεύσεων

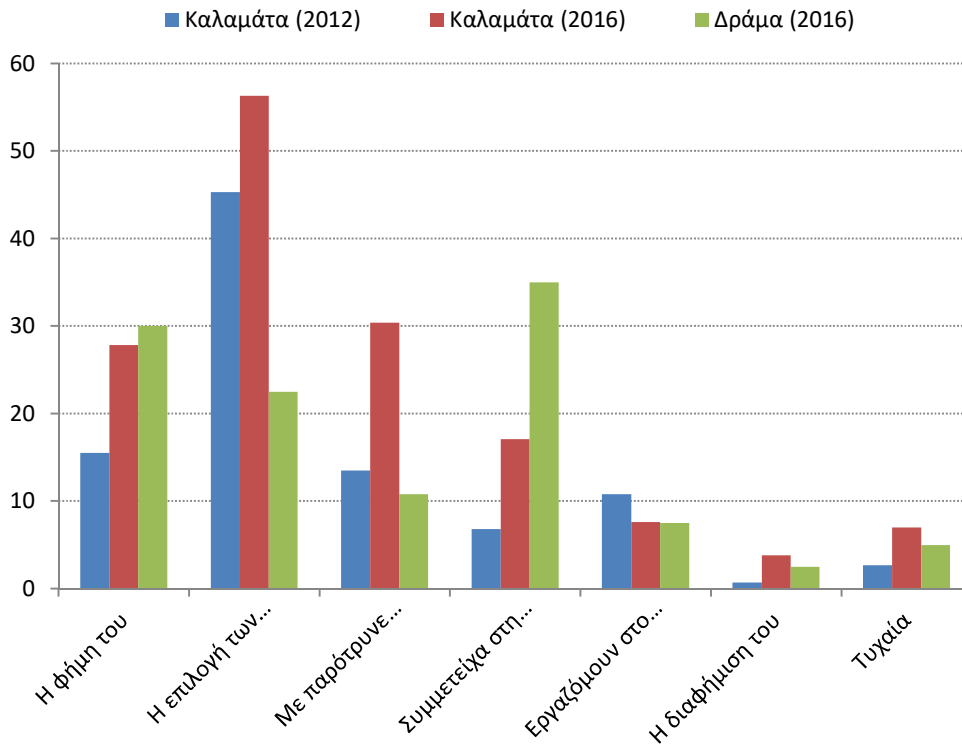
5) Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων απάντησε πως ο βασικός λόγος απόφασης να επισκεφτούν την πόλη της Καλαμάτας το 2012 ήταν να παρακολουθήσουν ή να συμμετάσχουν στο φεστιβάλ ενώ το 2016 το σημαντικότερο κίνητρο επίσκεψης της πόλης ήταν να επισκεφτούν συγγενείς ή φίλους. Οι ερωτηθέντες απάντησαν ότι ο βασικός λόγος απόφασης επίσκεψης της Δράμας ήταν να συμμετάσχουν στο φεστιβάλ και να παρακολουθήσουν τις προβολές του (Διάγραμμα 23).

Διάγραμμα 23: Κίνητρα απόφασης επίσκεψης των πόλεων

6) Τέλος, στο σύνολο του δείγματος, βρέθηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων έχει επισκεφτεί το Φεστιβάλ Τ. Μ. Μ. Δράμας λόγω της συμμετοχής τους σε παραστάσεις ή σεμινάρια και ακολούθως έχουν επισκεφτεί το φεστιβάλ λόγω της φήμης του. Αναφορικά και στα τα δύο έτη συλλογής στοιχείων από το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας, το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων έχουν επισκεφτεί το φεστιβάλ λόγο της αξιολογικής επιλογής των παραστάσεων του και ακολουθούν η φήμη του αλλά και η παρότρυνση από φίλους και συγγενείς (Διάγραμμα 24).

Διάγραμμα 24: Κίνητρα απόφασης επίσκεψης των φεστιβάλ

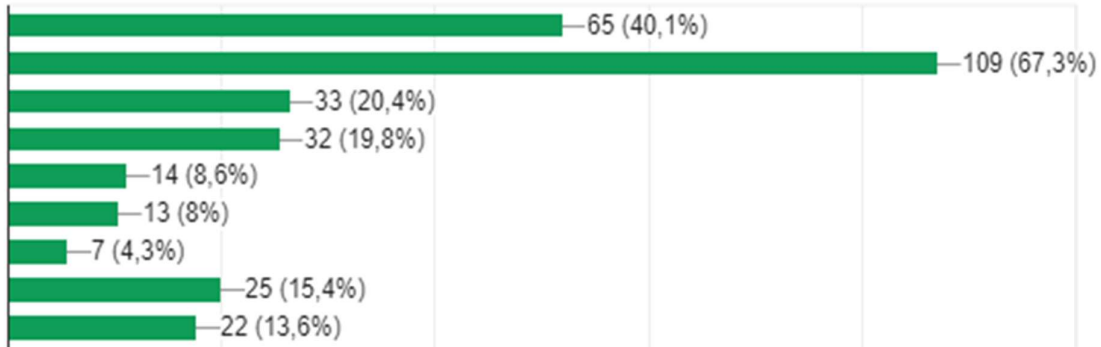

7.3.3 Απαντήσεις ερωτηθέντων για τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία των Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας και T.M.M. Δράμας

Στο ερωτηματολόγιο του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας (2012) το ερώτημα «Τι είναι αυτό που σας αρέσει πιο πολύ από το φεστιβάλ;» οι ερωτήσεις ήταν ανοιχτού τύπου έτσι ώστε οι ερωτηθέντες να μπορέσουν να καταγράψουν τις απόψεις τους. Οι περισσότεροι έγραψαν πως η σημαντικότερη επιτυχία του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας ήταν η επιλογή των παραστάσεων και η ευκαιρία παρακολούθησης ενός σημαντικού γεγονότος με διεθνείς επαγγελματίες καλλιτέχνες. Αρκετοί ερωτηθέντες απάντησαν επίσης, ότι τους άρεσε που συνδύασαν τις διακοπές τους με την παρακολούθηση ενός σημαντικού πολιτιστικού γεγονότος. Στο ερωτηματολόγιο του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 οι απαντήσεις που δόθηκαν στην συγκεκριμένη ερώτηση, κατηγοριοποιήθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν για τις κλειστές ερωτήσεις των ερωτηματολογίων έρευνας των Φεστιβάλ Καλαμάτας και Δράμας το 2016. Ομοίως, στο Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016 (Διάγραμμα 25) το μεγαλύτερο μέρος των ερωτηθέντων απάντησε πως εκτιμούν το γεγονός πως το φεστιβάλ δίνει την ευκαιρία παρακολούθησης καταξιωμένων ομάδων χορού του εξωτερικού, κατόπιν θεωρούν

σημαντική την επιλογή και το είδος των παραστάσεων και τέλος πως απολαμβάνουν την αίσθηση «γιορτής» που επικρατεί στην πόλη και την προσέλκυση επισκεπτών. Οι ερωτώμενοι είχαν την δυνατότητα να επιλέξουν πολλαπλές απαντήσεις. Συνολικά έδωσαν 162 απαντήσεις.

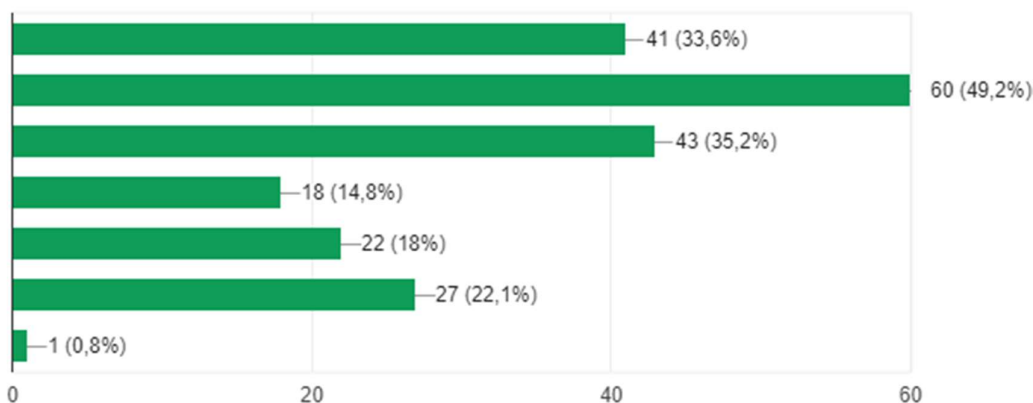
Διάγραμμα 25: Απαντήσεις ερωτηθέντων για τα δυνατά σημεία του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016

Η επιλογή και το είδος των παραστάσεων	40,1%
Η ευκαιρία παρακολούθησης καταξιωμένων ομάδων χορού του εξωτερικού	67,3%
Η ατμόσφαιρα γιορτής που επικρατεί στην πόλη και η προσέλκυση επισκεπτών	20,4%
Τα σεμινάρια, οι διαλέξεις και οι παράλληλες εκδηλώσεις	19,8%
Η ευκαιρία συνδυασμού διακοπών στην Καλαμάτα με την παρακολούθηση ενός σημαντικού πολιτιστικού γεγονότος	8,6%
Η χώροι διεξαγωγής των παραστάσεων (π.χ. Μέγαρο Χορού, Αμφιθέατρο Κάστρου)	8%
Οι ευκαιρίες προβολής, δικτύωσης και ενημέρωσης σχετικά με τον σύγχρονο χορό	4,3%
Όλα τα παραπάνω	15,4%
Άλλο	13,6%

Σχετικά με το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας (Διάγραμμα 26) εκφράστηκαν διάφορες αντιλήψεις, με βασικότερες τις ευκαιρίες συμμετοχής, προβολής, δικτύωσης και ενημέρωσης σχετικά με τον κινηματογράφο και τις ταινίες μικρού μήκους, την ευκαιρία παρακολούθησης καταξιωμένων σκηνοθετών του εξωτερικού, καθώς και την ατμόσφαιρα γιορτής που επικρατεί στην πόλη. Συνολικά έδωσαν 122 απαντήσεις.

Διάγραμμα 26: Απαντήσεις ερωτηθέντων για τα δυνατά σημεία του Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016

Η επιλογή και το είδος των προβολών	33,6%
Οι ευκαιρίες προβολής, δικτύωσης και ενημέρωσης σχετικά με τον κινηματογράφο και τις ταινίες μικρού μήκους	49,2%
Η ατμόσφαιρα γιορτής που επικρατεί στην πόλη και η προσέλκυση επισκεπτών	35,2%
Τα σεμινάρια, οι διαλέξεις και οι παράλληλες εκδηλώσεις	14,8%
Η ευκαιρία συνδυασμού διακοπών στην Δράμα με την παρακολούθηση ενός σημαντικού πολιτιστικού γεγονότος	18%
Η ευκαιρία παρακολούθησης καταξιωμένων σκηνοθετών του εξωτερικού	22,1%
Άλλο	0,8%

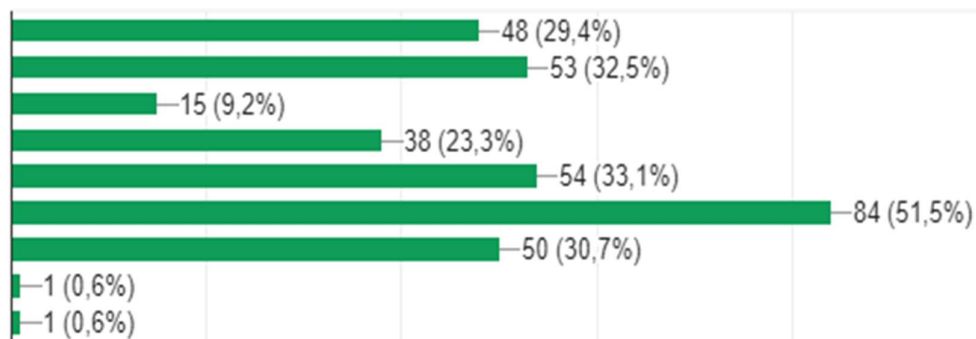
Απαντήσεις ερωτηθέντων για τα αδύνατα σημεία των Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας και Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016

Στο ερωτηματολόγιο του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας (2012) το ερώτημα «Τι είναι αυτό που θα θέλατε να αλλάξει από το φεστιβάλ;» οι ερωτήσεις ήταν ανοιχτού τύπου έτσι ώστε οι ερωτηθέντες να μπορέσουν να καταγράψουν τις απόψεις τους. Οι περισσότεροι έγραψαν προτάσεις σχετικές με τη βελτίωση των χώρων διεξαγωγής του φεστιβάλ (δεν είχε ακόμα αποπερατωθεί το Μέγαρο Χορού) και την βελτίωση της προβολής και διαφήμισης του φεστιβάλ. Τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο (2012), λόγω οικονομικής κρίσης και ελλειπών οικονομικών πόρων η διοργάνωση είχε συρρικνωθεί σημαντικά. Στο ερωτηματολόγιο του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012, οι ανοιχτού τύπου απαντήσεις της συγκεκριμένης ερώτησης, κατηγοριοποιήθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν για τις κλειστές ερωτήσεις της έρευνας ερωτηματολογίων του 2016. Οι ερωτώμενοι είχαν την δυνατότητα να επιλέξουν πολλαπλές απαντήσεις.

Στο Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016 (Διάγραμμα 27) το μεγαλύτερο μέρος των ερωτηθέντων απάντησε πως επιθυμούν το φεστιβάλ να γίνει πιο γνωστό στο

εξωτερικό και να προσελκύσει περισσότερους επισκέπτες, να γίνει πιο προσιτό για τους κατοίκους της πόλης και τέλος να μειωθεί το κόστος των εισιτηρίων. Συνολικά έδωσαν 163 απαντήσεις.

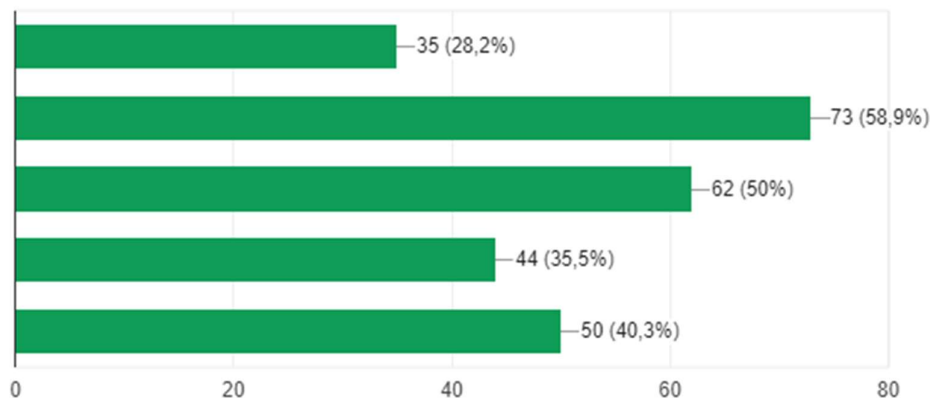
Διάγραμμα 27: Απαντήσεις ερωτηθέντων για τα αδύνατα σημεία του Φεστιβάλ, Χορού Καλαμάτας 2016

Η επιλογή και το είδος των προβολών	29,4%
Να μειωθεί το κόστος των εισιτηρίων για τις ευάλωτες ομάδες	32,5%
Να επιλέγονται παραστάσεις πιο κλασικές ή/και παραδοσιακές	9,2%
Να επιλέγονται παραστάσεις πιο πρωτοποριακές	23,3%
Να γίνει πιο γνωστό και προσιτό για τους κατοίκους της πόλης	33,1%
Να γίνει πιο γνωστό στο εξωτερικό και να προσελκύσει περισσότερους επισκέπτες	51,5%
Να προσφέρει περισσότερες ευκαιρίες δικτύωσης και προβολής στους Έλληνες χορογράφους	30,7%
Άλλο	0,6%

Αναφορικά με το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας 2016 (Διάγραμμα 28), η σημαντικότερη αλλαγή σύμφωνα με την πλειοψηφία των ερωτηθέντων ήταν να βελτιωθούν οι υποδομές και οι χώροι προβολής, να βελτιωθεί η προβολή του φεστιβάλ στο εξωτερικό και να προσελκύσουν περισσότερους επισκέπτες. Τέλος, εκφράστηκε η άποψη το φεστιβάλ να μπορέσει προσφέρει ακόμα περισσότερες ευκαιρίες δικτύωσης και προβολής στους Έλληνες κινηματογραφιστές. Συνολικά έδωσαν 124 απαντήσεις.

Διάγραμμα 28: Αντιλήψεις ερωτηθέντων για τα αδύνατα σημεία του Φεστιβάλ Τ. Μ. Μ. Δράμας 2016

Να βελτιωθεί η διοργάνωση	28,2%
Να βελτιωθούν οι υποδομές και οι χώροι προβολής	58,9%
Να γίνει πιο γνωστό στο εξωτερικό και να προσελκύσει περισσότερους επισκέπτες	50%
Να γίνει πιο γνωστό και προσίτο για τους κατοίκους της πόλης	35,5%
Να προσφέρει περισσότερες ευκαιρίες δικτύωσης και προβολής στους Έλληνες κινηματογραφιστές	40,3%

7.4 Στατιστική ανάλυση δεδομένων έρευνας ερωτηματολογίων

Στην επόμενη ενότητα χρησιμοποιήθηκαν οι στατιστικές διαδικασίες των One way-ANOVA, χ^2 (Chi square) και T-test, για να εξετασθεί εάν οι απαντήσεις των ερωτηθέντων διαφοροποιούνται με βάση συγκεκριμένα στοιχεία και για να διαπιστωθεί εάν οι απαντήσεις των ερωτηθέντων στις ίδιες ερωτήσεις διαφοροποιήθηκαν ανάλογα με το φεστιβάλ, τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις και τα διαφορετικά έτη διοργάνωσης.

Η βασική φιλοσοφία αυτών των τριών αναλύσεων είναι η ίδια. Πιο συγκεκριμένα, η ανάλυση One way-ANOVA, ή αλλιώς η ανάλυση της διακύμανσης, προσδιορίζει την πιθανότητα οι τιμές μιας μεταβλητής αριθμητικών δεδομένων για τρία ή περισσότερα ανεξάρτητα δείγματα ή ομάδες να είναι διαφορετικές. Η δοκιμή αξιολογεί την πιθανότητα οποιασδήποτε διαφοράς μεταξύ αυτών των ομάδων να συμβαίνει τυχαία (Saunders et al., 2009: 588).

Δεύτερον, η ανάλυση χ^2 (Chi square) είναι μια στατιστική δοκιμή για τον προσδιορισμό της πιθανότητας να συνδέονται δύο μεταβλητές κατηγορηματικών δεδομένων. Για παράδειγμα, μια συνηθισμένη χρήση αυτού το τεστ έχει σαν στόχο να διερευνήσει εάν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των παρατηρούμενων συχνοτήτων και των αναμενόμενων συχνοτήτων δύο μεταβλητών

που παρουσιάζονται σε μια διασταυρούμενη συστοιχία (cross tabulation) (Saunders et al.2009:589).

Τρίτον, τα ανεξάρτητα t-test προσδιορίζουν τη πιθανότητα οι τιμές μιας μεταβλητής αριθμητικών δεδομένων για δύο ανεξάρτητα δείγματα ή ομάδες να είναι διαφορετικές. Η δοκιμή αξιολογεί την πιθανότητα οποιασδήποτε διαφοράς μεταξύ αυτών των δύο ομάδων να συμβαίνει τυχαία (Saunders et al, 2009, σελ. 593).

Τέλος, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της διερευνητικής παραγοντικής ανάλυσης (exploratory factor analysis) με σκοπό να εξεταστούν πιθανές σχέσεις μεταξύ των μεταβλητών των τουριστικών και πολιτιστικών επιπτώσεων αλλά και η μέθοδος της ανάλυσης κατά ομάδες (cluster analysis) για να ταξινομηθούν οι απαντήσεις ώστε να αναγνωριστούν πιθανές ομοιογενείς ομάδες των ερωτώμενων.

7.4.1 Η σημασία των πολιτιστικών και τουριστικών επιπτώσεων των φεστιβάλ στις πόλεις

Για να διευκολυνθεί η έκφραση της άποψης των ερωτηθέντων, οι πιθανές εναλλακτικές απαντήσεις του ερωτηματολογίου για την σημασία των πολιτιστικών και τουριστικών επιπτώσεων των φεστιβάλ στην πόλη δομήθηκαν σε κλίμακα έντασης Likert-Type 5 (1 = Διαφωνώ πολύ, 5 = Συμφωνώ πολύ). Οι απαντήσεις βαθμολογήθηκαν με μέσους όρους ώστε να παραχθεί μια σταθερή μέτρηση. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι και στις τρεις περιπτώσεις οι πλειοψηφία των ερωτηθέντων και για τα δύο φεστιβάλ συμφωνούν ή συμφωνούν σημαντικά για τις θετικές πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ στις πόλεις.

Η σημασία των πολιτιστικών και τουριστικών επιπτώσεων των Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 & 2016

Ο πίνακας 7.10 παρουσιάζει τους μέσους όρους των απαντήσεων του συνόλου των ερωτώμενων για το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας το 2012 και το 2016.

Πίνακας 27: Μέσος όρος βαθμολογίας των πολιτιστικών και τουριστικών επιπτώσεων των Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 & 2016

Μεταβλητές	Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012	Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016	Δείκτης συσχέτισης
Πολιτιστικές επιπτώσεις			
Το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του σύγχρονου χορού στην Ελλάδα	4.41 (0.87)	4.39 (0.72)	N/A

Οι παραστάσεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	4.33 (0.90)	4.45 (0.66)	N/A
Τα σεμινάρια και οι διαλέξεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	3.77 (1.59)	4.02 (0.77)	N/A
Το φεστιβάλ προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης	4.07 (1.09)	4.12 (0.80)	N/A
Το φεστιβάλ προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες δικτύωσης και ενημέρωσης για τους επαγγελματίες του χώρου του σύγχρονου χορού	3.96 (1.20)	3.88 (0.83)	N/A
Το φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του	4.00 (1.14)	4.17 (0.70)	N/A
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για τη δημιουργία και την συντήρηση πολιτιστικών χώρων	4.16 (1.14)	4.18 (0.92)	N/A
Το φεστιβάλ συμβάλει στην ανάπτυξη της τέχνης του χορού στην πόλη	3.83 (1.45)	3.84 (0.91)	N/A
Το φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά με τον χορό και συμβάλει στην ανάπτυξη του κοινού για το αυτό το είδος τέχνης	4.10 (1.12)	4.11 (0.81)	N/A
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση «γιορτής» στην πόλη	3.62 (1.51)	3.77 (1.04)	N/A
Το φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες συνάντησης και φέρνει τους κάτοικους της πόλης πιο κοντά μεταξύ τους	3.30 (1.46)	3.51 (0.87)	N/A
Το φεστιβάλ κάνει τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους	4.43 (0.88)	4.34 (0.79)	N/A
Τουριστικές επιπτώσεις			
Το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό	3.62 (1.63)	4.02 (0.79)	0.003
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη	4.10 (1.22)	4.12 (0.84)	N/A
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών σε όλο το Νομό	3.43 (1.48)	3.71 (1.00)	0.037
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη	3.48 (1.52)	3.74 (0.86)	N/A

Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης	3.87 (1.26)	4.00 (0.74)	N/A
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις σε όλο το Νομό	3.04 (1.61)	3.56 (0.95)	0.000
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών της πόλης	3.36 (1.46)	3.54 (0.98)	N/A
Κατά την διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό	3.77 (1.26)	4.02 (0.79)	0.027

Συγκεκριμένα, αναφορικά με τις πολιτιστικές επιπτώσεις του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας (2012) η πλειοψηφία των ερωτηθέντων τις θεωρεί αρκετά υψηλές. Με το πέρασμα τεσσάρων ετών, οι ερωτηθέντες του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας (2016) θεωρούν τη σημασία των πολιτιστικών επιπτώσεων ακόμα πιο σημαντική με αποτέλεσμα οι μέσοι όροι να εμφανίζονται υψηλότεροι. Παρομοίως, οι αντιλήψεις των ερωτηθέντων σχετικά με τη σημασία των τουριστικών επιπτώσεων έχουν σημαντικά αυξηθεί από το 2012 στο 2016. Συγκεκριμένα οι μεταβλητέ με τις σημαντικές στατιστικές συσχετίσεις είναι οι παρακάτω:

1) Η μεταβλητή που παρουσιάζει σημαντική αύξηση από το έτος 2012 στο 2016 είναι «Το φεστιβάλ συμβάλλει στην προώθηση της εικόνας της Καλαμάτας προς τα έξω και της προσθέτει αξία ως τουριστικό προορισμό». Όπως προκύπτει από την ανάλυση διασποράς (ANOVA) το sig. (0.003) είναι μικρότερο του α (0.05) επομένως συμπεραίνουμε πως υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση και πως οι κλάσεις της μεταβλητής «Έτος διεξαγωγής φεστιβάλ» διαφέρουν αναφορικά με το εάν «το φεστιβάλ συμβάλλει στην προώθηση της εικόνας της Καλαμάτας προς τα έξω και της προσθέτει αξία ως τουριστικό προορισμό».

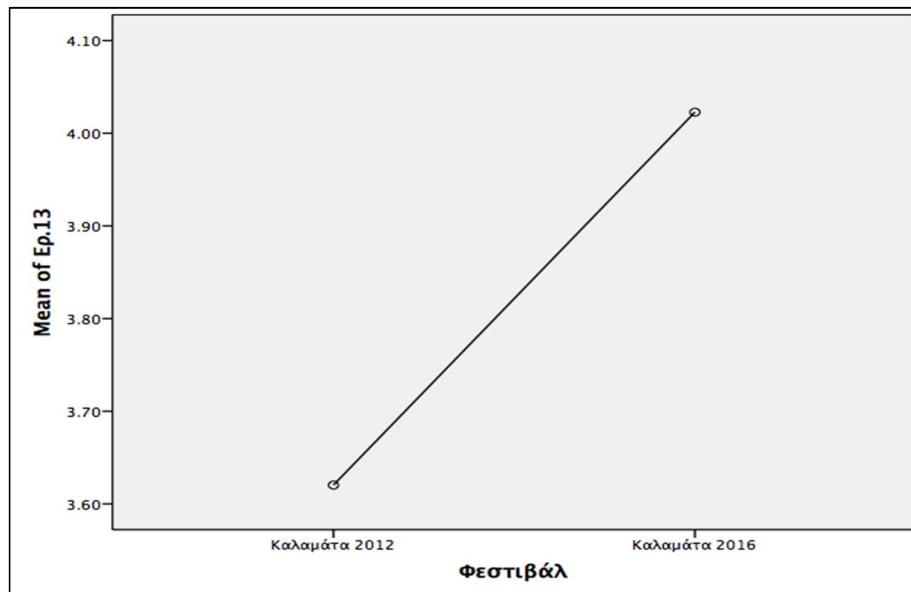
Πίνακας 28: Μέσος όρος & τυπική απόκλιση «Το φεστιβάλ συμβάλλει στην προώθηση της εικόνας της Καλαμάτας προς τα έξω και της προσθέτει αξία ως τουριστικό προορισμό»

	N	Μέσος Όρος	Τυπική απόκλιση
Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012	187	3.6203	1.63635
Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016	176	4.0227	.79250
Σύνολο	363	3.8154	1.31148

Πίνακας 29: Έλεγχος ANOVA «Το φεστιβάλ συμβάλλει στην προώθηση της εικόνας της Καλαμάτας προς τα έξω και της προσθέτει αξία ως τουριστικό προορισμό»

	Sum of Squares	df	Μέσος όρος Square	F	Sig.
Between Groups	14.682	1	14.682	8.718	.003
Within Groups	607.952	361	1.684		
Σύνολο	622.634	362			

Διάγραμμα 29: Συμβολή των Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 & 2016 στην προώθηση της εικόνας της πόλης

2) Η επόμενη μεταβλητή που παρουσιάζει σημαντική αύξηση από το έτος 2012 στο 2016 είναι «Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης τουριστών σε όλο τον Ν. Μεσσηνίας». Όπως προκύπτει από την ανάλυση διασποράς (ANOVA) το sig. (0.003) είναι μικρότερο του α (0.05) επομένως συμπεραίνουμε πως υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση και πως οι κλάσεις της μεταβλητής «Έτος διεξαγωγής φεστιβάλ» διαφέρουν αναφορικά με τη μεταβλητή «Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης τουριστών σε όλο τον Ν. Μεσσηνίας».

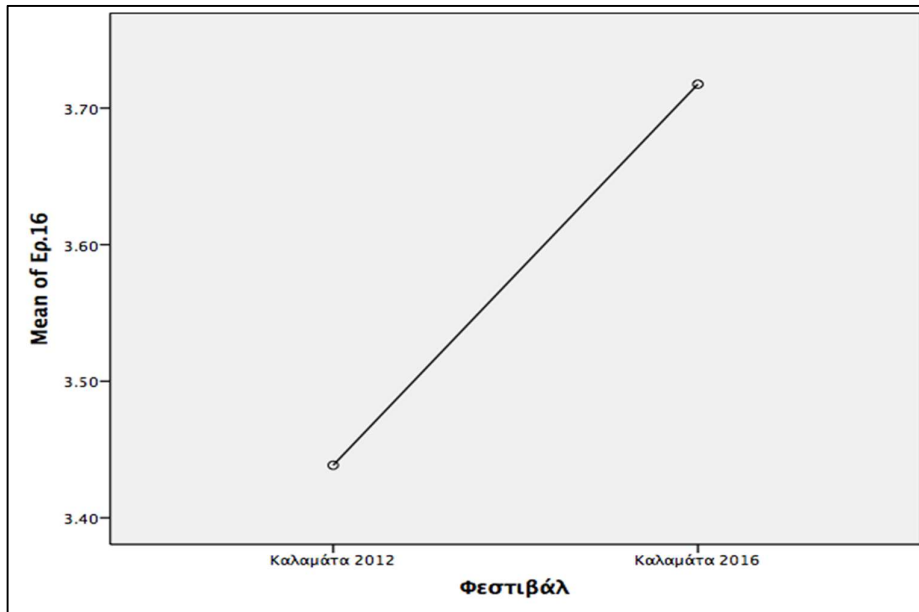
Πίνακας 30: Μέσος όρος & τυπική απόκλιση «Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης τουριστών σε όλο τον Ν. Μεσσηνίας»

	N	Μέσος Όρος	Τυπική απόκλιση
Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012	187	3.4385	1.48114
Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016	177	3.7175	1.00531
Σύνολο	364	3.5742	1.27812

Πίνακας 31: Έλεγχος ANOVA «Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης τουριστών σε όλο τον Ν. Μεσσηνίας»

	Sum of Squares	df	Μέσος Όρος Square	F	Sig.
Between Groups	7.079	1	7.079	4.373	.037
Within Groups	585.918	362	1.619		
Σύνολο	592.997	363			

Διάγραμμα 30: Συμβολή των Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 & 2016 ως κίνητρο προσέλκυσης τουριστών σε όλο τον Ν. Μεσσηνίας

3) Το 2016 οι ερωτώμενοι συμφωνούν σε μεγαλύτερο βαθμό πως «Κατά την διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις (π.χ. καταλύματα, εστιατόρια, καταστήματα) ολόκληρου του Ν. Μεσσηνίας», σε σύγκριση με το 2012. Όπως προκύπτει από την ανάλυση διασποράς (ANOVA) το sig. (0.000) είναι μικρότερο του α (0.05) επομένως συμπεραίνουμε πως υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση και πως οι κλάσεις της μεταβλητής «Έτος διεξαγωγής φεστιβάλ» διαφέρουν αναφορικά με το «Κατά την διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις ολόκληρου του Ν. Μεσσηνίας».

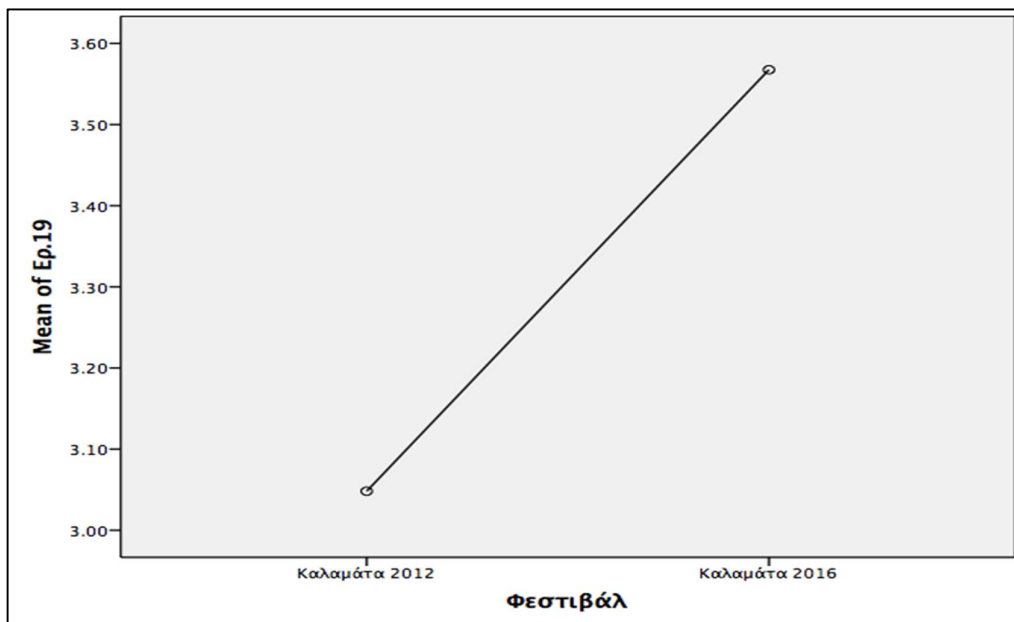
Πίνακας 32: Μέσος όρος & τυπική απόκλιση «Κατά την διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις ολόκληρου του Ν. Μεσσηνίας»

	N	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση
Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012	187	3.0481	1.61073
Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016	185	3.5676	.95384
Σύνολο	372	3.3065	1.34892

Πίνακας 33: Έλεγχος ANOVA «Κατά την διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις ολόκληρου του Ν. Μεσσηνίας»

	Sum of Squares	df	Μέσος όρος Square	F	Sig.
Between Groups	25.092	1	25.092	14.284	.000
Within Groups	649.972	370	1.757		
Σύνολο	675.065	371			

Διάγραμμα 31: Οφέλη του φεστιβάλ για τις τουριστικές επιχειρήσεις ολόκληρου του Ν. Μεσσηνίας

4) Τέλος, όπως προκύπτει από την ανάλυση διασποράς (ANOVA) το sig. (0.027) είναι μικρότερο του α (0.05) επομένως συμπεραίνουμε πως υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση και πως οι κλάσεις της μεταβλητής «Έτος διεξαγωγής φεστιβάλ» διαφέρουν σε συσχετισμό με την μεταβλητή «Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό (π.χ. ιστορία, γαστρονομία, τέχνες)».

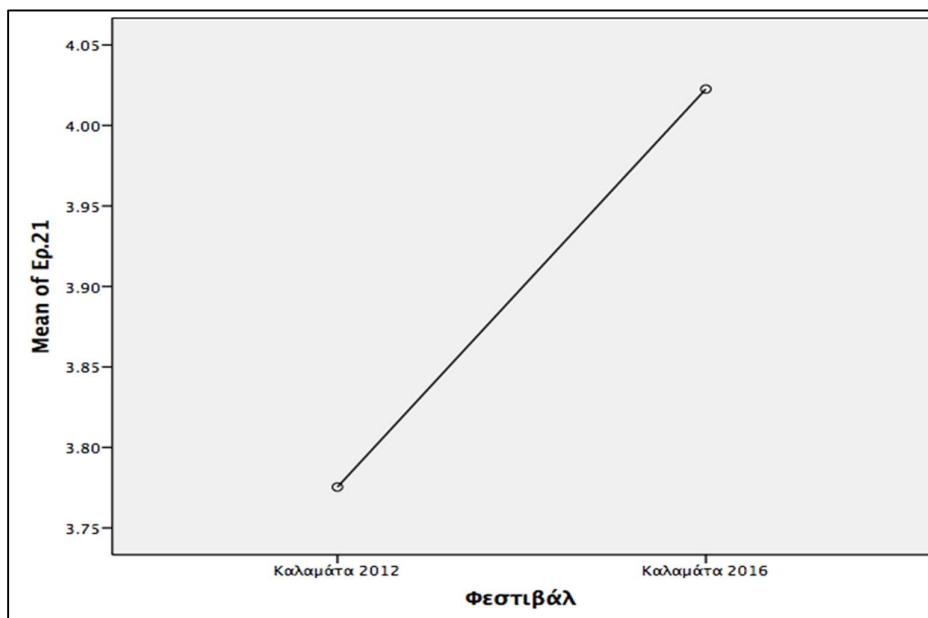
Πίνακας 34: Μέσος όρος & τυπική απόκλιση «Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό»

	N	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση
Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012	187	3.7754	1.26696
Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016	177	4.0226	.79740
Σύνολο	364	3.8956	1.07056

Πίνακας 35: Έλεγχος ANOVA «Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό»

	Sum of Squares	df	Μέσος Όρος Square	F	Si g.
Between Groups	5.557	1	5.557	4.900	.027
Within Groups	410.476	362	1.134		
Σύνολο	416.033	363			

Διάγραμμα 32: Ευκαιρίες να έρθουν οι επισκέπτες πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ

Αξίζει να σημειωθεί πως οι μεταβλητές των πολιτιστικών επιπτώσεων παρουσιάζουν υψηλότερους μέσους όρους σε σχέση με τους μέσους όρους των τουριστικών επιπτώσεων ανεξαρτήτως έτους ή φεστιβάλ. Παρόλο που η διεθνής βιβλιογραφία αλλά και οι πληροφορίες που συλλέχθηκαν μέσω πληροφορητών δίνουν ιδιαίτερο βάρος στον τουριστικό και οικονομικό ρόλο των φεστιβάλ, οι πολιτιστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ στην κάθε πόλη χαιρούν ιδιαίτερης εκτίμησης.

Η σημασία των πολιτιστικών και τουριστικών επιπτώσεων του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας 2016

Ο Πίνακας 36 παρουσιάζει τις απαντήσεις των ερωτώμενων που επισκέφτηκαν το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας το 2016.

Πίνακας 36: Μέσος όρος βαθμολογίας των πολιτιστικών και τουριστικών επιπτώσεων του Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016

Μεταβλητές	Μέσος Όρος
Πολιτιστικές επιπτώσεις	
Το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του κινηματογράφου στην Ελλάδα	4.22
Οι παραστάσεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	4.18
Τα σεμινάρια και οι διαλέξεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	3.81
Το φεστιβάλ προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης	4.14
Το φεστιβάλ προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες δικτύωσης και ενημέρωσης για τους επαγγελματίες του χώρου του κινηματογράφου	4.02
Το φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του	4.05
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για τη δημιουργία και την συντήρηση πολιτιστικών χώρων	4.00
Το φεστιβάλ συμβάλει στην ανάπτυξη της τέχνης του κινηματογράφου στην πόλη	3.83
Το φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά με τον χορό και συμβάλει στην ανάπτυξη του κοινού για το αυτό το είδος τέχνης	3.87
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση «γιορτής» στην πόλη	4.09
Το φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες συνάντησης και φέρνει τους κάτοικους της πόλης πιο κοντά μεταξύ τους	3.50
Το φεστιβάλ κάνει τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους	3.92
Τουριστικές επιπτώσεις	
Το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό	4.24

Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη	3.91
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών σε όλο το Νομό	3.47
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη	3.95
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης	4.26
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις σε όλο το Νομό	3.53
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών της πόλης	3.79
Κατά την διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό	3.86

Οι ερωτηθέντες του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας θεωρούν πολύ σημαντικές της πολιτιστικές επιπτώσεις του φεστιβάλ στην πόλη της Δράμας. Ο σημαντικότερος παράγοντας είναι ότι το φεστιβάλ αποτελεί μια σημαντική ευκαιρία για ψυχαγωγία (4.18), έπειτα ακολουθεί το γεγονός ότι το φεστιβάλ προσφέρει στους συμμετέχοντες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης (4.14) ενώ ο τρίτος σημαντικότερος παράγοντας είναι η αίσθησης «γιορτής» που δημιουργείται στην πόλη (4.09) κατά τη διάρκεια διεξαγωγής του. Οι αμέσως επόμενες πιο σημαντικές μεταβλητές είναι ότι το φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του (4.05), προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες δικτύωσης και ενημέρωσης για τους επαγγελματίες του χώρου του κινηματογράφου (4.02), αποτελεί κίνητρο για τη δημιουργία και την συντήρηση πολιτιστικών χώρων (4.00).

Οι ερωτηθέντες του φεστιβάλ θεωρούν αρκετά σημαντικές και τις τουριστικές επιπτώσεις του φεστιβάλ του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας στην πόλη της Δράμας. Ο σημαντικότερος παράγοντας είναι ότι κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης (4.26), ο δεύτερος στη σειρά παράγοντας είναι η συμβολή του φεστιβάλ στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της αξίας που της προσθέτει ως προορισμό (4.26) και έπειτα είναι ότι κατά τη διάρκεια διεξαγωγής του φεστιβάλ αυξάνεται η τουριστική κίνηση στην πόλη (3.95). Τέλος, θεωρείται σημαντικό ότι το φεστιβάλ προσελκύει νέους τουρίστες στην πόλη (3.91) αλλά και η ευκαιρία που έχουν οι επισκέπτες να έρθουν κοντά με τον τοπικό πολιτισμό.

Παρατηρείται ότι στην περίπτωση της πόλης Δράμας, όπως και της Καλαμάτας οι ερωτηθέντες των φεστιβάλ θεωρούν ισχυρότερες τις πολιτιστικές επιπτώσεις έναντι των τουριστικών επιπτώσεων των φεστιβάλ στην πόλη. Κατά συνέπεια, απορρίπτεται

και για τις δυο περιπτώσεις της Καλαμάτας και της Δράμας, η υπόθεση εργασίας, ότι οι τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ είναι ισχυρότερες των πολιτιστικών.

7.4.2 Οι αντιλήψεις των κατοίκων και των επισκεπτών για τη σημασία των πολιτιστικών και τουριστικών επιπτώσεων των φεστιβάλ

Όπως αναπτύχθηκε και στο κεφάλαιο του σχεδιασμού της έρευνας, στο αρχικό στάδιο της εμπειρικής έρευνας χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της συμμετοχικής επιτόπιας παρατήρησης στα φεστιβάλ με την οποία και συλλέχθηκαν τα πρώτα πρωτογενή στοιχεία. Κατά τη διάρκεια διεξαγωγής των «άτυπων» αυτών συνεντεύξεων και συζητώντας για τις επιπτώσεις των φεστιβάλ με εμπλεκόμενους (stakeholders) των φεστιβάλ όπως καλλιτέχνες, θεατές, τουρίστες, εργαζόμενους στο φεστιβάλ και τουριστικούς επαγγελματίες, διερευνήθηκαν τα ερωτήματα των βασικών υποθέσεων εργασίας. Η πρώτη σημαντική παρατήρηση ήταν πως παρόλο που οι επισκέπτες ήταν σημαντικά θετικοί έως και ένθερμοι υποστηρικτές των φεστιβάλ, οι κάτοικοι δεν ήταν τόσο ενθουσιασμένοι ή ήταν μερικές φορές ουδέτεροι όσον αφορά τα οφέλη των φεστιβάλ στις πόλεις τους. Πολλοί από τους κατοίκους αμφισβήτησαν τη δημόσια χρηματοδότηση των φεστιβάλ σε περιόδους σοβαρής οικονομικής ύφεσης και περικοπών π.χ. στη δημόσια υγεία και την εκπαίδευση. Για να μπορέσει να ελεγχθεί αναλυτικότερα η υπόθεση ότι οι επισκέπτες (τουρίστες) αναγνωρίζουν τη σημαντικότητα των φεστιβάλ σε πολιτιστικό και τουριστικό επίπεδο περισσότερο από ό, τι οι κάτοικοι της κάθε πόλης, διεξήχθη στατιστική ανάλυση των σχετικών δεδομένων από την έρευνα ερωτηματολογίων.

Προκειμένου να συγκριθούν στατιστικά οι μέσοι όροι των αντιλήψεων των κατοίκων και των επισκεπτών, διεξήχθησαν ανεξάρτητα t-test, σε επίπεδο στατιστικής σημασίας $\alpha = 5\%$. Δεν υπήρξαν σημαντικές στατιστικές διαφορές σε καμία από τις έρευνες ερωτηματολογίων (Καλαμάτα, 2012, Καλαμάτα 2016, Δράμα 2016), έτσι οι υποθέσεις εργασίας απορρίφθηκαν. Ως εκ τούτου, διαπιστώνουμε ότι τόσο οι κάτοικοι όσο και οι επισκέπτες στην πλειοψηφία τους θεωρούν αρκετά σημαντικές και πολύ σημαντικές τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ στις πόλεις τους.

Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012

Ο Πίνακας 37 παρουσιάζει τις διαφορές μεταξύ αντιλήψεων των κατοίκων και των επισκεπτών ως προς τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας το 2012. Συγκεκριμένα, αναφορικά με τις σημαντικότερες πολιτιστικές επιπτώσεις, οι κάτοικοι φαίνεται να θεωρούν σε μεγάλο βαθμό ότι το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του σύγχρονου χορού στην Ελλάδα (4.21), οι παραστάσεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό (4.18) και ότι το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για τη δημιουργία και την συντήρηση πολιτιστικών

χώρων (π.χ. θέατρα) (4.17). Έπειτα, οι επισκέπτες δείχνουν να θεωρούν εξίσου ότι το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του σύγχρονου χορού στην Ελλάδα (4.55), οι παραστάσεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό (4.43) και ότι το φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά με τον χορό και συμβάλει στην ανάπτυξη του κοινού (4.15)

Αναφορικά με τις τουριστικές επιπτώσεις, οι κάτοικοι θεωρούν σημαντικό σε μεγάλο βαθμό πως το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό (4.43), αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη (4.16) και ότι κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης (4.01).

Οι επισκέπτες θεωρούν επίσης σε μεγάλο βαθμό ότι το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό (4.44), ότι το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη (4.05) και ότι κατά την διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό (3.79).

Επίσης, στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ κατοίκων και επισκεπτών βρέθηκαν ως προς τις μεταβλητές «Το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του σύγχρονου χορού στην Ελλάδα», «Τα σεμινάρια και οι διαλέξεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό» και «Το φεστιβάλ κάνει τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους», όπου σύμφωνα με την ανάλυση διασποράς (ANOVA) ο δείκτης σημαντικότητας είναι μικρότερος του α (0.05).

Τέλος, γενικότερα, οι κάτοικοι και οι επισκέπτες συμφωνούν εξίσου για τη σημαντικότητα των πολιτιστικών επιπτώσεων των διεθνών φεστιβάλ στην πόλη. Επιπροσθέτως, οι μεταβλητές των πολιτιστικών επιπτώσεων τόσο για τους κατοίκους όσο και για τους επισκέπτες, είναι ισχυρότερες εμφανίζοντας υψηλότερους μέσους όρους έναντι των μεταβλητών των τουριστικών επιπτώσεων.

Πίνακας 37: Σύγκριση αντιλήψεων κατοίκων και επισκεπτών για τις επιπτώσεις του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012

Μεταβλητές	Μέση βαθμολογία κατοίκων	Μέση βαθμολογία επισκεπτών	Δείκτης σημαντικότητας διαφοράς Κατοίκων / επισκεπτών
Πολιτιστικές επιπτώσεις			
Το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του σύγχρονου χορού στην Ελλάδα	4.21	4.55	0.008
Οι παραστάσεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	4.18	4.43	0.068

Τα σεμινάρια και οι διαλέξεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	3.48	3.99	0.030
Το φεστιβάλ προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης	4.06	4.08	0.902
Το φεστιβάλ προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες δικτύωσης και ενημέρωσης για τους επαγγελματίες του χώρου του σύγχρονου χορού	4.08	3.87	0.221
Το φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του	3.93	4.05	0.484
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για τη δημιουργία και την συντήρηση πολιτιστικών χώρων	4.17	4.14	0.865
Το φεστιβάλ συμβάλει στην ανάπτυξη της τέχνης του χορού στην πόλη	4.00	3.72	0.198
Το φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά με τον χορό και συμβάλει στην ανάπτυξη του κοινού για το αυτό το είδος τέχνης	4.02	4.15	0.429
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση «γιορτής» στην πόλη	3.62	3.62	1.000
Το φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες συνάντησης και φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά μεταξύ τους	3.30	3.30	0.994
Το φεστιβάλ κάνει τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους	3.97	3.36	0.011
Τουριστικές επιπτώσεις			
Το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό	4.43	4.44	0.914
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη	4.16	4.05	0.549
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών σε όλο το Νομό	3.55	3.35	0.351
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη	3.67	3.35	0.157
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης	4.01	3.77	0.211
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις σε όλο το Νομό	3.16	2.96	0.399

Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών της πόλης	3.43	3.31	0.596
Κατά την διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό	3.74	3.79	0.793

Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016

Ο Πίνακας 38 παρουσιάζει τις διαφορές μεταξύ των αντιλήψεων των κατοίκων και των επισκεπτών για τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας το 2016. Συγκεκριμένα, αναφορικά με τις πολιτιστικές επιπτώσεις οι κάτοικοι φαίνεται να θεωρούν σε μεγάλο βαθμό ότι οι παραστάσεις του φεστιβάλ προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό (4.33), ότι το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του σύγχρονου χορού στην Ελλάδα (4.26) και ότι το φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του (4.15).

Οι επισκέπτες δείχνουν να πιστεύουν εξίσου ότι οι παραστάσεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό (4.52), ότι το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του σύγχρονου χορού στην Ελλάδα (4.46), και ότι το φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά με τον χορό και συμβάλει στην ανάπτυξη του κοινού (4.15). Οι αντιλήψεις των επισκεπτών και κατοίκων σχετικά με τις μεταβλητές των πολιτιστικών επιπτώσεων εμφανίζουν αρκετά υψηλούς μέσους όρους.

Αναφορικά με τις τουριστικές επιπτώσεις οι κάτοικοι θεωρούν σε μεγάλο βαθμό ότι το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό (4.30), ότι το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη (4.06) και ότι κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης (3.90).

Οι επισκέπτες πιστεύουν σε μεγάλο βαθμό ότι το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό (4.37), ότι το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη (4.15), και ότι το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για τη δημιουργία και την συντήρηση πολιτιστικών χώρων (4.27).

Στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ κατοίκων και επισκεπτών βρέθηκαν στις μεταβλητές «Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση «γιορτής» στην πόλη», «Το φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες συνάντησης και φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά μεταξύ τους» και «Κατά την διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό», όπου σύμφωνα

με την ανάλυση διασποράς (ANOVA) ο δείκτης σημαντικότητας είναι μικρότερος του α (0.05).

Τέλος, γενικότερα, οι κάτοικοι και οι επισκέπτες συμφωνούν πως οι πολιτιστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ είναι πολύ σημαντικές για την πόλη. Επιπροσθέτως, ομοίως με το 2012, με οι μεταβλητές των πολιτιστικών επιπτώσεων τόσο για τους κατοίκους όσο και για τους επισκέπτες, είναι ισχυρότερες εμφανίζοντας υψηλότερους μέσους όρους έναντι των μεταβλητών των τουριστικών επιπτώσεων.

Πίνακας 38: Σύγκριση αντιλήψεων κατοίκων και επισκεπτών για τις επιπτώσεις του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016

Μεταβλητές	Μέση βαθμολογία κατοίκων	Μέση βαθμολογία επισκεπτών	Δείκτης σημαντικότητας διαφοράς Κατοίκων / επισκεπτών
Πολιτιστικές επιπτώσεις			
Το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του σύγχρονου χορού στην Ελλάδα	4.26	4.46	0.086
Οι παραστάσεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	4.33	4.52	0.065
Τα σεμινάρια και οι διαλέξεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	3.93	4.07	0.269
Το φεστιβάλ προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης	4.10	4.14	0.785
Το φεστιβάλ προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες δικτύωσης και ενημέρωσης για τους επαγγελματίες του χώρου του σύγχρονου χορού	3.90	3.86	0.788
Το φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του	4.15	4.18	0.829
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για τη δημιουργία και την συντήρηση πολιτιστικών χώρων	4.01	4.27	0.072
Το φεστιβάλ συμβάλει στην ανάπτυξη της τέχνης του χορού στην πόλη	3.76	3.88	0.384
Το φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά με τον χορό και συμβάλει στην ανάπτυξη του κοινού για το αυτό το είδος τέχνης	4.03	4.16	0.292
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση «γιορτής» στην πόλη	3.50	3.92	0.011

Το φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες συνάντησης και φέρνει τους κάτοικους της πόλης πιο κοντά μεταξύ τους	3.30	3.62	0.022
Το φεστιβάλ κάνει τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους	4.04	4.00	0.757
Τουριστικές επιπτώσεις			
Το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό	4.30	4.37	0.564
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη	4.06	4.15	0.478
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών σε όλο το Νομό	3.74	3.70	0.780
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη	3.65	3.79	0.301
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης	3.90	4.06	0.184
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις σε όλο το Νομό	3.55	3.57	0.886
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών της πόλης	3.61	3.50	0.445
Κατά την διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό	3.85	4.11	0.040

Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας 2016

Ο Πίνακας 39 παρουσιάζει τις αντιλήψεις των κατοίκων και των επισκεπτών που αφορούν τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας το 2016. Συγκεκριμένα, αναφορικά με τις πολιτιστικές επιπτώσεις οι κάτοικοι φαίνεται να υποστηρίζουν σε μεγάλο βαθμό ότι το φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του (4.25), ότι το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του κινηματογράφου στην Ελλάδα (4.22) και ότι κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση «γιορτής» στην πόλη (4.22).

Οι επισκέπτες δείχνουν να θεωρούν εξίσου ότι το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του κινηματογράφου στην Ελλάδα (4.22), ότι οι παραστάσεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό (4.18), και ότι το φεστιβάλ προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης (4.12).

Αναφορικά με τις τουριστικές επιπτώσεις οι κάτοικοι θεωρούν σε μεγάλο βαθμό ότι το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία

ως προορισμό (4.40), ότι κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης (4.20), και ότι το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη (4.00).

Οι επισκέπτες φαίνεται να πιστεύουν σε μεγάλο βαθμό ότι κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης (4.30), ότι το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό (4.13) και ότι κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη (4.16).

Επίσης, στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των απαντήσεων των κατοίκων και εμφανίζονται και ως προς τις μεταβλητές «Το φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του», «Το φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες συνάντησης και φέρνει τους κάτοικους της πόλης πιο κοντά μεταξύ τους», «Το φεστιβάλ κάνει τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους», και «Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών σε όλο το Νομό» όπου σύμφωνα με την ανάλυση διασποράς (ANOVA) ο δείκτης σημαντικότητας είναι μικρότερος του α (0.05).

Πίνακας 39: Σύγκριση αντιλήψεων κατοίκων και επισκεπτών για τις επιπτώσεις του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας 2016

Μεταβλητές	Μέση βαθμολογία κατοίκων	Μέση βαθμολογία επισκεπτών	Δείκτης σημαντικότητας διαφοράς Κατοίκων / επισκεπτών
Πολιτιστικές επιπτώσεις			
Το Φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του κινηματογράφου στην Ελλάδα	4.22	4.22	0.997
Οι παραστάσεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	4.18	4.18	0,977
Τα σεμινάρια και οι διαλέξεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	3.85	3.78	0.652
Το φεστιβάλ προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης	4.18	4.12	0.696
Το φεστιβάλ προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες δικτύωσης και ενημέρωσης για τους επαγγελματίες του χώρου του κινηματογράφου	4.12	3.96	0.337

Το φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του	4.25	3.93	0.043
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για τη δημιουργία και την συντήρηση πολιτιστικών χώρων	4.02	3.98	0.853
Το φεστιβάλ συμβάλει στην ανάπτυξη της τέχνης του κινηματογράφου στην πόλη	3.75	3.88	0.467
Το φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά με τον χορό και συμβάλει στην ανάπτυξη του κοινού για το αυτό το είδος τέχνης	4.04	3.77	0.118
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση «γιορτής» στην πόλη	4.22	4.01	0.206
Το φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες συνάντησης και φέρνει τους κάτοικους της πόλης πιο κοντά μεταξύ τους	3.81	3.32	0.001
Το φεστιβάλ κάνει τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους	4.12	3.79	0.026
Τουριστικές επιπτώσεις			
Το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό	4.40	4.13	0.055
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη	4.00	3.86	0.374
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών σε όλο το Νομό	3.71	3.32	0.027
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη	3.77	4.06	0.070
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης	4.20	4.30	0.470
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις σε όλο το Νομό	3.69	3.44	0.135
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών της πόλης	3.69	3.86	0.306
Κατά την διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να	4.00	3.78	0.126

έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό			
--	--	--	--

Τέλος, και στις τρεις έρευνες ερωτηματολογίων (Καλαμάτα 2012, Καλαμάτα 2016 και Δράμα 2016) τόσο οι δηλώσεις των κατοίκων όσο και των επισκεπτών των δυο πόλεων, επιβεβαιώνουν πως οι μεταβλητές των πολιτιστικών επιπτώσεων είναι ισχυρότερες έναντι των μεταβλητών των τουριστικών επιπτώσεων των φεστιβάλ στην πόλη.

7.4.3 Συχνότητες επίσκεψης κατοίκων και επισκεπτών στα φεστιβάλ

Όπως αναπτύχθηκε και στο κεφάλαιο του σχεδιασμού της έρευνας, στο αρχικό στάδιο της εμπειρικής έρευνας χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της συμμετοχικής επιτόπιας παρατήρησης με την οποία και συλλέχθηκαν τα πρώτα πρωτογενή στοιχεία. Κατά τη διάρκεια διεξαγωγής των «άτυπων» αυτών συνεντεύξεων και συζητώντας για τις επιπτώσεις των φεστιβάλ με εμπλεκόμενους (stakeholders) των φεστιβάλ όπως καλλιτέχνες, θεατές, τουρίστες, εργαζόμενους στο φεστιβάλ και τουριστικούς επαγγελματίες, διερευνήθηκαν τα ερωτήματα των αρχικών υποθέσεων εργασίας. Μία ακόμα σημαντική παρατήρηση ήταν ότι οι επισκέπτες της πόλης ήταν ένθερμοι υποστηρικτές των φεστιβάλ με επαναλαμβανόμενες επισκέψεις κατά τη διάρκεια τουλάχιστον μιας δεκαετίας. Αντίθετα, αρκετοί από τους οι κάτοικους ενώ γνώριζαν για το Φεστιβάλ δεν το είχαν επισκεφτεί αρκετά συχνά ή και ποτέ.

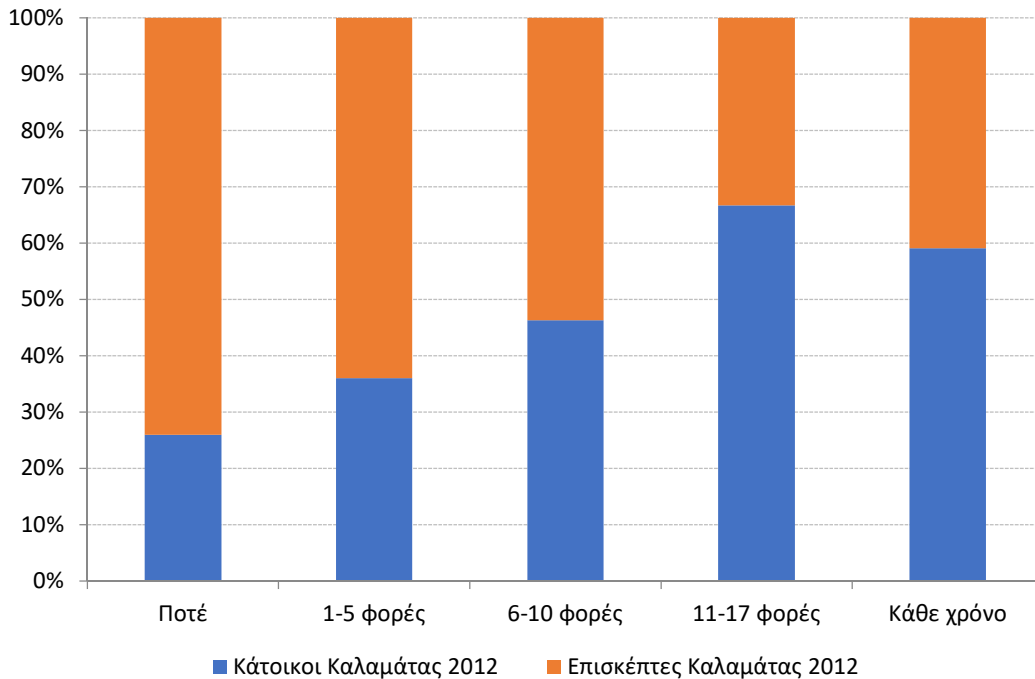
Για να μπορέσει να ελεγχθεί η υπόθεση εργασίας ότι οι επισκέπτες παρακολουθούν συχνότερα τα φεστιβάλ από ότι οι κάτοικοι της πόλης και να διερευνηθεί η πιθανή σχέση μεταξύ των συχνοτήτων επίσκεψης κατοίκων και επισκεπτών, διεξήχθησαν τεστ συνάφειας (crosstabulation) και στατιστικοί έλεγχοι ανεξαρτησίας χ^2 .

Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012

Αναφορικά με το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας του 2012 είναι αρχικά σημαντικό να ανατρέξουμε στον πίνακα των δημογραφικών στοιχείων και να τονίσουμε ότι το 42% των ερωτηθέντων ήταν κάτοικοι της Καλαμάτας και το υπόλοιπο 48% ήταν επισκέπτες. Άρα, η πλειοψηφία του κοινού του φεστιβάλ δεν είναι κάτοικοι της πόλης της Καλαμάτας. Συγκεκριμένα, το 64% των επισκεπτών είχαν παρακολουθήσει το φεστιβάλ από 1 έως 5 φορές, έπειτα το 53,7% το έχουν παρακολουθήσει από 6 έως 10 φορές και τέλος το 40% παρακολουθεί το φεστιβάλ κάθε χρόνο.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των κατοίκων (66.7%) το επισκέφτηκε από 11 έως 17 φορές, ακολουθούν οι κάτοικοι που το επισκέφτηκαν κάθε χρόνο (59,1%) και τέλος οι κάτοικοι που το επισκέφτηκαν από 6-10 φορές (46,3%).

Διάγραμμα 33: Συχνότητες επίσκεψης κατοίκων και επισκεπτών στο Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012

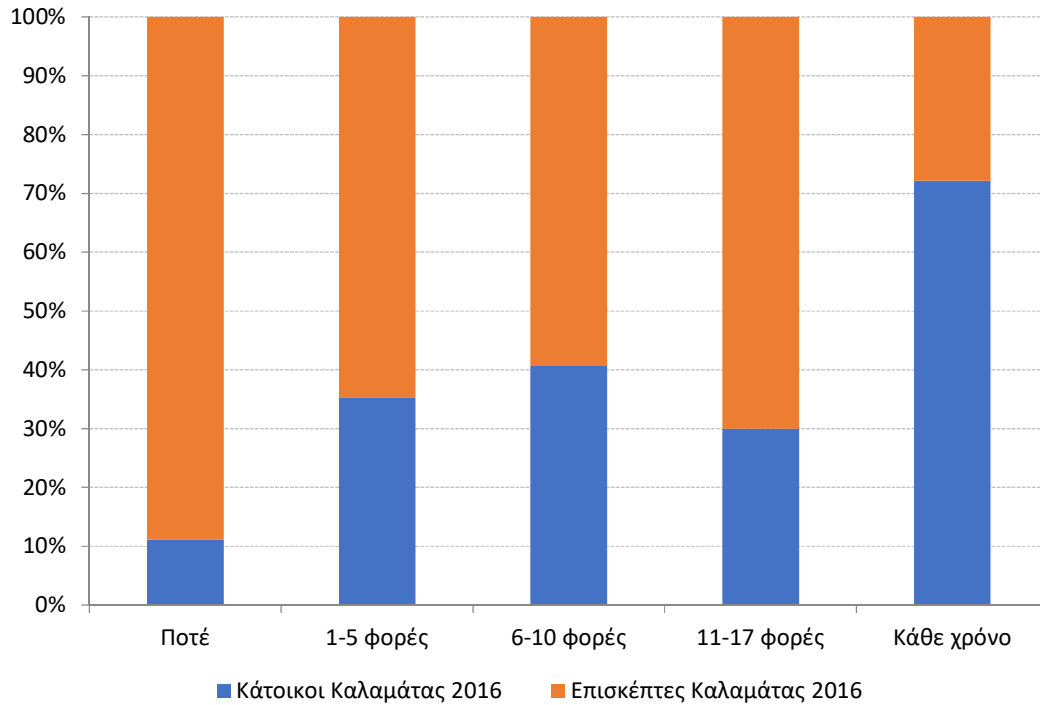

Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016

Για το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016 σύμφωνα με τον πίνακα των δημογραφικών στοιχείων το 35% των ερωτηθέντων ήταν κάτοικοι της Καλαμάτας και το υπόλοιπο 75% ήταν επισκέπτες. Άρα, ομοίως με το 2018, η πλειοψηφία του κοινού του φεστιβάλ δεν ήταν κάτοικοι της πόλης της Καλαμάτας. Συγκεκριμένα, το 70% των επισκεπτών παρακολούθησαν το φεστιβάλ από 11 έως 17 φορές, έπειτα το 64% παρακολούθησαν από 1 έως 5 φορές και τέλος το 59% παρακολούθησαν το φεστιβάλ από 6 έως 10 φορές.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των κατοίκων (70%) επισκεπτόταν το φεστιβάλ ετησίως, ακολουθούν οι κάτοικοι που το επισκέφτηκαν από 6 έως 10 φορές (40,7%) και τέλος οι κάτοικοι που το επισκέφτηκαν από 1 έως 5 φορές (35.3%).

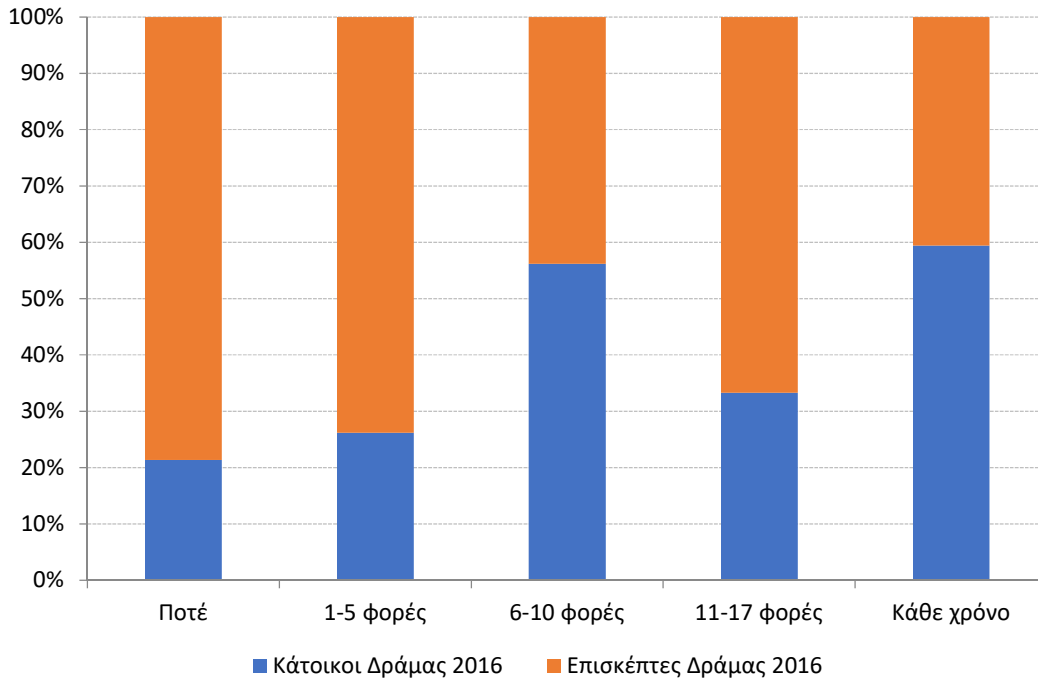
Διάγραμμα 34: Συχνότητες επίσκεψης κατοίκων και επισκεπτών στο Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016

Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας 2016

Τέλος, αναφορικά με το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας 2016 σύμφωνα με τον πίνακα των δημογραφικών στοιχείων το 37.7% των ερωτώμενων ήταν κάτοικοι της Δράμας και το υπόλοιπο 62.3% ήταν επισκέπτες. Η πλειοψηφία του κοινού του φεστιβάλ δεν είναι κάτοικοι της πόλης της Δράμας. Συγκεκριμένα, το 73.8% των επισκεπτών παρακολούθησαν το φεστιβάλ από 1 έως 5 φορές, έπειτα το 66.7% το παρακολούθησαν από 11 έως 17 φορές και τέλος το 43.8% παρακολούθησαν το φεστιβάλ από 6 έως 10 φορές. Το μεγαλύτερο ποσοστό των κατοίκων (59.4%) επισκεπτόταν το φεστιβάλ ετησίως, ακολουθούν οι κάτοικοι που το επισκεπτόταν από 6 έως 10 φορές (56,2%) και τέλος οι κάτοικοι που το επισκέπτονταν από 11 έως 17 φορές (33.3%).

Διάγραμμα 35: Συχνότητες επίσκεψης κατοίκων και επισκεπτών στο Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016

Επομένως, από τα στοιχεία των τριών ερευνών ερωτηματολογίων, επιβεβαιώνεται η υπόθεση εργασίας ότι και τα τρία φεστιβάλ προσελκύουν τακτικά περισσότερους επισκέπτες από ότι κάτοικους της κάθε πόλης. Ακόμα, συμπεραίνεται πως και στις τρεις περιπτώσεις τα φεστιβάλ προσελκύουν ετησίως νέους επισκέπτες (first time visitors). Τέλος, συμπεραίνεται πως, αν και μειοψηφία, οι κάτοικοι της πόλης ήταν τακτικοί θεατές των φεστιβάλ καθώς και για τις 3 περιπτώσεις τα επισκέπτονταν κάθε χρόνο.

Συχνότητες επισκέψεων του κοινού στο Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 και στο Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016

Με στόχο να διερευνήσουμε εάν υπήρξαν αλλαγές στις συχνότητες επίσκεψης του κοινού από το 2012 στο 2016 έγιναν έλεγχοι χ^2 (Chi square) ώστε να αναγνωριστούν σημαντικά στατιστικές διαφορές μεταξύ των φεστιβάλ που διεξήχθησαν το 2012 και το 2016.

Πίνακας 40: Συχνότητες επίσκεψης των Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 & 2016

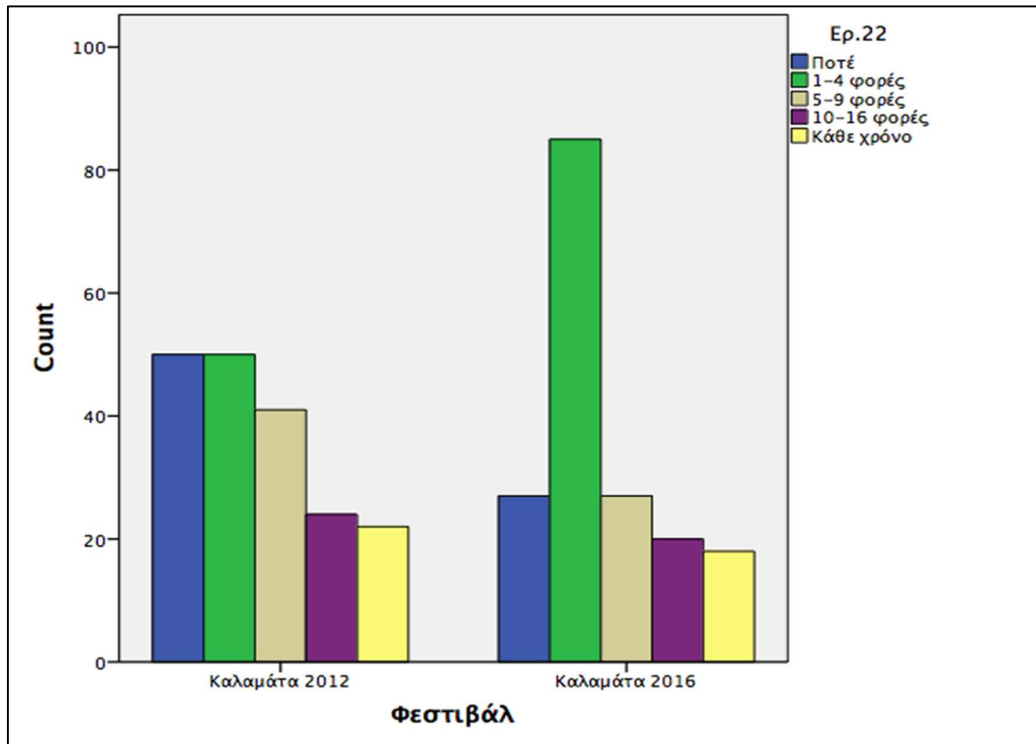
		Ερ.22					Σύνολο
		Ποτέ	1-4 φορές	5-9 φορές	10-16 φορές	Κάθε χρόνο	
Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012	Count	50	50	41	24	22	187
	%	26.7%	26.7%	21.9%	12.8%	11.8%	100.0%
Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016	Count	27	85	27	20	18	177
	%	15.3%	48.0%	15.3%	11.3%	10.2%	100.0%
Σύνολο	Count	77	135	68	44	40	364
	%	21.2%	37.1%	18.7%	12.1%	11.0%	100.0%

Ακόμα, από το τεστ χ^2 προέκυψε πως το έτος διεξαγωγής του φεστιβάλ σχετίζεται στατιστικά με τις συχνότητες επίσκεψης, κατά τα τελευταία 23 χρόνια που διοργανώνεται το φεστιβάλ (sig.= 0.001).

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	19.330 ^a	4	.001
Likelihood Ratio	19.548	4	.001
Linear-by-Linear Association	.053	1	.817
N of Valid Cases	364		

Διάγραμμα 36: Συχνότητες επισκέψεων στα Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012&2016

Στον παραπάνω Πίνακα παρατηρείται πως στην περίπτωση του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας υπήρξε μεγάλη αύξηση στον αριθμό των επισκεπτών που έχουν επισκεφτεί το φεστιβάλ Καλαμάτας από 1 έως 4 φορές ενώ το κοινό που επισκέπτεται το φεστιβάλ ετησίως παρέμεινε σταθερό.

7.4.4 Κίνητρα επίσκεψης του κοινού των φεστιβάλ

Ομοίως με τις προηγούμενες ενότητες των αποτελεσμάτων της έρευνας ερωτηματολογίων και όπως αναπτύχθηκε και στο κεφάλαιο του σχεδιασμού της έρευνας, στο αρχικό στάδιο της εμπειρικής έρευνας χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της συμμετοχικής επιτόπιας παρατήρησης με την οποία και συλλέχθηκαν τα πρώτα πρωτογενή στοιχεία. Κατά τη διάρκεια διεξαγωγής των «άτυπων» αυτών συνεντεύξεων και συζητώντας για τις επιπτώσεις των φεστιβάλ με εμπλεκόμενους (stakeholders) των φεστιβάλ όπως καλλιτέχνες, θεατές, τουρίστες, εργαζόμενους στο φεστιβάλ και τουριστικούς επαγγελματίες, διερευνήθηκαν τα ερωτήματα των αρχικών υποθέσεων εργασίας. Μια ακόμα σημαντική παρατήρηση αφορούσε τα κίνητρα επίσκεψης των επισκεπτών καθώς οι περισσότεροι επισκέπτες είχαν επισκεφτεί την πόλη με σκοπό να παρακολουθήσουν τις σημαντικές, κατά τη γνώμη τους, παραστάσεις των φεστιβάλ. Αντίθετα, αρκετοί από τους κατοίκους της πόλης υποστήριξαν πως ο βασικός λόγος να επισκεφτούν το φεστιβάλ ήταν η

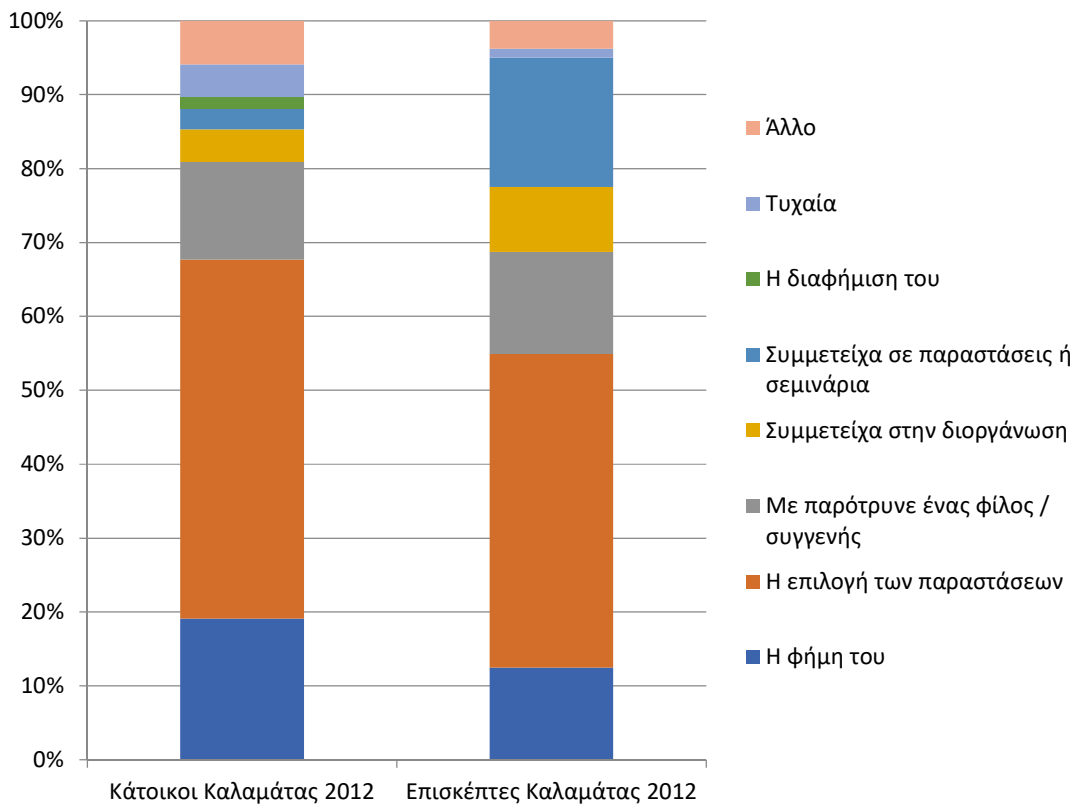
κοινωνικοποίηση και η συναναστροφή με άλλους κατοίκους ή καλλιτέχνες της πόλης τους.

Για να μπορέσει να ελεγχθεί η υπόθεση εργασίας ότι οι επισκέπτες και οι κάτοικοι παρακολουθούν το φεστιβάλ λόγω διαφορετικών λόγων και κινήτρων διεξήχθησαν τεστ συνάφειας (crosstabulation) των οποίων τα αποτελέσματα αναλύονται παρακάτω.

Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012

Όσον αφορά το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 η πλειοψηφία των κατοίκων απάντησε πως ο βασικότερος λόγος επίσκεψης του φεστιβάλ ήταν η ποιότητα των προσφερόμενων παραστάσεων (ή αλλιώς η επιλογή των παραστάσεων) (48%), έπειτα η φήμη του φεστιβάλ (19%) ή η παρότρυνση από φίλους ή συγγενείς (13.2%). Οι επισκέπτες της πόλης απάντησαν επίσης ότι ο κύριος λόγος επίσκεψης ήταν η ποιότητα των προσφερόμενων παραστάσεων (42%), η συμμετοχή τους στο φεστιβάλ (17%) ή η παρότρυνση από φίλους ή συγγενείς (13%).

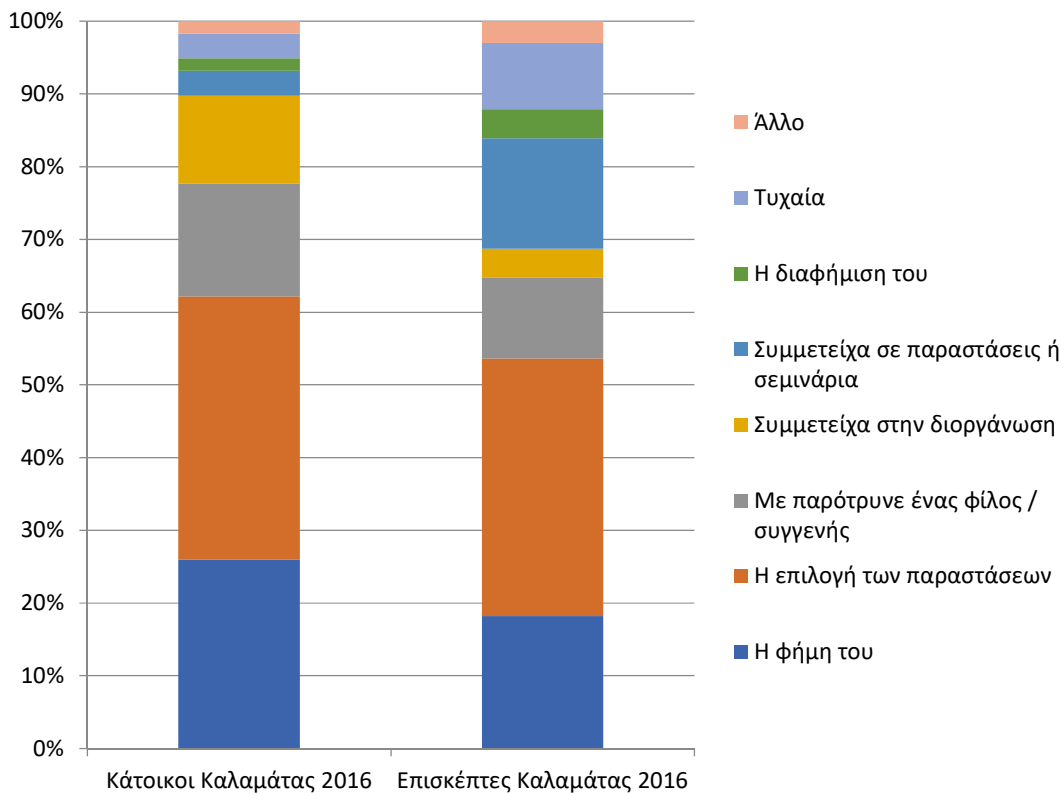
Διάγραμμα 37: Κύριος λόγος επίσκεψης του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012

Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016

Αναφορικά με το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016 η πλειοψηφία των κατοίκων απάντησε πως ο βασικότερος λόγος επίσκεψης του φεστιβάλ ήταν η ποιότητα των προσφερόμενων παραστάσεων (ή αλλιώς η επιλογή των παραστάσεων) (36%), έπειτα η φήμη του φεστιβάλ (25%) ή η παρότρυνση από φίλους ή συγγενείς (15%). Οι επισκέπτες της πόλης απάντησαν επίσης ότι ο κύριος λόγος επίσκεψης ήταν η ποιότητα των προσφερόμενων παραστάσεων (35%), η παρότρυνση από φίλους ή συγγενείς συγγενής (18.2%), ή η συμμετοχή τους στο φεστιβάλ (15.2%).

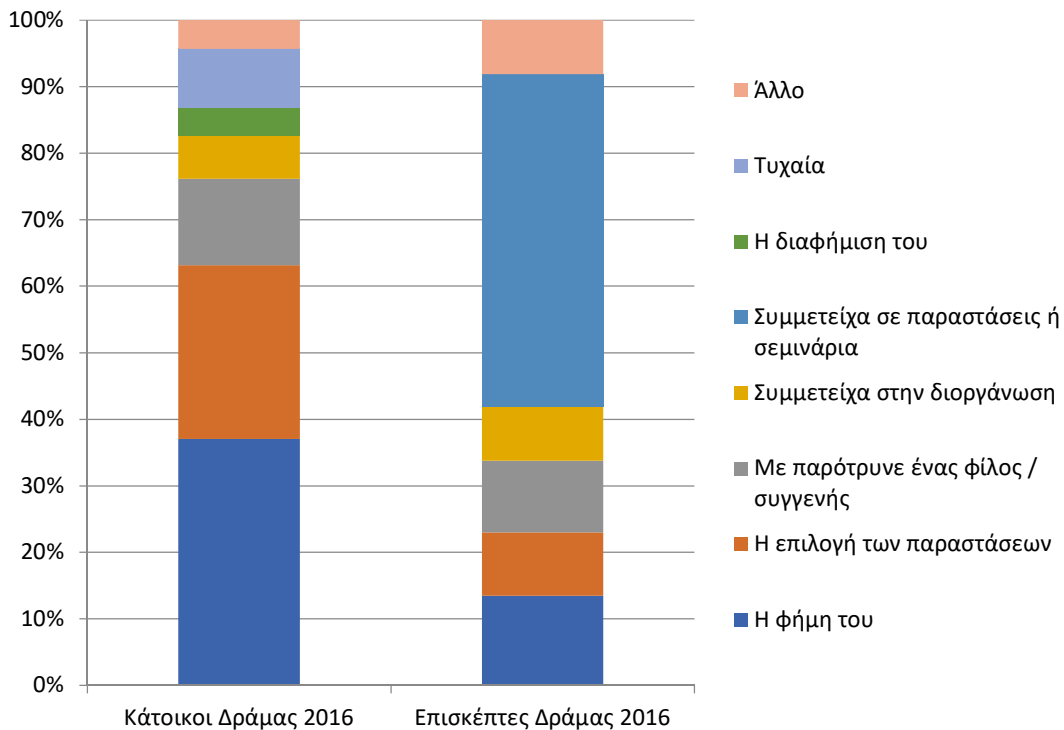
Διάγραμμα 38: Κύριος λόγος επίσκεψης του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016

Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας 2016

Σχετικά με το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας 2016 η πλειοψηφία των κατοίκων απάντησε πως ο βασικότερος λόγος επίσκεψης του φεστιβάλ ήταν η φήμη του φεστιβάλ (37%), η ποιότητα των προσφερόμενων παραστάσεων (ή αλλιώς η επιλογή των παραστάσεων) (37%), ή έπειτα η παρότρυνση από φίλους ή συγγενείς (13%). Οι επισκέπτες της πόλης απάντησαν επίσης ότι ο κύριος λόγος επίσκεψης είναι η και η συμμετοχή τους στο φεστιβάλ (50%), η φήμη του φεστιβάλ (13%) η παρότρυνση από φίλους ή συγγενείς (10.8%).

Διάγραμμα 39: Κύριος λόγος επίσκεψης του Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016

Στις περιπτώσεις μελέτης των δύο Φεστιβάλ Καλαμάτας 2012 & 2016 παρατηρείται πως το βασικό κίνητρο τόσο των κατοίκων όσο και των επισκεπτών η ποιότητα των προσφερόμενων παραστάσεων (ή αλλιώς η επιλογή των παραστάσεων).

Στην περίπτωση του φεστιβάλ Δράμας και λόγω των διαφορετικών χαρακτηριστικών της διοργάνωσης επιβεβαιώθηκε η υπόθεση εργασίας πως οι επισκέπτες επέλεξαν το φεστιβάλ για να συμμετάσχουν ως καλλιτέχνες και να προβάλουν τη δουλειά τους ενώ για τους κατοίκους της Δράμας αποτέλεσε σημαντικό κίνητρο παρακολούθησης του φεστιβάλ, η φήμη του. Στις περιπτώσεις όμως της Καλαμάτας απορρίπτεται η αρχική υπόθεση εργασίας οι υπάρχοντες διαφορετικά κίνητρα επίσκεψης των φεστιβάλ για τους κατοίκους και επισκέπτες των πόλεων διεξαγωγής των φεστιβάλ.

Διαφορές στα κίνητρα επίσκεψης του κοινού των Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 & 2016

Με στόχο να διερευνήσουμε εάν υπήρξαν αλλαγές στα κίνητρα επίσκεψης του κοινού των Φεστιβάλ Καλαμάτας από το 2012 στο 2016 έγιναν έλεγχοι χ^2 ώστε να διαπιστωθούν σημαντικά στατιστικές διαφορές.

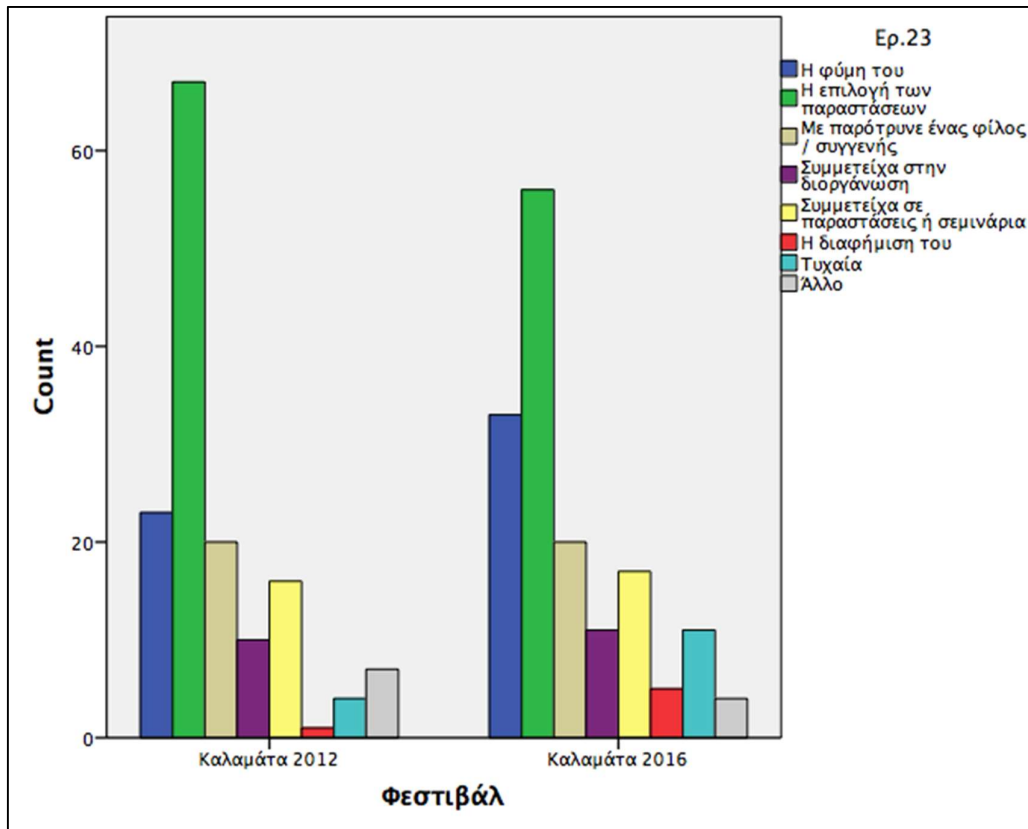
Ο Πίνακας 41 και το Διάγραμμα 40 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά των απαντήσεων των ερωτηθέντων σχετικά με τον κύριο λόγο επίσκεψης των Φεστιβάλ. Συγκεκριμένα, το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων και των δυο ετών διεξαγωγής του φεστιβάλ, το έχουν επισκεφτεί κατά κύριο λόγο για την ποιότητα των προσφερόμενων παραστάσεων (ή αλλιώς 'Η επιλογή των παραστάσεων') και ακολουθούν η φήμη του και η παρότρυνση φίλων και συγγενών.

Πίνακας 41: Κύριος λόγος επίσκεψης των Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 & 2016

	Φεστιβάλ Χορού		Total
	Καλαμάτας 2012	Καλαμάτας 2016	
Η φήμη του	23	33	56
	15.5%	21.0%	18.4%
Η επιλογή των παραστάσεων	67	56	123
	45.3%	35.7%	40.3%
Η παρότρυνση από φίλος / συγγενής	20	20	40
	13.5%	12.7%	13.1%
Η συμμετοχή στην διοργάνωση	10	11	21
	6.8%	7.0%	6.9%
Η συμμετοχή σε παραστάσεις ή σεμινάρια	16	17	33
	10.8%	10.8%	10.8%
Η διαφήμιση του	1	5	6
	0.7%	3.2%	2.0%
Τυχάιοι λόγοι	4	11	15
	2.7%	7.0%	4.9%

Άλλο	7	4	11
	4.7%	2.5%	3.6%
Total	148	157	305
	100.0%	100.0%	100.0%

Διάγραμμα 40: Σύγκριση λόγων επίσκεψης των Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 & 2016

Κατά συνέπεια, επιβεβαιώνεται η υπόθεση εργασίας ότι ο κύριος λόγος προσέλκυσης του κοινού και στα δυο φεστιβάλ κατά τη διάρκεια των 4 αυτών ετών ήταν πρώτα η ποιότητα των προσφερόμενων παραστάσεων (ή η επιλογή των παραστάσεων) και έπειτα η φήμη του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας.

7.4.5 Οι αντιλήψεις των επαγγελματιών του πολιτισμού και του τουρισμού για τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ

Όπως και με τις προηγούμενες ενότητες των αποτελεσμάτων της έρευνας ερωτηματολογίων και όπως αναπτύχθηκε και στο κεφάλαιο του σχεδιασμού της

έρευνας, στο αρχικό στάδιο της εμπειρικής έρευνας χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της συμμετοχικής επιτόπιας παρατήρησης με την οποία και συλλέχθηκαν τα πρώτα πρωτογενή στοιχεία. Κατά τη διάρκεια διεξαγωγής των «άτυπων» αυτών συνεντεύξεων και συζητώντας για τις επιπτώσεις των φεστιβάλ με εμπλεκόμενους (stakeholders) των φεστιβάλ όπως καλλιτέχνες, θεατές, τουρίστες, εργαζόμενους στο φεστιβάλ και τουριστικούς επαγγελματίες, διερευνήθηκαν τα ερωτήματα των αρχικών υποθέσεων εργασίας. Μία επιπλέον σημαντική παρατήρηση που αφορούσε τις ομάδες των επαγγελματιών του τουρισμού και των επαγγελματιών του πολιτισμού. Παρόλο που οι επαγγελματίες του πολιτισμού ήταν αρκετά θετικοί έως και ένθερμοι υποστηρικτές των φεστιβάλ και στις δυο πόλεις, οι απόψεις των επαγγελματιών του τουρισμού στις δυο πόλεις δίστανται. Οι επαγγελματίες τουρισμού στη Δράμα απάντησαν ότι το Φεστιβάλ έχει σημαντικό θετικό τουριστικό αντίκτυπο στην πόλη τους. Αντιθέτως, οι επαγγελματίες του τουρισμού στην Καλαμάτα ήταν περισσότερο ουδέτεροι ως προς τα τουριστικά οφέλη των φεστιβάλ στην πόλη τους καθώς η Καλαμάτα είναι δημοφιλής καλοκαιρινός προορισμός προσελκύοντας περισσότερους επισκέπτες και εκτός των ημερών διεξαγωγής του φεστιβάλ.

Για να μπορέσει να ελεγχθεί η υπόθεση εργασίας ότι οι επαγγελματίες του τουρισμού και του πολιτισμού στις πόλεις της Καλαμάτας και της Δράμας, υποστηρίζουν διαφορετικές απόψεις ως προς τα τουριστικά και πολιτιστικά οφέλη των συγκεκριμένων φεστιβάλ στις πόλεις τους, διεξήχθησαν ανεξάρτητα t-test, σε επίπεδο στατιστικής σημασίας $\alpha = 5\%$.

Συγκρίνοντας στατιστικά τους μέσους όρους των απαντήσεων των ερωτηθέντων δεν υπήρξαν σημαντικά στατιστικές διαφορές στις αντιλήψεις τους, καθώς και στις τρεις περιπτώσεις όλοι απάντησαν εξαιρετικά θετικά ως προς τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ στις πόλεις τους. Ωστόσο, τόσο οι επαγγελματίες του πολιτισμού όσο και του τουρισμού στην πλειοψηφία τους απάντησαν ότι είναι πιο σημαντικές οι πολιτιστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ σε σύγκριση με τις τουριστικές τους επιπτώσεις. Οι αρχικές υποθέσεις εργασίας πως οι επαγγελματίες του τουρισμού έχουν διαφορετικές απόψεις για τη σημασία των τουριστικών επιπτώσεων των φεστιβάλ στις πόλεις τους απορρίφθηκαν.

Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012

Ο πίνακας 42 παρουσιάζει τις αντιλήψεις των επαγγελματιών του τουρισμού και του πολιτισμού ως προς τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012. Συγκεκριμένα, αναφορικά με τις πολιτιστικές επιπτώσεις, οι επαγγελματίες τόσο του πολιτισμού όσο και του τουρισμού απάντησαν σε πολύ μεγάλο βαθμό ότι το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του σύγχρονου χορού στην Ελλάδα (<4.55), πως προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο

κοινό (4.36) και πως προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης (<4.33).

Αναφορικά με τις τουριστικές επιπτώσεις, οι επαγγελματίες τόσο του πολιτισμού όσο και του τουρισμού απάντησαν ότι το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό (<4.45), αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη (<4.00), ότι κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις στην πόλη (<4.00) και ότι οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό (<3.96).

Στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ απόψεων επαγγελματιών τουρισμού και πολιτισμού όπως αυτές εκφράζονται μέσω των απαντήσεων τους δεν βρέθηκαν. Τέλος, οι απόψεις των επαγγελματιών του τουρισμού και του πολιτισμού συγκλίνουν στη σημασία των πολιτιστικών επιπτώσεων καθώς και στις τρεις περιπτώσεις οι πολιτιστικές επιπτώσεις εμφανίζουν υψηλότερους μέσους όρους έναντι των τουριστικών επιπτώσεων.

Πίνακας 42: Μέσος όρος βαθμολογίας αντιλήψεων των επαγγελματιών του πολιτισμού και του τουρισμού για τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012

Μεταβλητές	Μέση βαθμολογία επαγγελματιών τουρισμού	Μέση επαγγελματιών πολιτισμού	Δείκτης σημαντικότητας διαφοράς επαγγελματιών τουρισμού / πολιτισμού
Πολιτιστικές επιπτώσεις			
Το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του σύγχρονου χορού στην Ελλάδα	4.72	4.55	0.423
Οι παραστάσεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	4.36	4.36	0.992
Τα σεμινάρια και οι διαλέξεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	3.45	4.26	0.081
Το φεστιβάλ προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης	4.54	4.33	0.475
Το φεστιβάλ προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες δικτύωσης και ενημέρωσης για τους επαγγελματίες του χώρου του σύγχρονου χορού	4.27	4.26	0.981
Το φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του	3.90	4.20	0.451

Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για τη δημιουργία και την συντήρηση πολιτιστικών χώρων	4.27	4.36	0.771
Το φεστιβάλ συμβάλει στην ανάπτυξη της τέχνης του χορού στην πόλη	4.36	4.25	0.771
Το φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά με τον χορό και συμβάλει στην ανάπτυξη του κοινού για το αυτό το είδος τέχνης	4.09	4.16	0.859
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση «γιορτής» στην πόλη	3.36	3.85	0.348
Το φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες συνάντησης και φέρνει τους κάτοικους της πόλης πιο κοντά μεταξύ τους	3.09	3.48	0.417
Το φεστιβάλ κάνει τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους	3.72	3.81	0.856
Τουριστικές επιπτώσεις			
Το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό	4.54	4.45	0.737
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη	4.00	4.25	0.557
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών σε όλο το Νομό	4.00	3.71	0.546
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη	3.63	3.95	0.523
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης	4.00	4.08	0.847
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις σε όλο το Νομό	3.72	3.25	0.388
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών της πόλης	3.81	3.68	0.768
Κατά την διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό	4.18	3.96	0.614

Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016

Ο Πίνακας 43 παρουσιάζει τις αντιλήψεις των επαγγελματιών του τουρισμού και του πολιτισμού για τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016 όπως αυτές προκύπτουν από την αντίστοιχη έρευνα

ερωτηματολογίων. Συγκεκριμένα, αναφορικά με τις πολιτιστικές επιπτώσεις, οι επαγγελματίες τόσο του πολιτισμού όσο και του τουρισμού δηλώνουν σε πολύ μεγάλο βαθμό ότι το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του σύγχρονου χορού στην Ελλάδα (<4.30), ότι προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό (<4.45) και ότι το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για τη δημιουργία και τη συντήρηση πολιτιστικών χώρων (4.24).

Αναφορικά με τις τουριστικές επιπτώσεις οι επαγγελματίες τόσο του πολιτισμού όσο και του τουρισμού απάντησαν ότι το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό (<4.27), ότι αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη (<4.01), και ότι κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις στην πόλη (<4.08).

Στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των απαντήσεων των επαγγελματιών τουρισμού και πολιτισμού δεν βρέθηκαν. Τέλος, γενικότερα, φαίνεται ότι οι επαγγελματίες του τουρισμού και του πολιτισμού συμφωνούν ότι οι πολιτιστικές επιπτώσεις φαίνεται να είναι ισχυρότερες εμφανίζοντας υψηλότερους μέσους όρους έναντι των τουριστικών επιπτώσεων.

Πίνακας 43: Μέσος όρος βαθμολογίας αντιλήψεων των επαγγελματιών του πολιτισμού και του τουρισμού για τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016

Μεταβλητές	Μέση βαθμολογία επαγγελματιών τουρισμού	Μέση επαγγελματιών πολιτισμού	Δείκτης σημαντικότητας διαφοράς επαγγελματιών τουρισμού / πολιτισμού
Πολιτιστικές επιπτώσεις			
Το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του σύγχρονου χορού στην Ελλάδα	4.50	4.30	0.463
Οι παραστάσεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	4.50	4.45	0.834
Τα σεμινάρια και οι διαλέξεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	3.87	4.12	0.341
Το φεστιβάλ προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης	4.37	4.11	0.328
Το φεστιβάλ προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες δικτύωσης και ενημέρωσης για τους επαγγελματίες του χώρου του σύγχρονου χορού	3.62	3.83	0.510

Το φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του	4.12	4.08	0.863
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για τη δημιουργία και την συντήρηση πολιτιστικών χώρων	4.25	4.24	0.981
Το φεστιβάλ συμβάλει στην ανάπτυξη της τέχνης του χορού στην πόλη	4.12	3.85	0.441
Το φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά με τον χορό και συμβάλει στην ανάπτυξη του κοινού για το αυτό το είδος τέχνης	4.37	4.09	0.394
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση «γιορτής» στην πόλη	3.50	3.67	0.671
Το φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες συνάντησης και φέρνει τους κάτοικους της πόλης πιο κοντά μεταξύ τους	3.42	3.50	0.824
Το φεστιβάλ κάνει τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους	4.37	3.91	0.140
Τουριστικές επιπτώσεις			
Το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό	4.50	4.27	0.478
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη	4.37	4.01	0.278
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών σε όλο το Νομό	4.12	3.59	0.174
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη	4.00	3.70	0.365
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης	4.12	4.08	0.875
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις σε όλο το Νομό	3.87	3.38	0.163
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών της πόλης	4.25	3.39	0.017
Κατά την διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό	4.12	4.01	0.722

Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας 2016

Ο Πίνακας 44 παρουσιάζει τις απαντήσεις των επαγγελματιών του τουρισμού και του πολιτισμού για τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις του Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016 όπως προκύπτει από την αντίστοιχη έρευνα ερωτηματολογίων. Συγκεκριμένα, αναφορικά με τις πολιτιστικές επιπτώσεις οι επαγγελματίες τόσο του πολιτισμού όσο και του τουρισμού δηλώνουν σε πολύ μεγάλο βαθμό πως το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του κινηματογράφου στην Ελλάδα (<4.15), ότι προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό (<4.15) και ότι το φεστιβάλ προσφέρει στους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης (<4.01).

Αναφορικά με τις τουριστικές επιπτώσεις, οι επαγγελματίες τόσο του πολιτισμού όσο και του τουρισμού απάντησαν ότι το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό (<4.08), ότι κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις στην πόλη (<4.25) και ότι κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη (<3.98).

Στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των απαντήσεων των επαγγελματιών τουρισμού και πολιτισμού δεν βρέθηκαν. Τέλος, γενικότερα, φαίνεται πως οι επαγγελματίες του τουρισμού και του πολιτισμού συμφωνούν ότι οι πολιτιστικές επιπτώσεις είναι ισχυρότερες εμφανίζοντας υψηλότερους μέσους όρους έναντι των τουριστικών επιπτώσεων.

Πίνακας 44: Μέσος όρος βαθμολογίας αντιλήψεων των επαγγελματιών του πολιτισμού και του τουρισμού για τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις του Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016

Μεταβλητές	Μέση βαθμολογία επαγγελματιών τουρισμού	Μέση επαγγελματιών πολιτισμού	Δείκτης σημαντικότητας διαφοράς επαγγελματιών τουρισμού / πολιτισμού
Πολιτιστικές επιπτώσεις			
Το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του κινηματογράφου στην Ελλάδα	4.66	4.15	0.236
Οι παραστάσεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	4.33	4.15	0.575
Τα σεμινάρια και οι διαλέξεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	3.16	3.83	0.068

Το φεστιβάλ προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης	4.60	4.01	0.246
Το φεστιβάλ προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες δικτύωσης και ενημέρωσης για τους επαγγελματίες του χώρου του κινηματογράφου	4.16	3.88	0.538
Το φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του	4.00	3.83	0.666
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για τη δημιουργία και την συντήρηση πολιτιστικών χώρων	4.50	3.93	0.166
Το φεστιβάλ συμβάλει στην ανάπτυξη της τέχνης του κινηματογράφου στην πόλη	4.00	3.74	0.562
Το φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά με τον χορό και συμβάλει στην ανάπτυξη του κοινού για το αυτό το είδος τέχνης	4.16	3.73	0.294
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση «γιορτής» στην πόλη	4.16	3.95	0.602
Το φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες συνάντησης και φέρνει τους κάτοικους της πόλης πιο κοντά μεταξύ τους	3.50	3.41	0.830
Το φεστιβάλ κάνει τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους	4.33	3.72	0.085
Τουριστικές επιπτώσεις			
Το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό	4.66	4.08	0.085
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη	4.00	3.86	0.728
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών σε όλο το Νομό	4.00	3.38	0.129
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη	4.16	3.98	0.615
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης	4.50	4.25	0.442

Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις σε όλο το Νομό	3.83	3.50	0.405
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών της πόλης	3.83	3.80	0.934
Κατά την διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό	3.66	3.76	0.774

7.4.6 Διαφοροποιήσεις των πολιτιστικών και τουριστικών επιπτώσεων σε σχέση με τα δημογραφικά στοιχεία

Στη συνέχεια, αναλύσεις διασποράς ANOVA διεξήχθησαν, για να διερευνηθεί εάν οι απαντήσεις των ερωτηθέντων αναφορικά με τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ διαφοροποιούνται με βάση τα δημογραφικά τους στοιχεία και ειδικότερα, σε σχέση με την ηλικία, το φύλο, το μορφωτικό επίπεδο και τον τόπο διαμονής τους. Για το σκοπό αυτό διεξήχθη έλεγχος στοιχείων του συνόλου του δείγματος δηλαδή όλων των ερωτηθέντων των τριών περιπτώσεων της έρευνας ερωτηματολογίων.

Ηλικία

Κατόπιν ελέγχου των δημογραφικών στοιχείων μέσω της ανάλυσης διασποράς (ANOVA), όπου το sig. είναι μικρότερο του $\alpha = 0.05$ (Πίνακας ANOVA) συμπεραίνουμε πως οι απαντήσεις διαφοροποιούνται σημαντικά στατιστικά ανάλογα με την ηλικία. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων που παρουσιάζονται στον Πίνακα 45 παρατηρούνται οι εξής διαφοροποιήσεις:

- Ερώτηση 4. Σε σχέση με τις άλλες ομάδες ηλικιών, οι ηλικιακές ομάδες κάτω των 18, και άνω των 41 ετών, απάντησαν εξαιρετικά θετικά πως «Τα σεμινάρια και οι διαλέξεις που διοργανώνει το φεστιβάλ προσφέρουν σημαντικές εκπαιδευτικές εμπειρίες στο κοινό»
- Ερώτηση 6. Σε σχέση με τις άλλες ομάδες ηλικιών, οι ηλικιακές ομάδες κάτω των 18, και άνω των 41 ετών, απάντησαν εξαιρετικά θετικά πως «Το φεστιβάλ προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες δικτύωσης και ενημέρωσης για τους επαγγελματίες του χώρου του σύγχρονου χορού».
- Ερώτηση 7. Σε σχέση με τις άλλες ομάδες ηλικιών, οι ηλικιακές ομάδες κάτω των 18, και άνω των 60 ετών, απάντησαν εξαιρετικά θετικά πως «Το φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του»

- Ερώτηση 9. Όσο αυξάνεται η ηλικία των ερωτώμενων (έως τα 60 έτη) τόσο μεγαλύτερη είναι και η συμφωνία με την πρόταση πως «Το φεστιβάλ συμβάλλει στην ανάπτυξη της τέχνης τους χορού και του κινηματογράφου».
- Ερώτηση 11. Όσο αυξάνεται η ηλικία των ερωτώμενων (έως τα 60 έτη) τόσο μεγαλύτερη είναι και η συμφωνία τους με την πρόταση πως «Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση γιορτής στην πόλη».
- Ερώτηση 13. Όσο αυξάνεται η ηλικία των ερωτώμενων (έως τα 60 έτη) τόσο μεγαλύτερη είναι και η συμφωνία τους με την πρόταση «Το φεστιβάλ συμβάλλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης προς τα έξω και της προσθέτει αξία ως τουριστικό προορισμό».
- Ερώτηση 17. Όσο αυξάνεται η ηλικία των ερωτώμενων τόσο μεγαλύτερη είναι και η συμφωνία τους με την πρόταση πως «Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη».
- Ερώτηση 19. Όσο αυξάνεται η ηλικία των ερωτώμενων τόσο μεγαλύτερη είναι και η συμφωνία τους με την πρόταση πως «Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις σε όλο το Νομό».
- Ερώτηση 20. Όσο αυξάνεται η ηλικία των ερωτώμενων τόσο μεγαλύτερη είναι και η συμφωνία τους με την πρόταση πως «Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών της πόλης».

Πίνακας 45: Συσχετίσεις ηλικίας όλων των ερωτηθέντων

		N	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση	Δείκτης συσχέτισης
Ερ.4	Κάτω των 18	3	4.6667	.57735	
	18-25	26	3.8846	.71144	
	26-40	170	3.8000	.81843	0.006
	41-60	92	4.1413	.76434	
	Άνω των 60	14	4.1429	.86444	
	Σύνολο	305	3.9344	.80844	
Ερ.6	Κάτω των 18	3	4.3333	.57735	
	18-25	26	3.7308	.91903	
	26-40	171	3.8421	.87695	0.033
	41-60	93	4.1183	.81893	
	Άνω των 60	14	4.2857	.82542	
	Σύνολο	307	3.9414	.86875	
Ερ.7	Κάτω των 18	3	4.6667	.57735	
	18-25	26	4.2692	.82741	
	26-40	170	4.0118	.79932	0.028
	41-60	92	4.2174	.67655	
	Άνω των 60	14	4.5000	.65044	
	Σύνολο	305	4.1246	.76791	
Ερ.9	Κάτω των 18	4	4.5000	.57735	
	18-25	50	3.5400	1.14660	
	26-40	285	3.7789	1.16443	0.036

	41-60	134	4.0597	1.05318	
	Άνω των 60	20	3.8500	1.66307	
	Σύνολο	493	3.8398	1.16202	
Ερ.11	Κάτω των 18	4	3.7500	.95743	
	18-25	50	3.6400	1.42514	
	26-40	285	3.6772	1.28959	0.018
	41-60	135	4.0593	.98316	
	Άνω των 60	20	4.2000	1.15166	
	Σύνολο	494	3.7996	1.23107	
Ερ.13	Κάτω των 18	4	4.0000	.00000	
	18-25	50	3.2400	1.66059	
	26-40	282	3.8191	1.19277	0.000
	41-60	134	4.1194	.92618	
	Άνω των 60	20	3.8000	1.23969	
	Σύνολο	490	3.8429	1.20233	
Ερ.17	Κάτω των 18	3	4.0000	1.00000	
	18-25	25	3.4400	.65064	
	26-40	171	3.5263	1.01353	0.008
	41-60	93	3.8602	.87962	
	Άνω των 60	14	4.0714	.99725	
	Σύνολο	306	3.6503	.96085	
Ερ.19	Κάτω των 18	4	3.7500	.95743	
	18-25	50	2.7800	1.58166	
	26-40	290	3.3931	1.20722	0.018
	41-60	136	3.4632	1.22872	
	Άνω των 60	20	3.7000	.92338	
	Σύνολο	500	3.3660	1.25666	
Ερ.20	Κάτω των 18	3	4.0000	1.00000	
	18-25	25	3.4400	.65064	
	26-40	171	3.5263	1.01353	0.020
	41-60	93	3.8602	.87962	
	Άνω των 60	14	4.0714	.99725	
	Σύνολο	306	3.6503	.96085	

Φύλο

Κατόπιν ελέγχου των δημογραφικών στοιχείων μέσω της ανάλυσης διασποράς (ANOVA), όπου το sig. είναι μικρότερο του $\alpha = 0.05$ (Πίνακας ANOVA) συμπεραίνουμε πως κάποιες απαντήσεις διαφοροποιούνται σημαντικά στατιστικά σύμφωνα με το φύλο. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων που παρουσιάζονται στον Πίνακα 46 παρατηρούνται οι εξής διαφοροποιήσεις:

- Ερώτηση 2. Σε σχέση με τους άνδρες, οι γυναίκες απάντησαν θετικότερα ότι «Το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του κινηματογράφου στην Ελλάδα».
- Ερώτηση 3. Σε σχέση με τους άνδρες, οι γυναίκες απάντησαν θετικότερα ότι «Οι παραστάσεις του φεστιβάλ προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό».

- Ερώτηση 4. Σε σχέση με τους άνδρες, οι γυναίκες απάντησαν θετικότερα ότι «Τα σεμινάρια και οι διαλέξεις που διοργανώνει το φεστιβάλ προσφέρουν σημαντικές εκπαιδευτικές εμπειρίες στο κοινό».
- Ερώτηση 10. Σε σχέση με τους άνδρες, οι γυναίκες απάντησαν θετικότερα ότι «Το φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της Καλαμάτας πιο κοντά με τον σύγχρονο χορό και συμβάλει στην ανάπτυξη τοπικού κοινού».
- Ερώτηση 12. Σε σχέση με τους άνδρες, οι γυναίκες απάντησαν θετικότερα ότι «Το φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες συνάντησης και φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά μεταξύ τους».
- Ερώτηση 20. Σε σχέση με τις γυναίκες, οι άνδρες απάντησαν θετικότερα ότι «Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών της πόλης» έναντι των γυναικών.

Πίνακας 46: Συσχετίσεις φύλου όλων των ερωτηθέντων

		N	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση	Δείκτης συσχέτισης
Ερ.2	Άνδρας	179	4.2402	1.02407	
	Γυναίκα	314	4.4236	.67985	0.018
	Σύνολο	493	4.3570	.82537	
Ερ.3	Άνδρας	116	4.2414	.76466	
	Γυναίκα	190	4.4053	.66585	0.049
	Σύνολο	306	4.3431	.70820	
Ερ.4	Άνδρας	116	3.8103	.86390	
	Γυναίκα	189	4.0106	.76485	0.036
	Σύνολο	305	3.9344	.80844	
Ερ.10	Άνδρας	115	3.8696	.91308	
	Γυναίκα	191	4.1047	.83950	0.022
	Σύνολο	306	4.0163	.87388	
Ερ.12	Άνδρας	116	3.3707	.91870	
	Γυναίκα	190	3.5947	.83506	0.029
	Σύνολο	306	3.5098	.87304	
Ερ.10	Άνδρας	115	3.8696	.91308	
	Γυναίκα	191	4.1047	.83950	0.022
	Σύνολο	306	4.0163	.87388	
Ερ.12	Άνδρας	116	3.3707	.91870	
	Γυναίκα	190	3.5947	.83506	0.029
	Σύνολο	306	3.5098	.87304	
Ερ.20	Άνδρας	179	3.7095	1.12902	
	Γυναίκα	314	3.4459	1.20910	0.017
	Σύνολο	493	3.5416	1.18630	

Ο Πίνακας 47 και το Διάγραμμα 7.13 παρουσιάζουν τις συχνότητες και τα ποσοστά των απαντήσεων τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών αναφορικά με τα κίνητρα επίσκεψης των δυο φεστιβάλ που ερευνώνται και στις τρεις έρευνες ερωτηματολογίων. Συγκεκριμένα, το μεγαλύτερο ποσοστό των ανδρών απάντησαν ότι το βασικό που κίνητρο επίσκεψης ήταν η συμμετοχή τους σε παραστάσεις ή σε σεμινάρια (26.2%) και ακολούθως η φήμη του φεστιβάλ (23.4%), ενώ για το μεγαλύτερο μέρος των γυναικών ο βασικός λόγος ήταν η ποιότητα των προτεινόμενων παραστάσεων (ή η επιλογή των παραστάσεων) (30%) και ακολούθως η φήμη του φεστιβάλ(23.4%).

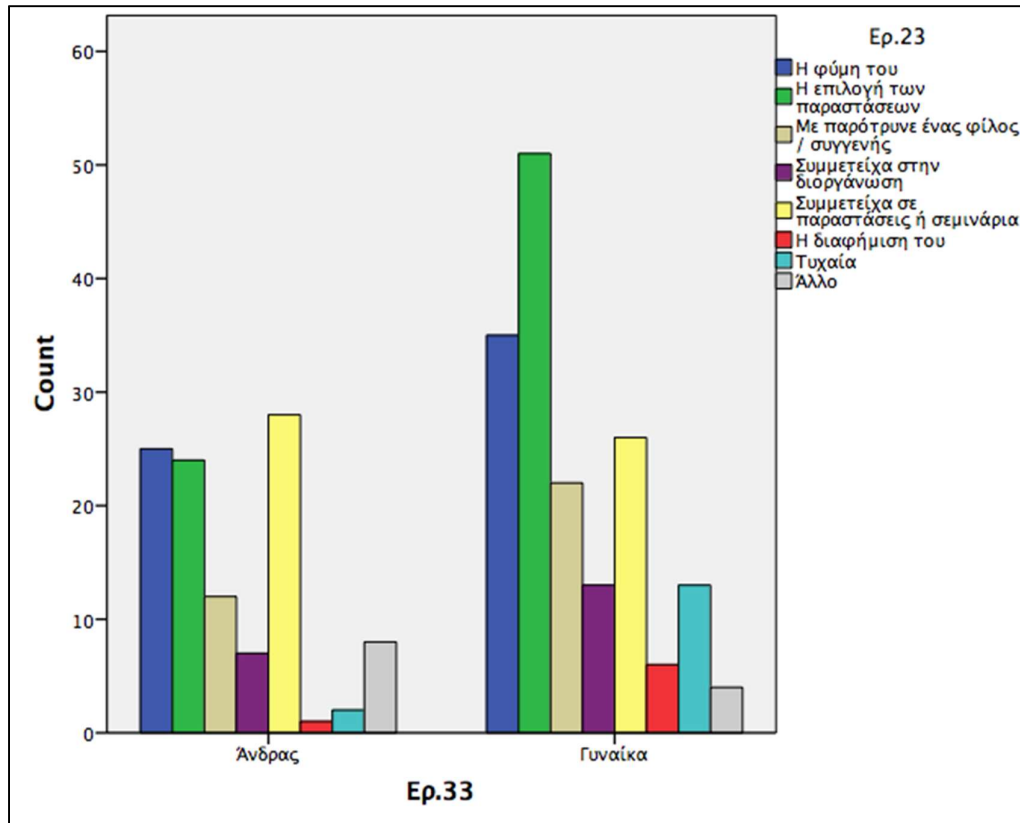
Πίνακας 47: Συσχετίσεις κίνητρων επίσκεψης των φεστιβάλ ανάλογα με το φύλο

		Ερ.33		Total	
		Άνδρας	Γυναίκα		
Ερ.23	Η φήμη του	Count	25	35	60
		%	23.4%	20.6%	21.7%
	Η επιλογή των παραστάσεων	Count	24	51	75
		%	22.4%	30.0%	27.1%
	Με παρότρυνε ένας φίλος / συγγενής	Count	12	22	34
		%	11.2%	12.9%	12.3%
	Συμμετείχα στην διοργάνωση	Count	7	13	20
		%	6.5%	7.6%	7.2%
	Συμμετείχα σε παραστάσεις ή σεμινάρια	Count	28	26	54
		%	26.2%	15.3%	19.5%
	Η διαφήμιση του	Count	1	6	7
		%	0.9%	3.5%	2.5%
	Τυχαία	Count	2	13	15
		%	1.9%	7.6%	5.4%
	Άλλο	Count	8	4	12
		%	7.5%	2.4%	4.3%
	Total	Count	107	170	277
		%	100.0%	100.0%	100.0%

Ακόμα, χρησιμοποιώντας τον έλεγχο ανεξαρτησίας χ^2 (Chi square test) βρέθηκε πως το φύλο των ερωτηθέντων σχετίζεται σημαντικά στατιστικά με τον βασικό κίνητρο επίσκεψης των ερωτηθέντων (sig.= 0.028).

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	15.655	7	.028
Likelihood Ratio	16.384	7	.022
Linear-by-Linear Association	.483	1	.487
N of Valid Cases	277		

Διάγραμμα 41: Συσχετίσεις κίνητρων επίσκεψης στα φεστιβάλ ανάλογα με το φύλο

Λοιπά δημογραφικά στοιχεία

Τα υπόλοιπα δημογραφικά στοιχεία όπως το μορφωτικό επίπεδο, ο τόπος διαμονής, η επαγγελματική κατάσταση και ο κλάδος εργασίας δεν εμφάνισαν καμία στατιστικά σημαντική συσχέτιση.

7.4.7 Διερευνητική παραγοντική ανάλυση (Factor analysis)

Μια από τις μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν για την ανάλυση των αποτελεσμάτων ήταν μέθοδος της διερευνητικής παραγοντικής ανάλυσης (exploratory factor analysis). Η παραγοντική ανάλυση είναι ένα είδος στατιστικής ανάλυσης που

επιτρέπει την εξέταση των πιθανών σχέσεων μεταξύ μιας σειράς μεταβλητών καθώς και διευκολύνει την αξιολόγηση των αιτίων που διέπουν αυτές τις σχέσεις (Malhotra & Bricks, 2006, σελ. 571). Συνεπώς, η παραγοντική ανάλυση είναι μια διαδικασία που χρησιμοποιηθούν οι ερευνητές για να οργανώσουν καλύτερα τα δεδομένα τους ή να δημιουργήσουν νέους παράγοντες και μεταβλητές που περιγράφουν τις σχέσεις μεταξύ των μεταβλητών αυτών περισσότερο συνοπτικά και ουσιαστικά. Η παραγοντική ανάλυση χρησιμοποιήθηκε στις 20 ερωτήσεις που οι απαντήσεις τους είχαν την μορφή της κλίμακας Likert 5 διαβαθμίσεων (με το 1 να αντιστοιχεί στο «Διαφωνώ πολύ και» το 5 στο «Συμφωνώ πολύ») και εξέταζαν τις στάσεις και τις απόψεις των ερωτηθέντων σχετικά με τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ στις πόλεις της Καλαμάτας και της Δράμας. Η παραγοντική ανάλυση συνέβαλε στο να διερευνηθεί αν μπορούν να σχηματιστούν νέες μεταβλητές οι οποίες να περιγράφουν συνοπτικότερα και περισσότερο στοχευμένα τον πολιτιστικό και τουριστικό αντίκτυπο των φεστιβάλ στην πόλη. Σε αυτό το πλαίσιο, τρεις παραγοντικές αναλύσεις διεξήχθησαν για τα τρία φεστιβάλ για τα οποία συγκεντρώθηκαν ξεχωριστά δεδομένα και ειδικότερα: α) για το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012, β) για το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016 και γ) για το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας 2016.

Στο πλαίσιο της παραγοντικής ανάλυσης διεξήχθη το τεστ Kaiser-Meyer-Olkin (KMO), στο οποίο ο δείκτης που χρησιμοποιείται εξετάζει την καταλληλότητα των δεδομένων της παραγοντικής ανάλυσης. Όταν εμφανίζονται δείκτες με υψηλές τιμές όπως μεταξύ 0,5 και 1,0 σημαίνει ότι η παραγοντική ανάλυση είναι ενώ όταν εμφανίζονται δείκτες με τιμές κάτω του 0,5 σημαίνει ότι η παραγοντική ανάλυση δεν είναι κατάλληλη (Malhotra & Bricks, 2006:2003).

Επίσης, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος Principal Component Analysis (PCA) η οποία είναι από τις πιο διαδεδομένες μεθόδους συμπίεσης δεδομένων όταν διεξάγεται η παραγοντική ανάλυση. Στην μέθοδο PCA πρωταρχική μέριμνα είναι να προσδιοριστεί ο ελάχιστος αριθμός παραγόντων που μπορούν να αντιπροσωπεύουν τη μέγιστη διακύμανση των δεδομένων (Malhotra & Bricks, 2006:578). Τέλος, στοχεύοντας να γίνουν τα αποτελέσματα πιο ερμηνεύσιμα, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος περιστροφής παραγόντων Varimax, η οποία προσπαθεί να ελαχιστοποιήσει τον αριθμό των μεταβλητών που έχουν μεγάλες επιβαρύνσεις για κάθε παράγοντα (Τσαούσης, 2008).

Η συνοχή των νέων παραγόντων που προέκυψαν από την παραγοντική ανάλυση εξετάστηκε με τον δείκτη Cronbach A, ο οποίος αυξάνεται όσο αυξάνονται οι συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών (Χαλικιάς & Σαμαντά, 2016). Με άλλα λόγια, όσο πιο υψηλός είναι ο δείκτης τόσο μεγαλύτερη είναι η συνοχή των παραγόντων που δημιουργήθηκαν από την παραγοντική ανάλυση. Σε γενικές γραμμές, όταν ο δείκτης

είναι μεγαλύτερος από 0,7 η αξιοπιστία της παραγοντικής ανάλυσης είναι πολύ καλή (Χαλικιάς & Σαμαντά, 2016).

Συνεπώς, η ανάλυση με τον δείκτη Cronbach A πραγματοποιήθηκε για κάθε μεταβλητή που προέκυψε από τις τρεις παραγοντικές αναλύσεις που διεξήχθησαν στα τρία διαφορετικά δείγματα της έρευνας ερωτηματολογίων, ήτοι: 1) στο δείγμα των ερωτηθέντων του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012, 2) στο δείγμα των ερωτηθέντων του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016 και 3) στο δείγμα των ερωτηθέντων του Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016.

Παραγοντική ανάλυση για το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012

Καταρχάς, ο Πίνακας 48 δείχνει τον μέσο όρο και την τυπική απόκλιση στις ερωτήσεις που είχαν την μορφή της κλίμακας Likert 5 διαβαθμίσεων στις οποίες διεξήχθη και η παραγοντική ανάλυση:

Πίνακας 48: Μέσος όρος βαθμολογίας μεταβλητών, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012

Ερώτηση	N	Μικρότερη τιμή	Μέγιστη τιμή	Μέσος	Τυπική Απόκλιση
Το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του σύγχρονου χορού στην Ελλάδα	187	,00	5,00	4,3316	,90828
Οι παραστάσεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	187	,00	5,00	3,7754	1,59058
Τα σεμινάρια και οι διαλέξεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	187	,00	5,00	4,0749	1,09974
Το φεστιβάλ προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης	187	,00	5,00	3,9626	1,20201
Το φεστιβάλ προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες δικτύωσης και ενημέρωσης για τους επαγγελματίες του χώρου του σύγχρονου χορού	187	,00	5,00	4,0053	1,14299
Το φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του	187	,00	5,00	4,1604	1,14813
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για τη δημιουργία και την συντήρηση πολιτιστικών χώρων	187	,00	5,00	3,8396	1,45393

«Οι πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις των διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ στην πόλη: μια συγκριτική προσέγγιση»

Το φεστιβάλ συμβάλει στην ανάπτυξη της τέχνης του χορού στην πόλη	187	,00	5,00	4,1016	1,12420
Το φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά με τον χορό και συμβάλει στην ανάπτυξη του κοινού για το αυτό το είδος τέχνης	187	,00	5,00	3,6203	1,51701
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση «γιορτής» στην πόλη	187	,00	5,00	3,3048	1,46945
Το φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες συνάντησης και φέρνει τους κάτοικους της πόλης πιο κοντά μεταξύ τους	187	,00	5,00	3,6203	1,63635
Το φεστιβάλ κάνει τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους	187	,00	5,00	4,4385	,88001
Το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό	187	,00	5,00	4,1016	1,22490
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη	187	,00	5,00	3,4385	1,48114
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών σε όλο το Νομό	187	,00	5,00	3,4866	1,52174
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη	187	,00	5,00	3,8770	1,26612
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης	187	,00	5,00	3,0481	1,61073
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις σε όλο το Νομό	187	,00	5,00	3,3636	1,46880
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών της πόλης	187	,00	5,00	3,7754	1,26696
Κατά την διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό	187	1,00	5,00	2,5615	1,32398

Στον παραπάνω πίνακα παρατηρείται ότι οι εντυπώσεις των ερωτηθέντων σχετικά με τις πολιτιστικές επιπτώσεις του φεστιβάλ στην πόλη είναι ιδιαίτερα θετικές σε σχέση με τις τουριστικές επιπτώσεις του φεστιβάλ στην πόλη.

Κατόπιν, χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό τεστ των Kaiser Meyer Olkin (ΚΜΟ) το οποίο εξετάζει αν τα δεδομένα είναι κατάλληλα για παραγοντική ανάλυση. Τα αποτελέσματα έδειξαν υψηλό βαθμό αξιοπιστίας, δεδομένου ότι ο δείκτης ήταν 0,895, Sig.,000 (Πίνακας 49). Όταν ο δείκτης είναι μεγαλύτερος από 0,5 τότε ενδείκνυται η χρήση της παραγοντικής ανάλυσης (Malhotra & Bricks, 2003: 2006).

Πίνακας 49: ΚΜΟ and Bartlett's Test, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,898
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	1837,634
	df	190
	Sig.	,000
a. Φεστιβάλ = Καλαμάτα 2012		

Η παραγοντική ανάλυση για το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 υπέδειξε ότι 4 παράγοντες από τους είκοσι, μπορούν να περιγράψουν το 60,9 % της συνολικής διακύμανσης των μεταβλητών (βλέπε Πίνακα 50 και Διάγραμμα 42). Αυτό σημαίνει ότι σε τέσσερις νέους παράγοντες μπορούν να «φορτίσουν» (load) οι άλλες μεταβλητές του ερωτηματολογίου, δηλαδή να αντιπροσωπεύσουν τις υπόλοιπες μεταβλητές.

Πίνακας 50: Παράγοντες ερμηνείας διακύμανσης, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012

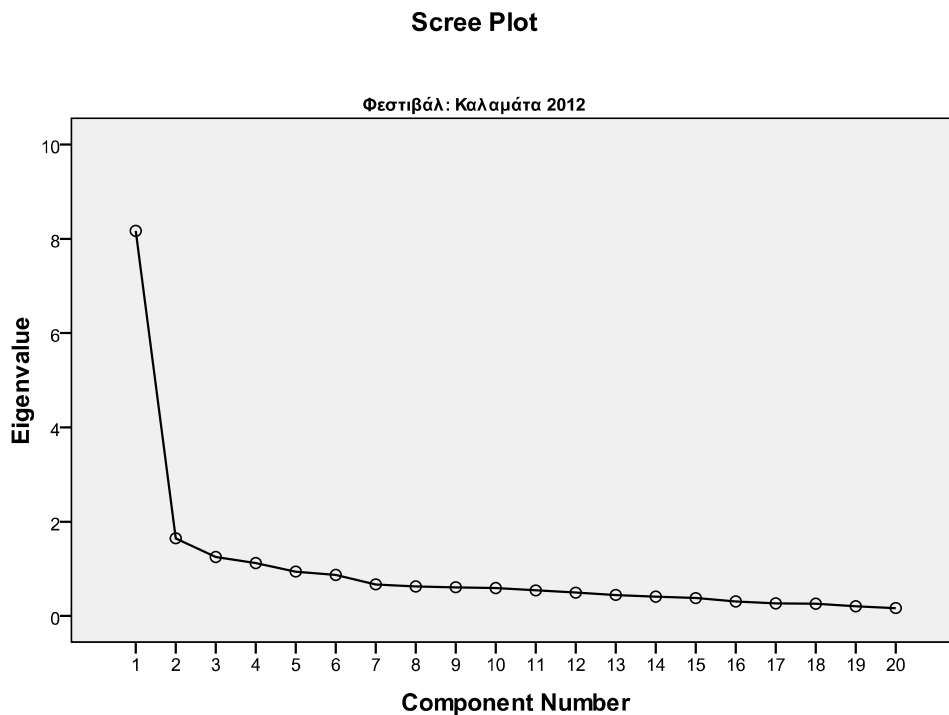
Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	8,169	40,844	40,844	8,169	40,844	40,844	3,488	17,442	17,442
2	1,648	8,242	49,087	1,648	8,242	49,087	3,147	15,733	33,175
3	1,253	6,264	55,351	1,253	6,264	55,351	2,899	14,493	47,668
4	1,122	5,611	60,962	1,122	5,611	60,962	2,659	13,294	60,962
5	,942	4,712	65,674						
6	,873	4,365	70,039						
7	,670	3,352	73,391						

8	,625	3,127	76,518						
9	,610	3,049	79,567						
10	,592	2,959	82,526						
11	,544	2,718	85,245						
12	,496	2,478	87,722						
13	,447	2,237	89,959						
14	,412	2,060	92,019						
15	,380	1,901	93,919						
16	,311	1,553	95,473						
17	,268	1,342	96,815						
18	,262	1,311	98,126						
19	,206	1,032	99,158						
20	,168	,842	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. Φεστιβάλ = Καλαμάτα 2012

Διάγραμμα 42: Scree plot, Παράγοντες ερμηνείας διακύμανσης, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012

Τα βασικά αποτελέσματα της παραγοντικής ανάλυσης παρουσιάζονται στον Πίνακα 51. Οι τέσσερις παράγοντες στους οποίους μπορούν να «φορτίσουν» (load) οι 20 μεταβλητές κατηγοριοποιούνται ως εξής:

1. Η συμβολή του φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης,
2. Η συμβολή του φεστιβάλ στη διάδοση της τέχνης και την προβολή καλλιτεχνών,
3. Η συμβολή του φεστιβάλ στην ανάδειξη της πόλης και προώθησης του προορισμού
4. Η συμβολή του φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη της πόλης.

Στον Πίνακα 51 επίσης παρουσιάζονται οι μεταβλητές που επηρεάζουν τους συγκεκριμένους παράγοντες. Συγκεκριμένα, τον παράγοντα «Η συμβολή του φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης» επηρεάζουν πέντε μεταβλητές, ήτοι: 1) το φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του, 2) το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για τη δημιουργία και την συντήρηση πολιτιστικών χώρων, 3) το φεστιβάλ συμβάλει στην ανάπτυξη της τέχνης του χορού στην πόλη, 4) το φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες συνάντησης και φέρνει τους κάτοικους της πόλης πιο κοντά μεταξύ τους και 5) το φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά με τον χορό και συμβάλει στην ανάπτυξη του κοινού για το αυτό το είδος τέχνης. Το ίδιο ισχύει και για τους άλλους τρεις παράγοντες.

Έπειτα, τον παράγοντα «Η συμβολή του φεστιβάλ στη διάδοση της τέχνης και την προβολή καλλιτεχνών» επηρεάζουν οι εξής πέντε μεταβλητές : 1) το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του σύγχρονου χορού στην Ελλάδα, 2) οι παραστάσεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό, 3) τα σεμινάρια και οι διαλέξεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό, 4) το φεστιβάλ προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης και 5) το φεστιβάλ προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες δικτύωσης και ενημέρωσης για τους επαγγελματίες του χώρου του σύγχρονου χορού.

Έπειτα τον παράγοντα «Η συμβολή του φεστιβάλ στην ανάδειξη της πόλης και προώθησης του προορισμού» επηρεάζουν οι εξής πέντε μεταβλητές: 1) κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση «γιορτής» στην πόλη, 2) το φεστιβάλ κάνει τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους, 3) το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό, 4) κατά την διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό, 5) το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών της πόλης.

Τέλος, τον παράγοντα «Η συμβολή του φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη της πόλης» τον επηρεάζουν οι εξής πέντε παράγοντες 1) το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη, 2) το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών σε όλο το Νομό, 3) κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη, 4) κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης, 5) κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις σε όλο το Νομό.

Συνοψίζοντας, είναι σημαντικό και θετικό να αναφερθεί το γεγονός ότι ο κάθε παράγοντας επηρεάζεται από πέντε μεταβλητές, προσφέροντας έτσι μια ισορροπία στην ανάλυση. Τέλος, στην τελευταία στήλη παρουσιάζεται ο δείκτης Cronbach A του κάθε παράγοντα. Όταν ο δείκτης είναι μεγαλύτερος από 0,7 τότε υπάρχει συνοχή μεταξύ των μεταβλητών του (Malhotra and Bricks, 2006), κάτι το οποίο παρατηρείται και στην συγκεκριμένη ανάλυση.

Πίνακας 51: Αποτελέσματα παραγοντικής ανάλυσης, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012

Παράγοντες	Factor Loading	Variance	Cronbach Alpha
1. Η συμβολή του φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης		40,8%	0,795
Το φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του	,711		
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για τη δημιουργία και την συντήρηση πολιτιστικών χώρων	,723		
Το φεστιβάλ συμβάλει στην ανάπτυξη της τέχνης του χορού στην πόλη	,572		
Το φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες συνάντησης και φέρνει τους κάτοικους της πόλης πιο κοντά μεταξύ τους	,504		
Το φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά με τον χορό και συμβάλει στην ανάπτυξη του κοινού για το αυτό το είδος τέχνης	,487		
2. Η συμβολή του φεστιβάλ στη διάδοση της τέχνης και την προβολή καλλιτεχνών		8,24%	0,753
Το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του σύγχρονου χορού στην Ελλάδα	,633		
Οι παραστάσεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	,765		

Τα σεμινάρια και οι διαλέξεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	,373		
Το φεστιβάλ προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης	,648		
Το φεστιβάλ προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες δικτύωσης και ενημέρωσης για τους επαγγελματίες του χώρου του σύγχρονου χορού	,613		
3. Η συμβολή του φεστιβάλ στην ανάδειξη της πόλης και προώθησης του προορισμού		6,2%	0,778
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση «γιορτής» στην πόλη	,444		
Το φεστιβάλ κάνει τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους	,431		
Το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό	,540		
Κατά την διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό	,681		
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών της πόλης	,371		
4. Η συμβολή του φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη της πόλης.		5,6%	0,835
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη	,483		
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών σε όλο το Νομό	,526		
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη	,743		
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης	,737		
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις σε όλο το Νομό	,419		

Παραγοντική ανάλυση για το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016

Σε αυτή την ενότητα παρουσιάζεται η παραγοντική ανάλυση για το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016. Ομοίως με την προηγούμενη ενότητα, ο Πίνακας 52 απεικονίζει τον μέσο όρο και την τυπική απόκλιση για κάθε μεταβλητή:

Πίνακας 52: Μέσος όρος βαθμολογίας και τυπική απόκλιση ανά μεταβλητή, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016

	N	Μικρότερη τιμή	Μέγιστη τιμή	Μέσος	Τυπική Απόκλιση
Το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του σύγχρονου χορού στην Ελλάδα	177	1,00	5,00	4,3955	,72424
Οι παραστάσεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	177	1,00	5,00	4,4576	,66543
Τα σεμινάρια και οι διαλέξεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	176	2,00	5,00	4,0227	,77056
Το φεστιβάλ προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης	185	1,00	5,00	4,1297	,80382
Το φεστιβάλ προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες δικτύωσης και ενημέρωσης για τους επαγγελματίες του χώρου του σύγχρονου χορού	178	1,00	5,00	3,8820	,83200
Το φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του	178	1,00	5,00	4,1742	,70351
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για τη δημιουργία και την συντήρηση πολιτιστικών χώρων	178	1,00	5,00	4,1854	,92938
Το φεστιβάλ συμβάλει στην ανάπτυξη της τέχνης του χορού στην πόλη	178	1,00	5,00	3,8427	,91317
Το φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά με τον χορό και συμβάλει στην ανάπτυξη του κοινού για το αυτό το είδος τέχνης	177	1,00	5,00	4,1186	,81362
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση «γιορτής» στην πόλη	178	1,00	5,00	3,7753	1,04425
Το φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες συνάντησης και φέρνει τους κάτοικους της πόλης πιο κοντά μεταξύ τους	176	1,00	5,00	3,5114	,87498
Το φεστιβάλ κάνει τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους	176	1,00	5,00	4,0227	,79250
Το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό	178	1,00	5,00	4,3483	,79690

Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη	177	1,00	5,00	4,1243	,84364
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών σε όλο το Νομό	177	1,00	5,00	3,7175	1,00531
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη	178	1,00	5,00	3,7416	,86394
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης	177	1,00	5,00	4,0056	,74998
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις σε όλο το Νομό	185	1,00	5,00	3,5676	,95384
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών της πόλης	177	1,00	5,00	3,5424	,98838
Κατά την διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό	177	1,00	5,00	4,0226	,79740

Στον παραπάνω πίνακα παρατηρείται (όπως και το 2012) ότι οι εντυπώσεις των ερωτηθέντων σχετικά με τις πολιτιστικές επιπτώσεις του φεστιβάλ στην πόλη είναι ιδιαίτερα θετικές σε σχέση με τις τουριστικές επιπτώσεις του φεστιβάλ στην πόλη.

Στον παραπάνω πίνακα παρατηρείται ότι οι απαντήσεις των συμμετεχόντων παρουσίασαν υψηλό βαθμό συμφωνίας για τις θετικές πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις του φεστιβάλ στην πόλη. Ενδεικτικό είναι ότι οι απαντήσεις παρουσιάζουν μικρή διαφοροποίηση από αυτές του 2012 αλλά με τους ερωτηθέντες να παρουσιάζουν ισχυρότερη πεποίθηση ότι το φεστιβάλ συμβάλει θετικά και στην τουριστική ανάπτυξη της Καλαμάτας.

Παράλληλα, το KMO and Bartlett's Test έδειξε ακόμα πιο υψηλή καταλληλότητα της παραγοντικής ανάλυσης με τον δείκτη (KMO) να είναι 0,923 (έναντι 0,895 το 2012) με Sig.,000 (βλέπε Πίνακα 53).

Πίνακας 53: KMO and Bartlett's Test, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,923
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	1948,194
	df	190
	Sig.	,000
a. Φεστιβάλ = Καλαμάτα 2016		

Σε αυτή την περίπτωση, τρεις από τους παράγοντες –και όχι τέσσερις- ερμηνεύουν το 59,8 % της διακύμανσης και είναι αυτοί πάνω στους οποίους θα «φορτωθούν» οι υπόλοιπες μεταβλητές (βλέπε Πίνακα 54 και Διάγραμμα 43):

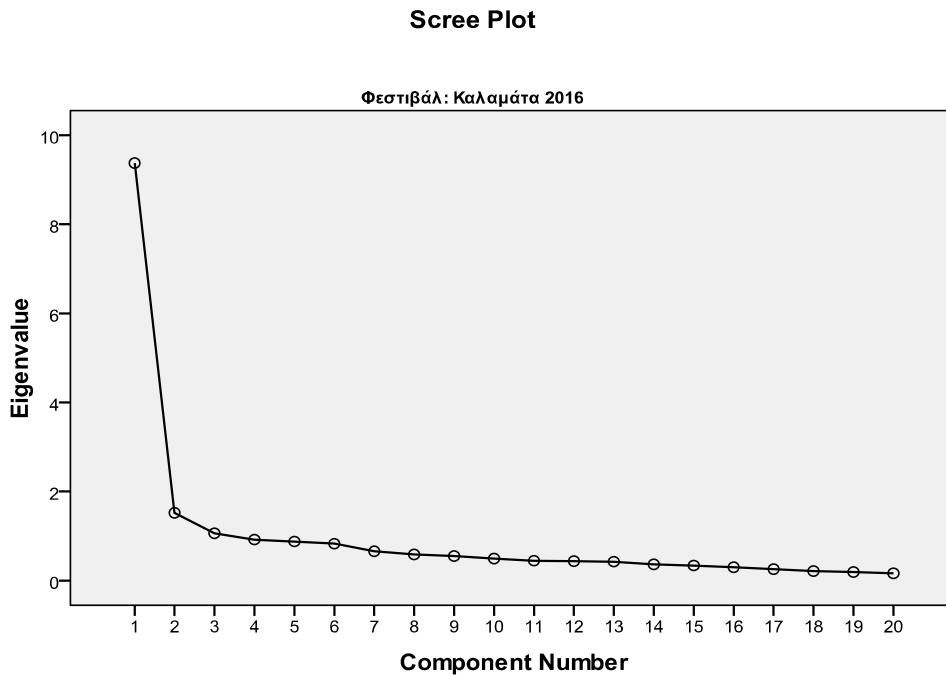
Πίνακας 54: Παράγοντες ερμηνείας διακύμανσης, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	9,377	46,884	46,884	9,377	46,884	46,884	4,526	22,629	22,629
2	1,521	7,605	54,489	1,521	7,605	54,489	3,865	19,326	41,955
3	1,063	5,317	59,806	1,063	5,317	59,806	3,570	17,851	59,806
4	,920	4,602	64,408						
5	,877	4,385	68,794						
6	,827	4,135	72,929						
7	,656	3,279	76,208						
8	,587	2,935	79,143						
9	,549	2,746	81,889						
10	,495	2,475	84,364						
11	,446	2,230	86,594						
12	,436	2,178	88,771						
13	,424	2,121	90,892						
14	,366	1,828	92,719						
15	,338	1,688	94,408						
16	,300	1,499	95,906						
17	,256	1,281	97,188						
18	,211	1,056	98,243						
19	,191	,954	99,198						
20	,160	,802	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. Φεστιβάλ = Καλαμάτα 2016

Διάγραμμα 43: Scree plot, Παράγοντες ερμηνείας διακύμανσης, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016

Τα βασικά αποτελέσματα της παραγοντικής ανάλυσης παρουσιάζονται στον πίνακα 7.33. Ειδικότερα, οι 3 παράγοντες στους οποίους μπορούν να «φορτίσουν» (load) οι 20 μεταβλητές κατηγοριοποιούνται ως εξής:

1. Η συμβολή του φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης
2. Η συμβολή του φεστιβάλ στη διάδοση της τέχνης και την προβολή καλλιτεχνών
3. Η συμβολή του φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη της πόλης

Όπως ήταν λογικό, τα ονόματα των νέων παραγόντων ήταν όμοια με τα αντίστοιχα αυτών του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012, δεδομένου ότι έχουν χρησιμοποιηθεί οι ίδιες ερωτήσεις στα δυο ερωτηματολόγια έρευνας (Πίνακας 55):

Πίνακας 55: Αποτελέσματα παραγοντικής ανάλυσης, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016

Παράγοντες	Factor Loading	Variance	Cronbach Alpha
1. Η συμβολή του φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης		46,8%	0,847
Το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του σύγχρονου χορού στην Ελλάδα	0,322		
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για τη δημιουργία και την συντήρηση πολιτιστικών χώρων	,683		
Το φεστιβάλ συμβάλει στην ανάπτυξη της τέχνης του χορού στην πόλη	,724		
Το φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά με τον χορό και συμβάλει στην ανάπτυξη του κοινού για το αυτό το είδος τέχνης	,646		
Το φεστιβάλ κάνει τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους	,453		
Το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό	,610		
Κατά την διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό	,559		
2. Η συμβολή του φεστιβάλ στη διάδοση της τέχνης και την προβολή καλλιτεχνών		7,6 %	0,840
Οι παραστάσεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	,531		
Τα σεμινάρια και οι διαλέξεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	,678		
Το φεστιβάλ προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης	,666		
Το φεστιβάλ προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες δικτύωσης και ενημέρωσης για τους επαγγελματίες του χώρου του σύγχρονου χορού	,680		
Το φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του	,747		
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση «γιορτής» στην πόλη	,455		
Το φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες συνάντησης και φέρνει τους κάτοικους της πόλης πιο κοντά μεταξύ τους	,470		
3. Η συμβολή του φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη της πόλης		5,3 %	0,895

Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη	,453		
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών σε όλο το Νομό	,529		
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη	,658		
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης	,860		
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις σε όλο το Νομό	,803		
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών της πόλης	,521		

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι και σε αυτή την παραγοντική ανάλυση, οι μεταβλητές μοιράστηκαν με μια σχετική ισορροπία. Πιο συγκεκριμένα, στον παράγοντα «Η συμβολή του φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης» φόρτισαν 7 μεταβλητές, όπως: 1) το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του σύγχρονου χορού στην Ελλάδα, 2) το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για τη δημιουργία και την συντήρηση πολιτιστικών χώρων, 3) το φεστιβάλ συμβάλει στην ανάπτυξη της τέχνης του χορού στην πόλη, 4) το φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά με τον χορό και συμβάλει στην ανάπτυξη του κοινού για το αυτό το είδος τέχνης, 5) το φεστιβάλ κάνει τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους, 6) το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό και 7) κατά την διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό.

Στον παράγοντα «Η συμβολή του φεστιβάλ στη διάδοση της τέχνης και την προβολή καλλιτεχνών» φόρτισαν επίσης 7 μεταβλητές: 1) οι παραστάσεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό, 2) τα σεμινάρια και οι διαλέξεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό, 3) το φεστιβάλ προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης, 4) το φεστιβάλ προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες δικτύωσης και ενημέρωσης για τους επαγγελματίες του χώρου του σύγχρονου χορού, 5) το φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του, 6) κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση «γιορτής» στην πόλη και 7) το φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες συνάντησης και φέρνει τους κάτοικους της πόλης πιο κοντά μεταξύ τους.

Τέλος, στον παράγοντα «Η συμβολή του φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη της πόλης» φόρτισαν οι εξής 6 μεταβλητές: 1) το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη, 2) το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο

προσέλκυσης νέων τουριστών σε όλο το Νομό, 3) κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη, 4) κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης, 5) κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις σε όλο το Νομό και 6) το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών της πόλης.

Παράλληλα, πολύ υψηλός ήταν ο δείκτης συνοχής Cronbach Alpha και των τριών νέων παραγόντων (μεγαλύτερος από 0,8 και στις 3 περιπτώσεις) προσδίδοντας έτσι στην παραγοντική ανάλυση μεγάλο βαθμό αξιοπιστίας.

Παραγοντική ανάλυση για το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας 2016

Η τρίτη παραγοντική ανάλυση που διεξήχθη αφορούσε το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας το 2016. Ακολουθώντας την ίδια διαδικασία, ο Πίνακας 56 δείχνει την μέση τιμή ανά μεταβλητή και την τυπική απόκλιση κάθε απάντησης:

Πίνακας 56: Μέσος όρος βαθμολογίας και τυπική απόκλιση ανά μεταβλητή, Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016

	N	Μικρότε- ρη τιμή	Μέγιστη τιμή	Μέσος	Τυπική Απόκλι- ση
Το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του κινηματογράφου στην Ελλάδα	129	1,00	5,00	4,2248	,86819
Οι παραστάσεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	129	2,00	5,00	4,1860	,73705
Τα σεμινάρια και οι διαλέξεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	129	1,00	5,00	3,8140	,84565
Το φεστιβάλ προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης	128	1,00	5,00	4,1484	,87024
Το φεστιβάλ προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες δικτύωσης και ενημέρωσης για τους επαγγελματίες του χώρου του κινηματογράφου	129	1,00	5,00	4,0233	,91400
Το φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του	127	1,00	5,00	4,0551	,84803
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για τη δημιουργία και την συντήρηση πολιτιστικών χώρων	129	1,00	5,00	4,0000	,97628
Το φεστιβάλ συμβάλει στην ανάπτυξη της τέχνης του κινηματογράφου στην πόλη	128	1,00	5,00	3,8359	,98634
Το φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά με τον χορό και συμβάλει στην	129	1,00	5,00	3,8760	,93548

ανάπτυξη του κοινού για το αυτό το είδος τέχνης					
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση «γιορτής» στην πόλη	129	1,00	5,00	4,0930	,92231
Το φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες συνάντησης και φέρνει τους κάτοικους της πόλης πιο κοντά μεταξύ τους	130	2,00	5,00	3,5077	,87379
Το φεστιβάλ κάνει τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους	127	1,00	5,00	3,9213	,81266
Το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό	128	2,00	5,00	4,2422	,77099
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη	129	2,00	5,00	3,9147	,84808
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών σε όλο το Νομό	129	1,00	5,00	3,4729	,97690
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη	129	1,00	5,00	3,9535	,87375
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης	127	2,00	5,00	4,2677	,71768
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις σε όλο το Νομό	128	1,00	5,00	3,5391	,92133
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών της πόλης	129	1,00	5,00	3,7984	,90467
Κατά την διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό	129	2,00	5,00	3,8682	,76424

Γενικότερα, οι απαντήσεις των ερωτηθέντων για τις πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις του φεστιβάλ στην Δράμας είναι ιδιαίτερα υψηλές. Επίσης, το τεστ Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) έδειξε την υψηλή καταλληλότητα της παραγοντικής ανάλυσης και για την περίπτωση του φεστιβάλ Δράμας, δεδομένου ότι ο δείκτης ήταν 0,880, Sig.,000 (Πίνακας 57).

Πίνακας 57: KMO and Bartlett's Test, Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,880
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	1302,758
	df	190
	Sig.	,000

α. Φεστιβάλ = Δράμα 2016

Παράλληλα, η ανάλυση έδειξε ότι μπορούν να δημιουργηθούν 5 νέοι παράγοντες, οι οποίοι περιγράφουν το 69 % της συνολικής διακύμανσης (βλέπε Πίνακα 58 και Διάγραμμα 44).

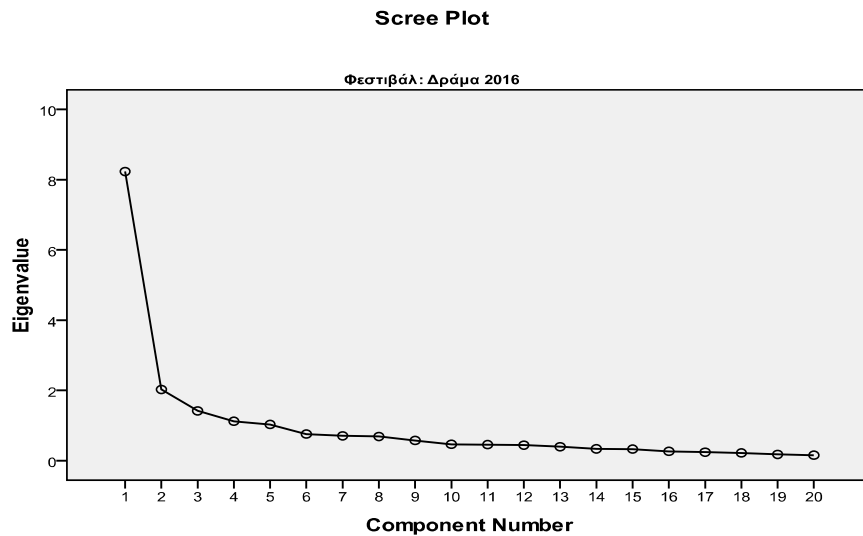
Πίνακας 58: Παράγοντες ερμηνείας διακύμανσης, Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	8,229	41,144	41,144	8,229	41,144	41,144	3,397	16,987	16,987
2	2,024	10,121	51,265	2,024	10,121	51,265	3,006	15,029	32,016
3	1,415	7,076	58,341	1,415	7,076	58,341	2,768	13,842	45,858
4	1,119	5,597	63,938	1,119	5,597	63,938	2,383	11,913	57,771
5	1,029	5,144	69,082	1,029	5,144	69,082	2,262	11,311	69,082
6	,754	3,769	72,851						
7	,705	3,524	76,375						
8	,687	3,433	79,808						
9	,573	2,866	82,674						
10	,464	2,322	84,996						
11	,456	2,278	87,274						
12	,442	2,209	89,483						
13	,395	1,976	91,459						
14	,333	1,667	93,126						
15	,325	1,625	94,750						
16	,263	1,316	96,066						
17	,240	1,200	97,266						
18	,216	1,080	98,346						
19	,177	,887	99,233						
20	,153	,767	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

α. Φεστιβάλ = Δράμα 2016

Διάγραμμα 44: Scree plot, παράγοντες ερμηνείας διακύμανσης, Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016

Οι μεταβλητές που «φορτίζουν» σε αυτούς τους νέους παράγοντες και τα βασικά αποτελέσματα της παραγοντικής ανάλυσης απεικονίζονται στον Πίνακα 59:

Πίνακας 59: Αποτελέσματα παραγοντικής ανάλυσης, Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016

Παράγοντες	Factor Loading	Variance	Cronbach Alpha
1. Η συμβολή του φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη της πόλης		41,14	,873
Το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προσορισμό	,485		
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη	,632		
Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών σε όλο το Νομό	,439		
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη	,832		
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης	,819		
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών της πόλης	,642		
2. Η συμβολή του φεστιβάλ στην ανάδειξη της τέχνης και προβολής των καλλιτεχνών		10,12	,807

Οι παραστάσεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	,518		
Τα σεμινάρια και οι διαλέξεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό	,557		
Το φεστιβάλ προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης	,829		
Το φεστιβάλ προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες δικτύωσης και ενημέρωσης για τους επαγγελματίες του χώρου του κινηματογράφου	,867		
Το φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του	,473		
3. Η συμβολή του φεστιβάλ στον τουρισμό του Νομού και τον τοπικό πολιτισμό		7,07	,659
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις σε όλο το Νομό	,767		
Κατά την διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό	,643		
4. Η συμβολή του φεστιβάλ στην ενδυνάμωση των κοινωνικών δεσμών		5,59	,781
Το φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά με τον χορό και συμβάλει στην ανάπτυξη του κοινού για το αυτό το είδος τέχνης	,648		
Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση «γιιορτής» στην πόλη	,737		
Το φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες συνάντησης και φέρνει τους κάτοικους της πόλης πιο κοντά μεταξύ τους	,662		
Το φεστιβάλ κάνει τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους	,498		
5. Η συμβολή του φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης		5,14	,731
Το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του κινηματογράφου στην Ελλάδα	,481		
Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για τη δημιουργία και τη συντήρηση πολιτιστικών χώρων	,753		
Το φεστιβάλ συμβάλει στην ανάπτυξη της τέχνης του κινηματογράφου στην πόλη	,721		

Στην περίπτωση του Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016 δημιουργήθηκαν περισσότεροι παράγοντες από τα Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 & 2016. Οι πέντε παράγοντες ήταν οι εξής:

1. Η συμβολή του φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη της πόλης
2. Η συμβολή του φεστιβάλ στην ανάδειξη της τέχνης και προβολής των καλλιτεχνών
3. Η συμβολή του φεστιβάλ στον τουρισμό του Νομού και τον τοπικό πολιτισμό
4. Η συμβολή του φεστιβάλ στην ενδυνάμωση των κοινωνικών δεσμών
5. Η συμβολή του φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης

Τα ονόματα των καινούριων παραγόντων και οι έννοιες που αντιπροσωπεύουν δεν διαφέρουν από τις αντίστοιχες του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας. Εδώ όμως εμφανίστηκαν δυο νέοι παράγοντες που αφορούσαν τα οφέλη για τον προορισμό και τους κατοίκους αντίστοιχα.

Στον παράγοντα «Η συμβολή του φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη της πόλης» φόρτισαν οι εξής μεταβλητές: 1) το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό, 2) το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη, 3) το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών σε όλο το Νομό, 4) κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη, 5) κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης και 6) το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών της πόλης.

Στον παράγοντα «Η συμβολή του φεστιβάλ στην ανάδειξη της τέχνης και προβολής των καλλιτεχνών» φόρτισαν μεταβλητές όπως: 1) οι παραστάσεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό, 2) τα σεμινάρια και οι διαλέξεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό, 3) το φεστιβάλ προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης, 4) το φεστιβάλ προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες δικτύωσης και ενημέρωσης για τους επαγγελματίες του χώρου του κινηματογράφου και 5) το φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του.

Ακόμα, στον παράγοντα «Η συμβολή του φεστιβάλ στον τουρισμό του Νομού και τον τοπικό πολιτισμό» φόρτισαν μόνο δυο μεταβλητές, ήτοι: 1) κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις σε όλο το Νομό, 2) κατά την διάρκεια του φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό.

Στον παράγοντα «Η συμβολή του φεστιβάλ στην ενδυνάμωση των κοινωνικών δεσμών» φόρτισαν τέσσερις μεταβλητές και πιο συγκεκριμένα: 1) το φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά με τον χορό και συμβάλει στην ανάπτυξη του κοινού για το αυτό το είδος τέχνης, 2) κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια

αίσθηση «γιορτής» στην πόλη, 3) το φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες συνάντησης και φέρνει τους κάτοικους της πόλης πιο κοντά μεταξύ τους και 4) το φεστιβάλ κάνει τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους.

Τέλος, στον παράγοντα «Συμβολή του φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης» φόρτισαν τρεις παράγοντες, όπως: 1) το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του κινηματογράφου στην Ελλάδα, 2) το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για τη δημιουργία και τη συντήρηση πολιτιστικών χώρων και 3) το φεστιβάλ συμβάλει στην ανάπτυξη της τέχνης του κινηματογράφου στην πόλη.

Ο δείκτης Cronbach Alpha ήταν σε όλες τις περιπτώσεις υψηλός, υποδεικνύοντας τον ικανοποιητικό βαθμό αξιοπιστίας της παραγοντικής ανάλυσης για τις ανάγκες της έρευνας. Μόνο στη περίπτωση του παράγοντα «Η συμβολή του φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης» ο δείκτης είναι ήταν σχετικά χαμηλός και πιθανώς να οφείλεται στον μικρό αριθμό μεταβλητών που φόρτισαν σε αυτόν.

Σύνθεση αποτελεσμάτων παραγοντικών αναλύσεων

Ο Πίνακας 60 συνοψίζει τα αποτελέσματα των τριών παραγοντικών αναλύσεων που παρουσιάστηκαν παραπάνω:

Πίνακας 60: Σύνοψη αποτελεσμάτων παραγοντικών αναλύσεων

Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012	Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016	Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας 2016
KMO and Bartlett's Test: ,898	KMO and Bartlett's Test: ,923	KMO and Bartlett's Test: ,880
1. Η συμβολή του φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης (5 παράγοντες)	1. Η συμβολή του φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης (7 παράγοντες)	1. Η συμβολή του φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη της πόλης (6 παράγοντες)
2. Η συμβολή του φεστιβάλ στην διάδοση της τέχνης και προβολής των καλλιτεχνών (5 παράγοντες)	2. Η συμβολή του φεστιβάλ στην διάδοση της τέχνης και προβολής των καλλιτεχνών (7 παράγοντες)	2. Η συμβολή του φεστιβάλ στην ανάδειξη της τέχνης και προβολής των καλλιτεχνών (5 παράγοντες)
3. Η συμβολή του φεστιβάλ στην ανάδειξη	3. Η συμβολή του φεστιβάλ στην	3. Η συμβολή του φεστιβάλ στον τουρισμό

της πόλης και προώθησης του προορισμού (5 παράγοντες)	τουριστική ανάπτυξη της πόλης (6 παράγοντες)	του Νομού και τον τοπικό πολιτισμό (2 παράγοντες)
4. Η συμβολή του φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη της πόλης (5 παράγοντες)		4. Η συμβολή του φεστιβάλ στην ενδυνάμωση των κοινωνικών δεσμών (4 παράγοντες)
		5. Η συμβολή του φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης (3 παράγοντες)

Συμπεραίνεται ότι και στις τρεις περιπτώσεις των τριών φεστιβάλ η διεξαγωγή της παραγοντικής ανάλυσης ήταν η κατάλληλη μέθοδος για την μείωση ή την ομαδοποίηση των μεταβλητών που χρησιμοποιήθηκαν στο ερωτηματολόγιο. Στην περίπτωση του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 δημιουργήθηκαν 4 νέοι παράγοντες. Για το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016, δημιουργήθηκαν 3 παράγοντες ενώ για το Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016 δημιουργήθηκαν 5 παράγοντες. Οι νέοι παράγοντες είχαν υψηλό βαθμό ομοιότητας και στις τρεις περιπτώσεις και είχαν να κάνουν με τη συμβολή των φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη και την τουριστική ανάπτυξη, τη ψυχαγωγία των επισκεπτών, την προβολή των καλλιτεχνών, τα οφέλη για τους κατοίκους και τα οφέλη για τον προορισμό και την πόλη. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι οι ερωτώμενοι έχουν ιδιαίτερα θετικές απόψεις και στάσεις απέναντι στην διεξαγωγή των φεστιβάλ, η συμβολή και τα οφέλη των οποίων αντικατοπτρίζονται σε αυτούς τους παράγοντες. Εκτός λοιπόν από τον θετικό αντίκτυπο των φεστιβάλ στην πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη, ιδιαίτερα σημαντικό είναι ότι το γεγονός ότι μέσω των φεστιβάλ προωθείται η πόλη, και ο νομός, ως τουριστικός προορισμός, αποφέροντας σημαντικά οικονομικά και κοινωνικά οφέλη για την τοπική οικονομία.

7.4.8 Ανάλυση κατά ομάδες (Cluster analysis)

Τέλος, ολοκληρώνοντας στην στατιστική επεξεργασία των αποτελεσμάτων διεξήχθη η ανάλυση κατά συστάδες (cluster analysis, k-means). Η ανάλυση σε ομάδες περιλαμβάνει μια σειρά από τεχνικές που χρησιμοποιούνται για να ταξινομηθούν οι απαντήσεις των ερωτηθέντων σε σχετικά ομοιογενείς ομάδες που ονομάζονται συστάδες (clusters) (Malhotra & Bricks, 2006:597). Υπάρχουν αρκετές τεχνικές στο

πλαίσιο της ανάλυσης σε ομάδες. Μια βασική διάκριση είναι οι ιεραρχικές και οι μη ιεραρχικές αναλύσεις. Οι ιεραρχικές αναλύσεις στηρίζονται στην ιεράρχηση των δεδομένων ή στη χρήση δένδρογραμμάτων. Από την άλλη πλευρά, οι μη ιεραρχικές αναλύσεις προσδιορίζουν πρώτα το κέντρο του κάθε συμπλέγματος που θα σχηματιστεί και στη συνέχεια ομαδοποιούν τις απαντήσεις με βάση την απόσταση τους από αυτό το κέντρο (Malhotra & Bricks, 2006:603). Στην παρούσα διατριβή χρησιμοποιήθηκε η μη ιεραρχική ανάλυση και ειδικότερα η μέθοδος k-means clustering. Η μέθοδος αυτή δουλεύει επαναληπτικά χρησιμοποιώντας την έννοια του κέντρου της ομάδας (centroid) και στη συνέχεια κατατάσσει τις παρατηρήσεις ανάλογα με την απόσταση τους από τα κέντρα όλων των ομάδων. Το κέντρο της ομάδας δεν είναι τίποτα άλλο από τη μέση τιμή για κάθε μεταβλητή όλων των παρατηρήσεων της ομάδας. Οι λόγοι που χρησιμοποιήθηκε η συγκεκριμένη μέθοδος είναι ότι είναι πιο εύκολα εφαρμόσιμη και παράγει κατανοητά και ερμηνεύσιμα αποτελέσματα.

Ειδικότερα, η μέθοδος k-means clustering εφαρμόστηκε για να διερευνηθεί αν διαφοροποιήθηκαν οι απαντήσεις των ερωτηθέντων με βάση τους παράγοντες που προέκυψαν από τις παραγοντικές αναλύσεις. Με άλλα λόγια η ανάλυση σε ομάδες στηρίχτηκε στα αποτελέσματα της παραγοντικής ανάλυσης. Παρόμοια ερευνητική μεθοδολογία χρησιμοποιήθηκε από τους Σκούλτσο (2014) και τους Metaxas & Duquenne (2015). Συνεπώς, πραγματοποιήθηκαν δυο αναλύσεις κατά ομάδες στη βάση των παραγοντικών αναλύσεων των αποτελεσμάτων των Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 και Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016.

Πρέπει να σημειωθεί ότι επειδή η ανάλυση κατά ομάδες βασίστηκε στους παράγοντες που προέκυψαν από την παραγοντική ανάλυση, δεν ήταν δυνατό να πραγματοποιηθεί αξιόπιστη cluster analysis για το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας για 2016, δεδομένου ότι δεν μπορούσαν να ταξινομηθούν οι απαντήσεις των ερωτηθέντων με βάση τους τρεις μόνο παράγοντες που προέκυψαν από την παραγοντική ανάλυση της συγκεκριμένης περίπτωσης.

Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012

Σύμφωνα με την προηγούμενη ενότητα και τους παράγοντες που δημιουργήθηκαν από την παραγοντική ανάλυση, διεξήχθη στατιστική ανάλυση σε ομάδες με την μέθοδο του K-means clustering. Στην περίπτωση του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012, οι απαντήσεις μπορούν να ομογενοποιηθούν σε τρεις ομάδες. Η πρώτη ομάδα περιλαμβάνει απαντήσεις από 38 ερωτηθέντες, οι οποίοι πιστεύουν ότι το φεστιβάλ έχει θετική επίδραση στην τουριστική ανάπτυξη της Καλαμάτας, αλλά αρνητική στις άλλες διαστάσεις (πολιτιστική ανάπτυξη, ανάδειξη της πόλης, κτλ.). Η 2^η ομάδα που αποτελείται από 131 ερωτηθέντες οι οποίοι είναι πάνω από το 70 % του δείγματος, απαντούν ότι το φεστιβάλ έχει ιδιαίτερα θετική επίδραση και στους 4

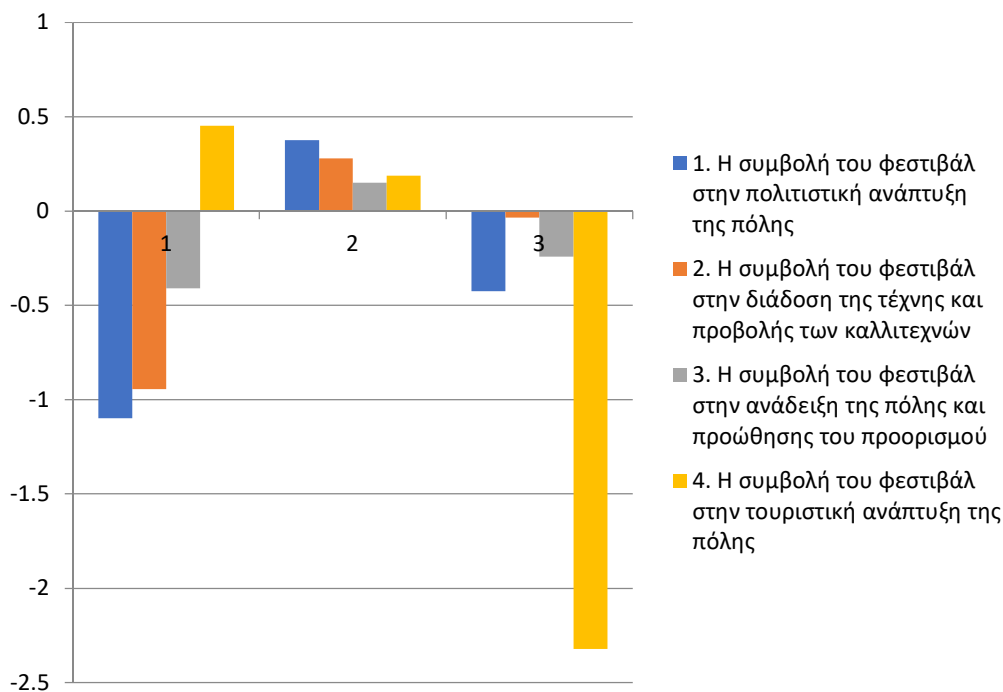
αναφερόμενους παράγοντες (βλ. Πίνακα 61) με πρώτον αυτόν της συμβολής του φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης. Τέλος, η τρίτη ομάδα συμμετεχόντων περιλαμβάνει μόλις 18 άτομα (9,6%) οι οποίοι φαίνεται να είναι αρνητικά διακείμενοι ιδιαίτερα ως προς τη συμβολή του φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη της Καλαμάτας (βλέπε Πίνακα 61 και Διάγραμμα 45).

Πίνακας 61: Ανάλυση σε ομάδες, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012

	Ομάδες			F	Sig.
	1 (n=38) 20,3 %	2 (n=131) 70,1 %	3 (n=18) 9,6 %		
Η συμβολή του φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης	-1,09816	,37687	-,42441	52,617	,000
Η συμβολή του φεστιβάλ στην διάδοση της τέχνης και προβολής των καλλιτεχνών	-,94462	,27874	-,03442	28,598	,000
Η συμβολή του φεστιβάλ στην ανάδειξη της πόλης και προώθησης του προορισμού	-,40994	,15210	-,24152	5,486	,005
Η συμβολή του φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη της πόλης	,45230	,18790	-2,32235	131,62 4	,000

a. Φεστιβάλ = Καλαμάτα 2012

Διάγραμμα 45: Ανάλυση σε ομάδες, Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012

Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας 2016

Στο ίδιο πνεύμα, ο Πίνακας 62 και το Διάγραμμα 46 δείχνουν τα αποτελέσματα της ανάλυσης σε ομάδες με την μέθοδο του K-means clustering για το Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016. Όπως και με την προηγούμενη περίπτωση του Φεστιβάλ Καλαμάτας Χορού 2012, οι απαντήσεις μπορούν να ομογενοποιηθούν σε τρεις ομάδες. Στην πρώτη ομάδα που περιείχε 24 άτομα (18,5%) καταγράφηκαν αρνητικά στοιχεία σχετικά με τη συμβολή του φεστιβάλ σε όλες τις μεταβλητές της παραγοντικής ανάλυσης, εκτός από την μεταβλητή που αφορά την συμβολή του φεστιβάλ στον τουρισμό και τον τοπικό πολιτισμό.

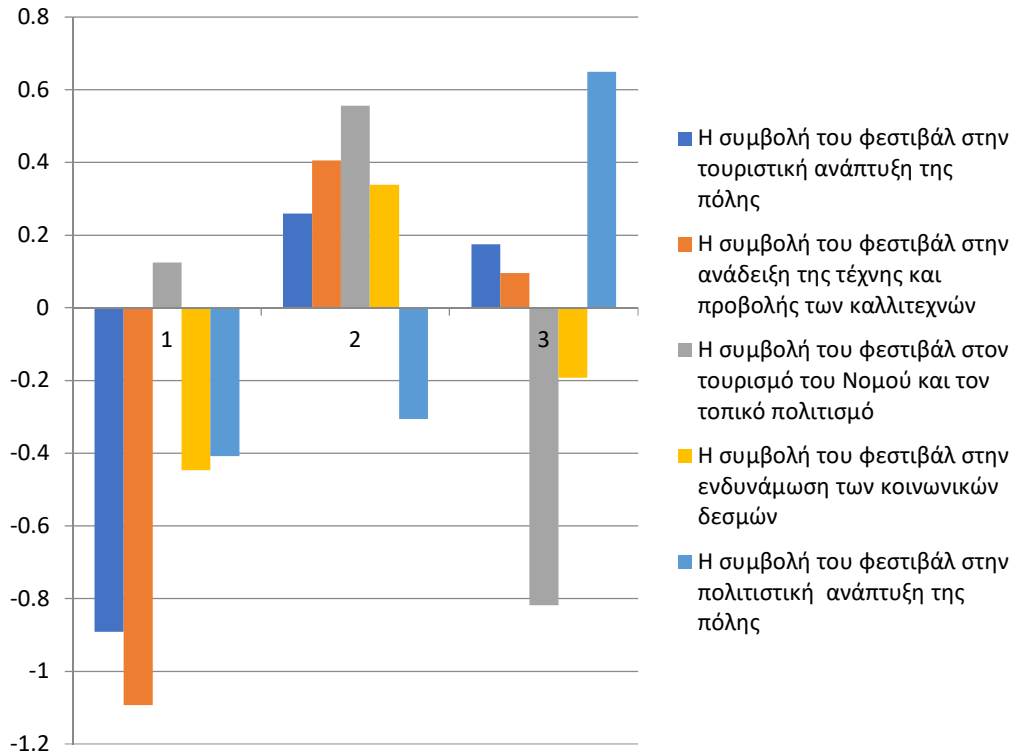
Πίνακας 62: Ανάλυση σε ομάδες, Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας 2016

	Ομάδες			F	Sig.
	1 (n=24) 18,5 %	2 (n=55) 42,3 %	3 (n=41) 31,5 %		
Η συμβολή του φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη της πόλης	-,89221	,25906	,17475	14,816	,000
Η συμβολή του φεστιβάλ στην ανάδειξη της τέχνης και προβολής των καλλιτεχνών	-1,09325	,40587	,09550	27,571	,000
Η συμβολή του φεστιβάλ στον τουρισμό του Νομού και τον τοπικό πολιτισμό	,12393	,55597	-,81836	35,356	,000
Η συμβολή του φεστιβάλ στην ενδυνάμωση των κοινωνικών δεσμών	-,44637	,33822	-,19242	6,923	,001
Η συμβολή του φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης	-,40735	-,30618	,64918	16,692	,000
a. Φεστιβάλ = Δράμα 2016					

Αντίθετα, η δεύτερη ομάδα, που ήταν και η μεγαλύτερη περιλαμβάνοντας 55 άτομα (42,3%), κατέθεσε θετικές απόψεις ως προς τη συμβολή του Φεστιβάλ σε όλες τις μεταβλητές της παραγοντικής ανάλυσης, εκτός από την συμβολή του φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης. Τέλος, η τρίτη ομάδα (n=41, 31,5%) υπογράμμισε τη θετική επίπτωση του φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη της Δράμας, στη συμβολή του φεστιβάλ στην ανάδειξη της τέχνης και προβολής των καλλιτεχνών, στην

πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης, ενώ ήταν πιο επιφυλακτικοί για τα οφέλη του φεστιβάλ στον τουρισμό και τη συμβολή του στην ενδυνάμωση των κοινωνικών δεσμών. για τον προορισμό και για τους κατοίκους.

Διάγραμμα 46: Ανάλυση σε ομάδες, Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016

Συνοψίζοντας, η ανάλυση σε ομάδες (cluster analysis) k-means των Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012 και Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας 2016 έδειξε ότι μπορούν να δημιουργηθούν ομάδες από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων ανάλογα με τις στάσεις και τις απόψεις ως προς τις τουριστικές και πολιτιστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ. Στην περίπτωση της Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012, οι περισσότεροι ερωτηθέντες απαντούν θετικά και για τις τέσσερις κατηγορίες της συμβολής του φεστιβάλ στην πόλη της Καλαμάτας.

Στην περίπτωση της Δράμας, μια ομάδα απαντά θετικά σε όλους του παράγοντες συμβολής του φεστιβάλ στην πόλη εκτός από την συμβολή του στην πολιτιστική ανάπτυξη. Η δεύτερη ομάδα, δίνει έμφαση κυρίως στην θετική επιρροή του φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη, στην τουριστική ανάπτυξη και στη προβολή των καλλιτεχνών ενώ θεωρεί πως η συμβολή του φεστιβάλ στην προώθηση του προορισμού και στην ενδυνάμωση των κοινωνικών δεσμών ως περιορισμένη. Εν τούτοις και στις δυο περιπτώσεις υπάρχουν μικρές ομάδες ερωτηθέντων που είναι

αρνητικά διακεείμενες στον αντίκτυπο των φεστιβάλ, οι οποίες περισσότερο λειτουργούν σαν εξαιρέσεις.

7.5 Αποτελέσματα έρευνας με δεδομένα ερωτηματολογίου κοινού Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2006-2016

Όπως παρουσιάστηκε αναλυτικά στο κεφάλαιο του σχεδιασμού της έρευνας, λόγω της ιδιότητας της ερευνήτριας ως υποψήφιας διδάκτωρ αλλά και της επαγγελματικής σχέσης που διαμορφώθηκε με το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας, δόθηκε πρόσβαση και δυνατότητα να αντληθούν επιπλέον στοιχεία από την έρευνα κοινού που διεξήγαγε το φεστιβάλ με ερωτηματολόγια στους επισκέπτες του κατά τα έτη 2006-2016. Το ερωτηματολόγιο μοιράστηκε από εργαζόμενους, στην υποδοχή του φεστιβάλ, στο κοινό κατά την είσοδό του στους χώρους των παραστάσεων, και συλλέχθηκε επιτόπου. Το ερωτηματολόγιο αυτό άντλησε κυρίως δημογραφικά στοιχεία αλλά και δεδομένα ικανοποίησης του κοινού του. Ενδεικτικό ερωτηματολόγιο κοινού του 17^{ου} Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας επισυνάπτεται στα Παραρτήματα της διδακτορικής διατριβής.

Αρχικά, τα στοιχεία για τα έτη 2006-2011 παραχωρήθηκαν στην ερευνήτρια στο τέλος του 2011 και συνέβαλαν στην αρχική διατύπωση των ερευνητικών ερωτημάτων αλλά και στη σύνταξη του ερωτηματολογίου της έρευνας συλλογής πρωτογενών στοιχείων της διατριβής. Το 2016 ζητήθηκε πρόσβαση και για υπόλοιπα έτη (2012-2016) με στόχο την επικαιροποίηση των στοιχείων. Τα δεδομένα που αποκτήθηκαν με αυτό τον τρόπο κατά τη διάρκεια 11 ετών έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διατύπωση συμπερασμάτων αλλά κυρίως και στη διασταύρωση ορισμένων στοιχείων με τα αποτελέσματα της παρούσας διατριβής.

Στο σύνολό τους, τα ερωτηματολόγια για τα έτη 2006-2016 ανέρχονται σε 3,250. Τα στοιχεία αυτά καταμετρήθηκαν εκ νέου από την ερευνήτρια και πραγματοποιήθηκε καταγραφή και επεξεργασία των συχνοτήτων και κατανομών τους κατά την χρονική περίοδο 2006-2016 όπως παρουσιάζονται στον Πίνακα 63. Τα στοιχεία επεξεργάστηκαν από τη ερευνήτρια μέσω προγράμματος λογιστικών φύλλων EXCEL και παρουσιάζονται παρακάτω ποσοστιαίως. Να σημειωθεί ότι ανάλογη έρευνα δεν διεξάγεται από το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας.

Πίνακας 63: Στοιχεία έρευνας κοινού Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2006-2016

«Οι πολιτιστικές και τουριστικές επιπτώσεις των διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ στην πόλη: μια συγκριτική προσέγγιση»

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Αριθμός ερωτηματολογίων	367	382	502	258	293	177	136	391	216	210	318
ΦΥΛΟ											
Άνδρες	-	26%	28%	33%	25%	34%	21%	26%	28%	18%	26%
Γυναίκες	-	74%	72%	67%	75%	66%	79%	74%	72%	82%	74%
ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ											
Κάτοικοι Καλαμάτας	21%	32%	26%	33%	37%	37%	38%	35%	36%	46%	51%
Επισκέπτες από υπόλοιπο Ελλάδας & εξωτερικό	79%	68%	73%	66%	63%	63%	62%	65%	64%	54%	49%
ΚΥΡΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΣΚΕΨΗΣ ΣΤΗΝ ΚΑΛΑΜΑΤΑ											
Κύριος λόγος επίσκεψης: το φεστιβάλ	-	-	76%	75%	75%	68%	70%	78%	75%	61%	58%
Άλλοι λόγοι	-	-	24%	25%	25%	32%	30%	22%	25%	39%	52%
ΗΛΙΚΙΑ											
>18	-	3%	8%	6%	19%	14%	8%	9%	7%	4%	0,50%
18-24	16%	13%	18%	14%	17%	20%	22%	19%	14%	12%	11%
25-34	33%	32%	31%	25%	22%	28%	27%	21%	24%	18%	19%
35-44	21%	25%	17%	24%	14%	15%	19%	20%	16%	17%	23%
45-54	12%	13%	12%	16%	15%	10%	14%	15%	17%	18%	16%
55-64	10%	9%	7%	10%	10%	10%	8%	10%	11%	15%	15%
64<	8%	5%	7%	4%	3%	3%	2%	6%	11%	14%	8,00%
ΚΛΑΔΟΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ											
Επαγγελματίες διαφόρων κλάδων		74%	70%	71%	71%	66%	72%	69%	68%	82%	81%
Επαγγελματίες πολιτισμού		26%	30%	29%	29%	34%	28%	31%	32%	12%	19%
Χορευτές-Χορογράφοι		13%	15%	13%	9%	9%	10%	9%	7%	8%	5%
Δημοσιογράφοι-Θεωρητικοί τέχνης		2%	3%	6%	3%	3%	6%	5%	4%	2%	5,00%
Άλλο			5%	4%	14%	7%	11%	9%	8%	1%	10%
ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ ΣΥΧΡΟΝΟΥ ΧΟΡΟΥ											
Παρακολούθηση και άλλων παραστάσεων σύγχρονου χορού το ανάλογο έτος		71%	67%	60%	63%	64%	63%	62%	69%	51%	65%
Μη-παρακολούθηση και άλλων παραστάσεων		29%	32%	39%	37%	36%	37%	38%	31%	49%	35%

σύγχρονου το ανάλογο έτος											
ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΤΟΥ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΧΟΡΟΥ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ											
Πρώτη φορά επισκέπτες στο φεστιβάλ το ανάλογο έτος	28%	31%	34%	30%	25%	31%	37%	29%	33%	19%	23%
1-2 φορές επισκέπτες στο φεστιβάλ	18%	17%	17%	22%	20%	13%	20%	14%	7%	12%	11%
3-5 φορές επισκέπτες στο φεστιβάλ	25%	27%	27%	26%	28%	29%	23%	21%	28%	13%	15%
6 και άνω φορές επισκέπτες στο φεστιβάλ	18%	24%	21%	22%	27%	27%	20%	36%	32%	23%	24%
ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΧΟΡΟΥ											
Παρακολούθηση 1 παράστασης			17%	14%	18%	23%					39%
Παρακολούθηση 2-4 παραστάσεων			54%	57%	54%	56%					52%
Παρακολούθηση 4+ παραστάσεων			14%	19%	16%	4%					5%
Παρακολούθηση όλων των παραστάσεων			10%	7%	12%	16%					3%
ΕΙΔΗ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ ΠΟΥ ΕΠΙΛΕΧΘΗΚΑΝ ΓΙΑ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ											
Παρακολούθηση παραστάσεων			90%	91%	100%	98%					98%
Παρακολούθηση παράλληλων εκδηλώσεων			30%	28%	29%	28%					28%
Παρακολούθηση σεμιναρίων			10%	8%	5%	11%					9%
Παρακολούθηση εργαστηρίων				4%	2%	10%					2%
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ											
Δευτεροβάθμια εκπαίδευση			11%		23%	21%	22%	19%	15%	16%	21%
Τριτοβάθμια			60%		45%	49%	47%	46%	49%	50%	42%
Μεταπτυχιακό			24%		25%	24%	22%	24%	27%	25%	23%
Διδακτορικό			1%		1%	1%	5%	6%	5%	4%	6%
Άλλο							4%	5%	4%	5%	7%

Παρακάτω παρουσιάζονται τα σημαντικότερα ευρήματα που συνέβαλαν ώστε να διαμορφωθεί σαφέστερη και εγκυρότερη εικόνα ως προς τις ποσοτικές διακυμάνσεις των δεδομένων κατά τη διάρκεια 2006-2016.

1. **Φύλο.** Η πλειοψηφία του κοινού του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας είναι γυναίκες σε υψηλό ποσοστό που κυμαίνεται από 66% έως 82 % κατά τη διάρκεια των έντεκα ετών.
2. **Τόπος κατοικίας κοινού.** Ξεκινώντας το 2006 με ποσοστό 21% παρατηρείται σταδιακή αύξηση του τοπικού κοινού, δηλαδή των κατοίκων της Καλαμάτας που παρακολουθούν το φεστιβάλ, μέχρι το 2016 όπου έφτασε και το 51% έναντι των επισκεπτών. Το στοιχείο αυτό είναι εξαιρετικά σημαντικό καθώς επιβεβαιώνει πως το φεστιβάλ έχει συμβάλει σημαντικά στην ανάπτυξη τοπικού κοινού για τον σύγχρονο χορό. Αντιστοίχως, ξεκινώντας το 2006 με το εξαιρετικά υψηλό ποσοστό 79% του κοινού να μην κατοικούν στην Καλαμάτα παρατηρείται σταδιακή μείωση του ποσοστού, μέχρι που το 2016 που αγγίζει το 49%. Με την πάροδο 11 ετών παρατηρείται σχεδόν ισορροπία μεταξύ των κάτοικων και των επισκεπτών της πόλης, που παρακολουθούν το φεστιβάλ.
3. **Κίνητρο επίσκεψης.** Κατά τη διάρκεια της χρονικής περιόδου 2008-2016, η πλειοψηφία του κοινού του φεστιβάλ επισκέφτηκε την πόλη της Καλαμάτας με βασικό σκοπό να παρακολουθήσει το φεστιβάλ. Τα ποσοστά ανέρχονται σε υψηλά επίπεδα που κυμαίνονται από 78% έως 58% κατά τη διάρκεια των 9 ετών.
4. **Ηλικία.** Η πλειοψηφία του κοινού που παρακολούθησαν το φεστιβάλ και για τα έντεκα έτη είναι σχετικά νεαρής ηλικίας δηλαδή μεταξύ 25-35 ετών σε ποσοστά μεταξύ 18% και 33%. Η αμέσως επόμενη ηλικιακή κατηγορία κοινού είναι μεταξύ 36-44 ετών σε ποσοστά μεταξύ 17% έως 25%. Το γεγονός ότι το φεστιβάλ είναι δημοφιλές σε σχετικά νεαρές ηλικιακές ομάδες κοινού οφείλεται και στον πρωτοποριακό χαρακτήρα της διοργάνωσης και στο είδος των παραστάσεων.
5. **Κλάδος απασχόλησης.** Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δεν ανήκουν στην κατηγορία των επαγγελματιών του πολιτισμού σε ποσοστά που κυμαίνονται από 66% έως 82% κατά τη διάρκεια των εννέα ετών.
6. **Πρώτη φορά επισκέπτες (first time visitors).** Ένα σημαντικό ποσοστό ερωτηθέντων που κυμαίνεται από 19% έως 37% κατά τη διάρκεια των 10 ετών, επισκέπτεται το φεστιβάλ για πρώτη φορά. Το στοιχείο αυτό επιβεβαιώνει το γεγονός ότι το φεστιβάλ είναι σημαντικό κίνητρο νέων επισκεπτών στην πόλη.
7. **Μορφωτικό επίπεδο.** Ένα σημαντικό ποσοστό των ερωτηθέντων που παρακολούθησαν το φεστιβάλ, κατέχει υψηλό μορφωτικό επίπεδο καθώς είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευση σε ποσοστό από 42% έως 60%. Η αμέσως επόμενη κατηγορία είναι αυτή των κατόχων μεταπτυχιακού τίτλου σε ποσοστό 22% με 27%.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ – Συμπεράσματα & Συζήτηση

Γενικά Συμπεράσματα

Τα φεστιβάλ αποτελούν πλέον μια σημαντική συνιστώσα του παγκόσμιου τουριστικού προϊόντος με πολυδιάστατες επιπτώσεις στις κοινότητες και στους τόπους υποδοχής τους (Pasanen et al., 2009) ταυτοχρόνως προσφέρουν τη δυνατότητα σε μια ομάδα ανθρώπων να προωθήσουν και να διαδώσουν την αγάπη τους για τις τέχνες, (Gibson et al., 2010) σε επαγγελματίες καλλιτέχνες να εκφραστούν μέσω της τέχνης τους και να αναγνωριστούν για το έργο τους αλλά και να ενδυναμώσουν τους κοινωνικούς δεσμούς των τόπων διεξαγωγής τους μέσω της προσφοράς δυνατοτήτων ψυχαγωγίας.

Στην εργασία αυτή, επιδιώξαμε να διερευνήσουμε το πολυεπίπεδο τρόπο με τον οποίο ένα εδραιωμένο διεθνές καλλιτεχνικό φεστιβάλ σχετίζεται με την πόλη διεξαγωγής του και επιδρά πολιτιστικά αλλά και τουριστικά τόσο για τους κατοίκους όσο και στους επισκέπτες της πόλης που διεξάγεται.

Στην τελικό κεφάλαιο της διατριβής παρουσιάζονται και συζητώνται τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τον συνδυασμό της επεξεργασίας όλων των ομάδων δεδομένων και των τριών τμημάτων της πολύ-επιστημονικής προσέγγισης της έρευνας. Τα αποτελέσματα της έρευνας των ερωτηματολογίων συσχετίζονται με τα δεδομένα των συνεντεύξεων με κύριους πληροφορητές αλλά και με τα στοιχεία των ερωτηματολογίων κοινού που παραχωρήθηκαν από το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας. Όλα αυτά τοποθετούνται στο ευρύτερο ερευνητικό και επιστημονικό τους πλαίσιο, συνυπολογίζοντας και την προσωπική εμπειρία, γνώση και συμμετοχής παρατήρησης της ερευνήτριας.

Η δομή του κεφαλαίου αυτού ακολουθεί τη δομή των ερευνητικών στόχων όπως αυτοί παρουσιάστηκαν στο αντίστοιχο κεφάλαιο της μεθοδολογίας. Οι ερευνητικοί στόχοι της διδακτορικής διατριβής και οι αντίστοιχες υποθέσεις εργασίας διαμορφώθηκαν προκειμένου να πραγματοποιηθεί η ανάλυση και επεξεργασία των μεταβλητών που εμπεριέχονται και διεκπεραιώνουν τον κύριο σκοπό της εργασίας. Ο σκοπός ήταν η διερεύνηση των αντιλήψεων, στάσεων και απόψεων των φορέων, της τοπικής κοινωνίας και των επισκεπτών σχετικά με την πολιτιστική και τουριστική συμβολή των διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ στην πόλη. Για την ανάλυση των δεδομένων της εμπειρικής αυτής έρευνας χρησιμοποιήθηκε συνδυασμός ποιοτικών και ποσοτικών ερευνητικών μεθόδων, με κύριο στόχο την εξυπηρέτηση της ανάγκης μιας πολύ-επιστημονική προσέγγισης και πολλαπλής διασταύρωσης των στοιχείων που συλλέχθηκαν.

Προσδιορισμός χαρακτηριστικών κοινού των διεθνών φεστιβάλ και του προφίλ των επισκεπτών

Αρχικά, τα αποτελέσματα της έρευνας μας δείχνουν ότι το κοινό των δυο διεθνών φεστιβάλ Καλαμάτας και Δράμας παρουσιάζει ιδιαίτερος υψηλό μορφωτικό επίπεδο καθώς η πλειοψηφία ήταν απόφοιτοι ανώτατης σχολής (ΑΕΙ, ΤΕΙ) και ακολούθως κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος. Το υψηλό μορφωτικό επίπεδο των επισκεπτών είναι αρκετά σημαντικό διότι σύμφωνα και με αντίστοιχες έρευνες της διεθνούς βιβλιογραφίας (Wood, 2005 & Bowdin et al., 2011) οι τουρίστες υψηλού μορφωτικού επιπέδου που επισκέπτονται έναν προορισμό σχετίζονται και με αυξημένα έσοδα για τον προορισμό καθώς καταναλώνουν περισσότερες και ακριβότερες τουριστικές υπηρεσίες και προϊόντα. Παρόμοια ευρήματα έχουν υποστηριχθεί και από την έρευνα των Yolal et al. (2009) αλλά και του Waterman (1998) όπου αναφέρεται ότι το κοινό των φεστιβάλ τέχνης παρουσιάζει ιδιαίτερα υψηλό μορφωτικό επίπεδο σε σχέση με άλλου είδους καλλιτεχνικές διοργανώσεις ή άλλων ειδών φεστιβάλ. Τα στοιχεία σχετικά με το υψηλό μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων επιβεβαιώνονται και από την σχετική έρευνα για τα φεστιβάλ κινηματογράφου στην Ελλάδα (συμπεριλαμβανομένου και του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας) των Κουρκουρίδη & Κωστοπούλου (2012). Ένα ακόμα σημαντικό δημογραφικό στοιχείο είναι πως η τακτικότερη ηλικιακή κατηγορία επισκεπτών και στα δύο φεστιβάλ, ανεξαρτήτως έτους και πόλεως αναδεικνύεται αυτή των 26 έως 40 ετών. Η ηλικιακή αυτή κατηγορία υπερिशύει των άλλων αριθμητικά και σε άλλες παρόμοιες έρευνες, όπως αυτή που πραγματοποιήθηκε στην Μεγάλη Βρετανία 2011-2016 και αφορούσε επισκέπτες μουσικών φεστιβάλ⁶⁰.

Όπως θα ήταν αναμενόμενο και τα δύο φεστιβάλ φαίνεται πως προσελκύουν επισκέπτες που σχετίζονται άμεσα με το είδος τέχνης που εκπροσωπούν τα φεστιβάλ και ασχολούνται με την τέχνη είτε επαγγελματικά είτε ερασιτεχνικά. Συγκεκριμένα, το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων και στα δύο φεστιβάλ, ανεξαρτήτως έτους, δραστηριοποιούνται επαγγελματικά στον τομέα του πολιτισμού και των τεχνών, και ακολούθως στην εκπαίδευση. Εντούτοις, μια δημογραφική διαφορά που παρατηρείται στα δυο φεστιβάλ αφορά το φύλο των ερωτηθέντων, καθώς στο Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας η πλειοψηφία των επισκεπτών είναι γυναίκες ενώ στο το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας είναι άνδρες γεγονός που συνάδει και με τα ευρύτερα σχήματα ενασχόλησης των δυο φύλων με αυτές τις διακριτές μορφές τέχνης.

⁶⁰ <https://www.statista.com/statistics/282833/age-distribution-of-visitors-to-music-festivals-in-the-unite-kingdom-uk>

Οι συμμετέχοντες στα φεστιβάλ είναι στην πλειοψηφία τους επισκέπτες της πόλης, οι οποίοι προέρχονται κυρίως από την Αθήνα και έπειτα από την Θεσσαλονίκη, για την περίπτωση της Δράμας. Αναφορικά και με την έρευνα των Καραχάλη & Κόνσολα (2010), με θέμα τα φεστιβάλ στις πόλεις της Ελληνικής περιφέρειας, τα περισσότερα φεστιβάλ πόλεων δεν έχουν αξιοποιηθεί στις στρατηγικές μάρκετινγκ προορισμού, με εξαίρεση προσπάθειες που έχουν γίνει σε τουριστικές πόλεις όπως η Ρόδος («Ήχος και Φως»), η Κέρκυρα («Κοντσέρτα Ιονίου»), κ.ά. Στην ίδια έρευνα αναφέρεται πως η προσέλκυση επισκεπτών από άλλες πόλεις ή το εξωτερικό δεν είναι μέσα στις προτεραιότητες των οργανωτών και τα ευρήματα οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι σε ελάχιστες περιπτώσεις το υπέρ-τοπικό κοινό υπερισχύει του τοπικού.

Το κοινό των δυο διεθνών φεστιβάλ που ερευνήθηκαν παρουσιάζει ιδιαίτερος μεγάλη τάση επαναλαμβανόμενων επισκέψεων, γεγονός που τα διαφοροποιεί από αντίστοιχα καλλιτεχνικά φεστιβάλ του εξωτερικού όπου η πλειοψηφία του κοινού επισκέπτεται τα φεστιβάλ από μια έως τρεις φορές (Grunwell et al, 2008). Τα ευρήματα της εργασίας μας συμφωνούν και με αυτά αντίστοιχης έρευνας (Σκούλτσος, 2012) στα διεθνή μουσικά φεστιβάλ στην Ελλάδα, επιβεβαιώνοντας πως το κοινό των ελληνικών φεστιβάλ επισκέπτεται τα φεστιβάλ κατ' επανάληψη και προσθέτοντας πως οι επαναλαμβανόμενες επισκέψεις αποτελούν κοινό παρανομαστή για τα Ελληνικά καλλιτεχνικά φεστιβάλ καθότι σύμφωνα με τις απαντήσεις των συνεντεύξεων με τους διοργανωτές, τα φεστιβάλ αυτά μετατρέπονται σε ένα άτυπο ετήσιο σημείο συνάντησης επισκεπτών και καλλιτεχνών.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί πως στην διεθνή βιβλιογραφία το ποσοστό επαναλαμβανόμενων επισκέψεων αυξάνεται στις περιπτώσεις που το φεστιβάλ αποτελεί «σήμα κατατεθέν» της πόλης διεξαγωγής του και έχει κερδίσει το ενδιαφέρον και την υποστήριξη του τοπικού πληθυσμού και τοπικών φορέων (Shani et al. 2009, Li et al., 2009). Τόσο στην περίπτωση της Καλαμάτας όσο και της Δράμας τα φεστιβάλ αποτελούν «σήμα κατατεθέν» και για τις δυο αυτές πόλεις. Οι παραπάνω παρατηρήσεις επιβεβαιώνονται και από τα στοιχεία που συλλέχθηκαν από τις συνεντεύξεις με τους κύριους πληροφορητές της παρούσας έρευνας. Τόσο το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας όσο και το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας αποτελούν, σύμφωνα με τις απόψεις τους, ένα ετήσιο σημείο συνάντησης για τους εμπλεκόμενους στα δυο είδη τέχνης που εκπροσωπούν τα φεστιβάλ. Επιπλέον, το γεγονός ότι τα φεστιβάλ λαμβάνουν χώρα σε δυο ελκυστικούς προορισμούς της Βόρειας και Νότιας Ελλάδας αποτελεί μια επιπλέον ευκαιρία για συναντήσεις «εκτός των συνηθισμένων» όπως αναφέρθηκαν.

Οι επαναλαμβανόμενες αυτές επισκέψεις αλλά και η σταθερή υποστήριξη και ζήτηση που απολαμβάνουν τα δύο φεστιβάλ της παρούσας ερευνητικής εργασίας οφείλεται και σε ένα σύνολο άλλων παραγόντων όπως για παράδειγμα η φήμη και η εικόνα που

έχουν διαμορφωθεί για αυτά, λόγω της επιτυχίας και της συνεχούς παρουσίας των δυο φεστιβάλ στους αντίστοιχους καλλιτεχνικούς χώρους. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας των ερωτηματολογίων και τις απόψεις των πληροφορητών, παρόλο που τα φεστιβάλ αντιμετωπίζουν σοβαρές δυσκολίες που αφορούν τη χρηματοδότηση, τις υποδομές και τη διοργάνωση, επιτυγχάνουν συνεχώς και αδιάλειπτα να προσφέρουν μια μοναδική και ιδιαίτερα ελκυστική πολιτιστική εμπειρία για το κοινό τους. Αυτό, υποστηρίζουν οι πληροφορητές, οφείλεται στην ποιότητα των παραστάσεων και προβολών, αλλά και στο γεγονός ότι κατά τη διάρκεια των τελευταίων 24 ετών που πραγματοποιούνται τα φεστιβάλ αυτά έχουν παραμείνει σταθερά στο καλλιτεχνικό τους όραμα. Ωστόσο, ένα μεγάλο ποσοστό επαναλαμβανόμενων επισκέψεων ενδεχομένως να οφείλεται και στην έλλειψη προσφοράς παρόμοιων καλλιτεχνικών διοργανώσεων στην Ελλάδα, καθώς παρόμοια πολιτιστικά γεγονότα μπορεί το κοινό να παρακολουθήσει κυρίως στις μεγάλες πόλεις της Αθήνας και Θεσσαλονίκης.

Όλα τα παραπάνω στοιχεία που συλλέχθηκαν με την έρευνα ερωτηματολογίων της διδακτορικής αυτής διατριβής ταυτίζονται και επιβεβαιώνονται από τα στοιχεία που από τα στοιχεία της έρευνας κοινού του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 63.

Το τουριστικό προφίλ των επισκεπτών των δύο πόλεων που παρακολουθούν το φεστιβάλ παρουσιάζει διαφορές καθώς και οι δυο πόλεις διαφέρουν ως προς τις τουριστικές υποδομές που προσφέρουν αλλά και την γεωγραφική τους θέση. Αρχικά, μια σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο πόλεων, σχετικά με το προφίλ των επισκεπτών είναι η εξής: το μεγαλύτερο ποσοστό των επισκεπτών του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας ανεξαρτήτως έτους, φιλοξενήθηκαν από συγγενείς ή φίλους, ενώ οι πλειοψηφία των επισκεπτών του Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας διέμειναν σε ξενοδοχείο. Στην περίπτωση της Καλαμάτας, το αποτέλεσμα αυτό συνδέεται και με το γεγονός ότι οι περισσότεροι επισκέπτες συνδυάζουν την επίσκεψη στην πόλη και το φεστιβάλ με τις διακοπές τους ή με το να επισκεφτούν φίλους και συγγενείς. Εδώ, σημαντικό ρόλο παίζει ότι η Καλαμάτα βρίσκεται μόλις 2.5 ώρες μακριά από την πρωτεύουσα αλλά και το γεγονός ότι πολλοί Αθηναίοι διατηρούν εξοχικές κατοικίες στην ευρύτερη περιοχή.

Έπειτα, το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας ξόδεψαν από 50 έως 100 ευρώ για την ημερήσια διαμονή τους στην περιοχή, γεγονός που δεν ισχύει για την περίπτωση της Δράμας όπου οι περισσότεροι ξόδεψαν έως 50 ευρώ ημερησίως. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων στο Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας διανυκτέρευσε από 4 έως 6 ημέρες, ενώ στο Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας ανεξαρτήτως έτους διανυκτέρευσε εκεί από 1 έως 3 ημέρες. Κατόπιν, ένα σχετικά μεγάλο ποσοστό για την περίπτωση της Καλαμάτας, το 2016,

διανυκτέρευσε περισσότερες από 30 ημέρες στην ευρύτερη περιοχή, πράγμα το οποίο και εξηγείται λόγω της φιλοξενίας σε ιδιωτικές κατοικίες όπως αναφέρθηκε και παραπάνω.

Αξίζει επιπλέον να αναφερθούμε στο γεγονός ότι τα αποτελέσματα αποκαλύπτουν και μια τάση των επισκεπτών να επισκεφτούν παράλληλα και να γνωρίσουν και αλλά μέρη της ευρύτερης περιοχής διεξαγωγής των φεστιβάλ, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από άλλες παρόμοιες έρευνες της διεθνούς βιβλιογραφίας (Besculides et al, 2008, Panfiluk, 2015). Το μεγαλύτερο ποσοστό των επισκεπτών του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας επισκέφτηκαν και άλλες περιοχές του Νομού, ενώ το αντίθετο συμβαίνει για το Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας με τους επισκέπτες του να παραμένουν κυρίως στην πόλη. Το γεγονός αυτό εξηγείται σε σχέση με το είδος και τον τρόπο διοργάνωσης του κάθε φεστιβάλ. Στην περίπτωση της Καλαμάτας οι επισκέπτες έχουν χρόνο να περιηγηθούν στα αξιοθέατα ή τις κοντινές παραλίες καθώς οι παραστάσεις του φεστιβάλ λαμβάνουν χώρα τις απογευματινές και βράδυνες ώρες. Στην περίπτωση της Δράμας, το πρόγραμμα του φεστιβάλ είναι πολύ συμπυκνωμένο και αφήνει λιγότερα περιθώρια για άλλες τουριστικές δραστηριότητες, οπότε ένα πολύ μικρότερο ποσοστό των ερωτηθέντων επισκέπτεται και άλλες περιοχές της ευρύτερης περιοχής.

Όσον αφορά τα κίνητρα επίσκεψης, παρουσιάστηκαν τόσο ομοιότητες όσο και διαφορές σε σχέση με τα δυο φεστιβάλ μεταξύ των αποτελεσμάτων αυτής της έρευνας και άλλων συναφών στην διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία. Βάσει του διαχωρισμού των ερωτηθέντων σε κατοίκους και επισκέπτες, που παρουσιάστηκε στο κεφάλαιο των αποτελεσμάτων, προκύπτουν διαφορετικοί λόγοι για τους οποίους οι επισκέπτες και οι κάτοικοι επιλέγουν να παρακολουθήσουν τα συγκεκριμένα φεστιβάλ. Οι περισσότεροι επισκέπτες των δύο πόλεων των φεστιβάλ δήλωσαν ότι αποφάσισαν να παρακολουθήσουν το φεστιβάλ λόγω του είδους και της ποιότητας των προσφερόμενων παραστάσεων. Αντίθετα, αρκετοί από τους κατοίκους των πόλεων αυτών, υποστήριξαν πως ο βασικός λόγος να επισκεφτούν το φεστιβάλ ήταν η κοινωνικοποίηση και η συναναστροφή τους με άλλους κατοίκους της πόλης ή καλλιτέχνες. Στην περίπτωση του Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας και λόγω τους χαρακτηριστικού είδους της διοργάνωσης, φαίνεται ότι επιβεβαιώνεται η υπόθεση εργασίας πως οι επισκέπτες επέλεξαν το φεστιβάλ για να συμμετάσχουν ως καλλιτέχνες και να προβάλουν τη δουλειά τους ενώ για τους κατοίκους της Δράμας αποτέλεσε σημαντικό κίνητρο παρακολούθησης του φεστιβάλ η φήμη του αλλά και η συναναστροφή τους με άλλους κατοίκους της πόλης.

Ένα ακόμα σημαντικό κίνητρο επίσκεψης αποτελεί ενδεχομένως και η θετική εμπειρία που αποκτά το κοινό (επισκέπτες και κάτοικοι) από προηγούμενη επίσκεψη και συνεπώς η επιθυμία τους να την επαναλάβουν αλλά και να «μυηθούν» στο

συγκεκριμένο είδος τέχνης. Πολλές διεθνείς έρευνες δείχνουν ότι η τάση επαναληπτικών επισκέψεων στο ίδιο φεστιβάλ σχετίζεται και με το κίνητρο «ένταξης» σε μια ομάδα με κοινά χαρακτηριστικά ή με τη σημασία της «τελετουργίας» (rituals) της εμπειρίας του φεστιβάλ όπως αναφέρεται και στις έρευνες των Arcodia et al. (2007) και Quinn (2006). Σύμφωνα και με τα ευρήματα της διδακτορικής έρευνας του Σκούλτσου (2012), στα μουσικά φεστιβάλ στην Ελλάδα, η αίσθηση του επισκέπτη ότι «ανήκει» σε μια ομάδα ενισχύεται στο βάθος χρόνου και την επανάληψη της ζήτησης σε σημείο που το εκάστοτε φεστιβάλ μετατρέπεται σε ένα σημείο συνάντησης για το κοινό. Παρόμοιες απόψεις διατυπώθηκαν και από τους κύριους πληροφορητές της παρούσας έρευνας, οι οποίοι και επιβεβαίωσαν πως τα φεστιβάλ Καλαμάτας και Δράμας αποτελούν ένα ετήσιο ραντεβού μεταξύ ατόμων που εμπλέκονται με τα συγκεκριμένα είδη τέχνης.

Επιπροσθέτως, οι κύριοι πληροφορητές μας φαίνεται να αναγνωρίζουν τη σημασία προσφοράς υψηλού επιπέδου καλλιτεχνικού προγράμματος και να τη συνδέουν με τα υψηλά ποσοστά τόσο επαναλαμβανόμενων επισκέψεων αλλά και πρώτης φοράς επισκεπτών (first time visitors). Σύμφωνα και με τη θεωρία της «ειδίκευσης» του Bryan (1977), ο ταξιδιώτης παρουσιάζει μια συγκεκριμένη συμπεριφορά στο πλαίσιο της κάθε τουριστικής δραστηριότητας που επιλέγει. Στην αρχή επιλέγει μια γενική ενασχόληση, που όμως με το πέρασμα του χρόνου και τη συνεχή εμπλοκή σε αυτή, καταλήγει στην εξειδίκευση. Η προηγούμενη εμπειρία, η γνώση και η επένδυση στη δραστηριότητα αυτή, φαίνεται ότι αποτελούν στοιχεία που καθορίζουν εν τέλει το ενδιαφέρον του τουρίστα για την επιλογή ενός προορισμού. Έχει υποστηριχτεί και από παρόμοιες έρευνες στην βιβλιογραφία (Van Zyl et al., 2004, Kruger et al. 2011) πως η επίσκεψη σε φεστιβάλ αποκτά τη μορφή τρόπου ζωής (lifestyle) καθώς η συμπεριφορά και οι επιλογές των επισκεπτών καταλήγουν να τους καθορίζουν και ως άτομα.

Όπως μας τόνισαν και οι κύριοι πληροφορητές της εργασίας αυτής, με την πάροδο των ετών, οι επισκέπτες αποκτούν μια ιδιαίτερη σύνδεση με το φεστιβάλ, καθώς εξοικειώνονται με την εμπειρία και εν τέλει μετατρέπονται σε πιστούς υποστηρικτές. Αξίζει να σημειωθεί σε αυτό το σημείο ότι το είδος στενής σχέσης που δημιουργείται μεταξύ κοινού και φεστιβάλ ήταν και το βασικό έναυσμα απόφασης ανάληψης και πραγματοποίησης της παρούσας διδακτορικής διατριβής από την πλευρά της ερευνήτριας. Παράλληλα, είναι σημαντικό να αναφερθεί πως και τα δυο αυτά διεθνή φεστιβάλ της Καλαμάτας και της Δράμας κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, προσελκύουν το ενδιαφέρον αρκετών ερευνητών και ερευνητριών που τα επιλέγουν για να πραγματοποιήσουν μεταπτυχιακές ή διδακτορικές διατριβές στον τομέα των φεστιβάλ. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από τις συνεντεύξεις με τους κύριους πληροφορητές οι οποίοι αναφέρθηκαν σε ανάλογες έρευνες, μεταπτυχιακές και διδακτορικές διατριβές που έχουν πραγματοποιηθεί από το Αριστοτέλειο

Πανεπιστήμιο (Kostoroulou et al, 2011, Kourkouridis, 2013), το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (Katsafadou & Deffner, 2017) και το Πάντειο Πανεπιστήμιο (Ψαρρού, 2012).

Η σημασία των πολιτιστικών επιπτώσεων των διεθνών φεστιβάλ στις πόλεις της Καλαμάτας και Δράμας

Όπως αναπτύχθηκε και στην βιβλιογραφική επισκόπηση, τα φεστιβάλ συνδέονται άμεσα με τον πολιτισμό καθώς κάθε τέτοιου είδους διοργάνωση αποτελεί και ένα πολιτιστικό γεγονός. Το είδος των φεστιβάλ που ερευνήθηκαν σε αυτό το πόνημα συνδέεται αναπόσπαστα με τον πολιτισμό καθώς εκτός από την τέχνη που «εορτάζεται» σε κάθε φεστιβάλ (σύγχρονος χορός και ταινίες μικρού μήκους κτλ.), το φεστιβαλικό γεγονός αποτελεί αναπόφευκτα και μέρος του πολιτισμού ενός τόπου και της κοινωνίας του. Επομένως, οι πολιτιστικές και πολιτισμικές επιπτώσεις που προκύπτουν από την υλοποίηση ενός φεστιβάλ, στον τόπο που αυτό διεξάγεται, είναι αξιοσημείωτες καθώς όλα τα συνιστώντα στοιχεία (τέχνη, τόπος, οργάνωση, προγραμματισμός, υποδοχή) επιδρούν μεταξύ τους και συνθέτουν μια πολιτιστική εμπειρία (Delamere et al, 2001, Del Barrio et al 2012, Deery M., 2010, Picard et al. 2006).

Συγκεκριμένα, αναφορικά με τις πολιτιστικές επιπτώσεις του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας η πλειοψηφία των ερωτηθέντων αλλά και των κύριων πληροφορητών μας τις θεωρεί όλες αρκετά σημαντικές. Με το πέρασμα τεσσάρων ετών από την διεξαγωγή της αρχικής έρευνας το 2012, οι ερωτηθέντες του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας το 2016 θεωρούν τη σημασία των πολιτιστικών επιπτώσεων ακόμα πιο σημαντική με αποτέλεσμα οι μέσοι όροι των μεταβλητών των πολιτιστικών επιπτώσεων να εμφανίζονται υψηλότεροι το 2016. Συγκεκριμένα οι μεταβλητές των πολιτιστικών επιπτώσεων που εμφάνισαν τις υψηλότερες τιμές στην έρευνα του 2016, είναι οι εξής:

- ✓ Το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση της τέχνης που εκπροσωπεί στην Ελλάδα
- ✓ Οι παραστάσεις του φεστιβάλ προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό
- ✓ Το φεστιβάλ κάνει τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους
- ✓ Το φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά με την τέχνη και συμβάλει στην ανάπτυξη του κοινού για το αυτό το είδος τέχνης
- ✓ Το φεστιβάλ προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης.

Διασταυρώνοντας τα παραπάνω συμπέρασμα με τις απαντήσεις των κύριων πληροφορητών επιβεβαιώνεται πως το διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας

συμβάλει σημαντικά στην ανάπτυξη της τέχνης του χορού και προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στους κατοίκους της Καλαμάτας. Αν και, πολλές φορές, οι κάτοικοι είναι επιφυλακτικοί ως προς το συγκεκριμένο είδος τέχνης και τις καλλιτεχνικές επιλογές, το γεγονός ότι μια διεθνής διοργάνωση λαμβάνει χώρα στην πόλη τους, τους κάνει να αισθάνονται σημαντικά υπερήφανοι.

Επιπροσθέτως, είναι πολύ σημαντικό το γεγονός ότι το φεστιβάλ συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στην ανάπτυξη κοινού της τέχνης του χορού. Για την περίπτωση της Καλαμάτας, το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται πρωτίστως από τα στοιχεία του φεστιβάλ που μας παραχωρήθηκαν. Συγκεκριμένα, το 2006 (βλ. Πίνακα 63) οι κάτοικοι Καλαμάτας που παρακολούθησαν το φεστιβάλ ήταν 21% σε σχέση με το υπόλοιπο κοινό που ήταν επισκέπτες της πόλης. Με το πέρασμα 10 ετών, τα στοιχεία αυτά δείχνουν πως σταδιακά ο αριθμός αυτός αυξήθηκε φτάνοντας το 2016, οι κάτοικοι Καλαμάτας που παρακολουθούν το φεστιβάλ να αντιστοιχούν στο 51% του συνόλου των ερωτηθέντων.

Επιπλέον, το Φεστιβάλ Χορού έχει γίνει αναμφίβολα ένας τόπος συνάντησης τόσο για τους επαγγελματίες όσο και για τους λάτρεις της τέχνης του χορού, κάθε χρόνο στην Καλαμάτα, λόγω του ποιοτικού προγράμματος παραστάσεων και των κορυφαίων διεθνών ομάδων και καλλιτεχνών που συμμετέχουν. Συγχρόνως, το φεστιβάλ φαίνεται να ενσαρκώνει και να εμπνέει συναισθήματα δημιουργικότητας, συνεργασίας και συμμετοχής στους συμμετέχοντες του, αλλά και αισθήματα υπερηφάνειας, ψυχαγωγίας και εορτασμού στους κατοίκους της πόλης.

Ακόμα είναι σημαντικό να τονιστεί πως το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας υπήρξε καταλυτικός λόγος για την συντήρηση των υπαρχουσών πολιτιστικών υποδομών (Αμφιθέατρο του Κάστρου, ΔΕΠΕΘΕ κ.α.) αλλά κυρίως για την κατασκευή του υπερσύγχρονου Μεγάλου Χορού Καλαμάτας, το οποίο παραδόθηκε στο κοινό το 2012 και φιλοξένει παραστάσεις του Φεστιβάλ από το 2014. Ο προϋπολογισμός του Μεγάλου Χορού Καλαμάτας άγγιξε το ποσό των 12,7 εκατομμυρίων ευρώ και πλέον αυτό αποτελεί και ένα από τα εμβληματικά κτήρια σύγχρονης αρχιτεκτονικής της πόλης. Το μέγεθος μια τέτοιας επένδυσης είναι γεγονός που αποδεικνύει την σημασία, την αποδοχή και εκτίμηση που χαίρει το φεστιβάλ τόσο σε κοινωνικό όσο και πολιτικό επίπεδο.

Σύμφωνα με σχετικό άρθρο που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα Καθημερινή⁶¹ τον Ιούλιο 2018 επισημαίνεται ότι, όταν το 1995 η Καλαμάτα εντάχθηκε στο Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων με τη δημιουργία ενός Διεθνούς Κέντρου Χορού, αποστολή του οποίου θα ήταν η προώθηση της ορχηστρικής τέχνης, είχε ήδη

⁶¹ <http://www.kathimerini.gr/974606/article/ta3idia/proswpa-toy-toyrismoy/linta-kapetanea-kallitexnikh-diey8yntria-toy-die8noys-festival--xoroy-kalamatas>

διαγράψει μια πορεία που την είχε αναδείξει σε πόλη-πρότυπο στον τομέα της πολιτιστικής ανάπτυξης. Περισσότερο από δύο δεκαετίες μετά, η Καλαμάτα αποτελεί ένα από τα ελάχιστα επιτυχημένα παραδείγματα σωστής εφαρμογής του θεσμού των Δικτύων στην Ελλάδα και μπορεί να υπερηφανεύεται για μία από τις σημαντικότερες πολιτιστικές διοργανώσεις της χώρας. Στο ίδιο άρθρο, η νέα καλλιτεχνική διευθύντρια του φεστιβάλ υποστηρίζει πως οι Καλαματιανοί: *“ Και τον χορό αγαπούν και τον θεσμό, πράγμα που τους κάνει απαιτητικούς θεατές. Το συγκινητικό με το φεστιβάλ είναι ότι έχει αποκτήσει πιστούς φίλους που έρχονται κάθε χρόνο και είναι πραγματικά πολύτιμη η παρουσία τους. Γιατί η βιωσιμότητά του είναι άμεσα συνυφασμένη με την ανταπόκριση, κατ’ αρχάς, των ίδιων των ντόπιων.”*

Αναμφισβήτητα, η υλοποίηση ενός φεστιβάλ σε μια πόλη μικρού ή μεσαίου μεγέθους όπως είναι η Καλαμάτα και η Δράμα, ενισχύει το ενδιαφέρον και τη διάθεση για συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας και του συνόλου των επισκεπτών στις εκεί πολιτιστικές εκδηλώσεις ενώ ταυτοχρόνως ενισχύεται και η τοπική πολιτιστική δραστηριότητα γεγονός που υποστηρίζεται και από τις έρευνες των Quinn (2006), Teo (2002) και Therkelsen (2010).

Συνεχίζοντας με την περίπτωση του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας οι ερωτηθέντες του θεωρούν πολύ σημαντικές της πολιτιστικές επιπτώσεις του Φεστιβάλ στην πόλη της Δράμας. Συγκεκριμένα, οι μέσοι όροι των μεταβλητών των πολιτιστικών επιπτώσεων στην έρευνα των ερωτηματολογίων οι οποίες εμφάνισαν τις υψηλότερες τιμές είναι οι εξής:

- ✓ Το φεστιβάλ συμβάλει σημαντικά στη διάδοση του κινηματογράφου στην Ελλάδα
- ✓ Οι παραστάσεις προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό
- ✓ Το φεστιβάλ προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης
- ✓ Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση «γιορτής» στην πόλη
- ✓ Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για τη δημιουργία και την συντήρηση πολιτιστικών χώρων

Τα παραπάνω δεδομένα επιβεβαιώνονται και από τις απαντήσεις των κύριων πληροφορητών στην περίπτωση της Δράμας καθώς όλοι φαίνεται να είναι σύμφωνοι ότι το φεστιβάλ αποτελεί ένα σημαντικό πολιτιστικό γεγονός για την πόλη και ένα σημείο συνάντησης καλλιτεχνών και κατοίκων. Ως απόρροια της πολυετής διοργάνωσης αυτού του φεστιβάλ ένα μεγάλο μέρος των κατοίκων της πόλης έχει αγαπήσει αυτό το είδος τέχνης και το υποστηρίζει σταθερά, καθώς, σε βάθος χρόνου η τοπική κοινωνία έχει «εκπαιδευτεί» στη συγκεκριμένη τέχνη και είναι σε θέση να την εκτιμά ουσιαστικά.

Ομοίως με το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας, το Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους τόπους συνάντησης για τους συγχρόνους βαλκανικούς και ευρωπαϊούς παραγωγούς ταινιών, εφόσον το 48% των ερωτηθέντων επισκέπτονται την πόλη για να συμμετάσχουν ως προσκεκλημένοι καλλιτέχνες. Τέλος, λόγω του γεγονότος ότι η πόλη της Δράμας έχει το μισό μέγεθος της Καλαμάτας, η διοργάνωση του φεστιβάλ, οι επισκέπτες της και οι εκδηλώσεις της διοργάνωσης είναι ακόμα πιο ορατές για τους ντόπιους και συμβάλουν έντονα σε ένα αίσθημα εορτασμού, οικοδόμησης κοινότητας και υπερηφάνειας στην πόλη.

Λαμβάνοντας υπόψη την διδακτορική διατριβή της Ψαρρού (2013), στον τομέα της τοπικής αυτοδιοίκησης υποστηρίζεται πως τα φεστιβάλ που διοργανώνονται από Δήμους και Νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου δεν έχουν αρκετό «προσανατολισμό στην αγορά» καθώς, οι δημοτικές επιχειρήσεις συνήθως προσκρούουν σε εμπόδια που σχετίζονται με το θεσμικό τους πλαίσιο και τη στελέχωση τους. Ομολογουμένως όμως στην περίπτωση της Δράμας, υπάρχει αναγνώριση της σημασίας του θεσμού και σταθερή στήριξη από τη Δημοτική Αρχή καθώς σύμφωνα με τους κύριους πληροφορητές της εργασίας μας, δεν έχουν υπάρξει σοβαροί κομματικοί ανταγωνισμοί και ο Δήμος παραμένει πάντα συνεπής με την χρηματοδότηση της διοργάνωσης.

Αξίζει επιπλέον να αναφέρουμε πως μια από τις πιο σημαντικές δράσεις του φεστιβάλ είναι ότι προσκαλεί και φέρνει τους μαθητές σχολείων της Δράμας σε επαφή με την εβδομή τέχνη. Σύμφωνα με στελέχη του φεστιβάλ, υπάρχουν περιπτώσεις παιδιών που μέσα από το φεστιβάλ, γνώρισαν την τέχνη του κινηματογράφου, την σπούδασαν και έχουν ήδη συμμετάσχει και στο φεστιβάλ Δράμας ως καλλιτέχνες. Ακόμα, μια από τις σημαντικότερες πολιτιστικές επιπτώσεις, σε επίπεδο υποδομών του φεστιβάλ, στην πόλη της Δράμας ανακοινώθηκε τον Ιούνιο 2018 και αφορά την πολύ αναμενόμενη ανακατασκευής της μεγάλης Καπναποθήκης επί της οδού Πέρδικας, με σκοπό να στεγάσει πλέον το Φεστιβάλ Δράμας, μετά από πολλά έτη σοβαρών ελλείπων κτηριακών υποδομών.

Επιπροσθέτως, είναι αξιοσημείωτο και εξαιρετικά θετικό σε πολλά επίπεδα για την πόλη, το γεγονός πως το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο αξιοποιώντας τη δυναμική του Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας, ανακοίνωσε⁶² πως θεσπίζει πρόγραμμα Κινηματογραφικών Σπουδών στην πόλη της Δράμας το οποίο θα αρχίσει να λειτουργεί όταν παραδοθεί στην πόλη, ο νέος χώρος της Καπναποθήκης. Στις νέες εγκαταστάσεις πρόκειται να λειτουργήσουν: αίθουσες προβολής, αίθουσες διδασκαλίας, studio ήχου, μοντάζ, animation και γυρισμάτων, Κέντρο Κινηματογραφικών Ερευνών, Ψηφιακό Μουσείο, Βιβλιοθήκη, Ταινιοθήκη, καθώς και

⁶² <http://www.ert.gr/eidiseis/politismos/ekdiloseis/to-festival-tainion-mikroy-mikoys-dramas-epistrefei/>

χώροι αναψυχής. Στο Αίθριο του χώρου προβλέπεται η λειτουργία θερινού κινηματογράφου, ενώ στους νέους εσωτερικούς χώρους θα πραγματοποιούνται τα προγράμματα μεταπτυχιακών σπουδών του ΕΑΠ.

Σύμφωνα και με το σχετικό δελτίου τύπου του Φεστιβάλ⁶³, ο νυν πρόεδρος του ΕΑΠ, υπογράμμισε πως η Δράμα «διαθέτει ένα ισχυρό brand name λόγω του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους» ενώ στελέχη της κυβέρνησης αναγνωρίζουν πλέον τη σημασία του θεσμού και αναφέρουν πως «χτίζουμε την περαιτέρω ανάπτυξη της πόλης με την ίδρυση της Σχολής Κινηματογράφου και Οπτικοακουστικών Μέσων αλλά και του Πρότυπου Ψηφιακού Κέντρου». «Η Δράμα πλέον γίνεται σημείο αναφοράς των κινηματογραφικών σπουδών διεθνώς», πρόσθεσε ο Δήμαρχος της πόλης, «και αναδεικνύεται σε πόλο έλξης για τον κόσμο της καλλιτεχνικής δημιουργίας και των τεχνών στην Ελλάδα, την Ευρώπη, διεθνώς».

Τέλος, όπως αναπτύχθηκε και στα προηγούμενα κεφάλαια του θεωρητικού υποβάθρου και της εμπειρικής έρευνας και όπως είναι ιδιαίτερα φυσικό και αναμενόμενο, πολύ συχνά δίνεται ιδιαίτερο βάρος στον τουριστικό και οικονομικό ρόλο των φεστιβάλ στις πόλεις που τα φιλοξενούν. Οι τουριστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ στην πόλη χαιρούν ιδιαίτερης εκτίμησης αλλά και γίνεται μεγαλύτερη βιβλιογραφική μνεία, σε σχέση με τις πολιτιστικές επιπτώσεις των φεστιβάλ στις πόλεις. Παρόλα αυτά, αξίζει να σημειωθεί πως οι τιμές των πολιτιστικών επιπτώσεων παρουσιάζουν υψηλότερους μέσους όρους σε σχέση με αυτούς των τουριστικών επιπτώσεων, ανεξαρτήτως έτους ή φεστιβάλ. Κατά συνέπεια, παρατηρείται ότι τόσο στην περίπτωση της πόλης Δράμας, όσο της Καλαμάτας οι ερωτηθέντες των φεστιβάλ θεωρούν ισχυρότερες τις πολιτιστικές επιπτώσεις έναντι των τουριστικών επιπτώσεων των φεστιβάλ στην κάθε πόλη.

Η σημασία των τουριστικών επιπτώσεων των διεθνών φεστιβάλ στις πόλεις της Καλαμάτας και Δράμας

Η σχετική βιβλιογραφική επισκόπηση, στην αρχή του ερευνητικού αυτού πονήματος κατέδειξε πως η διεξαγωγή ενός επιτυχημένου φεστιβάλ συνεισφέρει σημαντικά στην ανάπτυξη του τουρισμού στον τόπο υποδοχής (Getz, 1990, Allen et al 2002, Bowdin et al 2011). Συνάγεται από άλλη συναφή έρευνας ότι, σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα ένα σταθερά επαναλαμβανόμενο και επιτυχημένο φεστιβάλ, εντάσσεται στο τοπικό και εθνικό τουριστικό προϊόν, με σκοπό να προσελκύσει το ενδιαφέρον των επισκεπτών αυξάνοντας την τουριστική κίνηση (Σκούλτσος, 2014).

Η πόλη και η ευρύτερη περιοχή της Μεσσηνίας είναι ήδη ένας πολύ ανεπτυγμένος τουριστικός προορισμός στην Ελλάδα και τα τελευταία χρόνια αναδεικνύεται σε

⁶³ <http://www.dramafilmfestival.gr/pressrelease-05-06-2018.html>

υπολογίσιμη τουριστική δύναμη καθώς οι φυσικές ομορφιές, η τοπική παράδοση αλλά και οι επενδύσεις που έχουν πραγματοποιηθεί σε τουριστικές και άλλες υποδομές προσελκύουν πολλούς επισκέπτες από όλο τον κόσμο. Ειδικότερα, την τελευταία δεκαετία, η λειτουργία του πολυτελούς ξενοδοχειακού συγκροτήματος Costa Navarino, ο νέος αυτοκινητόδρομος (που ενώνει την πόλη με την Αθήνα σε 2.5 ώρες) και η αύξηση των διεθνών πτήσεων αποτέλεσαν καθοριστικούς παράγοντες ώστε η Μεσσηνία να αποτελέσει πλέον έναν από τους πιο επιτυχημένους τουριστικούς προορισμούς στην Ελλάδα. Σύμφωνα και με τις απόψεις των κύριων πληροφορητών της έρευνας μας η διοργάνωση, η προβολή και υποστήριξη μεγάλων πολιτιστικών θεσμών όπως το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας προσφέρουν τη μέγιστη αξιοποίηση της ξενοδοχειακής και λοιπής τουριστικής υποδομής της πόλης και της ευρύτερης περιοχής.

Ειδικότερα, και αναφορικά με τις τουριστικές επιπτώσεις του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας στην πόλη, τα σημαντικότερα ευρήματα της έρευνας ερωτηματολογίων είναι τα εξής:

- ✓ Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη
- ✓ Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ, ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης
- ✓ Το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό
- ✓ Κατά την διάρκεια του φεστιβάλ, οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό
- ✓ Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών σε όλο το Νομό

Κατά κοινή ομολογία, τα τελευταία 24 χρόνια λειτουργίας του, το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας κατάφερε να ενισχύσει σημαντικά στην αξία του προορισμού και να προωθήσει την εικόνα του στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Τα ευρήματα δείχνουν ότι το φεστιβάλ αποτελεί ένα πολύ σημαντικό κίνητρο για επισκέπτες «πρώτης φοράς», αλλά το σημαντικότερο είναι ότι ένας μεγάλος αριθμός επισκεπτών από αυτούς φαίνεται να γίνονται τακτικοί επισκέπτες, καθώς το 20% έχει την τάση να επιστρέφει στο φεστιβάλ κάθε χρόνο.

Όπως προαναφερθήκαμε η Καλαμάτα είναι ένας ήδη καθιερωμένος και ανεπτυγμένος τουριστικός προορισμός της χώρας, που προσφέρει ένα ευρύ φάσμα ξενοδοχείων και άλλων καταλυμάτων, υπηρεσίες τροφοδοσίας, πολιτιστικών και αθλητικών εγκαταστάσεων κ.α. Για το λόγο αυτό, το φεστιβάλ συνδέεται έμμεσα και όχι άμεσα με την βελτίωση των τουριστικών υποδομών της πόλης. Παρόλα αυτά, η

πόλη επωφελήθηκε σημαντικά από το φεστιβάλ λόγω της κατασκευής του Μεγάλου Χορού Καλαμάτας, ενός σύγχρονου κτιρίου ορόσημο, το μοναδικό στο είδος του αφιερωμένο στην τέχνη του χορού στην Ελλάδα και ένα από τα ελάχιστα παρόμοια κτήρια στην Ευρώπη. Ωστόσο είναι σημαντικό να αναφερθεί πως δεν υπάρχουν επίσημες μετρήσεις και ποσοτικά στοιχεία σχετικά με τις επιδράσεις της διοργάνωσης των φεστιβάλ στις πόλεις και η έλλειψη στοιχείων κόστους και εσόδων αποτελεί μόνιμο πρόβλημα των αρμόδιων φορέων καθώς δεν επιτρέπει την εξαγωγή συμπερασμάτων όσον αφορά τη συμμετοχή των φεστιβάλ στο εθνικό και τοπικό ΑΕΠ (Καραχάλης & Κονσολα, 2010).

Όπως προκύπτει από την παρούσα έρευνα, ο θεσμός του φεστιβάλ αναβαθμίζει την εικόνα της πόλης και προσελκύει επισκέπτες «υψηλού επιπέδου» πράγμα το οποίο και επιβεβαιώνεται από όλα τα είδη στοιχείων που συλλέχθηκαν για τους σκοπούς μας. Το σχετικά νεαρό της ηλικίας τους, το υψηλό μορφωτικό επίπεδο, το ενδιαφέρον τους για τον τοπικό πολιτισμό, την ιστορία και τα αξιοθέατα, το γεγονός πως συνδυάζουν την επίσκεψή τους στο φεστιβάλ με τις διακοπές τους, είναι και ο λόγος που οι επισκέπτες της Καλαμάτας φαίνεται να δαπανούν κατά μέσον όρο περισσότερα χρήματα ημερησίως συγκριτικά με τους επισκέπτες του Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας.

Αντιστοίχως, οι σημαντικότερες τουριστικές επιπτώσεις του Φεστιβάλ Τ.Μ.Μ. Δράμας στην πόλη είναι οι εξής:

- ✓ Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις της πόλης
- ✓ Το φεστιβάλ συμβάλει στην προώθηση της εικόνας της πόλης και της προσθέτει αξία ως προορισμό
- ✓ Το φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη
- ✓ Το φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών της πόλης
- ✓ Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα τόσο της έρευνας ερωτηματολογίων όσο και των κύριων πληροφορητών, οι απόψεις των ερωτηθέντων αποκαλύπτουν μια σημαντική αναγνώριση και εκτίμηση του ρόλου του φεστιβάλ στην αναβάθμιση της εικόνας της πόλης και στην ενίσχυση της φήμης της. Το φεστιβάλ προσελκύει σημαντικό αριθμό επισκεπτών και η επιτυχημένη πολιτιστική εμπειρία που προσφέρει, καθιστά ένα μεγάλο μέρος των επισκεπτών σε τακτικούς και επαναλαμβανόμενους επισκέπτες. Η Δράμα, μια ορεινή πόλη της Βόρειας Ελλάδας, είναι ένας σχετικά νέος και

αναπτυσσόμενος τουριστικός προορισμός, ο οποίος προσφέρει στους επισκέπτες της την ευκαιρία να απολαύσουν διάφορες μορφές εναλλακτικού τουρισμού και ειδικών ενδιαφερόντων που περιλαμβάνουν επισκέψεις σε βουνά, πηγές, δάση και διάσημα οιοποιεία. Κατά τη διάρκεια των εορτών των Χριστουγέννων, της άνοιξης και του καλοκαιριού πραγματοποιούνται και άλλες σημαντικές πολιτιστικές εκδηλώσεις. Ως εκ τούτου, το Φεστιβάλ επεκτείνει την τουριστική περίοδο του εν λόγω προορισμού και συμβάλει σημαντικά στην άμβλυνση του φαινομένου της τουριστικής εποχικότητας κ στην πόλη της Δράμας καθώς προσελκύει επισκέπτες στα μέσα του Σεπτέμβριου που πραγματοποιείται το φεστιβάλ. Συνεπώς, το φεστιβάλ ωφελεί τουριστικά ιδιαίτερος την πόλη σε μια περίοδο χαμηλής τουριστικής ζήτησης καθώς ένα φεστιβάλ που υλοποιείται σε περιόδους χαμηλής ζήτησης παρατείνει την τουριστική περίοδο και προσφέρει στους τουρίστες ένα σημαντικό λόγο για να επιμηκύνουν την εκεί διαμονή τους ή να μεταθέσουν χρονικά την επίσκεψή τους στην περίοδο διεξαγωγής του φεστιβάλ (Bowdin et al. 2011, Crompton 2001).

Επιπλέον, το φεστιβάλ συμβάλλει σημαντικά στην αύξηση της τοπικής επιχειρηματικότητας στην πόλη, αν και όχι στην ευρύτερη περιοχή του Νομού σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας μας. Λόγω του συγκεκριμένου είδους του φεστιβάλ και του γεγονότος ότι οι προβολές ταινιών λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια όλης της ημέρας, οι περισσότεροι από τους επισκέπτες δεν έχουν το χρόνο να επισκεφτούν τα αξιοθέατα της περιοχής. Ενδεχομένως για τον ίδιο λόγο, οι επισκέπτες δαπανούν και λιγότερα χρήματα ημερησίως σε σύγκριση με τους αντίστοιχους επισκέπτες του Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας.

Σε μελέτη των Kostoroulou et al. (2011) που έγινε αναφορικά με τη συνεισφορά των φεστιβάλ κινηματογράφου στη χώρα μας, υποστηρίχθηκε ότι η σημαντικότερη οικονομική συμβολή των φεστιβάλ στις τοπικές κοινωνίες είναι η εισροή χρήματος στον κλάδο της σίτισης και διαμονής (εστιατόρια, μπαρ, ξενοδοχεία), καθώς και στο τοπικό εμπόριο. Λιγότερο σημαντική κρίθηκε η συμβολή στον κλάδο των επενδύσεων. Εντούτοις, πολλοί από τους κύριους πληροφορητές της παρούσας ερευνητικής εργασίας υποστηρίζουν πως το φεστιβάλ είναι ένα από τα βασικά πολιτιστικά γεγονότα που έχουν επηρεάσει θετικά την τουριστική υποδομή της Δράμας με πολλαπλασιαστικές οικονομικές προεκτάσεις και στους υπόλοιπους τομείς της τοπικής οικονομίας. Χαρακτηριστικά, ενώ το 1995 υπήρχαν μόνο τρία ξενοδοχεία τριών αστέρων, σήμερα υπάρχουν περίπου οκτώ ξενοδοχεία (3 & 4 αστέρων), καθώς και το νεόκτιστο θέρετρο πέντε αστέρων *Hydrata* σε ένα ανακαινισμένο ιστορικό κτίριο της πόλης. Τέλος, τα αποτελέσματα της έρευνας ερωτηματολογίων στην περίπτωση στην Δράμας αποκαλύπτουν επιπλέον τη συνολική αναγνώριση και εκτίμηση των ερωτηθέντων για το ρόλο του φεστιβάλ στην αναβάθμιση της εικόνας

και της πόλης τους ενισχύοντας τη φήμη της αλλά και προσελκύοντας νέους επισκέπτες.

Καταληκτικές παρατηρήσεις και συμπεράσματα

Ανακεφαλαιώνοντας, τα αποτελέσματα της παραγοντικής ανάλυσης, των στοιχείων που συλλέχθηκαν με τα ερωτηματολόγια, επιβεβαιώνουν και τα δεδομένα που συλλέχθηκαν από τους κύριους πληροφορητές της έρευνας, τεκμηριώνοντας την σημασία των πολιτιστικών όσο και των τουριστικών επιπτώσεων σε κάθε περίπτωση. Οι παράγοντες που προέκυψαν από την ανάλυση, είχαν υψηλό βαθμό ομοιότητας και στις τρεις περιπτώσεις. Είναι χαρακτηριστικό πως στην περίπτωση της Καλαμάτας, τα αποτελέσματα επιβεβαιώνουν ότι το φεστιβάλ επιδρά στην πόλη κυρίως πολιτιστικά και έπειτα τουριστικά ενώ το αντίθετο παρατηρείται για την πόλη της Δράμας. Επιβεβαιώνονται, συνεπώς, οι ιδιαίτερα θετικές απόψεις και στάσεις των ερωτηθέντων απέναντι στην διεξαγωγή των φεστιβάλ, η συμβολή και τα οφέλη των οποίων αντικατοπτρίζονται κυρίως σε αυτούς τους βασικούς τομείς. Εκτός λοιπόν από τον θετικό αντίκτυπο των φεστιβάλ στην πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη των πόλεων, ιδιαίτερα σημαντικό είναι ότι το γεγονός ότι μέσω των φεστιβάλ προωθούνται οι πόλεις και οι αντίστοιχοι νομοί ως τουριστικοί προορισμοί, αποφέροντας οικονομικά και κοινωνικά οφέλη στην τοπική και ευρύτερη περιφερειακή οικονομία

Πίνακας 64: Σύθεση αποτελεσμάτων παραγοντικών αναλύσεων

Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012	Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016	Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας 2016
1. Συμβολή του φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης	1. Συμβολή του φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης	1. Συμβολή του φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη της πόλης
2. Συμβολή του φεστιβάλ στην διάδοση της τέχνης και προβολής των καλλιτεχνών	2. Συμβολή του φεστιβάλ στην διάδοση της τέχνης και προβολής των καλλιτεχνών	2. Συμβολή του φεστιβάλ στην ανάδειξη της τέχνης και προβολής των καλλιτεχνών
3. Συμβολή του φεστιβάλ στην ανάδειξη της πόλης και προώθησης της ως τουριστικό προορισμό	3. Συμβολή του φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη της πόλης	3. Συμβολή του φεστιβάλ στον τουρισμό του Νομού και τον τοπικό πολιτισμό
4. Συμβολή του φεστιβάλ στην τουριστική ανάπτυξη της πόλης		4. Συμβολή του φεστιβάλ στην ενδυνάμωση των κοινωνικών δεσμών στην πόλη
		5. Συμβολή του φεστιβάλ στην πολιτιστική ανάπτυξη της πόλης

Και στις δυο περιπτώσεις μελέτης μας, είναι αξιοσημείωτο ότι τα φεστιβάλ επιδρούν πολυδιάστατα στις αντίστοιχες πόλεις, έχουν αποκτήσει πανελλαδική αλλά και διεθνή φήμη και αποτελούν πόλο έλξης χιλιάδων επισκεπτών, λειτουργώντας ουσιαστικά χωρίς την ιδιαίτερα σημαντική συμβολή των μέσων ενημέρωσης και της διαφήμισης. Εξάλλου και στις δύο περιπτώσεις της έρευνας ερωτηματολογίων, η προώθηση ή/και διαφήμιση των φεστιβάλ φάνηκε να διαδραματίζει πολύ μικρό ρόλο στα κίνητρα επίσκεψης, ενδεχομένως υποδεικνύοντας μια πενιχρότητα ή ανεπάρκεια στρατηγικών μάρκετινγκ και προώθησης των εν λόγω φεστιβάλ συγκριτικά με φεστιβάλ ιδιωτική πρωτοβουλίας.

Οι συνεντεύξεις σε βάθος με στελέχη και των δυο φεστιβάλ επιβεβαίωσαν ότι οι οικονομικοί πόροι που προορίζονται για την προβολή και διαφήμιση τους είναι πολύ περιορισμένοι. Αν και οι διεθνείς έρευνες υποστηρίζουν πως τα φεστιβάλ, με τον κατάλληλο σχεδιασμό, είναι σε θέση να αναβαθμίσουν το τουριστικό προϊόν του προορισμού (Getz 2005 & Raj et al. 2009), στις περιπτώσεις της Δράμας και της Καλαμάτας δεν έχει υπάρξει στοχευμένος σχεδιασμός τουριστικής προβολής, ο οποίος να αξιοποιεί αυτή την δυναμική και τις δυνατότητες της έρευνας αυτής όπως επιβεβαιώνεται και από όλες τις πηγές.

Αντίθετα, υποστηρίζεται τόσο από την έρευνα ερωτηματολογίων όσο και από τις απαντήσεις των πληροφορητών μας ότι η φήμη που κατάφεραν, με την πάροδο των ετών, να χτίσουν τα φεστιβάλ αλλά και η συνέπεια τους στο καλλιτεχνικό τους όραμα, αποτελούν τα βασικά συστατικά της επιτυχίας τους. Κατά συνέπεια, διαφαίνεται ότι οι θεσμοί αυτοί έχουν καταφέρει να εμπλουτίσουν και να αναβαθμίσουν το τουριστικό προϊόν των πόλεων τους, βελτιώνοντας κατά αυτό τον τρόπο την εικόνα και την ανταγωνιστικότητα των προορισμών αυτών και της ευρύτερης περιοχής τους.

Για παράδειγμα, ένας από τους διάφορους τρόπους με τους οποίους τα δυο φεστιβάλ προβάλλουν εμμέσως τις πόλεις υποδοχής τους τουριστικά είναι μέσα από τις πλέον πολλές αναφορές σε διάφορων ειδών ελληνικούς και διεθνούς ταξιδιωτικούς και πολιτιστικούς οδηγούς. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα του γνωστού τουριστικού οδηγού Lonely Planet⁶⁴ που συστήνει το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας για τις ποιοτικές παραστάσεις του ή του σχετικού με τον κινηματογράφο οργανισμό Raindance⁶⁵ που στην ιστοσελίδα του συγκαταλέγει το Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας σε ένα από τα σημαντικότερα του κόσμου⁶⁶.

Αναντίρρητα, οι δυο πόλεις διαθέτουν πλέον μια πληθώρα συγκριτικών πλεονεκτημάτων για την διεκδίκηση ενός ακόμα μεγαλύτερου μεριδίου πολιτιστικού

⁶⁴ <https://www.lonelyplanet.com/greece/kalamata/events/kalamata-international-dance-festival/a/poi-fes/1386974/359508>

⁶⁵ <https://www.raindance.org/worlds-top-short-film-festivals/>

τουρισμού, λόγω των νέων ξενοδοχειακών και πολιτιστικών υποδομών, των φυσικών θέλγητρων, των ιστορικών χώρων αλλά και των τοπικών προϊόντων τους. Παρόλα αυτά η περαιτέρω ανάπτυξη του εκεί πολιτιστικού τουρισμού φαίνεται πολλές φορές να σκοντάφτει στην αδιαμφησβήτητη έλλειψη χρηματικών πόρων για δράσεις πολιτισμού στη χώρα, αλλά και ειδικότερα στις περιοχές μελέτης, αλλά και σε εγγενείς αδυναμίες στον σχεδιασμό και την υλοποίηση ενός συγκροτημένου προγράμματος για την αποτελεσματική προώθηση των θεσμών των διεθνών φεστιβάλ. Γενικότερα, με τον ανταγωνισμό του «πολιτιστικού τουρισμού» να οξύνεται κάθε χρόνο, μεταξύ των πόλεων παγκοσμίως είναι σημαντικό οι πολιτιστικοί αυτοί θεσμοί να αξιοποιηθούν ως ένα ακόμα τουριστικό θέλγητρο των προορισμών και να προωθηθούν ανάλογα και επάξια ως σύγχρονοι εμβληματικοί θεσμοί στην κάθε περίπτωση πόλης. Οι αρμόδιοι φορείς κατά συνέπεια, λαμβάνοντας υπόψη τον πολυδιάστατο ρόλο και τα πλεονεκτήματα των φεστιβάλ, απαιτείται να προβούν στη σχεδίαση πολιτικών για την συνολικότερη, συστηματικότερη και περισσότερο στοχευμένη στήριξή τους τόσο σε τουριστικό, κοινωνικό και πολιτισμικό επίπεδο για τη βέλτιστη υλοποίηση αυτών των ευκαιριών και προοπτικών, στο μέλλον.

Οι ιστορίες επιτυχίας των Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας και του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας, σύμφωνα με την ερευνητική εργασία, στηρίζονται στο όραμά τους και στο στόχο τους να προωθήσουν με επιτυχία και ποιότητα την τέχνη που αντιπροσωπεύουν χωρίς καλλιτεχνικούς «συμβιβασμούς και εκπτώσεις» που στόχο έχουν την «κολακεία» ή την άμεση ικανοποίηση του κοινού. Έχουν επιτύχει να δημιουργήσουν επιτυχημένα, εδραιωμένα και σεβαστά στον διεθνή χώρο καλλιτεχνικά γεγονότα, διεκδικώντας μια εξέχουσα θέση τουλάχιστον στον Ευρωπαϊκό χάρτη των φεστιβάλ. Ο μακροπρόθεσμος, τακτικός και πιστός στο όραμά τους χαρακτήρας τους τα έχει καθιερώσει ως σημαντικά διεθνή φεστιβάλ που προσελκύουν πιστούς και επαναλαμβανόμενους επισκέπτες. Για το λόγο αυτό θεωρούμε πως έχουν συμβάλει σημαντικά στην πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη των πόλεων που τα φιλοξενούν αλλά και για τον ίδιο λόγο διαπιστώνουμε ότι κατάφεραν να επιβιώσουν κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, διασφαλίζοντας ετήσια δημόσια χρηματοδότηση, παρά τις συνθήκες οικονομικής ύφεσης στην Ελλάδα.

Η μεθοδολογία της έρευνάς μας ακολούθησε πιστά όλες τις προϋποθέσεις για την εξαγωγή συμπερασμάτων τόσο κατά τη διάρκεια της συλλογής των πρωτογενών δεδομένων όσο και κατά τη διάρκεια της επεξεργασίας τους. Ωστόσο είναι απαραίτητο να επισημανθούν οι σημαντικότεροι περιορισμοί μιας τέτοιου είδους έρευνας. Αρχικά το είδος των φεστιβάλ που επιλέχθηκε στην παρούσα διδακτορική έρευνα πιθανώς να περιορίζει τα αποτελέσματα στο συγκεκριμένο είδος. Τα φεστιβάλ που επιλέχθηκαν, αν και επιτυχημένα και εδραιωμένα, προσελκύουν

κυρίως κοινό απαιτητικό και «εκπαιδευμένο» στην τέχνη που εκπροσωπούν, γεγονός που εγείρει περιορισμούς που πιθανώς να ισχύουν για άλλα είδη φεστιβάλ. Ακόμα, είναι σημαντικό να αναφερθεί πως αν και τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων από τους κύριους πληροφορητές στην πλειοψηφία τους επιβεβαιωθήκαν και από την έρευνα κοινού, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και η πιθανότητα λανθασμένων εκτιμήσεων και κρίσεων από πλευράς τους. Τέλος, λόγω των μεγάλων γεωγραφικών αποστάσεων και της δυσκολίας τακτικών επισκέψεων στις πόλεις της Δράμας και της Καλαμάτας, η διαδικτυακή έρευνα πεδίου που πραγματοποιήθηκε παρουσίασε ανάλογους περιορισμούς. Είναι σημαντικό να αναφερθούμε στις δυσκολίες ελέγχου εγκυρότητας του δείγματος, καθορισμού του δείγματος και αντιπροσωπευτικότητας αυτού, είτε μέσω αποστολής ερωτηματολογίων σε ηλεκτρονικό ταχυδρομείο ή μέσω ανάρτησης σε κοινωνικά δίκτυα. Χρειάζεται επίσης να αναφερθεί και η απουσία προσωπικής/φυσικής επαφής μεταξύ ερευνήτριας και ερωτηθέντων κατά τη συλλογή των συγκεκριμένων στοιχείων. Για το λόγο αυτό αν μας δινόταν η δυνατότητα να ξανακάνουμε την έρευνα αυτή θα επιδιώκαμε περισσότερες επισκέψεις στις πόλεις και περισσότερες ευκαιρίες προσωπικής επαφής με κατοίκους και φορείς της κάθε πόλης, κατά τη δειγματοληπτική διαδικασία.

Η εκπόνηση της διδακτορικής αυτής διατριβής επιδίωξε να συμβάλει στην ανάπτυξη της γνώσης στον τομέα των φεστιβάλ στην Ελλάδα με τους τρεις παρακάτω τρόπους:

- ✓ Η εργασία συνέβαλε στην πλήρωση του θεωρητικού κενού που υπάρχει στην σχετική διεθνή βιβλιογραφία σχετικά με τις αντιλήψεις και απόψεις των φορέων, των κατοίκων και των επισκεπτών σχετικά με τον ρόλο των φεστιβάλ στην πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη της πόλης και της ευρύτερης της περιοχής.
- ✓ Η συμβολή της εργασίας εκτείνεται και στον μεθοδολογικό τομέα και συγκεκριμένα στην ολοκληρωμένη και διεξοδική διερεύνηση και ανάλυση του θέματος, με τη χρήση σύνθετης μεθοδολογικής προσέγγισης δηλαδή την καταγραφή, ανάλυση, αξιολόγηση και σύνθεση τεσσάρων ομάδων δεδομένων από: α) πολυετή συμμετοχή παρατήρηση, β) συγκέντρωση και επεξεργασία δευτερογενών αρχειακών στοιχείων των φεστιβάλ, γ) συνεντεύξεις σε βάθος με κύριους πληροφορητές και εταίρους ειδικού ενδιαφέροντος και δ) εκτενή έρευνα πεδίου μέσω ερωτηματολογίων στους κατοίκους και επισκέπτες των πόλεων των φεστιβάλ
- ✓ Η εργασία συνέβαλε ακόμα καινοτόμα και στον εμπειρικό τομέα καθώς επιδίωξε την διερεύνηση των συσχετισμών που αναπτύσσονται ως προς τον πολλαπλό και πολυσχιδή ρόλο των διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ τόσο για την τουριστική όσο και για την πολιτιστική ανάπτυξη δυο Ελληνικών πόλεων, της Καλαμάτας και της Δράμας.

Συμπερασματικά, σε περιόδους κατά τις οποίες οι τέχνες και οι πολιτιστικές εκδηλώσεις συνήθως αποβαίνουν τα πρώτα θύματα της οικονομικής ύφεσης και αντιμετωπίζουν μια στενότητα των κρατικών επιχορηγήσεων, τα συμπεράσματα της έρευνας μας μπορούν να αποβούν πολύτιμα συμβάλλοντας στην χάραξη στοχευμένων πολιτικών για τον τουρισμό και τον πολιτισμό, σε μια πιο στέρεη βάση για μελλοντικού προγραμματισμού, στήριξη, ανάπτυξη και προβολή διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ. Τα αποτελέσματα της διδακτορικής διατριβής τονίζουν τη σημασία της αξιολόγησης των αντιλήψεων όλων των εμπλεκόμενων πλευρών των φεστιβάλ και είναι σε θέση να συμβάλουν στην δημιουργία ενός πλαισίου λήψης αποφάσεων των τοπικών, περιφερειακών και εθνικών αρχών για την ανάπτυξη στρατηγικού σχεδιασμού και πολιτικής πολιτισμού και τουρισμού που θα περιλαμβάνει και τα διεθνή φεστιβάλ. Επιπροσθέτως, τα αποτελέσματα της έρευνας συμβάλουν στον προσδιορισμό του προφίλ του κοινού και των χαρακτηριστικών τους το οποίο αποτελεί σημαντικό εργαλείο στην διοργάνωση των φεστιβάλ. Εκτιμώντας το προφίλ, τα κίνητρα αλλά και την ικανοποίηση του κοινού του κάθε φεστιβάλ, παρέχεται η δυνατότητα να βελτιώσουν την οργάνωση και την προώθηση του θεσμού, προς την κατεύθυνση μιας ευρύτερης προσέγγισης και βιώσιμης ανάπτυξης του κοινού τους.

Η έρευνα αυτή αποτελεί ένα σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση κατανόησης των τρόπων με τους οποίους ένα διεθνές φεστιβάλ τέχνης γίνεται γνωστό, αξιολογείται και επιδρά στον πολιτισμό και τουρισμό της πόλης όπου διεξάγεται. Το πεδίο της έρευνας των φεστιβάλ έχει αρχίσει να οριοθετείτε επιστημονικά εκτενέστερα, κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, παρότι ο συγκεκριμένος ερευνητικός τομέας παρουσιάζει ακόμα αδυναμίες αλλά ταυτόχρονα και προοπτικές, αναφορικά με την συμβολή του στην τουριστική και πολιτιστική ανάπτυξη των πόλεων, απαιτώντας περαιτέρω μελλοντική επιστημονική διερεύνηση. Τα περιθώρια μελλοντικής έρευνας είναι μεγάλα και υπάρχει πολύς χώρος και εμβέλεια ανάπτυξης του διεπιστημονικού αυτού χώρου έρευνας καθώς ο ρόλος των φεστιβάλ σε μια πόλη αποκαλύπτεται ιδιαίτερα σύνθετος, πολύ-επίπεδος και με το δυναμικό του να παραμένει αρκετά αναξιοποίητο.

Αρχικά, μια παρόμοια έρευνα θα μπορούσε να διεξαχθεί σε μεγαλύτερη κλίμακα και να περιλαμβάνει περισσότερες κοινωνικές και δημογραφικές ομάδες πληθυσμών. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα είχαν μελλοντικές έρευνες που θα εστίαζαν και σε άλλων ειδών φεστιβάλ, σε μικρότερου ή και μεγαλύτερου μέγεθος πόλεις αλλά και σε φεστιβάλ ιδιωτικής πρωτοβουλίας που δεν επιχορηγούνται απαραίτητα από δημόσιους φορείς. Ο κύκλος ζωής ενός φεστιβάλ είναι σημαντικό να ερευνηθεί περαιτέρω τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο δίνοντας έμφαση στις βέλτιστες πρακτικές που εφαρμόστηκαν και συντέλεσαν ώστε τα συγκεκριμένα

φεστιβάλ να επιβιώσουν εν μέσω οικονομικής κρίσης. Εντούτοις, είναι σημαντικό να προσεγγιστεί και ο τρόπος που μπορεί να ανανεωθεί, από τους διοργανωτές, μια φεστιβαλική εμπειρία χωρίς να χάσει τον ξεχωριστό της χαρακτήρα και το κύρος της.

Ωστόσο, οι μελλοντικές εργασίες θα πρέπει επίσης να εξετάσουν τη σύγκριση τόσο των πολιτιστικών όσο και των τουριστικών επιπτώσεων των διεθνών καλλιτεχνικών φεστιβάλ στις πόλεις, στο πλαίσιο μιας πιο ολιστικής προσέγγισης της συνολικής τοπικής αλλά και εθνικής ανάπτυξης. Αξίζει επίσης να επισημάνουμε και να εστιάσουμε στην κρίσιμη αναγκαιότητα νέων τρόπων ενίσχυσης της συνεργασίας μεταξύ ιδιωτικών φορέων και τοπικής αυτοδιοίκησης και την προώθηση συνεργασιών μεταξύ κατοίκων, οργανωτών, φορέων, επαγγελματιών, καλλιτεχνών και επισκεπτών της πόλης συνδέοντας και δικτυώνοντας σε δίκτυα συνεργασίας, όλους τους εταίρους ειδικού ενδιαφέροντος στους τομείς τουρισμού πολιτισμού και ανάπτυξης. Τέλος, λαμβάνοντας υπόψη τους υφιστάμενους περιορισμούς στο οικονομικό, θεσμικό και πολιτικό περιβάλλον, αλλά και στις εγγενείς αδυναμίες των φορέων της δημόσιας αυτοδιοίκησης, θεωρείται πως θα πρέπει να ερευνηθούν τρόποι για την αποτελεσματικότερη αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού τόσο στον τομέα του τουρισμού αλλά και του πολιτισμού με στόχο την σχετική κατάρτιση αλλά και την καταπολέμηση της ανεργίας.

Εν κατακλείδι, τα συμπεράσματα μας αναδεικνύουν την ανάγκη να συνεχιστεί η έρευνα και η στήριξη περιφερειακών και διεθνών φεστιβάλ τόσο από δημόσιους αλλά και ιδιωτικούς φορείς έτσι ώστε η επιτυχία των φεστιβάλ που βασίστηκε η διδακτορική αυτή διατριβή να αποτελέσει παράδειγμα και για άλλες πόλεις.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση:

- AEA Consulting (2006) Thundering Hooves, Maintaining the global competitive edge of Edinburgh's Festivals, <http://www.efa-aef.eu/efahome/efrp.cfm>
- Aldskogius G. (1993) Festivals and Meets: The Place of Music in 'Summer Sweden, Human Geography, 75, 2, 55-72.
- Allen J., O'Toole W., McDonnell I., Harris R. (2005) Festival and Special Event Management, Australia, John Wiley and Sons.
- Allen J., O'Toole W., & Harris, R. McDonnell, I. (2011) Festival and Special Event Management, New Jersey: Willey Bladen, C., Kennel, J., Abson, E. & Wilde, N. 2012, Events Management, An Introduction, Routledge, New York
- Allen J., O'Toole W., McDonnell I. & Harris, R. (2010) Festival and Special Event Management, 5nd ed., John Wiley & Sons Australia Lt
- Arnold N., (2000) Festival Tourism: Recognizing the challenges - linking multiple pathways between global villages of the new century Picard D. & Robinson M., Remaking Worlds: Festivals, Tourism and Change, Chapter in Picard, D., & Robinson, M. (Eds.) 2006, Festivals, tourism and social change: Remaking worlds, Channel View, Clevedo
- Attanasi G., Casoria F., Centorrino S., & Urso G. (2013) Cultural investment, local development and instantaneous social capital: A case study of a gathering festival in the South of Italy. *The Journal of Socio-Economics*, 47, 228-247.
- Bagby P. (1963) Culture and history: prolegomena to the comparative study of civilizations, (1963), Berkeley: University of California press, 74-75; Fernand Braudel, A History of civilizations, 6-7.
- Bailey C., Miles S. & Stark P. (2004) Culture-led Urban Regeneration and the Revitalization of Identities in Newcastle, Gateshead and the North East of England, *International Journal of Cultural Policy*, 10(1), 47-65
- Balakrishnan M., S. (2009), "Strategic branding of destinations: a framework", *European Journal of Marketing*, Vol. 43 Iss: 5 pp. 611 – 629
- Balakrishnan M.S., Ramzi N., Clifford L., (2011) "Destination brand components", *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, Vol. 5 Issue: 1 pp. 4 – 25
- Bayliss D. (2004) "Denmark's Creative potential: The role of culture with Danish Urban Development Strategies" *International Journal of Cultural Policy*, 10(1). Pages 5-28
- Beech J. & Chadwick S. (2006) The business of Tourism Management. Prentice Hall, Financial Times, Essex, England.

- Bernstein J. (2007) *Arts Marketing Insights: The dynamics of building and retaining performing arts audiences*, Jossey Bass, San Francisco
- Besculides A. Lee M.E and McCormic P.J. (2002) 'Residents perceptions of the Cultural Benefits of Tourism', *Annals of Tourism Research*, 29:303-319
- Bianchini F. & Bloomfield J. (1996) Urban Cultural Policies and the Development of Citizenship: Reflections on Contemporary European Experience, *Culture and Policy* 7(1), 85-113
- Bocock R. (1992) The cultural transformations of modern society στο S. Hall και B. Gieben (Eds) *Formations of modernity*, 229-274, Milton Keynes: The Open University and Polity Press.
- Bowdin G., Allen J., O'Toole W., Harris R. & McDonnell, I. (2011) *Events Management*, 3rd edition, Elsevier Ltd, Oxford.
- British Arts Festival Association (2007) *Festivals mean Business 3, A Survey of Arts Festivals in the UK*, Produced by sam and The University of Brighton, <http://www.sam-culture.com/work-bafa.htm>
- Bryan A (2016) *Social Research Methods*, Oxford University Press
- Bryan A. & Bell E. (2015) *Business Research Methods*, Oxford University Press
- Buhalis D., Laws E. (2001) *Tourism Distribution Channels Practices, Issues and Transformations*, Continuum, New York
- Chakko H. & Schaffer J. (1993) The Evolution of a Festival, *Tourism Management* 14, 475-482
- Coccosis H. & Nijkamp P. (1995) *Sustainable Tourism*, Avebury, London
- Cohen E. (1972) Towards a sociology of international tourism. *Social Research*, 39, 164-182.
- Cohen E. (1979) Rethinking the sociology of tourism, *Annals of Tourism Research*, Volume 6, Issue 1, 1979, Pages 18-35,
- Cohen L., Manion L., & Morrison K. (2000) *Research Methods in Education* (5th Edition). London: Routledge Falmer.
- Creswell J.W. (1998) *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing among five traditions*, London and Thousand Oaks, Sage Publications.
- Crompton J.L. & McKay S.L. (1997) Motives of Visitors Attending Festival Events, *Annals of Tourism Research* 24(2), 425-439
- Crouch D., Lubben N. (2003) *Visual Culture and Tourism*, Berg, New York
- Gursoy D. et al. (2004) *Tourism Management* 25 171–181 173
- d'Astous A., Colbert F., d'Astous E., (2006), « The Personality of Cultural Festivals: Scale Development and Applications », *International Journal of Arts Management*, 8 (2) (Winter), 14–23.
- De Bres K. & Davis J., (2001) Celebrating group and place identity: A case study of a new regional festival, *Tourism Geographies* 3 (3), 326-337 Picard D. & Robinson M., *Remaking Worlds: Festivals, Tourism and Change*, Channel View, Clevedon.

- Deery M. & Jago L. (2010). Social impacts of events and the role of anti-social behaviour. *International Journal of Event and Festival Management*, 1(1), 8-28.
- Del Barrio M. J., Devesa M., & Herrero L. C. (2012) Evaluating intangible cultural heritage: The case of cultural festivals. *City, Culture and Society*, 3(4), 235-244.
- Delamere T.A. & Hinch T. D. (1994) Community Festivals: Celebration or Sell-out? *Recreation Canada*. 52(1), 26-29.
- Delamere T.A. (2001) Development of a Scale to Measure Resident Attitudes toward the Social Impact of Community Festivals, Part II: verification of the Scale. *Event Management*, 7, 25-38.
- Delamere T.A., Wankel L.M., & Hinch T.D. (2001) Development of a Scale to Measure Resident Attitudes toward the Social Impact of Community Festivals, Part I: Item Generation and purification of the measure. *Event Management*, 7, 11-24.
- Delamere T.A., Wankel L.M., & Hinch T.D. (2001). Development of a Scale to Measure Resident Attitudes toward the Social Impact of Community Festivals, Part I: Item Generation and purification of the measure. *Event Management*, 7, 11-24.
- Domenach J. (1987) "Souverainite Politique et Identite Culturelle" Pour une politique Europeenne de la culture, *Economica*
- Douglas N., Douglas N. and Derrett, R. (2001) *Special Interest Tourism*, p 356, John Wiley and Sons
- Dupuis X. (1995) Economies and culture, Έκδοση του Συμβουλίου της Ευρώπης, *The European Report on Culture and Development*, Strasbourg
- Durantaye M. (2002) Municipal Cultural Policies in Quebec, *Canadian Journal of Communication*, 27, pages 305-313.
- Elias N. & Dunning E. (1986) *Quest for excitement, Sports and Leisure in the Civilized process*, Oxford: Blackwell
- Elias Varotsis, S. (2006) "Festivals and events — (Re)interpreting cultural identity", *Tourism Review*, Vol. 61 Iss: 2, pp.24 – 29.
- Eliot T.S. (1948) *Notes toward the definition of culture*, Harcourt.
- Esu B. B., & Arrey, V. M. E. (2009) Branding cultural festival as a destination attraction: a case study of Calabar Carnival Festival. *International Business Research*, 2(3), 182.
- European Commission (2011) *European Arts Festivals. Strengthening cultural diversity*, Directorate General for Research and Innovation, Socio-economic Sciences and Humanities, EUR 24749 EN. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Festivals Association (2008) *The Declaration, Διακήρυξη για τον Διαπολιτισμικό Διάλογο των Φεστιβάλ των Τεχνών*,

- European Travel Commission Research Group (ETC) (2005) *City Tourism and Culture – The European Experience*, A Report produced for the European Travel Commission and for the World Tourism Organisation, Madrid
- European Travel Commission Research Group (ETC) (2006) *Tourism Trends for Europe*, 2006
- Fainstein S. (2007) Tourism and the Commodification of Urban Culture, *The Urban Reinventors Papers Series 2005-2007*, Issue 2, November 2007
- Falassi A. (1987) Festival: definition and morphology. In Falassi, A., *Time out of time: Essays on the Festival*, Albuquerque, NM: University of New Mexico Press, 1-10.
- Felsenstein D. & Fleischer A. (2003) Local Festivals and Tourism Promotion: The Role of Public Assistance and Visitor Expenditure, *Journal of Travel Research*, 41, 385-392
- Fredline L., Jago L. & Deery M. (2003) The development of a generic scale to measure the social impacts of events. *Event management*, 8(1), 23-37.
- Fredline L., Jago L. & Deery M. (2003) The development of a generic scale to measure the social impacts of events. *Event Management*, 8(1), 23-
- Frisby W. & Getz D. (1989) Festival Management: a Case Study Perspective. *Journal of Travel Research* 28: 7-11
- George W., (2010) "Intangible cultural heritage, ownership, copyrights, and tourism", *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, Vol. 4 Iss: 4, pp.376 – 388
- Getz C. (1993) *The Interpretation of Cultures*, London Fontana Press.
- Getz D. & Frisby W. (1988) Evaluating Management Effectiveness in Community – Run Festivals, *Journal of Travel Research*, 27, 22-27
- Getz D. (1989) Special Events: Defining the Product, *Tourism Management*, 125-137
- Getz D. (1991) *Festivals, Special Events and Tourism*, New York: Van Nostrand Reinhold
- Getz D. (1997) *Event Management and Event Tourism*. USA: Cognizant Communication Corporation
- Getz D. (2007) *Event Studies Theory, research and policy for planned events*, Elsevier
- Getz D. (2008) Event Tourism: Definition, evolution and research, *Tourism Management*, Vol. 29, pp 403-428
- Gilbert D., Fayll A., Fletcher J., Wanhill S. & Cooper C. (2002) *Tourism: Principles and Practice*, Harlow: Pearson Education
- Girard A. & Gentil G. (1983) *Cultural development: experiences and policies*, Paris: Unesco
- González-Reverté F., Oriol M.I. (2009) "Managing music festivals for tourism purposes in Catalonia (Spain)", *Tourism Review*, Vol. 64 Issue: 4, pp.53 – 65

- Gotham K.F. (2002) Marketing Mardi Gras: Commodification, Spectacle and the Political Economy of Tourism in New Orleans, *Urban Studies*, 39, 1735-1756
- Grant D. & Paliwoda S. (1998) Segmenting Alberta Arts and Festival Consumers, *Festival Management and Event Tourism* 5, 207-220
- Gursoy D, Spangenberg E.R. & Rutherford D.G. (2006) The Hedonic and utilitarian Dimensions of Attendees Attitudes toward festivals. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 30(3), 279-294.
- Gursoy D. & Kendall K.W. (2006) Hosting mega events: Modeling locals' support. *Annals of Tourism Research*, 33(3), 603–623.
- Gursoy D., Kim K. & Uysal M. (2004). Perceived impacts of festivals and special events by organizers: an extension and validation. *Tourism Management*, 25(2), 171-181.
- Hajer Maarten A. (1993) "Rotterdam: re-designing the public domain." *Cultural Policy and Urban Regeneration* (1993): 48-72.
- Hauptfleisch T. et al., (2005) *Festivalising! Theatrical Events, Politics and Culture*, Rodopi Editions, The Netherland's
- Henderson G. (1991) *Large-scale festivals discussion*, National Arts and Media Strategy Unit. London: Arts council of Great Britain
- Hesmondhalgh D. & Pratt A. (2005) Cultural Industries and Cultural Policy, *International Journal of Cultural Policy*, 11(1), pages 11-13
- Holloway, J. C. (2006) *The Business of Tourism*, 7th edition. Harlow: Pearson Education
<http://new.efa-aef.eu/en/activities/arts-festivals-declaration/>
- Hughes H. (2000) *Arts, Entertainment and Tourism*, Butterworth-Heineman
- Ilczuk D., Kulikowska M. (2007) Festival Jungle, Policy Desert? Festival Policies of Public Authorities in Europe, Warsaw 2007, Cultural Information and Research Centres Liaison In Europe, <http://www.circle-network.jaaz.pl/>
- Jackson J. et al. (2005) Innovation in Measuring Economic Impacts of Regional Festivals: A Do-It-Yourself Kit, *Journal of Travel Research* 2005, 43:360
- Jackson J, Houghton M, Russell R & Triandos P (2005) 'Innovations in measuring economic impacts of regional festivals: A do-it-yourself kit', *Journal of Travel Research*, vol. 43, no. 4, pp. 360-367.
- Jago L., Chalip L., Brown G., Mules T., & Ali S. (2003), "Building events into destination branding: Insights from experts" *Event Management*, Vol. 8, No 1, pp. 3-14.
- Jamieson Kirstie (2004) Edinburgh: The festival gaze and its boundaries, *Space and Culture*, vol 7 no.1 64-67, Sage Publications
- Janiskee R. & Drews P. (1998) Rural Festivals and Community Reimaging in R. Butler, C. M. Hall & J. Jenkins (eds.) *Tourism and Recreation in Rural Areas*, 157-173, Chichester, John Wiley
- Janiskee R. (1980) South Carolina's Harvest Festivals: Rural Delights for Day Tripping Urbanities" *Journal of Cultural Geography* 1 (Fall/Winter), 96-104.

- Janiskee R. (1990) History-Themed Festivals: a Special Events Approach to Rural Recreation, *Proceedings of Applied Geography Conference*, 13, 11-117
- Janiskee R. (1994) South Carolina's Harvest Festivals: Rural Delights for Day Tripping Urbanites. *Journal of Cultural Geography* 1, pp. 96–104.
- Jarvis B. (1994) Transitory topographies: places, events, promotions and propaganda. In Gold, J.R and Ward, S.V., editors, *Place promotion*, Chichester: Wiley, 181-93
- Katsafadou S. & Deffner (2017) A., *Landscape, Culture and Place Marketing -The International DANCE Festival In Kalamata*, Springer International; Publishing, 2017
- Kavaratzis M. and Ashworth G. (2010) “Place branding: where do we stand?”, in Ashworth, G. and Kavaratzis, M. (Eds), *Towards Effective Place Brand Management. Branding European Cities and Regions*, UK: Edward Elgar, pp. 1-14.
- Kent R. & lee M. (1999) *Using the internet for market research: A study of private trading on the internet*, *Journal of the Market Research Society*, 41: 377-85
- Klaic D. (2006) The tale of two cities and two festivals: Avignon & Dubrovnik. European Festival Research Project: Le Mans research workshop, 18 November 2006
- Klaic D. (2006) “Festival” in *Lexicon, Performance Research*, 4, 11, 54-55
- Lade C. & Jackson J. (2004) Key Success Factors in Regional Festivals: Some Australian Experiences, *Event Management*, 9, 1-11
- Klaic D. (2007, May). Every Weekend A Festival!: Urban Impact of the Festivalization of the Daily Life in Europe. In *Time-Space Dynamics in Urban Settings: Third Annual Conference of the Transatlantic Graduate Research Program. Center for Metropolitan Studies, Technical University Berlin* (Vol. 25).
- Kluckhohn, C., and A. E. Kroeber. (1952) *Culture: A critical review of concepts and definitions*. Cambridge, MA: The Museum.
- Konsola D. (1988) Decentralisation and cultural policy in Greece. *Papers in Regional Science*, 64(1), 129-136.
- Kostopoulou S., Papadopoulos A. and Kourkouridis D. (2012) Film festivals as branding tool for peripheral towns: the Short Film Festival in Drama, Aristotle University of Thessaloniki
- Kostopoulou, S. and Kalogirou, S. (2011) “The spatial-economic impact of cultural events”, *International Journal of Sustainable Development*, Vol. 14, No 3/4, pp. 309-331.
- Kostopoulou S., Vagionis N. and Kourkouridis D. (2011) “Cultural festivals and regional economic development: perceptions of key interest groups”. Paper presented at the 4th International Conference on Advances in Tourism Economics, Universidade Lusitana de Lisboa, Portugal, 13-14 April 2011

- Kotler P. et al. (2006) *Marketing for Hospitality and Tourism* (2006), 4th edition, Pearson Prentice Hall, New Jersey
- Kotler P., Asplund C., Rein I., Haider H.D. (1999) *Marketing Places Europe*. Harlow: Prentice Hall.
- Kotler, P., Haider, D.H. and Rein, I. (1993) *Marketing Places: Attracting Investment, Industry and Tourism to Cities, States and Nations*. New York: Free Press.
- Kunzmann, K. (2009) *Medium-sized Towns, Strategic Planning and Creative Governance in the South Baltic Arc*, http://www.visible-cities.net/documents/KRK_MediumSized_Cities.pdf
- Lade, C., and Jackson, J. (2004) "Key success factors in regional festivals: Some Australian experiences", *Event Management*, Vol. 9, pp. 1-11.
- Latham A., Borwick J., (2002) *Festivals*, *The Oxford Companion to Music*, Oxford Reference Online.
- Lee I. & Lee T. J. (2009) "The success factors of using events in destination branding: A case study of Woodford Folk Festival". Paper presented at the 8th Asian Pacific Forum for Graduate Students Research in Tourism, Seoul, South Korea.
- Loist S. & de Valck M. (2008) *Film Festivals / Film Festival Research: Thematic, Annotated Bibliography*. Second Edition, Compiled for the Film Festival Research Network, <http://www.insidefilm.com/europe.html>
- Medienwissenschaft, Hamburg: Berichte und Papiere, 91 / 2008
- Lull J. (2000) *Media, Communication and Culture*, Polity Press
- M. Duffy, (2009) *Festival and Spectacle*, In: Rob Kitchin and Nigel Thrift, Editor(s)-in-Chief, *International Encyclopedia of Human Geography*, Elsevier, Oxford, Pages 91-97
- M. Duffy, (2009) *Festival and Spectacle*, In: Rob Kitchin and Nigel Thrift, Editor(s)-in-Chief, *International Encyclopedia of Human Geography*, Elsevier, Oxford, Pages 91-97
- Macionis J. (1995) *Sociology*, Fifth Edition, Prentice Hall, New Jersey
- Mahika E. C., Rădulescu R., & Aluculesei A. C. (2015) The behaviour of Romanian tourists regarding the attendance at festivals. *Procedia economics and finance*, 23, 1239-1244.
- Malhotra N., Birks D. (2003) *Marketing research: An applied Approach*, 2nd European edition. Harlow: Pearson Education.
- Malhotra N., Birks D. (2006) *Marketing research: An applied Approach* 3rd European edition. Harlow: Pearson Education.
- Masip J., (2006) *Cultural Heritage Tourism - Opportunities for Product Development: The Barcelona Case*, *Tourism Review*, Vol 61, No 1, pp, 13-20
- Mason C. W. (2015). The Banff Indian Days tourism festivals. *Annals of Tourism Research*, 53, 77-95.
- Mason P. & Cheyne, J. (2000) Resident attitudes to a tourism development, *Annals of Tourism Research*, 27, (2), 391-411.

- Mayfield T. & Crompton J. (1995) The Status of the Marketing Concept Among Festival Organizers, *Journal of Travel Research* 33, 14-22
- McCarthy B.B. (1992) Cultural Tourism, How the arts can help market tourism products, How tourism can help Provide markets for the arts, Bridget Bettie MacCarthy, USA
- McKercher B., Du Cros H. (2002) Cultural tourism: The partnership between tourism and cultural heritage management, Routledge
- McKercher B. and DuGros H. (2002) Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management, Haworth Hospitality Press
- Medet Yolal, Fatmagül Çetinel & Muzaffer Uysal (2009) An Examination of Festival Motivation and Perceived Benefits Relationship: Eskişehir International Festival, *Journal of Convention & Event Tourism*, 10:4, 276-291
- Mercer C. (1991) Brisbane's cultural development strategy: the process, the politics and the product, EIT Pty Ltd, The Cultural planning conference, Mornington Vic Engineering Publications.
- Metaxas T., & Duquenne M. N. (2015). Development policies and partnerships in Greece: experiences from Thessaloniki. *Journal of Entrepreneurship and Public Policy*, 4(2), 209-233.
- Mikkonen J. & Psanen K. (2010) Economic and socio-cultural impacts of two leading cultural festivals of Savonlinna, Paper for Global Events Congress IV: Events and Festivals Research, Leeds, UK
- Miles S. & Padisson R. (2005) The rise and rise of culture-led urban regeneration, *Urban Studies* 42, (5/6), 833-839.
- Mintel (2004) *Culture and Heritage Tourism – International – November 2004*, Mintel International Group Limited
- Mohr K., Backman K.F., Gahan L.W. & Backman S.J. (1993) An Investigation of Festival Motivations and Event Satisfaction by Visitor Type. *Festival Management and Event Tourism* 1(3), 89-97
- Montgomery J. (1990) Counter Revolution: Out –of-Town Shopping and the Future of Town Centres, in J. Montgomery & A Thornley (ed.) *Radical Planning Initiatives: New Directions for urban Planning in the 1990s*, Aldersot, Gower
- Montserrat C. V. Greg Richards (2007) The meaning of Cultural Festivals Stakeholder perspectives in Catalunya, *International Journal of Cultural Policy*, 1477-2833, Volume 13, Issue 1, 2007, Pages 103 – 122
- Munar A., (2011) "Tourist-created content: rethinking destination branding", *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, Vol. 5 Iss: 3 pp. 291 – 305
- Northern Ireland Tourism Board (2006) *Strategic Review of Cultural Tourism in Northern Ireland*, 2006

- O' Sullivan D. & Jackson M. (2002) Festival Tourism: a Contributor to Sustainable Local Economic Development, *Journal of Sustainable Tourism* 10(4), 325-341
- OECD (2016) *OECD Tourism Trends and Policies 2016*, OECD Publishing, Paris.
- Panfiluk E. (2015) Impact of a Tourist Event of a Regional Range on the Development of Tourism. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 213, 1020-1027.
- Pasanen K., Taskinen H. & Mikkonen J. (2009) 'Impacts of Cultural Events in Eastern Finland - Development of a Finnish Event Evaluation Tool', *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 9: 2, 112 — 129
- Pavlis E. & Terkenli S. T. (2017) Landscape values and the question of cultural sustainability: Exploring an uncomfortable relationship in the case of Greece, *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography*, 71:3, 168-188
- Percy M. Young et al. (2009) "Festival." *Grove Music Online. Oxford Music Online.*
<http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/49527>.
- Percy M. Young et al. (2010) "Festival." *Grove Music Online. Oxford Music Online.*
<http://www.oxfordmusiconline.com/subscriber/article/grove/music/49527>
- Picard D., & Robinson M. (Eds.) 2006, *Festivals, tourism and social change: Remaking worlds*, Channel View, Clevedon.
- Prentice R. & Andersen V. (2005) Festival as Creative Destination, *Annals of Tourism Research*, 30(1), 7-30
- Puissant S. & Lacour C. (2011) Mid-sized French cities and their niche competitiveness, *Cities*, Vol 28, pp 433-443
- Qu H., Kim, L. H., & Im, H. H. (2011). A model of destination branding: Integrating the concepts of the branding and destination image. *Tourism management*, 32(3), 465-476.
- Quinn B. (2005) Arts Festivals and the City, *Urban Studies*, 42(5/6), 927-943.
- Quinn B. (2006) 'Problematising 'Festival Tourism': Arts Festivals and Sustainable Development in Ireland', *Journal of Sustainable Tourism*, 14:3, 288 — 306
- Quinn B. "Festivals, events and tourism" (2009) *Books / Book chapters*. Paper
<http://arrow.dit.ie/tfschhmtbook/1>
- Radbourne J., Fraser M. (1996) *Arts management: A practical guide*, Allen & Unwin, Australia
- Richards G. (2001) The development of cultural tourism in Europe, in Richards, G (ed.) *Cultural attractions and European Tourism*, Wallingford: CABI, pp.3-29
- Richards G. And Wilson J. (2004) The impact of cultural events on City Image: Rotterdam, Cultural Capital of Europe 2001, *Urban Studies*, Vol.41, No10, 1931-1951
- Robson C. (2007). *How to Do a Research Project: A Guide for Undergraduate Students*. Oxford, UK: Blackwell Publishing.
- Rolfe H. (1992) *Arts Festivals in the UK*, London: Policy Studies Institute

- Rollins R. & Delamere T. (2007). Measuring the social impact of festivals. *Annals of Tourism Research*, 34(3), 805-808.
- Sadie S., (1980) *The new Grove dictionary of music and musicians*. London: Mcmillan
- Sanon A. (1978) *Vocabulaire critique des relations culturelles internationales*, Paris, La Maison du Dictionnaire.
- Saunders M., Lewis P., Thornhill A. (2009) *Research Methods for business students* 5th ed., Pearson Prentice Hall: Upper Saddle River.
- Schafer P. (1998) *The challenge of cultural development*, Published by World Culture Project
- Schafer Paul (2002) The arts and cities, *The Arts Paper*, Summer, Volume 12, Issue 3, Toronto
- Schwandt T. (1997) *Qualitative Inquiry, A Dictionary of Terms*, Sage Publications.
- Sigala M. & Leslie D.,(2005) *International Cultural Tourism, Management, Implications and Cases*, Elsevier Butterworth-Heinemann
- Skoultzos S. & Tsartas P. (2009), "Event tourism: Statements and Questions about its impacts on rural areas". *TOURISMOS*, Vol. 4, No. 4, pp.293-310.
- Small K., Edwards D., Sheridan L. (2005) A Flexible Framework for Evaluating the Socio-Cultural Impacts of a (Small) Festival, *International Journal of Event Management Research*, Vol. 1, Number 1, 2005
- Small K., Edwards D. & Sheridan L. (2005) A flexible framework for evaluating the socio-cultural impacts of a (small) festival. *International Journal of Event Management Research*, 1(1), 66-77.
- Small K., Edwards D. & Sheridan L. (2005) A flexible framework for evaluating the socio-cultural impacts of a (small) festival. *International Journal of Event Management Research*, 1(1), 66-77.
- Smith C. & Jenner P. (1998) *The Impact of Festivals on Special Event Tourism*, Travel and Tourism Analyst
- Smith H. W. (1975) *Strategies of social research: The methodological imagination*, Prentice Hall
- Smith L.J. S. (1995) *Tourism Analysis A handbook*, 2nd Edition, Longman
- Smith M. (2003) *Issues in Cultural Tourism Studies*, Routledge: London
- Spiropoulos S., Gargalianou D. & Sotiriadou K. (2006) The 20th Greek Festival of Sydney: a Stakeholder Analysis, *Event Management* 9, 169-183
- Stanbridge A. (2002) "Detour or Dead End? Contemporary Cultural Theory and the Search for new cultural Policy Models", *International Journal of Cultural Policy* 8(2), pages 121-134
- Stebbins R. (1996) Cultural Tourism as Serious Leisure, *Annals of Tourism Research* 23, 948-950
- Stevenson D. (2004) Civic gold rush: cultural planning and the politics of the third way, *International Journal of Cultural Policy* 10, 119-131

- Stevik K. (2008) Assessing the impacts of sports-events: the Birkebeiner case. Working paper presented at Regional Studies Association International Conference 27th -29th May. Hedmark University College, Norway.
- Stewart K.L. & Deibert M.S. (1993) A Marketing Study of Festivals and Special Events to Attract Tourism and Business, *Journal of Professional Services marketing* 8(2), 215-222
- Swarbrooke J. (1999) *Sustainable Tourism Management*, UK: CABI Publications
- Teo P. (2002) Striking a Balance for Sustainable Tourism: Implications of the Discourse on Globalization, *Journal of sustainable tourism*, Vol. 10, no.6, pp. 459-474
- The Association for Tourism and Leisure Studies (ATLAS) (2004) *Cultural Tourism Research Project*, Newsletters
- Therkelsen A. & Halkier H. (2008) "Contemplating Place Branding Umbrellas. The Case of Coordinated National Tourism and Business Promotion in Denmark", *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, Vol. 8, No 2, pp. 159-175.
- Therkelsen A., Halkier H. & Jensen, O. B. (2010) "Branding Aalborg: building community or selling place?", in Ashworth, G. and Kavaratzis, M. (Eds), *Towards Effective Place Brand Management. Branding European Cities and Regions*, UK: Edward Elgar, pp. 136-15
- Thrane C. (2002) Jazz Festival Visitors and their Expenditures: Linking Spending Patterns to Musical Interest, *Journal of Travel research*, 40, 281-286
- Thundering Hooves (2006) *Maintaining the Global Competitive Edge of Edinburgh's Festivals*, Full Report, The City of Edinburgh Council, Event Scotland, Scottish Arts Council, Scottish Enterprise Edinburgh and Lothian & Scottish Executive
- Tsiftelidou S., Kourkouridis D., Xanthopoulou-Tsitsoni V. (2017) Assessment of Impact-Contribution of Cultural Festival in the Tourism Development of Thessaloniki. In: Katsoni V., Upadhya A., Stratigea A. (eds) *Tourism, Culture and Heritage in a Smart Economy*. Springer Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham
- Tylor E.B. (1920) *Primitive culture*, New York: J.P. Putnam's Sons
- UNESCO (1970) *Intergovernmental Conference on Institutional, Administrative and Financial Aspects of Cultural Policies (Venice)*, Final Report. Paris
- UNWTO, World Tourism Organization (2004), *Statistics and Tourism Satellite Accounts: Analysing Tourism as an Economic Activity*. 30/10/2004 <http://www.unwto.org/statistics/index.htm>
- Urry J. (2008) *The Tourist Gaze*, Second Edition, Sage Publications
- Uysal M. & Gitelson R. (1994) Assessment of Economic Impacts: Festivals and Special Events. *Festival Management and Event tourism* 2(1),3-10
- Van Elderen P.L., (1997) *Suddenly One Summer: A Sociological Portait of the Joensuu Festival*, Joensuu University Press, Joensuu

- Veal A. J. (2006) *Research methods for leisure and tourism*, London: Pearson Professional
- Veres D., Heather Clark, Damian Golbourne, (2008) "Increasing the contribution of special events to Niagara's tourism industry", *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 20 Iss: 3, pp.313 – 318
- Viviers P.A & Slabbert E., (2012) Towards an Instrument Measuring Community Perceptions of the Impacts of Festivals, *Journal of Human Ecology*, 40(3): 197-212, Kamla Raj Enterprises
- Waitt G. (2008) "Urban festivals: Geographies of hype, helplessness, and hope", *Geography Compass*, Vol. 2, No 2, pp. 513-37.
- Walle A. (1998) *Cultural Tourism A Strategic Focus*, Westview Press
- Wallerstein I. (1994) *Geopolitics and Geoculture: Essays on the changing world system*, Cambridge: Cambridge University Press
- Waterman S. (1998) Carnivals for elites? The cultural politics of arts festivals *Progress in Human Geography* 1998 22: 54-74
- Williams M. & Bowdin G. A. J. (2007) Festival Evaluation: an Exploration of Seven UK Arts Festivals, *Managing Leisure* 12, 187-203
- Williams R. (1983) *Keywords: A vocabulary on culture and society*, Fontana, London
- Williams M. & Bowdin G. A. J. (2007) Festival evaluation: An exploration of seven UK arts festivals. *Managing Leisure*, 12, 187-203
- Wise P. (2002) Cultural Policies and Municipalities, *International Journal of Cultural Policy*, 8 (2), pages 121-134
- Wood E. H. (2009) An impact evaluation framework: local government community festivals. *Event Management*, 12, 171-185.
- Wood E., (2005) "Measuring the economic and social impacts of local authority events", *International Journal of Public Sector Management*, Vol. 18 Iss: 1, pp.37 – 53
- Wood E.H. (2006) Measuring the social impacts of local authority events: A pilot study for a civic pride scale. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, 11(3), 165–179.
- World Tourism Organisation and European Travel Commission (2007) *Handbook on Tourism Market Segmentation, Maximising Marketing Effectiveness*, Madrid
- Yeoman, M. Robertson, J. Ali-Knight et al. (2004) *Festivals and Events Management: an International Perspective*, 115-129, Oxf
- Yolal M., Gursoy D., Uysal M., Kim H. L., & Karacaoğlu S. (2016) Impacts of festivals and events on residents' well-being. *Annals of Tourism Research*, 61, 1-18.
- Youell R. (1996) *A-Z Leisure, Travel & Tourism*, Hodder & Stoughton, London.
- Yudice G. (2003) *The expediency of culture: uses of culture in the global era*, Durham, nc: Duke University Press.

- Zeppel H. and Hall C.M. (1991) Selling art and history: Cultural heritage and tourism, *Journal of Tourism Studies*, 2 (1), pp. 29-45.
- Zukin S. (1995) *The cultures of cities*, Cambridge, MA and London: Blackwell.
- Zukin S. (1991) *Landscapes of power: From Detroit to Disney world*. Berkeley, CA: University of California Press.

Ελληνόγλωσση:

- Αϊβαλιώτης Κ. (2014) Πολιτισμός, Ντοκιμαντέρ και Κινηματογραφικό Φεστιβάλ: Μια εθνογραφική προσέγγιση, Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Ανδριώτης Κ. (2005) Τουριστική Ανάπτυξη και σχεδιασμός, Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα
- Βαγιονής Ν., Σκούλτσος Σ. (2016) Ο πολιτιστικός και ο θρησκευτικός τουρισμός ως συνιστώσες του εθνικού τουριστικού προϊόντος, Έκθεση απ.77, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών
- Βαρβαρέσος Σ. (2000) Τουρισμός, έννοιες, μεγέθη, δομές, ή ελληνική πραγματικότητα, Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα
- Βασιλείου Μ. (2014) Τουριστική ανάπτυξη και ειδικές μορφές τουρισμού: Ο τουρισμός ευεξίας στην Ελλάδα, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
- Βενετσανοπούλου Μ. (2006) *Η Κρατική Συμβολή στον Τουρισμό Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού*, Αθήνα: Interbooks
- Βενιζέλος Ε. (1998) Διαχρονία και συνέργεια: μια πολιτική πολιτισμού, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα.
- Βερνίκος Ν., Δασκαλοπούλου Σ., (2005) *Πολιτιστικές Βιομηχανίες, Διαδικασίες, Υπηρεσίες, Αγαθά*, Εκδόσεις Κριτική
- Γκαντζιάς Κ. Γ. (2010) Πολιτιστική Πολιτική, Χορηγία και Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, Εκδόσεις Παπασωτηρίου, Αθήνα
- Γκιζέλης Γ. (2005) Πολιτική και πολιτισμικό σύστημα : Ανθρωπολογική προσέγγιση στην κατανόηση των σύγχρονων πολιτικοκοινωνικών προβλημάτων. Αθήνα : Ελλοπία
- Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία (2017), Έρευνα Χρήσης Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας από Νοικοκυριά και Άτομα, <http://www.statistics.gr/statistics/-/publication/SFA20>, Δημοσίευση: 10/11/2017
- Ελληνικό Φεστιβάλ, Φεστιβάλ Αθηνών και Επιδαύρου 2008, Σημείωμα του Προέδρου, «Το Φεστιβάλ Αθηνών συνεχίζει την δράση του και συγχρόνως αλλάζει» 8 Ιουλίου 2008
www.greekfestival.gr/show_static?page=about_contact&lang=gr - 44k

- Εμμανουήλ Δ., Καυταντζόγλου Ρ., & Σουλιώτης Ν. (2016) Εισαγωγή: Κοινωνικές τάξεις και πολιτιστική κατανάλωση - μια πολλαπλά επίμαχη σχέση. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 146(146).
- Εμμανουήλ Δ. (2016) Πρότυπα πολιτιστικής κατανάλωσης και κοινωνική διαστρωμάτωση στην Αθήνα: Μερικές γενικές παρατηρήσεις για την ελληνική περίπτωση. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 146(146).
- Εμμανουήλ Δ. (2016). Κοινωνικοοικονομική τάξη, στρώμα status και κοινωνική καταγωγή στην Αθήνα του 2013 –Ένα δομικό σχήμα για την ανάλυση της αστικής κατανάλωσης. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 146(146).
- Καυταντζόγλου Ρ., & Εμμανουήλ Δ. (2016) Κοινωνική διαστρωμάτωση και πρότυπα κατανάλωσης πολιτισμού: Το θέατρο και ο χορός στην περίπτωση της Αθήνας. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 146(146).
- Ηγουμενάκης Ν. (1999). *Τουριστικό marketing*. Αθήνα: Εκδόσεις INTERBOOKS.
- Ηγουμενάκης Ν. (2001). Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική και Τουρισμός. *Επιθεώρηση Οικονομικών Επιστημών*, Τόμος 1, Τεύχος 1, 7-21.
- Ηγουμενάκης Ν., (2000) Τουρισμός και Ανάπτυξη, εκδόσεις Interbooks, Αθήνα
- Ιωσηφίδης Θ. (2008) Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες, Κριτική
- Καραγιάννη Α. (1998) Η πολιτιστική δραστηριότητα του δήμου Μυτιλήνης, Πτυχιακή εργασία, Τμήμα διοίκησης μονάδων τοπικής αυτοδιοίκησης, ΤΕΙ Καλαμάτας.
- Καραχάλης Ν. (2007) *Πολιτισμός και τοπική ανάπτυξη : ο ρόλος των πολιτιστικών και τουριστικών περιοχών στη σύγχρονη πόλη*, Διδακτορική, Διατριβή Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης
- Κάτσος Γ. (2004) Τουρισμός Ατόμων Τρίτης Ηλικίας, Μελέτες:17, Αθήνα: ΙΤΕΠ
- Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (Κ.Ε.Π.Ε) (1997) *Ο πολιτισμός ως κλάδος οικονομικής δραστηριότητας*, Αθήνα
- Κοκκώσης Χ. Τσάρτας Π. (2001) *Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική
- Κοκκώσης Χ. Τσάρτας Π., Γκρίμπα Ε. (2011) Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Ζήτηση και Προσφορά Νέων Προϊόντων Τουρισμού, Εκδόσεις Κριτική Αθήνα.
- Κόνσολα Ν., Ιωαννίδης Γ. (2005) Οι πολιτιστικοί Θεσμοί στη Διαδικασία Αναζωογόνησης των πόλεων: Τα νεωτερικά φεστιβάλ, στο *Επιστημονικές Μελέτες προς τιμήν του καθηγητή Νίκου Κόνσολα*, Αθήνα
- Κόνσολα Ντ. (1982) *Διεθνείς Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Κόνσολα Ντ (2003) Θέματα Πολιτιστικής Πολιτικής, *Πανεπιστημιακές Παραδόσεις, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών*, Αθήνα 2003
- Κόνσολα Ντ. (2006) Πολιτιστική Ανάπτυξη και Πολιτική, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

- Κουρή Μ. (2010) Πολιτισμός, τουρισμός και η πρόκληση της Αειφορίας, Εισήγηση στο 16^ο Συνέδριο Συνδέσμου Ελλήνων Περιφερειολόγων «Η Περιφερειακή Διάσταση της Νέας Στρατηγικής: Ευρώπη 2020», Πρακτικά Συνεδρίου, 325-332.
- Κραβαρίτης Κ., (1992) «Επαγγελματικός Τουρισμός, Συνεδρίων, Κινήτρων, Εκθέσεων», Interbooks
- Κυριαζή Ν. (2011) Η κοινωνιολογική έρευνα : Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών, Αθήνα: Πεδίο,
- Λαγός Δ. (1996) *Οι οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού στην περιφερειακή ανάπτυξη*, Διατριβή (Διδακτορική), Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Αστικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης
- Λινάρδης Α., Παπαγιαννόπουλος Κ., Καλησπεράτη Ε. (2011) Η διαδικτυακή έρευνα. Τα πλεονεκτήματα, τα μειονεκτήματα και εργαλεία διεξαγωγής διαδικτυακών ερευνών, Κείμενα Εργασία 2011/23, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
- Μπαμπινιώτης Γ. (2000) Το πολιτιστικό έλλειμμα της εποχής, Το Βήμα, 03/09/2000, Β06 (Κωδικός άρθρου: Β13041Β061).
- Μπένος Στ. (1994) «Όταν η πραγματικότητα ξεπερνά το όνειρο: το παράδειγμα της ΔΕΠΑΚ», *Πολιτισμός και Τοπική Δημοκρατία: Η αφανής πλευρά μιας προφανούς σχέσης*, Αθήνα, Ε.Ε.Τ.Α.Α
- Μπιτσάνη Ε. (2004) Πολιτισμική Διαχείριση και Περιφερειακή Ανάπτυξη. Σχεδιασμός Πολιτιστικής Πολιτικής και Πολιτιστικού Προϊόντος. Εκδόσεις Διονίκος
- Παυλογεωργάτος Γ., Κωνσταντογλου (2005) Πολιτιστικός Τουρισμός: Η περίπτωση της Ελλάδας, Βερνίκος Ν., Δασκαλοπούλου Σ., *Πολιτιστικές Βιομηχανίες, Διαδικασίες, Υπηρεσίες, Αγαθά*, (2005), Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική
- Πολιτιστική Χάρτα Pro Cultura της Θεσσαλονίκης. Πολιτισμός και κοινωνική συνοχή στο κατώφλι της τρίτης χιλιετίας. Υπουργείο Πολιτισμού, 12/9/97
- Πραμαγγιούλης Π. (2008). ΟΔΗΓΟΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ SPSS, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ, ΤΜΗΜΑ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ.
- Ρουκούνα Ε. (1972) «Πολιτιστικά αγαθά» στο Βυθός της Θάλασσας, ΕΔΔΔ
- Σαραντάκου Ε. (2010) «Ωριμοί τουριστικοί προορισμοί. Εξέλιξη και δυνατότητες μετάβασης σε ένα βιώσιμο μοντέλο θερινού-πολιτιστικού τουρισμού. Η ελληνική περίπτωση». Διδακτορική Διατριβή στη σχολή Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ, Αθήνα
- Σελβιέρη Φ. (2012) Ο τουρισμός του Φεστιβάλ Κινηματογράφου, με μελέτη περίπτωσης τον τουρισμό του Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας, Μεταπτυχιακή Διατριβή, Σχολή Επιστημών και Διοίκησης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
- Σιώμος Γ. (2002) *Συμπεριφορά Καταναλωτή και Στρατηγική Μάρκετινγκ*. Εκδόσεις Αθ. Σταμούλης. 2^η Έκδοση

- Σιώμκος Γ. και Βασιλακοπούλου Α. (2005) *Εφαρμογή Μεθόδων Ανάλυσης στην Έρευνα Αγοράς* Εκ. Αθ. Σταμούλης
- Σκιά-Πανοπούλου Χ. (1998) *Διαχείριση της πολιτιστικής ανάπτυξης: θεωρητικές προσεγγίσεις, εμπειρική έρευνα: Η περίπτωση της Καλαμάτας*, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Αστικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης
- Σκούλτσος Σ. (2017) Ο τουρισμός εκδηλώσεων (event tourism) και η συμβολή του στην ανάπτυξη του τουρισμού ειδικού ενδιαφέροντος- Κεφάλαιο στο Τσάτρας Π., Λύτρας Π. (επ.) (2017) «Τουρισμός, Τουριστική Ανάπτυξη, Συμβολές Ελλήνων Επιστημόνων». Εκδόσεις Παπαζήση
- Σκούλτσος Σ. (2014), Τα event / εκδηλώσεις ως τουρισμός ειδικού ενδιαφέροντος και ως δραστηριότητα ελεύθερου χρόνου: χαρακτηριστικά της αγοράς και σχεδιασμός. Διδακτορική Διατριβή Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
- Σπανού Μ. (2008) Η Πολιτιστική Πολιτισμού της Τοπικής Αυτοδιοίκησης: Η περίπτωση του Δήμου Βόλου. Πολιτιστικές παρεμβάσεις κατά την τελευταία εικοσαετία (1985-2005) και η πολιτιστική συμπεριφορά των Βολιωτών, Διπλωματική εργασία, Μεταπτυχιακό πρόγραμμα, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και κοινωνικής ανθρωπολογίας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
- Σπιλάνης Ι, Βαγιάνη Ε. (2009), Η συνεισφορά των Ειδικών Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού στην Τοπική και νησιωτική ανάπτυξη, στο Σωτηριάδης Μ., Φάρασαρη Ι, Εναλλακτικές και Ειδικές Μορφές Τουρισμού: Σχεδιασμός, Μάνατζεμεντ και Μάρκετινγκ, Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα
- Σταθακόπουλος, Β. (2001) *Μέθοδοι Έρευνας Αγοράς*, Εκδόσεις Σταμούλης, Αθήνα
- ΤΕΔΚΝΑ, «Τοπική Αυτοδιοίκηση και Πολιτισμός», στο Πρακτικά και Συμπεράσματα Συνεδρίου, (Υδρα, 14-15 Μαΐου, 1993), Πολιτισμός και Τοπική Αυτοδιοίκηση, Αθήνα, 1993
- Τερκενλή Θ. Σ. (1996), Το πολιτισμικό Τοπίο, Γεωγραφικές Προσεγγίσεις, Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα
- Τετράδια Πολιτισμού (2008) Τεύχη 3-4, Τέχνες και Γράμματα, Οπτικές και Προοπτικές, Υπουργείο Πολιτισμού, Δεκέμβριος 2008
- Τετράδια Πολιτισμού, Τεύχος 1, Μεγεθύνσεις: Τα οικονομικά του Πολιτισμού, Υπουργείο Πολιτισμού, Μάρτιος 2007
- Φίλιας Β. (2004) *Εισαγωγή στη μεθοδολογία και της τεχνικές των κοινωνικών ερευνών*. (2^η έκδ). Αθήνα: Gutenberg
- Φίλιας Β. (2000) Κοινωνιολογία του πολιτισμού: Βασικές οροθετήσεις και κατευθύνσεις, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Φίλιας Β. (επιμ.) (1996) *Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών*, Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg
- Χαλικιάς Μ., Σαμαντά Ε. (2016). *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία Έρευνας Εκπόνησης Επιστημονικών εργασιών*. Αθήνα: Σύγχρονη εκδοτική

- Χρήστου Ε. (1999) Η έρευνα της τουριστικής αγοράς, Interbooks, Αθήνα.
- Ψαρρού Μ. (2013), Η τοπική αυτοδιοίκηση ως φορέας προβολής του σύγχρονου ελληνικού πολιτισμού μέσω της διοργάνωσης φεστιβάλ, Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Lickorish L. and Jenkins C. (2004) *Μια εισαγωγή στον τουρισμό*, Κριτική
- Robson C. (2007) *Η έρευνα του Πραγματικού Κόσμου, ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Williams, R (1994) *Κουλτούρα και Ιστορία*, Αθήνα, Εκδόσεις Γνώση

Ηλεκτρονικές Πηγές:

- "festival noun" *The Oxford Dictionary of English* (revised edition). Ed. Catherine Soanes and Angus Stevenson. Oxford University Press, 2005. *Oxford Reference Online*. Oxford University Press. Aegean University. 20 September, 2010
<http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t140.e27309>
- "festival." *Online Etymology Dictionary*. Douglas Harper, Historian. 20 Sep. 2010. <Dictionary.com <http://dictionary.reference.com/browse/festival>
- "Fringe Theatre» *The Concise Oxford Companion to the Theatre*. Ed. Phyllis Hartnoll and Peter Found. Oxford University Press, 1996. *Oxford Reference Online*. Oxford University Press. Aegean University. 31 May 2009
<http://www.oxfordreference.com/views/ENTRY.html?subview=Main&entry=t79.e1190>
- <http://festivalmania.wordpress.com/>, πρόσβαση 15/9/2017
- www.statistics.gr/, πρόσβαση 16/9/2017
- <http://www.oecd.org/>, πρόσβαση 15/9/2017
- <http://www.efa-aef.eu/>, πρόσβαση 15/9/2017
- <http://dictionary.reference.com/browse/culture>, πρόσβαση 15/9/2017
- <http://www.parliament.gr/politeuma/syntaxmaDetails.asp?Arthroid=18>, πρόσβαση 15/9/2017
- <http://www.avignon-et-provence.com/en/culture/avignon-theatre-festival> πρόσβαση 15/9/2017
- http://www.yppo.gr/1/g1540.jsp?obj_id=2679, πρόσβαση 19/8/2017
- <http://www.culturalpolicies.net/web/greece.php?aid=23>, πρόσβαση 20/8/2017
- <http://www.culturalpolicies.net/web/greece.php?aid=41>, πρόσβαση 1/9/2017
- http://www.yppo.gr/1/g1540.jsp?obj_id=2678, πρόσβαση 1/9/2017
- <http://www.culturalpolicies.net/web/greece.php?aid=1>, πρόσβαση 3/9/2017
- <http://www.culturalpolicies.net/web/greece.php?aid=23>, πρόσβαση 3/9/2017

- <http://www.festival-avignon.com/en/history>, πρόσβαση 15/9/2017
- <http://www.culturalpolicies.net/web/greece.php?aid=22>, πρόσβαση 18/9/2017
- http://www.snf.org/texts/uploads/files/Highlights_1.pdf, πρόσβαση 19/9/2017
- <http://www.culturalpolicies.net/web/greece.php?aid=41>, πρόσβαση 15/9/2017
- <http://cinofil.pblogs.gr/2011/11/festibal-tainiwn-mikroy-mhkoys-dramas.html>, πρόσβαση 15/9/2017
- <http://www.dramafilmfestival.gr/22o/history.html>, πρόσβαση 15/9/2017
- <http://www.dramafilmfestival.gr/festivaltraveling.html>, πρόσβαση 15/9/2017
- <http://www.dramafilmfestival.gr/history.html>, πρόσβαση 15/9/2017
- http://www.dramafilmfestival.gr/grtermsandconditions_38ogreekfilmfestival.html, πρόσβαση 15/9/2017
- https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%B1_%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B7, πρόσβαση 15/9/2017
- <http://www.vrisko.gr/>, πρόσβαση 20/9/2017
- https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A4%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%AF%CE%B1_%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CF%81%CE%BF%CF%8D_%CE%BC%CE%AE%CE%BA%CE%BF%CF%85%CF%82, πρόσβαση 20/9/2017
- http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/General/A1602_SAM_01_DT_DC_00_2011_01_F_GR.pdf
- http://www.visitgreece.gr/el/main_cities/drama, πρόσβαση 25/09/2017
- https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%B1_%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B7#.CE.A0.CE.BB.CE.B7.CE.B8.CF.85.CF.83.CE.BC.CF.8C.CF.82, πρόσβαση 22/9/2017
- www.grhotels.gr, πρόσβαση 20/9/2017
- http://www.visitgreece.gr/el/main_cities/drama, πρόσβαση 21/9/2017
- https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%B1_%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B7#.CE.A0.CE.BB.CE.B7.CE.B8.CF.85.CF.83.CE.BC.CF.8C.CF.82, πρόσβαση 21/9/2017
- <http://www.kalamata.gr/perioxi/istoria.html>, πρόσβαση 25/9/2017
- <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>, πρόσβαση 21/9/2017
- www.capital.gr/afixeis-aerodromion, πρόσβαση 20/9/2017
- <http://www.vrisko.gr/dir/kampingk/messinias/>, πρόσβαση 20/9/2017
- <http://www.kalamata.gr/katoikoi/politismos.html>, πρόσβαση 25/9/2017
- <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CE%B1%CE%BB%CE%B1%CE%BC%CE%AC%CF%84%CE%B1#.CE.91.CE.BE.CE.B9.CE.BF.CE.B8.CE.AD.CE.B1.CF.84.CE.B1>, πρόσβαση 21/9/2017
- http://wikipedia.qwika.com/en2el/Contemporary_dance, πρόσβαση 21/9/2017
- <http://www.kalamatadancefestival.gr/index.php/el/to-festival/sxetika-h/tautotita>, πρόσβαση 15/9/2017

Παραρτήματα

Ερωτηματολόγια έρευνας

Ο πολιτιστικός και τουριστικός ρόλος του Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας.⁶⁷ Φεβρουάριος 2012

Το παρακάτω ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε με σκοπό να διερευνηθεί η σημασία του Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας και η σχέση του με την πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη του τόπου. Η έρευνα αυτή αποτελεί μέρος της διδακτορικής μου διατριβής με τίτλο «Ο ρόλος των καλλιτεχνικών φεστιβάλ στην πόλη. Μια συγκριτική προσέγγιση των τουριστικών και πολιτιστικών επιπτώσεων» την οποία εκπονώ στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Την κρίσιμη αυτή χρονική στιγμή, όπου η δύσκολη κατάσταση της χώρας αλλάζει τα δεδομένα και επηρεάζει τις πολιτιστικές και οικονομικές δραστηριότητες, η γνώμη σας είναι πολύτιμη. Για την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου θα χρειαστείτε περίπου 10 λεπτά. Σας διαβεβαιώνω ότι οι απαντήσεις σας είναι εμπιστευτικές και θα χρησιμοποιηθούν μόνο για της ανάγκες της έρευνας.

Το ερωτηματολόγιο απευθύνεται σε κατοίκους και επισκέπτες της Καλαμάτας και της ευρύτερης περιοχής. Εάν έχετε ακούσει για το Φεστιβάλ, αλλά δεν το έχετε παρακολουθήσει τότε, μπορείτε να συμπληρώσετε την άποψη σας και για τις ερωτήσεις που δεν γνωρίζετε επιλέξτε το "Δεν το γνωρίζω".

Βασιλική Γεωργούλα
Υποψήφια Διδάκτωρ
Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Επιστημών και Διοίκησης,
Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Σχεδιασμός, Διοίκηση και Πολιτική του Τουρισμού»

email: v.georgoula@aegean.gr

* Απαιτείται

1. Το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας είναι ένας επιτυχημένος θεσμός που λαμβάνει χώρα κάθε Ιούλιο για 10-15 ημέρες τα τελευταία 17 χρόνια, το γνωρίζετε; *

- Ναι, το γνωρίζω
- Όχι, δεν το γνωρίζω
- Άλλο:

2. Το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας συμβάλλει σημαντικά στην διάδοση της τέχνης του χορού στην Ελλάδα. *

Σε τι βαθμό συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παρακάτω δηλώσεις;

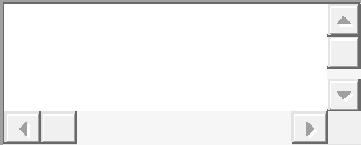
- Συμφωνώ πολύ

⁶⁷ https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfjXewlSvgsIZn1CZ_cE8ef-GL9BzRQk7wzceptPtMA3P63Hw/viewform

- Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
 - Δεν το γνωρίζω
3. Οι παραστάσεις του Φεστιβάλ προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό. *
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
 - Δεν το γνωρίζω
4. Τα σεμινάρια και οι διαλέξεις που διοργανώνει το Φεστιβάλ προσφέρουν σημαντικές εκπαιδευτικές εμπειρίες στο κοινό. *
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
 - Δεν το γνωρίζω
5. Το Φεστιβάλ προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης. *
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
 - Δεν το γνωρίζω
6. Το Φεστιβάλ προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες δικτύωσης και ενημέρωσης για τους επαγγελματίες του χώρου του σύγχρονου χορού. *
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
 - Δεν το γνωρίζω
7. Το Φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του. *
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
 - Δεν το γνωρίζω
8. Το Φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την δημιουργία και την συντήρηση πολιτιστικών χώρων (πχ. θέατρα) στην Καλαμάτα. *

- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
 - Δεν το γνωρίζω
9. Το Φεστιβάλ συμβάλλει στην ανάπτυξη της τέχνης τους χορού (π.χ. αύξηση αριθμού σχολών, σπουδαστών, ετήσιο αριθμό παραστάσεων) στην Καλαμάτα. *
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
 - Δεν το γνωρίζω
10. Το Φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της Καλαμάτας πιο κοντά με τον σύγχρονο χορό και συμβάλει στην ανάπτυξη τοπικού κοινού. *
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
 - Δεν το γνωρίζω
11. Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση «γιορτής» στην πόλη. *
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
 - Δεν το γνωρίζω
12. Το Φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες συνάντησης και φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά μεταξύ τους. *
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
 - Δεν το γνωρίζω
14. Το Φεστιβάλ συμβάλλει στην προώθηση της εικόνας της Καλαμάτας προς τα έξω και της προσθέτει αξία ως τουριστικό προορισμό. *
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
 - Δεν το γνωρίζω
13. Το Φεστιβάλ κάνει τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους. *

- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
 - Δεν το γνωρίζω
15. Το Φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη. *
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
 - Δεν το γνωρίζω
16. Το Φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης τουριστών σε όλο τον Ν. Μεσσηνίας. *
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
 - Δεν το γνωρίζω
17. Κατά την διάρκεια του Φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη. *
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
 - Δεν το γνωρίζω
18. Κατά την διάρκεια του Φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις (π.χ. καταλύματα, εστιατόρια, καταστήματα) της πόλης. *
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
 - Δεν το γνωρίζω
19. Κατά την διάρκεια του Φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις (π.χ. καταλύματα, εστιατόρια, καταστήματα) ολόκληρου του Ν. Μεσσηνίας. *
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ

- Δεν το γνωρίζω
20. Το Φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών (π.χ. καταλύματα, μεταφορές, υπηρεσίες) της πόλης. *
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
 - Δεν το γνωρίζω
21. Κατά τη διάρκεια του Φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό (π.χ. ιστορία, γαστρονομία, τέχνες). *
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
 - Δεν το γνωρίζω
22. Πόσες φορές τα τελευταία 17 χρόνια, που διοργανώνεται το Φεστιβάλ, το έχετε επισκεφτεί; *
- Εάν δεν έχετε επισκεφτεί ποτέ το φεστιβάλ μπορείτε να προχωρήσετε στην ερώτηση 26.
- Κάθε χρόνο
 - 16-10 φορές
 - 9-5 φορές
 - 4-1 φορές
 - Ποτέ
23. Ποιος ήταν ο κύριος λόγος για να επισκεφτείτε το Φεστιβάλ;
Η φήμη του
- Η επιλογή των παραστάσεων
 - Με παρότρυνε ένας φίλος/συγγενής
 - Συμμετείχα στην διοργάνωση
 - Συμμετείχα σε παραστάσεις ή/και σε σεμινάρια
 - Η διαφήμισή του
 - Τυχαία
 - Άλλο
24. Τι είναι αυτό που σας αρέσει πιο πολύ από το φεστιβάλ?
Η απάντησή σας
-
25. Τι είναι αυτό που θα θέλατε να αλλάξει?
Η απάντησή σας

26. Ασχολείστε με τον χώρο του πολιτισμού και των τεχνών; *

- Όχι
- Ναι

27. Εάν ναι, σημειώστε ποιο από τα παρακάτω ισχύει περισσότερο [Δουλεύω]

	Χορό	Θέατρο	Μουσική	Εικαστικά	Κινηματογράφο
Δουλεύω					
Είμαι θεωρητικός/δημοσιογράφος					
Σπουδάζω					
Διδάσκω					
Παρακολουθώ και ασχολούμαι ερασιτεχνικά με					

28. Εάν στην παραπάνω ερώτηση ισχύει και κάτι ακόμα παρακαλώ σημειώστε εδώ Η απάντησή σας

29. Ποια είναι η επαγγελματική σας κατάσταση; *

- Ιδιωτικός Υπάλληλος
- Δημόσιος Υπάλληλος
- Ελεύθερος επαγγελματίας
- Σπουδαστής- Φοιτητής
- Συνταξιούχος
- Άνεργος
- Οικιακά
- Άλλο:

30. Σε ποιο κλάδο δραστηριοποιήστε; *

- Βιομηχανία
- Εμπόριο
- Κατασκευές
- Γεωργία
- Πληροφορική/Τηλεπικοινωνίες
- Τράπεζες/χρηματοασφαλιστικές υπηρεσίες

- Μεταφορές/Logistics
- ΜΜΕ/Εκδόσεις
- Φαρμακευτικές/Υγεία
- Τουριστικές/Υπηρεσίες Εστίασης
- Εκπαίδευση
- Πολιτισμός/Τέχνες
- Άλλο:

31. Ποιό είναι το μορφωτικό σας επίπεδο; *

- Απόφοιτος Γυμνασίου
- Απόφοιτος Λυκείου
- Απόφοιτος Ανώτερης σχολής (ΙΕΚ)
- Απόφοιτος Ανώτατης σχολής (ΤΕΙ, ΑΕΙ)
- Κάτοχος Μεταπτυχιακού τίτλου
- Κάτοχος Διδακτορικού τίτλου
- Άλλο:

32. Πόσο χρονών είστε; *

- Κάτω των 18
- 18-25
- 26-40
- 41-60
- Άνω των 60

33. Είστε; *

- Άνδρας
- Γυναίκα

34. Που κατοικείτε; *

Εάν είστε μόνιμος κάτοικος Καλαμάτας ή της ευρύτερης περιοχής απαντήστε και προχωρήστε στην ερώτηση 41. Εάν επισκεφτήκατε την Καλαμάτα κατά την διάρκεια του Φεστιβάλ παρακαλώ συνεχίστε.

Η απάντησή σας

35. Ποιος ήταν ο κύριος λόγος για να επισκεφτείτε την Καλαμάτα;

- Για να παρακολουθήσω τις παραστάσεις ή και τα σεμινάρια του φεστιβάλ.
- Για να παρακολουθήσω το φεστιβάλ και να κάνω διακοπές.
- Για να κάνω διακοπές. Γνώριζα για το φεστιβάλ αλλά δεν ήμουν σίγουρη/ος ότι θα το παρακολουθήσω.
- Για να κάνω διακοπές. Δεν γνώριζα για το φεστιβάλ πριν έρθω.
- Άλλο:

36. Πόσες διανυκτερεύσεις πραγματοποιήσατε;

Η απάντησή σας

37. Σε τι είδος καταλύματος διανυκτερεύσατε;

- Ξενοδοχείο
- Ενοικιαζόμενα δωμάτια
- Τροχόσπιτο-κάμπινγκ
- Φιλοξενεία σε συγγενείς ή φίλους

- Έχω εξοχική κατοικία
- Άλλο:

38. Κατά τη διαμονή σας στην Καλαμάτα επισκεφτήκατε και άλλες περιοχές του Νομού Μεσσηνίας;

- Όχι
- Ναι

39. Εάν ναι, ποια άλλα μέρη επισκεφτήκατε;

Η απάντησή σας

40. Πόσο εκτιμάτε ότι σας κόστισε η διαμονή σας στην Καλαμάτα την ημέρα ανά άτομο (π.χ διανυκτερεύσεις, φαγητό, μεταφορές);

Η απάντησή σας

41. Μήπως έχετε να προσθέσετε κάτι άλλο σχετικά με τον ρόλο του Φεστιβάλ στον πολιτισμό, τον τουρισμό και την πόλη;

Η απάντησή σας

42. Εάν επιθυμείτε να σας ενημερώσω για τα αποτελέσματα της έρευνας μπορείτε να αφήσετε εδώ το όνομά σας και την ηλεκτρονική σας διεύθυνση.

Η απάντησή σας

Έρευνα για το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας⁶⁸ Σεπτέμβριος 2016

Το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε με σκοπό να διερευνηθεί η σημασία του Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας και η σχέση του με την πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη του τόπου. Η έρευνα αυτή αποτελεί μέρος της διδακτορικής μου διατριβής την οποία εκπονώ στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Το πρώτο μέρος της έρευνας ξεκίνησε και πραγματοποιήθηκε με επιτυχία τον Φεβρουάριο του 2012. Λόγω όμως της συνεχούς αλλαγής των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών κρίνεται απαραίτητη η συνέχεια της. Ο βασικός της στόχος είναι η επικαιροποίηση και η δημιουργία χρονικής σειράς των δεδομένων. Με αυτό τον τρόπο δίνεται η δυνατότητα να συγκρίνουμε χρονικά τις επιπτώσεις του φεστιβάλ και να προσφέρουμε μια ολοκληρωμένη προσέγγιση σχετικά με την ωρίμανση του θεσμού.

Την κρίσιμη αυτή χρονική στιγμή, όπου η δύσκολη κατάσταση της χώρας αλλάζει τα δεδομένα και επηρεάζει τις πολιτιστικές και οικονομικές δραστηριότητες, η γνώμη σας είναι πολύτιμη. Για την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου θα χρειαστείτε περίπου 8 λεπτά. Σας διαβεβαιώνω ότι οι απαντήσεις σας είναι εμπιστευτικές και θα χρησιμοποιηθούν μόνο για της ανάγκες της έρευνας.

Το ερωτηματολόγιο απευθύνεται σε κατοίκους και επισκέπτες της Καλαμάτας και της ευρύτερης περιοχής. Εάν έχετε ακούσει για το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού, αλλά δεν το έχετε παρακολουθήσει ποτέ, μπορείτε να συμπληρώσετε την άποψη σας και για τις ερωτήσεις που δεν γνωρίζετε επιλέξτε το "Είμαι ουδέτερη/ος". Εάν δεν το γνωρίζετε συμπληρώστε "Όχι, δεν το γνωρίζω" στην 1η ερώτηση και έπειτα προχωρήστε στην 26η ερώτηση.

Σας ευχαριστώ πολύ για τη συμβολή σας.

Βασιλική Γεωργούλα
Υποψήφια Διδάκτωρ
Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Γεωγραφίας, Μυτιλήνη
email: y.georgoula@aegean.gr

1. Το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας είναι ένας θεσμός που λαμβάνει χώρα κάθε Ιούλιο τα τελευταία 22 χρόνια, το γνωρίζετε; (Εάν δεν το γνωρίζετε προχωρήστε στην ερώτηση 26) *

- Ναι, το γνωρίζω
- Όχι, δεν το γνωρίζω

2. Το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας συμβάλλει σημαντικά στην διάδοση του σύγχρονου χορού στην Ελλάδα.

- Συμφωνώ πολύ

⁶⁸ <https://docs.google.com/forms/d/1NyRAPefilZVGXmZTMbUd4vBUnhPDu2ks3HVGnCr3oOM/edit>

- Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
3. Οι παραστάσεις του Φεστιβάλ προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
4. Τα σεμινάρια και οι διαλέξεις που διοργανώνει το Φεστιβάλ προσφέρουν σημαντικές εκπαιδευτικές εμπειρίες στο κοινό.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
5. Το Φεστιβάλ προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης. *
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
6. Το Φεστιβάλ προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες δικτύωσης και ενημέρωσης για τους επαγγελματίες του χώρου του σύγχρονου χορού.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
7. Το Φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
8. Το Φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την δημιουργία και την συντήρηση πολιτιστικών χώρων (πχ. θέατρα) στην Καλαμάτα.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ

9. Το Φεστιβάλ συμβάλλει στην ανάπτυξη της τέχνης τους χορού (π.χ. αύξηση αριθμού σχολών, σπουδαστών, ετήσιο αριθμό παραστάσεων) στην Καλαμάτα.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
10. Το Φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της Καλαμάτας πιο κοντά με τον σύγχρονο χορό και συμβάλει στην ανάπτυξη κοινού για αυτό το είδος τέχνης
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
11. Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση «γιορτής» στην πόλη.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
12. Το Φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες συνάντησης και φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά μεταξύ τους.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
13. Το Φεστιβάλ κάνει τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
14. Το Φεστιβάλ συμβάλλει στην προώθηση της εικόνας της Καλαμάτας προς τα έξω και της προσθέτει αξία ως τουριστικό προορισμό.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
15. Το Φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερος
 - Διαφωνώ

- Διαφωνώ πολύ
16. Το Φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης τουριστών σε όλο τον Ν. Μεσσηνίας.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
17. Κατά την διάρκεια του Φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
18. Κατά την διάρκεια του Φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις (π.χ. καταλύματα, εστιατόρια, καταστήματα) της πόλης.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
19. Κατά την διάρκεια του Φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις (π.χ. καταλύματα, εστιατόρια, καταστήματα) ολόκληρου του Ν. Μεσσηνίας. *
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
20. Το Φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών (π.χ. καταλύματα, μεταφορές, υπηρεσίες) της πόλης.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
21. Κατά τη διάρκεια του Φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό (π.χ ιστορία, γαστρονομία, τέχνες).
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
22. Πόσες φορές τα τελευταία 22 χρόνια, που διοργανώνεται το Φεστιβάλ, το έχετε επισκεφτεί;

- Κάθε χρόνο
 - 11 -17 φορές
 - 6-10 φορές
 - 1-5 φορές
 - Ποτέ
23. Ποιος ήταν ο κύριος λόγος για να επισκεφτείτε το Φεστιβάλ;
- Η φήμη του
 - Η επιλογή των παραστάσεων
 - Με παρότρυνε ένας φίλος/συγγενής
 - Με παρότρυνε ένας φίλος/συγγενής
 - Συμμετείχα σε παραστάσεις ή/και σε σεμινάρια
 - Η διαφήμισή του
 - Εργαζόμουν στο φεστιβάλ
 - Τυχαία
 - Άλλο:
24. Τι είναι αυτό που σας αρέσει πιο πολύ από το φεστιβάλ;
- Η επιλογή και το είδος των παραστάσεων
 - Η ευκαιρία παρακολούθησης καταξιωμένων ομάδων χορού του εξωτερικού
 - Η ατμόσφαιρα γιορτής που επικρατεί στην πόλη και η προσέλκυση επισκεπτών
 - Τα σεμινάρια, οι διαλέξεις και οι παράλληλες εκδηλώσεις
 - Η ευκαιρία συνδυασμού διακοπών στην Καλαμάτα με την παρακολούθηση ενός σημαντικού πολιτιστικού γεγονότος
 - Η χώροι διεξαγωγής των παραστάσεων (π.χ Μέγαρο Χορού, Αμφιθέατρο Κάστρου)
 - Οι ευκαιρίες προβολής, δικτύωσης και ενημέρωσης σχετικά με τον σύγχρονο χορό
 - Άλλο:
25. Τι είναι αυτό που θα θέλατε να αλλάξει;
- Να βελτιωθεί η διοργάνωση και οι υποδομές
 - Να μειωθεί το κόστος των εισιτηρίων για τις ευάλωτες ομάδες
 - Να επιλέγονται παραστάσεις πιο κλασικές ή/και παραδοσιακές
 - Να επιλεγονται παραστάσεις πιο πρωτοποριακές
 - Να γίνει πιο γνωστό και προσιτό για τους κατοίκους της πόλης
 - Να γίνει πιο γνωστό στο εξωτερικό και να προσελκύσει περισσότερους επισκέπτες
 - Να προσφέρει περισσότερες ευκαιρίες δικτύωσης και προβολής στους Έλληνες χορογράφους
 - Άλλο:
26. Ασχολείστε με τον χώρο του πολιτισμού και των τεχνών; *
- Ναι
 - Όχι

27. Εάν ναι, σημειώστε ποιο από τα παρακάτω ισχύει περισσότερο [Δουλεύω]

	Χορό	Θέατρο	Μουσική	Εικαστικά	Κινηματογράφο
Δουλεύω					
Είμαι θεωρητικός/δημοσιογράφος					
Σπουδάζω					
Διδάσκω					
Παρακολουθώ και ασχολούμαι ερασιτεχνικά με					

28. Εάν στην παραπάνω ερώτηση ισχύει και κάτι ακόμα παρακαλώ σημειώστε εδώ

Η απάντησή σας

29. Ποια είναι η επαγγελματική σας κατάσταση; *

- Ιδιωτικός Υπάλληλος
- Δημόσιος Υπάλληλος
- Ελεύθερος επαγγελματίας
- Σπουδαστής- Φοιτητής
- Συνταξιούχος
- Άνεργος
- Οικιακά

30. Σε ποιο κλάδο δραστηριοποιήστε;

- Βιομηχανία
- Εμπόριο
- Κατασκευές
- Γεωργία
- Πληροφορική/Τηλεπικοινωνίες
- Τράπεζες/χρηματο-ασφαλιστικές υπηρεσίες
- Μεταφορές/Logistics
- ΜΜΕ/Εκδόσεις
- Φαρμακευτικές/Υγεία
- Τουριστικές/Υπηρεσίες Εστίασης
- Εκπαίδευση
- Πολιτισμός/Τέχνες
- Άλλο:

31. Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο; *

- Απόφοιτος Γυμνασίου
- Απόφοιτος Λυκείου
- Απόφοιτος Ανώτερης σχολής (IEK)

- Απόφοιτος Ανώτατης σχολής (ΤΕΙ, ΑΕΙ)
 - Κάτοχος Μεταπτυχιακού τίτλου
 - Κάτοχος Διδακτορικού τίτλου
32. Πόσο χρονών είστε; *
- Κάτω των 18
 - 18-25
 - 26-40
 - 41-60
 - Άνω των 60
33. Είστε; *
- Άνδρας
 - Γυναίκα
34. Που κατοικείτε; (Εάν είστε κάτοικος Καλαμάτας ή της ευρύτερης περιοχής απαντήστε και προχωρήστε στην ερώτηση 41. Εάν επισκεφτήκατε την Καλαμάτα κατά την διάρκεια του Φεστιβάλ παρακαλώ συνεχίστε στην επόμενη ερώτηση 35.) *
- Καλαμάτα και ευρύτερες περιοχές Νομού Μεσσηνίας
 - Αθήνα
 - Υπόλοιπο Ελλάδας
 - Εξωτερικό
35. Ποιος ήταν ο κύριος λόγος για να επισκεφτείτε την Καλαμάτα;
- Για να παρακολουθήσω τις παραστάσεις ή και τα σεμινάρια του φεστιβάλ.
 - Για να συμμετάσχω στο φεστιβάλ ή/και να λάβω μέρος στη διοργάνωσή του
 - Για να παρακολουθήσω το φεστιβάλ και να κάνω διακοπές.
 - Για να κάνω διακοπές. Γνώριζα για το φεστιβάλ αλλά δεν ήμουν σίγουρη/ος ότι θα το παρακολουθήσω.
 - Για να κάνω διακοπές. Δεν γνώριζα για το φεστιβάλ πριν έρθω.
 - Για επαγγελματικό σκοπό
 - Για να επισκεφτώ συγγενείς/φίλους
 - Άλλο:
36. Πόσες διανυκτερεύσεις πραγματοποιήσατε;
- 1-3 διανυκτερεύσεις
 - 3-7 διανυκτερεύσεις
 - 7-15 διανυκτερεύσεις
 - 15-30 διανυκτερεύσεις
 - Πάνω από 30 διανυκτερεύσεις
 - Άλλο:
37. Σε τι είδος καταλύματος διανυκτερεύσατε;
- Ξενοδοχείο
 - Ενοικιαζόμενα δωμάτια
 - Τροχόσπιτο-κάμπινγκ
 - Φιλοξενία σε συγγενείς ή φίλους
 - Έχω εξοχική κατοικία
 - Άλλο:
38. Κατά τη διαμονή σας στην Καλαμάτα επισκεφτήκατε και άλλες περιοχές του Νομού Μεσσηνίας;

- Ναι
- Όχι

39. Εάν ναι, ποια άλλα μέρη επισκεφτήκατε;

- Τη Μεσσηνιακή Μάνη (π.χ Στούπα, Καρδαμύλη)
- Τον Ταΰγετο
- Την Αρχαία Μεσσήνη, Μεσσήνη, Πεταλίδι
- Την Πύλο, Μεθώνη και την Κορώνη
- Τη Βέργα, Αβία, Κιτριές
- Τη Κυπαρισσία
- Σχεδόν όλο το Νομό Μεσσηνίας
- Άλλο:

40. Πόσο εκτιμάτε ότι σας κόστισε η διαμονή σας στην Καλαμάτα την ημέρα ανά άτομο (π.χ. διανυκτερεύσεις, φαγητό, μεταφορές);

- >50 Ευρώ
- >100 Ευρώ
- >200 Ευρώ
- Άλλο:

41. Μήπως έχετε να προσθέσετε κάτι άλλο σχετικά με τον ρόλο του Φεστιβάλ στον πολιτισμό, τον τουρισμό και την πόλη;

Η απάντησή σας

42. Εάν επιθυμείτε να σας ενημερώσω για τα αποτελέσματα της έρευνας μπορείτε να αφήσετε εδώ το όνομά σας και την ηλεκτρονική σας διεύθυνση.

Έρευνα για το Διεθνές Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας ⁶⁹ Οκτώβριος 2016

Το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε με σκοπό να διερευνηθεί η σημασία του Διεθνούς Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας και η σχέση του με την πολιτιστική και τουριστική ανάπτυξη του τόπου. Η έρευνα αυτή αποτελεί μέρος της διδακτορικής μου διατριβής την οποία εκπονώ στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Την κρίσιμη αυτή χρονική στιγμή, όπου η δύσκολη κατάσταση της χώρας αλλάζει τα δεδομένα και επηρεάζει τις πολιτιστικές και οικονομικές δραστηριότητες, η γνώμη σας είναι πολύτιμη. Για την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου θα χρειαστείτε περίπου 8 λεπτά. Σας διαβεβαιώνω ότι οι απαντήσεις σας είναι εμπιστευτικές και θα χρησιμοποιηθούν μόνο για της ανάγκες της έρευνας.

Το ερωτηματολόγιο απευθύνεται σε κατοίκους και επισκέπτες της Δράμας και της ευρύτερης περιοχής. Εάν έχετε ακούσει για το Διεθνές Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους, αλλά δεν το έχετε παρακολουθήσει ποτέ, μπορείτε να συμπληρώσετε την άποψη σας και για τις ερωτήσεις που δεν γνωρίζετε επιλέξτε το "Είμαι ουδέτερη/ος". Εάν δεν το γνωρίζετε συμπληρώστε "Όχι, δεν το γνωρίζω" στην 1η ερώτηση και έπειτα προχωρήστε στην 26η ερώτηση.

Σας ευχαριστώ πολύ για τη συμβολή σας στην στήριξη ενός σημαντικού πολιτιστικού θεσμού.

Βασιλική Γεωργούλα
Υποψήφια Διδάκτωρ
Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Γεωγραφίας, Μυτιλήνη,
email: v.georgoula@aegean.gr

1. Το Διεθνές Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας είναι ένας θεσμός που λαμβάνει χώρα ετησίως τα τελευταία 22 χρόνια, το γνωρίζετε; (Εάν δεν το γνωρίζετε προχωρήστε στην ερώτηση 26) *

- Ναι, το γνωρίζω
- Όχι, δεν το γνωρίζω

2. Το Διεθνές Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας συμβάλλει σημαντικά στην διάδοση του κινηματογράφου στην Ελλάδα.

- Συμφωνώ πολύ
- Συμφωνώ
- Είμαι ουδέτερη/ος
- Διαφωνώ
- Διαφωνώ πολύ

⁶⁹https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScv4ryMAfdR76uccaAz3vpiZlpxCsSH_PplqKelpNo4VJtqMA/viewform

3. Οι προβολές του Φεστιβάλ προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες ψυχαγωγίας στο κοινό.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
4. Τα σεμινάρια και οι διαλέξεις που διοργανώνει το Φεστιβάλ προσφέρουν σημαντικές εκπαιδευτικές εμπειρίες στο κοινό.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
5. Το Φεστιβάλ προσφέρει στους προσκεκλημένους Έλληνες καλλιτέχνες σημαντικές ευκαιρίες προβολής και αναγνώρισης.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
6. Το Φεστιβάλ προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες δικτύωσης και ενημέρωσης για τους επαγγελματίες του χώρου του κινηματογράφου.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
7. Το Φεστιβάλ αποτελεί πηγή έμπνευσης και νέων ιδεών για το κοινό του.
- Συμφωνώ πολύ
- Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
8. Το Φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την δημιουργία και την συντήρηση πολιτιστικών χώρων (πχ. αίθουσες προβολής) στην Δράμα.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
9. Το Φεστιβάλ συμβάλλει στην ανάπτυξη της τέχνης του κινηματογράφου (π.χ. αύξηση αριθμού σπουδαστών κινηματογράφου, σκηνοθετών, ετήσιο αριθμό προβολής ταινιών) στην Δράμα.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ

- Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
10. Το Φεστιβάλ φέρνει τους κατοίκους της Δράμας πιο κοντά με τον κινηματογράφο και συμβάλει στην ανάπτυξη κοινού για αυτό το είδος τέχνης
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
11. Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ υπάρχει μια αίσθηση «γιορτής» στην πόλη.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
12. Το Φεστιβάλ προσφέρει ευκαιρίες συνάντησης και φέρνει τους κατοίκους της πόλης πιο κοντά μεταξύ τους.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερη/ος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
13. Το Φεστιβάλ κάνει τους κατοίκους υπερήφανους για την πόλη τους.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
14. Το Φεστιβάλ συμβάλλει στην προώθηση της εικόνας της Δράμας προς τα έξω και της προσθέτει αξία ως τουριστικό προορισμό.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
15. Το Φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης νέων τουριστών στην πόλη.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
16. Το Φεστιβάλ αποτελεί σημαντικό κίνητρο προσέλκυσης τουριστών σε όλο τον Ν. Δράμας.
- Συμφωνώ πολύ

- Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
17. Κατά την διάρκεια του Φεστιβάλ αυξάνεται σημαντικά η τουριστική κίνηση στην πόλη.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
18. Κατά την διάρκεια του Φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις (π.χ. καταλύματα, εστιατόρια, καταστήματα) της πόλης.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
19. Κατά την διάρκεια του Φεστιβάλ ωφελούνται σημαντικά οι τουριστικές επιχειρήσεις (π.χ. καταλύματα, εστιατόρια, καταστήματα) ολόκληρου του Ν. Δράμας.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
20. Το Φεστιβάλ αποτελεί κίνητρο για την ανάπτυξη και βελτίωση των τουριστικών υποδομών (π.χ. καταλύματα, μεταφορές, υπηρεσίες) της πόλης.
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
21. Κατά τη διάρκεια του Φεστιβάλ οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να έρθουν πιο κοντά με τον τοπικό πολιτισμό (π.χ ιστορία, γαστρονομία, τέχνες).
- Συμφωνώ πολύ
 - Συμφωνώ
 - Είμαι ουδέτερος
 - Διαφωνώ
 - Διαφωνώ πολύ
22. Πόσες φορές τα τελευταία χρόνια, που διοργανώνεται το Φεστιβάλ, το έχετε επισκεφτεί;
- Κάθε χρόνο
 - 10-20 φορές
 - 6-10 φορές
 - 1-5 φορές

- Ποτέ
23. Ποιος ήταν ο κύριος λόγος για να επισκεφτείτε το Φεστιβάλ;
- Η φήμη του
 - Η επιλογή του προγράμματος προβολών
 - Με παρότρυνε ένας φίλος/συγγενής
 - Συμμετείχα ως καλλιτέχνης
 - Η διαφήμισή του
 - Εργαζόμουν στο φεστιβάλ
 - Τυχαία
 - Άλλο:
24. Τι είναι αυτό που σας αρέσει πιο πολύ από το φεστιβάλ;
- Η επιλογή και το είδος των προβολών
 - Οι ευκαιρίες προβολής, δικτύωσης και ενημέρωσης σχετικά με τον κινηματογράφο και τις ταινίες μικρού μήκους
 - Η ατμόσφαιρα γιορτής που επικρατεί στην πόλη και η προσέλκυση επισκεπτών
 - Τα σεμινάρια, οι διαλέξεις και οι παράλληλες εκδηλώσεις
 - Η ευκαιρία συνδυασμού διακοπών στην Δράμα με την παρακολούθηση ενός σημαντικού πολιτιστικού γεγονότος
 - Η ευκαιρία παρακολούθησης καταξιωμένων σκηνοθετών του εξωτερικού
 - Άλλο:
25. Τι είναι αυτό που θα θέλατε να αλλάξει;
- Να βελτιωθεί η διοργάνωση
 - Να βελτιωθούν οι υποδομές και οι χώροι προβολής
 - Να γίνει πιο γνωστό στο εξωτερικό και να προσελκύσει περισσότερους επισκέπτες
 - Να γίνει πιο γνωστό και προσίτο για τους κατοίκους της πόλης
 - Να προσφέρει περισσότερες ευκαιρίες δικτύωσης και προβολής στους Έλληνες κινηματογραφιστές
26. Ασχολείστε με τον χώρο του πολιτισμού και των τεχνών; *
- Ναι
 - Όχι
27. Εάν ναι, σημειώστε ποιο από τα παρακάτω ισχύει περισσότερο

	Χορό	Θέατρο	Μουσική	Εικαστικά	Κινηματογράφο
Δουλεύω					
Είμαι θεωρητικός/δημοσιογράφος					
Σπουδάζω					
Διδάσκω					

Παρακολουθώ και ασχολούμαι ερασιτεχνικά με					
--	--	--	--	--	--

28. Εάν στην παραπάνω ερώτηση ισχύει και κάτι ακόμα παρακαλώ σημειώστε εδώ
 Η απάντησή σας

29. Ποια είναι η επαγγελματική σας κατάσταση; *

- Ιδιωτικός Υπάλληλος
- Δημόσιος Υπάλληλος
- Ελεύθερος επαγγελματίας
- Σπουδαστής- Φοιτητής
- Συνταξιούχος
- Άνεργος
- Οικιακά

30. Σε ποιο κλάδο δραστηριοποιήστε;

- Βιομηχανία
- Εμπόριο
- Κατασκευές
- Γεωργία
- Πληροφορική/Τηλεπικοινωνίες
- Τράπεζες/χρηματοασφαλιστικές υπηρεσίες
- Μεταφορές/Logistics
- ΜΜΕ/Εκδόσεις
- Φαρμακευτικές/Υγεία
- Τουρισμός και υπηρεσίες εστίασης/διασκέδασης
- Εκπαίδευση
- Πολιτισμός/Τέχνες
- Άλλο:

31. Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο; *

- Απόφοιτος Γυμνασίου
- Απόφοιτος Λυκείου
- Απόφοιτος Ανώτερης σχολής (IEK)
- Απόφοιτος Ανώτατης σχολής (ΤΕΙ, ΑΕΙ)
- Κάτοχος Μεταπτυχιακού τίτλου
- Κάτοχος Διδακτορικού τίτλου

32. Πόσο χρονών είστε; *

- Κάτω των 18
- 18-25
- 26-40
- 41-60
- Άνω των 60

33. Είστε; *

- Άνδρας
- Γυναίκα

34. Που κατοικείτε; (Εάν είστε κάτοικος Δράμας ή της ευρύτερης περιοχής απαντήστε και προχωρήστε στην ερώτηση 41. Εάν επισκεφτήκατε την Δράμα κατά την διάρκεια του Φεστιβάλ παρακαλώ συνεχίστε στην επόμενη ερώτηση 35.) *

- Δράμα και ευρύτερες περιοχές Νομού Δράμας
- Αθήνα
- Υπόλοιπο Ελλάδας
- Εξωτερικό

35. Ποιος ήταν ο κύριος λόγος για να επισκεφτείτε την Δράμα;

- Για να παρακολουθήσω τις προβολές ή και τα σεμινάρια του φεστιβάλ.
- Για να συμμετάσχω στο φεστιβάλ ή/και να λάβω μέρος στη διοργάνωσή του
- Για να παρακολουθήσω το φεστιβάλ και να κάνω διακοπές.
- Για να κάνω διακοπές. Γνώριζα για το φεστιβάλ αλλά δεν ήμουν σίγουρη/ος ότι θα το παρακολουθήσω.
- Για να κάνω διακοπές. Δεν γνώριζα για το φεστιβάλ πριν έρθω.
- Για επαγγελματικό σκοπό
- Για να επισκεφτώ συγγενείς/φίλους
- Άλλο:

36. Πόσες διανυκτερεύσεις πραγματοποιήσατε;

- 1-3 διανυκτερεύσεις
- 3-7 διανυκτερεύσεις
- 7-15 διανυκτερεύσεις
- 15-30 διανυκτερεύσεις
- Πάνω από 30 διανυκτερεύσεις
- Άλλο:

37. Σε τι είδος καταλύματος διανυκτερεύσατε;

- Ξενοδοχείο
- Ενοικιαζόμενα δωμάτια
- Φιλοξενία σε συγγενείς ή φίλους
- Έχω εξοχική κατοικία
- Τροχόσπιτο-κάμπινγκ
- Άλλο:

38. Κατά τη διαμονή σας στην Δράμα επισκεφτήκατε και άλλες περιοχές του Νομού Δράμας;

- Ναι
- Όχι

39. Εάν ναι, ποια άλλα μέρη επισκεφτήκατε;

- Το σπήλαιο Αγγίτη και τη Μικρόπολη
- Τα οιοποιεία της ευρύτερης περιοχής
- Το δάσος της Ελατιάς
- Τον Αρχαιολογικό χώρο των Φιλίππων
- Δοξάτο και πηγές Κεφαλαρίου
- Παρανέστι και δάσος του Φρακτού
- Σχεδόν όλο το Νομό Δράμας
- Άλλο:

40. Πόσο εκτιμάτε ότι σας κόστισε η διαμονή σας στην Δράμα την ημέρα ανά άτομο (π.χ διανυκτερεύσεις, φαγητό, μεταφορές);

> 50 Ευρώ

>100 Ευρώ

>200 Ευρώ

Άλλο:

41. Μήπως έχετε να προσθέσετε κάτι άλλο σχετικά με τον ρόλο του Φεστιβάλ στον πολιτισμό, τον τουρισμό και την πόλη;

Η απάντησή σας

42. Εάν επιθυμείτε να σας ενημερώσω για τα αποτελέσματα της έρευνας μπορείτε να αφήσετε εδώ το όνομά σας και την ηλεκτρονική σας διεύθυνση.

Η απάντησή σας

Ερωτηματολόγιο έρευνας κοινού Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2011

17 ΔΙΕΘΝΕΣ ΦΕΣΤΙΒΑΛ ΧΟΡΟΥ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ INTERNATIONAL DANCE FESTIVAL

14 > 21.7.2011

Μετά από 17 χρόνια, το Διεθνές Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας έχει αποκτήσει έναν πυρήνα φίλων, καθώς και ένα συνεχώς διευρυνόμενο κοινό. Η γνώμη σας έχει ιδιαίτερη σημασία για μας. Σας παρακαλούμε λοιπόν να συμπληρώσετε το παρακάτω ερωτηματολόγιο και να το επιστρέψετε στην ειδική θυρίδα στην είσοδο του θεάτρου. Σας ευχόμαστε να χαρείτε μαζί τις παραστάσεις και σας ευχαριστούμε εκ των προτέρων για τη συνεργασία σας.

1. Φύλο: άνδρας γυναίκα

2. Ηλικία: κάτω των 18 18-24 25-34 35-44 45-54 55-64 65+

3. Κατοικείτε στην Καλαμάτα; ναι όχι

4. Αν δεν κατοικείτε στην Καλαμάτα, έχετε έρθει ειδικά για το Φεστιβάλ; ναι όχι

5. Είστε απόφοιτος: δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης μεταπτυχιακού άλλο
τριτοβάθμιας εκπαίδευσης διδακτορικού

6. Ασχολείστε επαγγελματικά με το χώρο του πολιτισμού; όχι ναι
δραστηριότητα χορευτής / χορογράφος / καθηγητής χορού
δημοσιογράφος / κριτικός
άλλο

7. Έχετε παρακολουθήσει άλλες παραστάσεις σύγχρονου χορού το 2011; ναι όχι

8. Πόσες φορές έχετε παρακολουθήσει το Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας; πρώτη φορά 1-2 3-5 6 + άνω

9. Πώς προμηθευτήκατε τα εισιτήριά σας; ταμείο Φεστιβάλ κατάθεση σε τραπεζικό λογαριασμό χρέωση πιστωτικής κάρτας

10. Ποιά ή ποιές εκδηλώσεις του Φεστιβάλ παρακολουθείτε φέτος; (δυνατές παραπάνω από μία απαντήσεις) παραστάσεις παράλληλες εκδηλώσεις σεμινάριο - εργαστήρι

11. Σκοπεύετε να παρακολουθήσετε: 1 παράσταση 2 - 4 παραστάσεις πάνω από 4 παραστάσεις όλο το Φεστιβάλ

Στατιστικοί Πίνακες

Συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών, Φεστιβάλ Ταινιών Μικρού Μήκους Δράμας 2016

		Correlations ^a																				
		Ep.2	Ep.3	Ep.4	Ep.5	Ep.6	Ep.7	Ep.8	Ep.9	Ep.1 0	Ep.1 1	Ep.1 2	Ep.1 3	Ep.1 4	Ep.1 5	Ep.1 6	Ep.1 7	Ep.1 8	Ep.1 9	Ep.2 0	Ep.2 1	
Ep.2	Pearson Correlation	1	,484*	,334*	,381*	,417*	,432*	,406*	,456*	,400*	,276*	,269*	,327*	,496*	,493*	,417*	,385*	,366*	,298*	,436*	,163	
	Sig. (2- tailed)		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,002	,002	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,001	,000	,065
	N	129	129	129	128	129	127	129	128	129	129	129	127	128	129	129	129	127	128	129	129	
Ep.3	Pearson Correlation	,484*	1	,394*	,387*	,423*	,488*	,239*	,344*	,385*	,319*	,287*	,380*	,450*	,388*	,409*	,317*	,302*	,313*	,326*	,363*	
	Sig. (2- tailed)	,000		,000	,000	,000	,000	,006	,000	,000	,000	,001	,000	,000	,000	,000	,000	,001	,000	,000	,000	
	N	129	129	129	128	129	127	129	128	129	129	129	127	128	129	129	129	127	128	129	129	
Ep.4	Pearson Correlation	,334*	,394*	1	,400*	,501*	,301*	,265*	,236*	,247*	,233*	,404*	,380*	,473*	,348*	,429*	,231*	,250*	,438*	,298*	,349*	
	Sig. (2- tailed)	,000	,000		,000	,000	,001	,002	,007	,005	,008	,000	,000	,000	,000	,000	,008	,005	,000	,001	,000	
	N	129	129	129	128	129	127	129	128	129	129	129	127	128	129	129	129	127	128	129	129	

Ep.5	Pearson Correlation	,381*	,387*	,400*	1	,720*	,398*	,184*	,442*	,263*	,190*	,168	,341*	,372*	,155	,166	,164	,084	,160	,178*	,194*
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000		,000	,000	,038	,000	,003	,032	,057	,000	,000	,081	,062	,064	,350	,073	,044	,028
	N	128	128	128	128	128	126	128	127	128	128	128	126	127	128	128	128	126	127	128	128
Ep.6	Pearson Correlation	,417*	,423*	,501*	,720*	1	,491*	,245*	,439*	,278*	,313*	,248*	,406*	,419*	,255*	,303*	,197*	,106	,148	,261*	,172
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000		,000	,005	,000	,001	,000	,005	,000	,000	,004	,000	,025	,237	,095	,003	,051
	N	129	129	129	128	129	127	129	128	129	129	129	127	128	129	129	129	127	128	129	129
Ep.7	Pearson Correlation	,432*	,488*	,301*	,398*	,491*	1	,401*	,450*	,406*	,367*	,408*	,329*	,516*	,358*	,359*	,163	,155	,256*	,323*	,298*
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,001	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,067	,085	,004	,000	,001
	N	127	127	127	126	127	127	127	126	127	127	127	125	126	127	127	127	125	127	127	127
Ep.8	Pearson Correlation	,406*	,239*	,265*	,184*	,245*	,401*	1	,541*	,530*	,182*	,475*	,248*	,531*	,481*	,500*	,275*	,199*	,486*	,407*	,440*
	Sig. (2-tailed)	,000	,006	,002	,038	,005	,000		,000	,000	,039	,000	,005	,000	,000	,000	,002	,025	,000	,000	,000
	N	129	129	129	128	129	127	129	128	129	129	129	129	127	128	129	129	129	127	128	129

Ep.9	Pearson Correlation	,456*	,344*	,236*	,442*	,439*	,450*	,541*	1	,454*	,218*	,275*	,324*	,405*	,286*	,346*	,228*	,143	,345*	,325*	,346*
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,007	,000	,000	,000	,000		,000	,013	,002	,000	,000	,001	,000	,010	,111	,000	,000	,000
	N	128	128	128	127	128	126	128	128	128	128	128	128	126	127	128	128	128	126	127	128
Ep.10	Pearson Correlation	,400*	,385*	,247*	,263*	,278*	,406*	,530*	,454*	1	,466*	,583*	,413*	,488*	,479*	,407*	,337*	,219*	,406*	,293*	,381*
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,005	,003	,001	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,013	,000	,001	,000
	N	129	129	129	128	129	127	129	128	129	129	129	129	127	128	129	129	129	127	128	129
Ep.11	Pearson Correlation	,276*	,319*	,233*	,190*	,313*	,367*	,182*	,218*	,466*	1	,482*	,412*	,564*	,520*	,428*	,519*	,431*	,232*	,369*	,295*
	Sig. (2-tailed)	,002	,000	,008	,032	,000	,000	,039	,013	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,008	,000	,001
	N	129	129	129	128	129	127	129	128	129	129	129	129	127	128	129	129	129	127	128	129
Ep.12	Pearson Correlation	,269*	,287*	,404*	,168	,248*	,408*	,475*	,275*	,583*	,482*	1	,445*	,511*	,480*	,491*	,286*	,217*	,491*	,318*	,463*
	Sig. (2-tailed)	,002	,001	,000	,057	,005	,000	,000	,002	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,001	,014	,000	,000	,000
	N	129	129	129	128	129	127	129	128	129	129	130	127	128	129	129	129	127	128	129	129

Ερ.1 3	Pearson Correlation	,327*	,380*	,380*	,341*	,406*	,329*	,248*	,324*	,413*	,412*	,445*	1	,448*	,439*	,435*	,218*	,231*	,333*	,258*	,313*
	Sig. (2- tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,005	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,014	,009	,000	,003	,000
	N	127	127	127	126	127	125	127	126	127	127	127	127	126	127	127	127	127	125	126	127
Ερ.1 4	Pearson Correlation	,496*	,450*	,473*	,372*	,419*	,516*	,531*	,405*	,488*	,564*	,511*	,448*	1	,668*	,620*	,471*	,478*	,380*	,532*	,507*
	Sig. (2- tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	128	128	128	127	128	126	128	127	128	128	128	128	126	128	128	128	128	126	127	128
Ερ.1 5	Pearson Correlation	,493*	,388*	,348*	,155	,255*	,358*	,481*	,286*	,479*	,520*	,480*	,439*	,668*	1	,681*	,606*	,496*	,448*	,588*	,477*
	Sig. (2- tailed)	,000	,000	,000	,081	,004	,000	,000	,001	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	129	129	129	128	129	127	129	128	129	129	129	129	127	128	129	129	129	129	127	128
Ερ.1 6	Pearson Correlation	,417*	,409*	,429*	,166	,303*	,359*	,500*	,346*	,407*	,428*	,491*	,435*	,620*	,681*	1	,456*	,374*	,594*	,489*	,492*
	Sig. (2- tailed)	,000	,000	,000	,062	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000
	N	129	129	129	128	129	127	129	128	129	129	129	129	127	128	129	129	129	129	127	128

Ερ.1 7	Pearson Correlation	,385*	,317*	,231*	,164	,197*	,163	,275*	,228*	,337*	,519*	,286*	,218*	,471*	,606*	,456*	1	,680*	,334*	,522*	,412*
	Sig. (2- tailed)	,000	,000	,008	,064	,025	,067	,002	,010	,000	,000	,001	,014	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000
	N	129	129	129	128	129	127	129	128	129	129	129	129	127	128	129	129	129	127	128	129
Ερ.1 8	Pearson Correlation	,366*	,302*	,250*	,084	,106	,155	,199*	,143	,219*	,431*	,217*	,231*	,478*	,496*	,374*	,680*	1	,375*	,430*	,345*
	Sig. (2- tailed)	,000	,001	,005	,350	,237	,085	,025	,111	,013	,000	,014	,009	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000
	N	127	127	127	126	127	125	127	126	127	127	127	127	125	126	127	127	127	127	126	127
Ερ.1 9	Pearson Correlation	,298*	,313*	,438*	,160	,148	,256*	,486*	,345*	,406*	,232*	,491*	,333*	,380*	,448*	,594*	,334*	,375*	1	,377*	,500*
	Sig. (2- tailed)	,001	,000	,000	,073	,095	,004	,000	,000	,000	,008	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000
	N	128	128	128	127	128	127	128	127	128	128	128	128	126	127	128	128	128	126	128	128
Ερ.2 0	Pearson Correlation	,436*	,326*	,298*	,178*	,261*	,323*	,407*	,325*	,293*	,369*	,318*	,258*	,532*	,588*	,489*	,522*	,430*	,377*	1	,425*
	Sig. (2- tailed)	,000	,000	,001	,044	,003	,000	,000	,000	,000	,001	,000	,000	,003	,000	,000	,000	,000	,000		,000
	N	129	129	129	128	129	127	129	128	129	129	129	129	127	128	129	129	129	127	128	129

Ερ.2 1	Pearson Correlation	,163	,363*	,349*	,194*	,172	,298*	,440*	,346*	,381*	,295*	,463*	,313*	,507*	,477*	,492*	,412*	,345*	,500*	,425*	1
	Sig. (2- tailed)	,065	,000	,000	,028	,051	,001	,000	,000	,000	,001	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	
	N	129	129	129	128	129	127	129	128	129	129	129	127	128	129	129	129	127	128	129	129
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).																					
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).																					
α. Φεστιβάλ = Δράμα 2016																					

Συσχετίσεις μεταξύ μεταβλητών - Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2016

		Correlations ^a																			
		Ερ.2	Ερ.3	Ερ.4	Ερ.5	Ερ.6	Ερ.7	Ερ.8	Ερ.9	Ερ.1 0	Ερ.1 1	Ερ.1 2	Ερ.1 3	Ερ.1 4	Ερ.1 5	Ερ.1 6	Ερ.1 7	Ερ.1 8	Ερ.1 9	Ερ.2 0	Ερ.2 1
Ερ.2	Pearson Correlation	1	,530*	,475*	,503*	,454*	,437*	,383*	,412*	,428**	,478**	,445**	,363**	,476**	,418**	,372**	,482**	,331**	,355**	,348**	,356**
	Sig. (2- tailed)		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	177	177	176	177	177	177	177	177	177	176	177	175	175	177	176	176	177	176	177	176

Ep.3	Pearson Correlation	,530 [*]	1	,509 [*]	,410 [*]	,313 [*]	,416 [*]	,453 [*]	,381 [*]	,495 ^{**}	,484 ^{**}	,416 ^{**}	,414 ^{**}	,456 ^{**}	,473 ^{**}	,389 ^{**}	,474 ^{**}	,303 ^{**}	,333 ^{**}	,388 ^{**}	,395 ^{**}	
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	
	N	177	177	176	177	177	177	177	177	177	176	177	175	175	177	176	176	177	176	177	176	176
Ep.4	Pearson Correlation	,475 [*]	,509 [*]	1	,417 [*]	,377 [*]	,509 [*]	,416 [*]	,322 [*]	,337 ^{**}	,368 ^{**}	,441 ^{**}	,320 ^{**}	,377 ^{**}	,368 ^{**}	,347 ^{**}	,444 ^{**}	,305 ^{**}	,296 ^{**}	,291 ^{**}	,316 ^{**}	
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	176	176	176	176	176	176	176	176	176	175	176	174	174	176	175	175	176	175	176	175	175
Ep.5	Pearson Correlation	,503 [*]	,410 [*]	,417 [*]	1	,580 [*]	,464 [*]	,397 [*]	,408 [*]	,427 ^{**}	,418 ^{**}	,429 ^{**}	,489 ^{**}	,462 ^{**}	,402 ^{**}	,395 ^{**}	,402 ^{**}	,175 [*]	,350 ^{**}	,271 ^{**}	,335 ^{**}	
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,020	,000	,000	,000	
	N	177	177	176	185	178	178	178	178	178	177	178	176	176	178	177	177	178	177	185	177	177
Ep.6	Pearson Correlation	,454 [*]	,313 [*]	,377 [*]	,580 [*]	1	,460 [*]	,328 [*]	,318 [*]	,325 ^{**}	,281 ^{**}	,456 ^{**}	,317 ^{**}	,326 ^{**}	,314 ^{**}	,292 ^{**}	,350 ^{**}	,319 ^{**}	,303 ^{**}	,333 ^{**}	,329 ^{**}	
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	177	177	176	178	178	178	178	178	178	177	178	176	176	178	177	177	178	177	178	177	177

Ep.7	Pearson Correlation	,437*	,416*	,509*	,464*	,460*	1	,287*	,245*	,322**	,330**	,398**	,390**	,385**	,383**	,303**	,391**	,320**	,276**	,295**	,286**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,001	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	177	177	176	178	178	178	178	178	178	177	178	176	176	178	177	177	178	177	178	177
Ep.8	Pearson Correlation	,383*	,453*	,416*	,397*	,328*	,287*	1	,547*	,437**	,387**	,454**	,382**	,446**	,498**	,420**	,475**	,283**	,330**	,445**	,308**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	177	177	176	178	178	178	178	178	178	177	178	176	176	178	177	177	178	177	178	177
Ep.9	Pearson Correlation	,412*	,381*	,322*	,408*	,318*	,245*	,547*	1	,540**	,336**	,550**	,398**	,402**	,467**	,414**	,471**	,283**	,458**	,466**	,425**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,001	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	177	177	176	178	178	178	178	178	178	177	178	176	176	178	177	177	178	177	178	177
Ep.10	Pearson Correlation	,428*	,495*	,337*	,427*	,325*	,322*	,437*	,540*	1	,488**	,536**	,487**	,514**	,527**	,503**	,475**	,325**	,445**	,419**	,427**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	176	176	175	177	177	177	177	177	177	177	177	175	175	177	176	176	177	176	177	176

Ep.1 1	Pearson Correlatio n	,478 [*]	,484 [*]	,368 [*]	,418 [*]	,281 [*]	,330 [*]	,387 [*]	,336 [*]	,488 ^{**}	1	,636 ^{**}	,563 ^{**}	,529 ^{**}	,450 ^{**}	,405 ^{**}	,574 ^{**}	,461 ^{**}	,488 ^{**}	,374 ^{**}	,418 ^{**}
	Sig. (2- tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	177	177	176	178	178	178	178	178	178	177	178	176	176	178	177	177	178	177	178	177
Ep.1 2	Pearson Correlatio n	,445 [*]	,416 [*]	,441 [*]	,429 [*]	,456 [*]	,398 [*]	,454 [*]	,550 [*]	,536 ^{**}	,636 ^{**}	1	,479 ^{**}	,409 ^{**}	,452 ^{**}	,409 ^{**}	,572 ^{**}	,445 ^{**}	,536 ^{**}	,530 ^{**}	,414 ^{**}
	Sig. (2- tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	175	175	174	176	176	176	176	176	176	175	176	176	174	176	175	175	176	176	176	176
Ep.1 3	Pearson Correlatio n	,363 [*]	,414 [*]	,320 [*]	,489 [*]	,317 [*]	,390 [*]	,382 [*]	,398 [*]	,487 ^{**}	,563 ^{**}	,479 ^{**}	1	,619 ^{**}	,536 ^{**}	,490 ^{**}	,523 ^{**}	,391 ^{**}	,455 ^{**}	,421 ^{**}	,425 ^{**}
	Sig. (2- tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	175	175	174	176	176	176	176	176	176	175	176	174	176	176	175	175	176	175	176	175
Ep.1 4	Pearson Correlatio n	,476 [*]	,456 [*]	,377 [*]	,462 [*]	,326 [*]	,385 [*]	,446 [*]	,402 [*]	,514 ^{**}	,529 ^{**}	,409 ^{**}	,619 ^{**}	1	,679 ^{**}	,604 ^{**}	,599 ^{**}	,405 ^{**}	,404 ^{**}	,474 ^{**}	,535 ^{**}
	Sig. (2- tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	177	177	176	178	178	178	178	178	178	177	178	176	176	178	177	177	178	177	178	177

Ep.1 5	Pearson Correlatio n	,418 [*]	,473 [*]	,368 [*]	,402 [*]	,314 [*]	,383 [*]	,498 [*]	,467 [*]	,527 ^{**}	,450 ^{**}	,452 ^{**}	,536 ^{**}	,679 ^{**}	1	,738 ^{**}	,698 ^{**}	,438 ^{**}	,556 ^{**}	,570 ^{**}	,530 ^{**}
	Sig. (2- tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	176	176	175	177	177	177	177	177	177	176	177	175	175	177	177	176	177	176	177	176
Ep.1 6	Pearson Correlatio n	,372 [*]	,389 [*]	,347 [*]	,395 [*]	,292 [*]	,303 [*]	,420 [*]	,414 [*]	,503 ^{**}	,405 ^{**}	,409 ^{**}	,490 ^{**}	,604 ^{**}	,738 ^{**}	1	,607 ^{**}	,435 ^{**}	,677 ^{**}	,566 ^{**}	,507 ^{**}
	Sig. (2- tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000
	N	176	176	175	177	177	177	177	177	177	176	177	175	175	177	176	177	177	176	177	176
Ep.1 7	Pearson Correlatio n	,482 [*]	,474 [*]	,444 [*]	,402 [*]	,350 [*]	,391 [*]	,475 [*]	,471 [*]	,475 ^{**}	,574 ^{**}	,572 ^{**}	,523 ^{**}	,599 ^{**}	,698 ^{**}	,607 ^{**}	1	,633 ^{**}	,654 ^{**}	,568 ^{**}	,470 ^{**}
	Sig. (2- tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000
	N	177	177	176	178	178	178	178	178	178	177	178	176	176	178	177	177	178	177	178	177
Ep.1 8	Pearson Correlatio n	,331 [*]	,303 [*]	,305 [*]	,175 [*]	,319 [*]	,320 [*]	,283 [*]	,283 [*]	,325 ^{**}	,461 ^{**}	,445 ^{**}	,391 ^{**}	,405 ^{**}	,438 ^{**}	,435 ^{**}	,633 ^{**}	1	,683 ^{**}	,486 ^{**}	,370 ^{**}
	Sig. (2- tailed)	,000	,000	,000	,020	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000
	N	176	176	175	177	177	177	177	177	177	176	177	176	175	177	176	176	177	177	177	177

Ep.1 9	Pearson Correlatio n	,355*	,333*	,296*	,350*	,303*	,276*	,330*	,458*	,445**	,488**	,536**	,455**	,404**	,556**	,677**	,654**	,683**	1	,543**	,435**
	Sig. (2- tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000
	N	177	177	176	185	178	178	178	178	178	177	178	176	176	178	177	177	178	177	185	177
Ep.2 0	Pearson Correlatio n	,348*	,388*	,291*	,271*	,333*	,295*	,445*	,466*	,419**	,374**	,530**	,421**	,474**	,570**	,566**	,568**	,486**	,543**	1	,518**
	Sig. (2- tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000
	N	176	176	175	177	177	177	177	177	177	176	177	176	175	177	176	176	177	177	177	177
Ep.2 1	Pearson Correlatio n	,356*	,395*	,316*	,335*	,329*	,286*	,308*	,425*	,427**	,418**	,414**	,425**	,535**	,530**	,507**	,470**	,370**	,435**	,518**	1
	Sig. (2- tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	
	N	176	176	175	177	177	177	177	177	177	176	177	176	175	177	176	176	177	177	177	177
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).																					
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).																					
a. Φεστιβάλ = Καλαμάτα 2016																					

Συσχετίσεις μεταβλητών - Φεστιβάλ Χορού Καλαμάτας 2012

		Correlations ^a																			
		Ep.2	Ep.3	Ep.4	Ep.5	Ep.6	Ep.7	Ep.8	Ep.9	Ep.1 0	Ep.1 1	Ep.1 2	Ep.1 3	Ep.1 4	Ep.1 5	Ep.1 6	Ep.1 7	Ep.1 8	Ep.1 9	Ep.2 0	Ep.2 1
Ep.2	Pearson Correlation	1	,556**	,328**	,458**	,331**	,416**	,350**	,322**	,475**	,372**	,261**	,196**	,371**	,456**	,361**	,360**	,351**	,206**	,104	,262**
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,007	,000	,000	,000	,000	,000	,005	,156	,000
	N	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187
Ep.3	Pearson Correlation	,556**	1	,398**	,465**	,258**	,392**	,263**	,232**	,472**	,416**	,294**	,168*	,496**	,424**	,271**	,408**	,241**	,169*	,131	,345**
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,001	,000	,000	,000	,021	,000	,000	,000	,000	,001	,021	,074	,000
	N	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187
Ep.4	Pearson Correlation	,328**	,398**	1	,468**	,372**	,400**	,314**	,398**	,326**	,412**	,338**	,256**	,424**	,321**	,325**	,545**	,363**	,281**	,235**	,407**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,001	,000
	N	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187
Ep.5	Pearson Correlation	,458**	,465**	,468**	1	,445**	,487**	,344**	,344**	,329**	,362**	,255**	,192**	,460**	,358**	,353**	,396**	,250**	,235**	,106	,359**

	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,008	,000	,000	,000	,000	,001	,001	,148	,000
	N	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187
Ep.6	Pearson Correlation	,331**	,258**	,372**	,445**	1	,450**	,219**	,387**	,186*	,249**	,271**	,198**	,315**	,262**	,308**	,366**	,417**	,287**	,200**	,210**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000		,000	,003	,000	,011	,001	,000	,007	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,006	,004
	N	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187
Ep.7	Pearson Correlation	,416**	,392**	,400**	,487**	,450**	1	,376**	,473**	,372**	,367**	,383**	,337**	,324**	,380**	,427**	,403**	,313**	,377**	,242**	,294**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,001	,000
	N	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187
Ep.8	Pearson Correlation	,350**	,263**	,314**	,344**	,219**	,376**	1	,595**	,391**	,498**	,398**	,407**	,404**	,264**	,373**	,358**	,335**	,292**	,418**	,424**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,003	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187
Ep.9	Pearson Correlation	,322**	,232**	,398**	,344**	,387**	,473**	,595**	1	,487**	,460**	,448**	,447**	,337**	,399**	,485**	,422**	,348**	,336**	,539**	,412**

	Sig. (2-tailed)	,000	,001	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187
Ep.1 0	Pearson Correlation	,475**	,472**	,326**	,329**	,186*	,372**	,391**	,487**	1	,496**	,482**	,322**	,389**	,562**	,415**	,427**	,315**	,321**	,352**	,360**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,011	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187
Ep.1 1	Pearson Correlation	,372**	,416**	,412**	,362**	,249**	,367**	,498**	,460**	,496**	1	,629**	,604**	,504**	,504**	,510**	,649**	,384**	,276**	,342**	,464**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,001	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187
Ep.1 2	Pearson Correlation	,261**	,294**	,338**	,255**	,271**	,383**	,398**	,448**	,482**	,629**	1	,498**	,416**	,452**	,494**	,570**	,442**	,439**	,399**	,479**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187
Ep.1 3	Pearson Correlation	,196**	,168*	,256**	,192**	,198**	,337**	,407**	,447**	,322**	,604**	,498**	1	,325**	,449**	,499**	,517**	,463**	,390**	,550**	,392**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000

	Sig. (2-tailed)	,007	,021	,000	,008	,007	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187
Ep.1 4	Pearson Correlation	,371**	,496**	,424**	,460**	,315**	,324**	,404**	,337**	,389**	,504**	,416**	,325**	1	,447**	,376**	,446**	,329**	,247**	,209**	,402**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,001	,004	,000
	N	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187
Ep.1 5	Pearson Correlation	,456**	,424**	,321**	,358**	,262**	,380**	,264**	,399**	,562**	,504**	,452**	,449**	,447**	1	,589**	,573**	,438**	,281**	,341**	,340**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187
Ep.1 6	Pearson Correlation	,361**	,271**	,325**	,353**	,308**	,427**	,373**	,485**	,415**	,510**	,494**	,499**	,376**	,589**	1	,520**	,456**	,550**	,492**	,431**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000
	N	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187
Ep.1 7	Pearson Correlation	,360**	,408**	,545**	,396**	,366**	,403**	,358**	,422**	,427**	,649**	,570**	,517**	,446**	,573**	,520**	1	,676**	,462**	,344**	,573**

	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000
	N	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187
Ep.1 8	Pearson Correlation	,351**	,241**	,363**	,250**	,417**	,313**	,335**	,348**	,315**	,384**	,442**	,463**	,329**	,438**	,456**	,676**	1	,559**	,319**	,445**
	Sig. (2-tailed)	,000	,001	,000	,001	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000
	N	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187
Ep.1 9	Pearson Correlation	,206**	,169*	,281**	,235**	,287**	,377**	,292**	,336**	,321**	,276**	,439**	,390**	,247**	,281**	,550**	,462**	,559**	1	,506**	,385**
	Sig. (2-tailed)	,005	,021	,000	,001	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,001	,000	,000	,000	,000		,000	,000
	N	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187
Ep.2 0	Pearson Correlation	,104	,131	,235**	,106	,200**	,242**	,418**	,539**	,352**	,342**	,399**	,550**	,209**	,341**	,492**	,344**	,319**	,506**	1	,371**
	Sig. (2-tailed)	,156	,074	,001	,148	,006	,001	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,004	,000	,000	,000	,000	,000		,000
	N	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187
Ep.2 1	Pearson Correlation	,262**	,345**	,407**	,359**	,210**	,294**	,424**	,412**	,360**	,464**	,479**	,392**	,402**	,340**	,431**	,573**	,445**	,385**	,371**	1

	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,004	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	
	N	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187	187
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).																					
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).																					
a. Φεστιβάλ = Καλαμάτα 2012																					

